

КОРОТКИЙ
ТЛУМАЧНИЙ
СЛОВНИК
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ

КОРОТКИЙ
ТЛУМАЧНИЙ
СЛОВНИК
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ

4У(03)
К68

Укладачі: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова,
І. М. Керницький, Л. М. Полога, М. Л. Худаш, У. Я. Єдлінська

Відповідальний редактор доктор філологічних наук Л. Л. Гумецька

Рукопис рецензували:

Кафедра російської мови Полтавського державного педінституту ім. В. Г. Короленка (зав. кафедрою кандидат філологічних наук Д. І. Ганич);
Відділ лексикології та лексикографії Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук УРСР (зав. відділом доктор філологічних наук Л. С. Паламарчук).

Короткий тлумачний словник української мови (Ук-
К68 лад.: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова
та інші; Відп. ред. Л. Л. Гумецька).— К.: Рад. шко-
ла, 1978. ©

296 с.

В опр. № 5. На папері друк. № 1 — 1 крб. 10 к., на папері друк.
№ 2 — 1 крб. 185 000 пр.

Основна мета словника — дати коротке пояснення часто вживаних слів.
Словник охоплює загальноновживану лексику й фразеологію української літературної мови і відбиває сучасний стан її словникового складу. Призначений для учнів та вчителів загальноосвітніх шкіл.

Держ. респ. б-ка
УРСР ім. КПРС

4У(03)

Составители: ДМИТРИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ ГРИНЧИШИН,
ЛУКІЯ ЛУКЪЯНОВНА ГУМЕЦКАЯ, ВАЛЕНТИНА ЛЕОНИДОВНА КАРПОВА и др.

Ответственный редактор доктор филологических наук Л. Л. ГУМЕЦКАЯ

КРАТКИЙ ТОЛКОВЫЙ СЛОВАРЬ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

(на украинском языке)

Издательство «Радянська школа» Государственного комитета Украинской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли

Редактор Т. П. Усатенко. Художний редактор М. Ф. Неварикаша. Обкладинка художника Л. Є. Бондаренко. Технічний редактор Ж. А. Головіна. Коректор Л. Г. Єсипенко

Информ. бланк № 648

Здано до набору 16.11.77. Підписано до друку 22.08.78. Формат 60×90^{1/16}. Папір друк. № 2 (110 000 прим.), папір друк. № 1 (75 000 прим.). Літературна гарнітура, високий друк. Умовн. арк. 18,5. Обл.-видавн. арк. 28,78. Видавн. № 21427. Ціна на папері друк. № 1 — 1 крб. 10 к., на папері друк. № 2 — 1 крб. Зам. № 8-76.

Видавництво «Радянська школа» Державного комітету Української РСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі, 252053, Київ, 53, вул. Юрія Коцюбинського, 5. Темплан 1978 р.

Книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе Республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, 310057, Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.

К 70105-358
M210(04)-78 БЗ-9-23-78

© Видавництво «Радянська школа», 1978

ПЕРЕДМОВА

Комуністична партія Радянського Союзу і Радянський уряд виявляють постійну турботу про всебічне виховання підростаючого покоління. Серед важливих завдань школи є також навчання учнів логічно мислити, правильно і чітко висловлювати думки, вміло користуватися словом, самостійно оволодівати словниковим багатством мови, вміти із цього багатства вибирати найпотрібніше слово або словосполучення, прищепити їм навички задумуватись над значеннями вживаних слів і фразеологізмів, відчувати відтінки цих значень, вміти використовувати в мові стилістичну різноманітність лексики, постійно підвищувати мовну культуру.

Допомогу у виробленні подібних навичок може надати пропонуваний тлумачний словник, потреба у створенні та виданні якого давно назріла. Цей словник зможе служити і матеріалом для різноманітних вправ з лексики української мови у процесі навчання і на заняттях мовних гуртків.

Даний короткий тлумачний словник, який є нормативним і науково-популярним за своїм типом і масовим за призначенням, не відбиває всього словникового багатства і значень слів. Відповідно до завдань короткого словника автори намагались подаги в ньому виклад основних значень найчастіше вживаних слів із найрізноманітніших груп лексики, які часто зустрічаються в періодичній пресі, науково-популярній та художній літературі і служать назвами спорідненості, родинних стосунків, частин тіла людини, різноманітних явищ і об'єктів природи, понять часу, кольору, смаку, предметів побуту, дій, процесів, почуттів людини та її психічного стану, широко відомих понять культури, спорту і мистецтва тощо.

На відміну від повних тлумачних словників типу «Словника української мови», який видається в II-ти томах колективом науковців Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, у даний словник увійшли лише найбільш відомі спеціальні терміни та слова іншомовного походження. Не подаються діалектні слова, а також числівники, займенники, дієприкметники, дієприслівники, службові слова, майже всі віддієслівні іменники, оскільки значення їх легко встановити на основі відповідних дієслів, відприкметникові іменники, оскільки їх значення можна встановити на основі похідних прикметників, слова із суфіксами пестливості, зменшення або збільшення, прикметники і прислівники вищого і найвищого ступенів і т. ін.

У наш час, коли потік інформації напливає дуже швидко, коли виникає необхідність зрозуміти, осмислити прочитане чи почуте і чітко висловити думку, потреба в словниках особливо зростає. Будь-який словник, хоч він і не дає вичерпної інформації з різних ділянок людських знань і культури, допомагає якнайближче підійти до них. Важливим завданням є привчити учнів користуватися словниками різних типів, щоб черпати із них потрібні відомості, до чого закликав Максим Рильський:

Не бійтесь заглядати у словник:
Це чистий яр, а не сумне провалля.

Щоб успішно користуватись коротким тлумачним словником української мови, потрібно знати таке:

1. Слова розміщені в реєстрі словника за алфавітом. Усі слова, крім односкладових, подаються з наголосами — одним або двома (**абажур**, **багатий**, **дівідник**). Наголоси позначаються й у формах відмінюваних слів (**герб**, **а́**; **в'яліти**, **в'ялю́**, **в'ялиш**).

Варіанти слів (фонетичні, морфологічні і словотворчі) подаються в одній словниковій статті, причому, на першому місці наводиться частіше вживаний варіант (**вирсбля́ти** і **вироблюва́ти**; **викорі́нувати** і **викорі́няти**, **бенке́т**, **банке́т**, у, ч).

В одній словниковій статті об'єднуються дієслова недоконаного і доконаного виду, які не різняться префіксами, при цьому на першому місці ставиться дієслово недоконаного виду (**помага́ти** — **помогти́**, **відчува́ти** — **відчути́**).

Місце й розробка варіантів дієслів, що починаються на **у** та **в**, зумовлені їх семантикою. Якщо дієслова виражають спрямування дії в середину чого-небудь, то вони подаються на **в** із значенням у дужках їх варіантів на **у** (**вступáти**, (**уступáти**), **вступити** (**уступити**)). Якщо ж дієслова виражають наслідок дії або поширення дії на поверхню чого-небудь, вони відсилаються на **у**, де подаються і розробляються з варіантом **в** (**вкладáти**² див. **укладáти**)².

Іменники, прикметники, прислівники, які мають паралельні форми на **в** та **у**, подаються на **в** з варіантом у дужках на **у**: **всесві́т** (**усесві́т**), **всемогу́тній** (**усемогу́тній**), **вручу́** (**уручу́**).

Слова-омоніми, тобто слова однакового звучання і з однаковим написанням, але різні за змістом, подаються окремо з позначкою біля слова вгорі арабськими цифрами (**бродіти**¹, **броджу́**, **брóдиш**, *недок.* Повільно ходити без певної мети і напрямку; повільно ходити по мілкій воді, болоту; **бродіти**², **брóдить**, *недок.* Перебувати в стані бродіння; **дисциплі́на**¹, и, ж. Обов'язкове для всіх членів даного колективу підкорення твердо встановленим порядком, правилам; **дисциплі́на**², и, ж. Самостійна галузь будь-якої науки).

Субстантивовані прикметники, тобто прикметники, що вживаються в значенні іменників, подаються як окреме значення у статті на прикметник.

2. Відмінювані слова подаються у реєстрі словника в початковій граматичній формі: іменники — в називному відмінку однини (**актíв**, **воло́шка**, **дити́нство**, **лекторíй**), іменники, що вживаються лише в множині, — у називному відмінку множини (**джу́нгли**, **носі́лки**, **обжи́нки**); прикметники — в називному відмінку однини чоловічого роду (**висо́кий**, **неося́жний**); дієслова — в означеній формі, тобто в інфінітиві (**відзнача́ти**, **твє́рдити**).

При відмінюваних іменниках подається скорочено або повністю форма родового відмінка однини, позначаються всі випадки чергування голосних (го́лка, и; мѐре, я; ві́ріб, робу; ві́сновок, вку; день, дня).

При іменниках чоловічого роду, які в родовому відмінку однини мають подвійне закінчення а і у, подаються обидва закінчення. Напр.: двір, двора́ і двѐру; міст, моста́ і мѐсту.

При іменниках чоловічого роду, у яких закінчення родового відмінка (а або у) залежить від значення, при кожному значенні подається скорочено закінчення род. відмінка. Напр.: інструме́нт, ч. 1. род. а, збі́рн. Ручне знаряддя для виконання яких-небудь робіт. 2. род. у, збі́рн. Сукупність знарядь для праці. 3. род. а. Музичний прилад.

При невідмінюваних іменниках та прикметниках ставиться позначка *невідм.* (беж, невідм., прикм.).

При іменниках, що вживаються тільки в множині, подається скорочено або повністю форма род. відм. множини (дебѐти, тів, мн.).

При іменниках визначається їх рід позначками: ч. (чоловічий), ж. (жіночий), с. (середній). Напр.: водола́з, а, ч.; гімна́стика, и, ж.; га́сло, а, с.

При іменниках спільного роду ставляться відповідні позначки (калі́ка, и, ч. і ж.).

При збірних іменниках ставиться позначка *збі́рн.* (гру́да², и, ж., збі́рн.).

При іменниках, що в якомусь значенні вживаються тільки в однині або тільки в множині, подаються позначки *лише одн.* або *лише мн.* (грязь, і, ж. 1. *лише одн.* Земля, яка розм'якла від води. 2. *лише мн.* Морський, озерний або лиманний намул, що використовується як лікувальний засіб).

При початкових формах прикметників і дієприкметників подаються закінчення жіночого та середнього родів (вікові́чний, а, е; вну́трішній, я, е). При дієсловах наводяться скорочено або повністю основні форми, позначаються випадки чергування приголосних. До особових дієслів подаються форми 1-ї та 2-ї особи однини теперішнього часу (дієслів недоконаного виду) або майбутнього часу (дієслів доконаного виду): воді́ти, воджу́, води́ш; володі́ти, ію, іеш; знéхтувати, ую, уеш.

При дієсловах, що не мають практично 1-ї та 2-ї особи однини теп. чи майб. часу, подається лише форма 3-ї особи однини: дзижча́ти, чіть; дзюрча́ти, чіть.

При безособових дієсловах подається форма 3-ї особи одн. теп. або майб. часу та позначка *безос.* (розвидні́тися, яється, *недок.*, розвидні́тися, іється, *док.*, *безос.*).

Після особових форм дієслова позначається його вид — *недок.* (недоконаний) і *док.* (доконаний): доповідѐти, аю, аеш, *недок.*, допові́сті, вім, вісі, *док.*

При дієсловах, що мають недоконаний і доконаний види, дається позначка *недок.* і *док.* (голосува́ти, ую, уеш, *недок.* і *док.*).

При дієсловах, що можуть в окремих значеннях виступати тільки в доконаному або тільки в недоконаному видах, подаються позначки *лише недок.* або *лише док.*

При перехідних дієсловах, що сполучаються з іменниками або займенниками у формі знахідного відмінка, а при запереченні у формі родового відмінка без прийменника, дається керування *кого, що*. Напр.: вруча́ти..., вручи́ти... *що*.

При неперехідних дієсловах, що сполучаються з іменниками або займівниками у формі непрямих відмінків з прийменниками або без них (крім знахідного відмінка або родового відмінка при запереченні), або зовсім не подається керування, або подається прийменникове керування типу *з кого, з чого, над ким, над чим, у кім, у чім* та ін. Напр.: *глузувати, їю, їеш, недок., в кого — чого, рідко над ким — чим і без додатка*.

При багатозначних перехідних дієсловах керування поміщається перед значеннями дієслів.

3. Слова, що входять до складу літературної мови, за характером і вживанням, за належністю до різних стилів мови не рівноцінні. Одні з них є стилістично нейтральними, тобто такими, що можуть вживатися у різних стилях (науковому, публіцистичному, діловому, книжному, розмовному) писемної й усної мови (*вікторіна, вінч, вітрина, газѣта* та ін.). При таких загально-вживаних словах ніяких позначок не ставиться.

Інші слова властиві лише певним стилям літературної мови — науковому, книжному, розмовному тощо.

До слів, що вживаються переважно в усно-побутовому мовленні, подається позначка *розм.* (*глузд, у, ч., розм.*).

При різновидах розмовної лексики — словах, що мають зневажливий або іронічний відтінок, даються відповідні позначки *зневажл.*, тобто зневажливе слово (*дармоїд, а, ч., зневажл.* Той, хто живе на чужий рахунок, чужою працею; *нероба*) та *ірон.*, тобто іронічне слово (*дресирувати, їю, їеш, недок., кого*). Навчати тварин, птахів і т. ін.; *ірон.* виучувати кого-небудь; муштрувати).

При словах з відтінком урочистості, піднесеності подається позначка *уроч.*, тобто урочисте слово.

При словах, властивих поетичній мові, подається позначка *поет.*, тобто поетичне слово (*вїтязь, я, ч., поет.* Хоробрий воїн; богатир).

При словах, що вживаються переважно у писемній, книжній мові, дається позначка *книжн.*, тобто книжне слово.

Належність слів спеціально-термінологічного вжитку до певної галузі науки, техніки, мистецтва та ін. розкривається в їх тлумаченні (*двобкис, у, ч.* Хімічна сполука, в якій один атом якого-небудь елемента з'єднаний з двома атомами кисню). Якщо у тлумаченні нема такого розкриття, то ставиться відповідна галузева позначка. Напр.: *гурт², á, ч., архіт.* Ребро, смуга, що виступають на стіні будови для прикраси.

При словах, що вживаються у близькому значенні у кількох галузях науки, ставиться позначка *спец.*

При словах, що вийшли з ужитку в зв'язку зі зникненням предметів, явищ і понять, які називалися цими словами, подається позначка *іст.*, тобто історизм, історичне слово (*декабрїст, а, ч., іст.* Учасник повстання проти самодержавства і кріпацтва в Петербурзі 14 грудня 1825 р.; член таємних революційних дворянських товариств, що підготовляли це повстання або були зв'язані з ним).

При словах, що позначають предмет або явище, витіснені післяреволюційним побутом, ставиться позначка *дорев.*, тобто дореволюційне слово.

4. На відміну від енциклопедичного та інших спеціальних словників, які

пояснюють, описують і аналізують предмети і поняття, тлумачний словник розкриває значення.

У тлумаченні стисло розкриваються значення слів та їх відтінки. Характер і обсяг словника не дозволили розкрити всі значення багатозначного слова. У словнику подані лише основні, найбільш поширені значення слова та його відтінки. Якщо слово має кілька значень, то вони нумеруються арабськими цифрами. Напр.: **дирékція**, і, ж. 1. Керівний орган на чолі з директором на підприємстві, в установі, закладі. 2. Приміщення, де знаходиться управління підприємством, установою, закладом.

Переносне значення слова, що існує поруч з прямим, подається здебільшого під окремою цифрою з позначкою *перен.* або оформляється як відтінок значення слова. Напр.: **віха**, и, ж. 1. Жердина, (часто з якимсь знаком), яка вказує шлях куди-небудь, позначає межі чогось і т. ін. 2. *перен.* Основні моменти в розвитку чого-небудь, які служать орієнтиром. *Віхи історії.*

При багатозначному слові на першому місці подається найуживаніше в мовному спілкуванні значення. Переносне значення слова тлумачиться після прямого. Напр.: **гальмувати**, ую, уеш, *недок.*, *що і без додатка*. 1. Сповільнювати або зупиняти рух чого-небудь за допомогою гальма. 2. *перен.* Затримувати розвиток чого-небудь. *Гальмувати роботу.* 3. (про почуття) Не давати виявлятися; стримувати.

Якщо слово, крім загальноживаного значення, використовується ще в термінологічному значенні, то на першому місці подається загальноживане значення. Напр.: **відображення**, я, с. 1. (дія) Показ життя, вираження ідей у творі; те, що є наслідком якоїсь дії, впливу. 2. Відбиття предмета на полірованій гладкій поверхні. 3. *філос.* Відбиття у свідомості явищ, предметів зовнішнього світу.

Термінологічне значення подається на першому місці лише тоді, коли друге значення цього слова є переносним. Напр.: **вiрок**, у, ч. 1. *юр.* Ухвала суду про винність або невинність підсудного. 2. *перен.* Категорична думка про що-небудь, оцінка чогось.

Крім тлумачення реєстрового слова, подається, де це можливо, його синонім або антонім. Напр.: **відра́дний**, а, е. Який дає задоволення, радість, втіху; приємний, втішний. *Відрадне явище.*

У ряді випадків значення окремих слів не розкривається у словниковій статті, а відсилається до іншого реєстрового слова — синоніма, де це значення тлумачиться. Напр.: **відстань**, і, ж. 1. Те саме, що **віддаль**. 2. *перен.* Різниця між ким-небудь у поглядах, соціальному становищі і т. ін.

Не розкривається у словниковій статті значення однократних дієслів, а позначкою *однокр.* відсилається до значення основного дієслова. Напр.: **дерзнути**, ну, неш, *док.*, *уроч.*, *однокр.* до **дерзати**.

5. До словника включена значна частина фразеологізмів та стійких словосполучень, зокрема ті, які найчастіше використовуються у мовній практиці. Місце подачі фразеологізмів у словникових статтях неоднакове. Якщо фразеологізм пов'язаний з певним значенням слова, то він наводиться при цьому значенні. Якщо ж фразеологізм не зв'язаний із жодним із значень реєстрового слова, то він за ромбом поміщається у кінці статті.

Якщо у фразеологічному звороті ясно виступає його основне слово, то зворот подається при цьому слові. Наприклад, звороти *гроші на вітер кидати*

(п у с к а т и), *вийти сухим з води, втрачати* (з г у б и т и) *голову* поміщуються і тлумачаться при словах *вітер, вода, голова*.

Якщо ж у фразеологічному звороті не можна визначити основного слова, то такий зворот подається за першим повнозначним словом звороту. Напр.: *не кием, то палицею* — як не одним, то іншим способом (дошкулити, завдати прикрості і т. ін.).

Коли якесь слово у фразеологічному звороті можна заступити іншим, то це інше слово подається у круглих дужках поруч з першим. Напр.: *Втрачати* (згубити) *голову, головою наложити* (полягти).

6. Після тлумачення значення слова в необхідних випадках подаються приклади, які допомагають повніше зрозуміти значення слова і способи його застосування.

У ролі прикладів даються переважно короткі словосполучення і лише в окремих випадках наводяться короткі речення.

Приклади-ілюстрації наводяться по змозі в таких випадках: Коли слово є багатозначним. Напр.: *громадський*, а, е. 1. Який виникає, відбувається в суспільстві або зв'язаний з ним; суспільний. *Громадський порядок*. 2. Належний усій громаді, всьому суспільству; колективний. *Громадська думка*; призначений для загального користування. *Громадське харчування*. 3. Який добровільно обслуговує різні сторони життя колективу. *Громадські організації*. Коли слово вживається у переносному значенні. Напр.: *гуща*, і, ж.

1. Густих відстій у якій-небудь рідині; осад у рідині; густа частина супу, юшки і т. ін. 2. Густих ліс; густі зарості чого-небудь. 3. *перен.* Місце найбільшого скупчення кого-, чого-небудь. *Гуща людей*. Коли слово має вузьку сферу застосування або вступає у зв'язки з обмеженою кількістю слів. Напр.: *грядущий*, а, е, *уроч.* Який настане, прийде; майбутній. *Грядущий день*; *вірогідний*, а, е. Який не викликає сумніву, правдивий, гідний довір'я. *Вірогідні джерела*.

У багатьох випадках у ролі прикладів-ілюстрацій є уточнюючі ремарки. Напр.: *дікий*, а, е. 1. (про тварин) Який живе на волі, не приручений; протилежне с в і й с ь к и й; (про рослин) який не вирощують; некультивований; (про поле, місцевість) не оброблений; пустинний, незаселений.

Основними джерелами при укладанні словника були:

Словарь современного русского литературного языка. В 17-ти т. М.-Л., Изд-во АН СССР, 1950—1965; Словарь русского языка. В 4-х т. М., ГИС, 1957—1961; Словник української мови /Редкол. І. К. Білодід (голова) та ін. К., Наукова думка, 1971—1978, т. I—VIII; Російсько-український словник. В 3-х т. /Редкол. І. К. Білодід (голова) та ін. К., Наукова думка, 1968; Словарь української мови. В 4-х т. /Упор. Б. Грінченко, К., 1907—1909; Словник українських ідіом. /Уклад. Г. М. Удовиченко. К., Радянський письменник, 1968; Українські народні прислів'я та приказки. /Упор. В. Бобков та ін. К., Вид-во АН УРСР, 1961; Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській мові. Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови. К., Вища школа, 1975 та ін.

Зауваження та побажання до Словника просимо надсилати на адресу: 252053, Київ, 53, вул. Ю. Коцюбинського, 5, вид-во «Радянська школа».

УМОВНІ СКОРСЧЕННЯ

- ав.* — авіація
анат. — анатомія
археол. — археологія
архит. — архітектура
астр. — астрономія
бакт. — бактеріологія
безос. — безособова форма дієслова
біол. — біологія
бот. — ботаніка
буд. — будівельна справа
бухг. — бухгалтерія
вет. — ветеринарія
військ. — військова справа
в. ст. — вищий ступінь
геогр. — географія
геод. — геодезія
геол. — геологія
геом. — геометрія
гір. — гірництво
грам. — граматика
див. — дивись
діал. — діалектне слово
дієприкм. — дієприкметник
док. — dokonаний вид
дорев. — дореволюційне слово
друж. — друкарська справа
ек. — економіка
ел. — електрика
ент. — ентомологія
етн. — етнографія
ж. — жіночий рід
жарт. — жартівливе слово, вираз
зал. — залізничний термін
заст. — застаріле слово
збірн. — збірне
зневажл. — зневажливе слово, вираз
зоол. — зоологія
ім. — іменник
інфін. — інфінітив
ірон. — іронічне слово
іст. — історія, історичне
і т. ін. — і таке інше
кін. — кінематографія
книжн. — книжне слово, вираз
кул. — кулінарія
лінгв. — лінгвістика
літ. — літературознавство
лог. — логіка
мат. — математика
мед. — медицина
мисл. — мисливість
мист. — мистецтвознавство
міф. — міфологія
мн. — множина
мор. — морська справа
муз. — музика
наук. — науковий термін
невідм. — невідмінюване
недок. — недоконаний вид
одн. — однина
однокр. — однократне
орн. — орнітологія
ос. — особа
перев. — переважно
перен. — переносне значення слова
пестл. — пестливе
поет. — поетичне слово
політ. — політика
прикм. — прикметник
присл. — прислівник
псих. — психологія
прям. — пряме значення слова
радіо. — радіотехніка
рел. — релігія
риб. — рибальство
рідк. — рідкісне слово
род. — родовий відмінок
розм. — розмовне слово, вираз
с. — середній рід
сад. — садівництво
с. г. — сільське господарство
спол. — сполучник
спец. — спеціальне слово, вираз
спорт. — спортивний термін
театр. — театральний термін
техн. — техніка
торг. — торговий термін
уроч. — урочисте слово
фіз. — фізика
фізіол. — фізіологія
філол. — філологія
філос. — філософія
фін. — фінансова справа
фольк. — фольклор
фот. — фотографія
хім. — хімія
церк. — церковне слово, вираз
ч. — чоловічий рід
шах. — шаховий термін
шк. — слово, вираз шкільного вжитку
юр. — юридичний термін

А

абажур, а, ч. Ковпак різної форми на лампу для захисту очей від світла або для зосередження світла в певному напрямі.

абётка, и, ж. Сукупність букв, прийнятих у писемності будь-якої мови і розміщених у певному порядку; алфавіт, азбука.

абзац, а, ч. 1. Відступ управо у початковому рядку тексту. 2. Пов'язана за змістом частина тексту від одного відступу до іншого.

абітурієнт, а, ч. 1. Випускник середнього навчального закладу. 2. Той, хто вступає до вищого або середнього спеціального навчального закладу.

абонемент, а, ч. Право на користування, за плату або безплатно, книжками, телефоном, місцем у театрі, на стадіоні і т. ін. протягом певного часу, яке надається окремій особі чи групі осіб; документ, що посвідчує таке право.

абонент, а, ч. Той, хто користується абонементом.

абрєвіатура, и, ж. Слово, утворене шляхом скорочення двох або більше слів; умовне скорочення слів на письмі.

абсолютний, а, е. 1. Безвідносний, безумовний, взятий сам по собі, без порівняння з чим-небудь. *Абсолютний приріст населення*. 2. Який виявляється повністю, не частково. *Абсолютний спокій*. 3. Який не має обмежень, самовладний. *Абсолютна монархія*.

абстрактний, а, е. Відірваний від дійсності, від життя. *Абстрактне мистецтво*.

абстракція, ї, ж. 1. *лише одн.* Мислене виділення суттєвих і найістотніших ознак, рис, сторін предмета від неістотних, випадкових ознак.

2. Наслідок абстрагування, абстрактне поняття.

абсурд, у, ч. Щось нерозумне, без усякого змісту; нісенітниця, безглуздя.

авангáрд, у, ч. 1. Частина війська, яка йде попереду головних сил. 2. *перен.* Найпередовіша, найсвідоміша частина певної суспільної групи, класу, яка веде за собою маси.

авáнс, у, ч. Частина грошей або майнова цінність, яка видається у рахунок майбутньої платні за роботу, товар і т. ін.

авáрія, ї, ж. 1. Значне пошкодження або вихід із ладу механізму, машини, апарата і т. ін. 2. *перен.* Нещасний випадок, велика невдача.

авіамодель, і, ж. Зразок літального апарата в зменшеному вигляді.

авіація, ї, ж. 1. Теорія і практика літання на апаратах, важчих від повітря — літаках, вертольотах і т. ін. *Теорія авіації*. 2. Повітряний флот. *Цивільна авіація*.

автентичний, а, е. Який відповідає оригіналові; справжній, дійсний.

автобіографія, ї, ж. Опис свого життя.

автограф, а, ч. 1. Власноручний авторський рукописний текст. 2. Власноручний напис або підпис на книзі, фотографії, картині і т. ін.

автомáт, а, ч. 1. Пристрій, що виконує певний процес без участі людини, за допомогою особливого механізму. 2. *перен.* Про людину, яка діє машинально, механічно. 3. Ручна скорострільна зброя.

автомáтика, и, ж. 1. Галузь науки й техніки, що розробляє методи й технічні засоби автоматизації виробничих процесів, здійснюваних за допомогою машин, апаратів без посередньої участі людини, а лише під її контролем. 2. Сукупність при-

ладів, механізмів, що діють автоматично.

автономія, і, ж. 1. Самоврядування певної частини держави, що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавним законом. 2. Право установи, підприємства, організації самостійно розв'язувати певні питання.

автопортрет, а, ч. Портрет художника, скульптора, виконаний ним самим.

автор, а, ч. Той, хто написав будь-яку працю, твір, картину, лист або розробив якийсь проект, план і т. ін.

авторитет, ч. 1. род. у. Загально-визнаний вплив, значення особи, організації, колективу і т. ін. *Авторитет школи*. 2. род. а. Особа, що користується впливом, загальним визнанням.

авторучка, и, ж. Ручка для писання, в якій чорнило до пера подається автоматично.

агент, а, ч. 1. Представник, довірена особа держави, організації, установи, що виконує різні доручення, завдання; уповноважений. 2. Секретний співробітник органів розвідки якої-небудь держави, організації; шпигун.

агітувати, ую, уєш, *недок.* 1. Роз'яснювати політику якої-небудь партії чи організації, закликати до боротьби за цю політику або проти неї. 2. за що, проти чого, кого і без *додатка*. Перекопувати в чому-небудь; спонукати до чогось.

аграрний, а, е. Земельний, пов'язаний з землекористуванням, землеволодінням. *Аграрна реформа*.

агресія, і, ж. Неспровокований збройний напад однієї держави на іншу з метою загарбання її території і насильного підкорення її населення чужій державі.

агронóm, а, ч. Спеціаліст у галузі сільськогосподарського виробництва.

агротехніка, и, ж. Сукупність заходів для вирощування сільськогосподарських культур.

агротехнік, а, ч. Спеціаліст з агротехніки.

адантувати, ую, уєш, *недок.* і *док.*, що, біол. Пристосовувати організм,

органи чуття до умов існування, до оточення.

адвокат, а, ч. 1. Особа, що захищає обвинуваченого на суді або веде якусь справу в суді, а також дає поради з правових питань. 2. *перен.* Той, хто виступає усно або письмово на захист кого- або чого-небудь.

адекватний, а, е. Повністю відповідний, тотожний.

адміністрація, і, ж. 1. Керівний орган установи, підприємства, організації і т. ін. 2. *збірн.* Керівний персонал установи, підприємства, організації і т. ін. (директор тощо). **адрес**, а, ч. Письмове вітання когонебудь з нагоди відзначення ювілею або іншої урочистої події в його житті.

адреса, и, ж. Позначення місця проживання чи перебування особи або місцезнаходження установи.

адресант, а, ч. Той, хто посилає комусь лист, пакунок, телеграму і т. ін.; відправник.

адресат, а, ч. Одержувач листа, телеграми, пакунка і т. ін.

адресувати, ую, уєш, *недок.* і *док.*, що. Посилати (лист, телеграму і т. ін.) на певну адресу.

аеродрóm, у, ч. Місце стоянки, злітання і посадки літаків, а також сукупність споруд (майданчик, вокзал, майстерні і т. ін.), які забезпечують льотну службу літаків.

аеропóрт, у, ч. Аеродром, обладнаний усім необхідним для забезпечення регулярних польотів транспортної авіації.

азáрт, у, ч. Сильне захоплення чим-небудь; запал. В х о д и т и в а з á р т — дуже захоплюватися чимсь.

азбука, и, ж. 1. Сукупність букв, прийнятих у писемності будь-якої мови і розміщених у певному порядку; алфавіт, абетка. 2. Книжка для початкового навчання грамоти. 3. *перен.* Основні положення будь-якої науки або системи знань. *Азбука хімії*. *Азбука Мóрзе* — сукупність умовних знаків для передачі якогось тексту на телеграфному апараті.

айсберг, а, ч. Велика пливуча льодова гора, що відколослася від мате-

рикового льодовика і сповзла в океан або море.

академія, і, ж. 1. Найвища наукова установа. *Академія наук УРСР*. 2. Назва деяких вищих навчальних закладів. *Сільськогосподарська академія*.

акваланг, а, ч. Апарат для забезпечення дихання людини під водою.

акварель, і, ж. 1. *лише одн.* Клейові фарби, що легко розчиняються у воді. 2. Картина, малюнок, виконані такими фарбами.

акваріум, а, ч. Скляна посудина або штучне водоймище для утримання та розведення риб, водяних рослин і тварин.

акни, а, ч. Народний поет-співець у середньоазійських народів.

акліматизуватися, уюся, ўешся, *недок. і док.* 1. (про тварин, рослини) Пристосовуватися до нових, незвичних, переважно кліматичних і географічних умов життя. 2. *перен.* (про людей) Призвичаюватися до нової обстановки або середовища.

аккомпанемент, у, ч. 1. Музичний супровід вокального чи інструментального твору. 2. *перен.* Дії, що супроводять якусь подію, утворюють фон чого-небудь.

акорд, у, ч. Гармонійне поєднання кількох музичних звуків або голосів. ◆ З а к л ю ч н и й а к о р д — подія, явище і т. ін., якими щонебудь закінчується.

акордеон, а, ч. Гармонія з фортепіанною клавіатурою для правої руки.

акробат, а, ч. Вправний гімнаст, виконавець складних гімнастичних номерів у цирку.

акробатика, и, ж. Вид спорту або жанр циркового мистецтва, що об'єднує численні групи фізичних вправ у вигляді складних стрибків.

акт, ч. 1. *род. у.* Дія, вчинок, окремий прояв людської діяльності. 2. *род. у.* Частина театральної вистави, яка складається з ряду сцен і здійснюється між двома антрактами; дія. 3. *род. а.* Документ, який посвідчує якийсь факт і складається в присутності свідків або на основі обстеження; назва різного роду документів; офіційні документи, що зберігаються в архівах.

актив, у, ч. 1. Найбільш діяльні і ініціативні члени якоїсь організації, колективу. 2. *фін.* Частина бухгалтерського балансу, що відображає на певну дату всі наявні на даному підприємстві чи в установі матеріальні цінності та кошти.

активний, а, е. Який бере діяльну участь у чому-небудь. *Активний борець за мир*; який розвивається, швидко і сильно діючий. *Активний процес*.

актор, а, ч. Виконавець ролей у театральних виставах.

актуальний, а, е. Важливий для даного моменту, злободенний.

акуратний, а, е. 1. (про людину) Який дотримується порядку, точності; охайний; точний. 2. (про предмети) Старанно зроблений, виготовлений.

акцент, у, ч. 1. *лінгв.* Наголос у слові, а також знак, яким цей наголос позначають на письмі. 2. Своєрідний характер вимови, властивий тій чи іншій мові, особі і т. ін.

◆ З р о б и т и а к ц е н т н а ч о м у — виділити, підкреслити щось, звернути особливу увагу на щонебудь.

акцентувати, ую, ўеш, *недок. і док.*, що і без додатка. 1. *лінгв.* Вимовляти з наголосом; вимовляти окремі звуки або слова з нарочитим підкресленням. 2. *перен.* Звертати, зосереджувати увагу на чомусь, підкреслювати якусь думку у висловлюванні.

алегорія, і, ж. Вираження абстрактного поняття або ідеї в конкретному художньому образі.

алєя, і, ж. Доріжка в парку або в саду, обсаджена з обох боків деревами, кущами.

алібі, *невідм., с., юр.* Перебування обвинуваченого в момент злочину в іншому місці як доказ того, що він не брав участі у злочині.

алкоголізм, у, ч. Захворювання, що розвивається внаслідок зловживання спиртними напоями.

алкоголь, ю, ч. Винний спирт.

алмаз, ч. 1. *род. у.* Прозорий, здебільшого безбарвний, дорогоцінний камінь, що відзначається блиском і твердістю. 2. *род. а.* Інструмент для різання скла у вигляді тонкого осколка з цього каменя, вставленого в оправу з ручкою.

алфавіт, у, ч. Те саме, що **азбука**, **абетка**.

альбом, у, ч. 1. Зошит в оправі з чистими листками для малювання, зберігання фотографій, малюк, вписування віршів і т. ін. 2. Об'єднане за темою видання або зібрання портретів, малюнків, фотографій і т. ін., оправлених разом або вміщених в одну папку.

альманах, у, ч. Збірка літературних творів різних авторів, які жили в один час.

альпінізм, у, ч. Сходження на трудодоступні гірські вершини, льодовики з пізнавальною або спортивною метою.

альт, а, ч. 1. Низький жіночий або дитячий голос; той, хто співає таким голосом. 2. Струнний смичковий або духовий музичний інструмент низького звучання.

альтанка, и, ж. Легка будівля в саду, парку для відпочинку або захисту від сонця чи дощу.

альфа, и, ж. Назва першої букви грецького алфавіту. ♦ Альфа і омега — початок і кінець чогонбудь, головне в чомусь.

аматор, а, ч. 1. Той, хто охоче займається чим-небудь або кохається в чомусь. 2. Самодіяльний актор, художник, музикант і т. ін.

амбар, а, ч. Велике приміщення для зберігання зерна.

амбіція, ї, ж. Особиста гідність, почуття особистої гідності; гонор.

амбразура, и, ж. 1. Отвір у стіні укріплення, у бронебашті, призначений для ведення гарматного, мінометного чи кулеметного вогню і для спостережень. 2. *архит.* Отвір у стіні будинку для вікна або дверей.

амбулаторія, ї, ж. Невеликий медичний заклад для подання допомоги хворим, які приходять на лікування.

амністія, ї, ж. Часткове або повне звільнення від судового покарання, здійснюване актом верхньої влади.

ампула, *невідм.*, с. 1. Ролі, що відповідають сценічним даним актора. 2. *перен.* Характер роботи або обов'язків людини.

ампутувати, *уо*, *уеш*, *недок. і док.*, *що*. Вирізувати, відтинати повністю або частково якусь частину тіла шляхом хірургічної операції.

аналіз, у, ч. 1. Дослідження шляхом розгляду окремих сторін, властивостей, складових частин чогонбудь. *Аналіз літературного теору.* 2. Визначення складу речовини. *Аналіз крові.*

аналогія, ї, ж. Часткова схожість, подібність між предметами або явищами.

анархія, ї, ж. 1. Стан суспільства, в якому відсутні організована влада, закони. 2. Відсутність планової організації в чому-небудь. 3. *перен.* Безладдя, хаос; недисциплінованість.

анакронізм, у, ч. 1. Помилка в літочисленні, послідовності подій. 2. Застарілі погляди, звичаї, судження; пережиток старовини.

анкета, и, ж. 1. Листок із запитаннями для одержання певних відомостей. 2. Збирання відомостей шляхом одержання відповідей на певні питання.

анонім, а, ч. 1. Автор листа або твору, що умисно приховує своє прізвище. 2. Лист без підпису, твір без зазначення прізвища автора.

ансамбль, я, ч. 1. Група співаків, музикантів або танцюристів, яка виступає як єдиний художній колектив. 2. Музичний твір для одночасного виконання кількома музикантами або співаками. 3. Композиційно цілісна група споруд (будівель, пам'ятників і т. ін.).

антагонізм, у, ч. 1. *філос.* Суперечності, що характеризуються найгострішою боротьбою і непримиренністю класів, сил і т. ін. 2. *біол.* Боротьба за існування між живими організмами.

антена, и, ж. Пристрій для випромінювання або приймання радіохвиль.

антиквар, а, ч. Продавець предметів старовинного мистецтва.

антипатія, ї, ж. Почуття неприязні, огиди до кого- або чогонбудь.

антифашист, а, ч. Учасник боротьби з фашизмом; противник фашизму.

античний, а, е. Який стосується давньогрецької або давньоримської культури, історії, мистецтва, суспільного ладу і т. ін.

антологія, ї, ж. Збірка вибраних художніх творів (переважно одного жанру) різних авторів.

антра́кт, у, ч. Перерва між діями вистави або відділами концерту. **анулюва́ти**, юю, юеш, *недок. і джк., цю, книжн.* Скасовувати, оголошувати недійсним.

апа́рат, ч. 1. *род.* а. Прилад, пристрій для виконання якоїсь роботи. 2. *род.* у. Установа або сукупність установ, що обслуговують яку-небудь ділянку державного управління чи господарства; сукупність працівників такої установи. 3. *род.* у, *фізіол.* Сукупність органів, які виконують певні функції в організмі. **апа́тія**, ї, ж. Стан повної душевної байдужості, відсутність інтересу до чого-небудь.

апелюва́ти, юю, юеш, *недок. і док.* 1. *юр.* Ожаржувати яку-небудь постанову нижчої інстанції перед вищою. 2. *перен.* Звертатися до когось за підтримкою, порадою.

апелы́н, а, ч. 1. Вічнозелене плодове цитрусове дерево, яке росте на півдні. 2. Запашний, соковитий плід цього дерева жовтогарячого кольору.

апетит, у, ч. Бажання їсти, охота до їди.

аппо́лісменти, ів, *мн.* Те саме, що **а́плески**.

апробува́ти, ую, уеш, *недок. і док., цю, книжн.* Офіційно схвалювати, затверджувати що-небудь. **апте́ка**, и, ж. Заклад, в якому виготовляються і продаються ліки та інші медичні товари.

арбі́тр, а, ч. Посередник, якого обирають для розв'язання спорів.

аргуме́нт, у, ч., *книжн.* Доказ, який наводять для підтвердження, обґрунтування чого-небудь.

аре́на, и, ж. 1. Майданчик всередині цирку для виступу артистів. 2. *чого, перен.* Поле діяльності. **Арена політичної боротьби**.

аре́шт, у, ч. 1. Позбавлення волі, взяття під варту кого-небудь. 2. *юр.* Накладення судової заборони на майно.

а́рык, а, ч. Зрошувальний канал у Середній Азії, Закавказзі.

аристокра́тія, ї, ж. 1. *лише одн., іст.* Форма правління, при якій вся державна влада належала знаті. 2. *збірн.* Вищий прошарок привілейованого стану; знать.

а́рія, ї, ж, *муз.* Вокальний твір для одного голосу.

а́рка, и, ж. Склепіння у формі дуги, яким перекривають проріз у стіні або сполучають два суміжні будинки, стояки моста і т. ін. Т р і у м ф а л ь н а а р к а — декоративна споруда у вигляді брами на честь знаменної події.

а́ркуш, а, ч. 1. Тонкий шматок будь-якого матеріалу (паперу, картону, фанери і т. ін.) певної форми і розміру. 2. *спец.* Шістнадцять сторінок друкованого тексту як одиниця вимірювання обсягу книжки.

а́рмія, і, ж. 1. Сукупність усіх збройних сил держави (сухопутних, морських, повітряних). 2. Сухопутні війська. 3. З'єднання кількох дивізій або корпусів різних родів військ для ведення бойових дій під час війни. 4. *кого, перен.* Велика кількість людей, об'єднаних спільною метою, справою. **Численна армія будівельників**.

арома́т, у, ч. Приємний запах, пахощі.

арсе́на́л, у, ч. 1. Склад зброї і військового спорядження. 2. Завод, де виготовляють, ремонтують і зберігають зброю і військоове спорядження. 3. *перен.* Великий запас, наявність засобів, можливостей і т. ін.

арте́рія, ї, ж. Кровоносна судина, що розносить кров від серця до всіх органів і тканин тіла.

арти́ст, а, ч. 1. Той, хто публічно виконує твори мистецтва. 2. *перен.* Той, хто досяг високої майстерності в чомусь.

арте́ль, і, ж. Група осіб однієї професії чи ремесла, об'єднаних для спільної праці на основі усуспільнення засобів виробництва.

архаї́зм, у, ч. 1. Пережиток старовини, застаріле явище. 2. Слово або мовний зворот, що вийшли з ужитку.

архаї́чний, а, е. Який властивий старовині, стародавній, старовинний, який вийшов з ужитку, застарілий.

архі́в, у, ч. 1. Установа або відділ в установі, де збирають, упорядковують і зберігають старі документи, закінчені справи і т. ін. 2. Упоряд-

коване зібрання рукописів, листів і т. ін., що стосуються діяльності будь-якої установи або особи.

архітектóра, и, ж. Мистецтво проектування, спорудження і художнього оформлення будов; характер, стиль будови.

асамбле́я, ї, ж. Загальні збори членів якої-небудь міжнародної організації.

асигнува́ти, ую, уеш, *недок. і док.*, що. Виділяти, відпускати певну суму грошей на які-небудь потреби.

асиміля́ція, ї, ж. 1. Перетворення когось або чого-небудь на свій лад; уподібнення. 2. біол. Засвоєння та використання рослинним або тваринним організмом необхідних для його розвитку речовин. 3. лінгв. Уподібнення звуків мови.

асортимéнт, у, ч. Підбір різних видів і сортів товарів або виробів.

асоціа́ція, ї, ж. 1. Добровільне об'єднання осіб або організацій для досягнення спільної мети; товариство. 2. псих. Зв'язок між уявленнями, думками, почуттями, внаслідок якого одне уявлення, почуття і т. ін. викликає в пам'яті інше.

аспéкт, у, ч. Точка зору, з якої розглядається або оцінюється те чи інше явище, предмет, подія.

аспіра́нт, а, ч. Особа, що готується до педагогічної або наукової діяльності при вузі чи науковій установі.

ата́ка, и, ж. 1. Стрімкий напад на противника. 2. *перен.* Рішуча дія, спрямована проти когось або на досягнення якоїсь мети.

атеї́зм, у, ч. Заперечення існування бога та різних надприродних сил; відмова від релігійних вірувань; безбожність.

атеї́ст, а, ч. Послідовник, прихильник атеїзму; безвірник, безбожник.

ателье́, *невідм.*, с. Майстерня художника, скульптора, фотографа і т. ін.; майстерня пошиття одягу, взуття і т. ін.

атеста́т, а, ч. Свідоцтво про закінчення навчального закладу; свідоцтво про присвоєння вченого або спеціального звання.

атестува́ти, ую, уеш, *недок. і док.* 1. кого. Надавати комусь-небудь якийсь звання. 2. кого, що. Давати комусь

або чомусь характеристику про його здібності, ділові та інші якості; робити висновок про когось, щонебудь.

а́тлас, у, ч. Зібрання географічних, історичних та ін. карт, таблиць, малянок, виданих у формі альбому або книжки.

атла́с, у, ч. Шовкова або напівшовкова гладка блискуча тканина.

атле́т, а, ч. 1. Спортсмен, який займається силовими вправами. 2. Людина великої фізичної сили і міцної будови тіла.

атле́тика, и, ж. Спортивні вправи, які вимагають різнобічної фізичної підготовки, сили і спритності. **Ле́гка атле́тика** — вид спорту, який включає біг, ходьбу, стрибки, метання списа і т. ін. **Ва́жка атле́тика** — силові вправи з різними гириями, а також боротьба і бокс.

атмосфе́ра, и, ж. 1. лише одн., фіз. Газоподібна оболонка Землі та інших планет. 2. лише одн. Повітря, яке наповняє якийсь обмежений простір. 3. фіз., техн. Одиниця вимірювання тиску газоподібних тіл. 4. лише одн., чого, *перен.* Обстановка, настрої. **Трудова атмосфера**.

а́том, а, ч. 1. Найменша частинка хімічного елемента, що складається з ядра та електронів. 2. *перен.* Найменша частина чого-небудь.

ато́мохід, хо́да, ч. Пароплав, двигуни якого працюють на атомній енергії.

атра́кціо́н, у, ч. 1. Номер у цирковій або естрадній програмі, що привертає увагу глядачів своєю незвичайністю. 2. *перв. у мн.* Масові розваги: гойдалки, каруселі і т. ін.

аудито́рія, ї, ж. 1. Зал, призначений для лекцій, публічних читань, доповідей і т. ін. 2. *збірн., перен.* Слухачі лекції, доповіді.

ау́л, у, ч. Населений пункт, селище у деяких народів Кавказу і Середньої Азії.

а́ут, у, ч. У спортивних іграх — переліт м'яча, шайби та ін. за межі спортивного поля.

афі́ша, ї, ж. Оголошення, переважно друковане, про спектакль, концерт, лекцію і т. ін., що вивішується на видних місцях.

афоризм, у, ч. Короткий влучний вислів, що виражає якусь важливу узагальнену думку.
ашуг, а, ч. Народний поет-співець у кавказьких народів.

Б

баба¹, н, ж. 1. Мати батька або матері. 2. Жінка, яка досягла старості.

баба², и, ж., техн. Підвісний молот, важка чавунна довбня для забивання паль.

бавити, влю, виш, недок., кого. Розважати чимсь, не давати комусь нудьгувати; (дітей) доглядати, нянчити.

бавівна, и, ж. 1. Рослина з насінням, вкритим пухнастим волокном, з якого виробляють пряжу. 2. Волокно з цієї рослини, а також нитки з цього волокна.

багаж, ў, ч. Речі, спаковані для перевезення різними видами транспорту; спаковані речі, які бере з собою пасажир у дорогу.

багатий, а, е. 1. Який володіє великими матеріальними цінностями, заможний. *Багатий колгосп.* 2. чим, на що. Який має в достатку що-небудь. *Урал багатий на залізні руди.* 3. Наявний у великій кількості.

багатір, я, ч. Багата людина, багач.
багатогранний, а, е. 1. Який має багато граней. 2. *перен.* Який охоплює різні сторони чого-небудь, різнобічний. *Багатогранна діяльність.*
багатозначний, а, е. 1. Який має кілька або багато значень. 2. Який містить у собі натяк на що-небудь. *Багатозначний погляд.* 3. *мат.* Який складається з багатьох цифрових знаків.

багатолюдний, а, е. 1. Який складається з великої кількості людей. *Багатолюдна демонстрація.* 2. Такий, в якому живе або перебуває в даний момент велика кількість людей. *Багатолюдна вулиця.*

багатомовний, а, е. 1. Який користується багатьма мовами; який видається, укладається і т. ін. багатьма мовами. *Багатомовний словник.*

2. Який любить багато говорити.
багатонаціональний, а, е. Який складається з багатьох націй, створений різними націями. *СРСР — багатонаціональна держава. Багатонаціональна радянська література.*

багаття, я, с. Купа дров, хмизу і т. ін., що горить; вогнище.

багнет, а, ч. Кілюча зброя, яку насаджують на кінець дула гвинтівки; штик.

багно, а, с. Грузьке, болотисте місце зі стоячою водою.

багряний, а, е. Густо-червоний, пурпуровий.

бадьорий, а, е. Повний сил, енергії; жвавий, веселий.

бажати, аю, аеш, недок. 1. чого або з інфін. Прагнути здійснити, одержати, здобути що-небудь; хотіти. 2. кому, чого або з інфін. Висловлювати побажання про здійснення чого-небудь. *Бажати комусь щастя.*

базар, у, ч. 1. Торгівля продуктами харчування і товарами широкого вжитку в установлені дні на площах або у критих приміщеннях; місце, де відбувається така торгівля; ринок. 2. Організована торгівля спеціальними товарами у певні сезони або періоди найбільшого попиту на них. *Шкільний базар.*

байдужий, а, е. 1. до кого, до чого. Який не звертає уваги на когось або що-небудь. *Байдужий до спорту.* 2. кому. Який не викликає інтересу до себе, не важливий для когось-небудь.

байка¹, и, ж. М'яка ворсиста бавсяня тканина.

байка², и, ж. Коротке алегоричне повчальне оповідання в прозовій або віршовій формі.

байкар, я, ч. Складач байок.

байрак, у, ч. Ліс у яру, в долині або ярі, схили якого поросли лісом та чагарником.

бак¹, а, ч. Велика закрита металева посудина для рідини.

бак², а, ч. Носова частина верхньої палуби корабля.

бакалія, і, ж. Деякі харчові продукти і предмети споживання: борошно, цукор, чай, кава, сіль, мило, крупа і т. ін.

бал¹, у, ч. Великий танцювальний вечір.

бал², а, ч. 1. Умовна одиниця для оцінки сили або якості якого-небудь природного явища (вітру, землетрусу і т. ін.). 2. Оцінка успішності і поведінки в навчальних закладах; одиниця для оцінки успіхів у деяких видах спортивних змагань.

баллада, и, ж. 1. Віршовий твір на історичну, легендарну або казкову тему. 2. Музичний твір епічного характеру для голосу або інструмента.

балерина, и, ж. Артистка балету; танцівниця.

балет, у, ч. 1. Вид сценічного мистецтва, що поєднує танець, мімічні рухи і музику. 2. Театральна вистава, в якій зміст розкривається засобами танцю, міміки й музики. 3. Колектив артистів, виконавців цієї вистави.

балка¹, и, ж. Яр з пологими схилами. **балка²**, и, ж. Прямолінійний дерев'яний або залізний брус, що є основою перекриття, настилу (підлоги, стелі і т. ін.).

балкбн, а, ч. 1. Прибудована до зовнішньої стіни будинку на певній висоті площадка, огорожена поруччям або низькими стінками. 2. Місця в театрі для глядачів у середніх і верхніх ярусах.

балотувати, үю, үеш, *недок.*, кого. Вирішувати питання про обрання кого-небудь таємним голосуванням. **балзám**, у, ч. Напіврідка запашна смола з деяких рослин з домашньою ефірних масел, що застосовується в техніці, медицині, парфюмерії.

бандероль, і, ж. 1. Широка паперова обгортка у вигляді стрічки або відкритий конверт, в яких пересилаються поштою книги, журнали і т. ін. 2. Поштова посилка у такій обгортці.

бандура, и, ж. Український народний багатострунний щипковий музичний інструмент з корпусом овальної форми.

банкрот, **банкрут**, а, ч. 1. Комерсант, підприємець, що внаслідок розорення неспроможний сплатити борг, повернути позику. 2. *перен.* Той, хто виявився неспроможним виконати доручену йому справу, взятим-небудь зобов'язання.

бáня¹, і, ж. Те саме, що *лázня*.

бáня², і, ж. Опуклий дах, що має форму півкулі; купол.

барабáн, а, ч. 1. Ударний музичний інструмент, що має форму широкого порожнього циліндра, обтягнутого з обох боків шкірою. 2. *техн.* Деталь у різних механізмах, що має форму циліндра.

бар'єр, а, ч. 1. Перепона, яку повинні подолати під час змагання бігуни, вершники і т. ін. 2. Невисока стіна, паркан, огорожа, що перешкоджає вільно проходити. 3. *перен.* Те, що є перешкодою, завадою для здійснення чого-небудь.

баржа, і, ж. Судно для перевезення вантажів, що плаває своїм ходом або на буксирі.

барикада, и, ж. Укріплення (з каміння, дерев, колод і т. ін.), що служить захистом під час вуличних боїв. **баритбн**, а, ч. Чоловічий голос, середній за висотою між тенором і басом; співак з таким голосом.

барка, и, ж. Плоскодонне річкове вантажне судно без палуби.

барокамера, и, ж. Камера низького тиску, призначена для вивчення впливу висотних умов на організм людини і для випробування авіаційних приладів.

барометр, а, ч. Прилад для вимірювання атмосферного тиску.

бархат, у, ч. Шовкова тканина з м'яким, густим та низьким ворсом на лицьовому боці.

бархатний, а, е. 1. Виготовлений, пошитий з бархату. 2. *перен.* (про голос, звук) Приємний для слуху, м'який.

бас, а, ч. 1. Низький чоловічий голос; співак з таким голосом. 2. Струнний або духовий музичний інструмент низького звучання (труба, контрабас). 3. *у мн.* **басй**, ів. Найнижча партія багатоголосого музичного твору.

басейн, у, ч. 1. Штучна водойма із стінами, укріпленими цеглою, бетоном і т. ін. 2. Частина суходолу, з якої вода стікає в море, річку, озеро. *Басейн Дніпра*. 3. Область залягання гірських порід або корисних копалин. *Донецький вугільний басейн*.

баскетбол, у, ч. Спортивна гра в м'яч між двома командами, мета якої — закинути руками м'яч у підвищений до щита кошик.

баский, á, é. (переважно про коней) Дуже швидкий у бігу.

батьальний, а, е. Який відображає воєнні сцени, події.

батон, а, ч. Білий хліб довгастої форми.

батрак, á, ч. Наймит у поміщицькому або куркульському господарстві.

батракувати, ú, úеш, *недок.* Працювати наймитом, батраком.

батьківщина¹ і **батьківщина**, и, ж. 1. Рідна країна людей, які народилися в ній і є її громадянами; вітчизна. *Любов до батьківщини.* 2. *перен.* Місце зародження, походження або виникнення чого-небудь.

батьківщина², и, ж. Спадщина від багків.

батько, а, ч. 1. Чоловік стосовно до своїх дітей. 2. *у мн.* батькі. Батько і мати стосовно до своїх дітей. 3. *лише мн.* Старше покоління, предки. *Дорогами слави батьків.* 4. *чого, перен.* Родоначальник, основоположник якої-небудь галузі науки і т. ін. *Геродот — батько історії.*

5. Самець стосовно до свого потомства.

бачити, у, иш, *недок.* 1. *кого, що.* Сприймати очима; спостерігати.

◆ **Бачити на власні очі** — бути очевидцем чого-небудь. **Бачити в рожевому світлі** — не помічати хиб, вад, ідеалізувати щось. **Не бачити у вічі кого, чого** — не зустрічати кого, чого-небудь. 2. Мати зір, мати здатність сприймати зором.

3. *перен.*, *що.* Усвідомлювати, добре розуміти, приходити до висновку.

Бачити свою помилку.

башта, и, ж. 1. Висока і вузька, переважно з каменю, архітектурна споруда, що будується окремо або становить частину будівлі; вежа.

2. *військ.* Верхня обертова частина корпусу танка; броньована вишка на військовому судні для гармат і кулеметів.

баштан, á і ú, ч. Ділянка поля, на якій вирощують кавуни, дині, гарбузи.

баян, а, ч. Музичний інструмент у вигляді великої гармонії із складною системою ладів.

без, *невідм.*, *прикм.* Світло-коричневий з кремовим відтінком.

безбарвний, а, е. 1. Який не має забарвлення, яскравого кольору. 2. *перен.* Який не має яскраво виявлених рис; неікавий, непривабливий.

Безбарвна розповідь.

безвихідний, а, е. 1. Такий, з якого не можна вийти. 2. *перен.* Такий, з якого важко знайти вихід, безнадійний. *Безвихідне становище.*

безвість, і, ж. Невідомі місця.

безглуздий, а, е. Позбавлений смислу, розумних підстав.

бездарний, а, е. Позбавлений таланту, дару; створений неталановитою людиною.

бездоганний, а, е. Позбавлений недоліків, вад. *Бездоганний переклад.*

бездоглядний, а, е. Позбавлений потрібного догляду.

бездомний, а, е. Який не має житла, притулку, сім'ї.

бездоріжжя, я, с. 1. Відсутність придатних для проїзду доріг. 2. Час, коли дороги стають непроїжджими.

Весняне бездоріжжя.

бездумний, а, е. Позбавлений будь-яких думок; який не задумується над чим-небудь; легковажний.

бездушний, а, е. Позбавлений співчутливого ставлення до людей; байдужий, холодний.

беззастережний, а, е. Який не викликає жодних застережень, не обмежений ніякими умовами; безумовний.

Баззастережна капітуляція.

безкласовий, а, е. Який не поділяється на суспільні класи.

безкорисливий, а, е. Позбавлений розрахунків на особисту вигоду. *Безкорислива допомога.*

безкраїй, я, е. 1. Який не має видимих меж; якого не можна охопити зором. 2. *перен.* (про почуття). Надзвичайно сильний, глибокий.

безладдя, я, с. Відсутність будь-якого ладу, порядку; порушення норм громадського життя.

бездіч, і, ж. Дуже велика кількість кого- або чого-небудь.

безлюддя, я, с. 1. Відсутність людей. 2. *перен.* Глухі малозаселені місця.

безмежний, а, е. 1. Який не має

видимих меж; безкрай. 2. *перен.* Виявлений з надзвичайною силою. *Безмежна радість.*

безмірний, а, е. 1. Який не піддається вимірюванню, дуже великий; який не має кінця, краю; безмежний. 2. *перен.* Надзвичайно сильний, глибокий. *Безмірне горе.*

безнастанний, а, е. Який ніколи не припиняється; постійний, безперервний. *Безнастанний шум водоспаду.*

безодня, і, ж. 1. Глибина, яка видається невимірною, без дна. 2. Глибоке провалля, прірва.

безпартійний, а, е. 1. Який не належить до якоїсь партії, не є членом партії; який не відбиває поглядів жодної партії. 2. *у знач. ім.* Той, хто не належить до якоїсь партії, не є членом партії.

безпе́ка, и, ж. Стан, при якому ніщо кому- або чому-небудь не загрожує. Техні́ка безпе́ки—технічні засоби і умови, які запобігають небезпеці.

безперебійний, а, е. Який відбувається без перебоїв, без затримок; безперервний. *Безперебійне поставчання.*

безперервний, а, е. Який не має перерви в часі; який відбувається весь час; постійний. *Безперервний рух.*

безперечний, а, е. Який не викликає заперечень; безсумнівний; загально-визнаний. *Безперечна істина.*

безпідставний, а, е. Позбавлений підстави, необґрунтований. *Безпідставне звинувачення.*

безповоротний, а, е. 1. Який виключає повернення того, що було раніше; рішучий, остаточний. *Безповоротне рішення;* який не може повернутися, втрачений назавжди. 2. Даний без зобов'язання повернути. *Безповоротна допомога.*

безпобічний, а, е. Нездатний сам собі допомогти, захистити себе; безсильний.

безпорадний, а, е. Неспроможний своїми силами справитися з чим-небудь.

безправний, а, е. Який не має ніяких прав.

безпредметний, а, е. Який не має визначеної мети або підстави, не

спрямований на конкретний предмет. *Безпредметна розмова.*

безприкладний, а, е. Який не має собі рівного, ні з чим не зрівнянний; надзвичайний. *Безприкладний героїзм.*

безпринципний, а, е. Який не має або не виражає чітких принципів, твердих переконань.

безпритульний, а, е. Позбавлений догляду, сімейного піклування; який не має притулку, пристановища; бездомний.

безпросвітний, а, е. 1. Який не має просвітку, зовсім темний. 2. *перен.* Похмурий, без радості, без надії на щось краще.

безробітний, а, е. 1. Який не має роботи, втратив заробіток і не знаходить застосування своїй праці. 2. *у знач. ім.* Той, хто не має роботи або ніде не працює.

безсердечний, а, е. Позбавлений чуйності, м'якості у відносинах з людьми; жорстокий. *Безсердечна людина.*

безсілий, а, е. 1. Який не має фізичної сили або виражає занепад сил. 2. Неспроможний зробити або перебороти що-небудь.

безсмертний, а, е. 1. Який вічно живе, ніколи не вмирає. *Безсмертні ідеї Леніна.* 2. Який назавжди лишається у пам'яті людей; незабутній. *Безсмертний подвиг панфіловців.*

безталанний, а, е. Який не має талану, щастя; сповнений горя, нещастя.

безтурботний, а, е. Який легковажно ставиться до труднощів життя, не журиться невдачами; вільний від турбот.

безтямний, а, е. 1. Який утратив свідомість, самовладання; викликаний великим збудженням. *Безтямне ридання.* 2. *перен.* Надзвичайно сильний, величний. *Машини мчали на безтямних швидкостях.*

безуґавний, а, е. Який не вгаває, не перестає; безперервний, безнастанний.

безумовний, а, е. 1. Не зв'язаний обмежувальними умовами, беззастережний. *Безумовна капітуляція.* 2. Який не викликає сумнівів, заперечень. *Безумовний успіх.*

безцеремонний, а, е. Який не додержується правил ввічливості, надто

розв'язаний у своїх діях, вчинках, поведінці і т. ін.; грубуватий.

белетристика, и, ж. Художні твори переважно в прозі — романи, повісті, оповідання і т. ін.

бензин, у, ч. Безбарвна, легкозаймиста горюча рідина, яку добувають з нафти.

бенкет, банкет, у, ч. Урочистий сніданок, обід або вечера, що влаштовується на честь кого-небудь або на відзначення певної події.

бентэжити, у, жиш, *недок.*, кого, що. 1. Викликати тривогу, хвилювання; непокоїти, хвилювати. 2. Відчувати ніяковість, соромити; викликати повну розгубленість у когось.

бэрег, а, ч. 1. Край землі, що межує з поверхнею моря, річки, озера і т. ін. 2. Територія, що прилягає до моря, річки, озера і т. ін. 3. Край шляху, яру, міжгір'я і т. ін.; узбіччя. 4. *лише у мн.* Краї тканини, посуду.

берэгтi, ежў, ежэш, *недок.* 1. кого, що. Охороняти, оберігати, тримати в доброму стані. *Берегти ліс.* 2. що і чою. Не давати витратитися, зберігати цілим. *Берегти кожну копійку.* 3. що. Тримати в пам'яті. *Пионери свято бережуть заповіти Ілліча.*

бэркут, а, ч. Великий хижий птах з родини орлів, який має темно-буре оперення.

бэскiд, у, ч. 1. Круте урвище, провалля. 2. Гора, скеля.

бэшкет, у, ч. Порушення порядку, правил пристойності бійкою, сваркою.

билина¹, и, ж. Російська народна епічна пісня про богатирів та їх подвиги.

билина², и, ж. Стебло трав'янистої рослини.

бинт, á, ч. Стрічка з марлі для перев'язування ран.

бiстрiй, а, е. Який швидко перемищається в просторі, швидкий в русі, бігу, польоті і т. ін.; який відзначається швидким мисленням; кмітливий.

бiблiографiя, ї, ж. 1. Науковий, систематизований перелік і опис книжок та інших видань з огляду на їх зміст та зовнішнє оформлення; список книжок і статей на яку-небудь тему або з якої-небудь галузі знань;

показчик використаної літератури. 2. Відділ у періодичних виданнях, в якому подається короткий огляд книжок, що вийшли з друку.

бiблiотéка, и, ж. 1. Установа, де збираються і зберігаються книги, журнали, газети і т. ін. для громадського користування. 2. Спеціально підібрана певна кількість книжок для читання, наукової роботи чи з метою колекціонування. 3. Приміщення, кімната для зберігання книжок. **бiгати**, аю, аеш, *недок.* 1. Швидко пересуватися на ногах у якому-небудь напрямку. 2. *перен.* (про машини, трамваї і т. ін.) Швидко рухатися, їхати. 3. *спорт.* Займатися тренуванням у бігу по доріжці стадіону або по пересіченій місцевості.

бiгти, бiжў, бiжiш, *недок.* 1. Швидко пересуватися на ногах у якому-небудь напрямку, поспішно йти, прямувати куди-небудь. 2. *перен.* (про час) Швидко минати, проходити. 3. *перен.* (про воду, річку і т. ін.) Литися безперервною течією, швидко текти. 4. *перен.* (про киплячу рідину) Литися через віncia посуду.

бiдний, а, е. 1. Який живе в нестатках; убогий; який матеріально недостатньо забезпечений; небагатий. 2. Наявний у малій кількості. *Місцевість з бiдною рослинністю.* 3. *перен.* Який має в обмеженій кількості потрібні ознаки, риси. *Бiдна фантазія.* 4. Який викликає співчуття; бiдолашний.

бiй, бóу, ч. 1. (дія) Взаємне завдання ударів, побоїв; бійка. 2. Сутичка ворожих військ, армій, загонів і т. ін. ♦ *Давати бiй кому* — рішуче виступати проти кого-небудь.

бiк, бóку, ч. 1. Права або ліва частина тулуба від плечей до стегна. ♦ *Вилазити бóком кому* — обертатися на погане. Під бóком — дуже близько, поруч. 2. Яка-небудь сторона, стінка предмета. 3. *мат.* Кожна з площин геометричної фігури.

бiлét, а, ч. 1. Документ, який засвідчує право на користування чим-небудь за оплату; квиток. 2. Картка з екзаменаційними питаннями.

бiлiзна, и, ж., *збiрн.* Вироби з тканин, що використовуються для одя-

гання на тіло або для побутових потреб (на постіль і т. ін.).

білий, а, е. 1. Який має колір снігу або крейди; протилежне чорний; який кольором наближається до снігу або крейди; світлий. 2. (про расу) Світлошкірий. ♦ Біла пляма — недосліджені, необжиті райони або недосліджене питання. Серед білого дня — удень. Чорним по білому — виразно, чітко.

білило, а, с. 1. Біла мінеральна фарба, що не розчиняється у воді. 2. *лише мн.* Біла речовина, що використовується в театральному гримі і в косметиці.

білити, білю, білиш, *недок.*, що. 1. Робити білим, покриваючи розчинном вапна, крейди і т. ін. 2. (про полотні і т. ін.) Вибілювати у воді і на сонці, доводячи до білого кольору.

біліти, ію, іеш, *недок.* 1. Ставати, робитися білим, світлим. 2. Виділятися білим кольором, виднітися. **біло́х**, лќа, ч. 1. Напівпрозора частина яйця, яка стає білою при варінні. 2. *біол., хім.* Речовина, яка є основною складовою частиною клітин організмів.

біль, бб́лю, ч. Відчуття фізичного або душевного страждання.

більмо, а, с. Білувата пляма на оці, що виникла внаслідок помутніння рогової оболонки.

більшати, аю, аеш, *недок.* 1. (за розміром, кількістю і т. ін.) Ставати більшим (про дітей, тварин, рослини), ставати трохи вищим, довшим; підростати. 2. (про ступінь вияву чогось) Ставати сильнішим, міцнішим.

більшовізм, у, ч. Ідейні, теоретичні, стратегічні й тактичні основи революційного пролетарського руху та революційного перетворення капіталістичного суспільства в комуністичне, розроблені В. І. Леніним на основі досвіду боротьби російського і міжнародного робітничого класу. **більшовик**, а́, ч. Послідовник більшовізму, член більшовицької партії (первісно — належний до очолюваної В. І. Леніним революційної більшості на II з'їзді РСДРП); комуніст.

білярд, ч. 1. *род.* у. Гра кулями, які штовхають киями, на спеціально обладнаному столі. 2. *род.* а. Спе-

ціально обладнаний стіл для цієї гри кулями і киями.

бінокль, я, ч. Ручний оптичний прилад з двох з'єднаних між собою зорових трубок зі збільшувальними скельцями для розглядання віддалених предметів.

біографія, і, ж. 1. Опис життя і діяльності якої-небудь особи; життєпис. 2. Життєвий шлях когось-будь.

бір, бб́ру, ч. Великий сосновий ліс; мішаний ліс з переважанням сосни. **бірюза**, й, ж. Дорогоцінний камінь, непрозорий, голубого або голубувато-зеленого кольору.

бісер, у, ч., *збірн.* Дрібне різнокольорове скляне намисто, яке використовується для вишивання і прикрас.

благати, аю, аеш, *недок.*, кого *про що*, чого і без додатка. Наполегливо пристрасно, невідступно просити.

благó, а, с. 1. Добра, корисна справа для блага миру; щастя. 2. *частіше у мн.* Те, що служить для задоволення потреб життя; достатки.

благóвіти, ію, іеш, *недок.*, *книжн.* Ставитися до когось або до чогось з глибокою пошаною.

благодатний, а, е. Який дає добро, достаток, радість, щастя; щасливий. **благородний**, а, е. 1. Який відзначається високими моральними якостями; чесний. 2. Проінятий високою метою, ідеєю. *Благородний обов'язок учителя.*

благотворний, а, е. Який виявляє добру дію; корисний. *Благотворний вплив.*

блакітний, а, е. Голубий, ясносиній.

бланк, а, ч. Аркуш паперу з друкованими стандартними заголовками, призначений для складання документа за певною формою.

близню́к, а́, ч. Дитина, що одночасно народилася з іншою в одній матері.

близький, а́, е́. 1. Який знаходиться або розташований на невеликій відстані від чого; протилежне далекий. 2. Який незабаром здійсниться або настане. 3. Який перебуває у прямих родинних стосунках з ким-небудь. 4. Зв'язаний дружніми взаєминами, спільними інтересами, симпатіями, спільністю ідей.

блямати, аю, аеш, *недок.* 1. *лише* 3 *тс.* (про зорі, вогник) Світитися слабким, нерівним, мерехтливим світлом. 2. *чим.* Світити уривчасто, з перервами.

блискавичний, а, е. Який відбувається в дуже короткий відрізок часу, швидкий, як блискавка. *Блискавична атака.*

блідий, а, є. 1. Слабо, недостатньо забарвлений; який дає слабке світло. *Блідий місяць.* 2. (про обличчя) Без рум'янця. 3. *перен.* Який не справляє враження, невразний, недосконалий. *Бліда п'еса.*

блок¹, у, ч., *політ.* Угода, союз між державами, партіями, організаціями, групами людей для досягнення спільних політичних цілей.

блок², а, ч., *техн.* 1. Простий механізм для підняття важких предметів, що має форму колеса з жолобком, по колу для каната, ланцюга і т. ін. 2. Окрема незалежна частина машини, споруди, будівлі.

блокада, и, ж. 1. Оточення, облога міста, країни, порту і т. ін. ворожими військами з метою паралізувати їх діяльність. 2. *перен.* Система заходів, спрямованих на політичну або економічну ізоляцію країни з метою примусити її виконати умови організаторів блокади. 3. *мед.* Виключення функцій якого-небудь органа або системи в організмі.

блукіт, а, ч. Зошит з відривними листками паперу для записів, нотаток і т. ін.

блондін, а, ч. Чоловік з білявим волоссям.

блукати, аю, аеш, *недок.* Ходити, їздити без певної мети і напрямку; ходити навмання, не знаючи напрямку; їздити по світу, часто змінюючи місце перебування. ♦ **Б л у к а т и о ч и м а** (п о г л я д о м) — переводити очі, погляд з одного предмета на інший, не спиняючись ні на чому.

бовваніти, ію, іє, *недок.* Здалека еднітися, показуватися.

богатір, я, ч. 1. У народній творчості — людина-велетень з надзвичайною силою, відвагою. 2. *перен.* Про дуже сильну людину.

боєць, бійця, ч. 1. Рядовий військо-

вослужбовець; солдат. 2. Учасник бою, боїв; воїн. 3. *перен.* Про людину, яка бореться за здійснення чого-небудь. *Бійці ідеологічного фронту.*

бойкот, у, ч. Спосіб політичної або економічної боротьби, що полягає в повній або частковій відмові від зносин з якою-небудь державою, організацією, установою або окремою особою.

бокс, у, ч. Спортивний кулачний бій між двома учасниками.

боліти¹, лить, *недок.* 1. *у кого і без додатка.* Давати відчуття фізичного болю у якій-небудь частині тіла. 2. *кому, кого, перен.* Завдавати страждання комусь, мучити когось. *Болить йому неправда.*

боліти², ію, ієш, *недок.* Переживати горе, нещастя, відчувати біль; мучитися.

болото, а, с. 1. Грузьке, багнисте місце зі стоячою водою; трясовина. 2. *лише одн.* Розмокла, розріджена внаслідок дощів чи розтавання снігу земля на дорогах, стежках і т. ін.; грязюка. 3. *лише одн., перен.* Застій, відсутність живої діяльності, ініціативи.

бондар, я, ч. Майстер, який виготовляє діжки, дерев'яні відра і т. ін.

бордівий, а, е. Темно-червоний.

борєць, рця, ч. 1. Той, хто бореться, б'ється з ким-небудь; спортсмен, який займається боротьбою. 2. Той, хто бореться в ім'я здійснення передових ідей. *Борці за мир.*

боржник, а, ч. Особа, яка позичила що-небудь в когось, винна кому-небудь щось.

бородá, й, ж. 1. Волосяний покрив на нижній частині обличчя. 2. Нижня щелепа, підборіддя.

борозна́, й, ж. 1. Довга заглибина на поверхні землі, проведена плугом. 2. *перен.* Глибока зморшка, складка.

бороніти¹, оню, бниш, *недок.* 1. *кого, що і без додатка.* Захищати, обороняти від нападу, удару, небезпечних дій і т. ін. 2. Не дозволяти, не давати робити що-небудь; забороняти.

бороніти², оню, бниш, *недок., що, рідк.* Розпушувати бороною зоране поле.

борітисся, борієся, боре́шся, недок.

1. з ким і без додатка. Схопивши один одного, намагатися звалити супротивника на землю, перемогти.

2. з ким — чим, проти кого — чого.

Чинити опір кому-, чому-небудь, намагаючись знищити його. *Боротися з релігійними пережитками.*

3. за що і без додатка. Наподегливо змагатися за що-небудь, добиватися чогось. *Боротися за мир.*

бóрошно, а, с. 1. Продукт розмелу хлібного зерна, мука. 2. Порошок з будь-якої подрібненої мінеральної або органічної речовини.

бо́рт, ч. 1. род. у. Верхній край бокової стінки судна. ♦ З а л и ш и т и с я з а б о́р т о м ч о г о — бути усунутим від участі в чому-небудь, стояти осторонь від чогось. 2. Невисока бокова стінка кузова вантажної машини і т. ін. 3. род. а. Край одягу.

бóбсий, а, е. Невзутий, з голими ступнями.

бо́ягу́з, а, ч. Дуже несмілива, боязка людина.

бра́вий, а, е. Мужній з вигляду, сміливий, енергійний, жвавий.

бра́к¹, у, ч. Відсутність чогось або чогось, нестача чого-небудь.

бра́к², у, ч. Неякісно виготовлена або зіпсована продукція.

брако́ньєр, а, ч. Той, хто займається полюванням у недозволених місцях або в заборонений час.

бра́ма, и, ж. Великі ворота, переважно при великих і величких спорудах.

бра́слєт, а, ч. Прикраса, яку носять на зап'ясті руки.

бра́т, а, ч. 1. Кожний із синів по відношенню до інших дітей тих же батьків. 2. Фамільярне або дружнє звертання до сторонньої особи чоловічої статі. 3. (за суспільним становищем, суспільною діяльністю, способом думок і т. ін.) Близька людина, однодумець, друг.

бра́татисся, аюся, а́шєся, недок.

1. Вступати у тісну дружбу, в братерські відносини, близько здружуватися. 2. (про солдат ворожих армій) Принимати военні дії і обмінюватися між собою знаками дружби.

бра́те́рство, а, с. Велика дружба, братське єднання.

бра́ти, беру́, бєре́ш, недок., кого, що.

1. Схоплювати руками або чим-небудь. *Брати книжку.* ♦ Б р а т и б и к а з а р о г и — діяти рішуче, починаючи з найголовнішого. У р о т н е б р а т и ч о г о — не їсти або не пити чого-небудь. 2. (воду або іншу рідину) Набирати яку-небудь кількість. 3. (льон, коноплі і т. ін.) Рвучи, висмикувати, витягати. 4. Наступаючи, захоплювати, займати населений пункт, територію і т. ін.

5. (мито, податки) Стягувати з кого-небудь платню за роботу; одержувати. 6. Вести, везти, нести з собою, забирати з собою. *Брати з собою чемодан.* 7. Приймати з якоюсь метою, зобов'язанням. *Брати на службу.* 8. Долати важку ділянку шляху, переборювати перешкоду і т. ін. ♦ Б р а т и в е р х (г о р у) н а д к и м а б о н а д ч и м — перемагати.

Б р а т и д о с е р ц я щ о — болісно переживати що-небудь. Б р а т и н а г л у м (с м і х) к о г о, щ о — насміхатися з когось, чогось. Б р а т и п р и к л а д з к о г о — наслідувати когось. Б р а т и с л о в о — виступати із словом. Б р а т и у р о к и в к о г о — вчигися. Н а ш а б е р е — ми перемагаємо.

бра́тисся, беру́ся, бєре́шся, недок.

1. за що. Триматися рукою за що-небудь. *Братися за поруччя.* 2. за що. Беручи руками якесь знаряддя, виконувати ним певну роботу. *Братися за лопату.* 3. за що, до чого. Розпочинати якусь роботу, приступати до чого-небудь. *Братися за уроки.* 4. зл кого, до кого. Застосовувати до когось ті чи інші дії. ♦ Б р а т и с я з а р о з о м — починати діяти розумно. Н а с о н б е р е т ь с я — хочеться спати.

бре́стї, бреду́, бредє́ш, недок. 1. Повільно йти. 2. *через що* (річку, потічок) Переходити вброд.

брига́да, и, ж. 1. Частина сухопутної армії, що має у своєму складі кілька полків, батальйонів або батареї; частина флоту, в якій є кілька однотипних військових кораблів. 2. Група людей однієї і тієї ж або декількох зв'язаних між собою професій, що разом виконують певне виробничє завдання на заводі, у колгоспі і т. ін. *Бригада комуністичної праці.*

бригадір, а, ч. Керівник виробничої бригади.

бридкий, а́, е́. Який викликає огиду; негарний, дуже поганий

брйла, и, ж. Великий відламок каменю, землі, глини і т. ін.

бриль, я́, ч. Головний убір з широкими полями.

брильянт, а, ч. Дорогоцінний камінь — гранований і відшліфований алмаз.

бринза, и, ж. Сир з овечого молока.
бриніти, нійть, *недок.* (переважно про струни) Видавати протяжний, дзвенячий звук; дзвеніти; (про комах) видавати при польоті однамнітні дрижачі звуки; дзижчати.

брід, брѳду, ч. Милке місце ріки або озера, зручне для переходу або переїзду.

бродити¹, броджѳу, брѳдиш, *недок.* Повільно ходити без певної мети й напрямку; повільно ходити по мількій воді, болоту.

бродити², брѳдїть, *недок.* Перебувати в стані бродіння.

бродіння, я, с. Процес розкладання органічних речовин, переважно вуглеводів, на простіші сполуки під дією мікроорганізмів або виділених ними ферментів.

бродяга, и, ч. Безпритульна людина, яка не має постійного місця проживання, сталого заняття і роботи.

броненѳсець, сця, ч. Великий військовий корабель, покритий сталевими плитами і озброєний далекобійними гарматами.

бронепѳїзд, а, ч. Поїзд, захищений бронею, озброєний гарматами та кулеметами, призначений для ведення бойових дій усмузі залізниці.

брѳнза, и, ж. 1. Сплав міді з оловом та іншими металами. 2. Художні вироби з такого сплаву.

брѳня, броні, ж. 1. Металевий одяг для захисту тулуба воїна. 2. Захисне облицювання із спеціальних сталевих плит на військових кораблях, поїздах і т. ін. 3. *лише* брѳня. Закріплення за кимось яких-небудь предметів матеріального постачання або особливих прав чи пільг; документ на таке закріплення.

брошѳра, и, ж. Невелика тонка книжка в м'якій паперовій обкладинці.

бруд, у, ч. 1. Всяка нечистота (порох, болото і т. ін.), що осіла або знаходиться на чомусь, відсутність чистоти. 2. *перен.* Негідна, аморальна поведінка, нечесні вчинки.

брук, у, ч. Вимощена камінням чи іншим твердим матеріалом частина вулиці або дорога.

брунька, и, ж. Не розвинений пагонець рослини, зачаток квітки або стебла з листям.

брус, а, ч. 1. Довгий кусок дерева або металу з обпиляними чи обтесаними боками, переважно чотиригранний, що використовується в будівництві. 2. Спеціальний камінь для гостріння металевих предметів (ножів, ножиць, коси і т. ін.).

брутальний, а, е. Грубий у поведінці, жорстокий.

брюнѳт, а, ч. Чоловік з темним волоссям; чорнявий.

будѳнный, а, е. Не святковий, звичайний, робочий.

будінок, нку, ч. 1. Споруда, будівля, призначена для житла. 2. Установа, заклад для обслуговування культурно-освітніх, побутових та ін. потреб трудящих.

будівельний, а, е. 1. Який стосується будівництва, спорудження чогось; який бере безпосередню участь у будуванні чогось. *Будівельний загін.* 2. Придатний або призначений для будування. *Будівельний ліс.*

будівництво, а, с. 1. (дія) Спорудження, зводження чого-небудь. *Будівництво школи.* 2. Місце, де щось будується. *Прибути на будівництво.* 3. *перен.* Створення певних суспільних відносин, нових форм організації праці і т. ін. *Колгоспне будівництво.*

бѳдка, и, ж. Невелика, переважно дерев'яна, будівля для сторожа, вартового і т. ін.

будувати, ѳю, ѳеш, *недок.*, *що.* 1. Ставити, зводити (будинок, споруду і т. ін.). 2. *перен.* Організовувати, створювати. *Будувати нове суспільство.* 3. *на чому, перен.* Основувати, ґрунтувати, базувати на яких-небудь даних. *Будувати висновки на широкому матеріалі.*

буйний, а, е. 1. Який виявляється з великою силою; поривчастий, в

різким раптовим посиленням. *Буйний вітер*. 2. Швидкий у рості; розкішний, пишний. *Буйна трава*. 3. *перен.* Нестримний, невгамовний. *Буйна радість*.

буква, и, ж. Письмовий знак, який сам по собі або в сполученні з іншими знаками використовується для позначення звуків мови; літера.

буквар, я, ч. Книжка, за якою навчаються грамоти.

букет, а, ч. 1. Зірвані або зрізані і складені у пучок квіти. 2. Сукупність ароматичних і смакових властивостей деяких продуктів (сиру, чаю і т. ін.).

букініст, а, ч. Торговець старими і рідкісними книжками.

буксір, а, ч. 1. Товстий канат або трос, за допомогою якого одне судно, машина і т. ін. тягне інше судно, машину і т. ін. 2. Самохідне судно або машина, що тягне за собою інше судно чи машину.

буксірувати, ую, уеш, *недок.*, що. Тягти за собою на канаті інше судно, машину і т. ін.

буксувати, ую, уеш, *недок.* (про колеса) Обертатися, ковзаючись на місці; (про машину) стояти на місці, не рухатися у зв'язку з ковзанням коліс.

бульвар, у, ч. Обсаджена деревами широка алея посередині вулиці у містах, а також уздовж берега річки або моря.

бульйон, у, ч. Відвар з м'яса без овочів і приправ.

бұлька, и, ж. Наповнена повітрям прозора водяна та ін. кулька у якій-небудь рідині; пухир.

бұрт¹, у, ч. Стихійне повстання; заколот.

бұрт², а, ч. Пачка або в'язка будь-яких предметів, складених один на одному.

бунтувати, ую, уеш, *недок.* 1. Брати участь у бунті, заколоті. 2. кого. Підбурювати до бунту.

бұран, у, ч. Снігова буря; метелиця в стелу.

буревій, ю, ч. Вітер надзвичайної сили.

буревісник, а, ч. 1. Великий морський птах з довгими вузькими крилами. 2. *перен.* Провісник революції, бурі.

бурелом, у, ч. 1. Вітер надзвичайної сили, що ламає дерева. 2. Дерева, повалені бурею.

буремний, а, е. 1. Який буває під час бурі. *Буремний вітер*; (про море, річку) неспокійний, розбурханий. 2. *перен.* Сповнений тривоги, хвилювань. *Буремні революційні роки*.

буржуазія, і, ж. У капіталістичному суспільстві — пануючий клас, який володіє засобами виробництва і живе за рахунок експлуатації наймані праці робітників.

бұрий, а, е. Темно-коричневий із сіруватим або червонуватим відтінком.

бурмотати, о́чу, о́чеш і **бурмотіти**, о́чу, отіш, *недок.*, що і без додатка. Говорити неголосно і неясно, сам до себе.

бурұлька, и, ж. Льодинка у вигляді загостреної палички, що утворюється при стіканні рідини.

бурхливий, а, е. 1. Швидкий у русі, рвучкий. *Бурхливий потік*. 2. *перен.* Сповнений подій, багатий на раптові зміни. *Бурхливі роки*. 3. *перен.* (про почуття) Сильний, нестримний у вияві.

бұря, і, ж. Сильний вітер з грозою, дощем або снігом.

бұр'ян, у, ч. Трав'яниста рослина, що росте в посівах культурних рослин, а також на необроблюваних землях.

бұтель, тля, ч. Велика пляшка.

бутерброд, а, ч. Тонкий шматок хліба з маслом, сиром, ковбасою і т. ін.

бухгалтерія, і, ж. 1. Ведення обліку, пов'язаного з грошовими та іншими господарськими операціями. 2. Рахівничий відділ підприємства, установи.

бұхта, и, ж. Невелика затока, врізана вглиб суші і захищена від вітру та хвиль.

бучний, а́, е́. Пишний, розкішний, дуже багатий. *Бучна весна*.

бушувати, ую, уеш, *недок.* 1. (про вітер, воду, вогонь) Виявлятися бурно, з великою руйнівною силою. 2. *перен.* Поводитися нестримано, бешкетувати.

буяти, яє, *недок.* 1. (про рослини) Швидко, розкішно рости. 2. *перен.* Виявлятися на повну силу, бути

в розквіті. *Ресна буяє в садах.* 3. Літати, ширяти, вільно носитися. *Чайки бувають над морем.*

бюджёт, у, ч. Розрахунок прибутків і видатків держави, підприємства, установи або окремої особи на певний строк.

бюлетєнь, я, ч. 1. Коротке офіційне повідомлення в пресі про важливі події, які мають суспільне значення. 2. Назва деяких періодичних видань. *Бюлетєнь Академії наук.* 3. Листок з іменами кандидатів, що видаються виборцям при голосуванні.

бюро, невідм., с. 1. Керівний або розпорядчий орган партії, організації, установи і т. ін. 2. Назва деяких установ або їх відділів, контор. 3. Письмовий стіл з висувною кришкою і шухлядами для зберігання паперів, документів.

бюрократизм, у, ч. Канцелярщина, формальне ставлення до роботи, нехтування суттю справи заради додержання формальностей.

бюст, а, ч. 1. Верхня частина людського тіла до пояса. 2. Те саме, що *пагруддя*.

В

вібити, блю, биш, *недок.* 1. *кого і без додатка.* Викликати у когось бажання до чого-небудь. 2. *кого, що і без додатка.* Притягати до себе чия-небудь. 3. *що, мисл.* Приманювати звірів або птахів наслідуванням їх голосу.

вага, й, ж. 1. *лише одн.* Важкість предмета, що звичайно визначається за допомогою зважування. *Гарбуз вагою в сім кілограмів.* 2. Важкий предмет, вантаж і т. ін. *Немічна людина багато ваги з собою не візьме.* 3. Прилад для зважування. 4. *перен.* Значення, важливість. *Питання великої ваги.*

вагáтися, áюся, áешся, *недок.* 1. Виявляти нерішучість у чому-небудь; не наважуватись щось зробити. 2. *перен.* Бути непослідовним у діях; хитатися.

вада, и, ж. (в людині) Негативна риса, особливість кого- або чого-небудь; фізичний недолік внаслідок захворювання або ушкодження орга-

нізму; (в предметі) пошкодження, недолік, брак.

ва́жити, жу, жиш, *недок.* 1. Мати певну вагу. 2. *кого, що.* Визначати вагу когось або чогось. 3. *перен.* Мати значення, вплив. 4. *на кого-що.* Задумувати щось лихе, злочинне проти кого. *Важити на чиєсь життя.* 5. *чм.* Наражати на небезпеку, ризикувати. *Важити життям.*

важкий, á, é. 1. Який має велику вагу. *Важкий камінь.* 2. Який вимагає великих зусиль для здійснення чого-небудь; нелегкий для виконання. *Важке завдання.* 3. Позбавлений легкості, швидкості, витонченості. *Важкий стиль.* 4. (про запах) Дуже неприємний. *Важкий удар.* 7. Дуже сумний, безрадісний. *Важкі думки.* 8. Який несе з собою всілякі труднощі, страждання. *Важке життя.*

важливий, а, е. Який має велике значення, вагу, вплив. *Важлива подія.*

ва́за, и, ж. Художньо оздоблена посудина для квітів, фруктів або для прикраси приміщення.

вака́нсія, ї, ж. Вільна посада в штаті установи.

вал¹, у, ч. 1. Високий земляний насип навколо міста або насип для захисту місцевості від повені і т. ін. 2. с. г. Купка сіна, в яку згрібається покіс. 3. (на морі) Дуже висока хвиля.

вал², у, ч. Товсті нитки з клоччя.

вал³, а, ч., *техн.* Дерев'яний або металічний циліндр у різних механізмах, який обертається навколо своєї осі і служить для передачі руху зв'язаним з ним частинам.

валу, и, ж. Те саме, що *чемола́н*.

ва́лка, и, ж. Група людей, машин і т. ін., які стоять в одному ряду або рухаються одне за одним.

ва́лянки, ів, мн. Зимове взуття з вольної вовни.

валя́ти, яю, яеш, *недок.*, *що.* 1. Скидати вниз, примушувати падати. 2. Бруднити, мазати, покривати гряззю. 3. Збивати з вовни, шерсті або з пуху, розминаючи і дуже ущільнюючи.

вантаж, *у, ч.* Речі, товари, які перевозяться або призначені для перевезення по залізниці, на пароплавах і т. ін.

вапняк, *у, ч.* Осадова гірська або морська порода, яка містить у собі вапно.

варення, *я, с.* Ягоди або фрукти, зварені в цукровому сиропі чи патоці.

варіант, *а, ч.* Видозміна, різновид чого-небудь. *Два варіанти - контрольних робіт.*

варта, *и, ж.* 1. Група людей, переважно озброєних, яка охороняє кого- або що-небудь. *Прикордонна варта*; охорона, яку виставляють для того, щоб віддати комусь шану. *Почесна варта.* 2. Перебування десь протягом певного часу для охорони кого- або чого-небудь. *Не можна спати на варті.* ♦ Під варту

взяти — зарештувати, позбавити свободи. *Стояти (бути) на варті чого* — захищати, охороняти щось.

вартість, тості, *ж.* 1. Грошове вираження цінності чого-небудь; ціна. 2. Позитивна якість, цінність. *Твір низької вартості.*

ватага, *и, ж.* 1. Велика група людей; натовп. 2. Огара овець або стадо іншої рогатої худоби; зграя тварин одного виду (собак, вовків).

вагажок, *жкї, ч.* 1. Людина, яка веде за собою інших; провідник. 2. Тварина, що йде попереду стада. **ватерполо**, *невідм., с.* Спортивна гра з м'ячем на воді; водне поло.

вахта, *и, ж.* 1. *мор.* Чергування, перебування на якому-небудь посту на судні. 2. *мор.* Частина скіпажу, яка несе одночасно позмінне чергування на судні. 3. *перен.* Посилена самовіддана праця, присвячена чому-небудь. *Вахта миру.*

вбивати¹ (**убивати**), *аю, аеш, недок., вбити (убити), вб'ю, вб'еш, док., що.* Ударами загнати у що- або куди-небудь. *Вбивати цвяхи.* ♦ **Вбити** *клин між ким* — посварити, роз'єднати когось.

вбивати² *див. убивати¹.*
вбрати¹ (**убрати**), *аю, аеш, недок., ввбрати (увбрати) і вбрати (убрати), вберу, вбереш, док., що.* 1. Всмоктувати в себе рідину, вологу.

2. *перен.* Уводити до свого складу, приєднувати до чого-небудь; запозичувати щось. 3. *перен.* Уважно або жадібно сприймати думки, враження і т. ін.; засвоювати.

вбрати² *див. убирати¹.*

ввічливий (**увічливий**), *а, е.* Який дотримується добрих манер, який виявляє добру вихованість, люб'язність, уважність у поведінці з іншими людьми; чемний.

вд'ача, *і, ж.* Сукупність духовних особливостей людини, які проявляються в її діях, поведінці; характер.

вдумливий, *а, е.* 1. Здатний зосереджено думати, заглиблюватися у суть чого-небудь. *Вдумливий дослідник.* 2. Здійснений на основі глибокого роздумування, вникнення в суть питання. *Вдумливі висновки.*

вдячний, *а, е.* 1. *кому.* Який почуває себе зобов'язаним за зроблене йому добро, який бажає віддячити цим самим. 2. Який обіцяє дати добрі наслідки, виправдати покладені на нього надії і т. ін. *Вдячна тема.*

вегетаріанець, *нця, ч.* Той, хто не їсть м'яса, харчуючись тільки рослинною та молочною їжею.

ведмідь, *м'єдя, ч.* 1. Великий хижий ссавець з масивним тілом, довгою густою шерстю і товстими ногами. 2. *перен., розм.* Про неповоротку, незграбну людину.

в'єжа, *і, ж.* Те саме, що **башта**.
везті, *зү, зеш, недок.* 1. *кого, що.* За допомогою якогось транспорту (машин, воза і т. ін.) переміщати кого-, що-небудь з одного місця на інше. 2. *бес.с., кому.* Мати успіх у чомусь; щастити.

в'єлетень, *тня, ч.* 1. Людина величезного зросту і сили. 2. *перен.* Істота чи предмет, які за своїми розмірами набагато переважають інші подібні істоти чи предмети. *Завод-в'єлетень.* 3. *перен.* Той, хто робить або зробив щось надзвичайне, таке, що вимагає великої праці, здібностей і т. ін.

великий, *а, е.* 1. Значний за величиною, розмірами; протилежне **малий**. *Великий сад*; наявний у значній кількості; багатий. *Великий урожай.* 2. (про почуття, переживання) Значний силою, глибиною. 3. **Важли-**

вий за значенням. *Велике відкриття*; визначний за суспільним становищем. *Великий радянський народ*.

4. Загальновідомий, геніальний, діяльність якого дуже високо оцінена. *Пушкін — великий російський поет*. **великодúшний**, а, е. Який має високі душевні якості, благородні почуття; здатний жертвувати своїми особистими інтересами заради інших; доброзичливий.

вєлич, і, ж. **1.** Наявність у людини видатних рис, що вражають силою прояву в праці, творчості, почуттях і т. ін. *Вєлич Леніна*. **2.** Велике значення чогось. *Вєлич праці*.

вєличати, аю, аєш, *недок.* **1.** кого, що. Називати кого-небудь шанобливим іменем, виражаючи цим свою повагу до нього. **2.** Віддавати хвалу кому-, чому-небудь, прославляти, вихвалювати. *Вєличати Вітчизну піснями*.

вєльми, присл. Дуже, в значній мірі. **вєнтиляція**, ї, ж. **1.** Провітрювання приміщення. **2.** Система приладів і пристроїв для провітрювання приміщення.

вєранда, и, ж. Відкрита з боків або засклена прибудова до будинку.

вєрбувати, ую, уєш, *недок.*, кого. Набирати людей на роботу, залучати до якоїсь діяльності, до участі в якій-небудь організації.

вєредувати, ую, уєш, *недок.* Поводитися примхливо, мати примхи, виявляти незадоволення; бути надто вибагливим.

вєреск, у, ч. Тонкий, пронизливий крик.

вєрсія, ї, ж. Один з кількох, відмінних один від одного, викладів або пояснень якогось факту, події.

вєрстат, а, ч. **1.** *техн.* Машина для обробки деталей або матеріалів. **2.** Дерев'яне устаткування для ткання ручним способом полотна, килимів і т. ін.

вєрствá, í, ж. **1.** Горизонтальна маса чого-небудь, яка лежить поверх іншої подібної маси. **2.** *перен.* Частина суспільного класу, соціальної групи людей. *Широкі верствá населення*.

вєртати, аю, аєш, *недок.*, **вєрнути**, **вєрnú**, **вєрнеш**, *док.*, що. **1.** Віддавати назад що-небудь взяте, пози-

чене і т. ін. **2.** *перен.* Відновлювати те, що раніше втрачено. *Вєрнути спокій*.

вєртикальний, а, е. Перпендикулярний до площини горизонту, прямо-висний.

вєртити, рчú, ртіш, *недок.* **1.** *чим.* Повертати у різні боки. *Вєртити головою*. ♦ **Вєртити хвостом** — хитрувати. **2.** що. Робити в чомусь заглибини за допомогою свердла.

вєртоліт, льбта, ч. Літальний апарат, який може без розбігу підніматися в повітря і вертикально приземлюватися, а також висіти в повітрі. **вєрф**, і, ж. Сукупність споруд на березі річки, моря і т. ін., призначених для будівництва і ремонту суден.

вєрх, у, ч. **1.** Найвища частина чого-небудь; вершина. *Вєрх гори*. **2.** Зовнішня сторона одягу, покриття сукном або іншим матеріалом, лицьова сторона матеріалу; зовнішня сторона шапки, пошта з іншого матеріалу. **3.** *перен.* Перевага над кимсь або в чому-небудь. ♦ **Взяти вєрх над ким-небудь** — добитися переваги над ким, перемогти кого. **4.** *лише мн.*

вєрхí, íв, *перен.* Вищі верстви суспільства. **5.** Високі звуки, ноти. **вєрховина**, и, ж. **1.** Те саме, що **вєрх** **1.** **2.** *лише одн.* Назва високогірної місцевості у межах Карпат. **вєрховіття**, я, с. Верхня частина дерева, верхні гілки.

вєрховний, а, е. Найвищий, головний. *Вєрховний головнокомандуючий*. **вєрховодити**, джу, диш, *недок.*, *ким*, *над ким* і *без додатка*. Розпоряджатися як начальник, скеровувати дії інших.

вєршіна, и, ж. **1.** Те саме, що **вєрх** **1.** **2.** чого, *перен.* Найвищий ступінь досягнення. *Вєршіна знань*.

вєршити, шú, шіш, *недок.*, що. **1.** Робити вєрх, викладати покрівлю на чому-небудь. **2.** Доводити здійснення, виконання чого-небудь до остаточного кінця.

вєршник, а, ч. Той, хто їде вєрхи на коні.

вєсєлка, и, ж. Подібна до дуги різнобарвна смуга, яка з'являється на небозводі внаслідок заломлення сонячних променів у краплинах дощу, води; райдуга.

веснянка¹, и, ж. Народна обрядова пісня з іграми і танцями, в якій оспівується пробудження природи, надії на врожай і т. ін.

веснянка², и, ж., *частіше у мн. веснянки*, нок. Дрібні коричнюваті або жовтувато-бурі плями на обличчі і руках людей, що особливо помітні навесні; ластовиння.

вести, веду́, ведеш, *недок., кого, що*. 1. Допомогати йти, супроводжувати. *Вести під руку хворого*; (про машину, автомобіль) користуючись кермом, спрямовувати рух предмета. 2. *перен.* Спрямовувати діяльність кого-, чого-небудь. *Партія веде*. 3. Простягатись куди-небудь, мати той чи інший напрямок. *Дорога веде на Київ*. 4. Постійно або тривалий час займатися чимось, виконувати щось. *Вести заняття гуртка*.

◆ Вести лінію *чию* — дотримуватись у своїй діяльності певних поглядів. Вести перед *в чому* — бути головним у чомусь або бути першим у чому-небудь.

вестибюль, я, ч. Просторе передне прохідне приміщення у громадських будовах або у деяких житлових будинках.

ветеран, а, ч. 1. Досвідчений, бувалий, загартований у боях воїн. 2. *перен.* Людина, яка довго і плідно працювала в якій-небудь галузі. *Ветеран праці*.

ветеринарія, ї, ж. Наука про хвороби свійських тварин та способи їх запобігання і лікування.

вечір, чора, ч. 1. Частина доби від кінця дня до початку ночі. 2. Громадські вечірні збори, присвячені якійсь події, пам'ятній даті, вшануванню письменника і т. ін.; вечірне публічне зібрання з літературною, музикальною, вокальною і т. ін. програмою.

взаємини, ин, мн. Взаємні стосунки між ким- або чим-небудь.

взаємний, а, е. Який стосується обох сторін, спільний для обох сторін; обопільний. *Взаємне довір'я*.

взірець, рця, ч. 1. Показовий або пробний виріб, що дає уявлення про інші подібні вироби; зразок. 2. *чого*. Те, що потрібно наслідувати, з чого треба брати приклад.

взува́ти (узуба́ти), аю, аеш, *недок.*,

взу́ти (узубіти), ую, уеш, *док.* 1. *що*. Надівати на ноги яке-небудь взуття. 2. *кого*. Забезпечувати взуттям.

взуття́, я, с., *збірн.* Виготовлені із шкіри, гуми та інших матеріалів вироби для носіння на ногах.

вibaгливий, а, е. 1. Якому важко догодити. 2. Вишуканий, незвичний. *Вibaгливі страви*.

вibaча́ти, аю, аеш, *недок.*, *вibaчити*, чу, *чиш*, *док.*, *кому і без додатка*. Ставитись до когось поблажливо, прощати провини.

вibaра́ти, аю, аеш, *недок.*, *вibaрати*, беру, береш, *док.*, *кого, що*. 1. Порівнюючи, зіставляючи і оцінюючи особи, предмети, явища, виділяти для тієї чи іншої мети одне або декілька з них за якоюсь ознакою; віддавати перевагу кому- або чому-небудь (з двох або декількох). *Вibaрати книжку*. 2. Визначати, виділяти голосуванням ту чи іншу особу для виконання певних обов'язків. 3. Діставати звідки-небудь, з чого-небудь. *Вibaрати пироги з печі*.

4. Виписувати що-небудь з наукових, художніх і т. ін. творів. *Вibaрати цитати*. 5. Копаючи, виймати з землі. *Вibaрати картоплю*; вириваючи з корінням, збирати в поля. *Вibaрати льон*.

вibaга́ти, аю, аеш, *док.*, *що*. Бігаючи, всюди побувати. *Вibaгати есе село*. *вibaга́ти*, аю, аеш, *недок.*, *вibaгити*, біжу, біжиш, *док.* 1. Поспішно, бігом залишати яке-небудь приміщення, місце або з'являтися де-небудь.

2. Литися через край, збігати. *Молоко вibaгає з горшка*. 3. Швидко, бігом підніматися на якусь височину, підвищення. *Вibaгити на 4-й поверх*. 4. *перен.* (про дорогу, стежку і т. ін.) Простелятись звідки-небудь кудись.

вibaрко́вий, а, е. Виконаний за якимись ознаками, не суцільний, частковий. *Вibaрковий диктант*.

вibaорець, рця, ч. Той, хто обирає або має право брати участь у виборах.

вibaори, ів, мн. Обрання голосуванням представників влади, службових осіб і т. ін.

вibaбрювати, юю, юеш, *недок.*, *вibaбороти*, рю, реш, *док.*, *що*. Здобу-

вати впертою боротьбою; добиватися чого-небудь шляхом наполегливої праці і т. ін.

вивбувати, *аю, аеш, недок., вибути, уду, удеш, док.* Відправлятися, виїжджати з одного місця в інше; залишати, покидати службу, посаду, навчальний заклад.

вибухати, *аю, аеш, недок., вибухнути, ну, неш, док.* 1. (про вибухові речовини) Розриватися, розпадатися на частини з дуже сильним гуком і великою руйнівною силою. 2. Раптово вириватися, виходити звідкись. *З комина вибухнув дим.* 3. *перен., частіше док.* Раптово виникнути. *Вибухнула війна;* (про якусь дію, подію, почуття і т. ін.) раптово й бурхливо виявлятися.

вивертати, *аю, аеш, недок., вивернути, ну, неш, док., що.* 1. Перекидати, зрешуючи з місця; валити, вириваючи з коренем. 2. Перекидаючи, вилити або висипати те, що міститься в чомусь. 3. (про одяг) Перевертати внутрішньою стороною назовні, навиворіт; перелицьовувати. 4. Викручувати, пошкоджувати. *Вивернути руку.*

вивіска, *и, ж.* Дошка, на якій зроблено напис, іноді з малюнком, що вказує на рід діяльності або назву установи, підприємства і т. ін. 2. *перен.* Зовнішній, показний бік чогось, що приховує правду, істину.

виводити¹, *джу, диш, недок., вивести, еду, едеш, док., кого, що.* 1. Примушувати виходити за межі чогось, допомагати йти з собою звідки-небудь. *Виводити дітей з класу.* 2. *перен., із чого.* Змушувати когось втрачати попередній стан. *Виводити з терпіння.* ◆ **Виводити з ладу** — робити непридатним до чогось; псувати. **Виводити з себе** — примушувати нервувати. 3. *перен., з чого.* Виключати із складу чого-небудь. 4. Спрямовувати рух; вести кудись, вказуючи шлях. *Виводити кораблі в море.* ◆ **Виводити в люди** — допомагати комусь у досягненні помітного становища в суспільстві. **Виводити на чисту воду** — викривати когось в нечесних діях. 5. Робити висновки на основі певних міркувань. 6. (про птахів, тварин) Плодити по-

томство. 7. Будувати що-небудь, що має висоту. *Виводити стіни.*

8. Знищувати без залишку, усувати. *Виводити плями.* 9. Писати старанно. *Виводити букви.* 10. Старанно грати або співати щось, переважно протяжне. 11. Зображувати кого-, що-небудь у художньому творі.

виводити², *джу, диш, недок., виводити, джу, диш, док., кого.* 1. Водити коня з певною метою. 2. *лише док.* Водячи когось, примусити побувати скрізь.

вивозити, *о́жу, о́зиш, недок., вивезти, зу, зеш, док., кого, що.* 1. Везучи, відправляти кудись за межі чогось. *Вивозити учнів на відпочинок за місто.* 2. Відправляти товари в інші країни.

виворіт, *роту, ч.* Внутрішній, зворотний бік (тканини, одягу).

вивчати, *аю, аеш, недок., вивчити, чу, чиш, док., що.* 1. Розумово працюючи, засвоювати, запам'ятовувати. *Вивчати урок;* учити з метою виконання, відтворення. *Вивчати роль.* 2. Осягати за допомогою навчання, набувати певних знань, відомостей в якій-небудь галузі; опановувати. *Вивчати чеську мову;* досліджувати, піддаючи науковому аналізу. *Вивчати причини економічної кризи.* 3. Старанно спостерігаючи, ознайомлюючись, намагатися зрозуміти кого- або що-небудь, зробити певні висновки. *Вивчати досвід піонерської роботи.* 4. *лише док., кого.* Дати освіту. *Вивчити сина.*

вигін, *гону, ч.* Пасовище, ділянка землі біля села, де пасеться худоба.

вигляд, *у, ч.* Сукупність рис, що складають зовнішність людини або предмета; зовнішній обрис чого-небудь.

вид¹, *у, ч.* 1. Лице, обличчя. 2. Місцевість, що відкривається перед очима; краєвид. *Вид міста.*

вид², *у, ч.* 1. Різновид у ряді предметів, явищ і т. ін.; тип. *Різні види машин.* 2. *біол.* Нижча одиниця в системі класифікації тваринних і рослинних організмів, що характеризується певними, тільки їй властивими, особливостями і входить до складу вищої одиниці — роду. 3. *лінгв.* Граматична категорія, яка

характеризує дію, стан відносно їх завершеності, тривалості в часі. *Дієслово доконаного виду.*

видатний, а, є. Який виділяється серед інших якими-небудь надзвичайними рисами, якостями і т. ін. *Видатний філософ. Видатна подія.* **видіти**, іє, *недок.* 1. *безос.* Займатися на світ; світити. 2. Бути видним, приступним зорові. *Далеко видніло село.*

відолінок, нка, ч. Невелика і неглибока улоговина.

видужувати, ую, уеш, *недок.*, **відужати**, аю, аеш, *док.* Ставати здоровим, відновлювати свої сили після хвороби, поранення і т. ін.

видумувати, ую, уеш, *недок.*, **відумати**, аю, аеш, *док.* 1. Створювати щось нове, те, чого раніше не було. 2. Говорити, створювати в уяві те, чого немає і не було; винаходити. **визволяти**, яю, яеш, *недок.*, **визволити**, лю, лиш, *док.*, *кого, що.* 1. Надавати свободу кому-небудь, робити вільним кого-небудь, позбавляючи пригноблення, безправ'я. 2. Звільняти з неволі, полону, ув'язнення і т. ін. 3. Відвойовувати територію, взхоплену ворогом.

визіскувати, ую, уеш, *недок.*, *кого.* Привласнювати собі плоди чужої найманої праці.

визнавати, наю, наеш, *недок.*, **визнати**, аю, аеш, *док.* 1. *що.* Вважати дійсним, законним, стверджувати своєю згодою право на існування чого-небудь. 2. *що.* Погоджуватися з чим-небудь, стверджувати істинність чогось, одверто признаватися в чомусь. *Визнавати помилки.* 3. *кого, що.* Вважати кого, що-небудь ким, чим, за кого, за що, робити якийсь висновок про кого-, що-небудь. *Визнавати когось винуватим.* **визначати**, аю, аеш і *рідко* **визначувати**, ую, уеш, *недок.*, **визначити**, чу, чиш, *док.*, *кого, що.* 1. Встановлювати, розпізнавати за певними ознаками. 2. Давати наукову, логічну характеристику, формулювання якого-небудь поняття, розкривати його зміст. *Визначати характер воєн.* 3. Виділяти, призначати для якоїсь мети. *Визначати доповідача.* 4. Намічати, накреслювати

для виконання. *Визначати завдання на майбутнє.*

визначний, а, є. Важливий за значенням, талантом і т. ін.; який заслугує на особливу увагу. *Визначна пам'ятка.*

виїжджати, аю, аеш і **виїздити**, виїжджу, виїздиш, *недок.*, **виїхати**, виїду, виїдеш, *док.* 1. Їхати, відправлятися звідки-небудь, за межі чогось, кудись з якоюсь метою; залишати місце проживання на певний час або назавсім. 2. Ідучи, підніматися куди-небудь, на щось. 3. *на кому, на чому, перен., розм.* Перекладати на кого-небудь свої обов'язки.

виїжджувати, ую, уеш, *недок.*, **виїздити**, виїжджу, виїздиш, *дск.*, *кого, що.* 1. (про молодих коней) Привчати до їзди в упряжі або під сідлом. 2. *лише док.* їздячи, побувати скрізь, об'їздити що-небудь. *Виїздити есю Європу.*

виказувати, ую, уеш, *недок.*, **виказати**, ажу, ажеш, *док.*, *кого, що.* 1. Висловлювати всі свої думки, погляди (про щось непрямне). 2. Видавати, викривати, роблячи донос на когось. 3. *перен.* Виявляти що-небудь (почуття, настрої і т. ін.). *Виказувати радість.*

виключати, аю, аеш, *недск.*, **виключити**, чу, чиш, *док.*, *кого, що.* 1. Виводити із складу якоїсь організації, колективу, позбавлятися чогось. 2. Припиняти дію механізму. *Виключати мотор.*

виконувати, ую, уеш, *недок.*, **виконати**, аю, аеш, *док.*, *що.* 1. Здійснювати, проводити в життя. *Виконувати наказ.* 2. Відтворювати для слухачів або глядачів які-небудь твори мистецтва. *Виконати арію з опери.*

використовувати, ую, уеш, *недск.*, **використати**, аю, аеш, *док.*, *кого, що.* Застосовувати, вживати що-небудь з користю, користуватися чимсь. *Використовувати вільний час.*

викоріювати, юю, юеш і **викоріняти**, яю, яеш, *недок.*, **викоренити**, ню, ниш, *док.*, *що.* Цілком, дощенту знищувати, усувати. *Викоріювати бюрократизм.*

викривати, аю, аеш, *недок.*, **викрити**, ню, неш, *док.*, *кого, що.* 1. Виявляти

чиюсь провину, злочинні або негативні дії. *Викривати ворога*. 2. Робити відомим, засуджуючи якісь хиби. *Викривати помилки*. 3. Розкривати, показувати щось приховане. *Викривати брехню*.

вимагати, *аю, аеш, недок.*, рідк. **вимогти**, *ожу, ожеш, док.*, *кого, що*. 1. Ставити перед ким-небудь якусь вимогу; пропонувати в категоричній формі зробити щось. *Вимагати покарання*. 2. Зобов'язувати до чого-небудь, змушувати робити саме так, а не інакше. *Вимагають обставини*. 3. Мати потребу в чому-небудь.

вимова, *и, ж*. Спосіб вимовляння слів або окремих звуків. *Швидка вимова*; характер і особливості звукової системи якої-небудь мови. *Англійська вимова*.

вимогливий, *а, е, 1*. Який ставить до кого- або до чого-небудь великі вимоги, домагається сумлінного виконання чогось. *Вимогливий учитель*. 2. Який має великі потреби в чомусь, не задовольняється будь-чим. *Вимогливий покупець*.

винá, *й, ж*. 1. Негативний вчинок або злочин; провина. **Б р а т и** в и н у *на себе* — заявляти про свою відповідальність за який-небудь злочин або негативний вчинок. **З в а л ю в а т и** в и н у *на кого* — несправедливо звинувачувати когось у чомусь. 2. Те, що спричиняє щось; причина. *Аварія сталася з вини пішохода*.

винагорода, *и, ж*. Плата за працю; нагорода за якісь заслуги.

винаходити, *джу, диш, недок.*, **вйнайти**, *йду, йдеш, док.*, *що*. Придумувати, створювати у процесі творчої роботи зовсім нове, невідоме раніше; виявляти щось у результаті спеціальних досліджень; відкривати.

вінчоток, *тку, ч*. Відхилення від норми, від загального правила.

випадати, *аю, аеш, недок.*, **випасти**, *аду, адеш, док.* 1. Висовуватись, падати з чого-небудь, звідкись. *Випадати з рук*. 2. (про дощ, сніг і т. ін.) Падати на землю; (про іній, росу) осідати. 3. Траплятися, бувати. *Випала нагода*. 4. *кому*. Діставатися, припадати внаслідок яких-небудь обставин. *Доярці випала велика честь бути делегатом з'їзду*. **випадок**, *дку, ч*. Подія, пригода, яка

порушує нормальний порядок, звичайний хід речей; несподівана, непередбачена, неочікувана обставина. **виписка**, *и, ж*. 1. (дія) Письмове оформлення вибуття когось-небудь звідкись, з чогось; списування слів або частини тексту з книжки, зошита з певною метою. 2. Те, що виписане з тексту (цитата, витяг якоїсь справи і т. ін.).

випісувати, *ую, уеш, недок.*, **виписати**, *ишу, ишеш, док.*, *кого, що*. 1. Списувати з книжки слова або частину тексту з певною метою. 2. Замовляти щось або викликати когось письмово. 3. Писати документ для когось на одержання чого-небудь. *Виписати квитанцію*. 4. Оформляти письмово вибуття когось звідкись (з лікарні, санаторію і т. ін.).

випікати, *аю, аеш, недок.*, **випекти**, *ечу, ечеш, док.*, *що*. 1. Тримаючи певний час у гарячій печі або духовці, виготовляти з тіста хліб та інші вироби. 2. Доводити до готовності, повністю спекти. 3. Розпеченим залізом робити якісь знаки, малюнки. *Випікати клеймо*.

виправдовувати і виправдувати, *ую, уеш, недок.*, **виправдати**, *аю, аеш, док.*, *кого, що*. 1. Доводити чітко правоту; визнавати невинним, правим; виносити вирок, в якому стверджується невинність підсудного. 2. Своїми діями, вчинками відповідати чому-небудь, бути гідним чогось. *Виправдовувати двір'я*.

виправляти, *яю, яеш, недок.*, **виправити**, *влю, виш, док.*, *кого, що*. 1. Вирівнювати, розпроставувати щось зігнуто, викривлене, пом'яте. 2. Усуваючи недоліки, хиби, помилки і т. ін., робити правильним. *Виправляти помилки*. 3. Вносити поправки в що-небудь. *Виправляти текст*; робити кращим. *Виправляти становище*. 4. *кого, що*. (про людину та її характер) Перевиговувати, робити кращим. 5. *спец.* Обробляти шкіру.

випускнік, *а, ч*. Той, хто вчиться в останньому класі чи на останньому курсі або закінчив навчальний заклад, одержавши відповідне свідоцтво чи диплом.

вир, *у, ч*. 1. Місце в річці або в морі, де протилежні течії утворюють кру-

говий рух води. 2. чого, який, перен. Стрімкий рух, бурхливі обставини, які захоплюють, втягують когонебудь. *Могутній вир революції.*

вiраз, у, ч. 1. Вияв настрою, почуття на обличчі, в очах. *Похмурий вираз обличчя.* 2. Одиниця мови і мовлення, якій властиві стилістичні, діалектні і т. ін. особливості. *Книжний вираз.*

вiра́зний, а, е. 1. Який відзначається чіткістю, легко зрозумілий, розбірливий. *Виразне читання.* 2. (про обличчя, очі і т. ін.) Який передає внутрішні почуття, переживання і т. ін.

вiра́зник, а, ч. Той, хто виражає собою або своїми словами чийсь думки, почуття, бажання, інтереси, відображає обстановку, умови часу і т. ін.

вiрiб, робу, ч. 1. Виготовлена, зроблена з чого-небудь річ, предмет для вжитку. *Дерева́ні вироби.* 2. (дія) Виготовлення, виробництво яких-небудь предметів для вжитку. *Вирiб ложок.*

вiрiй, ю, ч. Теплі краї, куди відлітають на зиму птахи.

виробля́ти, яю, яеш і **вироблювати**, юю, юеш, *недок.*, виробити, блю, иш, *док.*, *що*. 1. Робити, виготовляти з якого-небудь матеріалу якісь предмети. *Виробляти трактори.* 2. *перен.* Працюючи над чимось, створювати, визначати (програму, резолюцію і т. ін.) у певних рисах. 3. Удосконалювати працю, вправами, заняттям. *Виробляти голос.* 4. Виконувати певну кількість роботи. *Виробляти дві норми.* 5. *гірн.* Вичерпувати (рудник) шляхом його розробки.

виробни́цтво, а, с. 1. Процес, в ході якого люди створюють матеріальні блага, необхідні для існування суспільства. *Спосiб і засоби виробництва.* 2. (дія) Виготовляння, вироблення чогось. *Виробництво м'яса.*

вiро́к, у, ч. 1. *юр.* Ухвала суду про винність або невинність підсудного. **Смертний вирок** — ухвала суду про засудження підсудного до страти. 2. *перен.* Категорична думка про що-небудь, оцінка чогось.

вирíшувати, ую, уеш, *недок.*, **вiрос-**

тити, ошу, остиш, *док.*, *кого, що*. 1. Дбайливо доглядаючи (рослину, тварину), сприяти ростові. *Вирiшувати високий урожай.* 2. *перен.* Дбайливо виховувати, навчати когонебудь. *Вирiшувати кадри. Вирiшувати молоду зміну.*

вируча́ти, аю, аеш, *недок.*, **вiручити**, чу, чиш, *док.*, *кого, що*. 1. Визволяти із скрутного становища, допомагати кому-небудь при тяжких обставинах. 2. Одержувати певну кількість грошей від продажу чогось.

виряджа́ти, аю, аеш, *недок.*, **вiррядити**, джу, диш, *док.*, *кого, що*. 1. Гарно вбирати когонебудь або одягати в незвичний, пишний одяг. 2. Відправляти звідкись, кудись; споряджаючи, давати на дорогу все необхідне. 3. Проводжати при від'їзді кудись.

вiселок, сілка, ч. Селище, яке виникло в результаті переселення жителів з іншої місцевості або іншого населеного пункту.

вiслог, лову, ч. Одиниця мовлення, якій характерна смислова цілісність; коротко висловлена мудра думка.

вiслiвлювати, люю, люеш, *недок.*, **вiслiвлювати**, влюю, виш, *док.*, *що*. Передавати словами думки, почуття, настрої і т. ін.

вiсна́жувати, ую, уеш, *недок.*, **вiснажити**, жу, жиш, *док.*, *кого, що*. 1. Позбавляти сил; приводити до надзвичайної втоми. 2. (землю) Позбавляти ґрунт корисних для рослини речовин, робити його неродючим.

вiсно́вок, вку, ч. Остаточна думка про щось; логічний підсумок, зроблений на основі спостережень або розгляду якихось фактів.

вiсо́кий, а, е. 1. Який має велику відстань знизу вгору по вертикальній лінії; протилежне низький. 2. Який знаходиться або розташований на значній віддалі від землі. *Високий політ.* 3. Тонкий, пронизливий. *Високий голос.* 4. *перен.* Який досяг великого ступеня розвитку, досконалості, сповнений глибокого змісту; розвинений. *Висока культура.* 5. *перен.* Піднесений, урочистий. *Високий стиль.* 6. Який відзначається великим числовим виміром, що перевищує якусь умовну межу. *Високі ціни.* 7. *перен.* Великий, важливий

за суспільним або службовим становищем, оцінкою суспільства. *Високе звання.*

вистава, *н, ж.* Показ п'єси у формах сценічного мистецтва, розрахований на численних глядачів.

виставка, *н, ж.* Сукупність продуктів виробництва, творів образотворчого мистецтва або інших предметів, виставлених для публічного огляду; місце, де виставлені ці предмети.

виступати, *ajú, áеш, недок., виступити, плю, пиш, док. 1.* Виходити наперед звідкись або з чогось, відокремившись від кого-небудь. *Виступити з шеренги.* 2. (про ріку, воду) Виходити за свої межі. 3. Говорити перед публікою, аудиторією і т. ін. *Виступати з лекцією;* виконувати перед глядачами який-небудь твір або гімнастичні вправи. *Виступати в театрі.* 4. Публічно висловлювати свої думки. *Виступати на зборах, у пресі.* 5. З'являтися назовні, на поверхні чого-небудь. *На чолі виступив піт.* 6. *лише недок.* Утворювати виступ, видаватися наперед. *Мис далеко виступає в море.* 7. *за кого, за що або проти кого, проти чого.* Боротися, активно діяти. *Виступати за мир.*

вітвір, *вору, ч. 1.* Те, що створене ким- або чим-небудь і реально існує в тій чи іншій формі. *Витвір природи.* 2. Те, що є породженням, плодом чогось, результатом розумової чи духовної праці. *Витвір людської фантазії.*

в'ється, *в'юся, в'ється, недок. 1.* (про рослини) Обкручуватися навколо чогось; (про волосся) завиватися, закручуватися кучерями. 2. Простягатися вигинами, робити звивисті рухи. *Дорога в'ється.* 3. Літати, кружляючи у повітрі. *Над полем в'ються птахи;* гойдатися на вітрі.

вітівка, *н, ж. 1.* Пустотливий вчинок, що виходить за межі звичайних норм. 2. Що-небудь зроблене або сказане для розваги; жарт.

вітончений, *а, е. 1.* Який відзначається вишуканістю. *Витончений смак.* 2. Розвинутий до досконалості, до тонкощів, дуже гарний. *Витончений слух.*

вітязь, *я, ч., поет.* Хоробрий воїн; богатир.

вихованець, *нця, ч. 1.* Дитина або молода людина по відношенню до свого вихователя; людина по відношенню до організації, товариства і т. ін., від яких вона сприйняла думки, погляди, ідеї і т. ін.; дитина, взята ким-небудь на виховання. 2. Людина, яка вчиться або яка одержала освіту в якому-небудь навчальному закладі (училищі, університеті і т. ін.).

виховател, *я, ч.* Той, хто виховує дітей і молодь, прищеплюючи їм певні погляди, навики, правила поведінки; наставник, педагог, який стежить за поведінкою учнів і відповідно спрямовує її.

виходити, *джу, диш, недок., вийти, йду, йдеш, док. 1.* Залишаючи при-міщення, місце, межі чого-небудь, іти куди-небудь. 2. Ідучи, з'являтися, опинятися де-небудь. *Виходити на вулицю.* 3. Видаватися, бути надрукованим. *Вийшов який підручник.* 4. Підніматися, іти вгору, на щось високе. *Виходити на гірку.*

5. Вибувати за своїм бажанням з якої-небудь організації, устанви, закладу і т. ін. *Виходити з лікарні.*

6. *лише недок., з чого.* Базуватися на чомусь, мати що-небудь відповідним пунктом. *Виходити з постанови зборів.* 7. *лише недок.* Бути оберненим, спрямованим у яку-небудь сторону. *Вікна виходять на схід.*

8. Походити звідки-небудь (з певного середовища або якоїсь місцевості). *Вийти з народу.* 9. Вдаватися у результаті певної роботи, обдумування. *В нього все добре виходить.* 10. (про гроші, запаси) Витрачатися, вичерпуватися. ♦ Вийти с у х им з в од и — спиртно уникнути неприємностей.

виходити, *джу, диш, док., що. 1.* Сбійти яке-небудь місце чи місцевість у всіх напрямках. 2. *рзэм.* Дістати що-небудь або добитися успішного розв'язання якоїсь справи, багато ходячи.

вихор¹, *хору і хру, ч. 1.* Сильний круговий рух вітру; сильний поривчастий вітер. 2. *перен.* Надзвичайно швидкий хід подій. *Вихор революції.*

вїкор³, кра, ч. Пасмо волосся, що стирчить догори.

вичерпний, а, е. Який розглядає, висвітлює все в деталях, подробицях; всебічний, повний. *Вичерпна інформація.*

вишивати, аю, аєш, *недок.*, **вишити**, шню, шиєш, *док.*, *що, на чому*. Робити на тканині, шкірі і т. ін. візерунки, зображення нитками, бісером.

вішка, и, ж. 1. Надбудова над чим-небудь. 2. Висока вузька споруда, що служить для спостережень, стрибків у воду або для укріплення чи розміщення на певній висоті над землею радіо та телевізійних апаратів і т. ін.

віярок, рка, ч. Невеликий яр з пологіми схилами.

вівчар, я, ч. Той, хто доглядає або пасе овець.

вівчарка, и, ж. Порода собак, яких використовують переважно для охорони отари овець, складів і т. ін.

відбиватися, віюся, вієшся, *недок.*, **відбитися**, відіб'юся, відіб'єшся, *док.*

1. Відламуватися, відпадати внаслідок ударів. *Від чашки відбилось вухо.* 2. Відбивати напад, захищатися від нападів, обвинувачень і т. ін.

3. Відставати від тих, з ким разом перебував, йшов або їхав. *Відбиватися від гурту.* 4. Давати своє зображення на якій-небудь гладкій, полірованій, блискучій поверхні; віддзеркалюватися. *У прозорій воді відбивався місяць.* 5. *на чому, у чому.*

Виявляти вплив на когось, залишати слід на кому- або чому-небудь.

Куріння шкідливо відбивається на здоров'ї. 6. *перен.* (про зовнішній вияв почуттів) Яскраво виявлятися. *На його обличчі відбивалася тривога.*

7. Позначатися на комусь або чомусь. *Заняття в гуртках позитивно відбивається на успішності.*

відбрати, аю, аєш, *недок.*, **відбрати**, відберу, відбереш, *док.*, *кого, що*.

1. Брати, повертати собі назад; брати у когось примусово, насильно. 2. Виділяти з загальної маси декілька предметів за певною ознакою для тієї чи іншої мети або призначення. *Відбирати твори для виставки.* 3. Змушувати витратити час, енергію. 4. *перен.* Позбавляти

когось яких-небудь почуттів, якостей і т. ін. *Відбирати спокій.* ♦ В ідібрало мову кому — хтось втратив здатність говорити через страх, здивування і т. ін.

відбувати, аю, аєш, *недок.*, **відбути**, буду, будеш, *док.* 1. *що.* Виконувати протягом визначеного часу якісь обов'язки, повинності і т. ін. *Відбувати службу;* переносити страждання, труднощі. *Відбувати кару;* проходити курс чого-небудь. *Відбувати практику.* 2. Від'їжджати, відправлятися кудись. *Відбувати в область на нараду.*

відбудовувати, ую, уєш, *недок.*, **відбудувати**, вію, уєш, *док.*, *що.* Приводити у попередній стан що-небудь зруйноване. *Відбудовувати промисловість.*

відвага, и, ж. Смілива поведінка людини в небезпечній ситуації; здатність до такої поведінки.

відважний, а, е. Який не боїться небезпеки; сміливий, хоробрий.

відвертий, а, е, 1. Який виражає щирі почуття, думки; правдивий, щиросердий. *Відверта розмова.* 2. Який не приховує своїх почуттів, помилів, явний. *Відвертий ворог.*

відвідувати, ую, уєш, *недок.*, **відвідати**, аю, аєш, *док.*, *кого, що.* Ходити, їздити до когось, побувати десь або у когось. *Відвідувати хворих;* систематично ходити кудись з певною метою (у школу, театри і т. ін.).

відвіку, **одвіку**, *присл.* Здавна, з самого початку, з незапам'ятних часів.

відгалуження, я, с. 1. Відросток або бокова гілка рослини чи її кореня. 2. Частина, яка відходить, відхиляється вбік від чогось основного. *Відгалуження залізничної магистралі.*

відгомін, мону, ч. 1. Відбиття звуку, луна; звук, що долітає здалека. *У кімнату доносився відгомін пісень.*

2. *перен.* Те, у чому виявляються сліди відбиття, впливу чого-небудь, наслідок чогось.

відгук, у, ч. 1. Те саме, що відгомін 1. 2. *перен.* Душевний стан або дія, що є відповіддю на що-небудь. *Відгук поета на події дня.* 3. *перен.* Те саме, що відгомін 2. 4. Критична стаття, відзив, що містять оцінку кого- або чого-небудь.

віддаватися, даюся, даєшся, *недок.*, **віддатися**, дамся, дасіся, *док.* 1. Повністю присвячувати себе кому- або чому-небудь; захоплюватися чим-небудь. *Віддаватися роботі.* 2. Давати відзвук, відбиватися, відлунювати. 3. *за кого і без додатка.* Виходити заміж.

віддаль, і, *ж.* Простір, який відділяє один предмет або місце від іншого.

віддзеркалювати, юю, юєш, *недок.*, **віддзеркалити**, лю, лиш, *док.*, *що.* 1. *лише 3 ос.* Давати зображення кого-, чого-небудь на гладкій поверхні; відбивати. *Став віддзеркалював блакитне небо.* 2. *перен.* Відтворювати, відобразити що-небудь у літературі, мистецтві і т. ін.

відділ, у, ч. 1. Одна з частин, на які поділяється що-небудь ціле на основі певних ознак. *Цивільний відділ суду.* 2. Установа, яка відає певним колом питань і входить до складу більшої установи. *Миський відділ народної освіти.* 3. Відгороджена або відокремлена частина чого-небудь (шафи, вагона і т. ін.). 4. Самостійна частина вечора, концерту і т. ін. 5. Частина книги, газети або журналу, присвячена одній темі.

віддячувати, ую, уєш, *недок.*, **віддячити**, чу, чийш, *док.*, *кому.* 1. Відплачувати комусь подарунком, добрим вчинком за послугу. 2. *перен.* Мститися кому-небудь за вчинене зло. **відживати**, аю, аєш, *недок.*, **віджити**, ивү, ивэш, *док.* 1. Старіти, ставати нежиттєвим; закінчувати своє життя, існування; відмирати. *Ідеї відживають.* 2. *частіше док.* Стати знову живим; ожити. *Природа знову віджила.* 3. *перен.* (про почуття, думки) Виникати, з'являтися знову.

відзив, у, ч. 1. Висловлена думка про кого-небудь або про що-небудь, оцінка когось або чогось; критична стаття, рецензія. *Відзив про книжку.* 2. *військ.* Умовна секретна відповідь на пароль.

відзнака, и, *ж.* 1. Прикмета, особливість даного предмета. 2. Нагорода за успіхи, заслуги в якій-небудь галузі діяльності. 3. Знак, що вказує на звання.

відзначати, аю, аєш, *недок.*, **відзначити**, ачу, ачиш, *док.*, *кого*, *що.*

1. Робити знак, помітку на чомусь; виділяти яким-небудь знаком (знаками). 2. *перен.* Виділяти кого-, що-небудь серед інших нагородою, похвалою. *Відзначати переможців.* 3. *перен.* Здійснювати відповідні заходи з приводу свята, події і т. ін. *Відзначати день народження.* 4. *перен.* Звертати увагу на що-небудь, вказувати на щось, помічати. *Відзначати трудове піднесення народу.* **відігравати**, раю, раєш, *недок.*, **відіграти**, аю, аєш, *док.* 1. *що.* Граючи в щось, повертати назад втрачене, програє. *Відігравати весь програш.* 2. *лише док.* Закінчити грати. ♦ В і д і г р а в а т и я к у с ь р о л ь — мати певне значення.

відкладати, аю, аєш, *недок.*, **відкласти**, адү, адэш, *док.*, *що.* 1. Класти в сторону або окремо. *Відкладати зошити.* 2. Щось заощаджувати з певною метою. *Відкладати гроші.* 3. Нести яйця, залишати після себе личинки для продовження потомства. *Відкладати ікру.* 4. Переносити виконання чогось на пізніший строк; відстрочувати. *Відкладати справу на завтра.* 5. *геом.* Відміряючи, відмічати відрізок на прямій. **відкликати**, аю, аєш, *недок.*, **відкликати**, ичу, ичеш, *док.*, *кого.* 1. Покликом просити когось відійти від кого- або чого-небудь. 2. Змушувати припинити виконання певних обов'язків, залишити місце призначення. *Відкликати посла.*

відкривати, аю, аєш, *недок.*, **відкрити**, ию, иєш, *док.*, *що.* 1. Знімаючи те, чим закрито або накрите щось, робити вільним доступ усередину чого-небудь. 2. Робити вільним вхід, доступ куди-небудь. *Відкрити бухту.* 3. Розгортати що-небудь згорнуте, складене; розкривати що-небудь стулене, сплющене. *Відкрити книжку.* 4. Розпаковувати, розпечатувати що-небудь. *Відкрити банку.* 5. Виявляти те, що було невідомим. *Відкривати таємницю.* 6. Виявляти те, що раніше було не помічене, незрозуміле; встановлювати шляхом вивчення, дослідження, спостереження. *Відкривати нові планети.* 7. Давати початок існуванню, діяльності якої-небудь установи, закладу і т. ін. *Відкривати школу.*

відліга, и, ж. Потепління взимку або ранньою весною, що викликає розтавання снігу, льоду.

відлюдний, а, е. 1. В якому (на якому) нема людей; безлюдний. *Відлюдний острів*. 2. Розташований далеко від інших населених пунктів. 3. Який живе, тримається осторонь від людей.

відмикати, аю, аеш, *недок.*, **відмикнути**, ну, неш, *док.*, *що*. Відкрити заперте, замкнуте на замок за допомогою ключа.

відміна, и, ж. 1. Різновидність, видозміна якоїсь загальної категорії, якогось типу, явища, предмета. 2. Риса, яка відрізняє якийсь предмет або явище від іншого. *Подібність і відміна між предметами*. 3. Зміна, переміна чого-небудь; різноманітність. 4. Скасування того, що оголошене, призначене. 5. *грам.* Група іменників, що мають спільну систему відмінкових закінчень.

відмінний, а, е. 1. Який відзначається високою якістю; дуже добрий. *Матеріал відмінної якості*. 2. Який чимсь відрізняється від іншого, не подібний до кого-, чого-небудь; різний. *Відмінні риси*.

відмінник, а, ч. 1. Той, хто вчиться на «відмінно». 2. Той, хто відмінно виконує свою роботу, свої обов'язки. *Відмінник народної освіти*.

відмінний, а, е. Який є найбільш характерним для кого-, чого-небудь; який чим-небудь відрізняється від інших. *Відмінна риса*.

відмовляти, яю, яеш, *недок.*, **відмовити**, влю, виш, *док.* 1. *кому та з інфін.* Заперечно відповідати на прохання, вимогу або якусь пропозицію. 2. Говорити у відповідь на поставлене запитання або звертання. 3. Переконувати когось не робити чого-небудь; відраджувати. 4. *перен.* (про механізми) Переставати діяти внаслідок несправності, зісуття.

віднімати, аю, аеш, *недок.*, **відняти**, відніму, віднімеш, *док.*, *що, кого*. 1. Силою забирати, відбирати. *Віднімати м'яч*. 2. *мат.* Від якого-небудь числа відлічувати певну кількість одиниць.

відновлювати, юю, юеш, *недок.*, **відновити**, овлю, овиш, *док.*, *що*. 1. Приводити до попереднього стану

те, що занепало, зіпсувалось. *Відновлювати родючість землі*. 2. Знову починати перервану дію, стосунки і т. ін. *Відновлювати переговори*. 3. *перен.* Відтворювати що-небудь у пам'яті.

відносини, син, *мн.* Зв'язки, що виникають між людьми, суспільствами, країнами у процесі спілкування, діяльності на якому-небудь ґрунті. **відношення**, я, с. 1. Наявність зв'язку з кимсь, чимсь, участь у чомусь; причетність до чогось. *Не мати відношення до чогось*. 2. Різного роду взаємозв'язок між явищами, предметами. *Відношення мови до мислення*. 3. Діловий лист, що надсилається установою або офіційною особою.

вобразження, я, с. 1. (дія) Показ життя, вираження ідей у творі; те, що є наслідком якоїсь дії, впливу. 2. Відбиття предмета на полірованій гладкій поверхні. 3. *філос.* Відбиття у свідомості явищ, предметів зовнішнього світу.

відозва, и, ж. Усне або письмове звернення уряду, організації або окремої особи до широких мас населення.

відомий, а, е. 1. Такий, про якого знають; знайомий всім. *Відоме ім'я*. 2. Який користується популярністю, славою; знаменитий, загальнознаний. *Відомий лікар*.

відплічувати, ую, уеш, *недок.*, **відплітати**, ачу, атиш, *док.*, *кому*.

1. На чийсь добрий вчинок, подарунок і т. ін. відповідати тим самим. 2. Мститися комусь за неприємність. **відповідати**, аю, аеш, *недок.*, **відповісті**, ім, ісі, *док.* 1. Давати відповідь на поставлене запитання або звертання; відписувати на листа. 2. *що і без додатка*. Розповідати вчителю засвоєний матеріал. *Відповідати урок*. 3. Здійснювати яку-небудь дію у відповідь на дії іншого. *Відповідати жартами на жарти*. 4. *лише недок.* Нести відповідальність за когось, за щось. *Відповідати за виховання учнів*. 5. *частіше недок.* Бути у відповідності з чимсь, задовольняти що-небудь, бути придатним для чого-небудь. *Відповідати вимогам*.

Відповідь, і, ж. 1. Усне або письмове висловлювання, повідомлення з приводу чийогось запитання або звертання. 2. Рішуче заперечення чогось, доведення неправильності якогось твердження. *Дати рішучу відповідь.* 3. Результат розв'язання математичної задачі.

Відпочинок, нку, ч. Відновлення сил (після роботи, втоми) зміною або припиненням діяльності, руху і т. ін.; вільний від роботи час; короткотривала перерва у роботі, перепочинок.

Відпуск, у, ч. Видача, відпускання на руки чого-небудь із запасів; видача комусь чого-небудь належного на підставі офіційного виділення або розподілу.

Відпустка, и, ж. Тимчасове звільнення від служби, роботи, навчання для відпочинку або інших цілей.

Відрадний, а, е. Який дає задоволення, радість, вітху; приємний, втішний. *Відрадне явище.*

Відрізняти, яю, яеш, недок., відрізнити, ню, ніш, док., кого, що. Розпізнавати, визначати серед інших за якимись ознаками, особливостями. *Відрізняти людей;* робити несхожим на інших якимись ознаками, рисами.

Відряджати, аю, аеш, недок., відрядити, джу, ядіш, док., кого. Посилати куди-небудь з якимсь дорученням. *Відряджати на курси;* офіційно посилати до іншого міста, країни і т. ін. для виконання службового доручення.

Відсіч, і, ж. 1. Відбиття нападу; протидія нападкам на кого-або на що-небудь. 2. Гостра відповідь.

Відставати, аю, абш, недок., відстати, ану, анеш, док. 1. Рухаючись повільніше від інших, залишатися позаду. 2. *перен.* Робити, виконувати що-небудь повільніше від інших, не встигати за іншими, залишатися позаду інших у виконанні чого-небудь. 3. *перен.* Розвиваючись повільніше, не досягати того рівня, якого потрібно досягти; залишатися на попередньому рівні; переставати відповідати вимогам сучасного життя. 4. *перен.* Переставати надокучати, залишати в спокою.

Відстань, і, ж. 1. Те саме, що віддаль. 2. *перен.* Різниця між ким-небудь у поглядах, соціальному становищі і т. ін.

Відстоювати, юю, юеш, недск., відстояти, ою, оїш, док., що. 1. Защищати що-небудь, боротися за збереження чого-небудь; настоювати на правильності чого-небудь, добиваючись визнання. *Відстоювати свої погляди.* 2. *спец.* Залишаючи рідину в нерухомому стані, надавати можливість осісти домішкам або складовим частинам, які в ній знаходяться. **Відстояти, ою, оїш, док.** Виконуючи якусь роботу, простояти на ногах певний час.

Відступати, аю, аеш, недок., відступити, уплю, ўпиш, док. 1. Крокуючи назад або вбік, віддалятися від кого-, чого-небудь. *Відступати від дверей.* 2. Відходити назад під натиском противника, ворога, який наступає. 3. *перен.* Відхилитися від встановленого напрямку, порушувати що-небудь прийняте, узаконене. *Відступати від правила.* 4. *перен.* Відмовлятися від своїх планів, намірів і т. ін. 5. Робити відступ, починати писати не з самого краю.

Відтінок, нка, ч. Відрізок простору або часу. *Відтінок шляху.*

Відтінок, нку, ч. 1. Різновид якого-небудь кольору, відмінний від основного силою тону. 2. Незначна видозміна смислу, значення, вираженого словом. 3. *перен.* Додатковий вияв, властивість чого-небудь (почуття, настрою, стану і т. ін.). *Сказати щось з відтінком іронії.*

Відходити, джу, диш, недок., відійти, йїду, йїдеш, док. 1. *від кого* — чого і *без додатка.* Крокуючи, віддалятися кудись. *Відходити від стола.* 2. *від чого і без додатка.* Відправлятися в дорогу, вирушати. *Поїзд відходить на схід.* 3. Залишати попередні позиції під натиском противника; відступати. 4. *від чого, перен.* Переставати займатися чим-небудь; припиняти діяльність. *Відходити від активної боротьби;* відступати від чогось. *Відходити від теми;* не дотримуватись попередніх поглядів, традицій і т. ін. *Відходити від релігії.* 5. *розм.* Приходити до звичайного, нормального стану, пере-

ставати відчувати біль, втому; заспокоюватись після пережитого хвилювання. 6. Переставати щільно прилягати. *Двері відходять.*

відчай, ю, ч. Стан безнадії, безвихідності, викликаний горем, неприємностями і т. ін.

відчайдушний, а, е. 1. Який нічого не боїться; здатний на найбільш ризикований вчинок; відважний. 2. Викликаний відчаєм, продиктований ним. *Відчайдушний крок.* 3. Дуже сильний за ступенем свого вияву. *Відчайдушний крик.*

відчиняти, яю, яеш, недок., відчинити, иню, йниш, док., що. 1. Підняти вгору віко коробки, скрині або відхилити вбік стулки дверей, вікон і т. ін. для того, щоб зробити вільний доступ або вхід до чого-небудь. 2. *рідк.* Те саме, що **відмікати.**

відчувати, аю, аеш, недок., відчутти, ую, уеш, док., що, коли. 1. Пізнавати, сприймати органами чуття. *Відчувати голод.* 2. *перен.* Зазнавати чого-небудь на власному досвіді, переживати якесь почуття. *Відчувати радість.*

відшкодувати, ую, уеш, недок., відшкодувати, дую, дуюш, док., що. Заміняти що-небудь загублене, втрачене і т. ін. чимсь іншим. *Відшкодувати збитки.*

візерунок, нка, ч. Малюнок, що являє собою переплетення різних ліній, фігур, кольорів, тіней і т. ін.; мереживо.

візит, у, ч. Короточасні відвідини когось (переважно офіційні).

війна, й, ж. Організована збройна боротьба між двома або декількома державами або суспільними класами.

війнути, ну, неш, док. 1. чим і без додатка. (про легкий вітер) Дунути. 2. *безос., чим.* Обдати подувом пахоших, холодом і т. ін. 3. чим. Поручити, махнути. *Війнути крилами.* **військо, а, с. 1.** Сукупність збройних сил держави; армія. 2. Частина збройних сил; озброєний загін. *Йти попереду війська.*

військовий, а, е. 1. Який стосується до війська. *Військовий лікар.* 2. Який стосується служби в армії, прийнятий у війську, в армії. *Військова дисципліна.* 3. Який стосується до військовослужбовця або вла-

стивий йому. *Військова виправка.* **вік, у, ч. 1.** Тривалість життя людини, тварини, рослини; певний період у розвитку людини за моменту її народження; літа. *Молодий вік.*

◆ **Віку** в коротити кому — позбавити кого життя. **До віку** — все життя, протягом усього життя. 2. Проміжок часу в сто років; століття. 3. Епоха, період часу, позначений якимись видатними подіями, характерними суспільними рухами і т. ін. *Вік соціалізму.* 4. *розм.* Надзвичайно довгий час, вічність. *Цілий вік не бачити кого.* ◆ **На віки** (в і ч н і) — назавжди.

віко, а, с. Верхня частина діжки, скрині, коробки і т. ін., якою їх закривають.

віковічний, а, е. Який живе або існує протягом багатьох віків. *Віковічний дуб;* який триває, існує віками. *Віковічна дружба.*

вікоп'омний, а, е, книжн. Якого пам'ятатимуть протягом віків. *Вікоп'омна перемога.*

вікторіна, и, ж. Гра, що являє собою ряд питань (звичайно з різних галузей знань) і вимагає відповідей в усній або письмовій формі.

вільний, а, е. 1. Який не зазнає пригноблення, поневолення; незалежний, самостійний. *Вільний народ.* 2. Який не терпить обмежень; свободолюбний. *Вільна думка.* 3. Який здійснюється легко, швидко, без труднощів. *Вільне дихання.* 4. Нестійкий, дещо широкий, який не щільно облягає. *Вільний одяг.* 5. Звільнений від яких-небудь обов'язків, занять, який розпоряджається своїм часом; не зайнятий працею. *Вільні дні.* 6. Порожній, не зайнятий, який можна використовувати.

Вільна кімната.

вінегрет, у, ч. Холодна страва із суміші порізаних на шматочки овочів, інколи з м'ясом або рибкою, приправлена оцтом, олією і т. ін.

вінок, нка, ч. 1. Плетене коло з квітів, листя, гілок і т. ін. ◆ **Лавровий вінок** — символ слави, перемоги, нагороди. **Терновий вінок** — символ страждання.

2. Коса, сплетена з цибулі, часнику і т. ін.

вінця, нець, мн. Верхні краї посуду.

◆ По (самі) вінця — повнісенько, до самого краю.

віньєтка, и, ж. Прикраса у вигляді малюнка, орнаментна на початку або в кінці книжки, глави, в альбомі.

віра, и, ж. 1. Упевненість у чомусь, переконання в правдивості, здійсненні чого-небудь. *Віра в перемогу*. 2. Те або інше релігійне вчення, віровизнання. ◆ Не йняти віри — не вірити.

вірний, а, е. 1. Який викликає повне довір'я, постійний у своїх відносинах, почуттях і поглядах; відданий. *Вірний друг*. 2. Який надійно служить комусь. *Вірна зброя*.

вірогідний, а, е. Який не викликає сумніву, правдивий, гідний довір'я. *Вірогідні джерела*.

віроломний, а, е. Який порушує клятву, обіцянку, зобов'язання і т. ін.; зрадливий, підступний. *Віроломний напад*.

віртуоз, а, ч. 1. Музикант, який досконало володіє технікою виконання. 2. чого. Людина, яка досягла найвищого ступеня майстерності в якій-небудь ділянці (мистецтві, літературі, техніці і т. ін.).

вірш, а, ч. 1. Одиниця ритмізованої мови, що складається з певної кількості стоп. 2. Невеликий поетичний твір, написаний ритмізованою мовою.

вістка, и, ж. Чутка, повідомлення про кого- або про що-небудь.

вісь, осі, ж. 1. Стрижень з дерева або металу, на кінці якого насаджують колеса. 2. Деталь, яка підтримує частини машин або механізмів, що обертаються. 3. спец. Умовна пряма лінія, яка проходить через центр якого-небудь тіла. *Вісь обертання*.

вітати, аю, аеш, недок. 1. кого і без додатка. Звертатися до кого-небудь під час зустрічі з привітом. 2. кого з чим. Висловлювати комусь почуття радості в зв'язку з приємною подією або випадком. 3. цр. Доброзичливо, прихильно зустрічати появу кого- або чого-небудь, схвалювати. *Вітати нові починання хліборобів*.

вітер, тру, ч. Більший або менший рух потоку повітря в горизонтальному напрямі. ◆ Вітер у голі дові в кого — хтось легковажний,

несерйозний. Вітром підбитий (підшитий) — а) про блаженський одяг; б) про несерйозну, легковажну людину. *Гроші на вітер кидати (пускати)* — марно витратити гроші. *Ловити вітри* — бути неуважним. *На вітер слова кидати* — даремно і безвідповідально говорити. *Шукати вітра в полі* — даремно шукати кого-, що-небудь.

вітрило, а, с. 1. Великий шматок полотна трикутної або прямокутної форми, який прикріплюється на щоглі і за допомогою якого вітер рухає судно. 2. поет. Вітер.

вітрина, и, ж. 1. Місце за вікном магазину для виставки товарів. 2. Спеціально обладнана дошка, скринька і т. ін., у яких виставляються предмети для огляду.

вітролом, у, ч. Те саме, що бурелом.

вітромір, а, ч. Прилад для вимірювання сили вітру.

вітряк, а, ч. Вітряний млин.

вітряний, а, є. Який діє, працює за допомогою сили вітру. *Вітряний млин*.

вітряний, а, е. 1. Який супроводжується вітром або вітрами. *Вітряний день*. 2. перен. (про людину) Легковажний, несерйозний.

вітчізна, и, ж., уроч. Рідна країна, батьківщина.

вітчим, а, ч. Чоловік матері стосовно до її дітей від попереднього шлюбу; нерідний батько.

віха, и, ж. 1. Жердина (часто з якимсь знаком), яка вказує шлях куди-небудь, позначає межі чогось і т. ін. 2. перен. Основні моменти в розвитку чого-небудь, які служать орієнтиром. *Віхи історії*.

віхола, и, ж. Снігова буря; сильний, перемінного напрямку вітер зі снігом.

віхоть, хтя, ч. 1. Жмут соломи, сіна і т. ін. 2. Жмут з осоки або з просянки для мазання стін або долівки глиною, крейдою і т. ін.

вічний, а, е. 1. Який не має ні початку, ні кінця; безконечний у часі. *Вічний рух*. 2. Який ніколи не зникає, не перестає існувати. *Вічна слава героям*. 3. Який відбувається весь час, не припиняючись. *Вічні турботи*.

вішати, аю, аеш, *недок.*, *кого, що*.
1. Надавати чому-небудь всякого положення, прикріплюючи до чогось. **2.** Позбавляти життя, карати когось на смерть через повішення. ♦ **В і ш а т и г о л о в у (н о с а)** — втрачати надію, журитися. **В і ш а т и с о б а к н а к о г о** — звальювати вину.

віялка, и, ж. Машина для очистки зерна від полови і сміття.

віяти, вію, віеш, *недок.* **1.** (про повітря) Рухатися. **2.** *чим, безос.* Обдавати подувом пахоців, холодом і т. ін. **3.** *перен.* Віддавати чимось, поширюватися. **4.** *що і без додатка.* Очищати зерно віялкою або на вітрі.

вклад, у, ч. **1.** Певна сума грошей, яку вносять на збереження до ощадної каси або державного банку. **2.** Те саме, що **внесок**.

вкладати¹ (укладати), аю, аеш, *недок.*, **вкласти** (укласти), вкладу, вкладеш, *док.*, *у що*. **1.** Класти в середину чого-небудь. **Вкласти лист у конверт**. ♦ **Вкладати в уста чиї** — устами своїх героїв проголошувати певні ідеї, виражати думки і т. ін. **Вкладати душу у в що** — робити щось з натхненням, любов'ю. **2.** *перен.* Надавати чому-небудь певного вигляду, форми і т. ін.; віддавати кому- або чому-небудь почуття, думки тощо. **3.** Віддавати щось на використання чогось, вносити щось на збереження кудись. **Вкласти гроші в будівництво школи**. **вкладати²** *див.* **укладати²**.

влада, и, ж. **1.** Право керувати державою; права і повноваження уряду, органів державного управління. **2.** Керівні органи державного управління, уряд. **3.** Форма управління країною, державний лад. **Радянська влада**. **4.** Право і спроможність наказувати, керувати, розпоряджатися діями, поведінкою кого- або чого-небудь. **Влада людини над силами природи**. **5.** *перен.* Сила, могутність чогось. **Влада грошей**.

власний, а, е. **1.** Який належить кому-, чому-небудь з правом власності. **Власний будинок**. **2.** Який здійснюється по своїй волі, по своєму почину. **Власне бажання**; який не потребує сторонньої допомоги.

Власними силами. **3.** Справжній, непереносний, буквальный. **У власному розумінні цього слова**. **4.** *спец.* Властивий тільки кому- або чому-небудь. **Власна вага**. ♦ **В л а с н е і м ' я** — слово або словосполучення, яке позначає індивідуальний одиничний предмет безвідносно до його ознак.

власник, а, ч. Господар якогось особистого майна, речей і т. ін.

власноручний, а, е. Написаний своєю рукою. **Власноручний підпис**; виконаний своїми руками. **Власноручний виріб**.

властивий, а, е, *кому, чому*. Характерний, звичайний для кого- або для чого-небудь.

влучний, а, е. **1.** Який точно попадає у ціль. **Влучний постріл**. **2.** *перен.* Який точно, виразно, чітко відбиває суть предмета, явища. **Влучна характеристика**.

внесок, ску, ч. **1.** Гроші, які хтось сплачує організації, установі. **Вступні внески**. **2.** *перен.* Що-небудь важливе, цінне, нове за змістом, якістю і т. ін. **внесене в науку, літературу, мистецтво і т. ін.** **Важливий внесок**.

вносити, вношу, вношиш, *недок.*, **внести**, внесеш, *док.*, *кого, що*. **1.** Заносити в середину чого-небудь. **Вносити шафу в кімнату**. **2.** Помішати, вкладати в середину чого-небудь. **Вносити добрива**; вклучати в список. **3.** Робити внесок; сплачувати. **Вносити гроші**. **4.** Ставити на обговорення, розгляд. **Вносити пропозиції**. **5.** *перен.* Бути причиною чого-небудь, викликати щось. **Вносити розгубленість у тилу ворога**.

внук (онук), а, ч. **1.** Син дочки або сина. **2.** *лише мн.* Діти дочки або сина. **3.** *лише мн., перен.* Потомки, нащадки.

внутрішній, я, е. **1.** Який міститься в середині чого-небудь. **Внутрішні органи людини**. **2.** Який здійснюється в межах однієї держави, одного колективу, установи і т. ін. **Внутрішня торгівля**. **3.** Який стосується психічної діяльності людини, відбувається в психіці людини. **Внутрішній світ людини**.

вовк, а, ч. Хижий ссавець родини собачих, переважно сірої масті.

◆ **Вовк** в овечій шкурі — про лицеміра, який під маскою доброзичливості приховує свої злі наміри. **Вовком** дивитися *на когось* — дивитися вороже. **Жити в овком** — жити далеко від людей. **во́гкий**, а, е. 1. Який містить у собі велику кількість вологи, води, випарувань. 2. Покритий вологою (про очі, шкіру тіла).

вогнегасник, а, ч. Ручний або автоматичний апарат для гасіння пожежі, переважно в момент її виникнення. **вогнепальний**, а, е. 1. Пристосований і призначений для стрільби за допомогою займання пороху або інших вибухових речовин. *Вогнепальна зброя*.

во́гнище, а, с. 1. Купа дров, хмизу, яка горить або підготовлена для горіння. **Піонерське во́гнище** — во́гнище, біля якого відбуваються урочисті збори піонерів. 2. Місце, де розкладають вогонь. 3. *перен.* Джерело, місце, звідки щось-небудь поширюється; центр зосередження чогось-небудь. *Во́гнище культури*. ◆ **Домашнє во́гнище** — своя родина.

водá, й, ж. 1. *лише одн.* Прозора, безбарвна рідина, яка в чистому вигляді являє собою найпростішу хімічну сполуку водню з киснем.

◆ **Вийти сухим з води** — вийти без шкоди із скрутного становища. **Видами по воді писане** — про щось непевне, малоімовірне, таке, що може й не відбутися. **Вогонь і в воду** — будь-куди, хоч на смерть. **Не розлий вода** — хтось з кимсь дуже дружить. **За холодну воду не братися**, *розм.* — нічого не робити. **Каламутити воду** — вносити неспокій, розлад. **Мов води в рот набрати** — мовчати. **Мов камінь у воду** — безслідно зникнути. **Хоч з мосту та в воду** — про надзвичайно скрутне становище. 2. *частіше у мн.* Водна маса джерел, озер, річок, морів, океанів; водна поверхня озер, річок, морів. 3. *лише мн.* Мінеральні джерела, а також курорт з такими джерелами.

водень, дню, ч. Найлегший горючий газ, який у сполуці з киснем утворює воду.

водіти, воджү, водиш, *недох.* 1. *кого.* Підтримуючи за руку або лікоть, допомагати йти; супроводжувати когось по якійсь місцевості, території з метою показу чогось.

◆ **Водити за нiс** — вабити обіцянками, обманювати. 2. *кого, що.* Йти попереду кого-, чого-небудь, очолювати. *Водити загін в атаку*. 3. *що.* Керувати рухом чого-небудь (літака, автомашини, трактора і т. ін.). 4. *чим.* Пересувати щось по якійсь поверхні. *Водити смичком по струнах*. **Водити очима за ким** — пильно стежити.

водо́йма, и, ж. Те саме, що **водо́ймище**.

водо́ймище, а, с. Природне або штучне заглиблення у землі, в якому збирається і затримується вода; нагромадження води на поверхні землі і під землею.

водока́чка, и, ж. Споруда з насосами для подавання води у водопровідну сітку або паровози.

водола́з, а, ч. Людина, яка працює під водою у спеціальному костюмі. **водопі́й**, пою, ч. Місце на річці, озері і т. ін., де напувають худобу або куди приходять пити дикі тварини. **водопрзвiд**, во́ду, ч. Система труб і нагінтальних установок, фільтрів і т. ін. для подавання води з якої-небудь водоїми або водосковища до місця її споживання.

водоспа́д, у, ч. Маса води, яка падає з певної висоти внаслідок різниці рівня дна русла ріки або потоку.

водоско́вище, а, с. Місце, де нагромаджується і зберігається вода.

водружа́ти, аю, аеш, *недох.*, **водру́зйти**, ужу, ўзиш, *дох.*, *що, уроч.*, *рiдк.* Ставити, закріплювати на чому- або в чому-небудь. *Водрузити прапор*.

вождь, я, ч. 1. Проводир війська, племені. 2. Організатор, ідейний і політичний керівник суспільного руху, партії, класу.

возз'єднання, я, с., *уроч.* З'єднання розділених частин цілого (народу, колективу і т. ін.), приєднання відірваного.

возіти, вожу́, во́зиш, *недок.*, *кого*, *що*. Переміщати за допомогою машини, воза і т. ін., доставляючи кого-, що-небудь з одного місця в інше.

воїн, а, ч., *книжн.*, *уроф.* 1. Рядовий військовослужбовець в армії; солдат. 2. Той, хто воює, б'ється з ворогом; боєць.

вока́льний, а, е. Призначений для співу або який стосується до співу; співочий. **воза́л**, у, ч. Будинок або ряд споруд для обслуговування пасажирів на проміжних і кінцевих станціях шляхів сполучення — залізничних, водних, повітряних, автодорожних.

волейбо́л, у, ч. Спортивна гра в м'яч, який перекидається руками через сітку від однієї команди до другої. **волелюбний**, а, е. Який любить волю, прагне до незалежності; свободолюбний.

воло́дар, о́даря, ч. 1. Верховний правитель держави, краю і т. ін.; той, хто має владу над ким- або над чим-небудь, вільно розпоряджається кимсь або чимсь. 2. Власник чого-небудь, господар. *Володар кубка*. **володіти**, ію, іеш, *недок.*, *ким*, *чим*. 1. Мати що-небудь у своїй власності. *Володіти землею*. 2. Підпорядкувати своїй волі, вільно розпоряджатися чимсь. *Володіти силами природи*. 3. Уміти діяти, користуватися чимсь. *Володіти марксистським методом*. 4. Бути здатним рухати частинами свого тіла. *Володіти руками*. 5. *перен.* (про думку, почуття) Опановувати, охоплювати когось.

воло́кно, а́, с. 1. Тонка непрядена нитка рослинного, мінерального або штучного походження, що використовується як сировина в текстильному виробництві; сукупність таких ниток. 2. Клітина людської, тваринної або рослинної тканини, яка подібна до нитки.

во́лоть, і, *ж.* Суцвіття деяких рослин, яке складається з дрібних колосків і за формою нагадує мітлу.

волоха́тий, а, е. 1. Який сильно обріс шерстю, волоссям. 2. (про хутро, тканину) Який має густий ворс, пушок з тонких волосків на лицьовій поверхні тканини.

воло́чити, очу́, о́чиш, *недок.*, *кого*, *що*. 1. Тягти за собою по землі, по воді і т. ін. 2. Обробляти зоране поле, розпушуючи його бороною, боронувати після сівби. 3. *техн.* Витягувати з якого-небудь металу дріт; витягувати метал у дріт, нитку. **воло́шка**, и, *ж.* Однорічна польова рослина, що росте переважно у житі і має сині квітки; квітка цієї рослини.

воло́шковий, а, е. 1. Що стосується або складений з волошки. *Волошковий вінок*. 2. (про колір) Який має або нагадує колір волошки; синій. **во́ля**, і, *ж.* 1. *лише одн.* Одна із функцій людської психіки, яка полягає у владі над собою та керуванні своїми діями і вчинками. *Сила волі*; свідоме прагнення до здійснення, досягнення якої-небудь мети. *Воля до перемоги*. 2. Бажання, хотіння; вимога. *Виконати волю матері*.

◆ *Воля ваша — як хочете*. 3. *власної волі* — з власного бажання, добровільно. 3. Свобода, незалежність на противагу неволі, рабству. *Випустити на волю*. ◆ Дати волю *кому* — дозволити свободу дій, самостійність, не стримувати. 4. *Право розпоряджатися чим-небудь на свій розсуд; влада*. *У своїй хаті своя воля*. 5. *іст.* Звільнення селян від кріпацтва. *Голодна воля*.

ворко́тати, очу́, бчеш і **воркотіти**, очу́, отіш, *недок.* 1. (про голубів) Видавати властиві їм переливчасті звуки; (про музичні інструменти) видавати мелодійний і одноманітний звук. 2. *перен.* Говорити м'яко, ніжно з ким-небудь. 3. *розм.* (про людину) Говорити неголосно і невиразно, виявляти своє незадоволення, гнів; бурчати.

воро́г, а, ч. 1. Той, хто неприязно ставиться до кого; перебуває з кимсь у стані ворожнечі і боротьби; все, що приносить шкоду, неприємність, зло. *Релігія — ворог народу*. 2. Противник на війні, у військових діях, воююча супротивна сторона.

ворожні́ча, і, *ж.* Відносини й дії між ким-небудь, проияті ненавистю, недоброзичливістю, неприязню.

вороні́й, а́, е. (про масть коня) Чорний із синюватим полиском.

воротар, я, ч. 1. Сторож біля воріт.
2. Член футбольної, хокейної й іншої команди, який захищає ворота.

вплив, у, ч. 1. Дія або система дій, спрямованих на кого- або на що-небудь.
2. Сила влади, авторитету.
вправа, и, ж. 1. *частіше у мн.* Ряд спеціально вироблених рухів, прийомів для загального фізичного розвитку або для набуття певних навичок.
Гімнастичні вправи.
2. Спеціальне завдання для закріплення знань, навичок і т. ін.
Збірник вправ з української мови.

вправляти¹ (управляти), яю, яеш, *недок.*, **вправити** (управити), влю, виш, *док.*, *що.* 1. в *що.* Всувати щось кудись, закріплюючи.
2. мед. Повертати на попереднє місце переламані кінцівки, вивихнуті суглоби і т. ін.
вправляти², яю, яеш, *недок.*, *що.* Постійною працею розвивати певні риси характеру, навички і т. ін.

вправний, а, е. Який вміє щось добре і швидко робити.
Вправні руки; який досконало оволодів якоюсь професією.
Вправний конструктор.

впритул (упритул), *присл.* Дуже близько, щільно, не залишаючи проміжків.

впроваджувати (упроваджувати), ую, уеш, *недок.*, **впровадити** (упровадити), джу, диш, *док.*, *кого*, *що.* 1. у *що*, до *чого*. Уводити кого-небудь кудись.
2. Уводити що-небудь у дію, втілювати в життя.

вражати (уражати), аю, аеш, *недок.*, **вразити** (уразити), вразю, вразіш, *док.*, *кого.* 1. Сильно дивувати когось, викликати почуття захоплення.
2. Завдавати комусь душевного болю, жалю і т. ін.

врбзсип (урбзсип), *присл.* У різні боки, нарізно (розходитися, розбігатися і т. ін.).

врукопаш (урукопаш), **врукопашну** (урукопашну), *присл.* Діючи руками або приладом гвинтівки чи холодною зброєю у боротьбі із супротивником.

врўна (урўна), **врун**, *мн.* 1. Густі сходи посівів; руна.
2. Густа вовна з овець.

вручати, аю, аеш, *недок.*, **вручити**, вручу, вручиш, *док.*, *що.* Давати

в чийсь руки безпосередньо, особисто.
Вручати документи.

вручну (уручну), *присл.* Ручним способом, без застосування машин і механізмів.

всебічний (усебічний), а, е. Який охоплює, розглядає, характеризує, аналізує що-небудь з усіх боків; всесторонній, повний.

вселяти (уселяти), яю, яеш, *недок.*, **вселити** (уселити), вселю, вселіш, *док.*, *що.* 1. *що*, *куди*, у *що* і *без до датка.* Поселяти, дати кому-небудь місце, приміщення для постійного проживання.
2. *кому* і *в кого*, *перен.* Викликати, збуджувати які-небудь почуття, думки, заставляти відчувати що-небудь.
Вселяти віру в перемогу.
всемогутній (усемогутній), я, е. Який має виняткову силу, могутність, владу; всесильний.

всенародний (усенародний), а, е. Який має значення для всього народу, який належить усьому народові; спільний для всього народу.
всебуч, у, ч. Загальне обов'язкове навчання дітей шкільного віку.

всесвіт (усесвіт), у, ч. 1. Сукупність усіх форм матерії як єдине ціле.
2. Земна куля з усім, що на ній є.
Географічний атлас Всесвіту.
3. перен. Населення всієї землі.
Всесвіт прагне миру.

всесюзний (усесюзний), а, е. Який є спільним для всього Радянського Союзу; який має значення для всіх народів СРСР.

вступати (уступати), аю, аеш, *недок.*, **вступити** (уступити), вступлю, вступіш, *док.* 1. у *що.* Ставати, ступати в середину чого-небудь.
Вступати у човен.
2. до *чого*, у *що*, на *що.* Входити, в'їжджати куди-небудь.
Вступати у хату.
3. у *що*, на *що*, до *чого*, *перен.* Переходити до нового періоду розвитку, до нового стану.
Вступати на поріг нового життя.

4. до *чого*, у *що*, на *що.* Ставати членом якої-небудь організації, товариства і т. ін.
Вступати до комсомолу; поступати до навчального закладу.
Вступати в університет.

5. у *що.* Брати участь у чому-небудь.
Вступати у розмову.

вступник, а, ч. Той, хто вступає до середніх або вищих навчальних закладів.

всюдихід (усюдихід), хода, ч. Авто-мобіль з гусеничним або напівгусеничним ходом, що дає йому змогу легко переборювати різні перешкоди на шляху (сніг, ями і т. ін.).

втілювати (утілювати), юю, юеш, недок., втілити (утілити), лю, лиш, дос., у чому, в що. Надавати чому-небудь реальну, конкретну форму, виражати в предметному образі. *Втілювати ідеї в життя.*

втручатися (утручатися), аюся, ашся, недок., втрутитися (утрутитися), втручуся, втрутишся, док., в що, до чого і без додатка. Само-чинно займатися чийсь справами, вступати непрошеним у чужі стосунки, в чуже життя і т. ін.; (в розмову) брати участь у чомусь; устрявати.

вуглеводи, ів, мн. Група органічних сполук, які складаються з вуглецю, кисню і водню, необхідних для життєдіяльності тваринних і рослинних організмів.

вуглекислий, а, е. Який містить у собі вугільну кислоту.

вуглекислотá, й, ж. Кислота, яка утворюється внаслідок сполучення вуглекислого газу з водою.

вуглєць, ю, ч. Один з найпоширеніших елементів, що входить до складу всіх органічних речовин у природі.

вузкий, á, é. 1. Який має невелику протяжність у поперечнику; проти-лежне *широкий*.

Вузька стежка. 2. Який щільно облягає, менший по ширині, ніж потрібно; тісний. *Вузькі штани.*

3. *перен.* Який охоплює, об'єднує в своєму складі небагато, вибраних; мало-чисельний. *Вузьке коло спеціалістів.*

4. *перен.* Обмежений у сфері діяльності, зосереджений на чому-небудь одному; однобічний. *Вузька тема.*

5. *перен.* Позбавлений широчини поглядів, світогляду.

вүлик, а, ч. 1. Спеціальна дерев'яна скринька або видовбана колода для бджіл. 2. Сім'я бджіл, рій.

вүлиця, і, ж. 1. Простір між двома рядами будинків для ходіння і їзди. 2. Місце поза жилим приміщенням, під відкритим небом. 3. *перен.* Середовище, оточення, позбавлене культурного впливу суспільства, сім'ї на кого-небудь.

вулканізувати, ую, уеш, недок., що, техн. Піддавати каучук, гутаперчу тощо гарячій обробці спеціальними речовинами для надання їм міцності, пружності і т. ін.

вүльгарний, а, е. 1. Який відзначається грубістю, непристойністю. *Вүльгарний вислів.* 2. Спотворений, перекручений щодо змісту. *Вүльгарне розуміння літературного процесу.*

вүхо, а, с. 1. Орган слуху у людини і хребетних тварин. **Вүхо** (вүха) рїже — неприємно для слуху, звучить грубо. **Завүха** (зүгүти) (зүгүти) — всіляко допомагати тому, хто сам не здатний до якогось заняття. **Крæм вүха** (күчүти) — мимохідь почути що-небудь. **Посамі вүха** — дуже багато, дуже сильно. **Пропүстити повз вүха** — не звертати уваги на сказане. **Чүти на власні вүха** — особисто чути що-небудь. 2. Зовнішня хрящова частина органу слуху у формі раковини навколо вушного отвору.

3. *перен.* Слухове сприймання, здатність чути; слух. *Музикальне вүхо.*

4. Бокова частина шапки, що спускається вниз і закриває вушну раковину. 5. Бокова частина, пристрій, ручка у різних предметів для зручнішого піднімання, тримання і т. ін.

вүхідчини (үхідчини), чин, мн. Народний звичай відзначати вселення в нове приміщення; новосілля.

вүчасний, а, е. Який здійснюється, відбувається, робиться саме тоді, коли треба.

вүцент (үцэнт), присл. На дрібні кусочки, частини, повністю, зовсім.

вүщертъ (үщэртъ), присл. До самого верху, по самі вікця.

вүюкий, á, é. 1. Дуже рухливий, верткий, проворний, жвавий у рухах і діях. 2. Який має завороти; звивистий. *Вүюнка стежка.*

вүязка, и, ж. Ряд однорідних предметів, з'єднаних разом зв'язуванням або нанизуванням. *Вүязка олівців.*

вүязкий, á, é. 1. Такий, в якому можна загрузнути; грузький, липкий, багnistий; (про віск, глину і т. ін.) який липне, прилипає; клейкий, тягучий. 2. (про розчин

вапна, цементу) Який має властивість скріплювати, склеювати тверді матеріали між собою.

в'ялий, а, е. 1. (про рослини) Який перестав бути свіжим, соковитим. 2. (про людей) Позбавлений бадьорості, енергії, жвавості; малорухливий.

в'яліти, в'ялю, в'ялиш, *недок.* 1. що. Підсушувати на вітрі, сонці або штучно з метою зробити запаси. *В'яліти рибу.* 2. кого, *перен.* Позбавляти жвавості, рухливості; робити млявим. *Спека в'ялила косарів.* 3. що. Завдавати комусь туги; жалю. *Туга в'ялить серце.*

в'янути, ну, неш, *недок.* 1. (про рослини) Втрачати свіжість. 2. *перен.* (про людей) Втрачати бадьорість, рухливість; поступово втрачати фізичну силу; марніти.

Г

габардин, у, ч. Шерстяна або бавовняна тканина, з якої шиють переважно легкі пальта, плащі та костюми.

габарит, у, ч. Граничні зовнішні обриси предметів: будинків, машин і т. ін.; розмір чого-небудь. *Деталі малого габариту.*

гавань, і, ж. Зручне, захищене від вітру та хвиль місце біля морського берега, пристосоване для стоянки і причалу суден.

гадка, и, ж. Те саме, що думка.

газета, и, ж. Періодичне, переважно щоденне, друковане на великих аркушах паперу видання, яке містить матеріали про поточні події у різних ділянках життя. *Стінна газета* (стінгазета) — рукописна або машинописна газета, яка вивішується на стіні тільки в цій установі чи на цьому підприємстві.

газифікація, і, ж. 1. Штучне перетворення твердого або рідкого палива в горючий газ. *Газифікація торфу.* 2. Використання горючого газу в технічних або побутових цілях. *Газифікація будинку.*

газón, у, ч. Ділянка землі в саду, парку, на бульварі і т. ін., засіяна травою, іноді засаджена квітами.

гай, гаю, ч. Невеликий, переважно листяний ліс.

галактика, и, ж. Космічна система, яка складається із зірок, зоряних скупчень, пилових і газових туманностей.

галантерія, ї, ж. Загальна назва дрібних предметів особистого вжитку, як стрічки, гудзики, рукавички, голки, нитки, галстуки й інші вироби.

галерія, ї, ж. 1. Довге і вузьке крите приміщення, що з'єднує окремі частини будинку. 2. Підземний хід, що з'єднує окремі фортечні споруди або шахти. 3. Верхні яруси театру, цирку і т. ін. 4. Приміщення для виставки творів мистецтва. *Картинна галерея.* 5. *перен.* Довгий ряд, перелік чого-небудь. *Галерея людських типів.*

галліцизм, у, ч. Слово або мовний зворот, запозичені з французької мови.

галоп, у, ч. Швидкий біг коня навскач. **гáлстук**, а, ч. Стрічка, смужка тканини, яку пов'язують вузлом або бантом під коміром сорочки, блузки і т. ін.; краватка. *Піонерський гáлстук* — червона косинка у формі трикутника, що символізує єдність трьох поколінь — комуністів, комсомольців і піонерів.

гáлузь, і, ж. 1. *рідк.* Пагін дерева, чагарника або трав'янистої рослини, який має на собі листя, цвіт і плоди. 2. *чого, перен.* Певна ділянка виробництва, науки, знань, діяльності чи уявлень; окрема, самостійна частина якого-небудь роду діяльності. *Розвиток всіх гáлузей техніки.*

гáлявина, и, ж. Поляна, луг на узліссі або серед лісу; гáлява.

гáльмувати, ую, уеш, *недок.*, що і *без додатка.* 1. Сповіднювати або зупиняти рух чого-небудь за допомогою гáльма. 2. *перен.* Затримувати розвиток чого-небудь. *Гáльмувати роботу.* 3. (про почуття) Не давати виявлятися; стримувати.

гаманець, нця, ч. Шкіряна сумочка для грошей.

гане́бний, а, е. Який викликає осуд. *Гане́бний вчинок*; *вкритий недоброю славою, безчестям. Гане́бна смерть.* **га́нок**, нку, ч. Прибудова з площадкою і східцями біля входу в будинок.

ганя́ти, яю, я́еш, *недок.* 1. *кого, що.* Примушувати рухатися, переміщатися багато разів або в різних напрямках; примушувати без потреби бігати в різних напрямках. 2. Попспішно бігати, намагаючись догнати або спіймати; бігати без певної мети, але з надією знайти що-небудь.

гапува́ти, ую, у́еш, *недок., що.* Вишивати шовковими нитками різного гатунку, вкритими тонким шаром золота або срібла; прикрашувати якусь річ вишиваними візерунками.

гара́ж, а́, ч. Спеціально обладнане приміщення для стоянки та технічного обслуговування машин.

гарантува́ти, ую, у́еш, *недок. і док., що і без додатка.* Брати на себе відповідальність за що-небудь; давати обіцянку, поруку у виконанні чогось. *Конституція Союзу РСР гарантує всім громадянам право на працю;* створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; забезпечувати.

Гарантувати свободу слова.

га́рбуз, а́, ч. 1. Однорічна городня рослина з повзучими стеблами, великими жовтими або зеленуватими плодами круглої або овальної форми. 2. Плід цієї рослини. ◆ *Д а в а т и (п і д н о с и т и) г а р б у з а* — відмовляти тому, хто сватається, залицяться.

га́рдеро́б, а, ч. 1. Шафа для зберігання одягу. 2. Приміщення в установі, театрі та ін., де зберігається верхній одяг відвідувачів; роздягальня. 3. *перен.* Увесь одяг однієї людини.

га́рма́та, и, ж. Вид вогнепальної зброї, призначеної для ураження живої сили і бойової техніки противника, руйнування оборонних споруд і т. ін.

га́рма́ш, а́, ч. 1. *іст.* Майстер, який виготовляв і обслуговував гармати. 2. *розм.* Військовослужбовець, який обслуговує гармату; гарматник.

га́рмонія¹, і́, ж. 1. Злагодженість, взаємна відповідність різних якостей предметів, явищ, частина цілого. *Гармонія фарб.* 2. У музиці — багатоголосий супровід мелодії, який органічно з нею поєднується.

га́рмонія², і́, ж. Музичний інструмент (ручний або губний) з металевими язичками, що приводяться в рух струменем повітря.

га́рний, а, е. 1. Приемний зовнішнім виглядом; який відзначається гармонією тонів, барв, ліній, чіткістю рухів і т. ін. *Гарна хата. Гарний голос.* 2. Який має позитивні якості або властивості, заслуговує схвалення. *Гарне видання.*

га́рнізо́н, у, ч. Військові частини, розташовані постійно чи тимчасово в якому-небудь населеному пункті, фортеці або укріпленому районі.

га́рнір, у, ч. Макарони, каші, овочі, що їх подають разом з м'ясною або рибною стравою.

га́рніту́р, а, ч. Набір предметів одного зразка або певного призначення. *Гарнітур меблів.*

га́рт, у, ч. 1. Надання мсталевим виробам твердості, пружності, міцності нагріванням до високої температури та наступним раптовим охолодженням; гартування. *Сталь різного гарту.* 2. *перен.* Стійкість, витривалість, набуті у боротьбі з труднощами або в процесі тренування.

га́рячий, а, с. 1. Який має високу температуру, сильно нагрітий. *Гаряча вода;* який дає багато тепла; палючий. *Гаряче сонце.* ◆ *П і й м а т и (з л о в и т и) н а г а р я ч о м у* — застати на місці злочину. По *г а р я ч и х с л і д а х* — слідом за подією, негайно. 2. *перен.* Словнений енергій, завзяття, пристрасний. *Гаряча людина.* 3. *перен.* Який легко збуджується; запальний. *Гарячий характер;* дуже жвавий, рухливий. *Гарячий кінь.* ◆ *П і д г а р я ч у р у к у* — в момент великого збудження. 4. Надзвичайно напружений. *Гарячий бій.* ◆ *В с и п а т и г а р я ч и х* — покарати різкими, висікти.

га́сити, га́шу, га́сиш, *недок., що.* 1. Припиняти горіння. *Гасити вогонь.* 2. *перен.* Не давати розвиватися, припиняти. *Гасити сварку.* 3. Робити недійсним, таким, що не має сили, значення. *Гасити поштову марку.*

га́сло, а, с. Звернення, яке коротко і чітко виражає керівну ідею, завдання і вимоги; заклик; плакат з таким закликом.

¹⁵га́стро́лі, ле́й, мн. (*одн. гастроль, лі, ж.*). Виступи, вистави мистецького колективу або артиста поза

місцем його постійної діяльності — в іншому місті, районі, країні.

гастроном, ч. 1. род. у. Загальна назва магазину з великим асортиментом харчових продуктів. 2. род. а. Любитель і знавець смачних страв. **гау́нох**, нку, ч. Сорт виробу за якісними ознаками. *Борошно вищого гатунку.*

га́яти, гаю, га́еш, *недок., що*. 1. (час) Марно витратити. 2. *кого*. Затримувати довше, ніж треба; барити.

га́рдія, ї, *ж*. 1. *дорев.* Добірна привілейована частина війська. 2. Почесне звання, яке присвоювалось в період Великої Вітчизняної війни військовим частинам і з'єднанням Збройних Сил Радянського Союзу, що особливо відзначилися в боях. 3. *перен.* Випробувані, досвідчені діячі в якій-небудь галузі.

гвінт, а́, ч. 1. Стрижень, що має спіральну різьбу на зовнішній поверхні. 2. Частина рухового механізму літака або пароплава у вигляді лопатей, прикріплених на валу. **гегемон**, а, ч. Той, хто є головною рушійною силою чогось; керівник, вождь.

гегемонія, ї, *ж*. Керівна роль, перевага в силі, впливі.

ге́незис, у, ч. Походження, виникнення чогось.

генеральний, а, е. 1. Найважливіший, основний, провідний. *Генеральний план.* Генеральна лінія партії — провідні, керівні принципи в роботі партії на певному етапі в конкретних умовах. 2. Який очолює що-небудь у найвищих колах. *Генеральний Прокурор СРСР.* 3. Остаточний, вирішальний. *Генеральна проба сил.* Генеральна репетиція — остання репетиція перед концертом або спектаклем переважно у присутності запрошених глядачів. 3. Докорінний, ґрунтовний. *Генеральна реконструкція заводу.*

ге́ній, я, ч. 1. Найвищий ступінь обдарованості, таланту людини, виразом якої є творчість, що має історичне значення для життя суспільства. *Світлий геній Леніна.* 2. Особа, яка володіє найвищим ступенем таланту, здібностей. *Шевченко — геній українського народу.*

герб, а́, ч. Відмітний знак держави, міста і т. ін., зображений на прапорах, монетах, печатках і т. ін. *Державний герб* — офіційна емблема держави. *Державний герб Союзу РСР.*

герба́рій, ю, ч. Зібрання засушених рослин.

германізм, у, ч. Слово або зворот, запозичені з німецької мови.

герметичний, а, е. *техн.* Такий, що не пропускає рідини або газу; щільно закритий. *Герметичний одяг.*

герої́зм, у, ч. Найвищий вияв самовідданості й мужності у виконанні громадянського обов'язку.

геро́й, я, ч. 1. Особа, яка виявляє відвагу, хоробрість і самовідданість у бою і в труді. *Герой Радянського Союзу* — почесне звання, найвища відзнака за особисті або колективні заслуги перед державою, що присвоюється за героїський подвиг; особа з цим званням. *Герой Соціалістичної Праці* — почесне звання, найвищий ступінь трудової відзнаки в СРСР, що присвоюється громадянам, які своєю видатною новаторською діяльністю в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту, торгівлі, наукових відкриттів і т. ін. виявили виняткові заслуги перед державою, сприяли піднесенню народного господарства, науки, культури, зростанню могутності СРСР. 2. *чого*. Особа, яка втілює типові риси певного оточення, часу і т. ін. *Герої громадянської війни.* 3. Головна дійова особа літературного твору. 4. *чого і без додатка.* Особа, яка чим-небудь відзначилася. *Герой матчу.*

гірло, а, с. 1. Місце, де річка впадає в океан, море, озеро або в іншу річку. 2. Вузька протока, яка з'єднує річки, лимани між собою або з морем.

гібри́д, а, ч. Тваринний або рослинний організм, виведений за допомогою природного або штучного схрещування різних видів з метою одержання якісно нових, кращих організмів.

гіга́нт, а, ч. Людина високого росту або предмет великого розміру. *Завод-гігант.*

гігантський, а, е. Дуже великих розмірів, величезний. *Гігантські заводи*; винятковий значенням або силою. *Гігантські завдання*.

гігієна, и, ж. Галузь медицини, що розробляє й упроваджує методи запобігання захворюванням, а також вивчає вплив різних факторів зовнішнього середовища на здоров'я, працездатність та тривалість життя людини.

гід, а, ч. Провідник-професіонал, який супроводить туристів і знайомить їх з визначними пам'ятками місцевості.

гідний, а, е. 1. Який заслуговує або вартий чого-небудь. *Картина гідна подиву*. 2. Який відповідає вимогам часу, обставинам; справедливий. *Гідна оцінка*. 3. Який характеризується достоїнством, позитивними якостями. *Гідний вчинок*.

гідроелектростанція (ГЕС), і, ж. Комплекс споруд і устаткування для перетворення енергії водного потоку в електричну енергію.

гільза, и, ж. 1. Паперова трубочка, що заповнюється тютюном. 2. Металева трубка, яка є оболонкою набою вогнестрільної зброї; складова частина патрона.

гімн, у, ч. 1. Урочиста пісня, прийнята як символ державної або класової єдності. *Державний гімн Радянського Союзу*. 2. Хвалебна пісня, музичний твір на честь кого- або чого-небудь. *Гімн революції*. 3. *перен.* Захоплена хвала кому- або чому-небудь. *Поезія М. Рильського — це гімн творчій праці й людині*.

гімнастика, и, ж. Система підібраних фізичних вправ, яка сприяє зміцненню здоров'я, гармонійному розвитку організму.

гіпóтеза, и, ж. Наукове положення, що пояснює певні явища дійсності на основі припущення; здогад.

гіркий, а́, ё́. 1. Який має їдкий, різкий смак; який має смак гірчичи тощо. 2. *перен.* Сповнений горя, нещастя, біди. *Гірка доля*; викликаний горем, нещастям. *Гіркі сльози*.

◆ **Випити гірку чашу** — зазнати багато горя, негод. *Гірка чаша* — велике горе. *Гіркий досвід* — прикре випробування.

гірлянда, и, ж. Прикраса із квіток, гілок і т. ін., сплетених у вигляді ланцюга.

гість, гóстя, ч. 1. Той, хто приходить або приїздить відвідати когонебудь вдома. 2. Особа, запрошена на збори, засідання, з'їзд і т. ін. 3. *іст.* Іноземний купець.

гі́тара, и, ж. Струнний щипковий музичний інструмент у вигляді вісімки і з довгим грифом.

глава́¹, и, *уроч.* 1. ж., *псет.* Те саме, що голова 1. 2. ч. і ж. Особа, яка стоїть на чолі чого-небудь. *Глава уряду*.

глава́², и, ж. Розділ книги, статті, який позначається нумерацією або окремим заголовком.

глаго́лиця, і, ж. Одна з двох найдавніших слов'янських азбук.

гладити, джу, диш, *недок.*, *кого*, *що*. 1. Проводити рукою по кому-, чому-небудь, розправляючи, вирівнюючи що-небудь. *Гладити бороду*. ◆ **Гладити по голові** (по голівці) *кого* — без надмірної вимогливості ставитись до чиїх-небудь вчинків. **Гладити проти шерсті** — робити або говорити комусь щось неприємне. 2. *розм.* Робити гладким, рівним за допомогою гарячої праски; прасувати. *Гладити сорочку*.

гладкий, а, е. Який має рівну, без виступів, загинав поверхню.

гладкий, а́, ё́. Добре вгодований, ситий; дуже повний, товстий, жирний.

гладь, і, ж. 1. Рівна, гладка поверхня (переважно про водний, степовий і т. ін. простір); гладина. 2. Вишивка паралельними стібками, які щільно прилягають один до одного.

гласний, а, е. Доступний для громадського обговорення, контролю; публічний, відкритий.

глаша́тай, я, ч. 1. *іст.* Людина, яка офіційно повідомляла населення про важливі укази, новини. 2. *перен.* Той, хто публічно проголошує щось і бореться за його здійснення.

глевкий, а́, ё́. Схожий на мокру глину; недопечений (про хліб).

глибина́, и́, ж. 1. Відстань по вертикалі зверху вниз, від поверхні, кращого-небудь. *Глибина моря*. 2. Місце,

простір, які віддалені від чого-небудь або знаходяться всередині чогось. У глибині лісу. ♦ До глибини душі (серця) — про внутрішні переживання людини. 3. лише одн., перен. Про значущість, змістовність чого-небудь. Глибина думок.

глибокий, а, е. 1. Який має велику глибину; протилежне мілкий. Глибока річка. 2. Який міститься або лежить на значній глибині, далеко від поверхні. Глибоке дно. 3. Розташований далеко від якогось пункту, місця. Глибокий тил; перен. (про час) дуже давній, незапам'ятний. 4. перен. Який відзначається значущістю, змістовністю. Глибока ідея твору. 5. перен. Який досяг високого ступеня виявлення. Глибока осінь.

глитати, аю, аеш, недок., що. Ковтати жадібно, квапливо, великими шматками.

глитнути, ну, неш, док. Однокр. до глитати.

глиця, і, ж. 1. Листя деяких порід дерев у вигляді голок. 2. Велика дерев'яна голка, якою плетуть сіті, на яку нанизують листя тютюну, капусти і т. ін.

глобус, а, ч. Рухома модель земної кулі на підставці, яка відображає в певному масштабі земну поверхню.

глузд, у, ч., розм. 1. Вищий ступінь пізнавальної діяльності людини, здатність логічно і творчо думати; розум. ♦ До глузду прийти — опам'ятатися. З глузду з'їхати — втратити розум, стати божевільним. 2. Розумний зміст чого-небудь; смисл. ♦ Здоровий глузд — тверезе розуміння стану речей.

глузувати, ую, уеш, недок., з чого-чого, рідко над ким-чим і без додатка. Уїдливо насміятися з кого- або з чого-небудь; в'їдливо або добродушно висміювати кого- або що-небудь.

глухий, а, е. 1. Позбавлений слуху або який погано чує. Глухий дід. 2. Позбавлений дзвінкості, приглушений. Глухий голос. 3. Віддалений від культурних центрів, відсталий. Глухе село. 4. перен. Дуже пізній, глибокий. Глуха ніч. 5. до чого,

перен. Який нечуїно ставиться до людей; байдужий. Глухий до людського горя.

глядіти, джу, діш, недок. 1. Спрямувати погляд, прагнучи побачити кого- або що-небудь; дивитися. Глядіти на море. 2. що. Беретти, не давати псуватися. Глядіти одяг. 3. кого, що. Пильнувати, слідкувати за ким- або чим-небудь; доглядати. Глядіти дитину.

гнати, жену, женеш і гоніти, гоню, гониш, недок. 1. кого. Змушувати рухатися в певному напрямку, спонукувати до переміщення. Гнати корів на пасовище. 2. розм. Швидко бігти, їхати; нестись. 3. що. Добувати що-небудь шляхом розкладання речовини на окремі частини за допомогою нагрівання, кип'ятіння і т. ін. Гнати бензин з нафти. 4. кого. Переслідувати, цькувати звірів. Гнати зайців.

гнилий, а, е. 1. Зіпсований або зруйнований гниттям; тухлий, затхлий. Гниле дерево. Гнила вода. 2. Сповнений вологи; туманний, дощовий. Гнила осінь. 3. перен. Порочний у якомусь відношенні. Гнила теорія. гнідий, а, е. (про масть коня) Темно-коричневий.

гніздо, а, с. 1. У птахів, комах і т. ін.: місце житла і кладки яєць та виведення малят. 2. перен. Місце проживання сім'ї; домашнє вогнище, оселя. 3. Сім'я птахів, тварин; виводок. Вовчі гнізда; група ягід, рослин, грибів і т. ін., що ростуть укупі. 4. спец. Заглиблення, отвір, куди вставляється, вкладається що-небудь кінець. Гнізда для патронів. 5. Місце висадження кількох рослин або висіву кількох насінин.

гніт¹, ч. 1. род. а. Важкий предмет, який кладеться на що-небудь для пресування, видавлювання; прес. 2. род. у. Насильний вплив сильного на слабшого; гноблення; обмеження свободи, прав.

гніт², гнотá, ч. Стрічка або шнур, які служать для горіння в освітлювальних приладах (лампах, свічках); горючий шнур для запалювання чого-небудь, а також для передачі вогню на віддаль.

гнобитель, я, ч. Той, хто пригноблює кого-небудь.

гною, а, ч. Казкова істота західноєвропейської міфології — потворний бородастий карлик, який нібито охороняє підземні багатства.

гнути, гну, гнеш, *недок.* 1. *що*. Зближаючи кінці чого-небудь прямого, простого, скривляти, робити зігнутим. *Гнути залізо*; нахилити вниз, пригнати. *Гнути дерево додолу*.

◆ **Гнути** горба — багато, важко працювати. **Гнути** кирпичу — зазнаватися, гордо триматися. **Гнути** спину *перед ким* — принижуватись. **Гнути** спину *над чим* — працювати до знесилля, внонжувати себе важкою працею. 2. *до чого, куди, перен., розм.* Вести розмову, спрямовувати свої дії до певної мети, натякати. *Не туди гне*.

гобелен, а, ч. Декоративний килим з художньо витканим зображенням, картинною.

говірка, и, ж., *лінгв.* Різновид загальнонародної мови, поширений на невеликій території.

говорити, ворю, віриш, *недок.* 1. *що і без додатка*. Висловлювати усно думки; усно повідомляти про щось. *Гозорити правду*. 2. Розмовляти, вести розмову. *Говорити з робітниками*. 3. Володіти мовою, вміти користуватися усною мовою. *Вільно говорити чеською мовою*. 4. *перен.* Свідчити про щось, вказувати на що-небудь. *Це говорить само за себе*.

година¹, и, ж. 1. Одиниця виміру часу, що дорівнює 60 хвилинам. 2. Відрізок часу, що дорівнює 60 хвилинам, який числять від півночі або від півдня. *Збори відбудуться о третій годині*. 3. Відрізок часу, що відводиться на урок, заняття і т. ін. *Виховна година*. 4. *лише одн.* Певний період часу, певна пора. *Вже пізня година*. ◆ **Лиха година** и — тяжкі часи. **На чорну годину** и — на випадок матеріальної скрути.

година², и, ж. Тепла, суха, сонячна погода.

годітись¹, джўся, дїшся, *недок.* 1. Бути придатним для чого-небудь, відповідати яким-небудь вимогам. *Цей папір не годітись для писання*. 2. *безос.* Необхідно, доцільно.

◆ **Для годітись** — про людське око, заради пристойності.

годітись², годжўся, гóдишся, *недок.* 1. Давати згоду; погоджуватися з чимось думкою. 2. Миритися, приходити до згоди.

гóжий, а, е. 1. Гарний на вроду; миловидний, вродливий. *Гожа жінка*, (про воду) чистий, свіжий. 2. Досрий, щасливий, *Гожий час*. 3. *до чого, на що, для чого, розм.* Потрібний, придатний.

гóлий, а, е. 1. Який не має на собі одягу. 2. Нічим не покритий, без прикрас. 3. *перен.* Бідний, убогий. 4. Бідний на рослинність, волосся або позбавлений рослинності, волосся. 5. Без додатків, пояснень. *Голі факти*.

голіти, голю, гóлиш, *недок., кого, що*. Зрізувати волосся бритвою до кореня. ◆ **Голити** лоби *іст.* — забирати (відавати) в солдати царської армії.

голінка, и, ж. Те саме, що **гомілка**. **гóлка**, и, ж. 1. Тонкий металевий стрижень з гострим кінцем і вушком, у яке всліюється нитка для шиття. 2. Гострий колючий листок у хвойних дерев; шпилька, колючка. 3. *частіше у мн.* Тверді колючки на тілі деяких тварин (іжаків, дикобразів і т. ін.).

голова¹, і, ж. Частина тіла людини або тварини, в якій міститься мозок. ◆ **Видати** себе з **головою** — мимовільно виявити свою таємницю. **Втрачати** (з **губити**) **голову** — втрачати владу над собою. **Головою** **наложити** (по **лягти**) — загнути. **Давати** **голову** **зітнути** — клястися в чомусь, запевняти когось. **На** **головах** **ходити** — пусувати, бешкетувати. 2. *ж., перен.* Розум, свідомість, пам'ять. 3. **головою** — про розумну, кмітливу людину. 3. *ч. і ж.*; Керівна службова особа в державі; керівник установи, об'єднання, товариства і т. ін. *Голова сільради*. 4. *ч. і ж.* Особа, яка керує зборами, засіданням і т. ін. 5. *ч. і ж.* Головний, старший над кимсь. *Голова сім'ї*. 6. *ж.* Передня частина чого-небудь (колоні, загону і т. ін.), що рухається. *Голова піхотної колони*. 7. *ж.*

Частина тіла як одиниця лічби. *Сто голів рогатої худоби.*

головний, а, є. 1. Який стосується голови 1. *Головний біль.* 2. Який рухається попереду чого-небудь. *Стріляти по головній колоні.* 3. Найважливіший, найістотніший, найбільш насущний. *Головне завдання.* 4. Який перебуває у центрі чого-небудь; центральний. *Головна вулиця.* 5. Старший над ким-небудь. *Головний інженер.*

головолімка, и, ж. Складна загадка, задача, для розв'язання якої потрібна велика кмітливість; заплутана справа, важка для вирішення.

голод, у, ч. 1. Гостре відчуття потреби в їжі; тривале недоїдання через нестачу харчів. 2. Брак або гостра нестача хліба та інших продуктів харчування як масове лихо внаслідок неврожаю, війни і т. ін. 3. *нащо, перен.* Гостра нестача яких-небудь предметів широкого вжитку, товарів.

го́лос, у, ч. 1. Сукупність різних за висотою, силою і звучанням звуків, які видає людина або тварина за допомогою голосового апарата. 2. Звучання голосових зв'язок як матеріал вокального мистецтва, орган співу. *Приємний голос.* 3. Одна з декількох мелодій музичного твору. *Пісня на три голоси.* 4. *чого і який, перен.* Внутрішній поклик, переконання. *Голос серця.* 5. *перен.* Про судження, висловлювання, думку. *Прислуховуватись до голосу критики.* 6. Надане кому-небудь законодавством право висловлювати свою думку при розгляді, вирішенні державних або громадських справ; вияв цієї думки. *Подати голос за кандидата.*

голосувати, ую, уєш, *недок. і док.* Брати участь у виборах, здійснювати право голосу при публічному вирішенні якого-небудь питання.

голубий, а, є. Який має колір ясного неба; світло-синій, блакитний. *Голубі очі.*

гомілка, и, ж. Частина ноги від коліна до ступні.

гомоніти, ню, ніш, *недок.* 1. Розмовляти тихо, приглушено. 2. *перен.* Видавати неясні звуки; шуміти. *Степ гомонить.*

гоні́ць, гінця́, ч. Особа, яку спішно посилають з терміновим дорученням, повідомленням; посилаць.

гонора́р, у, ч. грошова винагорода авторам праць з науки, мистецтва, літератури і т. ін., яка видається за договором.

гонча́р, я, ч. Майстер, який виготовляє з глини посуд, кахель та інші вироби.

гора́, й, ж. 1. Підвищення, що здійснюється над даною місцевістю; *лише мн.* гориста місцевість. 2. Складена в одному місці велика кількість чогось. *Гора паперу.* ♦ **Брати го-ру** — перемагати кого-небудь або що-небудь. **Гороу стояти** — пристрасно захищати когось або чийсь інтереси. **Не за горами** — недалеко, близько, скоро. **Обіцяти золоті гори** — спокшати кого-небудь щедрими обіцянками.

горді́тися, джуся, дішся, *недок.* 1. Відчувати задоволення від успіхів, досягнень і т. ін.; похувати свою перевагу в чомусь, пишатися. 2. *розм.* Зневажливо ставитися до інших, бути зарозумілим, пихатим.

гордува́ти, ую, уєш, *недок.* 1. Відчувати задоволення від усвідомлення досягнутих успіхів; хвалитися ким-або чим-небудь. *Гордувати своєю красою. Гордувати сином.* 2. *чим.* Ставитися до кого-або до чого-небудь зі зневагою.

горизонта́льний, а, е. Паралельний до площини горизонту, рівня моря, землі.

горі́ще, а, с. Приміщення між сте-лею і покрівлею будинку.

горі́льці, *присл.* Догори обличчям; навза́к.

горі́ти, рію, ріш, *недок.* 1. Знищуватися вогнем. *Солома горить.* ♦ **Горить у руках що у кого** — справа йде гаразд, спориться. **Горить земля під ногами у кого** — хтось потрапив у скрутне становище. 2. Світитися. *Лампочка горить.* 3. *перен.* Червоніти від припливу крові. *Обличчя горить.* 4. Блищати, сяяти яскравим блиском. *Очі горять.* 5. *чим, перен.* Проймається сильним почуттям, відаватися чому-небудь. *Горіти бажанням вчитися.*

го́рло, а, с. 1. Передня частина шиї, в середині якої міститься початок стравоходу і дихальних шляхів; хрящовий канал, який є початком стравоходу і дихальних шляхів.

◆ **Брати за горло** — настирливо домагатися, невідступно вимагати чогось. Стати поперек горла — стати на перешкоді кому-, чому-небудь. 2. Верхня, звичайно звужена частина посудини, пляшки.

горн, а, ч. Мідний духовий музичний інструмент, рід труби; сигнальний ріжок.

горнило, а, с. 1. Ковальська відкрита піч з міхами або піддувалом для розпикання металу; спідня частина доменної печі. 2. *перен.* Обставини, за яких випробовується і гартується людина. *Поет гартувався в горнилі революційної боротьби.*

городище, а, с., *археол.* Поселення, укріплене валами і ровами; місце, де збереглися рештки стародавнього укріпленого поселення.

го́рстка, н, ж. 1. Пучок стеблин (конопель, льону), які можна схопити, взяти однією рукою. 2. *перен.* Дуже мала кількість кого- або чого-небудь. *Горстка сміливців.*

го́спіталь, ю, ч. Лікарня, переважно військова.

госпо́дар, я, ч. 1. Той, хто займається господарством або веде господарство. 2. Глава сім'ї, господарства. 3. *чого і без додатка.* Власник якихось речей, майна і т. ін. на правах приватного або суспільного володіння. 4. *чого, перен.* Повновладний розпорядник. *Народ — господар своєї долі.*

го́стрий, а, е. 1. Який має колючий кінець або ріжучий край; протилежне тупий; добре відточений. *Гострий ніж.* 2. Який звужується або витягується на кінці; гострокінцевий, гостроверхий. *Гострий ніс.* 3. Який сильно діє на органи чуття; який має їдкий, пекучий смак або запах. 4. Який добре сприймає що-небудь; тонкий. *Гострий нюх.* 5. (про почуття) Який надзвичайно сильно виявляється. *Гострий біль.* 6. (про хворобу) Який бурхливо розвивається, протікає. *Гострий бронхіт.* 7. Дошкульний. *Гостра кри-*

тика. 8. Який проходить надзвичайно сильно; напружений. *Гостра боротьба.* ◆ **Гострий на слово** (язик) — який дотепно, влучно говорить.

готе́ль, ю, ч. Будинок з мебльованими кімнатами для приїжджих. **готова́льня**, і, ж. Набір укладених у футляр креслярських інструментів. **грабі́ж**, бежу́, ч. Насильне захоплення, викрадення чужого майна. **граве́р**, а, ч. Художник або майстер, який займається вирізуванням зображень (малюнків або написів) на дереві, металі, камені та інших матеріалах.

гравю́ра, н, ж. Зображення, одержане шляхом відбиття малюнка, вирізьбленого або витравленого на металевій пластинці чи спеціально підготовленій дощі.

градаци́я, і, ж. Поступовість, послідовність у розміщенні чого-небудь, при переході від одного до іншого. **гра́дус**, а, ч. 1. Одиниця виміру кутів і дуг. 2. Одиниця виміру температури повітря, води, людського тіла і т. ін.

гра́мота¹, и, ж. Початкові правила читання і письма; вміння читати і писати.

гра́мота², и, ж. 1. Офіційний письмовий акт, документ, що встановлює якусь угоду або засвідчує якісь правові відносини. 2. Документ, який видається як нагорода за успіхи в якійсь справі.

грандіо́зний, а, е. Який вражає величиною своїх розмірів, потужністю; величний. *Грандіозне будівництво.*

грані́ця, і, ж. 1. Природна або умовна лінія, яка розділяє дві суміжні землі, володіння, області і т. ін.; межа, лінія, яка розділяє суміжні території; кордон. 2. *перен.* Остання крайня межа; кінець. *Всюму є границя.*

гра́ти¹, грат, *мн.* Переплетені ряди залізних прутів, штаб і т. ін.

гра́ти², граю́, гра́еш, *недок.* 1. *що, чого і без додатка.* Проводити час за яким-небудь заняттям, що служить для розваги, відпочинку, змагання у чому-небудь. *Грати у футбол.* 2. *що або на чому.* Виконувати який-небудь музичний твір на

музичному інструменті або яку-небудь театральну роль. *Грати на гітарі.*

◆ Грати першу скрипку — бути найголовнішим, найвпливовішим у якій-небудь справі. 3. Блищати, сяяти, переливатись різними відтінками, мінитися. *Сонце грає барвами;* (про море) пинітєся.

графá, й, ж. Стовпчик між двома вертикальними лініями в конторських і подібних до них книгах або в таблицях.

графин, а, ч. Скляна або кришталева посудина з вузьким довгим горлом для води, вина і т. ін.

графік¹, а, ч. 1. Зображення з допомогою ліній для наочного зіставлення різних моментів якого-небудь процесу. 2. План роботи з точними показниками норм і часу їх виконання. **графік²**, а, ч. Художник, спеціаліст з графіки.

графіка, и, ж. Вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є одотонний малюнок, виконаний переважно на папері олівцем, пензлем; твори такого мистецтва.

графіт, у, ч. 1. Мінерал чорного або темно-сірого кольору із свинцевим блиском. 2. Стрижень з цього мінералу або із сухої фарби всередині олівця.

грація, ї, ж. Зовнішня витонченість, краса в рухах.

гребля, і, ж. Споруда, що перегороджує річку або потічок для створення водосховищ, одержання енергії тощо. ◆ Хоч греблю гати — дуже багато, велика кількість кого- або чого-небудь.

грейїзм, у, ч. Слово або зворот, записані з грецької мови.

гримáса, и, ж. Скривлення, перекошення обличчя (внаслідок болю, неприємного відчуття і под.).

гриміти, млю, мйш, *недок.* 1. Видавати гучні пронизливі звуки, гуркіт; видавати громовий звук. 2. *перен.* Користуватися великою популярністю, заслужити славу. *Його ім'я гримить по всьому світу.*

гроза, й, ж. 1. Грім і блискавка з дощем або градом, що супроводяться переважно сильним вітром.

2. *перен.* Лихо, небезпека і т. ін., що загрожує комусь. 3. *перен.* Те, що наводить страх, жах. *Могутній лев — гроза звірів.*

громада¹, и, ж. Група людей, об'єднаних спільністю проживання, становища, інтересів і т. ін.

громада², и, ж. Щось велике за розміром; велика кількість чого-небудь.

громадський, а, е. 1. Який виникає, відбувається в суспільстві або зв'язаний з ним; суспільний. *Громадський порядок.* 2. Належний усієї громаді, всьому суспільству; колективний. *Громадська думка;* призначений для загального користування. *Громадське харчування.* 3. Який добровільно обслуговує різні сторони життя колективу. *Громадські організації.*

громадянин, а, ч. 1. Той, хто належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави. *Громадлин СРСР мають право на відпочинок.* 2. Дорослий чоловік, а також форма звертання до нього. 3. Той, хто підпорядковує особисті інтереси громадським.

громадянський, а, е. 1. Пов'язаний із становищем громадянина (у 1-ому значенні). *Громадянські права.* 2. Властивий свідомому громадянину. *Громадянська мужність.* Громадянська війна — збройна класова боротьба всередині держави.

громіздкий, á, é. Який займає дуже багато місця; надто великий і важкий. *Громіздка машина.*

гроно, а, с. Нагромадження плодів або квітів на одній гілці.

гроші, ей, мн. Металеві і паперові знаки, що є мірою вартості при купівлі і продажу.

грубий, а, е. 1. Який має нерівну поверхню; твердий, жорсткий. *Груба вовна.* 2. Позбавлений витонченості, неточно зроблений, дуже простий. *Груба робота.* 3. (про голос, звуки і т. ін.) Низький, здебільшого неприємний для слуху. 4. Некультурний у поведінці, невічливий. 5. Який виходить за межі найпростіших правил. *Груба помилка.*

груда¹, и, ж. Велика кількість безладно нагромаджених предметів. *Груда каміння.*

груда², и, ж., збірн. Нерівності на поверхні землі у вигляді затвердिलих горбків.

грунт, у, ч. 1. Верхній шар земної кори, на якому розвиваються рослини. 2. Морське, річкове та ін. дно. 3. *перен.* Те, що становить основу чого-небудь. ♦ Не втрачати ґрунт під ногами — переставати відчувати впевненість у собі. Мати ґрунт під ногами — почувати себе цілком певно в чомусь.

грунто́вний, а, е. 1. Який відзначається повнотою, глибиною, вичерпністю. *Ґрунтозна відповідь.* 2. Який стосується основних питань; докорінний. *Ґрунтове поліпшення вишваної роботи.*

гру́па, и, ж. 1. Декілька осіб або предметів, які знаходяться разом, поблизу один від одного. *Група дерев.* 2. Сукупність осіб, об'єднаних спільною працею, ідеєю і т. ін. *Партійна група.* 3. Сукупність предметів, речовин і т. ін., об'єднаних на основі спільності або подібності ознак, властивостей. *Група крові.*

гряду́щий, а, е, уроч. Який настане, прийде; майбутній. *Грядущий день.*

♦ На сон грядущий — перед сном.

грязь, і, ж. 1. *лише одн.* Земля, яка розм'якла від води. 2. *лише мн.* Морський, озерний; або лиманний вामул, що використовується як лікувальний засіб.

губити, гублю, губіш, *недок., кого, що.* 1. Втрачати через неуважність, залишаючи, забуваючи невідомо де; (пір'я, волосся) періодично втрачати. 2. Призводити до загибелі.

гудіти, джу, диш, *недок., кого, що і без додатка.* Осуджувати за що-небудь.

гудок, дка, ч. 1. Протяжний, одноманітний звук; сигнал. 2. Механічний свисток для подачі сигналів.

гул, у, ч. Тривалий або віддалений шум великої сили (часто від злиття багатьох одноманітних або різно-рідних звуків).

гуля́ти, яю, яєш, *недок.* 1. Спокійно з метою відпочинку з задоволенням ходити надворі, робити про-

гулянку; проводити час на повітрі. 2. Розважатися, забавлятися; проводити час за яким-небудь заняттям, що приносить задоволення, грати в яку-небудь гру. *Гуляти в схованки.*

гу́ма, и, ж. М'яка розтяжна речовина, яка не пропускає води, повітря і виготовляється шляхом гарячої або холодної обробки сирового каучуку.

гумані́зм, у, ч. 1. Прогресивний ідейний напрям культури епохи Відродження, скерований проти релігії і церкви за утвердження моральних прав людини на земне щастя, на вільний вияв своїх прагнень і бажань. 2. Чуйне ставлення до людини, пр-йняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність.

гуманіта́рний, а, е. Який стосується суспільних наук, що вивчають людину і її культуру.

гума́ний, а, е. Людяний у своїх діях і ставленні до інших людей.

Гуманна людина.

гу́мка, и, ж. Кусочок гуми, призначений для стирання написаного.

гу́мор, у, ч. 1. Доброзичливо-гузливє ставлення до чого-небудь, спрямоване на викриття недоліків; здатність зобразити щось у комічному вигляді. 2. Художній прийом у творах літератури і мистецтва, побудований на зображенні чого-небудь у комічному вигляді; твір літератури і мистецтва, у якому використовується цей прийом. *Сатира і гумор.* 3. Внутрішній психічний стан; настрій. *Бути в доброму гуморі.*

гурт¹, а і у, ч. 1. Скупчення людей на противагу одній людині; сукупність осіб, об'єднаних спільною метою чи певними ознаками. 2. Стадо великої рогатої худоби; група однорідних свійських тварин, об'єднаних з певною господарською метою; група птахів, що разом ходять, літають.

гурт², а, ч., *архит.* Ребро, смуга, що виступають на стіні будови для прикраси.

гурто́житок, тку, ч. Приміщення для спільного проживання осіб, переважно тих, що працюють на одному підприємстві, вчаться в одному навчальному закладі.

гурто́к, тка́, ч. 1. Зменш. до **гурт** ².
2. Організація осіб, об'єднаних для спільних занять, спільної діяльності тощо. *Літературний гурток.*

гуртува́ти, ую, уєш, *недок.*, кого, що. Організувати когось, що-небудь ціле з окремих частин, одиниць; об'єднувати однією ідеєю, метою.

гу́слі і гу́сла, сел, *мн.* Старовинний народний струнно-щипковий інструмент, на якому грали обома руками, поклавши його на коліна.

густи́й, а́, е́. 1. Який складається з багатьох однорідних частин, предметів, розміщених близько один біля одного. *Густий ліс.* 2. З великим вмістом чого-небудь. *Густий борщ.*

3. У якому не можна нічого розглядіти; непроглядний. *Густий туман.*

4. (про голос, звук) Який звучить грубо; низкий.

гучни́й, а́, е́. 1. Який дзвінко лунає, якого далеко чути. *Гучні оплески.*

2. Широко відомий. *Гучна перемога.*

гучномове́ць, вця, ч. Апарат для відтворення і підсилення звуку радіопередач.

гу́ща, і, ж. 1. Густий відстій у якій-небудь рідині; осад у рідині; густа частина супу, юшки і т. ін. **2.** Густий ліс; густі зарості чого-небудь. **3.** *перен.* Місце найбільшого скупчення кого-, чого-небудь. *Гуща людей.*

гуща́вина, и, ж. 1. Місце, де дерева або куші ростуть дуже густо; густі зарослі чого-небудь.

Д

дава́ти, даю́, дає́ш, *недок.*, да́ти, дам, да́си, *док.* що. 1. Вручати кому-небудь, передавати з рук у руки. *Давати книгу.* 2. Приносити як результат, виробляти що-небудь. *Давати прибуток. Давати продукцію.* 3. Влаштовувати, організувати, запросивши гостей. *Давати обід.* 4. *розм.* Визначати чийсь вік на око, приблизно. *Йому дають сорок років.* 5. Надавати в честь користування; забезпечувати чимсь. *Давати притулок.* 6. Надавати, присвоювати. *Хлопцві дали ім'я Пет-*

ро. 7. з інфін. Надавати можливість що-небудь робити, дозволяти. *Давати висловлюватись комусь.* 8. з часткою *не.* Позбавляти кого, чого-небудь очікуваного, забороняти. *Не давати спокою.* ♦ **Д а в а т и** б і й *кому́сь* — рішуче виступати проти когось. **Д а т и** п е р ц ю *кому́, розм.* — гостро розкритикувати, провчити когось.

да́вний, я, е. 1. Який давно минув; колишній. *Давні часи.* 2. Який існує протягом дуже тривалого часу. *Давня дружба;* здавня добре відсмія. *Давня істина.*

дале́кий, а, е. 1. Який знаходиться або відбувається на великій відстані. *Далекі села;* який простягається на велику відстань, довгий. *Далекий шлях;* який лине, доноситься здалека. *Далекий спів.*

2. Який має мало спільного з ким-або з чим-небудь; чужий кому-або чому-небудь у поглядах, почуттях, думках і т. ін. *Далекий від науки.* 3. Віддалений у роді; малоспоріднений. 4. Віддалений великим проміжком часу. *Далеке майбутнє.*

далекога́льний, а, е. Здатий передбачати події, наслідки чого-небудь; передбачливий. *Далекоглядний діяч;* який містить у собі передбачення, враховує перспективи розвитку. *Далекоглядний план.*

далекозо́рий, а, е. 1. Який добре бачить на великій відстані; який бачить і розрізняє віддалені предмети краще, ніж близькі; протилежне к о р о т к о з о р и й. 2. Те саме, що **далекога́льний.**

далекося́жний, а, е. 1. Який досягає великої відстані. 2. *перен.* Який містить у собі передбачення; розрахований на майбутнє. *Далекосяжний вадум.*

да́ру, у, ч. 1. Що-небудь віддане комусь безплатно у повну власність; подарунок. 2. *перен.* Здібність, хист до чого-небудь; талант.

дармо́їд, а, ч., *зневажл.* Той, хто живе на чужий рахунок, чужою працею; нероба.

дармува́ти, ую, уєш, *недок.* 1. (про людину) Нічого не робити. 2. (про неістоти) Не використовуватися, лежати без діла. *Машина дармує.* **да́ром**, *присл.* 1. Безплатно, безкош-

товно. 2. Марно, не приносячи жодної користі. *Жити даром на світі.*

дарувати, *уо, уеш, недок. і док. 1. що, кому.* Передавати щось у власність як подарунок. 2. *розм.* Прощати, залишати без покарання. *Дарувати провину.*

дата, *и, ж.* Точний календарний час якоїсь події. *Дата смерті*; позначка на документі, листі і т. ін., що вказує на час (рік, місяць і число) його написання.

дача, *і, ж.* Замський будинок для літнього проживання і відпочинку. **дбати**, *дбаю, дбаєш, недок., за кого — що, про кого — що.* Виявляти турботу, старання, піклуватися.

двигун, *а, ч.* Машина для перетворення якого-небудь виду енергії на механічну енергію; мотор.

двір, *двора і двору, ч. 1.* Господарська ділянка, на якій розташовані садибні будівлі. 2. Сільський будинок з усім господарством при ньому.

3. Приміщення для тварин, різних матеріалів і т. ін. **Монетний двір** — підприємство, де карбують монети і виготовляють інші державні знаки.

двобій, *бюю, ч.* Бій між двома супротивниками; поєдинок. 2. Збройне зіткнення ворожих сил. 3. *перен.* Боротьба думок, поглядів.

двозначний, *а, е.* Який має два значення. *Двозначне слово*; який має двоякий смисл, значення, допускає двояке тлумачення. **Двозначний вислів.** **двокрáтний**, *а, е.* Виконаний два рази. **Двокрáтний удар**; збільшений у два рази. **Двокрáтне число.**

двобікс, *у, ч.* Хімічна сполука, в якій один атом якого-небудь елемента з'єднаний з двома атомами кисню.

дворушник, *а, ч.* Особа, яка приховує свої погляди, справжні наміри і під личиною відданості кому- або чому-небудь діє на користь ворожій стороні.

дворянин, *а, ч., іст.* Особа, яка належала до вишого привілейованого суспільного стану, в якого основним джерелом доходу була земельна власність.

двосічний, *а, е.* Загострений з обох боків. **Двосічний меч.**

двоюрідний, *а, е.* Який перебуває в спорідненості по лінії діда або

баби з дітьми їхніх синів або дочок. **Двоюрідний брат** — син рідного дядька або рідної тітки. **Двоюрідна сестра** — дочка рідного дядька або рідної тітки.

дебати, *тів, мн.* Обмін думками з яких-небудь питань на зборах, засіданні, з'їзді і т. ін.; дискусія.

дебрі, *ів, мн.* Місця, зарослі густим, непрохідним лісом, чагарником і т. ін.; глуха, малодоступна, дика місцевість.

дебют, *у, ч. 1.* Перший виступ артиста на сцені; перший публічний виступ у якій-небудь галузі. 2. Початок шахової або шашкової партії.

девіз, *у, ч. 1.* Короткий вислів, в якому виражається головна, провідна ідея, яка спрямовує, визначає чий-небудь дії, прагнення. 2. Вислів або слово, яке є псевдонімом автора роботи, проекту, твору, що розглядається на закритому конкурсі.

деградувати, *уо, уеш, недок. і док.* Ставати гіршим, йти назад у розвитку; вироджуватися, занепадати.

дезертир, *а, ч.* Особа, яка самовільно залишила свою військову частину або ухиляється від призову до армії. **дезинфекція**, *ї, ж.* Сукупність заходів, спрямованих на знищення у навколишньому середовищі збудників різних захворювань людини, живих організмів і т. ін.

дезорганізатор, *а, ч.* Той, хто вносить розлад у що-небудь, порушує порядок, дисципліну.

дека, *и, ж.* У струнних інструментах частина корпусу, яка служить для відбиття і посилення звуків.

декабрист, *а, ч., іст.* Учасник повстання проти самодержавства і кріпацтва в Петербурзі 14 грудня 1825 р.; член таємних революційних дворянських товариств, що підготували це повстання або були зв'язані з ним.

декада, *и, ж. 1.* Десятиденний проміжок часу. *Перша декада січня.*

2. Десятиденний проміжок часу, присвячений якій-небудь суспільній події, явищу. *Декада української літератури в Грузії.*

декадент, *а, ч.* Представник, прихильник декадентства в літературі і мистецтві.

декадентство, а, с. Загальна назва занепадницьких індивідуалістичних течій у буржуазній культурі епохи імперіалізму.

декламація, і, ж. 1. Мистецтво виразного читання літературних творів. 2. перен. Малозмістовна, пишномовна промова, стаття і т. ін.

декларація, і, ж. 1. Офіційне проголошення державою, партією, міжнародними організаціями яких-небудь принципів, а також документ, в якому вони викладені. 2. Назва деяких офіційних документів, що містять потрібні відомості. *Торгова декларація*. 3. перен., літ. Абстрактний виклад, який не впливає на почуття.

декорація, і, ж. Художнє оформлення живописними або архітектурними засобами місць дії на театральній сцені (ліс, річка, вулиця і т. ін.). *декрét*, у, ч. Постанова уряду, що має силу закону.

делегація, і, ж. Група осіб, уповноважених урядом, установою, організацією, колективом представляти їх інтереси, вести переговори і т. ін.

делікатний, а, е. 1. Ввічливий, привітний, завжди готовий зробити послугу. 2. розм. Який має приємний вигляд; витончений. *Делікатне лице*.

демагог, а, ч. Особа, яка намагається торгати собі популярність негідними засобами (брехливими обіцянками, лозунгами, лестощами, перекрученням фактів і т. ін.).

демобілізація, і, ж. 1. Переведення збройних сил і народного господарства країни з воєнного стану на мирний. 2. Увільнення військовослужбовців з дійсної військової служби в запас або у відставку.

демократ, а, ч. 1. Прихильник демократичного управління; людина, яка відстоює політичну свободу і права народу. 2. Член буржуазно-демократичної партії.

демократія, і, ж. 1. Форма управління, при якій верховна влада належить народові. 2. Держава з такою формою управління. 3. Форма керівництва яким-небудь колективом, при якому забезпечується активність і широка участь цього колективу в здійсненні всіх заходів. *демонстрація*, і, ж. 1. Масовий по-

хід на знак вираження суспільно-політичних настроїв. *Першотравнева демонстрація*. 2. Дії, вчинки, що виражають протест проти когось або чого-небудь; визивна поведінка. 3. Публічний показ чогось (фільму, приладів і т. ін.). 4. Вияв, свідчення чого-небудь. *Декада російської літератури перетворилась в яскраву демонстрацію дружби українського і російського народів*.

день, дня, ч. 1. Частина доби, проміжок часу від сходу до заходу сонця, від ранку до вечора. *Гарний зимовий день*. 2. Доба, проміжок часу в 24 години. *Два дні*. 3. Проміжок часу в межах доби, зайнятий якою-небудь діяльністю. *Базарний день*. 4. Календарна дата, число місяця, присвячене якій-небудь події, особі. *День преси*. 5. у мн. Час, період у житті людини, народу. *У дні фестивалю*.

депéша, і, ж. Термінове повідомлення, телеграма.

депó, невідм., с. Транспортне виробниче підприємство для утримування, експлуатації та ремонту вагонів, локомотивів і т. ін., а також будівля для цього.

депутát, а, ч. 1. Обраний виборцями член органу державної влади. 2. Обрана або виділена особа, уповноважена колективом (групою) для виконання якогось доручення.

дереворít, ч. 1. род. у. Техніка гравіру, яка полягає в опуклому вирізьбленні картини на дошці, з почорненої поверхні якої одержується відбиток. 2. род. а. Картина, відбита таким способом; гравюра.

держáва, и, ж. Апарат політичної влади в суспільстві. *Радянська держава — держава рівноправності й дружби народів*; країна з таким апаратом політичної влади. *Великі і малі держави*.

держáти, держú, дёржиш, недок., кого, що. 1. Схопивши в руки, зуби і т. ін., не випускати. 2. Залишати в якому-небудь стані або положенні. *Держати у чистоті*. 3. Мати в себе, при собі. *Держати собак*. 4. Заставляти когось перебувати, залишатися де-небудь проти його волі, насильно. *Держати під арештом*. 5. перен. Точно виконувати. *Держати умову*.

◆ Держати язик за зубами — мовчати, дотримувати таємниці.

дерзати, аю, а́сш, *недок.*, *уроч.* Діяти сміливо, рішуче, не зупиняючись перед труднощами.

дерзнути, ну, не́ш, *док.*, *уроч.* однокр. до дерзати.

деса́нт, у, ч. 1. Висадка війська на територію, зайняту противником, для ведення там бойових дій. 2. Війська, доставлені водним, повітряним або іншим шляхом на територію противника для ведення там бойових дій.

деса́рт, у, ч. Фрукти, ласощі та ін., що подаються наприкінці обіду.

де́спот, а, ч. 1. Правитель з необмеженою владою. 2. *перен.* Жорстока людина, яка примушує інших користися її волі.

десятирі́чка, и, *ж. розм.* Середня загальноосвітня школа в СРСР з десятирічним строком навчання.

деталіза́ція, і, *ж.* Уточнення подробиць, докладний розбір, розчленування чогось.

дефе́кт, у, ч., *книжн.* Вада, недолік, хоба.

дефе́ктний, а, е. (про річ) Зіпсований, з вадами, дефектами, неповноцінний. *Дефектний ізолятор.*

дефіні́ція, і, *ж.*, *книжн.* Коротке і вичерпне визначення якого-небудь поняття.

дефі́с, а, ч. Коротка риска, що вживається як знак переносу частини слова з одного рядка на другий або як з'єднувальна риска між словами.

дефі́цит, у, ч. 1. Збиток внаслідок перевищення видатків над доходами. 2. *чого.* Нестача чого-небудь порівняно з потребою.

деформува́ти, ую, у́еш, *недок. і док.*, *що.* Змінювати форму чогось шляхом розтягування, стискання, скручування, вигину і т. ін.

деша́вий, а, е. 1. Який мало коштує; недорогий. *Дешевий костюм.* 2. *перен.* Який не має вартості; незначний, пустий.

джерело́, а, с. 1. Потік підземної води або іншої рідини, що витікає з землі. 2. *чого, перен.* Те, що дає початок чому-небудь, звідки виходить щось. *Книги — джерело знання.* 3. *спец.* Писемна пам'ятка, оригінал, на основі якої будується наукове дослі-

дження. 4. *перен.* Первочина, початок чогось. *Біля джерел цивілізації.*

джигі́т, а, ч. Вправний вершник. *джунглі, ів, мн.* Густі, важкопрохідні тропічні ліси, часто болотисті.

дзві́н¹, дзвона́, ч. Ударний металевий сигнальний інструмент у вигляді порожнистої зрізаної внизу труби, у середині якої підвішений ударник.

дзві́н², дзвону́, ч. Звуки, утворювані ударами, коливаннями чого-небудь металічного, скляного.

дзвони́ти, дзвони́в, дзвони́ш, *недок.* 1. Спринювати дзенькіт, удараючи в дзвін або махаючи дзвінком; приводити в дію дзвінок, щоб відчинили двері. 2. Викликати до телефону дзвінком телефонного апарата, говорити по телефону.

дзеркало́, а, с. 1. Гладка блискуча поверхня (скляна, металічна), що точно відображає предмети, які знаходяться перед нею; блискуча гладка поверхня (води, неба). 2. *чого, перен.* Відображення, вираження чого-небудь внутрішнього. *Очі — дзеркало душі.*

дзі́га, и, *ж.* 1. Дитяча іграшка у вигляді кола або кулі на осі, яка при швидкому обертанні утримується у вертикальному положенні. 2. *перен.* Вертка, метушлива людина.

дзичча́ти, чіть, *недок.* (про комах) Видавати або створювати при польоті одноманітні дрижачі звуки.

дзо́т, у, ч. Польова оборонна споруда для захисту від куль, осколків снарядів (скорочення: дерево-земляна оборонна точка).

дзюрча́ти, чіть, *недом.* 1. (про воду) Швидким бігом утворювати легкі монотонні звуки, шум. 2. Текти цівкою, струмком; литися.

ді́бом, *присл.* (про волосся, шерсть) Сторч, піднявшись уверх. ◆ *Волосся дибом стало у когось* — хтось дуже злякався.

дива́к, а́, ч. Людина з незвичними уподобаннями, особливими звичками.

диве́рсія, і, *ж.* 1. Знищення, пошкодження або виведення з ладу об'єктів військового, державного значення в тилу противника. 2. Військовий маневр, здійснюваний далеко від центру основних дій для відвернення уваги і сил противника. 3. *перен.*

Підривна діяльність у галузі ідеології та політики.

дивітисся, дивлюся, дівишся, *недок.*

1. *куди, на кого, що, в що.* Спрямовувати погляд, очі, щоб побачити що-небудь. *Дивитися на картину.*

2. *на що, у що, перен;* бути зверненим у яку-небудь сторону. *Вікна дивляться на схід.* **3.** *перен.* Брати з кого-небудь приклад, наслідувати когось. **4.** *на що, перен.* Ставитись до чогось певним чином; давати ту або іншу оцінку чому-небудь.

дивувати, *ую, уеш, недок., кого і без додатка.* Вражати чимсь незвичайним, особливим. *Дивувати поведінкою.*

дидактика, *и, ж.* Частина педагогіки, що розробляє теорію освіти і навчання; виховання в процесі навчання.

дизель, *я, ч.* Двигун внутрішнього згоряння, що працює на рідкому паливі (нафті).

дїкий, *а, е.* **1.** (про тварин) Який живе на волі, не приручений; протилежне *с в і й с ь к и й*; (про рослини) який не вирощують, не культивований; (про поле, місцевість) не оброблений, пустинний, незаселений. **2.** Який знаходиться на стадії первісної культури. **3.** Який важко стримати; нестримний. *Дикий крик.* **4.** Неприродно дивовижний, незвичайний, дивний. *Тут все було для нього дике.* **5.** Який тримається, живе осторонь від людей, самотно; відлюдкуватий.

диктант, *у, ч.* Письмова робота, вправа для засвоєння або перевірки грамотності, що полягає в записуванні тексту, який диктується.

диктатор, *а, ч.* **1.** Особа, що має необмежену владу в якійсь галузі і нав'язує свою волю іншим. **2.** *перен.* Той, хто допускає грубе адміністрування.

диктатура, *и, ж.* **1.** Необмежена влада пануючого в державі класу, що спирається на силу. *Диктатура пролетаріату* — держава влада робітничого класу, що встановлюється внаслідок перемоги соціалістичної революції. **2.** *іст.* Влада або період влади диктатора.

дїктор, *а, ч.* Особа, яка читає перед мікрофоном повідомлення, що передаються радіостанцією або телестудією.

диктувати, *ую, уеш, недок., що.*

1. Повільно і чітко проказувати, вимовляти що-небудь у голос для того, щоб слухачі записували. **2.** *кому.* Наказувати що-небудь безвідмовно виконувати. *Диктувати переможеному свою волю; перен.* ставити вимоги, підказувати. *Зробити те, що диктує сумління.*

диплом, *а, ч.* **1.** Офіційне свідоцтво про закінчення навчального закладу або про присвоєння якогось звання з певними правами. **2.** Свідоцтво, що видається як нагорода за високу якість експонатів на виставці.

дипломат, *а, ч.* **1.** Службова особа, уповноважена урядом для зносин або переговорів з представниками іноземних держав. **2.** *перен., розм.* Людина, яка тонко і вміло діє у стосунках з іншими.

директива, *и, ж.* Розпорядження, керівна настанова, вказівки, що даються вищими органами підлеглим.

директор, *а, ч.* Керівник підприємства, установи, навчального закладу. **дирекція**, *ї, ж.* **1.** Керівний орган на чолі з директором на підприємстві, в установі, закладі. **2.** Пріміщення, де знаходиться управління підприємством, установою, закладом. **диригент**, *а, ч.* Особа, яка керує оркестром, хором, оперною або балетною виставою.

дискваліфікувати, *ую, уеш, недок. і док., кого, книжн.* **1.** Позбавляти кваліфікації на підставі визнання кого-небудь негідним або нездатним займати відповідну посаду чи виконувати певну роботу. **2.** *спорт.* Позбавляти спортсмена права брати участь у змаганнях.

дискримінація, *ї, ж.* Обмеження або позбавлення прав певної категорії громадян за расовою або національною належністю, політичними і релігійними переконаннями і т. ін. **дискусія**, *ї, ж.* Широке обговорення якогось спірного питання для з'ясування різних поглядів.

дисонанс, *у, ч.* **1.** *муз.* Порушення співзвучності, негармонійне поед-

нання тонів. 2. *перен.* Те, що не відповідає чому-небудь, порушує гармонію чого-небудь.

диспетчер, а, ч. Особа, яка регулює рух транспорту або хід роботи на підприємстві з одного центрального пункту.

диспут, у, ч. Публічний спір на наукову, літературну та ін. теми.

дисципліна¹, и, ж. Обов'язкове для всіх членів даного колективу підкорення твердо встановленим порядкам, правилам.

дисципліна², и, ж. Самостійна галузь будь-якої науки. *Гуманітарні дисципліни.*

дитинство, а, с. 1. Дитячі роки. *Спогади про раннє дитинство.* 2. кого, чого, *перен.* Первісний стан. *Дитинство людського роду.*

диференціювати, юю, юєш, *недок.* і *док.*, *щод.* Розчленовувати що-небудь на окремі якісно відмінні частини.

діхати, діхаю, діхаєш і дішу, дішеш, *недок.* 1. Робити вдихи і видихи, вбирати і випускати повітря легенями; поглинати кисень, який потрібен для обміну речовин у живому організмі. 2. *чим, перен.* Бути пройнятим чимсь, виражати щось. *Промови дихали ненавистю до фашизму.*

дичавіти, юю, ієш, *недок.* 1. Ставати диким; ставати спустошеним, запустілим. *Сад дичавіє.* 2. *перен.* Відвікати від спілкування з людьми.

діагноз, у, ч. Визначення характеру і суті захворювання на підставі всебічного дослідження хворого.

діагональ, і, ж. 1. *мат.* Пряма лінія, яка сполучає дві несуміжні вершини многокутника. 2. Груба тканина з рубчиками на скісній лінії. **діаграма**, и, ж. Графічне зображення, яке наочно показує співвідношення між різними величинами. **діалéкт**, у, ч. Наріччя, яке характерне для населення певної місцевості; говір.

діалéктика, и, ж., *філос.* Вчення про найзагальніші закони руху і розвитку природи, суспільства і мислення, революційний метод пізнання й перетворення світу. 2. Процес розвитку, руху чого-небудь.

Діалектика суспільного розвитку. **Діалóг**, у, ч. 1. Розмова між двома або кількома особами; основна форма мовної організації драматичного твору. 2. Літературний твір, написаний у формі розмови.

діамáнт, а, ч. Штучно огранений і відшліфований дорожочінний камінь; алмаз.

дібрóва, и, ж. Ліс на родючих ґрунтах, в якому переважає дуб.

дівер, а, ч. Брат чоловіка.

дід, а, ч. 1. Батько батька або матері. 2. Чоловік, який досяг старості. 3. *лише мн.* Люди минулих поколінь; предки.

діалектизм, у, ч. Слово, вираз або інший елемент мови, властивий тільки певному діалекту, не нормативний у літературному вжитку. **дієта**, и, ж. Режим харчування хворої або здорової людини.

діжа́, і, ж. 1. Дерев'яна посудина з прямими боками, стягнутими обручами для приготування тіста на хліб. 2. *розм.* Виготовлене у такій посудині тісто.

дійовий, á, é. Який дає результат, що призводить до потрібних наслідків. *Дійовий вплив.* **Ді й о в а о с о б а** — герой, персонаж драматичного твору.

дійсний, а, е. 1. Який насправді існує або існував. *Дійсні факти.* 2. Який має законні повноваження. *Повіщення дійсне до січня.*

діліти, ділю, ділиш, *недок.*, *щод.* 1. Роз'єднувати на частини. 2. Виконувати математичну дію ділення. 3. *перен.* Переживати щось спільно з ким-небудь. *Ділити з кимось радість.*

діловий, á, é. 1. Який зв'язаний зі службовою діяльністю, роботою. *Діловий зв'язок.* 2. Який знає і розуміє свою справу. *Ділова людина.*

ділянка, и, ж. 1. Частина земельної площі, виділена за якимись ознаками і використовувана з певною метою. 2. Частина поверхні, площі чого-небудь. *Ділянка землі.* 3. Частина фронту, що є місцем дії якогось військового з'єднання, підрозділу. 4. *перен.* Сфера якоїсь діяльності. *Ділянка культурного будівництва.*

дільни́ця, і, ж. Адміністративно-територіальна або виробнича одиниця.

дім, діму, ч. 1. Те саме, що будинок 1.
2. Приміщення, де живуть люди;
житло. *У домі було тихо.*

діставати, стаю, стаєш, недок., ді-
стай, ану, анеш, док., що. 1. Брати,
витягувати звідкись. *Діставати*
книжку з портфеля. 2. Дотягуючись,
доторкатися до чогось. *Діставати*
рукою до стелі. 3. Розшукувати,
здобувати щось, долаючи труднощі.
Діставати квиток у театр.

4. Одержувати щось очікуване, необ-
хідне. *Діставати листи.* 5. Одержу-
вати розпорядження про здійснення
чого-небудь. *Діставати наказ.*

діти, ей, мн. 1. Малолітні хлопчики
й дівчатка. *Книги для дітей; малаята*
тварин і птахів. 2. Сини і дочки
різного віку. *Любити своїх дітей.*
3. Майбутнє покоління, нащадки,
потомки. *Наші діти продовжать*
нашу справу.

дія, ї, ж. 1. Вияв якоїсь діяльності.
Дія відбувається на селі. 2. Робота,
функціонування якої-небудь ма-
шини, підприємства і т. ін. *Машина*
в дії. 3. Перебування чогось у силі;
чинність. *Договір зберігає свою дію.*
4. частіше у мн. Сукупність вчинків
кого-небудь. *Бути непомитим у*
своїх діях. 5. Сукупність і розвиток
подій у літературному творі. 6. те-
атр. Закінчена частина драматич-
ного твору або спектаклю; акт.
7. мат. Основний вид математичного
обчислення.

дно, а, с. 1. Грунт, земля під водою
моря, річки і т. ін.; нижня частина
уловини на поверхні землі.

◆ Іти на дно — тонути. Пус-
кати ся на дно — вживається
як вислів про щось безнадійне.
2. Нижня частина, нижня стінка
якого-небудь предмета (посудини,
човна і т. ін.).

днівати, днію, днієш, недок. Ро-
бити одноденний відпочинок під час
походу; проводити де-небудь день.
доба, й, ж. 1. Проміжок часу, про-
тягом якого Земля обертається на-
коло своєї осі; день і ніч; одиниця
виміру часу, що дорівнює 24 годи-
нам. 2. Тривалий відрізок часу, ви-
ділений за якимось характерним
явищем, подією; епоха.

добиратися, аюся, аєшся, недок.,
добітися, б'юся, б'єшся, док. 1. На-

стирливо прагнути досягнути чо-
гось. *Добиватися перемоги;* настою-
вати на чомусь, намагатися одержати
від когось що-небудь бажане. *Доби-
ватися успіху.* 2. лише недок., в що,
до чого. Стукати в двері, насильно
намагаючись увійти. *Добиватися*
в двері. 3. розм. Добиратися з гру-
дом кудись, до кого- або до чого-
небудь. *Пішки добиватися до мі-
ста.*

добирати, аю, аєш, недок., добрати
і рідк. дібрати, доберу, добереш,
док. 1. кого, що і без додатка. Закін-
чувати браги, збирати до кінця.
2. Розшукувати, підбирати те, що
найбільш підходить. *Добирати ма-
тєріал.*

доблесний, а, е, уроч. Відомий сво-
їми подвигами, відвагою; сповнений
відваги, мужності. *Доблесні воїни;*
готовий перебороти будь-які труд-
нощі; самовідданий. *Нагорода за*
доблесну працю.

добрий, а, е. 1. Який робить людям
добро, прихильно, чуйно до них
ставився; доброзичливий. *Добра лю-
дина.* Люди доброї во-
лі — чесні люди, які прагнуть миру
й дружби між народами. 2. Який
приносьте добро, радість, задово-
лення і т. ін. *Добра звістка.* 3. Близь-
кий, щирий, сповнений дружби.
Добрі знайомі. 4. Який має пози-
тивні якості або властивості; добро-
якісний. *Добрі коні.* 5. Значний за
розміром, обсягом, кількістю і т.
ін. *Добрий урожай.* 6. Нічим не
зганьблений, незаплямований. *Добре*
ім'я. 7. Смачний. *Добре молоко.*

добробут, у, ч. Матеріально-побу-
тове забезпечення; достаток.

добровільний, а, е. 1. Здійснюваний
з власної волі, без примусу, насилья.
Добровільний внесок. 2. Створений
на принципах взаємної згоди, на
основі самодіяльності мас при під-
тримці громадськості. *Добровільне*
спортивне товариство.

добродушний, а, е. Який відзна-
чається доброю вдачею, лагідно і
прязно ставиться до людей і до
всього навколишнього.

доброзичливий, а, е. Який бажає
людям добра; співчутливо, при-
хильно ставиться до когось.

добросовісний, а, с. Який чесно, старанно і сумлінно виконує свої обов'язки.

добротний, а, е. Який відзначається мішністю, високою якістю; виготовлений з доброго матеріалу. *Добротні будинки. Добротне зерно. Добувати*, аю, аєш, *недок.*, *добути*, ўду, ўдеш, *док.* 1. *кого, що.* Діставати, розшукувати кого-, що-небудь. 2. *гірн.* (вугілля, нафту і т. ін.) Діставати з надр землі. 3. Служити або перебувати де-небудь до певного часу, строку.

добуток, тку, ч. 1. Те, що добуто працею. 2. *мат.* Число, одержане після множення.

довгий, а, с. 1. Який має велику довжину або протяжність; проти-лежне короткий; надто розтягнутий, обширний. *Довге речення.* 2. (у часі) Який довго триває.

довголіття, я, с. Дуже тривале життя.

довжинá, í, ж. Протяжність лінії, площини, тіла і т. ін. між двома найвіддаленішими точками.

довідка, и, ж. 1. Відомості, які даються комусь або які одержує хтось. 2. Документ з такими відомостями. *Медицина довідка.*

дівідник, а, ч. Книжка, яка містить короткі відомості з певних питань.

довіреність, ності, ж. Документ, яким хтось довіряє комусь діяти від свого імені.

довіряти, аю, аєш, *недок.*, *довірити*, рю, риш, *док.* 1. *кому, чому.* Вірити, покладатися на кого- або що-небудь. *Довіряти вчителів.* 2. *кого, що.* Виявляти довір'я, доручати кому-небудь когось, щось; передавати під чиєсь піклування. *Довіряти сина на виховання.* 3. *що.* Ділитися з кимось своїми думками, таємницями. *Довіряти таємниці своєму другу.*

доводити, джу, диш, *недок.*, *довесті*, ед'ї, едеш, *док.* 1. *кого.* Вести, супроводжувати до певного місця. *Довести до хати.* 2. *що.* Підтверджувати яке-небудь положення фактами або незаперечними доказами; доказувати. *Доводити теорему.* 3. *що.* Робити, виготовляти до досягнення певної межі. *Довести справу до*

кінця. 4. *кого.* Викликати в комусь певний стан. *Доводити до сліз.*

♦ **Доводити до відома** — повідомляти. **Доводити до гріха** — бути причиною чий-небудь негативних вчинків. **Доводити до кінця що** — закінчувати що-небудь. **Доводити до розуму** — виховувати, ростити дітей.

догáна, и, ж. Осуд, несхвалення чиєсь поведінки, чийхось учинків; офіційна негативна оцінка чиєхось учинків, чийогось ставлення до праці і т. ін.

догляд, у, ч. Нагляд за ким- або за чим-небудь з метою охорони, контролю, забезпечення нормального стану, порядку і т. ін.; подання допомоги комусь, піклування про кого- або про що-небудь. *Догляд за дітьми.*

догма, и, ж. 1. Учення, поняття, ідея, які вважаються істинними за будь-яких умов. 2. Основні положення якого-небудь вчення, які приймаються без доказів.

договір, договóру, ч. Угода про права та обов'язки між державами, підприємствами, установами, окремими особами; взаємне зобов'язання. **договорюватися**, юся, юєшся; *недок.*, *договоритися*, вóришся, вóришся, *док.* 1. *до чого, рідко чого.*

У розмові доходить до якоїсь крайності, до небажаних наслідків. *Договоритися до абсурду.* 2. Приходити до згоди шляхом переговорів. **додавати**, даю, даєш, *недок.*, *додати*, дам, даси, *док.* 1. *що.* Давати, лити, сипати і т. ін. у додаток до чого-небудь. 2. Збільшувати розмір, інтенсивність або швидкість чого-небудь (сили, ходи і т. ін.). 3. Казати або писати на додаток до вже сказаного або написаного. 4. Виконувати математичну дію додавання, за допомогою якої з двох або більше чисел одержують нове, що має стільки одиниць, скільки було у всіх заданих числах разом.

дожовтневий, а, е. Який стосується часу перед Великою Жовтневою соціалістичною революцією.

дзвіл, волю, ч. Згода, яка дає право робити щось; документ, який посвідчує таке право.

дозвілля, я, с. Час, вільний від роботи, занять, будь-якого діла.

◆ На дозвіллі — у вільний час.

доісторичний, а, е. Який стосується найдавнішого періоду, про який немає писемних свідчень. *Доісторична епоха; перен.* застарілий, старомодний. *Доісторичні методи.*

доказувати, ую, уеш; *недок.*, **доказати**, ажү, ажеш, *док.* 1. *що.* Закінчувати говорити, розповідати; доводити розповідь до кінця. 2. *що.* Підтверджувати яке-небудь положення фактами або доводами. 3. *перен. кому.* Перекопувати когось у чому-небудь.

докер, а, ч. Портовий вангажник, працівник доку — споруди для будівництва і ремонту суден.

докір, ко́ру, **до́кір**, ко́ру, ч. Осуд, звинувачення, висловлені комусь або звернені до когось.

докладний, а, е. Дуже повний, з подробицями, з усіма деталями, вичерпний. *Докладний аналіз.*

докласовий, а, е. Який існував до поділу суспільства на класи.

докорінний, а, е. Який стосується основ, коренів чого-небудь. *Докорінне поліпшення якості продукції.*

доктри́на, и, ж. Вчення, наукова, філософська або політична теорія; система поглядів.

докуме́нт, а, ч. 1. Діловий папір, який є письмовим доказом чого-небудь, підтверджує право на що-небудь. *Документ про освіту.* 2. Письмове посвідчення, яке офіційно підтверджує особу. 3. Письмовий твір, грамота і т. ін. як свідчення про щось історичне. *Історичні документи.*

докуча́ти, аю, а́еш, *недок.*, **доку́чити**, чу, чиш, *док.* Часто повторювати, говорити кому-небудь про щось, набридати; не давати спокою.

долівка, и, ж. Земляна підлога, помазана глиною.

долілиць, *присл.* Обличчям до землі, вниз, ниць.

долі́шній, я, е. Який знаходиться або розташований внизу; нижній.

до́ля¹, і, ж. 1. Збіг обставин, хід подій, що ніби не залежить від волі людини. 2. Стан, зумовлений житте-

вими умовами, обставинами; дальше існування, майбутнє когось або чогось. *Доля врожая.*

до́ля², і, ж. 1. Частина чого-небудь. *Доля секунди.* 2. *рідко.* Належна комусь частка чого-небудь.

домага́тися, а́юся, а́ешся, *недок.*, **домо́гті́ся**, а́о́юся, а́жешся, *док.*, **кого**, **чого**, з *інфін.*, з *спол.* і *без додатка.* Наполегливо добиватися чого-небудь; вимагати від когось.

домарксі́стський, а, е. Який стосується періоду до появи марксизму.

до́мисел, слу, ч. Думка, заснована на припущеннях, розмірковуваннях. **до́мна**, и, ж. Велика промислова піч для виплавки чавуну із залізної руди.

до́мбра, и, ж. Казахський народний щипковий музичний інструмент, що має дерев'яний корпус з довгою шийкою та двома струнами.

до́бра, и, ж. Російський народний щипковий музичний інструмент з дерев'яним овальним корпусом.

доні́сення, я, с. Усне або письмове службове повідомлення керівній особі про що-небудь.

до́нор, а, ч. Людина, яка дає свою кров для переливання хворому з лікувальною метою.

до́нос, у, ч. Відомості, які подає хтось таємно для звинувачення кого-небудь у чомусь.

до́пис, у, ч. Стаття, повідомлення в газету, журнал тощо.

до́пит, у, ч. Опитування свідка, потерпілого, підозрюваного і обвинувачуваного для з'ясування обставин злочину.

допі́тливий, а, е. 1. Який відзначається цікавістю, прагненням до набуття все нових і нових знань. 2. *перен.* Який проникливо дивиться, стежить. *Допитливий погляд.*

допі́кати, а́ю, а́еш, *недок.*, **допекти́**, ечу́, ече́ш, *док.* 1. *що і без додатка.* Кінчати пекти, випікати до повної готовності, до кінця. 2. *кому, розм. кого і без додатка, перен.* Сильно надіждати комусь, не давати спокою, дратувати чим-небудь. ◆ **До́пікати до живого** — завдавати комусь відчутної прикрості, сильно розсердити когось.

доповідати, аю, аеш, *недок.*, доповіді, вім, вісі, *док.* 1. Робити доповідь; доводити усно до чийогось відома, повідомляти про що-небудь. 2. Повідомляти про прихід гостя, відвідувача і т. ін.

доповідь, і, *ж.* Публічне повідомлення на певну тему (наукова лекція, звіт про роботу (і т. ін.); текст такого повідомлення.

доповідувати, юю, юеш, *недок.*, доповідити, ню, ниш, *док.*, *щ.* Додавати до чогось, робити щось повнішим.

допоміга, и, *ж.* 1. Сприяння, підтримка в чому-небудь. *Братерська допомога.* 2. Матеріальне, грошове забезпечення.

дорібок, бку, ч. Те, що виготовлене, зроблене, створене кимось. *Дорібок художника.*

дорігга, и, *ж.* 1. Смуга землі, призначена для їзди і ходіння. *Польова дорога.* ◆ Обмінати (обходити) десятою дорогою — не заходити куди-небудь, не зустрічатися з кимось. Поперек дороги стояти — бути перешкодою комусь на шляху досягнення чого-небудь. 2. Місце для проходу чи проїзду. *Дати дорогу машинам.*

◆ Пробивати собі дорогу — добиватися успіхів у бажаній справі. 3. Напрямок, шлях прямування. *Показати дорогу до школи; перен.* напрямок діяльності, шлях розвитку.

дороговказ, у, ч. 1. Напис, стовп, стрілка і все інше, що повідомляє про напрямок дороги. 2. *перен.* Те, що визначає напрямок для розвитку чого-небудь. *Заклик В. І. Леніна — вчитися комунізму — став для радянської молоді базисним дороговказом.*

досвід, у, ч. Сукупність практично засвоєних знань, навичок. *Обмін передовим досвідом;* випробуване щось на практиці. *Переконатися на власному досвіді.*

дослід, у, ч. Відтворення якогось явища в штучних умовах з метою його дослідження; експеримент. *Досліди з хімії.*

достаток, тку, ч. 1. Матеріальна забезпеченість; заможність; 2. чого. Велика кількість чого-небудь. *Достаток продуктів.*

достойнство, а, с. 1. Позитивна якість, риса. *Достойнства і вади людей.* 2. *лише одн.* Повага до себе, гідність.

достоту, присл. Цілком точно, точнісінько.

достроково, присл. Раніше визначеного строку.

достукуватися, уюся, уешся, *недок.*, достукатися, аюся, аешся, *док.* 1. Стукаючи, досягти чогось. 2. *лише док., перен., розм.* Власними діями викликати неприємні для себе наслідки.

доступний, а, е. 1. До якого або по якому можна зручно пройти, який легко охопити якоюсь дією. *Стежка доступна тільки для пішохода.* 2. Який підходить для багатьох, яким можуть користуватися всі. 3. Легкий для сприймання, легкий для розуміння. *Доступний виклад.* 4. Не зарозумілий, простий у спілкуванні.

досхочу, присл. Скільки захочеться, скільки завгодно, до повного задоволення.

досягнення, я, с. 1. (дія) Виконання чогось бажаного. 2. Позитивний результат роботи, діяльності; успіх.

досі, невідм., с., *степ.* 1. Сукупність документів та інших письмових матеріалів, що стосуються якогось чого-небудь питання, справи чи особи. 2. Папка, в якій зберігаються ці матеріали.

дот, у, ч. Оборонна споруда для прикриття артилерійської зброї та її obsługi (скорочення: довгочасна огнева точка).

дотіція, і, *ж.* Виділення якійсь установі, підприємству чи організації додаткових грошових сум з державних або місцевих коштів.

дотеп, у, ч. Оригінальний, вдало сформульований вираз жартівливого або насмішуватого змісту.

доті, присл. До певної межі (у часі, просторі).

дотик, у, ч. 1. (дія) Доторкання. 2. Відчуття (тиску, тепла, холоду), що виникає при доторканні до чогось шкірою.

дотичний, а, е. 1. Який стосується, торкається до кого-, чого-небудь. 2. у знач. *ім. ж., мат.* Пряма лінія, що має спільну точку з кривою, але не перетинає її.

дотла́, присл. (згоріти, зруйнувати) Повністю, цілком, без залишку.

доточувати¹, ую, уеш, *недок.*, **доточити**, точу́, то́чиш, *док.* 1. *що.* Подовжувати, додаючи, приставляючи щось до чогось. *Доточити рукави.* 2. *що.* Закінчувати дію точіння. *Доточувати гайку.*

доточувати², ую, уеш, *недок.*, **доточити**, точу́, то́чиш, *док.* Доливати кудись рідину з чогось, доціджувати рідину з чогось.

дотримувати, ую, уеш, *недок.*, **дотримати**, аю, аеш, *док.*, *кого, що.* Тримати до певного часу. 2. *перен.* Точно виконувати (обіцянку, зобов'язання).

дотяга́ти, аю, аеш, **дотягувати**, ую, уеш, *недок.*, **дотягті́** і **дотягну́ти**, тягну́, тягнеш, *док.* 1. *кого, що.* Тягнути, доносити, доставляти до певного місця, до певного об'єкта.

Дотягти деревину. 2. *лише док.*, *до чого, розм.* Ледве дійти, доїхати. *Насилу дотягнув до села.* 3. *лише док.*, *розм.* Витримати, дотриматися до певного часу. *Ледве дотягнув до зими.*

дохідливи́й, а, е. Легкий для сприймання, для розуміння.

доходи́ти, джу, диш, *недок.*, **дійти́**, дійду́, дійдеш, *док.* 1. Наближатися до якоїсь межі. *Спека доходить до сорока градусів. Хлопчик доходить до школи за десять хвилин.* 2. Досягати якогось стану. **Доходити́** літ — ставати дорослим, досягати дорослого віку. 3. *розм.* Ставати стиглим, дозрівати; ставати цілком готовим до споживання.

доці́льний, а, е. Який відповідає своєму призначенню, поставленій меті.

доча́сний, а, е. 1. Який існує до певного часу. 2. Який настав раніше визначеного строку; передчасний. *Дочасна сивина.*

до́чиста, присл. Абсолютно все, нічого не залишаючи, не приховуючи. *Розповіді все дочиста.*

дочка́, й, *ж.* Особа жіночої статі стосовно до своїх батька й матері.

до́шка, и, *ж.* 1. Плоский з двох боків шматок дерева невеликої товщини, одержаний у результаті подовжного розпилювання деревини. *Стіл із соснових дощок.* 2. Плоска полоса,

плоский шматок твердої речовини. *Мармурова дошка.* ◆ Від дошки до дошки — від початку до кінця, нічого не пропускаючи. *Ставити на одну дошку — порівнювати когось, щось до когонебудь, чого-небудь.*

дошкү́ляти, яю, яеш, *недок.*, **дошкү́лити**, лю, лиш. *док.*, *кому — чому, кого, що.* Завдавати кому-небудь неприємного відчуття, зачіпати, не давати спокою. ◆ **Дошкүляти́** до живого — завдавати комусь неприємностей, діяти на самолюбство, гордість і т. ін., зачіпати найбільш болюче місце.

дошкү́льний, а, е. Який завдає фізичного болю, неприємного відчуття; (про слово, жарт) їдкий, злобно-насмішкуватий.

дош, у́, ч. Атмосферні опади у вигляді водяних крапель. ◆ **Дош** у та під ринву — (потрапити) з однієї неприємної ситуації в іншу, ще більш неприємну.

доце́нту, присл. Нічого не залишаючи, повністю, цілком згоріти, зруйнувати. *Розбити ворога доценту.*

дра́га, и, *ж.* 1. *техн.* Невелика землерпальна машина, яка може використовуватися разом з обладнанням для промивання вичерпаного ґрунту (при розробці золотоносних пісків, розсіпів платини та ін).

2. Прилад для добування рослин та тварин, що живуть на дні водоймищ.

драглі́, ів, *мн.* Страва, що становить собою закусий навар з м'яса або риби; *перен.* маса, що своєю густотою нагадує цю страву.

дражли́вий, а, е. 1. Який легко піддається роздратуванню, схильний до швидкого роздратування, драгівливий. *Хворий став дуже дражливим.* 2. Який вимагає великої обережності, тактовності. *Це дуже дражлива справа.*

дражні́ти, дражню́, дражнїш, *недок. кого, що.* 1. Навмисне сердити злими жартами, зауваженнями і т. ін. 2. Збуджувати, посилювати, загострювати яке-небудь бажання, почуття.

драко́н, а, ч. 1. Казкове створіння — крилатий змії, що дихає вогнем. 2. *зоол.* Крилата ящірка, що водиться в тропіках.

дра́ма, и, *ж.* 1. Жанр літературних творів, писаних у діалогічній формі і

призначених для сценічного виконання (на відміну від епосу, лірики); літературний твір такого жанру з серйозним, але не героїчним змістом (на відміну від комедії, трагедії).

2. перен. Подія, пов'язана з нещастям, стражданням в особистому або суспільному житті; важке душевне переживання.

драматург, а, ч. Письменник, що пише твори, призначені для сценічного виконання.

драпірувати, ую, уеш, *недок.*, що. Прибирати, прикрашати якими-небудь тканинами, збираючи їх гарними складками.

дратівливий, а, е. 1. Який легко піддається роздратуванню, схильний до швидкого роздратування; дратівливий. 2. Який викликає роздратування.

дратувати, ую, уеш, *недок.*, кого. Збуджувати, сердити, злити; навмисне виводити з рівноваги.

дрівний, я, е. Дуже старий, стародавній. *Древні легенди.*

дрейф, у, ч. Відхилення судна від курсу, викликане впливом вітру або течії, а також рух судна, криги і т. ін., що їх несе течія.

дремунути, ну, неш, *док.*, *розм.* Швидко побігти, тікаючи від кого-небудь або доганяючи кого-небудь.

дресирувати, ую, уеш, *недок.*, кого. Навчати тварин, птахів і т. ін.; *ірон.* виучувати кого-небудь; муштрувати.

дрижати, жу́, жіш, *недок.* 1. Тремтіння, трясіння від холоду, страху, сміху і т. ін. 2. Коливатися, двигтіння. *Земля дрижить.*

дріб, дробу, ч. 1. *мат.* Число, що складається з частин одиниці. 2. Дрібненькі кульки свинцю, що вживаються для стрільби із мисливської рушмиці.

дрібний, а́, е́. Невеликого розміру, малий; *перен.* (про справу) не дуже важливий, невеликого значення.

дрібніти, ню, ніш, *недок.* 1. що. Перетворювати на маленькі частки, подрібнювати. 2. (про дощ) Падати маленькими краплями.

дрібніти, ію, іеш, *недок.* Ставати меншим; набувати меншого значення.

дрібнота, и, ж., *розм.* 1. *збірн.* Маленький розміром, дрібні істоти, пред-

мети. 2. *перен.* Про людей, які займають незначне місце в суспільстві.

дрібушки, шок, *мн.*, *розм.* 1. Дрібно заплетені коси. 2. (у танці) Дрібні кроки. В и б и в а т и н о г а м и д р і б у ш к и — дрібно притупувати під час танцю.

дріб'язок, зку, ч. 1. Предмети невеликого розміру; *перен.* справи невеликого значення. Н а д р і б ' я з о к — (побити, порвати) на дрібні шматочки, на маленькі частини. 2. (про тварин, дітей) Малі, недорослі істоти.

дріжджі, ів, *мн.* Мікроскопічні гриби, що викликають бродіння. ♦ Я к н а д р і ж д ж а х — дуже швидко (рости, підніматися).

дрім'ати, аю, аеш, *недок.* Перебувати в стані, близькому до сну, перебувати у напівсні. ♦ Н е д р і м а т и — бути пильним, бути на сторожі.

дрімучий, аю, е. Густий, темний, непролазний (про ліс, бір).

дріт, дроту, ч. 1. Виріб з металу, що має вигляд гнучкої нитки чи тонкого прута. 2. Дротина загорода.

дробіти, дроблю, дробіш, *недок.*, що. Розбивати, ламати що-небудь на дрібні частини.

дрова, дров, *мн.* Розпиляне і порубане дерево, що використовується як паливо. ♦ Н а р у б а т и (н а л а м а т и) д р о в — наробити серйозних помилок у якій-небудь справі.

дровина, и, ж. Відпиляний і розрубаний шматок дерева, призначеного для опалення.

дров'яний, а́, е́. Який стосується дров; зроблений, збудований із дров.

дру́гий, а, е. 1. Числівник порядковий, відповідний кількісному числівнику два. *Вже другий день іде дощ.* 2. Наступний після даного.

На другий день ми пішли в кіно. 3. Не такий, як даний; інший.

дру́жба, и, ж. Добрі, приятні стосунки на основі взаємної прихильності і відданості. Н е в с л у ж б у, а в д р у ж б у — (робити щось) не з обов'язку, а з доброї волі, через добре ставлення до когось.

дружина, и, ж. 1. Заміжня жінка, жінка (стосовно до свого чоловіка); жонатий чоловік (стосовно до своєї жінки). 2. Група, загін, добровільне об'єднання. *Санітарна дружина.*

3. *іст.* Військо, військова рать, ополчення.

дружити, дружú, дружиш, *недок.*, з *ким.* Перебувати в добрих, приятних стосунках, підтримувати дружбу, бути друзями.

дру́жний, а, е. Пов'язаний з дружбаю, викликаний взаємною прихильністю, згодою. *Дружний спів.*

дру́жній, я, е. Пов'язаний з другом. *Дружній голос.*

друкува́ти, úю, úеш, *недок.*, що. 1. Відтворювати графічні знаки, зображення на папері чи іншому матеріалі, притискаючи до нього змащену фарбою форму, модель; випускати в світ; видавати. 2. Публікувати, вмішувати в якомусь виданні. *Повість друкували в журналі.* **дру́к**, а, ч. Важка товста палиця; дубина.

дря́пати, аю, аеш, *недок.* 1. кого, що. Шкрябати чимось гострим, тонким, завдаючи пошкоджень у вигляді рисок на поверхні чого-небудь. 2. що і без *додатка*, *перен.*, *розм.* Невміло, нерозбірливо писати.

дря́хліти, ію, іеш, *недок.* Ставати слабим, немічним від старості; старіти.

ду́бити, дублю, дубиш, *недок.*, що. Те саме, що **чинити**².

ду́бити, ію, іеш, *недок.* 1. Ставати твердим, негнучким. 2. Втрачати чутливість, рухливість (від холоду, страху і т. ін.).

дубле́р, а, ч. 1. Той, хто паралельно з ким-небудь виконує подібну або однакову роботу. 2. Той, хто замінює основного виконавця певного завдання. 3. Актор, який виконує мовну партію при дублюванні кінофільму іншою мовою.

дубле́т, у, ч. 1. Один із двох однакових предметів, другий примірник якого-небудь предмета. 2. *мисл.* Одночасний постріл з обох стволів мисливської рушниці.

ду́га, í, ж. 1. *мат.* Частина кола або іншої кривої лінії. 2. Частина кіньської упряжі з тонкого зігнутого дерева. **Е л е к т р и ч н а д у г а**, *фіз.*— світна дуга між двома вуглинами, через які пропущено електричний струм. **З і г н у т и в д у г у** *перен.*, *розм.*— силою змусити когось повністю скоритися.

дуе́ль, í, ж. Двобій, поєдинок згідно з певними встановленими правилами, на виклик одного з противників. **дуе́т**, у, ч. Музичний твір для двох інструментів або голосів з самостійними партіями для кожного; музика, спів у два голоси; склад виконавців із двох осіб.

ду́жий, а, е. 1. Міцний, сильний, кріпкий. 2. Не хворий, здоровий.

ду́жка, и, ж. 1. Маленька дуга. 2. Один із парних розділових знаків у вигляді вертикальної або похилої риски (прямої, заокругленої або фігурної), яка ставиться попереду і позаду різних пояснювальних слів. **В д у ж к а х**— зауважити, відзначити між іншим, принагідно. 3. *мат.* Один із парних математичних знаків у вигляді вертикальної або похилої риски (прямої, заокругленої або фігурної), яка ставиться попереду і після математичного виразу, вказуючи на те, що дія виконується над усім цим виразом.

дука́ч, а́, ч. 1. *іст.* Старовинна срібна чи золота монета. 2. *заст.* Багатий, багата людина. 3. Жіноча прикраса у вигляді монети або з монет.

ду́ло, а, с. Вихідний отвір каналу вогнестрільної зброї; ствол вогнестрільної зброї.

ду́ма, и, ж. 1. Те саме, що **ду́мка**. 2. Народна ліро-епічна пісня переважно героїчного характеру про важливі події, виконувана народними співцями речитативом (співом-декламацією) під акомпанюванням кобзи, ліри чи бандури. 3. *іст.* Представницький орган центрального чи місцевого управління у дореволюційній Росії, що мав законодавчі та адміністративні функції.

ду́мати, аю, аеш, *недок.* 1. без *додатка*. Мислити, розмірковувати про що-небудь. 2. *про кого, що, за кого, що.* Спрямовувати думки на кого- або що-небудь, піклуватися про кого- або що-небудь. 3. *із стол.* що. Вважати, мати певну думку. 4. з *інфін.* Мати намір, мати на увазі. **Н е д о в г о д у м а ю ч и**— не вагаючись, без роздумів.

ду́мка, и, ж. Продукт, результат мислення; погляд, позиція. *Бути такої ж думки.* **Б у т и в и с о к о ї д у м к и** *про кого, про що*— високо

цінити кого-, що-небудь. **Мати** на думці — думати про що-небудь, мати на увазі. Спадати на думку *кому* — подумати про кого-, що-небудь.

дуло, *а, с.* 1. Пустота в стовбурі дерева. 2. Отвір, дірка в зубі.

дуріти, дурю, дуріш, *недок., кого.* Обманювати, вводити в оману.

дуріти, ію, ієш, *недок., розм.* 1. Втрачати ясність мислення, ставати розумово обмеженим. 2. Виявляти психічну ненормальність. 3. Поводитися до непристойності весело, нестримно жартувати, бурхливо виявляти задоволення і т. ін.

дурман, *у, ч.* 1. Те, що одурманює, п'янить; *перен.* засіб ідеологічного обману, помилкове або шкідливе вчення. 2. Отруйна рослина, яка викликає хворобливе оп'яніння.

дурманити, нить, *недок., кого, що.* Туманити, паморочити, кружити голову; п'янити.

дурний, *а, є.* Розумово обмежений, позбавлений розуму; (про вчинок, дію, слово) нерозумний.

дурно, *присл.* 1. Безплатно, даром. 2. Даремно, марно.

дути, дую, дуюш і дму, дмеш, *недок.* 1. Викликати рух повітря, віяти.

Вітер дуге. 2. *безос.* Віяти холодним повітрям. **Дме з вікна**. 3. *на що, у що.* Випускати з рота струмінь повітря.

дух, *ч. 1. род. у лише одн.* Психічний стан, загальне внутрішнє спрямування, свідомість. *У здоровому тілі здоровий дух*. 2. *род. у, лише одн.* Процес вдихання і видихання повітря. **Затаїти дух**. Одним

духом — без передишки, за один раз. Скільки духу — з усієї сили. **Зайняло** (забило, перехопило) **дух у кого, кому** — стало важко дихати від фізичного зусилля, сильних переживань і т. п. 3. Запах. ♦ Ні слуху, ні духу — не видно і не чути, нема ніяких ознак. 4. *род. а.*

За міфологічними і релігійними уявленнями — надприродне, безтілесне створіння, яке нібито може втручатися в життя людей і природи.

духовний, *а, е. 1.* Нематеріальний, зв'язаний з психічним життям, зі сферою ідей. 2. Що стосується релігійного культу.

душá, *і, ж. 1.* Внутрішній психічний світ людини. ♦ **Душа в душу** — у повній згоді. **З дорогою душею** — з великою охотою, з задоволенням. **Крийти душею** — робити щось не по совісті, проти внутрішнього переконання. 2. Основні риси характеру, людина з певними рисами характеру. **Добра душа**. 3. Про людину (при визначенні кількості). **Прийшло душ десять**. Ні души — зовсім нікого немає. 4. Центральна фігура чого-небудь. **Душа товариства**. 5. Суть, істинний зміст чого-небудь.

душити, душу, душиш, *недок., кого, що і без додатка.* 1. Насильно припиняти дихання в кого-небудь, здавлюючи йому горло; заважати дихати. 2. *перен.* Заважати розвиватися чому-небудь, пригнічувати щось.

душогубка, *и, ж. 1.* Розбійниця, убивця. 2. Вузький, хиткий човен. 3. Спеціально обладнана автомашина, що використовувалась німецько-фашистськими загарбниками для отруювання людей газами.

дюжина, *и, ж.* Дванадцять однорідних предметів. ♦ **Чортова дюжина**, *жарт.* — тринадцять.

дюйм, *а, ч., заст.* Одиниця міри довжини близько 25 міліметрів.

дюна, *и, ж.* Рухливий піщаний горб, утворений сильним вітром.

дядько, *а, ч. 1.* Брат батька або матері, чоловік тітки. 2. *розм.* Чоловік середніх років (на відміну від хлопця, діда).

дякувати, ую, уєш, *недок., кому, чому, без додатка і з спол. що.* Виявляти, висловлювати вдячність.

Е

евакуація, *ї, ж.* Організоване вивезення кого- або чого-небудь з однієї місцевості в іншу для уникнення небезпеки під час війни, стихійного лиха і т. ін.; час і місце перебування вивезеного з постійного місця.

еволюція, *ї, ж. 1.* Процес зміни, розвитку чого- або кого-небудь. 2. *філос.* Розвиток, що відбувається

шляхом поступових кількісних змін у межах однієї якості.

евфемізм, у, ч. Слово або вираз, вжиті замість тих, які є незручними або з якихось причин небажаними.

евфонія, і, ж. Добір звуків у тексті поетичного твору, що створює певний художній ефект; уникнення нехарактерних для даної мови сполучень звуків.

егоїзм, у, ч. Себелюбство, нехтування суспільними інтересами та інтересами інших людей заради задоволення власних особистих інтересів і прагнень.

езопівський, а, е. Сповнений натяків, недомовок, алегорій і т. ін. з метою приховати справжній зміст висловлювання.

екватор, а, ч. Уявна лінія, що проходить навколо земної кулі на однаковій віддалі від полюсів; місцевість, що прилягає до цієї лінії.

еквівалент, а, ч. 1. Щось рівноцінне, рівнозначне, рівносильне іншому, таке, що повністю замінює його. 2. Вагова кількість хімічного елемента, що взаємодіє з однією ваговою частиною водню або замінює одну вагову частину водню у сполуках.

екзальтація, і, ж., книжн. Перебільшене захоплення чимось, надзвичайне збудження під впливом чогонбудь.

екзамен, у, ч. 1. Іспитова перевірка знань, що здійснюється згідно зі встановленими правилами. 2. перен. Іспит, перевірка, випробування.

екзотика, и, ж. Усе те, що є характерним для природи, побуту, культури віддалених, маловідомих країн і що здається дивним і незвичним для жителів інших країн.

екіпаж, ч. 1. род. а, част. Карета, візок для пасажирів, переважно на ресорах. 2. род. у. Особовий склад, команда корабля, літака, танка.

еклєктика, и, ж. Механічне безпринципне поєднання різнорідних поглядів, точок зору, теорій, ідейних спрямувань.

еконómіка, и, ж. 1. Сукупність виробничих відносин даного суспільного ладу, відповідних до продуктивних сил суспільства. 2. Госпо-

дарче життя, стан господарства (країни, району і т. ін.). 3. Наука, що вивчає фінансово-матеріальну сторону якої-небудь галузі господарської діяльності.

еконómія, і, ж. Ощадливість, бережливість при витрачанні чогонбудь.

екскаvатор, а, ч. Самохідна землерийна машина для виймання й перемішування корисних копалин, ґрунтів та інших сипких і кускових матеріалів.

екскурсія, і, ж. 1. Колективне відвідування визначних місць з культурно-освітньою метою. 2. Група людей, які беруть участь у такому відвідуванні.

експансiвний, а, е. Нестримний у виявленні почуттів; збуджений, бурливо схвилюваний.

експáнсія, і, ж. Поширення кордонів держави шляхом завоювань, а також поширення політичного та економічного впливу на інші держави; економічне і політичне уярмлення інших країн.

експедиція, і, ж. 1. Спеціально організована поїздка або похід групи осіб, загону і т. ін., звичайно у віддалену місцевість, з яким-небудь завданням; склад групи осіб, загону і т. ін. такої поїздки. *Геологічна експедиція*. 2. Військова операція, яку проводять звичайно у віддаленій місцевості порівняно незначними збройними силами; збройні сили, призначені для такої операції. *Каральна експедиція*. 3. спец. Установа або відділ установи, що відає розсиланням кореспонденції, товарів та ін.

експеримент, у, ч. 1. Дослід, спроба. 2. Форма пізнання об'єктивної дійсності, один з основних методів наукового дослідження явищ.

експлуатація, і, ж. 1. Привласнення продуктів праці інших людей власниками засобів виробництва. 2. Систематичне використання людиною продуктивних сил (родовищ корисних копалин, машин і т. ін.).

експозиція, і, ж. 1. Розміщення яких-небудь предметів, призначених для огляду. 2. муз. Перша вступна частина музичного твору, що містить мотиви, які розвиваються в творі.

експорт, у, ч. Вивезення за кордон товарів або капіталів; протилежне і мпорт.

експронт, у, ч. Промова, вірш, музичний твір, дотепне зауваження, створені без попередньої підготовки, в момент виголошення.

експропріація, і, ж. Примусове відбирання, вилучення чого-небудь у кого-небудь.

екстаз, у, ч. Найвищий ступінь захоплення, стан надмірного запалу, що межує з хворобливістю.

екстенсивний, а, е. Спрямований вшир, спрямований на збільшення кількості, а не на поліпшення якості чого-небудь; протилежне і нтенсивний.

екстерн, а, ч. Той, хто складає іспити в навчальному закладі, не навчаючись у ньому.

екстравагантний, а, е. Який надто відрізняється від загальноприйнятих звичаїв, надто своєрідний, дивовижний.

екстракт, у, ч. 1. Згущена витяжка речовини, видобута з рослини чи тваринного організму за допомогою якого-небудь розчинника. 2. *лише одн., перен.* Стислий виклад, що відтворює найбільш суттєві положення статті, книжки, документа.

екстремізм, у, ч. Схильність до крайніх поглядів і дій (переважно в політиці).

екстрений, а, е. 1. Терміновий, невідкладний. 2. Надзвичайний, непередбачений.

еластичний, а, е. 1. Пружний і гнучкий. 2. *перен.* Плавний, легкий.

елеватор, а, ч. 1. зерносховище з механічним обладнанням для очистки, сушіння і відвантаження зерна. 2. Підйомний апарат, пристосування для переміщення вантажів.

елегантний, а, е. Вишуканий, витончено гарний.

електрика, и, ж. 1. Форма енергії, зумовлена рухом заряджених частинок матерії (електронів, позитронів, протонів). 2. Ця енергія як об'єкт побутового і промислового використання.

електрифікація, і, ж. Впровадження електричної енергії в різні галузі народного господарства і побут як основного виду енергії. «Комунізм —

це є Радянська влада плюс електрифікація всієї країни», — говорив В. І. Ленін.

електрозварювання, я, с. 1. Зварювання металів за допомогою електричного струму. 2. Галузь науки, що досліджує зварювання металів за допомогою електричного струму.

електростанція, і, ж. Підприємство, яке виробляє електричну енергію з інших видів енергії.

елемент, а, ч. 1. Складова частина чого-небудь. 2. Речовина, яка хімічними методами не розкладається на складові частини. 3. Прилад для одержання електричного струму. 4. *мн.* Основи, початкові знання в якій-небудь галузі. *Елементи математики.*

еліпс, а, ч. 1. Плоска овальна крива лінія, у якої сума віддалей усіх точок від двох даних точок є сталою величиною. 2. *лінгв.* Пропуск якого-небудь члена речення, що його можна визначити з контексту.

емблема, и, ж. Умовне зображення якого-небудь поняття.

еміграція, і, ж. 1. Переселення із своєї батьківщини до іншої країни; перебування в іншій країні після такого переселення. 2. *збірн.* Люди, які переселились до іншої держави.

емоція, і, ж. Душевне переживання, почуття, хвилювання.

емульсія, і, ж. 1. Рідина, насичена крапельками речовини, яка не змішується з цією рідиною. 2. Світлочутливий шар (на фотопластинці і т. ін.).

енергетика, и, ж. Галузь народного господарства, що вивчає різні види природних ресурсів енергії з метою їх використання в народному господарстві.

енергія, і, ж. 1. Одна з основних властивостей матерії; здатність якого-небудь тіла, речовини виконувати роботу. 2. *перен.* Рішучість і наполегливість у діях.

енциклопедія, і, ж. Науковий довідник у формі словника — систематизований огляд відомостей з якої-небудь галузі виробництва або науки.

епігон, а, ч. Творчо несамостійний послідовник якого-небудь науково-го, художнього і т. ін. напрямку.

епіграма, и, ж. Короткий сатиричний вірш, здебільшого на адресу якої-небудь персони.

епіграф, а, ч. Короткий вислів, цитата, уривок з пісні, прислів'я і т. ін., що наводиться перед твором чи його частиною і надає своєрідного забарвлення основній ідеї твору.

епідемія, ї, ж. Широке розповсюдження інфекційної хвороби; пошесть.

епізод, у, ч. 1. Випадок, випадкова подія. 2. Більш чи менш завершена, відносно самостійна частина художнього твору.

епілог, у, ч. 1. Заклучна частина літературного твору, в якій коротко розповідається про майбутні основних персонажів. 2. *перен.* Кінець, розв'язка чого-небудь. *Щасливий епілог.*

епітет, а, ч. Художнє означення, яке додається до назви предмета, виділяючи в нього якусь характерну ознаку та викликаючи певне ставлення до нього.

епіцентр, а, ч., *спец.* Місце на поверхні землі, розташоване над або під осередком яких-небудь руйнівних сил.

епопея, ї, ж. 1. Великий художній твір, що відзначається широтою охоплення подій. 2. *перен.* Складна і велика історія чого-небудь; ряд визначних подій. *Епопея громадянської війни.*

епос, у, ч. Жанр літературних творів, писаних у формі розповіді, на відміну від драми, лірики; героїчні народні пісні, думи, оповіді та інші твори цього жанру, в яких відображаються важливі соціальні події.

епоха, и, ж. Проміжок часу, що характеризується видатними історичними подіями, важливими змінами в політичному, культурному, економічному житті. *Велика Жовтнева соціалістична революція — початок нової історичної епохи.*

ера, и, ж. 1. Початок літочислення, зв'язаний з видатною історичною або легендарною подією; система літочислення. 2. *книжн.* Період, доторінно відмінний від попереднього. 3. *геол.* Найбільша одиниця хронологічного поділу історії Землі.

ерозія, ї, ж. Повне або часткове руйнування якої-небудь поверхні під впливом діяння зовнішніх сил, внаслідок певних процесів.

ерудиція, ї, ж. Глибокі, різнобічні знання в певній галузі чи в багатьох галузях науки.

ескіз, а, ч. Попередній начерк, нарис (картини, проекту).

естафета, и, ж. 1. *заст.* Передача термінового повідомлення гінцями, які змінюють один одного; повідомлення, доставлене таким способом. 2. Вид командних спортивних змагань, учасники яких на визначених пунктах передають з рук у руки паличку, факел і т. ін.

естетика, и, ж. 1. Наука про мистецтво як особливий вид суспільної ідеології. 2. Система поглядів на мистецтво чи якийсь його рід, що її дотримується хто-небудь. *Естетика Лесі Українки.* 3. Краса, художність чогось. *Естетика танцю.*

етап, у, ч. 1. Пункт на шляху пересування військ, де військовослужбовці одержують продукти, медичну допомогу і т. ін. 2. У дорев. Росії — пункт для ночівлі в дорозі груп арештантів. По етапу — у супроводі конвою, під вартою (про переміщення заарештованих, засуджених). 3. Окрема частина чого-небудь. 4. *перен.* Окремий період, стадія в розвитку якогось процесу, явища, що характеризується якісними відмінностями. *Пробіде-те, що вже здійснене, закінчене.*

етика, и, ж. 1. Наука, що вивчає мораль. 2. Норми поведінки, мораль якої-небудь суспільної групи, професії. *Лікарська етика.*

етимологія, ї, ж. Розділ мовознавства, який вивчає походження слів. *Народна етимологія* — переробка незрозумілого, здебільшого запозиченого з іншої мови слова за взірцем близького за звучанням більш звичного слова.

етнографія, ї, ж. Наука, яка вивчає побут, звичаї, матеріальну та духовну культуру народів.

ефект, у, ч. 1. Враження, що його справляє хтось або щось на когось-небудь або на що-небудь. 2. Резуль-

тат, наслідок чого-небудь. 3. Засоби, за допомогою яких створюється яке-небудь враження. *Світлові і звукові ефекти.*

Є

єдиний, а, е. 1. Тільки один. *Єдиний вихід.* 2. Один, спільний. *Возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській Соціалістичній державі.*

єдиноборство, а, с. Бій, боротьба між двома противниками, поєдинок. **єднання**, я, с. Тісний зв'язок; згуртованість, дружні взаємовідносини.

єресь, і, ж. 1. Релігійне вчення, що суперечить церковним догмам. 2. *перен.* Відступ від загальноприйнятих поглядів чи правил.

єхидний, а, е. Підступний, хитрий, злий.

Ж

жаба, и, ж. Невелика безхвоста земноводна тварина з бородавчатою шкірою. *Грудна жаба* — хвороба серця, що супроводжується сильними болями; стенокардія.

жага, й, ж. 1. Спрага, сильне бажання пити. 2. Надзвичайно сильне бажання, пристрасне прагнення, почуття.

жадати, аю, аеш, *недок.*

Бажати, прагнути чого-небудь.

жадний, а, е. 1. Скупий, користолобивий. 2. Ненаситний, сповнений нестримного бажання.

жалити, жалю, жалиш, *недок.*, кого, що і без *додатка*. 1. Ранити жалом, цукати. 2. *перен.* Колоти, обпикати; дошкуляти комусь докорами, злими насмішками.

жалібний, жалібно́, жалібно́. Який виражає тугу, печаль; який викликає тугу, жаль, сум.

жалість, лості, ж. 1. Співчуття, жаль. 2. Туга, сум.

жаліти, ію, іеш, *недок.*, кого, що і без *додатка*. Оберігати кого-, що-небудь; співчувати комусь.

жалкий, а́, е́. 1. Який жалити, обпикає. 2. *перен.* Дошкульний.

жалкувати, ую, уеш, *недок.* 1. *за ким — чим.* Шкодувати; нарікати на що-небудь. 2. *кого, що і без додатка.* Відчувати жалість, співчуття до кого- або чого-небудь. 3. *кого, що.* Оберігати, берегти кого- або що-небудь.

жалó, жалá, с. 1. Орган захисту і нападу в бджіл, ос, скорпіонів (видозмінений яйцеклад), з якого під час уколу виливається отруйна рідина; роздвоєний язик отруйних змії. 2. *перен.* Кінчик голки, списа та інших загострених предметів. 3. *перен.* Щось гостре, дошкульне. *Жало сатири.*

жаль¹, жалю́, ч. 1. Почуття суму, гіркоти, туги. *Жаль за батьком.* 2. *до кого.* Співчуття, жалість.

жаль², *присудкове слово.* Шкода, жалко. ◆ *Н а (п р е в е л и к и й) ж а л ь —* доводиться шкодувати (з приводу чого).

жанр, у, ч. 1. Вид творів мистецтва, який характеризується своєрідними спільними ознаками. *Роман, повість, поема — жанри художньої літератури.* 2. Живопис на побутові теми; картина побутового сюжету.

жар, у, ч. 1. Гаряче вугілля без полум'я. ◆ *Я к н а ж а р у —* неспокійно, тривожно. *Ч у ж и м и р у к а м и ж а р з а г р і б а т и (в и г р і б а т и) —* недоброросівсно використовувати результати чужої праці, змушувати кого-небудь виконувати невдячну роботу. 2. *розм.* Підвищена температура тіла.

жарт, у, ч. Те, що говорять або роблять не всерйоз, заради розваги, сміху. ◆ *Б е з ж а р т і в —* серйозно, по-справжньому.

жати¹, жну, жнеш, *недок.*, що. Зрізувати під корінь (стебла злаків).

жати², жму, жмеш, *недок.*, що. Давити, стискати для виділення соку, рідини; давлячи, виділяти рідину. **жах**, у, ч. 1. Почуття сильного страху. 2. Явище, становище, що викликає таке почуття.

жахати, аю, аеш, *недок.*, що. Викликати жах у кого-небудь.

жахатися, аюся, аешся, *недок.* Дуже лякатися кого-, чого-небудь; здригатися з переляку.

жбурляти, *яю, яеш, рідше жбу́рити*, рю, риш, *недок., кого, що і ким, чим, розм.* З силою кидати.

жва́вий, а, е. Рухливий, діяльний, бадьорий, збуджений.

жда́ти, жду, ждеш, *недок.* 1. *кого, чого.* Чекати; перебувати в якому-небудь стані, розраховуючи на появу кого- або чого-небудь. 2. *чого і без додатка.* Сподіватися на що-небудь, передбачати щось, чекати.

◆ **Ждати** коло моря погоди — *безнадійно, безперспективно сподіватися, розраховувати на що-небудь.*

же́вріти, іє, *недок.* Горіти без полум'я, тліти; червоніти.

же́ртва, и, *ж.* За релігійними уявленнями деяких народів — предмети або живе створіння, що їх приносять у дар божеству, вбиваючи при цьому живе створіння; *перен.* дар. 2. Добровільна відмова на користь когось або чого-небудь; пожертвування. 3. Той, хто постраждав від чийогось насильства, нещастя, невдачі або через свою відданість чомусь.

живи́й, а́, е́. 1. Який живе, який наділений життям; протилежне *мертвий*. 2. Жвавий, діяльний, активний. **Жива мова** — мова, яка існує, якою користуються (в протязі мови мертвій, якою вже не розмовляють).

Живе срібло, *розм.* — ртуть. ◆ **В живі очі** — (говорити, сміятися, брехати і т. п.) відверто, не криючись від того, кого це стосується; До живого допекти *див.* допікати; **На живу нитку** (робити щось), *розм.* — наспіх, абияк, не дбаючи про тривалість досягнутих результатів.

живи́тися, живлю́ся, живи́ншся, *недок.* 1. Харчуватися, вживати в їжу. **Живитися рибою**; засвоювати необхідні для організму поживні речовини. 2. Діставати необхідне для нормального стану, функціонування чого-небудь. *Взимку ріки живляться підземними водами.* 3. *перен.* Використовувати що-небудь як джерело розвитку, збагачення. *Літературна мова живиться джерелами народних говорів.*

живі́т, *вота́, ч.* Частина тіла, в якій розміщені органи травлення та інші.

◆ **Бере за живіт** — болить живіт. **Братися** (від *реготу*) за живіт — дуже сміятися.

живода́йний, а, е, *поет.* Який дає життя, енергію, силу. *Живодайна сила дружби народів.*

животво́рний, а, е, *поет.* Який породжує життя, збуджує енергію, зміцнює сили. *Животворне тепло дружби.*

живо́тити, ію, ієш, *недок.* Жити без мети, беззмістовно, жалюгідно.

животре́петний, а, е. Який стосується злободенних питань; актуальний.

жи́ла, и, *ж.* 1. Народна назва кровоносних судин і сухожилів. ◆ **Тягнути жили** — мучити когось-небудь непосильною роботою. 2. Трищина в земній корі, заповнена гірською породою, а також сама ця порода у тріщині. *Золотосні жили.* **жир**, у, ч. Нерозчинна в воді масляниста речовина, що утворюється в тканинах тварин та деяких рослин.

◆ **З жиру казитися** — вередувати, робити щось від перенасичення та бездіяльності.

жи́ти, живі́у, живі́ш, *недок.* 1. Існувати, перебувати в процесі життя; протилежне *помирати*. **Наказав довго жити** — помер. **Хай живе!** — побажання успішного розвитку, успіху. 2. Проживати в якому-небудь місці. *Жити на селі, в місті.* 3. *чим.* Підтримувати своє існування чимсь, якоюсь діяльністю. *Жити зі своєї праці.*

4. *чим, перен.* Бути цілковито захопленим чим-небудь. *Жити надією.*

5. Вести певний спосіб життя. *Жити симотньо.* 6. *з ким.* Бути в яких-небудь стосунках. *Дружно жити.* **житло́**, а́, с. Приміщення, в якому живуть люди.

життера́дінний, а, е. Задоволений життям, оптимістично настроений.

життя́, я́, с. 1. Фізіологічне існування людини, тварини; протилежне *смерть*. Питання життя і смерті — надзвичайно важливе питання. 2. Реальна дійсність.

◆ **Втілити в життя** що — перетворити в дійсність, здійснити що.

жи́нка, и, *ж.* 1. Особа жіночої статі; протилежне *чоловік*. 2. Заміжня

особа жіночої статі стосовно до свого чоловіка. 3. Доросла особа жіночої статі (на відміну від дівчинки).

жмєня, і, ж. 1. Долоня й пальці, складені так, щоб ними можна було щось узяти, тримати, зачерпнути. 2. Кількість чого-небудь, що вміщується в руці, складеній таким чином. *Жменя насіння. 3. перен.* Невелика кількість. *Людей жменя, а галасу багато.*

жмуритися, рюся, ришся, *недок.* Прикривати очі, стискуючи повіки. **жмуритися**, жмурюся, жмуришся, *недок.* Беручи участь у грі в піджмурки, не дивитися, куди ховаються інші учасники гри, яких потім треба відшукати.

жнивá, жнив, мн. Збирання хлібних злаків шляхом зрізування їх під корінь; час збирання хлібних злаків; *перен.* напружений період роботи, період підбивання підсумків роботи.

жóвтий, а, е. Один із семи основних кольорів, що знаходиться в спектрі поміж зеленим і оранжевим; колір яєчного жовтка, золота.

жовтогарячий, а, е. Жовтий з червонуватим відтінком, кольору апельсина; оранжевий.

жовч, і, ж. 1. Жовто-зелена гірка рідина, необхідна для травлення, яку виділяє печінка. 2. *перен.* Злобне роздратування, уїдливість, гіркота.

жонглювати, юю, юєш, *недок.* 1. Майстерно і спритно підкидати і ловити одночасно кілька предметів. 2. *перен.* Спритно, але безвідповідально використовувати при висловлюванні факти, слова і т. ін.

жорсткий, á, é. 1. Твердий, грубий на дотик; шершавий. 2. *перен.* Суворий, різкий, грубуватий. *Жорстка вдача.*

жорстокий, а, е. Надзвичайно суворий, безжалісний, нещадний.

жувати, жую, жуєш, *недок.*, *що.* Роздрібнювати, розтирати зубами та рухами язика.

журавель, вля, ч. 1. Великий перелітний птах з довгими ногами та довгою шиєю, прямим гострим дзьобом. ♦ Краще синиця в жмені, ніж журавель у

небі — краще задовольнитися чимось конкретним, хоч і невеликим, ніж безпідставно тішитися надією на щось більше. 2. Довга жердина, закріплена біля колодязя, що використовується як підойма для витягання води. 3. Рід танцю.

журити, журю, журіш, *недок.*, *кого.* Викликати занепокоєння; печалити, засмучувати.

журитися, журюся, журишся, *недок.*, *без додатка.* Сумувати, печалитися, втрачати бадьорість.

журналістика, и, ж. 1. збірн. Періодичні видання. 2. Праця, діяльність в журналах, газетах та ін.; професія журналіста. *Займатися журналістикою.*

жюрі, *невідм.*, с. Група спеціалістів, яка присуджує премії та нагороди на змаганнях, конкурсах і т. ін.

3

забавляти, яю, яєш, *недок.*, **забавити**, влю, виш, *док.*, *кого.* Розважати кого-небудь, не давати сумувати, нудьгувати; (про дитину, що плаче) заспокоювати, втихомирювати, втішати.

забаганка, и, ж. Примхливе бажання, невмотивована потреба.

забалотувати, ую, уєш, *док.*, *кого.* Не обрати на виборах (при таємному голосуванні).

забарюватися, ююся, юєшся, *недок.*, **забаритися**, арюся, аришся, *док.* Затримуватися, запізнюватися; надто довго робити щось, довго не виступати до чого-небудь.

забастівка, и, ж. Те саме, що **страйк**. **забезпечення**, я, с. 1. Надання достатніх для життя матеріальних засобів; створення матеріальних засобів, необхідних для діяльності, функціонування чого-небудь. Соціально-економічне заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення трудящих на випадок захворювання, при виході на пенсію та ін. 2. Охорона кого-, чого-небудь від небезпеки.

забивати, аю, аєш, *недок.*, **забити**, б'ю, б'єш, *док.* 1. *що.* Заганяти

ударом у що-небудь. *Забити цях.*
 2. *що.* Наглухо закривати, загороджувати. *Забити вікно дошками.*
 3. *кого.* Позбавляти життя, умертвляти когось. 4. *що.* Пошкоджувати або завдавати болю ударом. *Забити коліно.* 5. *що.* Щільно заповнювати чим-небудь. 6. *лише док.* Почати бити. *Забив годинник.* 7. *кого, що.* Отримувати перевагу, мати перевагу над ким-, чим-небудь; перевершувати когось, щось. *Гуркіт поїзда забиває на мить усі інші звуки.*

◆ Забивати баки кому — дурити, заплутувати когось.

забірати, *аю, аєш, недок., забрати*, беру́, береш, *док.* 1. *кого, що.* Брати що-небудь собі, із собою. 2. *що.* Силою привласнювати щось. *Забрати землю в панів.* 3. *що.* Приймати звідки-небудь. *Забирати лампу.* 4. *що і без додатка, перен.* (про почуття) Оволодівати, захоплювати. *Злість забирає.* 5. *що.* (про час, енергію) Віднімати, займати. *Справа забрала цілу годину.*

забір'ятися, *аюся, аєшся, недок., забр'ятися*, беру́ся, берешся, *док.* 1. Проникати куди-небудь, долаючи перешкоди, прикладаючи зусилля. 2. Проникати поетаємно. 3. Проникати дуже далеко; заходити. 4. *до чого, розм.* Починати щось, приступати до чого-небудь.

забій, *бюю, ч.* 1. Позбавлення життя тварин з промисловою метою. 2. *спец.* Частина штольні в шахті, на руднику; місце розробки руди, вугілля і т. ін.

заблудіти, *уджу́, ўдиш, док.* 1. Збитися з дороги, загубити дорогу. 2. Випадково зайти куди-небудь, до когось.

забобн, *у, ч. (частіше мн. забобні, ів).* 1. Віра в існування надприродних сил, віщування та ін., в основі якого лежать релігійні уявлення; передсуди. 2. Помилкові погляди на що-небудь, які стали звичними в житті певних верств народу.

заболочувати, *ую, уеш, недок., заболотіти*, очу́, őтиш, *док., що.* 1. Перетворювати в болото. 2. Забруднювати, заляпувати що-небудь багатом, болотом.

заборгувати, *ую, ўеш, док., що.*

Набрати, взяти в борг, наробити боргів.

заборон'яти, *яю, яєш, недок., заборон'їти*, оню́, őниш, *док., що і з інфін.* Не дозволяти робити що-небудь.

забувати, *аю, аєш, недок., забути*, ўду́, ўдеш, *док.* 1. *кого, що, про кого — про що.* Переставати пам'ятати; переставати думати, турбуватися про кого-, що-небудь. 2. *що.* Залишати через неуважність, розсіяність. 3. *що.* Втрачати яке-небудь уміння, розучуватися робити щось.

забудько, *а, ч., розм.* Людина, яка все забуває, яка має погану пам'ять. **забуття**, *я, с.* 1. Втрата пам'яті про щось. 2. Стан того, хто втратив ясність свідомості.

заважати, *аю, аєш, недок., завадити*, джу́, джеш, *док.* Створювати перешкоди в чому-небудь, бути на перешкоді кому-, чому-небудь.

завалювати, *ую, уєш, недок., завалити*, алю́, а́лиш, *док., що.* 1. Наклавши, накидавши що-небудь, заповнити, наповнити; наклавши, накидавши чого-небудь, прикрити, загородити. 2. Викликати падіння, змушувати падати; (про будівлю) руйнувати. 3. *перен., розм.* Занедбувати, псувати яку-небудь справу. **завбачати**, *аю, аєш і завбачувати*, ую, уеш, *недок., завбачити*, чу, чиш, *док., що.* 1. На основі певних фактів знати, що буде в майбутньому. *Завбачити погоду на завтра.* 2. Згадуватися наперед про щось.

завбільшки, *присл.* (про міру величини) За розміром, обсягом.

заввишки, *присл.* (про міру висоти) У висоту, знизу догори.

завглибки, *присл.* (про міру глибини) У глибину.

завдавати, *даю́, даєш, недок., завдати*, дам, дасі, *док.* 1. *чого, рідко що.* Викликати що-небудь; стати причиною чогось. *Завдати болю.* 2. *що, розм.* Брати за плечі, на спину; допомагати підняти.

завдання, *я, с.* 1. Наперед визначений обсяг дорученої кому-небудь роботи. *Домашнє завдання з математики.* 2. Поставлена перед ким-небудь мета, замисел. *Завдання комсомольців — бути прикладом у навчаннях та праці.*

завдóвжки, *присл.* (про міру довжини) За довжиною, уздовж.

завертáти, *áo, áеш, недок., завернути, рnú, ёрнеш, док. 1.* Міняти напрямку. *Дорога завертає. 2. кого, що.* Повертати назад. *3. розм.* Заходити, заїздити куди-небудь. ◆ З а в е р т а т и г о л о в у к о м у —

а) позбавляти здатності тверезо оцінювати ситуацію; б) захокувати кого-небудь в себе, викликати в когось захоплення собою.

завёршувати, *уо, уеш, недок., завершити, шú, шйш, док., що.* Закінчувати (велику справу), доводити до кінця.

зáвждí, *присл.* У будь-який час, постійно.

завзýтий, *а, е. 1.* Наполегливий у досягненні якої-небудь мети, стійкий; сповнений пристрасті, запальний (про людину, її характер). *2.* Нестримний, надзвичайно сильний у прояві. *Завзятий бій.*

завинíти, *ню, нйш, док. 1.* Бути винним у чому-небудь перед кимсь, мати провину перед ким-небудь. *2. кому.* Заборгувати, набрати в борг.

завíдувати, *уо, уеш, недок.* Керувати, управляти чим-небудь.

завíса¹, *и, ж.* Полотнище із тканини або іншого матеріалу для закривання, відгородження чого-небудь.

завíса², *и, ж.* Пристосування у вигляді двох з'єднаних стрижнем металічних планок, прикріплених до дверей, кришки, вікна і т. ін., що дозволяє їм відкриватися і закриватися.

завítати, *áo, áеш, док.* Відвідати кого- або що-небудь; по дорозі надовго зайти до когось або куди-небудь, побувати десь. *До нашої школи завítали дорогі гості.*

завмирáти, *áo, áеш, недок., завмерти, мрú, мреш, док. 1.* Ставати нерухомим, затакувати подих (від сильного враження). *2. перен.* (про звуку) Затихати поступово, припинятися.

завóд¹, *у, ч.* Промислове (здебільшого велике) підприємство з механічною обробкою сировини.

завóд², *у, ч. 1.* Пристосування для приведення механізму в дію. *2.* Приведення механізму в дію.

завóд³, *у, ч.* Частина тиражу, видрукувана з одного набору.

завойóвник, *а, ч.* Той, хто бере участь у підкоренні, збройному загартанні чужої країни.

заволодівáти, *áo, áеш, недок., заволодіти, ію, іеш, док., чим. 1.* Забирати, брати кого- або що-небудь у своє повне розпорядження, захоплювати. *2. перен.* Перетягати до себе, підкоряти своєму впливові. *Заволодіти чиеюсь увагою.*

заворúшення, *я, с.* Суспільне збудження, хвилювання, викликане масовим виявом незадоволення ким-, чим-небудь, протесту проти кого-, чого-небудь.

завтóвшки, *присл.* (про розмір чого-небудь) У поперечному перерізі або за обхватом чи окружністю.

зáвтра, *присл. 1.* На другий день після сьогоднішнього. *2. у значенні іменника, с.* Найближче майбутнє. *Наше завтра залежить від нас.*

завчáсний, *а, е. 1.* Зроблений раніше, зроблений попередньо. *2.* Передчасний, який настає раніше визначеного терміну.

завширúшки, *присл.* (про розмір чого-небудь) У ширину, впоперек.

зав'язáти, *áo, áеш, недок., зав'язати, ну, неш, док.* Застрягати в чому-небудь липкому, грьзкому, в якому-сь вузькому місці. *Чоботи зав'язують у болоті.*

зав'язувати, *уо, уеш, недок., зав'язати, в'язú, в'язеш, док., що. 1.* Закріплювати, з'єднуючи вузлом, кінцями, бантом і т. ін. *2.* Обгорнувши що-небудь, закріплювати кінці мотузки, бинта і т. ін. *Зав'язати руку. 3. перен.* Починати що-небудь, давати виникнути чомусь. *Зав'язувати стосунки.*

загáдувати, *уо, уеш, недок., загадати, áo, áеш, док. 1. що.* Ставити питання, яке вимагає розв'язання, вирішення. *2.* Задумувати, передбачати, в думках приступати до якоїсь справи.

загáл, *у, ч.* Широке коло людей, маса людей, громадянство, громада.

загальнонародний, *а, е.* Спільний для всього народу, належний усьому народові, в якому бере участь увесь народ.

загальнонаціональний, а, е. Належний, спільний для всієї нації; належний, спільний для всіх націй. *Загальнонаціональна радянська гордість.*

загальноосвітній, я, е. Який дає загальну (а не спеціальну) освіту. *Загальноосвітня школа.*

загальноросійський, а, е. Спільний, єдиний для всієї Росії, для всього російського народу.

загальноруський, а, е. Спільний, єдиний для всієї стародавньої русі.

загальносоюзний, а, е. Спільний, єдиний для всього Радянського Союзу, що стосується всього Радянського Союзу. *Загальносоюзне міністерство.*

загартувати, ую, уеш, *недок.*, **загартати**, аю, аеш, *док.*, *що*. Насильно захоплювати, насильно привласнювати, грабувати.

загасати, ає, *недок.*, **загаснути**, не, *док.* 1. Переставати горіти; переставати світити. 2. *перен.* Слабшати, завмирати, втрачати сили, припинитися.

загибати, аю, аеш, *недок.*, **загинути**, ну, неш, *док.* Підлягати знищенню, руйнуванню, зникати в результаті якої-небудь катастрофи, померати. **загін**¹, го́ну, ч. Група людей, організованих для виконання певних завдань. *Піонерський загін.*

загін², го́ну, ч. 1. Смуга поля. 2. Огороджене місце для худоби.

◆ **Бути в загоні** — бути занедбаним, не мати нагляду, не користуватися увагою.

заглиблювати, юю, юеш, *недок.*, **заглибити**, блю, биш, *док.*, *що*. Робити глибшим, розміщувати глибше.

заглушати, аю, аеш, **заглушувати**, ую, уеш, *недок.*, **заглушити**, ушу́, ўшиш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Робити менше відчутним, робити менше виразним; (про звук) перевищувати силою інші звуки. 2. Позбавляти можливості чути, робити глухим. 3. *перен.* Заважати розвитку, припиняти розвиток чогось, знищувати. *Бур'ян глушить городину.*

загну́здувати, ую, уеш, *недок.*, **загнуздати**, аю, аеш, *док.*, *кого*. Вкласти коневі вуздил в рот, пристебнувши їх до вуздечки.

загові́рюватися, ююся, юешся, *недок.*, **заговорі́тися**, ріюся, ришся,

док. 1. *з ким і без додатка.* Захоплюватися розмовою. 2. *лише недок.* Говорити нісенітницю через хворобливий стан, втрату душевної рівноваги і т. ін.

заго́ловок, вка, ч. Назва якогонебудь твору (літературного, музичного та ін.) або його окремих частин. **за́города**, и, ж. Відгороджене місце для худоби, птиці.

загоро́жа, і, ж. Стіна, тин, споруда з хмизу, живих насаджень і т. ін., яка оточує яку-небудь ділянку землі.

загорта́ти, аю, аеш, *недок.*, **загорну́ти**, ну, неш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Покривати чим-небудь з усіх боків, кутаючи, пакуючи в щось. 2. Загинати догори або назад. *Загорнути рукав.* 3. Накладати одну полу одягу на другу. 4. Розміщати в ґрунті на певній глибині. *Загортати насіння. Загортати добрива.*

заго́стрювати, юю, юеш, *недок.*, **загостри́ти**, рію, остриш, *док.*, *що*.

1. Робити гострим, робити гострішим край, кінець чого-небудь. 2. *перен.* Робити тоншим, більш здатним до сприймання. *Загострити чийось увагу.* 3. *перен.* Робити більш напруженим, більш різким. *Загострювати суперечності.*

за́грава, и, ж. Відблиск, відсвіт пожежі, заходу сонця на небі.

загро́за, и, ж. Можливість небезпеки.

загу́блювати, юю, юеш, *недок.*, **загуби́ти**, гублю́, губиш, *док.*, *кого*, *що*.

1. Позбуватися чогось, втрачати щонебудь; протилежне *знаходити*. 2. Призводити до загибелі, до знищення, руйнування, смерті від катастрофи.

задира́ти¹, аю, аеш, *недок.*, **заде́рти** і **задра́ти**, дере́, дере́ш, *док.*, *що*.

Піднімати догори. ◆ **Задира́ти** нос а — чванитися, зазнаватися, виявляти зарозумілість.

задира́ти², аю, аеш, *недок.*, **заде́рти** і **задра́ти**, ру́, ре́ш, *док.*, *кого*. Загризати на смерть, умертвляти, розтерзувати. *Вовк задер віцю.*

задира́ти³, аю, аеш, *недок.*, *кого*, *розм.* Викликати на суперечку, на сварку, чіпляючись до кого-небудь з нападками, насмішками і т. ін.

зади́ркуватий, а, е. Який вдається до сварки, суперечки; запальний, завзятий.

задірливий, а, е. Те саме, що **задір-куватий**.

задиха́тися¹, аюся, аєшся, *недок.*, **задіха́тися**, аюся, аєшся, *док.* Важко дихати від швидкої ходи, бігу, втоми.

задіхати́ся², аюся, аєшся, *недок.*, **задіхну́тися**, ну́ся, не́шся, *док.* Важко дихати через недостачу повітря; помирати від недостачі повітря.

за́дній, я, е. Який знаходиться ззаду; протилежне **передній**; спрямований назад. ♦ **З а д н і м ч и с л о м** — пізніше, через деякий час після події. **П а с т и з а д н і х** — відставати, бути останнім, бути позаду всіх.

задо́брювати, юю, юєш, **задо́бріти**, яю, яєш, *недок.*, **задо́бріти**, добрю́, добриш, *док.*, *кого*. Здобувати, забезпечувати собі чиньсь прихильність. **задо́влення**, я, с. 1. Виконання чий-небудь бажань, вимог, потреб. 2. Почуття радості, приємне почуття (в того, чий бажання виконуються, потреби заспокоюються і т. ін.). **задово́льніти**, яю, яєш, *недок.*, **задово́льніти**, ню́, ніш, *док.*, *кого*, *що*. Виконувати чий-небудь бажання, вимоги, заспокоювати чийсь потреби.

заду́мувати, ую, уєш, *недок.*, **заду́мати**, аю, аєш, *док.*, *що*, *також з інфін.* Мати намір зробити щось. **заду́ха**, и, ж. 1. Перегріте від спеки повітря, яким важко дихати; засто-яне, несвіже повітря; *перен.* важка, несприятлива обстановка. 2. Хворобливий стан надзвичайно утрудненого дихання.

задуше́вний, а, е. Проінятий сердечністю, щирий.

заже́рливий, а, е. 1. Жадібний, ненаситний до їжі. 2. *перен.* Нестримний у бажаннях; користолобний. **зажива́ти**¹, ає, *недок.*, **зажи́ти**, ивѐ, *док.* (про рану) Гоїтися.

зажива́ти², аю, аєш, *недок.*, **зажи́ти**, иву́, ивѐш, *док.*, *чого*, *що*. 1. (про харчі, ліки і т. ін.) Їсти, пити що-небудь. 2. Відчувати, переживати що-небудь. ♦ **З а ж и т и с л а в и** — прославитися, стати знаменитим, набути слави.

зажинки, ків, *мн.* (*рідше* **зажи́нок**, **нку**, *ч.*) Початок жнив, що відзна-

чався святковим обрядом; протилежне **обжиги**.

заздалегі́дь, *присл.* Завчасно, ще до настання чого-небудь.

за́дрити, рю, риш, *недок.*, *кому* — *чому*, *на кого*, *що і без додатка*. Відчувати прикрість від успіхів іншого. **зазе́млювати**, юю, юєш, *недок.*, **зазе́мліти**, лю́, ліш, *док.*, *що. ел.*, *радіо*. З'єднувати з землею (апарати, машини, прилади).

зазіха́ти, аю, аєш, *недок.*, **зазіхну́ти**, ну́, не́ш, *док.*, *на кого*, *на що*. Намагатися порушити щось, намагатися привласнити що-небудь, хотіти завдати кому- або чому-небудь шкоди, посягати.

зазнава́ти, аю, аєш, *недок.*, **зазна́ти**, аю, аєш, *док.*, *чого*. Відчувати, терпіти що-небудь.

зазнава́тися, аюся, аєшся, *недок.*, **зазна́тися**, аюся, аєшся, *док.* Гордитися, виявляти зневагу до інших, нехтувати іншими.

заі́дати, аю, аєш, *недок.*, **заі́сти**, ім, іси́, *док.* 1. *кого*. Позбавляти життя, гризучи, кусаючи; загризати. 2. *що, чим*. З'їдати що-небудь, щоб перебити неприємний смак випитого, з'їденого раніше. 3. *перен.*, *розм.* Мучити кого-небудь безперервними докорами, зауваженнями. **заі́жджа́ти**, аю, аєш, **заі́ждити**, і́жджу́, і́ждиш, *недок.*, **заі́хати**, і́ду, і́деш, *док.* 1. Приїжджати куди-небудь ненадовго, по дорозі. 2. *за ким, чим*. Приїхати куди-небудь, щоб узяти з собою. 3. *лише док.* Ідучи, потрапити куди-небудь далеко.

заі́ка́тися, аюся, аєшся, **заі́куватися**, уюся, уєшся, *недок.*, **заі́кнутися**, ну́ся, не́шся, *док.* 1. З трудом говорити, зупиняючись і по кілька разів повторюючи деякі звуки і склади через судорожне скорочення м'язів гортані. 2. Натякати на щось, починати розмову про що-небудь.

заі́вий, а, е. 1. Без якого можна обійтись. 2. Який залишається поверх певної кількості; надмірний. **займа́ти**, аю, аєш, *недок.*, **зайня́ти**, займу́, займе́ш, *док.* 1. *що*. Поміщатися, розміщуватися де-небудь; заповнювати собою якийсь простір, місце і т. ін. 2. *що*. Вступати куди-небудь, оволодівши чим-небудь. 3. *кого, що*. Торкати, сіпати. 4. *перен.*

Заціпати, викликати на сварку, на бійку. 5. (худобу) Заганяти додому, спрямовувати на іншу дорогу.

займа́тися¹, аюся, аєшся, *недок.*, **займа́тися²**, ймуся, ймешся, *док.*, *ким* — *чим*. Зосереджувати свій інтерес на кому- або на чому-небудь; приділяти увагу кому- або чому-небудь; мати щось об'єктом занять. *Займатися спортом.*

займа́тися², аюся, аєшся, *недок.*, **зайня́тися**, ймуся, ймешся, *док.* 1. Починати горіти, спалахувати. 2. *недок.* Червоніти, спалахувати від хвилювання.

закабаля́ти, яю, яєш, *недок.*, **закабалі́ти**, лю, ліш, *док.*, *кого*. Брати в кабалу, ставити в залежність від кого-небудь; уярмлювати, закріпощати. **зака́зувати**, ую, уєш, *недок.*, **заказа́ти**, кажу́, ка́жеш, *док.*, *розм.* Забороняти, не дозволяти чого-небудь. **закаля́ти**, яю, яєш, *док.*, *що*. 1. Забруднити, зробити брудним. 2. *перен.* Знеславити, зганьбити.

закам'яни́ти, ію, ієш, *док.* 1. Перетворитися в камінь, стати твердим, як камінь. 2. *перен.* Стати непорушним; стати жорстоким, безсердечним. **зака́юватися**, ююся, юєшся, *недок.*, **зака́ятися**, аюся, аєшся, *док.* (робити що) Обіцяти собі не робити чого-небудь; зарікатися.

за́кид, у, ч. Звинувачення в чому-небудь; докір, осуд.

закида́ти¹, аю, аєш, *недок.*, **закида́ти**, аю, аєш, *док.*, *кого*, *що* *чим*. Кидаючи, засипати, вкривати що-небудь. *Закидати яму піском.*

закида́ти², аю, аєш, *недок.*, **заки́нути**, у, єш, *док.* 1. *що*. Кидати що-небудь далеко. 2. *що*. Припиняти робити щось, припиняти займатися чим-небудь. 3. *що кому*. Дорікати, звинувачувати, зауважувати з приводу чого-небудь. 4. Вставляти слівце, говорити, натякаючи на що-небудь; подавати репліку.

заки́нчення, я, с. 1. Завершення, кінець чого-небудь. 2. *грам.* Частина слова, яка змінюється при відмінюванні і при зміні слів за родами. **за́клад**, у, ч. Установа, підприємство. **закла́д**, у, ч. 1. Домовленість, яка полягає в тому, що особи, які сперечаються, визначають, що одержить той, котрий виявиться правим.

◆ **Битися** об заклад — вступати у суперечку з умовою, що той, хто програє, повинен виконати певне зобов'язання. 2. Безбезпечення позички (грішми, майном і т. ін.). **закладати**, аю, аєш, *недок.*, **закла́сти** аду́, аде́ш, *док.*, *що*. 1. Класти за що-небудь. 2. Класти так, що важко дістати, знайти. 3. Заповнювати, займати простір чим-небудь. 4. Показавши основу, починати спорудження чого-небудь. 5. Віддавати в заклад за позичені гроші. 6. *безос.* Про хворобливе відчуття наповненості. *У вусі заклало.*

за́клик, у, ч. 1. Прохання, запрошення прийти, з'явитися куди-небудь; вигук, що закликає, кличе. 2. Звертання до народу, до певної групи людей, в якому стисло висловлено провідну ідею, політичне завдання; гасло, лозунг. *Заклики ЦК КПРС до річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції.*

заклина́ти, аю, аєш, *недок.*, **закля́сті**, яну́, яне́ш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Згідно з забобонними уявленнями діяти на кого- або що-небудь, промовляючи чаклунські магичні формули. 2. Проклинати кого-, що-небудь, слати прокляття. 3. Наполегливо просити, благати когось про що-небудь, в ім'я чогось.

заклопо́таний, а, е. Який має багато справ, дуже зайнятий; занепокоєний, стурбований.

заклю́чний, а, е. Який становить останню частину, кінець чого-небудь. *Заклучне слово.*

закля́кати, аю, аєш, *недок.*, **закля́кнати**, ну, неш, *док.* 1. Втрачати чутливість, гнучкість, ставати малорухомим від холоду. 2. *перен.* Замирати, ставати нерухомим (від страху, захоплення і т. ін.).

закля́йти, а, е. 1. Який нібито набув якоїсь властивості внаслідок чарів, магичних заклинань; зачарований. 2. Непримиренний, затятий. **зако́лісувати**, ую, уєш, *недок.*, **зако́ліса́ти**, зако́лішу́, зако́лішеш, *док.*, *кого*. Присипляти, навітати сон за допомогою рівномірних коливальних рухів. **за́колот**, у, ч. 1. Збройний виступ проти існуючої влади; бунт. 2. Негода, сварка між ким-небудь.

зако́н, у, ч. 1. Постанова державної влади, що має найвищу юридичну силу. *Закон про охорону здоров'я*. 2. Загальнообов'язкове правило, те, що визнається обов'язковим. *Закон гостинності*. 3. Зв'язок і взаємозалежність якихось явищ об'єктивної дійсності, що виявляються в певному порядку. *Закон всесвітнього тяжіння*.

закономірний, а, е. Який відбувається не випадково, підпорядкований певному закону; правильний, природний.

закордонний, а, е. Який стосується зарубіжних країн; який міститься, видається і т. ін. за кордоном.

зако́сичувати, ую, уеш, *недок.*, зако́сичити, чу, чиш, *док.*, кого, що, *чим*. Прикрашати, прибирати квітами, стрічками і т. ін.

закрада́тися, аюся, а́ешся, *недок.*, закра́стися, а́дуся, а́дешся, *док.* Нишком входить кудись, у що-небудь. Нишком наближатися до чого-небудь.

закулі́сний, а, е. 1. Який міститься, відбувається за кулісами театру. 2. *перен.* Таємний, секретний.

заку́шувати¹, ую, уеш, *недок.*, заку́сити, сую, суеш, *недок.*, заку́сити, ушу́, у́сиш, *док.*, що. Захоплювати, стискати зубами. ◆ Закусити вуд і л а, *перен.* — діяти напролом, не рахуючись із обставинами. Закусити вуста (язик, губи), *перен.* — стриматися від висловлення чого-небудь, втриматися від вияву яких-небудь почуттів.

заку́шувати², ую, уеш, *недок.*, заку́сити, ушу́, у́сиш, *док.*, що, *чим*. Заїдати питве, з'їдене перед тим.

залё́жний, а, е. Який підлягає кому-небудь, залежить від когось або від чогось.

залица́тися, аюся, а́ешся, *недок.*, до кого. Виявляти увагу, домагаючись прихильності особи іншої статі.

залі́зний, а, е. 1. Зроблений із заліза. *Залізний ніж*. 2. Який містить у собі залізо. *Залізна руда*. 3. *перен.* Міцний, сильний, незламний. *Залізна вдача*.

◆ Залізна логіка — сувора, послідовна, переконлива логіка. Залізний вік, *археол.* — епоха в розвитку людства, коли залізо було основним мате-

ріалом для виготовлення знарядь праці.

залі́зниця, і, ж. Рейковий шлях з трохи піднятою металевою колією для пересування по ньому поїздів; спосіб пересування по такому шляху. *Їхати залізницею*; управління мережею рейкових шляхів та їх обладнанням, що становить собою окрему господарську одиницю. *Південно-західна залізниця*.

залё́жник, а, ч. Особа, примусово затримана однією з воюючих сторін з метою примусити іншу сторону виконати якісь вимоги, зобов'язання. за́лоза, и, ж. Орган, який виробляє потрібні організмові речовини або служить для виведення з організму непотрібних речовин.

залп, у, ч. Одночасний постріл із кількох гармат, рушниць.

за́лпом, *присл.* 1. Роблячи залп. *Стріляти залпом*. 2. *перен.* Відразу, без перерви, без зупинки. *Залпом випити склянку води*.

залуча́ти, аю, а́еш, *недок.*, залучи́ти, учу́, учиш, *док.* 1. кого, що, до чого. Заохочувати до чого-небудь, втягати в щось, примушувати брати участь у чому-небудь. 2. Забирати худобу з череди додому.

залю́бки, *присл.* Охоче, з радістю, з задоволенням.

зая́кувати, ую, уеш, *недок.*, зая́кати, аю, а́еш, *док.*, кого. Постійними погрозами робити когось-небудь боязким, лякливим, викликати почуття переляку.

зама́зувати, ую, уеш, *недок.*, зама́зати, а́жу, а́жеш, *док.* 1. що, *чим*. Покривати шаром фарби, мастила та ін. 2. що. Заповнювати чимось м'яким, липким. 3. що, *розм.* Бруднити. ◆ Замазувати рот кому — примушувати когось-небудь мовчати, діючи, звичайно, підкупом, лестощами.

замакі́трюватися, аюся, а́ешся, *недок.*, замакі́тритися, аюся, а́ешся, *док.*, *розм.* Втрачати здатність ясно міркувати (від втоми, турбот, хвороби і т. ін.). ◆ Світ замакітрився кому — про стан запаморочення, втрату здатності ясно міркувати.

заману́тися, ё́ться, *док.*, *безос.* Захотітися, прийти на думку.

за́мах, у, ч. Спроба незаконно збити що-небудь, заволодіти, розпорядитися чим-небудь.

замашний, а́, е́. 1. Такий, яким легко, зручно, добре махати. 2. *перен.* Спритний, моторний.

замерза́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **заме́рзнути** і **заме́рзти**, зну, знеш, *док.* 1. Перетворюватися на лід. 2. Відчувати сильний холод, залякати від холоду.

замети́ль, і, *ж.* Сильний вітер із снігом; хуртовина.

заміка́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **замкну́ти**, ну, не́ш, *док.*, *кого, що*. 1. Закривати (на замок, на засув і т. ін.). 2. *кого, що*. Поміщати куди-небудь, закривши (на замок, на засув і г. п.) 3. *що*. Бути на кінці якогось ряду, бути останнім у ряду.

замі́слюватися, ю́ся, ю́єшся, *недок.*, **замі́слитися**, лю́ся, ли́шся, *док.* Віддаватися роздумам, поринати в роздуми над чим-небудь, про щось.

замі́на, и, *ж.* 1. Те, що беруть, дають, використовують, ставлять замість іншого. 2. Процес заміщення, використання одного предмета, явища замість іншого.

за́мір, у, ч. Те саме, що **на́мір**.

за́мкнутість, ості, *ж.* Відособленість від інших, зосередження на своїх власних інгересах; нетовариськість, відлюдність.

замовля́ти, я́ю, я́еш, *недок.*, **замо́вити**, е́лю, ви́ш, *док.* 1. *що*. Доручати кому-небудь виготовити, принести щось. 2. *кого, що, стн.* Діяти, впливати на когось замовлянням, заговором. ◆ **З а м о в л я т и з у б и** — сторонніми розмовами навмисне відволікати увагу співбесідника від чого-небудь; обманювати, вводити в оману. **З а м о в и т и с л о в о з а к о г о** — клопотатися, просити за когось.

замо́вчува́ти, ую, уеш, *недок.*, **замо́вчати**, чу, чиш, *док.*, *що*. Навмисним мовчанням приховувати щось, не давати довідатися про щось.

замо́жний, а, е. Заб'япечений достатком, багатий.

за́мок, мку, ч. Фортеця, кріпость феодаля.

замо́к, мка́, ч. 1. Пристрій для замикання чого-небудь ключем. ◆ **Т р и м а т и п і д з а м к о м** *кого, що* —

старанно охороняти, надійно оберігати, суворо наглядати за ким-небудь, за чим-небудь. **З а (т р ь о м а) с і м о м а з а м к а м и** — абсолютно неприступно. 2. Частина вогне-стрільної зброї.

за́морозок, зку, ч. Легенький ранковий мороз восени або весною; приморозок.

за́мша, і, *ж.* М'яка і тонка вироблена оленьча або лосина шкіра.

замі́шити, іе, *док.* Покритися мохом. **за́на́дто**, *присл.* Дуже, надміру; надго.

за́напаща́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **занапа́стити**, ащú, астіш, *док.*, *кого, що*. Призводити до загибелі, руйнувати, знищувати.

за́не́дбува́ти, ую, уеш, *недок.*, **за́недба́ти**, а́ю, а́еш, *док.*, *кого, що*. 1. Залишати без уваги, не цікавитися ким-, чим-небудь; закидати, виявляти зневагу до когось, чого-небудь. 2. Залишати без догляду, доводити до поганого стану, до занепаду.

за́недужува́ти, ую, уеш, *недок.*, **за́недужа́ти**, аю, аеш, *док.* Захворювати, ставати хворим.

за́непада́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **за́непа́сти**, аду́, аде́ш, *док.* Погіршуватися, ослаблюватися, опинятися в стані розкладу, деградувати, біднішати; (морально) опускатися.

◆ **З а н е п а д а т и д у х о м** — втрачати бадьорість, впадати у відчай.

за́неха́ювати, юю, юеш, *недок.*, **за́неха́яти**, а́ю, а́еш, *док.*, *кого, що*.

1. Переставати дбати про когось або що-небудь; не звертати більше уваги на когось або що-небудь. 2. Доводити до поганого стану, до занепаду.

за́но́ситися, о́шуся, о́сишся, *недок.*, **за́не́стися**, сúся, се́шся, *док.* 1. Бути принесеним, (угору) піднятим. *Антенна занеслася високо над будівлею*. 2. *розм.* Гордитися, чванитися, виявляти зарозумілість.

за́ну́рювати, юю, юеш, *недок.*, **за́ну́рити**, рю, риш, *док.*, *що*. Опускати в рідину, у сипку речовину.

заодно́, *присл.* 1. Разом з кимсь, у згоді з ким-небудь. 2. Одночасно з чим-небудь іншим.

заохóчува́ти, ую, уеш, *недок.*, **заохóтити**, о́чу, о́тиш, *док.*, *кого, що*. Схваленням, нагородою, співчуттям

викликати в кого-небудь бажання робити щось, краще виконувати яку-небудь роботу.

за́очі, присл. За відсутності того, кого це стосується.

заоща́дження, я, с. 1. Збереження, вигода, одержана в результаті дбайливого використання чого-небудь; економія. **2.** Сума зібраних, накопичених грошей.

за́пал, у, ч. Душевне збудження, піднесення, захоплення справою.

запа́л, у, ч., техн. Пристрій, який служить для запалення і спалаху вибухової речовини.

запальний, а, є. 1. Який служить для запалювання. **2. перен.** Який легко захоплюється чим-небудь, палкий, пристрастний, гарячий. **3. мед.** Пов'язаний із запаленням — хворобливим процесом, що супроводиться підвищенням температури, напуханням і почервонінням ураженої частини тіла.

запа́морочувати, ую, уеш, недок., запаморо́чити, чу, чиш, док., кого, що, чим. Затуманювати свідомість.

◆ **Запаморо́чувати го́лову кому** — позбавляти когонебудь можливості ясно міркувати, тверезо оцінювати дійсність; захоплювати, захохувати когонебудь у себе.

запа́с, у, ч. 1. Те, що не передбачене для негайного вжитку, приготоване для чого-небудь здалегідь. **2. військ.** Категорія громадян, які перебувають на військовому обліку і можуть бути в разі потреби мобілізовані.

запахний, а, є. Який має приємний запах; ароматний, пахучий.

запевня́ти, яю, яеш, недок., запевни́ти, ню, ниш, док. 1. кого в чому. Переконувати, доводити кому-небудь щось. **2. що, кому.** Забезпечувати, гарантувати.

запе́клий, а, е. 1. Безрозсудно впертий, надзвичайно наполегливий у досягненні мети, нічим не стримуваний. **2.** Жорстокий, сповнений гнівного завзяття. **3.** Непоправний, закоренілий у своїх помилкових поглядах. **заперече́увати, ую, уеш, недок., заперече́чити, чу, чиш., док. 1.** проти чого. Висувати докази проти чогось, заявляти про незгоду з чим-небудь,

про неправильність чогось. **2. що.** Не визнавати чогось, відкидати існування, необхідність, обов'язковість чого-небудь.

запні́ати, аю, аеш, недок., запну́ти, ну, не́ш, док., що. (завісою і т. ін.) Завішувати, закривати чим-небудь; (голову) пов'язувати хусткою; (одяг) застібати, закріплювати полу на полу.

запирі́ати¹, аю, аеш, недок., запе́рти, пру́, пре́ш, док., кого, що. (на замок, на засув і т. ін.) Закривати, замикати.

запирі́ати², аю, аеш, недок., запра́ти, перу́, пере́ш, док., що. 1. Прати, відмивати, робити чистим частину чогонебудь. **2.** Псувати, позбавляти тканину гарного вигляду поганим пранням.

запівда́рма, присл., розм. За півціни, значно дешевше вартості.

запла́ва, и, ж. Місце, яке затоплюється під час повені.

заплю́щувати, ую, уеш, недок., заплю́щити, шу, щиш, док., що. Закривати очі, опускаючи повіки.

◆ **Заплю́щити о́чі на що** — не звертати уваги на що-небудь, навмисне не помічати чогось.

заплямува́ти, ую, уеш і заплямі́ти, млю́, міш, док. 1. що. Вкрити плямами, забруднити. **2. кого, що, перен.** Зганьбити, знеславити. **3. що, перен.** Гнівно засудити, оголосити ганебним.

запобіга́ти, аю, аеш, недок., запобі́гти, іжу́, іжіш, док. 1. чому. Здалегідь відвертати що-небудь, здалегідь уникати чогось. **2. лише недок., перед ким.** Лестощами і догодженням домагатися ласки в когонебудь.

заповзі́тий, а, е. Те саме, що завзі́тий.

запові́дний, а, е. Який зберігається у первісному стані, незайманий. *Запові́дний степ*; який перебуває під охороною держави. *Запові́дний ліс.* **за́повідь, і, ж. 1.** Висловлювання, що містить у собі релігійно-моральну настанову. **2. перен.** Правило, положення, що є настановою для когонебудь.

запові́т, у, ч. 1. Усне або писемне розпорядження на випадок смерті. **2. перен.** Настанова, наказ нащадкам або послідовникам.

заповітний, а, е. Пов'язаний із до-
рогими для кого-небудь задумами,
спогадами, сподіваннями, мріями.
Заповітні прагнення.

запозича́ти, *аю, а́еш і запозичува́ти, ую, уеш, недок., запозичи́ти, йчу, йчеш, док., що від кого, з чого.* Брати, переймати звідки-небудь, засвоюючи повністю або частково переробляючи на свій лад.

за́полоч, *і, ж.* Нитки для вишивання, переважно кольорові.

запопа́дливий, а, е. 1. Який стара-
ється, дає про щось. 2. *до чого, на що.* Охочий, жадібний. 3. Догідли-
вий, запобігливий.

запо́ру́ка, *и, ж.* Забезпечення чого-
небудь; гарантія; *рідше* запевнення,
доказ.

запрова́джувати, *ую, уеш, недок., запрова́дити, джу, диш, док. 1. що.* Встановлювати, розпочинати, давати початок чому-небудь. *Запроваджува-
ти новий розклад руху транс-
порту.* 2. *лише док., розм., кого.* Відправити, завести куди-небудь.

запро́данець, *нця, ч.* Людина, яка з корисливою метою зраджує кого-
небудь або що-небудь, продажна людина.

за́просто, *присл.* Без дотримання за-
гальноприйнятих формальностей.

запру́да, *и, ж.* Спорудження для під-
йому рівня води в річках, струмках;
невелика гребля.

запряга́ти, *аю, а́еш, недок., запрягти́ язу́, яже́ш, док. 1. кого, що.* За допо-
могою спеціальної упряжі прикріпляти коня, вола чи іншу тварину до воза, саней, щоб тварина, рухаючись, тягла їх за собою. 2. *кого, до чого, перен.* Примушувати кого-небудь виконувати неприємну, важку роботу, підкоривши своїй волі.

запуска́ти¹, *аю, а́еш, недок., запуска́ти, пуцу́, пустиш, док., що.* При-
водити в дію, в рух.

запуска́ти², *аю, а́еш, недок., запуска́ти, пуцу́, пустиш, док. 1. що.* Залишати без догляду, закидати, доводити до незадовільного стану, до неохайного вигляду. 2. (вуса, бороду) Починати відрощувати.

зап'я́стя, *я, с. 1.* Частина кисті руки, що прилягає до передпліччя. 2. Прикраса, що одягається на це місце; браслет.

за́раз, *присл. 1.* В даний момент, в даний час. 2. Дуже швидко, негайно.

за́ра́з, *присл., розм.* Одночасно з чим-
небудь, відразу.

за́рані, *присл. 1.* Попередньо, за-
далегідь. 2. Раніше, ніж завжди, якомога раніше.

зарахо́увати, *ую, уеш, недок., зарахова́ти, ую, у́еш, док. 1. кого, що.* Вносити до числа чого-небудь, кого-небудь, ставити в ряд яких-небудь явищ. 2. *що.* Брати до уваги, включати в рахунок. 3. *що.* Схвалювати знання, ставити оцінку за виконання певної навчальної (спортивної і т. ін.) програми.

за́ріка́тися, *аюся, а́ешся, недок., заре́ктися, ечу́ся, ече́шся, док.* Да-
вати клятвену обіцянку не робити чого-небудь.

заробля́ти, *аю, а́еш, недок., заробі́ти, облю́, оби́ш, док., що. 1.* Здо-
бувати роботою, одержувати за робо-
ту, за службу. 2. *перен.* Ставати гідним чогось, достойним чого-не-
будь. 3. (про отвір і т. ін.) Забивати, зарівнювати.

зарозу́млий, а, е. Який підкреслює свою перевагу над іншими; гордовитий, пихатий.

зару́чини, *чин, мн.* Обряд оголошен-
ня про згоду на одруження, обряд оголошення дівчини і хлопця наре-
ченими.

заса́да¹, *и, ж. 1.* Місце, де хтось ховається, щоб раптово напасти на кого-небудь. 2. Людина або група людей, які заховалися для того, щоб раптово напасти на кого-небудь.

заса́да², *и, ж. 1.* Основа, підстава.

На рівних засадах. 2. Головне поло-
ження, принцип, правило поведінки,
яке зобов'язує. *Найперша засада.*

засила́ти, *аю, а́еш, недок., засла́ти, зашле́, зашле́ш, док., кого. 1.* Поси-
лати кудись далеко. 2. Караючи, перемищати у віддалене місце.

засипа́ти¹, *аю, а́еш, недок., засну́ти, ну́, не́ш, док.* Починати спати, пере-
ходити в стан сну.

засипа́ти², *аю, а́еш, недок., заспа́ти, плю́, пі́ш, док.* Не прокинутися
вчасно, спати довше, ніж треба.

засипа́ти³, *аю, а́еш, недок., засіпа́ти, плю́, плеш, док. 1.* Заповнювати
щось чим-небудь сипким, покривати

щось чим-небудь сипким. 2. Сиплючи, помішати що-небудь десь.

засіб, *субу*, *ч.* Прийом, спосіб дії; пристосування для здійснення якої-небудь діяльності. *Засоби пересування*.

засів, *у*, *ч.* 1. Процес сівби. 2. Засіяне поле, засіяна ділянка.

засідати¹, *аю*, *аеш*, *недок.*, **засісти**, *сяду*, *сядеш*, *док.*, *на кого*. Влаштувати засаду, підстерігати когось. **засідати**², *аю*, *аеш*, *недок.*, **засісти**, *сяду*, *сядеш*, *док.* 1. Сидати на довгий час, довго сидіти. 2. *лише недок.* Проводити засідання.

заскакувати, *ую*, *уеш*, *недок.*, **заскочити**, *чу*, *чиш*, *док.* 1. Скачучи, проникати, забиратися куди-небудь. 2. *лише док.*, *кого*. Несподівано застати, захопити кого-небудь.

засліання, *я*, *с.* 1. Примусове переміщення кого-небудь на проживання у віддалену місцевість. 2. Перебування на поселенні у віддаленій місцевості, як кара. 3. Місце, де відбувають це покарання.

заслінка, *и*, *ж.* Шматок жерсті для закривання отвору печі.

заслужувати, *ую*, *уеш*, *недок.* **заслужити**, *служу*, *служиш*, *док.*, *чого*, *на що*. Своєю діяльністю, працею досягти, стати гідним чого-небудь.

засму́чувати, *ую*, *уеш*, *недок.*, **засму́тити**, *сму́чу*, *сму́тиш*, *док.*, *кого*. Завдавати кому-небудь смутку, прикрасі.

засно́вувати¹, *ую*, *уеш*, *недок.*, **засну́вати**, *ую*, *уеш*, *док.*, *що*. Давати початок існуванню чогось, влаштувати що-небудь, закладати основи чогось.

засно́вувати², *ую*, *уеш*, *недок.*, **засну́вати**, *ую*, *уеш*, *док.*, *що чим*. Затягувати нитками, павутинням якусь обмежену площу; покривати що-небудь чимсь.

заспів, *у*, *ч.* 1. Вступна частина пісні або кожного куплета. 2. Початок думи, биліни та ін., не пов'язаний безпосередньо з його основним змістом.

заспокі́ливий, *а*, *е*. Який дає, приносить заспокоєння.

заспоко́ювати, *бую*, *буюеш*, *недок.*, **заспоко́йти**, *бую*, *біш*, *док.* 1. *кого*. Викликати почуття спокою, вгамо-

увати. 2. *що*. Знімати (біль, голод і т. ін.).

заста́ва¹, *и*, *ж.* Майно або коштовності, що віддаються кредиторіві, як гарантія того, що позичені ним гроші будуть йому повернені.

заста́ва², *и*, *ж.* 1. *іст.* Місце в'їзду до міста або виїзду з нього; первісно місце, що перегороджувало доступ, шлях до чого-небудь. 2. Військовий підрозділ, що здійснює сторожову охорону.

застава́ти, *таю*, *таеш*, *недок.*, **заста́ти**, *ану*, *анеш*, *док.*, *кого*, *що*. Виявляти, знаходити, бачити когось в якому-небудь стані, положенні. **заставля́ти**, *яю*, *яеш*, *недок.*, **застави́ти**, *влю*, *виш*, *док.*, *кого*, *що*. Ставити перед необхідністю робити що-небудь, примушувати робити щось.

заста́рілий, *а*, *е*. 1. Який вийшов з ужитку, не відповідний до сучасності. *Заста́рілий погляд*. 2. Здавна узвичаєний, здавна вкорінений. *Заста́ріла звичка*.

застила́ти, *аю*, *аеш* і **застеля́ти**, *аю*, *яеш*, *недок.*, **застелі́ти** і **засла́ти** *стелю*, *стеліш*, *док.*, *що*. 1. Розстилаючи, накладаючи щось, повністю закривати. *Застеляти ліжко*. 2. Закрити, укрити чимось важким, непрозорим, туманним та ін. *Хмари застелили горизонт*.

застере́ження, *я*, *с.* 1. Попередження про небезпеку. 2. Зауваження, що уточнює, роз'яснює думку.

засті́й, *тою*, *ч.* Затримка, зупинка, несприятлива для розвитку чого-небудь.

засто́порювати, *ую*, *юеш*, *недок.*, **засто́порити**, *рю*, *риш*, *док.*, *що*. Зупиняти рух машини, механізму. **застосо́вувати**, *ую*, *уеш*, *недок.*, **застосова́ти** *ую*, *уеш*, *док.*, *що*. Використовувати, вводити в практику. *Застосовувати досягнення науки*.

застрі́льник, *а*, *ч.* Той, хто першим починає яку-небудь справу, зачинатель. *Піонери — застрі́льники тиму́рівського руху*.

за́стувати, *ую*, *уеш*, **за́стити**, *за́чу*, *за́стиш*, *недок.*, *кому*. Заважати, заслоняючи, загороджуючи світло.

заступа́ти, *аю*, *аеш*, *недок.*, **заступи́ти**, *ступлю́*, *сту́пиш*, *док.*, *кого*, *що*. 1. Загороджувати, заслоняти.

Хмар заступили сонце. 2. перен., розм. Захищати, оберігати. 3. Заміняти когось, щось, тимчасово виконувати чий-небудь обов'язки.

засуджувати, ую, уеш, *недок.*, **засудити**, суджу́, суди́ш, *док.* 1. *кого на що*. Визначати яку-небудь кару винному. 2. *кого, що*. Не схвалювати, негативно ставитися до кого-, чого-небудь.

засукувати, ую, уеш, *недок.*, **засука́ти**, засука́ю, засука́еш і засучу́, засучи́ш, *док.*, *що*. Загортати догори (рукави, поли одяжі).

засу́ха, н, ж. Відсутність дощів, що призводить до висихання ґрунту і загибелі рослинності.

засухості́йкий, а́, е́, с. г. (про рослину) Який витримує засуху.

зась, *вигук*, *розм.* Уживається при вираженні заперечення, відмови в чому-небудь, заборони робити щось.

затаврува́ти, ую, уеш, *док.* 1. Позначити тавром, поставити тавро на чомусь. 2. *кого, що*. Суворо засудити, оголосити ганебним.

зата́ювати, юю, юеш, *недок.*, **зата́їти**, аю, аїш, *док.*, *що*. 1. Приховувати від інших, зберігаючи в собі, для себе. 2. (про дихання) Затримувати (від страху, чекання і т. ін.).

затве́рджувати, ую, уеш, *недок.*, **затве́рдити**, джу, ди́ш, *док.*, *кого, що*. Схвалювати що-небудь, вважати остаточно вирішеним; остаточно призначати (на посаду, пост).

затве́рдіти, джу́, ди́ш, *док.*, *що*. 1. Міцно завчити, запам'ятати. 2. Почати твердити, повторювати те саме.

затво́р, а, ч., *спец.* Пристрій, який закриває отвори в різних механізмах, приладах. *Затво́р рушниць*.

затика́ти, аю, аеш, *недок.*, **заткну́ти**, ну́, не́ш, *діал.* **затка́ти**, каю, ка́еш, *док.*, *що*. 1. Щільно заповнювати чимось, закривати (отвір). 2. *розм.* Засувати куди-небудь. ◆ **З а т к н у т и з а п о я с к о г о** — переважати в чому-небудь. **З а т и к а т и р о т а** — примушувати мовчати.

затира́ти, аю, аеш, *недок.*, **зате́рти**, тру́, тре́ш, *док.* 1. *що*. За допомогою тертя вирівнювати, згладжувати нерівності поверхні. 2. *перен.*, *розм.*

Замовчувати, приховувати що-небудь. 3. *кого, що, перен.* Навмисно применшувати роль, значення кого-

або чого-небудь, не давати можливості відзначитися.

затиска́ти, аю, аеш і **зати́скувати**, ую, уеш, *недок.*, **зати́снути**, ну, не́ш, *док.*, *що*. 1. Туго здавлювати, охопивши з усіх боків. 2. *перен.* Заважати вільному виявленню чого-небудь. *Зати́скувати критику*.

зати́шний, зати́шна, зати́шне. 1. Захищений від вітру. 2. *перен.* Зручний, приемний для перебування в ньому.

за́то́ка, н, ж. Водний простір, що заходить, заглиблюється в суходіл.

затуля́ти, яю, я́еш, *недок.*, **зату́лити**, улю, у́лиш, *док.*, *кого, що*. Закривати, відгороджувати чим-небудь від чогось, робити невидимим або недоступним; заслоняти.

затума́нювати, юю, юеш, *недок.*, **затума́нити**, аню, а́ниш, *док.* 1. *що*. Злегка затемнювати, закривати туманом, млою, робити невидим або нечітко видимим. 2. *що, перен.* Рсбити незрозумілим, неясним. 3. *кого, перен.* Позбавляти можливості ясно розбиратися в чомусь.

зату́рканий, а, е. Заляканий, замучений нападами, заборонами.

за́тхлий, а, е. 1. Несвіжий, застоїаний, з неприємним запахом. 2. *перен.* Консервативний, відсталий.

затма́рювати, юю, юеш, *недок.*, **затма́рити**, рю, ри́ш, *док.* 1. *що*. Покривати тьмою, млою, робити щось темним. ◆ **З а т м а р ю в а т и**

р о з у м, **с в і д о м і с т ь** — зменшувати здатність ясно мислити, тверезо сприймати дійсність. 2. *кого, що, перен.* Печалити, зменшувати радість. 3. *кого, перен.* Мати перевагу над ким-небудь.

заува́жувати і **завва́жувати**, ую, уеш, *недок.*, **заува́жити** і **завва́жити**, жу, жи́ш, *док.* 1. *кого, що і без додатка*. Помічати кого-, що-небудь, звертати увагу на кого-, що-небудь. 2. Коротко висловлюватися з приводу чогось.

З а ю к и. Виявляти несхвалення, зауважує на провини, помилку і т. ін.

заха́ращувати, ую, уеш, *недок.*, **заха́растити**, а́щу, а́стиш, *док.*, *що чим*. Заповнювати, заставляти чим-небудь громіздким, незручним, непотрібним.

за́хват, у, ч. Велике піднесення, захоплене схвалення.

захв'ят, у, ч. 1. Привласнення чого-небудь, що належить іншому. 2. Охоплюваний чим-небудь простір. 3. *род. а, техн.* Частина інструмента, якою щось захоплюється.

захист, у, ч. 1. Охорона, заступництво. 2. Відстоювання на суді інтересів обвинуваченого. 3. Місце, предмет, споруда, де можна захиститись від когось або чого-небудь. захід¹, ходу, ч. 1. Одна з чотирьох сторін світу і напрямку; протилежне схід. 2. Частина горизонту, де заходить сонце. 3. (з великої літери) Західна Європа, країни Західної Європи.

захід², ходу, ч. 1. Сукупність дій, що мають на меті здійснення чого-небудь. 2. *розм.* Клопіт, морока. ◆ **Захо́ду** не в ар т и й — зусилля, кошти, витрачені на щонебудь, не дадуть ніякого наслідку. **захо́вувати**, ую, уеш, *недок.*, **захо́ва́ти**, аю, аеш, *док.* 1. *кого, що.* Класти, поміщати в таємне, не відоме іншим місце; робити невидимим, непомітним для інших. 2. *що, розм.* Зберігати щонебудь, утримувати в незмінному стані. **Захо́вати в пам'яті, серці.** 3. *лише док., кого.* Дати притулок. 4. *лише док., кого.* Схоронити, поховати (померлого). **захо́дитися¹**, джуся, дишся, *недок.*, **захо́дитися²**, оджуся, одишся, *док.* Робити щонебудь, коло когось або чогось. Починати робити щонебудь, братися до виконання чого-небудь, робити щось. ◆ **Захо́ди́ть с я на що** — іде до чогось.

захо́дитися², джуся, дишся, *недок.*, **зайті́ся**, йдуся, йдешся, *док.*, *від (з) чо́го.* Довго, нестримно, судорожно сміятися, плакати, кашляти. **захо́плювати**, юю, юеш, *недок.*, **захо́піти**, оплю, опиш, *док.* 1. *що.* Хватаючи, брати щонебудь. 2. *кого, що.* Брати з собою. 3. *кого, перен.* Дуже приваблювати, викликати великий інтерес до себе. 4. *що.* Пересуваючись, поширюватися на якомусь просторі.

заці́ка́влювати, юю, юеш, *недок.*, **заці́ка́вити**, влю, виш, *док.*, *кого, ким* — *чим.* Викликати в кого-небудь цікавість, інтерес до когось або до чогось.

зачаро́вувати, ую, уеш, *недок.*, **зачаро́ва́ти**, ую, уеш, *док.*, *кого, що чим.* Захоплювати, підкорювати собі, своїй владі, своїй привабі.

зачи́на́тель, я, ч. Той, хто першим починає важливу, серйозну справу. **зачи́на́ти**, аю, аеш, *недок.*, **зача́ти**, чну, чнеш, *док.*, *що.* Давати початок чому-небудь, розпочинати щось.

зачи́ня́ти, яю, яеш, *недок.*, **зачи́ніти**, чиню, чиниш, *док.* 1. *що.* Закривати щось розкрите (на замок, на засув і т. ін.) **Зачи́няти браму, зачи́няти скриню.** 2. *що.* Припиняти на якийсь час діяльність, дію чого-небудь. **Магазин уже зачи́нили.** 3. *кого.* Позбавляти свободи, замикати, ув'язнювати.

зачіпа́ти, аю, аеш, *недок.*, **зачепі́ти**, еплю, епиш, *док.* 1. *кого, що.* Торкатися до когось, чого-небудь під час руху. 2. *що, перен.* Звертати увагу на щонебудь, згадувати щось. 3. *кого.* Викликати на жарт, на сварку і т. ін. 4. *кого, перен.* Хвилювати, турбувати.

заше́рха́ти, ає, *недок.*, **заше́рхнути** і **заше́рхти**, хне, *док.* 1. Покриватися тонким шаром льоду. **Вода в озері заше́рхла.** 2. Втрачати вологість поверхні, пересихати.

заши́фру́вувати, ую, уеш, *недок.*, **заши́фрува́ти**, ую, уеш, *док.*, *що.* Писати шифром, писати умовними секретними знаками.

зашка́ру́бний, а, е. 1. Шершавий, загрубілий, з дрібними колючими нерівностями. 2. *перен.* Відсталий, консервативний.

за́шморг, у, ч. Складений і зав'язаний кільцем кінець мотузки; петля. **за́шпори**, рів, *мн., розм.* Гострий біль від морозу. ◆ **За́шпо́ри з а й ш л и кому** — заболіло від морозу в кого-небудь.

заявля́ти, яю, яеш, *недок.*, **заяві́ти**, явлю, явиш, *док.*, *про що.* Оголосити свою думку, бажання, прохання **заялжувати**, ую, уеш, *недок.*, **заялжі́ти**, бжу, бзиш, *док.*, *що.* 1. Забруднювати, робити брудним; (одяг) занозувати до блиску. 2. *перен.* Позбавляти щонебудь глибокого змісту, опошляти внаслідок повторювання раніше сказаного ким-небудь іншим.

збагну́ти, ну́, не́ш, *док.*, *що*. Зрозуміти що-небудь, догадатися про щось, вникнути у що-небудь.

збері́гати, аю, а́еш, *недок.*, **зберег-ти**, ежү, ежéш, *док.*, *що*. 1. Не давати загинути, зникнути чому-небудь, оберігати від шкоди, збитків. 2. Не порушувати чого-небудь, залишати в силі, в дії. 3. Тримати в певному місці.

збива́ти, аю, а́еш, *недок.*, **збіти**, зіб'ю, зіб'éш, *док.* 1. *що*. Ударами з'єднувати що-небудь, прибивати одне до одного. 2. *кого, що*. Ударом зрушувати з місця, скидати, примушувати впасти. 3. (підбори, інструмент і т. ін.) Пошкоджувати. 4. *кого, що, перен.* Відхиляти, спрямовувати в неправильному напрямку. 5. *розм.* (гроші, багатство) Складати, призбирувати, накопичувати. 6. (пил, куряву) Піднімати. 7. (посіви, траву) Витоптувати, нищити. ◆ **З б и в а т и п и х у кому** — давати кому-небудь відчуті безпідставності його гордовитості.

збира́ти, аю, а́еш, *недок.*, **зібрати**, зберу́, зберéш, *док.* 1. *кого, що*. Скупчувати, зосереджувати кого-, що-небудь в одному місці. *Зібрати колекцію*. 2. *що*. Створювати що-небудь ціле, поєднуючи окремі частини. *Зібрати машину*. 3. *що*. Знімати, зривати. *Зібрати врожай*. 4. *кого*. Готувати, складаючи щось для дороги. *Збирати сина в дорогу*.

збі́ток, тку, ч. 1. Втрата чогось. ◆ **Н а з б и т к и кому** — на зло, навмисне. 2. *мн., діал.* Пустощі, жарти, вибрики, бешкети.

збі́г, у, ч. Несподіване зіткнення, відбування яких-небудь явищ в один час, в одному місці, в однакових обставинах; несподівана схожість, однорідність, однотипність якихось явищ.

збі́жжя, я, с., *збірн.* 1. Хлібні злаки; зерно. 2. *розм.* Речі, майно.

збрóя, ї, ж. Сукупність засобів, пристосованих, технічно придатних для нападу чи оборони. ◆ **С к л а д а т и з б р о ю** — перестати боротися, припинити боротьбу, підкоритися. **Х о л д н а з б р о я** — зброя, вжиток якої не зв'язаний з використанням пороху та інших вибухових речовин. **збува́ти**, аю, а́еш, *недок.*, **збу́ти**,

збу́ду, **збу́деш**, *док.*, *що*. 1. Знаходити споживачів на що-небудь, продавати. 2. *перен.* Звільнитися від чого-небудь. ◆ **З б у т и з р у к** — продати щось, звільнитися від чогось. **збу́джувати**, ую, уеш, *недок.*, **збудити**, **збуджу́**, **збу́диш**, *док.* 1. *що*. Виклика́ти, породжувати що-небудь (сили, думки, почуття). *Збудити надію*. 2. Викликати нервову піднесення. 3. *лише док., кого*. Примусити прокинутися, перервати чийсь сон.

зва́ба, и, ж. Щось привабливе, спокусливе; спокуса.

зва́жати, аю, а́еш, *недок.*, **зва́жити**, зва́жу, зва́жиш, *док.*, *на кого, що і без додатка*. 1. Брати до уваги, враховувати щось, рахуватися з ким-, чим-небудь. 2. *з заперечною часткою не*. Не надавати значення чому-небудь, свідомо не брати до уваги чогось.

зва́жуватися¹, уюся, уешся, *недок.*, **зва́житися**, жуся, жишся, *док.*, *на що або робити що*. Осмілюватися, приходити до певного рішення, до висновку про необхідність певних дій.

зва́жуватися², уюся, уешся, *недок.*, **зва́житися**, жуся, жишся, *док.*, *без додатка*. Визначати свою вагу.

зва́лювати, юю, юеш, *недок.*, **зваліти**, звалю́, зваліш, *док.*, *що*. 1. Безладно скидати, складати що-небудь. 2. Скидати на землю вниз. 3. *на кого, перен.* Перекладати вину, відповідальність на іншого.

зварю́вати, юю, юеш, *недок.*, **зваріти**, зварю́, зваріш, *док.*, *що, техн.* З'єднувати переважно металеві частини, розплавляючи їх краї.

зва́ти, зву, звеш і зову́, зовéш, *недок.*, *кого, що*. 1. Іменувати кого-небудь, називати. 2. Кликати кого-небудь.

звели́чувати, ую, уеш, *недок.*, **звели́чити**, чу, чиш і **звелича́ти**, аю, а́еш, *док.*, *кого, що*. Вихваляти, прославляти кого-, що-небудь; високо оцінювати.

зверга́ти, аю, а́еш, *недок.*, **звергнути** і **звергти**, гну, гнеш, *док.*, *кого, що, книжн.* 1. Кидати вниз, скидати. 2. *перен.* Силою позбавляти влади. **зверта́ти**, аю, а́еш, *недок.*, **зверну́ти**, зверну́, зверне́ш, *док.* 1. Зміню-

вати напрямок, спрямовувати вбік.

◆ **З вертати з дороги якої** — змінювати свої погляди, переконання. 2. *на кого* — *на що і без додатка*. Спрямовувати, обирати певний напрямок. 3. *що на кого, що*. Перекладати на кого-небудь іншого свою вину, відповідальність.

звѣрхній, я, е. 1. Який підкреслено виявляє свою перевагу над ким-небудь. 2. Зовнішній, який знаходиться на поверхні, зверху; протилежне в н у т р і ш н і й.

звѣрхність, ності, ж. 1. Наявність переваги, відчуття переваги над ким- або чим-небудь. 2. Керівне становище, керівна роль кого-, чого-небудь.

звеселяти, яю, яєш, *недок.*, **звеселити**, лю, ліш, *док.*, *кого*. Викликати в кого-небудь веселість, робити веселим, розважати когось.

звивати, аю, аєш, *недок.*, **звіти**, зів'ю, зів'єш, *док.*, *що*. 1. Виготовляти що-небудь, скручуючи або сплітаючи. 2. Складати, згортати.

звикати, аю, аєш, *недок.*, **звйкнути**, ну, неш, *док.*, *до кого, до чого*. Освоюватися з ким- або з чим-небудь.

звироднілий, а, е. Який втратив цінні якості своїх предків, попередників; який став гіршим порівняно з попереднім станом.

звйтияець, жця, ч., *уроч*. Той, хто домогся перемоги в бою, праці і т. ін.; переможець.

звйчай, звйчаю, ч. 1. *перев. мн.* Загальноприйнятій порядку, традиційно встановлені правила суспільної поведінки. 2. Манера поведінки, прийнятій спосіб дії.

звйчайний, а, е. 1. Нічим не видатний; такий, як усі, як завжди; звичний. 2. Вихований, увічливий, який знає правила поведінки.

звідусіль, *присл.* З усіх боків, з усіх напрямків.

звйи, звюю, ч., *розм.* 1. Щось змотане у клубок, сплетіння чого-небудь. 2. Згорнуті у клубок речі, згорток. 3. Закрут, звивина.

звільна, *присл.* Поступово, помалу, потроху, не поспішаючи.

звільняти, яю, яєш, *недок.*, **звільнити**, звільню, звільниш, *док.* 1. *що від чого*. Робити місце вільним, порожнім, виймаючи або знімаючи

з нього те, що там було. *Звільнити стіл. 2. кого від кого, чого*. Надавати волю кому-небудь; позбавляти когонебудь, чогось небажаного. *Звільняти від арешту. 3. кого*. Відсторонювати (від роботи, занять). *Звільнити з роботи*.

звйр, а, ч. 1. Дика хижка тварина. 2. *перен.* Зла, жорстока людина.

звйрати¹, яю, яєш, *недок.*, **звйрити**, рю, риш, *док.*, *що з чим*. Порівнювати, встановлюючи схожість, подібність; зіставляти. *Звйрте годиники*.

звйрати², яю, яєш, *недок.*, **звйрити**, рю, риш, *док.* *що, кому*. Повідомляти, робити відомим, ділитися з чим-, ким-небудь (переживаннями, думками і т. ін.).

звйт, у, ч. Писемне або усне повідомлення про свою діяльність, виконання дорученої справи і т. ін.

звѣдити, джу, диш, *недок.*, **звесті**, зведу, зведєш, *док.* 1. *кого, що*. Ведучи, спускати згори вниз; змушувати змінити напрямок. 2. *кого*. Ведучи, допомагати підніматися вгору. 3. *що*. Споруджувати, будувати. 4. *кого, що з ким, чим*. Зближувати, змушувати наблизитися одне до одного, створювати умови для зближення, зустрічі. 5. *що*. Знищувати, робити непомітним (плями, фарбу).

◆ **Зводити з розуму кого** — позбавляти можливості тверезо міркувати через сильне захоплення ким- або чим-небудь.

зволікати, аю, аєш, *недок.*, **зволікти** і **зволічти**, лочу, лчеш, *док.*, *що*. 1. Тягти волоком; стягати, стягувати. *Ледве зволік чоботи з ніг. 2. лише недок.*, *що, з чим*. Не поспішати з чимсь, затягувати щось, відкладати виконання чогось. *Зволікати з відповіддю*.

зворѣт, у, ч. 1. Місце, де повертає дорога; поворот. 2. Протилежний бік плоского предмета. *На зворѣті фотокартки*. 3. *лінгв.* Певний спосіб поєднання слів, вираз. *Фразеологічний зворот*.

зворушувати, ую, уєш, *недок.*, **зворушити**, ушу, ушіш, *док.*, *кого*. Викликати в кого-небудь добре, ніжне почуття, приємно хвилювати. **звучати**, йть, *недок.* 1. Видавати

звуки; бути чутним. *Звучать удари молота. Звучить гітара.* 2. перен. Виразитися, втілювати якийсь образ, яексь поняття.

зв'язок, зќ, ч. 1. Співвідношення взаємної залежності, обумовленості, спільності між чим-небудь. *Зв'язок теорії та практики.* 2. Спілкування між ким-небудь. *Міжнародні наукові зв'язки.* 3. Те, що дає змогу спілкуватися з ким-небудь або з чим-небудь, засоби спілкування. *Телеграфний зв'язок.* 4. розм. Близьке знайомство з ким-небудь, що забезпечує підтримку, вигоду.

зга́га, и, ж. 1. Нестримне бажання пити; спрага. 2. Хворобливе відчуття у стравоході; печія.

зга́дка, и, ж. 1. Відновлення в думці минулих подій, вражень. 2. Зауваження, замітка про що-небудь або про когось.

згляда́тися, аюся, аешся, *недок.*, з *ким*. Переглядатися, обмінюватися поглядами.

згляну́тися, нуся, нешся, *док.*, на *кого*, на *що*, *перен.* Змилюватися над ким-, чим-небудь, пожаліти кого-, що-небудь, виявити милосердя до когось чи до чогось.

зго́да, и, ж. 1. Позитивна відповідь на прохання; дозвіл. 2. Спільність точок зору, єдиний погляд на що-небудь, дружні стосунки.

зго́дом, *присл.* Через деякий час після настання дії у минулому або майбутньому; потім, пізніше.

зго́лшуватися, уюся, уешся, *недок.*, **зго́лосітися**, лш́шюся, лосішся, *док.* Заявляти про своє бажання, виявляти своє бажання.

зго́ртати, аю, аеш, **зго́ртувати**, ую, уеш, *недок.*, **зго́рну́ти**, зго́рну́, зго́рнеш, *док.*, *що*. 1. Скласти що-небудь розкладене, розстелене (прапор, вітрила, скатертину і т. ін.). 2. Збирати до купи, згрібати до купи.

3. Згрібаючи, збирати з чого-небудь, згрібати з чогось.

зго́рбований, а, е. Який бавнав багато горя, несе на собі сліди страждань.

згра́бний, а, е. Який має добру фізичну виправку; вправний, граціозний.

згра́я, ї, ж. 1. Група дрібних тварин одного виду, переважно птахів, риб.

Згряя горобців. 2. *перен.* (про людей) Натопт, юрба. 3. *перен.* Група суспільно шкідливих елементів; банда. **Згряя злочинців.**

згуба, и, ж. 1. Загибель, погибель. 2. Те, що втрачене, загублене; втрата. **здава́тися**¹, здаюся, здаєшся, *недок.*, **зда́тися**, зда́мся, зда́сися, *док.* 1. *кому*, *чому*. Припиняти опір, підкорятися. 2. *на кого*, *на що*. Сподіватися, ставитися до кого-, чого-небудь з довірям; покладати надію. 3. *для чого*. Бути придатним, пригодитися.

здава́тися², здаюся, здаєшся, *недок.*, **зда́тися**, зда́мся, зда́сися, *док.* 1. Своїм виглядом нагадувати когось, бути подібним до кого- або до чого-небудь. *Гори здавалися синіми.* 2. *безос.* Уявлятися. *з'являтися в думці, уяві. Мені здається.*

зда́тний, а, е., *до чого*, *на що*. Який має здібності до чого-небудь, який може зробити щось.

зде́ржувати, ую, уеш, *недок.*, **зде́ржати**, жу, жиш, *док.* 1. *що*. Стримувати, ослаблювати вияв чого-небудь. 2. *кого*, *що*. Зупиняти.

зди́бати, аю, аеш і **зди́бувати**, ую, уеш, *недок.*, **зди́бати**, зди́баю, зди́баеш, *док.*, *кого*, *що*, *розм.* Ідучи, рухаючись, прибувши куди-небудь, заставати, помічати, виявляти.

зди́бний, а, е. Який має здібності до чогось, який може зробити що-небудь; обдарований.

зди́мати, аю, аеш, *недок.*, **зди́няти**, зди́мю, зди́меш, *док.*, *що*. 1. Піднімати, підносити вгору. 2. Знімати, переставляти згори вниз, звільняти щось від чого-небудь. 3. *розм.* Починати. *Зняти тривою, галас.*

зди́сноувати, юю, юеш, *недок.*, **зди́снїти**, нїю, нїш, *док.*, *що*. Втілювати в дійсність, перетворювати в дійсність, виконувати задумане.

здобува́ти, аю, аеш, *недок.*, **здобу́ти**, у́ду, у́деш, *док.*, *що*. 1. Придбувати, набувати у власність, у користування. 2. Діставати з надр землі. 3. Виробляти, добувати шляхом обробки. **здо́гад**, у, ч. Припущення, не обгрунтоване достатніми фактичними даними.

здо́рбвий, а, е. 1. Який має здоров'я; протилежне *хворий*. *У здоровому*

тілі здоровий дух. 2. розм. Великий розміром. *Здоровий будинок стоїть на розі.*

здоров'я, я, с. 1. Правильна, нормальна діяльність живого організму. 2. Те чи інше самопочуття людини.

◆ **Н а з д о р о в'я** — вислів у відповідь на слова вдячності за щось.

здужати, аю, аєш, *недок.* і *док.* 1. *недок.* Бути здоровим, мати силу, бути в стані щось робити. 2. *док.*, *кого.* Перемогти; виявитися сильнішим від когось.

зелений, а, е. 1. Один із семи кольорів, що знаходиться в спектрі поміж жовтим і блакитним; колір свіжої трави, листя. 2. Рослинний, який складається з рослини. *Зелені насадження.* *Зелений борщ* — борщ із шавлем. 3. (про плоди, овочі і т. ін.) Недостиглий, незрілий. *Яблука ще зелені.* 4. *перен.*, *розм.* Недосвідчений через свою молодість, незрілий, не сформований.

землетрус, у, ч. Коливання земної поверхні та підземні поштовхи, які виникають унаслідок геологічних процесів, що відбуваються в надрах землі або в земній корі.

земля, і, ж. 1. Суша (на відміну від водного простору). 2. Грунт, верхній шар кори нашої планети. *Обробток землі.* 3. Розсипчаста темно-бура речовина, що входить до складу кори нашої планети. *Піщана земля.*

4. Територія з угіддями, що перебуває в чьому-небудь володінні, користуванні. *Земля колгоспу ім. В. І. Леніна.* 5. Країна, держава. 6. (з великої літери) Третя від Сонця планета сонячної системи, на якій ми живемо. *Місяць* — супутник Землі. 7. *перен.* Місце життя і діяльності людей.

земляк, а, ч. Уродженець однієї з ким-небудь місцевості, країни.

землянин, а, ч. Житель планети Земля.

зємновідні, них, *мн.*, *зоол.* Клас хребетних, які мають ознаки наземних тварин, але щільно зв'язані з водним середовищем.

зємство, а, с. Дореволюційне місцеve самоуправління в сільських місцевостях, у складі якого переважало дворянство.

зеніт, у, ч. 1. Найвища точка небесної сфери над головою спостерігача. 2. *перен.* Найвища міра, межа чогонебудь. *В зеніті слави.*

зенітка, и, ж., *розм.* Гармата для стрільби по повітряних цілях.

зєрнó, зєрнá, с. 1. Насіння злаків (а також деяких інших рослин). 2. *зєбрн.* Насіння хлібних злаків. 3. *чого* або *який*, *перен.* Невелика частина, зародок чогонебудь. *Зєрно істини.*

з'єднувати, ую, уєш, *недок.*, *з'єднати*, аю, аєш, *док.* 1. *що.* Скласти з багатьох частин одне ціле; зливати воедино. *З'єднати зусилля.* 2. *щоз чим.* Зв'язувати, скріплювати. *З'єднати кінці мотузки.* 3. Встановлювати зв'язок, сполучати. *Міста з'єднани авіалінією.*

зигзàг, а, ч. Ламана лінія, напрямок по ламаній лінії. *Зигзаги блискавок.* **зимостійкий**, а, е, с. г. Здатний протистояти холодів та несприятливим умовам, здатний витримувати холод і несприятливі зимові умови. *Зимостійкий сорт винограду.*

зиск, у, ч. Прибуток, вигода, користь від чогонебудь.

зичити, чу, чш, *недок.*, *кому*, *чого.* Висловлювати побажання; бажати. **зичливий**, а, е. Який ставиться до когось добре, прихильний до когонебудь.

зілля, я, с. 1. *зєбрн.* Трава, трави (здебільшого пахучі). 2. Настій з трав (як лікувальний засіб). 3. *зєбрн.* Люди, які роблять щось погане, недобре, шкідливе.

зіницья, і, ж. Отвір у райдужній оболонці ока, через який в око проникає світло. ◆ **Берегти**, як з і н и ц ю о к а — пильно, старанно оберігати, зберігати.

зір, зóру, ч. 1. Одне з п'яти почуттів, органом якого є око; здатність бачити. *Поле зору.* 2. Спрямованість очей на кого-, що-небудь; погляд. *Притягувати зір.*

зірка, и, ж. 1. Небесне тіло, що являє собою скупчення розжарених газів. ◆ **Зірки з неба х ап а т и** (з н і м а т и) — обдарований особливим талантом. 2. *перен.* Видатний діяч (кіномистецтва та ін.). 3. Геометрична фігура з гострокутними виступами; предмет у формі

такої фігури. Морська з і р к а — морська тварина з класу голкошкірих.

зіставлення, я, с. Розгляд і порівняння кого-, чого-небудь з ким-, чим-небудь для виведення певного висновку.

зіткнення, я, с. 1. Таке положення двох або кількох тіл, предметів, при якому вони стикаються своїми граничними лініями або частинами. *Точка зіткнення прямої з колом.* 2. Сутичка, зустріч чогось різного, протилежного, несумісного, ворожого одне одному. *Зіткнення характерів. Зіткнення різних точок зору. зійти, яє, недок.* Бути розкритим, виявляти глибину; зяяти. *Безодня зіяла під ногами сміливих альпіністів.*

з'їзд, у, ч. 1. Збори представників великої громадської або наукової організації, груп населення, діячів певної галузі. 2. Місце, по якому з'їжджають; спуск.

злізати¹, зліжу, злізиш, *недок.*, злізти, ізу, ізеш, *док.* 1. з чого і без додатка. Спускатися, тримаючись, чіпляючись за що-небудь. *Злізти з дерева.* 2. на що і без додатка. Підніматися, вповзати, тримаючись, чіпляючись за щось. *Злізти на горіше.*

злізати², зліжу, злізиш, *док.*, *розм.*, що. Облазити якесь місце, обійти велику територію.

зледащити, ію, іеш, *док.*, *розм.* 1. Зробитися лінивим, розлінитися, стати неробою. 2. Морально опуститися, розпуститися, розбеститися. **зліва**, и, ж. 1. Густий і рясний дощ, дуже сильний дощ. 2. *перен.* Велика кількість чого-небудь; потік. *Сонячна злива.*

зліднений, а, е. 1. Убогий, дуже бідний. 2. Дуже малий, мізерний (розміром, кількістю).

злий, а, е. 1. Недобрий, сердитий, сповнений злоби, злості; протилежне до обр и й. *Злий погляд. Злий жарт.* 2. Недоброякісний, поганий, низької якості. *Злий кожух.*

злість, злбсті, ж. Сердитий, роздратовано-ворожий настрій; стан роздратування, ворожого ставлення до кого-, чого-небудь. ♦ Я к н а з л і с т ь — наче навмисно.

злітати, аю, аеш, *недок.*, злетіти, злечу́, злеті́ш, *док.* 1. Летячи, підніматися вгору, здійматися. ♦ З л і т а т и в п о в і т р я — підриватися, вибухати. 2. Падати вниз. *Злітає листя з дерев.* 3. (про слово, крик) Зриватися.

злітати, аю, аеш, *док.* 1. Літаючи, побувати скрізь. 2. *розм.*, *перен.* Швидко збігати, з'їздити куди-небудь. *Злітати до міста.*

злоба, и, ж. Почуття гнівного роздратування, недоброчливості до кого-небудь. ♦ Н а з л о б у д н я — (писати, говорити) про те, що в даний момент хвилює, цікавить усіх, притягає загальну увагу. **злюбодінний**, а, е. Який в даний момент усіх хвилює, цікавить, притягає загальну увагу; що стосується до злоби дня, що становить злобу дня.

зловживання, я, с. 1. Незаконне використання чогось на шкоду, кому-, чому-небудь. 2. Незаконне використання своїх прав і можливостей.

зловісний, а, е. Який віщує, нещастя, зло. *Зловісна тиша.*

зловмісний, а, е. 1. Який має злі, недобрі наміри. 2. Який вчинений зі злим наміром.

зловтіха, и, ж. Злоблива радість з приводу чиеїсь невдачі, чийогось нещастя.

злбдій, я, ч. Той, хто краде; злочинець, який займається крадіжками.

злопам'ятний, а, е. Який не забуває, не прощає заподіяного йому зла.

злослівний, а, е. Який любить дошкулити, сказати щось ущипливе; недоброчливий; злобний; злостивий.

злословити, влю, виш, *недок.* Недоброчливо, зло говорити, висловлюватися про кого-, що-небудь; пліткувати, займатися пересудами.

злбчин, у, ч. Суспільно небезпечна дія, що порушує встановлені норми, закони; неприпустимий, недозволений вчинок. *Кримінальний злочин.* **зляюкісний**, а, е. Дуже небезпечний, який загрожує життю. *Зляюкісна пухлина.*

змагання, я, с. 1. Намагання домогтися кращих результатів, перевершити інших учасників, виконавців тієї самої справи. *Соціаліс-*

тичне (комуністичне) змагання — метод організації праці, заснований на поширенні досвіду передовиків і загальному підвищенні продуктивності виробництва. 2. *перен.* Сутичка, боротьба двох протилежних сил.

змага́тися, аюся, аєшся, *недок.* 1. з *ким.* Міряючися силою, намагатися перевершити кого-небудь у якомусь відношенні. *Змагатися за краще оформлення стінгазети.* 2. Брати участь у рухові за виконання і перевиконання виробничих планів шляхом підвищення продуктивності праці. 3. *проти кого, за що.* Боротися, воювати. *Змагатися проти зла.*

зменшувати, ую, уєш, *недок.*, зменшити, шу, шиш, *док.*, що. Робити меншим, знижувати. *Зменшити напруження.*

зміна, и, ж. 1. Дія, процес повороту до чогось іншого. *Зміна погоди.* 2. Поява замість чого-небудь іншого, заміна чимось іншим. *Зміна пір року.* 3. Проміжок робочого часу, після закінчення якого працівники змінюються. *Друза зміна.* 4. Група людей, яка змінює працівників після закінчення часу їх роботи. *Вечірня зміна вертається з заводу.* 5. Комплект одягу, який міняють після певного часу. *Зміна білизни.*

зміст, у, ч. 1. Суть, внутрішній смисл, значення чого-небудь. *Форма і зміст.* 2. Перерахування глав чи інших складових частин книжки, рукопису. **зміцніти**, ію, ієш, *док.* 1. Стати міцнішим, здоровшим. *За рік хлопчина виріс, помітно зміцнів.* 2. Стати більш могутнім, впливовішим. *Зміцніло прагнення народів до миру.*

змова, и, ж. Таємна домовленість про спільні дії проти кого-небудь з політичною або іншою метою. *Контрреволюційна змова.*

змога, и, ж. Те, що може відбутися, що може бути здійснене; можливість. *Маю змогу приїхати.*

зморшка, и, ж. Нерівність, складка на шкірі обличчя, тіла, поверхні чого-небудь.

зму́жнити, ію, ієш, *док.* 1. Досягти повного фізичного розвитку; стати дорослим. 2. *перен.* Досягти розквіту у своєму розвитку.

знаве́ць, вця́, ч. Той, хто має глибокі знання в певній галузі. *Знавець музики.*

зна́да, и, ж. 1. Те, що вабить до себе; спокуса. 2. Привабливість, принадність, чарівність.

знайо́мити, млю, миш, *недок.* 1. *кого з ким.* Робити людей знайомими між собою. *Знайомити з новим учителем.* 2. *кого з чим.* Давати кому-небудь відомості, знання про щось. *Знайомити з історією села.*

знак, ч. 1. *род. а.* Мітка, зазначка, предмет, явище, яким позначається, виражається щось. *Розділові знаки* — значки, вживані для членування письмового тексту. *Грошовий знак* — гроші. 2. *род. знаку́.* Слід, відбиток, прикмета чого-небудь. *І знаку нема.*

знамені́тий, а, е. 1. Усім відомий, який користується великою популярністю. 2. Незвичайний, надзвичайний, видатний щодо своїх позитивних якостей.

знаме́нний, а, е. Важливий за своїм значенням. *Знаменна дата.*

зна́ння, я, с. 1. Осягнення, зрозуміння дійсності свідомістю. 2. Сукупність відомостей в якій-небудь галузі. *Озолодіти знаннями.*

знаря́ддя, я, с. 1. Технічне пристосування, за допомогою якого виконується робота або якась дія. *Знаряддя праці.* 2. *перен.* Засіб для досягнення якої-небудь мети.

зна́ти, зна́ю, зна́єш, *недок.* 1. *про кого, що.* Мати відомості. *Знаю про наступні збори.* 2. *кого, що.* Мати знання, уявлення про кого-, що-небудь. *Знати фізику.* 3. *кого, що.* Бути знайомим з ким-небудь. *Я його знаю з дитинства.* 4. *що.* Відчувати, переживати. *Не знати страху.* 5. *що.* Дотримуватися чого-небудь. *Треба в усьому знати міру.*

◆ **Не знати без додатка** — невідомо. **Пальці знати** — невміло, незграбно (зроблене, заховане щось). **зна́тний**, а, е. 1. Видатний за своїми заслугами. *Знатний механізатор.* 2. *ітн.* Належний до знаті, до аристократичної верстви суспільства.

зна́хар, я, ч., *заст.* Людина, що нібито лікує, застосовуючи, крім засобів народної медицини, також чаклунські замовляння і т. ін.

знаходити, джу, диш, *недок.*, **знайти**, йду, йдеш, *док.*, *кого, що*. Помічати, виявляти, здобувати в результаті розшуків, спостережень і т. ін. **Знайти загублену річ.** ♦ **Знайти** собі раду — знайти вихід зі становища; не розгубитися.

значення, я, с. 1. Суть чого-небудь, зміст. **Значення терміна.** 2. Важливість, роль чого-небудь. **Виховне значення праці.**

значний, а, ё. 1. Великий розміром, силою, кількісно. **Значна сума грошей.** 2. Важливий, з великим значенням. **Значна подія.**

зневажати, аю, аєш, *недок.*, **зневажити**, жу, жиш, *док.* 1. *кого, що*. Ображати, принижувати кого-, що-небудь; виявляти презирство до когось, до чогось. 2. *що*. Не рахуватися з чим-небудь, не зважати на щось. **знедолений**, а, е. Нещасливий, позбавлений необхідного; безправний, пригнічений.

знеміга, и, ж. Стан глибокої втоми, знесилення, почуття розслабленості. **зненіцька**, *присл.* Несподівано, раптом.

знеосіблення, я, с. Позбавлення, втрата характерних індивідуальних рис.

знепритомніти, ію, ієш, *док.* Втратити свідомість (в результаті болю, хвороби, сильного переживання).

знесилення, я, с. Стан занепаду сили, глибокої втоми, втрата сили.

знéхтувати, ую, уєш, *док.*, *кого, що і ким, чим.* Не порухатися з ким-, чим-небудь, виявити неповагу до кого-, чого-небудь, не звернути уваги на когось, на щось.

знешкóджувати, джую, джуєш, *недок.*, **знешкóдити**, джу, диш, *док.*, *кого, що*. Робити нешкідливим, незагрозливим. **Знешкодити міну.**

знизувати, ую, уєш, *недок.*, **знизати**, знижу́, знижеш, *док.*, *що*. Збирати в низку, нанизувати. ♦ **Знизувати** плечима — рухом плечей виявляти здивування, вагання, нерозуміння.

зникати, аю, аєш, *недок.*, **зникнути**, кну, кнеш, *док.* 1. Переставати існувати, пропадати, переставати бути відчутним. 2. Ховатися, переставати бути видимим. 3. Бути відсутнім, перебувати невідомо де.

знищувати, ую, уєш, *недок.*, **знищити**, шу, щиш, *док.*, *кого, що*. Припиняти існування кого-, чого-небудь. **знивечити**, чу, чиш, *док.*, *що*. Зіпсувати, вивести з ладу, нанести непоправну шкоду чому-небудь.

знімати, аю, аєш, *недок.*, **зняти**, зніму́, знімеш, *док.* 1. *кого, що*. Діставати, брати, відділяти щось, що знаходиться вгорі, зверху, на поверхні чого-небудь або прикріплене до чогось. **Зняти книжку з полиці.** 2. *кого з чого*. Примушувати когонебудь залишити свій пост, звільнити. 3. *що, з чого, чим*. Виготовляти копію, подобу чого-небудь. **Зняти мірку.**

знічів'я, *присл.*, *розм.* 1. Від нічого робити. **Знічів'я почав наспівувати.** 2. Раптово, несподівано. **Знічів'я вбіг до хати.**

зніяковіти, зніяковію, зніяковієш, *док.* Розгубитися, засоромитися, відчутти ніяковість.

знущати́ся, щаюся, щаяєшся, *недок.*, *з кого—чого, над ким—чим*. Зло глумитися, ображати когось, заподіювати кому-небудь муки, страждання. **зобáстий**, а, е. Який має велике воло, потовщення на шії.

зобов'язувати, ую, уєш, *недок.*, **зобов'язати**, яжу́, яжеш, *док.*, *кого*. Накладати на кого-небудь обов'язок, вимагати від когось виконання чого-небудь.

зображувати, жую, жуєш, *недок.*, **зобразити**, ражу́, разиш, *док.*, *кого, що*. Відтворювати у художньому образі, створювати образ, змальовувати що-небудь.

зови́ця, і, ж. Чоловікова сестра. **зовні**, *присл.* 1. За межами чого-небудь; протилежне в середині. 2. На вигляд. **Зовні спокійний, а насправді хвилюється.**

зовнішність, ності, ж. Зовнішній вигляд.

зо́всім, *присл.* Цілком, повністю, абсолютно.

зо́дчий, чого, ч., *книжн.* Будівельник, архітектор.

зо́йк, у, ч. Раптовий короткий крик (від болю, страху), раптовий короткий стогін, плач, вигук.

зола́, й, ж. 1. Незгорілі мінеральні залишки від спалювання чого-не-

будь. 2. Деревний попіл, що використувався при пранні білизни.

золотий, а, є. 1. Зроблений із золота, виготовлений із золота. 2. Кольору золота, блискучо-жовтий. 3. *перен.* Дуже добрий; чудовий. *Золоте серце.* 4. у знач. ім. ч., іст. Червінець, золота монета.

золото, а, с. 1. Благородний метал жовтого кольору. 2. Монети, вироби з цього металу. 3. *перен.* Що-небудь дуже дороге, надзвичайно цінне для когось.

зона, и, ж. Простір, смуга між якимись межами, двома лініями або вздовж якоїсь лінії. *Прикордонна зона.*

зонд, а, ч. 1. Прилад у вигляді палички, трубки, вживаний для дослідження внутрішніх порожнин організму, глибоких шарів ґрунту та ін. 2. Повітряна куля з приладом для автоматичного записування, вживана для метеорологічних спостережень.

зондувати, ую, уєш, *недок.*, *що*. 1. Досліджувати за допомогою зонда.

2. *перен.* Попередньо вияснювати що-небудь у кого-небудь.

зоотехнія, і, ж. Наука про розведення, догляд, утримання сільськогосподарських тварин.

зореплавець, вця, ч. Людина, що здійснює політ у космос; космонавт. **зоріти**, зорію, зорієш і зорю, зориш, *недок.* 1. (про небо) Бути зоряним. 2. *перен.* Світити, сяяти. 3. *безос.* Світати.

зоря, і, ж. 1. Небесне тіло, що незброєним оком сприймається як точка в небі, яка світиться; зірка. 2. Освітлення горизонту, світанок. **зосереджувати**, ую, уєш, *недок.*, *зосередити*, джу, диш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Збирати в одному місці. *Зосередити військо.* 2. *на кому — чому.* Зпрямовувати на що-небудь одне. *Зосередити зусилля, увагу.*

зрада, и, ж. Порушення вірності, віроломство.

зрадіти, ію, ієш, *док.*, *кому — чому і без додатка.* Відчути радість.

зрадливий, а, е. 1. Схильний до зради, якому не можна вірити. 2. *перен.* Який порушує вірність; ненадійний, непевний.

зрадник, а, ч. Людина, що вчинила зраду.

зразок, зка, ч. 1. Показовий або пробний виріб; взірєць. *Зразок продукції.* 2. Те, що потрібно наслідувати, з чого треба брати приклад. 3. Тип будови, форма, вигляд чого-небудь. *Зброя найновішого зразка.* **зразу**, *присл.* 1. В той же момент, одним разом, одним заходом, одночасно. 2. *розм.* На перших порах, спочатку.

зривати, аю, аєш, *недок.*, *зірвати*, зірвү, зірвєш, *док.*, *що*. 1. Ривком відділяти, знімати, стягувати що-небудь. *Зірвати яблуко з гілки.* 2. Порушувати, припиняти щось, робити неможливим дальший хід, даліше дотримання чогось. *Зривати ворожі плани.* 3. Робити вибух, знищувати щось вибухом. *Зривати мости.*

зринати, аю, аєш, *недок.*, *зрінуги*, ну, неш, *док.* 1. з чого. Впливати, показуватися з води. 2. *перен.* (про спогад і т. ін.) Зароджуватися, виникати, з'являтися.

зрівнювати¹, юю, юєш, *недок.*, *зрівняти*, яю, яєш, *док.* 1. *кого*, *що* з ким — чим-небудь. Робити однаковим, уподібнювати. 2. *кого*, *що* з ким — чим. Зіставляти, порівнювати.

зрівнювати², юю, юєш, *недок.*, *зрівняти*, яю, яєш, *док.*, *що*. Робити рівним, гладеньким, позбавляти нерівностей поверхню чого-небудь.

зрівнялівка, и, ж., *розм.* Невмотивоване і несправедливе уподібнення в чому-небудь, невинуваті нехтування особливостями чого-небудь.

зріз, у, ч. 1. Поверхня, утворена при розрізуванні чого-небудь. *Зріз деревини.* 2. с. г. Скошування, зрізування (стебел трави, злаків і т. ін.). *Низький зріз дозволяє уникнути втрат зерна.*

зрікатися, аюся, аєшся, *недок.*, **зрєктїся**, зрєчүся, зрєчєшся, *док.*, *кого*, *чого*. Відмовлятися від кого-, чого-небудь; відмовлятися робити щось.

зрілість, лості, ж. Стан повного розвитку, цілковитої готовності до чого-небудь.

зріст, у, ч. 1. Збільшення в розмірі, числі; розвиток, посилення. *Зріст активності.* 2. Розмір людини або

тварини (у висоту). *Людина середнього зросту.*

зроби́вати, ую, уеш, *недок.*, зроби́ти, ошу́, бснш, *док.*, *що*. 1. Покривати бризками; зволожувати. *Піт зрошує чоло.* 2. Створювати в засушливих районах сприятливі за вологість умови, проводячи канали, встановлюючи відповідні прилади.

зру́чний, а, е. 1. Такий, яким добре, легко, приємно користуватися; цілком придатний до користування. *Зручні меблі*; сприятливий для чого-небудь. *Зручна хвилинка.* 2. Вправний, спритний, фізично досконалий. *Зручний рух.*

зсіда́тися, а́ється, *недок.*, зсі́стися, зся́деться, *док.* 1. (про тканину, шкіру і т. ін.) Ставати коротшим, вужчим, зморщуватися під дією вологи. 2. (про рідини) Згущуватися, перетворюючися в грудки; загустати грудками.

зсув, у, ч., *геол.* Зміщення, зміна положення в результаті осування, розмивання ґрунту і т. ін.

зуб, а, ч. 1. *мн.* зуби, *ів.* Кісткове утворення в роті для кусання і подрібнення їжі, а також для захисту.

◆ *Зуб на зуб не попадає в кого* — дуже змерз хтось. *В зуб а х на в'язло що* — надокучило, набридло щось. *Гострити (мати) зуб на що, проти кого-небудь* — мати бажання завдати кому-небудь прикрості, готувати комусь неприємність; прагнути захопити, заволодіти чим-небудь. *З'їсти зуби на чому* — набути великого досвіду, добре розбиратися в чому-небудь. *Крізь зуби цідити (казати та ін.)* — а) невірно, нечітко (говорити, наспівувати); б) неохоче, сердито (говорити, відповідати). *Озброїти (ся) до зубів* — дуже добре, ґрунтовно підготуватися (до бою, до вирішення якоїсь справи). *Сміятися на ку́тні зуби* — плакати. *Тримати язик за зубами* — не говорити зайвого, бути обережним у висловлюванні. 2. *мн.* зуби і зуб'я. *Гострий виступ на інструменті, машині чи іншому предметі.* **зубе́ць**, бця́, ч. *Гострий виступ на інструменті, знарядді, машині чи іншому предметі.*

зуби́ло, а, с. Ручний інструмент, призначений для обрубання металу і каменю.

зубо́жити, жу, жиш, *док.*, *кого*. Зруйнувати чий-небудь матеріальний добробут, зробити когось убогим.

зубр, а, ч. 1. Дикий горбатий лісовий бик, споріднений з бізоном, що зберігся в невеликій кількості у спеціальних заповідниках. 2. *перен.* Людина, яка вперто дотримується своїх відсталих поглядів.

зумо́влювати, юю, юеш, *недок.*, зумо́внити, влю, виш, *док.*, *що*. Ставати причиною чого-небудь, викликати що-небудь; спричиняти.

зупи́няти, яю, я́еш, *недок.*, зупи́нити, иню́, йниш, *док.* 1. *кого, що*. Припиняти рух кого-, чого-небудь, примушувати когось або щось стати, спинитися. *Зупиняти поїзд*; *зупиняти перехожих*. 2. *кого, що*. Припиняти перебіг чого-небудь, переривати якусь дію, справу. *Зупинити біжку*. 3. *що*. Затримувати, зосереджувати на кому-, чому-небудь (погляд, зір). *Зупинити погляд*.

зуси́лля, я, с. Напруження сили (духовної, фізичної).

зустріча́ти, аю, я́еш, *недок.*, зустрі́ти і зустрі́нути, ину́, інеш, *док.* 1. *кого, що*. Натрапляти на кого-, що-небудь в якомусь місці, на своєму шляху. 2. *кого, що*. Виходити назустріч кому-, чому-небудь; приймати, вітати на місці прибуття. 3. *чим, як, перен.* Якимось чином реагувати на появу, виявлення чого-небудь. *Зустріти ворога вогнем*.

зухва́лий, а, е. 1. Нешанобливий, зневажливий, грубий. 2. Сміливий, сповнений дерзання.

зці́лений, а, е. Який може бути вилікуваний, що піддається лікуванню.

зці́лющий, а, е. Лікувальний, корисний, сприятливий для повернення здоров'я.

зці́ляти, яю, я́еш, *недок.*, зці́лити, зцілю́, зціли́ш, *док.*, *кого*. Робити здоровим; виліковувати.

здроб, у, ч., с. г. Поле, заране восени для посіву ярих культур навесні. **зя́бра**, бер, *мн.* Органи дихання у водяних тварин (риб, раків і т. ін.).

◆ **З а зябра взяти** (брати, схопити) *кого* — примусити до чого-небудь, робити щось. **з'являтися**, *яюся, яєшся, недок., з'являтися, з'явлюся, з'явишся, док.* 1. Прибувати куди-небудь. 2. Виникати, робитися видимим. **З'яв**и т и с я д р у к о м — бути опублікованим, бути виданим. **з'ясувати**, *ую, уеш, недок., з'ясувати, ўю, ўеш, док., що.* Пояснювати що-небудь, витлумачувати, робити зрозумілим. **зять**, *я, ч.* Чоловік доньки; чоловік сестри.

I

ігнорувати, *ую, ўеш, недок. і док., кого, що.* Навмисно не помічати, не брати до уваги, нехтувати ким- або чим-небудь.

іго, *а, с.* Те саме, що **ярмо** 2. **іграшка**, *и, ж.* 1. Річ, що служить для гри; забавка. 2. Забава: ◆ **З а і г р а ш к у** (і г р а ш к и) — легко, необтяжливо, невимушено (діставатися, даватися).

ідеал, *у, ч.* 1. Те, що становить собою вищу мету діяльності, прагнень. 2. Досконале втілення чого-небудь. **ідеалізація**, *ї, ж.* Уявлення дійсності кращою, ніж вона є насправді, наділення когось або чогось ідеальними рисами.

ідеалізм, *у, ч.* 1. Протилежний до матеріалізму філософський напрям, що вважає основою всього існуючого свідомість, дух, ідею, а не матерію. 2. Схильність безкорисливо служити обраній справі, відданість високим моральним ідеалам. 3. Сприймання дійсності кращою, ніж вона є, схильність до ідеалізації.

ідеальний, *а, е.* Дуже добрий, досконалий.

ідейний, *а, е.* 1. Який висловлює, проводить яку-небудь ідею. *Ідейний задум творч.* 2. Ідеологічно витриманий, такий, що ідеологічно спрямовує. *Ідейний рівень роботи.* 3. Відданий якій-небудь ідеї, глибоко переконаний.

ідентичний, *а, е.* Тотожний, цілком схожий.

ідеолог, *а, ч.* Представник і захисник ідеології якого-небудь суспільного класу, суспільно-політичного ладу, напрямку.

ідеологія, *ї, ж.* Система ідей і поглядів; світогляд.

ідея, *ї, ж.* 1. Найвища форма пізнання зовнішнього світу й мислення, яка не тільки відображає об'єкт, а й спрямована на його перетворення. 2. Основна, головна думка, що визначає зміст чого-небудь. 3. Замисел, намір, план.

ідилія, *ї, ж.* 1. Поетичний твір, в якому зображується безтурботне, щасливе життя на лоні природи. 2. Щасливе, безтурботне життя.

ідіома, *и, ж.* Характерний для даної мови стійкий зворот, значення якого не виводиться із значення слів, що входять до його складу, і який не можна дослівно перекласти іншою мовою.

ієрархія, *ї, ж.* Порядок підлеглості, підпорядкування нижчих (чинів, посад) вищим.

ізолятор, *а, ч.* 1. Приміщення для хворих, а також осіб, які повинні бути ізовані, позбавлені можливості спілкуватися з іншими. 2. Речовина, що не проводить електричного струму. 3. *техн.* Виріб з фарфору або пластмаси для кріплення електричного проводу.

ізіум, *у, ч.* Сушені ягоди винограду.

ікло, *а, с.* Зуб поміж різцями і кутніми, який у деяких тварин виступає назовні і служить для нападу і захисту.

ікра, *й, ж.* 1. Маса з яєчок самок риб. 2. Страва з дрібно порізаних овочів.

ілюзія, *ї, ж.* 1. Оманливе, помилкове сприймання дійсності. 2. *перен.* Безпідставна надія, нездійсненна мрія.

ілюстрація, *ї, ж.* 1. Зображення у тексті книги, що пояснюють її зміст; малюнок. 2. Приклад, за допомогою якого наочно пояснюється що-небудь.

імміграція, *ї, ж.* Вселення в чужу країну на постійне проживання.

імовірний, *а, е.* Який припускається, можливий.

імперіалізм, *у, ч.* Найвища і остання стадія капіталізму, монополістичний капіталізм.

імпорт, у, ч. Ввезення товарів з-за кордону; протилежне експорт.

імпресіонізм, у, ч. Течія в мистецтві та літературі, метою якої є відтворення безпосередніх суб'єктивних вражень художника від дійсності.

імпульс, у, ч. 1. Внутрішній поштовх, що викликає певну дію, певні вчинки. 2. *фізіол.* Мимовільний рух, зумовлений діяльністю нервових подразників.

імпульсивний, а, е. 1. Мимовільний, зумовлений діяльністю нервових подразників; не контрольований свідомістю. *Імпульсивна дія.* 2. (про людину) Який діє під впливом безпосереднього спонукання; поривчастий. *Імпульсивна натура.*

імунітет, у, ч. 1. Несприйнятливість організму до збудників інфекційних захворювань, отруйних речовин. 2. *юр.* Надання кому-небудь виняткового права не підпадати під дію деяких загальних законів. *Дипломатичний імунітет.*

ім'я, імені і ім'я, с. 1. Особиста назва людини, що дається їй при народженні. 2. Популярність, знаменитість. *Учений з великим іменем.* Імені кого, чого — названий на честь, у пам'ять кого-небудь. Іменем кого, чого, чийм — на підставі влади кого-, чого-небудь. Від імені кого, чого — за дорученням. В ім'я кого, чого, уроч. — заради, кого-, чого-небудь. На ім'я — а) адресований кому-небудь, призначений; б) особистою назвою (а не прізвищем).

інвалід, а, ч. Людина, яка тимчасово або назавжди втратила працездатність через каліцтво, хворобу та ін.

інвентар, я, ч. 1. Сукупність господарських предметів, знарядь та ін., що становлять власність підприємства, установи. 2. Детальний опис таких предметів. *Скласти інвентар.*

індекс, у, ч., спец. 1. Список, покажчик. *Індекс друкованої продукції.* 2. Цифровий показник чого-небудь. *Індекс промислового виробництва.*

індивідуалізм, у, ч. Принцип поведінки, який ставить особисті інтереси над усе.

індивідуальний, а, е. 1. Особистий, властивий даному індивідууму. 2. Од-

носібний, пов'язаний з однією особою, а не з колективом. 3. Який стосується окремо до кожного. 4. Окремий, одиничний.

індивідуальність, ності, ж. 1. Особливості характеру і психічного складу, що відрізняють одного індивідуума від іншого. 2. Окрема особа, індивідуум, особистість.

індивідуум, а, ч. Окремий живий організм, людина або тварина як окрема особа в середовищі інших людей або тварин.

індустріалізація, і, ж. Розвиток великої машинної техніки та запровадження її в усі галузі господарства країни і особливо у промисловість.

індустрія, і, ж. Фабрично-заводська промисловість з машинною технікою; промисловість.

інертний, а, е. 1. *хім.* Який не вступає в хімічні реакції. 2. *перен.* Бездіяльний, безініціативний, мало рухомий.

інерція, і, ж. 1. Властивість тіл зберігати стан спокою або руху, якщо вони не підлягають дії якої-небудь сили. 2. *перен.* Бездіяльність, відсутність ініціативи.

інженер, а, ч. Спеціаліст із вищою технічною освітою.

іній, інєю, ч. Шар дрібних кристаликів льоду, що вкриває поверхню предметів при їх різкому охолодженні.

ініціал, а, ч. *перев. мн.* ініціали, ів. Початкові літери імені та по батькові або імені, по батькові і прізвища.

ініціатива, и, ж. 1. Уміння самостійно розпочати що-небудь у потрібний момент; внутрішня спонукальна причина для нових форм діяльності. 2. Перший крок у якій-небудь справі; починання. ♦ Взяти (захопити) ініціативу (у свої руки) — випередити чий-небудь наміри, випередити кого-небудь в якій-небудь справі, в яких-небудь вчинках.

інквізиція, і, ж. 1. *іст.* Підпорядкована папі судово-карна установа католицької церкви, яка жорстоко переслідувала еретиків. 2. *перен.* Жорстоке знущання, катування.

інкогніто 1. *присл.* Таємно, не відкриваючи свого імені. 2. *невідм.,*

с. Особа, що приховує своє справжнє ім'я, живе під чужим іменем.

інкрустація, і, ж. 1. Прикраса, врізана у виріб, виготовлений з іншого матеріалу. 2. (дія) Прикрашування засобом врізування у виріб, виготовлений з іншого матеріалу.

інкубація, і, ж. 1. Штучне виведення курчат, риби і т. ін. у спеціальному апараті — інкубаторі. 2. мед. Прихований період хвороби від моменту зараження до появи перших її ознак.

іноді, присл. Час від часу, в деяких випадках, деколи.

інспектор, а, ч. Службова особа, що здійснює нагляд за правильністю чийх-небудь дій, контролює дотримання яких-небудь правил.

інстанція, і, ж. Щабель у системі підлеглих один одному органів (напр., у судочинстві, в органах державного управління, у партійних органах).

інстинкт, у, ч. Вроджена здатність живих істот здійснювати доцільні дії у відповідь на зміни навколишнього середовища.

інститут, у, ч. 1. Назва деяких вищих навчальних закладів та наукових установ. 2. У дореволюційній Росії привілейований середній навчальний заклад закритого типу для дівчат. 3. Сукупність правових норм у якій-небудь галузі суспільних відносин.

інструктор, а, ч. Особа, що навчає правил у галузі якої-небудь спеціальності, навчає правильному веденню справи.

інструмент, ч. 1. род. а, збірн. Ручне знаряддя для виконання яких-небудь робіт. 2. род. у., збірн. Сукупність знарядь для праці. 3. род. а. Музичний прилад.

інструментальник, а, ч. Слюсар, що виготовляє інструменти.

інсценізація, і, ж. 1. Переробка літературного твору для сцени або кіно. 2. Інсценізований твір, вистава. **інтелєкт**, у, ч. Розум, здатність мислити, думати.

інтелігенція, і, ж., збірн. Люди, які професійно займаються розумовою працею.

інтенсивний, а, е. 1. Напружений, сильний у вияві. *Інтенсивна праця*. 2. (про колір і т. ін.) Насичений, яс-

кравий, густий. 3. Який забезпечує найбільшу продуктивність; प्रति- лежне екстенсивний. *Інтенсивна система сільського господарства*.

інтервал, у, ч. 1. Віддаль між чим-небудь; проміжок. 2. муз. Різниця у висоті між двома звуками.

інтервенція, і, ж. Втручання (переважно збройне) однієї чи кількох держав у внутрішні справи якої-небудь країни.

інтер'єр, а, ч. 1. Архітектурно і художньо оздоблена внутрішня частина приміщення, будівлі. 2. В образотворчому мистецтві — зображення внутрішньої частини приміщення. **інтермеццо**, невідм., с. Невеликий музичний твір довільної будови, іноді — самостійний оркестровий епізод в опері.

інтернат, у, ч. 1. Гуртожиток для учнів при навчальному закладі. 2. Навчальний заклад, у якому учні вчатьс'я й живуть.

інтернаціонал, у, ч. 1. Міжнародне об'єднання пролетарських партій. 2. Міжнародний революційний гімн пролетаріату; з 1917 до 1944 р. — державний гімн СРСР; гімн Комуністичної партії Радянського Союзу і комуністичних партій інших країн.

інтернаціоналізм, у, ч. Міжнародна солідарність робітників і всіх трудящих, що впливає з усвідомлення ними єдності своїх корінних інтересів. *Соціалістичний інтернаціоналізм — невід'ємна риса ідеології і політики марксистсько-ленінських партій*.

інтернувати, ую, уєш, недох. і док., кого, що. 1. Позбавляти свободи пересування і виходу за межі країни іноземців, які опинилися на території іншої країни, що перебуває в стані війни. 2. Затримання і роззброєння нейтральною державою військових частин воюючих держав, які вступили на територію нейтральної держави.

інтерпретація, і, ж. 1. Тлумачення, пояснення, розкриття змісту чого-небудь. 2. Основане на власному тлумаченні творче виконання якого-небудь музичного, літературного твору, драматичної ролі.

інтїмний, а, е. Який стосується глибоко особистого; задушевний, близький.

інтонація, ї, ж. 1. Ритмо-мелодичний лад мови, що залежить від підвищення або пониження тону при вимові. 2. Манера, тон вимови, які виражають ставлення мовця до об'єкта висловлювання. 3. Правильність чи неправильність взятого тону під час співу або гри на музичному інструменті.

інтрига, и, ж. 1. Потаємні, переважно неординарні, дії і вчинки, спрямовані на досягнення якої-небудь мети. 2. Розвиток основних подій у драмі, розповідному творі.

інтриган, а, ч. Людина, яка постійно вдається до інтриг проти кого-небудь.

інтуїція, ї, ж. Неусвідомлене почуття, яке нашоує на правильні дії; здатність догадуватися і передбачати.

інфекція, ї, ж., Проникнення до організму людини чи тварини збудника хвороби; зараження.

інформація, ї, ж. Повідомлення про стан справ, становище чого-небудь.

інцидент, у, ч. Неприємний випадок; непорозуміння.

іон, а, ч., фіз., хім. Електрично заряджена частинка речовини, яка утворилася з атома внаслідок втрати або приєднання електронів.

іржа, і, ж. Червоно-бурий наліт, що утворюється на залізі в результаті його окислення.

іржати, іржї, іржїш, недок. 1. (про коня) Кричати, видавати звуки. 2. перен., зневажл. Занадто голосно, нестримно сміятися, реготати.

іригація, ї, ж. Штучне зрошення безводних земель для підвищення їх родючості.

іронія, ї, ж. Тонка насмішка, прихована зовні доброзичливою формою виразу.

іраціональний, а, е. 1. Логічно незізнаваний, незбагнений. 2. мат. Який не може бути виражений ні цілим, ні дробовим числом, не спільномірний з одиницею.

іреальний, а, е. Нереальний, не існуючий у дійсності.

іскра, и, ж. 1. Дрібна частина розпеченої або горючої речовини.

2. перен. Яскравий блискучий відблиск. ♦ А ж іскри з очей посилались (полетіли) в кого — про запаморочення від болю.

існувати, ую, уєш, недок. 1. Бути в дійсності. 2. Бути живим; жити. **іспит**, у, ч. 1. Перевірка, випробування яких-небудь властивостей, якостей. 2. Перевірка знань з якого-небудь предмета, що здійснюється згідно зі встановленими правилами; екзамен.

істерика, и, ж. Припадок істерії. **істерія**, ї, ж., мед. Одна із форм нервового захворювання, що виявляється у випадках, підвищеної draжливості, судорожному сміхові зі слюзями.

істина, и, ж. 1. Те, що існує в дійсності, що згідне з дійсністю; правда. 2. Твердження, судження, перевірене досвідом, практикою. 3. філос. Достовірне знання, що правильно відображає реальну дійсність у свідомості людей.

історизм, у, ч. Розгляд предметів і явищ в їх історичному розвитку.

історіографія, ї, ж. Наука, що вивчає розвиток історичних досліджень, нагромадження знань з історії суспільства й історичні джерела.

історія, ї, ж. 1. Наука про минуле, про розвиток суспільства і природи. 2. Процес розвитку в природі і суспільстві, хід розвитку чого-небудь. 3. розм. Оповідання. 4. розм. Пригода, випадок.

істота, и, ж. Живий організм; людина, тварина.

істотний, а, е. Який становить суть чого-небудь; важливий, необхідний.

іти (йти), іду (йду), ідеш (йдеш), недок. 1. Рухатися, переступаючи ногами. 2. (про види транспорту та інші засоби переміщення) Рухатися, переміщатися. 3. Наближатися; наступати. *Іде зима.* 4. Відправлятися куди-небудь. *Наш поїзд іде через годину.* 5. (про поштові відправлення) Перебувати в дорозі. 6. перен. Рухатися в якому-небудь напрямку для досягнення певної мети. *Ми йдемо до перемоги комунізму.* 7. (про механізми) Перебувати в дії, функціону-

вати. 8. (про атмосферні опади) Випадати. 9. Простягатися, бути розташованим певним чином. *Гори йдуть з півночі на південь.* 10. Виділятися, виходити. *З крана йде вода.* 11. Діяти певним чином. *Йти на відвертість, на підступ.* 12. Відправлятися куди-небудь, розпочинати якусь діяльність. *Йти у відпустку. Йти в армію.* 13. за ким — за чим. Піддаватися впливові. *Йти за більшістю.* 14. Бути показуваним для глядачів. *Вистава іде дві години.*

І

і́лкий, **а́**, **е́**. 1. Який хімічно руйнує, викликає фізичне подразнення, дуже різкий. 2. *перен.* Злобно насмішкуватий, колючий.

і́жа, **і**, **ж**. Продукти харчування (у готовому для споживання вигляді).

і́здити, **і́жджу**, **і́здиш**, *недок.*, *на чому*, *чим*. 1. Рухатися, пересуватися за допомогою яких-небудь транспортних засобів у різних напрямках. *Іздити трамваем.* 2. Вміти користуватися яким-небудь засобом пересування. *Він їздить на велосипеді.*

і́стівний, **а́**, **е́**. Який іде в їжу, придатний до їжі; харчовий.

і́хати, **і́ду**, **і́деш**, *недок.* 1. *на чому*, *чим*. Рухатися куди-небудь за допомогою яких-небудь транспортних засобів в одному напрямку. *Іхати поїздом.* 2. *розм.* (про транспорт, засоби пересування) Рухатися. *Поїзд їде.* 3. Відправлятися куди-небудь, пересуваючись за допомогою яких-небудь транспортних засобів. *Їду на село.*

Й

йня́ти, **йму**, **ймеш**, *недок.* ♦ (Не) йня́ти в і́ри кому — чому — (не) довіряти, (не) вірити.

йот, **а**, **ч**. Назва літери українського алфавіту, якою передається середньозвичний щілинний звук [й].

йо́та, **и**, **ж**. Назва найменшої розміром букви грецького алфавіту. ♦ Усе до йоти — абсолютно, цілком все (сходиться, збігається). Н і на й от у — анітрохи, ніякою мірою, ніяким чином (не поступається, не міняти чого-небудь і под.). **йотований**, **а**, **е**, *лінгв.* Який вимовляється із звуком йот [й] перед голосним на початку слова або між голосними.

К

кабіне́т, **у**, **ч**. 1. Кімната для занять відповідальної особи, ділових зустрічей і т. ін. *Кабінет директора.*

2. Окреме приміщення для спеціальних занять в навчальному закладі. *Фізичний кабінет.*

каблúчка, **и**, **ж**. Предмет, зроблений у вигляді кола, петлі; (для носіння на пальці) перстень.

кавале́р, **а**, **ч**. 1. Людина, нагороджена орденом. 2. Мужчина, який танцює в парі з жінкою, розважає її в товаристві.

кагане́ць, **нця́**, **ч**. Світильник у вигляді глиняної посудини, в яку наливають олію чи інший жир і кладуть гнотик.

кага́т, **у**, **ч**. 1. Купа овочів, переважно коренеплодів, складена і відповідним чином накрита для зберігання надворі.

кадр, **у**, **ч**. 1. Окремий знімок на кінострічці або фотоплівці. 2. Окрема сцена чи епізод з кінофільму.

ка́дри, **ів**, **мн.** 1. Склад працівників тієї чи іншої галузі діяльності, виробництва. 2. Постійний склад військ у мирний час.

каза́ти, **кажу́**, **кажеш**, *недок.* 1. *що*. Висловлювати, усно виражати які-небудь думки, повідомляти. ♦ Не ма що (чого) й казати — і так зрозуміло. *Що й казати — само собою зрозуміло.* 2. *кому*, *розм.* Наказувати, давати розпорядження. *Роби, як тобі каже совість.*

казема́т, **у**, **ч**. 1. *спец.* Бетонне прикриття від вогню артилерії та авіації. 2. *дорев.* Тюремне приміщення для особливо важливих (переважно політичних) злочинців.

казінний, а, е. 1. *заст.* Належний державній казні; державний. 2. *перен.* Формальний, бюрократичний, бездушний.

казінщина, и, ж., *енсважл.* Те, що пройняте формалізмом, бюрократизмом, робиться по шаблону, несамостійно.

казка, и, ж. 1. Розповідний (здебільшого народнопоетичний) твір про вигаданих осіб і події, переважно з участю фантастичних сил. 2. *розм.* Вигадка, неправда.

казковий, а, е. 1. Відомий з казки, легенди; який стосується казки. 2. Надзвичайний, зовсім відмінний від звичайного, звичного.

казна-де, *присл.* Невідомо, ніхто не знає, де.

казна-звідки, *присл.* Невідомо, ніхто не знає, звідки.

казна-коли, *присл.* Невідомо, ніхто не знає, коли.

казна-куди, *присл.* Невідомо, ніхто не знає, куди.

казна-хто, кого, *займ.* Невідомо, ніхто не знає, хто.

казна-що, чого, *займ.* Невідомо, ніхто не знає, що.

казна-чий, чийого, *займ.* Невідомо, ніхто не знає, чий.

казна-як, *присл.* Невідомо, ніхто не знає, як.

казна-який, якого, *займ.* Невідомо, ніхто не знає, який.

казус, у, ч. 1. Складний, запутаний випадок; запутана судова справа. 2. Окремий випадок, що має бути підведений під якусь загальну норму.

кайдани, ів, *мн.* 1. Залізні кільця з прикріпленими до них ланцюгами, якими сковують руки й ноги в'язнів. 2. *перен.* Те, що сковує свободу людини, заважає їй.

кайма́, й, ж. Смуга на краях тканини та ін., яка відрізняється кольором, візерунком.

каламбур, у, ч. Гра слів, основана на їх звуковій подібності при різному значенні.

каламутити, ўчу, ўтиш, *недок.* 1. що. Робити мутним, непрозорим, нечисним. 2. *кого і без додатка.*, *перен.* Викликати в когось неспокій, тривогу, підбивати когось на якісь вчинки.

калейдоско́п, а, ч. 1. Трубка, в якій можна спостерігати швидко змінювані різноманітні узорі. 2. *перен.* Швидка зміна чого-небудь (явищ, подій, людей і т. ін.).

календа́р, я, ч. 1. Спосіб числення днів у році. *Так званий юліанський календар був запроваджений Юлієм Цезарем.* 2. Таблиця чи книжка з перерахуванням усіх днів року (та різними довідковими даними). *Настільний календар.* 3. Розподіл у часі окремих видів діяльності. *Спортивний календар.*

калібр, у, ч. 1. Діаметр каналу дула вогнепальної зброї, а також кулі, снаряда. 2. *перен.* Розмір, форма яких-небудь предметів. 3. *спец.* Вимірювальний прилад для перевірки розмірів, форми виробів.

каліграфі́я, і, ж. Вміння писати чітким, гарним почерком, яке досягається в результаті спеціальних тривалих вправ; краснопис, чистописання.

калі́й, ю, ч. Хімічний елемент з групи лужних металів сріблястобілого кольору.

калі́ка, и, ч. і ж. Людина, що втратила яку-небудь частину тіла або здатність володіти нею; інвалід.

калі́читися, чуся, чийся, *недок.* 1. Ставати калікою, інвалідом. 2. *перен.* Ставати морально, психічно неповноцінним.

калорі́фер, а, ч. Обладнання у вигляді системи труб, якими проходить гаряча пара або вода, обігріваючи приміщення.

кало́рія, і, ж. Одиниця вимірювання кількості тепла; кількість теплової енергії, що її одержує організм людини при споживанні їжі.

кало́рійність, ості, ж. Здатність утворювати тепло; кількість калорій у чому-небудь.

калю́жа, і, ж. Невелике заглиблення в ґрунті з дощовою або підґрунтовою водою. ♦ Сісти в калю́ж у — потрапити в незручне, смішне становище.

ка́лька, и, ж. 1. Прозорий папір для копіювання малюнків, креслень; копія малюнка, креслення на такому папері. 2. *лінгв.* Слово або вислів, утворені за зразком будови відпо-

відного слова чи вислову з іншої мови.

калькуляція, і, ж. Обчислення собівартості, купівельної і продажної вартості товару.

кальцій, ю, ч. Хімічний елемент, метал сріблясто-білого кольору.

камера, и, ж. 1. Кімната, приміщення спеціального призначення в деяких установах. *Камера зберігання*. 2. Внутрішня порожниста частина якого-небудь приладу, споруди. 3. Внутрішня гумова оболонка (м'яча, шини), в яку нагнітають повітря.

камертон, а, ч. Інструмент у вигляді невеликої вилки із пружної сталі, який при ударі об яке-небудь тверде тіло завжди видає звук тієї самої висоти, а тому використовується при настроюванні музичних інструментів, під час хорового співу та ін.

кам'я, і, ж. Благородний камінь з опуклою художньою різьбою, звичайно зображенням жіночої голови, оформлений як брошка або як прикраса на персні.

кам'я, а, ч. Кімнатна піч з широкою відкритою топкою і прямим димоходом.

кам'я, ч. 1. род. мене. Окремий уламок твердої гірської породи. 2. род. меню, збірн. Тверда гірська порода; будівельний матеріал з цієї породи.

Камінь спотикання — перешкода, трудність, яка виникає перед ким-небудь під час виконання певних дій, занять і т. ін. ♦ **Наріжний камінь** — основа, найважливіша, найбільш суттєва частина; головна ідея чого-небудь. **Пробний камінь** — те, що виявляє властивості, якості, суть когось або чогось. **Як камінь з душі** (з серця, з плечей) звалився *в кого* — хтось відчув душевне полегшення, звільнення від чогось неприємного, гнітучого, важкого. **Каменя на камені** (не залишити) — абсолютно нічого не залишити, все зруйнувати, розтрощити; нещадно розкритикувати, викрити. **Підводний камінь** — прихована небезпека, приховані перешкоди, труднощі. **Держати (носити) камінь за пазу-**

хою — таїти злобу проти кого-небудь; готувати помсту.

кампанійський, а, е, розм. Про безсистемну роботу, яка у певні періоди вимагає великого напруження зусиль і поспіху, оскільки в попередній період темпи роботи були знижені.

кампанія, і, ж. Заходи для здійснення важливого суспільно-політичного, стратегічного або господарського завдання. *Посівна кампанія*. **камуфляж**, у, ч. Маскування предметів за допомогою розмальовування їх у такий спосіб, щоб змінити видимі обриси цих предметів.

кам'яниця, і, ж. Великий кам'яний будинок, кам'яна будівля; будинок з цегли (на відміну від дерев'яного, землянки).

канал, у, ч. 1. Наповнене водою штучне річище (для зрошування ґрунтів, судноплавства і т. ін.). 2. Вузький порожній довгий простір всередині чого-небудь. 3. *перен.* Шлях, засіб для досягнення чого-небудь. *Дипломатичні канали*.

каналізація, і, ж. Система труб і підземних каналів для видалення нечистот.

канат, а, ч. Товстий, дуже міцний мотузок із дроту, волокна; линва. **кандидат**, а, ч. 1. Людина, яку намічено вибрати, призначити, прийняти куди-небудь. *Кандидат у депутати Верховної Ради СРСР*. 2. чого. Учений ступінь, що надається особам, які захистили кандидатську дисертацію; особа, що має цей ступінь. *Кандидат біологічних наук*.

канікули, кул, мн. Перерва в заняттях, що надається учням для відпочинку.

канон, у, ч. 1. Правило, яке стосується питань віри, виконання релігійних обрядів. 2. *перен.* Твердо встановлене правило, загальноприйнята норма.

кантата, и, ж. 1. Урочиста пісня переважно для хору з інструментальним або оркестровим супроводом. 2. Вид старовинного урочистого віршованого твору, написаного з приводу якої-небудь урочистої події; ода.

канцелярія, і, ж. Відділ установи, де зосереджене діловодство.

канцелярський, а, е. 1. Який стосується канцелярії. 2. *перен.* Формальний, бюрократичний; (стиль, мова) сухий, невиразний, одноманітний.

канцлер, а, ч. 1. За середньовіччя в Західній Європі — особа, яка займала високі посади при дворі монарха (охоронець державної печатки, керівник канцелярії тощо). 2. У деяких буржуазних країнах — особа, яка має одне з найвищих державних звань.

каолін, у, ч. Біла глина, з якої виготовляють фарфоровий і фаянсовий посуд.

капати, капаю, капаєш, *недок.* 1. *що, чим.* Лити, наливати по краплі; губити краплі на що-небудь. 2. *лише* 3 *ос. одн.* (про дощ) Падати краплями.

капела, и, ж. Хор співаків або музикантів, а також змішаний ансамбль із співаків та інструменталістів. *Капела бандуристів.*

капельох, а, ч. Головний убір (переважно чоловічий) з полями.

капельюшок, шка, ч. 1. Невеликий капелюх. 2. Жіночий головний убір (може бути з полями і без полів, різноманітної форми).

капельмейстер, а, ч. Особа, що керує хором, оркестром; диригент.

капітал, у, ч. 1. Вартість засобів виробництва, яка є джерелом одержання додаткової вартості при експлуатації найманої праці. 2. *розм.* Сума грошей (переважно велика).

капіталізм, у, ч. Суспільний лад, заснований на експлуатації найманих робітників, при якому всі засоби виробництва є приватною власністю класу капіталістів і служать джерелом одержання прибутку та присвоєння результатів чужої праці.

капітальний, а, е. Основний, головний, найважливіший.

капітeль, і, ж., *архит.* Частина колони, на яку опирається верхня частина споруди.

капітуляція, і, ж. Припинення військових дій і прийняття умов, продиктованих переможцем.

капостити, ошу, остиш, *недок.*, кому, *розм.* Свідомо завдавати прикрості, робити неприємність.

капріз, у, ч. Невмотивоване бажання, скороминуща забаганка; химера.

капрон, у, ч. Вид штучного волокна, а також тканина з цього волокна.

капсуль, я, ч. Металевий ковпачок з вибуховою речовиною, яка запалюється при ударі.

капу́ста, и, ж. Городня рослина, листя якої вживається для їжі.

З а я ч а к а п у с т а — трав'яниста рослина з м'ясистим, покритим пушком, листям. *Морська капуста* — морські водорості, які використовуються як їжа і як лікувальний засіб. *Цвітня капуста* — сорт городньої капусти, в якій уживаються для їжі суцвіття.

ка́ра, и, ж. Покарання, відплата по відношенню до того, хто вчинив злочин, порушив правові або звичаєві норми; виховний засіб, що має на меті стримування порушень; помста. *Смертна кара*, *кара на горло* — страта, позбавлення життя за вчинений злочин.

карава́н, у, ч. 1. Група в'ючних тварин, які перевозять вантажі, людей (у пустелі, степу); *перен.* низка однорідних істот, предметів, що рухаються в одному напрямку. 2. Кілька суден, що йдуть або стоять разом, один за одним.

кара́куль, ю, ч. Цінне з дрібними завитками хутро новонароджених ягнят особливої породи.

караме́ль, і, ж. 1. *збірн.* Тверді цукерки з розплавленого цукру. 2. Палений цукор для підфарбовування кондитерських виробів, пива і т. ін.

кара́нтин, у, ч. 1. Тимчасова ізоляція осіб, які стикалися з заразними хворими або самі перехворіли. 2. Пункт санітарного огляду осіб, які прибувають з місцевості, враженої епідемією.

ка́рб, у, ч. Зарубка, насічка, помітка, зроблена (для пам'яті, для рахунку та ін.) на якомусь твердому матеріалі. *Брати (ставити) на карб* — враховувати, брати до уваги, запам'ятовувати; ставити в вину кому-, що-небудь.

ка́рбoвaнець, нця, ч. Назва основної одиниці грошової системи в УРСР, яка дорівнює 100 копійкам; грошовий знак і монета цієї вартості.

ка́рбува́ти, ую, уеш, *недок.* 1. *на*

чому. Робити зарубки, насічки.
2. що, перен. Враховувати, брати до уваги, запам'ятовувати. **3. що, перен.** Виразно, чітко вимовляти, змалювати, жестикулювати та ін.
кардинальний, а, е. Найважливіший, основний, суттєвий.
кардіограма, и, ж. Графічне зображення роботи серця.
кар'єр¹, у, ч. Відкрита розробка неглибоко розташованих покладів каменю, глини, піску та ін.
кар'єр², у, ч. Найшвидший біг коня, прискорений галоп. ♦ З місця в кар'єр — без підготовки, відразу. На весь кар'єр — з усією можливою швидкістю.
кар'єра, и, ж. Пов'язаний зі службовою, громадською та ін. діяльністю шлях, просування когось до щораз вищого становища, до зовнішніх успіхів, вигод, слави, визнання.
кар'єрізм, у, ч. Погоня за особистим службовим успіхом, незалежно від інтересів справи.
карий, а, е. (про колір очей, масть коня) Темно-коричневий, каштановий.
карикатура, и, ж. **1.** Малюнок, на якому щось зображено в навмисне спотвореному, смішному вигляді. **2. перен.** Смішна, невдала подoba чого-небудь, невдале наслідування чого-небудь.
карк, а, ч. Те саме, що шійя.
карколомний, а, е. **1.** Через якого можна зламати шию; небезпечний для життя. **2. перен.** Який вражає складністю, незвичайністю, несподіваністю.
карлик, а, ч. **1.** Людина неприродно малого зросту; ліліпут, куцан, недоросток. **2. перен.** Про жалюгідну, нікчемну порівняно з кимось або в якому-небудь відношенні людину.
кармазін, у, ч. **1.** Старовинне дороге сукно червоного кольору і одяг із нього. **2. перен.** Густо-червоний колір.
кармін, у, ч. Яскраво-червона фарба, яку добувають з тіла деяких комах.
карнавал, у, ч. Народне гуляння з іграми, танцями, різними забавами, учасники яких одягнені у спеціальні театральні костюми.

карніз, а, ч. **1.** Виступ на верхній частині будівлі, над вікном, дверима. **2.** Вузкий виступ, що тягнеться уздовж стрімкого схилу гори, кручі.
карта, и, ж. **1.** Зображення земної півсферні, поверхні планет або зоряного неба. **2.** Картка твердого паперу із зображеними на ній фігурами, що служить для гри. **3.** Окремий листок з цього набору; листок паперу взагалі. ♦ Ставити (поставити) на карту що — ризикувати чим-небудь, розраховуючи на успіх.
картати, аю, аєш, недок., кого. Докоряти кому-небудь, несхвально говорити про когось.
картатий, а, е. З малюнком, візерунком у клітку.
картографія, і, ж. Наука про складання географічних карт.
картотека, и, ж. Систематизоване зібрання карточок, що містять дані довідкового чи іншого характеру.
каса, и, ж. **1.** Скринька, шафа для зберігання грошей і цінностей. **2.** Приміщення; установа, де здійснюються грошові операції.
касація, і, ж., юр. **1.** Перегляд і скасування присуду вищою судовою інстанцією. **2. розм.** Прохання провести перегляд судової ухвали і відмінити рішення суду.
касір, а, ч. Служачою особа, що видає касою, видачею і прийомом грошей в установі.
каста, и, ж. **1.** У країнах Сходу — суспільна група, відособлена походженням і правовим становищем своїх членів. **2. перен.** Замкнута суспільна група, доступ до якої утруднений або неможливий для сторонніх.
кастаньєта, и, ж., звичайно., мн. кастаньєти, ньєт. Поширений в Іспанії ударний музичний інструмент, що складається з двох зв'язаних на одному кінці дерев'яних пластинок і живиться для ритмічного пристукування під час виконання танцю.
касувати, ую, уєш, недок., що. Ліквідувати, відмінити, оголошувати недійсним; анулювати.
катаклізм, у, ч. **1. геол.** Різкий злам в умовах органічного життя на значній території земної поверхні під впливом руйнівних атмосферних та

вулканічних процесів. 2. *перен.* Різкий руйнівний переворот у суспільному житті.

катакомби, *комб*, *мн.* Підземелля у вигляді довгих галерей, переходів; всяке підземелля, що має вигляд довгого, вузького переходу.

каталог, *а*, *ч.* Укладений у певному порядку перелік яких-небудь однорідних предметів.

катар, *у*, *ч.* Запалення слизової оболонки (носа, горла, шлунка і т. ін.).
катастрофа, *и*, *ж.* Несподівана біда, подія з тяжкими, трагічними наслідками.

категоричний, *а*, *е.* Безумовний, рішучий, який не допускає заперечень.
категорія, *і*, *ж.* 1. Наукове поняття, яке виражає найзагальніші та найістотніші явища дійсності. 2. Група, розряд однорідних об'єктів.

катер, *а*, *ч.* Невелике весло або моторне судно для перевезення людей та вантажів.

католицький, *у*, *ч.* Християнське віросповідання з церковною організацією, очолюваною папою римським.
каторга, *и*, *ж.* 1. *іст.* Важка примусова робота для осіб, ув'язнених у тюрмах або місцях заслання. 2. *перен.* Непосильно важка робота, непосильно важке життя. 3. *іст.* Гребне морехідне судно, де гребцями були засуджені до каторжних робіт.

катувати, *ю*, *юш*, *недок.*, *кого*. 1. Жорстоко мучити, завдавати фізичного болю кому-небудь. 2. *перен.* Завдавати душевного болю комусь, жорстоко знущатися над ким-небудь.
каучук, *у*, *ч.* Речовина, яку одержують із соку деяких рослин, нафти та ін., з якої виробляють гуму.

кафедра, *и*, *ж.* 1. Підвищення для промовця, лектора. 2. Об'єднання викладачів або дослідників однієї чи близьких одна до одної дисциплін у вищому навчальному закладі.

кахікати, *аю*, *аеш*, *недок.*, *кахікнути*, *ну*, *неш*, *док.*, *розм.* Покашлювати, кашляти.

качан, *а*, *ч.* 1. Куляста головка капусти, що складається з листків, які щільно прилягають один до одного. 2. Соковитий стрижень капусти, до якого прикріплені листки. 3. Суцвіття з товстим стрижнем, на

якому розміщені зерна кукурудзи.
качати, *аю*, *аеш*, *недок.* 1. *кого*, *що*. Надавати коливального руху кому-, чому-небудь, примушувати коливатися когось, щось. 2. *чим*. Виконувати коливальні рухи; хитати. 3. *що*. Витягати, нагнітати насосом. 4. *кого*, *розм.* Підкидати натовпом на руках, виявляючи цим захоплення, схвалення. 5. *що*. Розрівнювати, розгладжувати чим-небудь (тісто качалкою, білизну рублем і т. ін.).
каша, *і*, *ж.* 1. Страва з варених крупів. ♦ *Березова каша*, *жарт.* — різки. *Заварити кашу*, *розм.* — почати складну, клопітну або непрємну справу. *Каші не зварити з ким*, *розм.* — важко домовитися, важко мати справу. *Малокаші з'їв хто*, *жарт.* — ще надто молодий, не має досвіду, не має сили. 2. *розм.* Усяка напіврідка маса.

кашалот, *а*, *ч.* Рід зубатих китів з великою головою.

кашель, *шлю*, *ч.* Судорожний видих із хрипом і шумом (при подразненні дихальних шляхів).

кашкет, *а*, *ч.* Чоловічий головний убір із козирком.

каюта, *и*, *ж.* Невелика окрема кімната на судні, де розміщуються члени команди й пасажири.

каятися, *каюся*, *каєшся*, *недок.*, *в чому і без додатка*. З жalem визнавати свою помилку, вину; шкодувати за зробленим.

кваліфікація, *ї*, *ж.* 1. Ступінь придатності, підготовки кого-небудь до певної роботи. *Підвищення кваліфікації*. 2. Професія, спеціальність. *Набути кваліфікації*. 3. Визначення ступеня придатності, оцінка підготовки когось до певної роботи; характеристика предмета, віднесення його до певної групи.

квápити, *плю*, *пиш*, *недок.*, *кого*, *Спонукувати*, *примушувати* робити що-небудь швидше; підганяти.

квápта, *и*, *ж.* 1. Старовинна міра рідини та сипких тіл, трохи більше літра. 2. Посудина відповідної місткості; посудина, з якої п'ють.

квápтáл, *у*, *ч.* 1. Частина міста, обмежена вулицями, що перетинаються. 2. Четверта частина звітного року.
квápтét, *у*, *ч.* 1. Музичний твір для

чотирьох інструментів або голосів.
2. Ансамбль із чотирьох музикантів, співаків.

квартіра, и, ж. Окреме житлове приміщення в будинку, переважно з кількох кімнат, передпокою та ін.
кварц, у, ч. Поширений у природі мінерал, двоокис кремнію, в чистому вигляді безбарвний, прозорий, з домішками має різноманітні відтінки кольору.

квасити, квашу, квасиш, *недок.*, що. Окислювати, піддавати бродінню. *Квасити капусту.* ♦ **Квасити** и г у б и, *розм.* — виявляти незадоволення, плакати.

квач, а, ч. 1. Жмуток прядива, соломи та ін., що його використовують для змазування поверхні чого-небудь чим-небудь рідким. 2. *перен.*, *розм.* Безхарактерна, безвільна людина. 3. Дитяча гра.

квиліти, лю, лиш, *недок.* (про птахів, тварин) Видавати жалібні звуки; (про людину, дитину) жалібно стогнати, плакати.

квітання, ї, ж. Офіційна розписка встановленої форми про прийняття грошей, документів, цінностей та ін.
квітнок, тка, ч. 1. Паперова або картонна картка з відповідним написом, що дає право користування чим-небудь, входити куди-небудь та ін. *Травайний квіток.* 2. Документ, особове посвідчення про належність до організації, установи тощо. *Комсомольський квіток.*

квітка, и, ж. 1. Частина рослини, переважно у вигляді пелюсток навколо тичинок і маточки, яка звичайно має виразне забарвлення і запах. 2. Рослина з такими органами розмноження.

квіль, а, е. Слабкий, безсильний; фізично нерозвинутий; незначний за ступенем вияву.

кворум, у, ч. Число присутніх на зборах, достатнє для того, щоб збори були правомочними.

кешкувати, ўю, ўеш, *недок.*, з кого—чого, *над ким—чим.* Насміхатися, глузувати.

кєпсько, *присл.*, *розм.* Погано, недобре, зле.

кєптар, я, ч. Верхній хутряний одяг без рукавів.

кераміка, и, ж. 1. *збірн.* Вироби з обпаленої глини. 2. Гончарне мистецтво і виробництво. 3. *спец.* Маса, з якої виготовляються глиняні вироби.

кермо, а, с. Пристрій для того, щоб керувати судном, літаком, автомобілем та ін. ♦ **Стояти біля керма** (в л а д и) — керувати, управляти, здійснювати найвище керівництво.

керувати, ўю, ўеш, *недок.* 1. *ким* — *чим.* Спрямувати, вести по якому-небудь шляху, вчити, як треба діяти. 2. *чим.* Управляти, завідувати, здійснювати владу (в установі, на підприємстві).

кивати, аю, аеш, *недок.*, **кивнути**, ну, неш, *док.* 1. *чим.* Робити коливальні рухи, похитувати з боку в бік. 2. *на кого* — *на що, кому.* Вказувати рухом голови; прикликати когось, давати знак комусь. ♦ **Пальцем не кивнути** — зовсім нічого не робити і не починаючи робити.

кий, кия, ч. Палиця. ♦ **Не києм, то палицею** — як не одним, то іншим способом (дошкулити, завдати прикрості і т. ін.).

кілим, а, ч. Тканий барвистий виріб, переважно ворсистий, що використовується для накриття підлоги, прикраси стін та ін.

кірилиця, і, ж. Одна з двох старослов'янських азбук, що стала основою для сучасних українського, російського, білоруського та деяких інших алфавітів.

кірп'ятий, а, е, *розм.* Який має короткий, задертий угору ніс.

кісень, сню, ч. Хімічний елемент, газ без кольору, запаху і смаку, що входить до складу повітря; необхідний для дихання, підтримує горіння.

кіслий, а, е. 1. Який має гострий своєрідний смак (цитрини, ошту). 2. Який перебродив або перебував у процесі бродіння. *Кисле молоко.*

3. *перен.*, *розм.* Який свідчить про незадоволення; похмурий, пригнічений, сумний. *Кислий погляд.*

кислотá, и, ж. Хімічна сполука, що містить водень, здатний до заміщення металами під час утворення солей. *Сірчана кислота.*

кит, а, ч. Великий морський ссавець рибоподібної форми.

кїтиця, і, ж. 1. Скупчення квітів або плодів на одній гілці, гроно; суцвіття. 2. Прикраса у вигляді пучка ниток, шнурків та п., зв'язаних на одному кіці.

кїшєня, і, ж. Частина одягу (штанів, плаща та ін.) у вигляді вшитой до нього торбинки для дрібних речей, грошей і т. п. ◆ **Бити по кишєні в кого, жарт., розм.** — завдавати збитків кому-небудь. Вітер у кишєні **в кого, жарт., розм.** — немає грошей. **Н а с т а в л я т и к и ш є н ю, ірон., розм.** — розраховувати на щось без підстав. **П о к л а с т и (п р и б р а т и) д о к и ш є н і щ о, розм.** — привласнити. **З а с л о в о м д о к и ш є н і н е л і з т и, розм.** — бути дотепним, гострим на язик.

кїшєчник, а, ч. Сукупність кишок; частина травного апарату людини або тварини.

кїшка, и, ж. 1. Частина травного апарату в людини або тварини, що має вигляд еластичної трубки. 2. Гумова або брезентова трубка для накачування води, рукав; брандспойт; шланг.

кїбернєтика, и, ж. Наука, яка вивчає загальні закономірності процесів керування і зв'язку в організованих системах (машинах, живих організмах, суспільних формуваннях та ін.).

кївш, кївшá і ковшá, ч. 1. Посудина з ручкою для зачерпування рідини. ◆ **В и п и т и к и в ш л и х а, розм.** — зазнати багато горя. 2. **спец.** Велика посудина в різних приладах, на виробництві. **Кївш екскаватора.**

кїготь, гтя, ч. Ніготь звіра або птаха. ◆ **П о к а з а т и к і г т і** — виявити злі наміри. **П о т р а п и т и в к і г т і к о м у, до кого** — потрапити в залежність від когось, потрапити під владу чію-небудь.

кїл, колá, ч. Рівна палиця з загостреним кінцем. ◆ **Н і к о л а, н і д в о р а в к о г о** — нічого немає, немає ніякого майна. **Х о ч к і л н а г о л о в і т е ш и к о м у** — дуже впертий, не зважає на жодні вмовляння, переконування.

кїлька¹, кбх, числ. Невизначена невелика кількість (від 3 до 10).

кїлька², и, ж. Невелика морська риба.

кїлькість, кості, ж. 1. Те в предметах і явищах, що підлягає вимірюванню і підрахункові, характеризуючи їх з точки зору величини, обсягу, числа. 2. Число, величина, об'єм, маса.

кїнець, нця, ч. 1. Остання межа, край чого-небудь; протилежне початок. **Кїнець палки.** 2. Момент, коли щось перестає існувати. **Кїнець розмови.** 3. Остання, заключна частина чогось. **Кїнець пісні.** 4. Заключний період. **Кїнець травня.** ◆ **З в о д и т и к і н ц і з к і н ц я м и** — з трудом задовольняти потреби, ледве вкладатися в суму заробітку, кошторису та ін. **Кїнець кінцем** — в решті рещт, в остаточному підсумку. **Х о в а т и к і н ц і в в о д у** — не залишати ніяких слідів, ніяких доказів нездоволеної діяльності, злочину.

кїніцєва, и, ж. 1. Частина тіла у людини і тварин, яка служить головним чином для пересування, хапання (нога, рука, крило). 2. Завершальна частина літературного твору.

кїснійк, á, ч. Стрічка, яка вплітається до коси.

кїстка, и, ж. Тверде утворення в тілі людини і тварин, що є окремою частиною кістяка. ◆ **Д о к і с т о к (з м е р з н у т и, з м о к н у т и)** — наскрізь, дуже сильно.

кїст'як, á, ч. Сукупність кісток, які складають тверду основу тіла хребетних і людини; скелет.

кїсть, кості, ж. Те саме, що кістка. ◆ **Л я г т и к і с т ь м и** — загинути в бою, в боротьбі. **С л о н о в а к і с т ь** — ікла слонів та мамонтів, що використовуються як цінний матеріал для виготовлення прикрас. **Т і л ь к и ш к і р а т а к о с т і** — дуже худий, надзвичайно худий, виснажений.

кїшка, и, ж. 1. Домашня тварина, що ловить мишей і щурів; самка kota. 2. **техн.** Особливий крюк, невеликий якір з трьома і більше лапами.

клавіату́ра, и, ж. Весь ряд клавішів у клавішних музичних інструментах. **клавіш**, а, ч. У музичних інструментах — пластинка, за допомогою якої виводується звук.

кладовище, а, с. Місце поховання померлих; цвинтар.

кланятися, яюся, яешся, *недок.* 1. *кому—чому.* Нахилом голови, знімання головного убору та ін. вітати кого-небудь при зустрічі, прощанні. 2. *кому, перен.* Передавати кому-небудь привіт через когось.

кляпан, а, ч. Покришка, що закриває і відкриває отвір при дії механізму; клапоть матерії, що прикриває шов, кишеню та ін.

клас, у, ч. 1. Велика суспільна група, що відзначається історично зумовленим становищем у системі суспільного виробництва, відношенням до засобів виробництва, розподілу продуктів та ін. *Робітничий клас.* 2. Група учнів того самого року навчання. 3. Приміщення для занять у школі. 4. Розряд, підрозділ (у різних класифікаціях). *Клас ссавців. Каюта першого класу.*

класик, а, ч. Видатний, загально-визнаний письменник, діяч науки, мистецтва, творчість якого вважається взірцевою в даній галузі.

класифікація, ї, ж. 1. Система розподілу предметів або понять якої-небудь галузі на класи, відділи, розділи та ін. за певними спільними ознаками. *Класифікація рослин.* 2. (дія) Розподіл предметів або понять якої-небудь галузі за певними спільними ознаками.

кляцати, аю, аеш, *недок.* (зубами, твердими предметами та ін.) Видавати короткі, уривчасті звуки.

клей, клéю, ч. Липка речовина, вживана для міцного з'єднання, зліплювання частин чого-небудь.

клеймо́, á, с., *спец.* 1. Знак, який ставлять, випалюють на виробі, товарі. 2. Знаряддя, яким ставлять такий знак.

кляпати, кляпаю, кляпаеш і кляплю, кляплеш, *недок.* 1. *що чим.* Кувати, виготовляти молотом. 2. *що чим.* З'єднувати частини чого-небудь за допомогою молота. 3. (косу) Випрямляти лезо коси, вдаряючи по ньому молотком. 4. *перен.* Поширювати брехливі чутки, обмовляти.

клячати, áю, áеш, *недок.*, *що.* Прикрашувати зеленими гілками, зеленню.

клякати, клячу, клячеш, *недок.* 1. *кого, що.* Голосом пропонувати піти, наблизитися. 2. *кого.* Запрошувати куди-небудь. 3. *кого ким або чим.* Називати, іменувати.

клин, ч. 1. *род.* а. Загострений з одного кінця і розширений з протилежного боку плоский шматок дерева, металу та ін. 2. *род.* а. Трикутна вставка в оядзі. 3. *род.* у. Частина земельного угіддя, що виділяється за якою-небудь ознакою. *Озимий клин.* ♦ Світ не клином з ішо в с я, *розм.*— ще є й інший вихід із становища.

клинко́к, нка́, ч. 1. Гостра частина холодної зброї. 2. Здрібніле від клин.

клинóпис, у, ч. 1. Письмо з рисочок у формі клинів, що вживалося у стародавніх народів Близького Сходу. 2. Текст, написаний таким письмом.

клич, у, ч. Заклик до чого-небудь; поклик.

кля́нт, а, ч. 1. Постійний відвідувач, покупець, замовник. 2. Особа, що доручила ведення своєї справи адвокатові, нотаріусові.

кля́мат, у, ч. Метеорологічні умови, властиві даній місцевості.

кля́ніка, и, ж. Лікувальна установа, в якій проводиться наукова і навчальна робота.

кля́пати, аю, аеш, *недок.* 1. Мимоволі опускати і піднімати повіки; моргати. 2. Подавати знак рухом повік.

♦ Кля́пати очима *перед ким і без додатка*— відчувати розгубленість, ніяковіти, соромитися.

кля́тіна, и, ж. Найпростіша одиниця будови організму.

кля́піт, поту, ч. Турбота, заняття, що непокоїть, порушує спокій.

кляпо́тати, о́чу, о́чеш, *недок.* 1. *кого, що чим.* Турбувати, непокоїти. 2. *за кого—що; про кого—що.* Просити, намагатися допомогти кому-, чому-небудь своїми турботами.

клябо́к, нка́, ч. Змотані у формі кулі нитки, вовна та ін.; маса чого-небудь, що набула форми кулі.

♦ Клябу́ком підступити (до горла, до серця)— стискати горло, душити (про біль, образу). Клябу́ком (котитися, падати та ін.)— швидко,

нестримно, перевертаючись під час руху.

клуня, і, ж. Господарська будівля для зберігання і обмолочування снопів.

кловати, клюю, клюєш, *недок.*, *кого*, *що*. 1. (про птахів) Хватати дзьобом, бити дзьобом; *перен.* завдавати кому-небудь прикrostі злобними зауваженнями, нападками. 2. (про риб) Хватати приманку на вудці; *перен.* піддаватися спокусі. ◆ К л ю в а т и н о с о м, *розм.* — дримати, засинати сидяти; куняти. Г р о ш е й к у р и н е к л ю ю т ь у к о г о, *розм.*, *жарт.* — дуже багатий.

ключ¹, а, ч. 1. Металевий пристрій, стрижень особливої форми, яким забирають і відмикають замок. 2. Зряддя для загвинчування гайок, заведення механізмів та ін. 3. Зграя птахів, що в польоті має форму гострого трикутника; ряд предметів, що рухаються один за одним.

ключ², а, ч. Джерело. ◆ Б и т и к л ю ч е м, *перен.* — бурно виявлятися, кипіти.

ключовий, а, е. Який відкриває можливість оволодіння чим-небудь. *Ключові позиції.*

клякнути, ну, неш, *недок.* Ставати негнучким, малорухомим від холоду; дубіти.

клямка, и, ж. Дерев'яна або залізна планочка у вигляді підойми, за допомогою якої відчиняють і зачиняють двері, хвіртку та ін.

клясті, кляню, клянєш, *рідко* кленю, кленєш, *недок.*, *кого*, *що*. Проклинати, піддавати прокляном.

клястися, клянюся, клянєшся, *недок.*, *в чому*. Давати клятву, урочисто обіцяти щось, присягатися.

клятва, и, ж. Урочиста обіцянка, підкріплена посиленням на щось особливо дороге, священне для того, хто дає обіцянку; присяга.

клятвопорушення, я, с. Порушення, невиконання клятви; зрада.

кляуза, и, ж., *розм.* Дрібничкова сварка, плітка, чвари через плітки, наклепи; судова справа такого характеру.

кмин, у, ч. Трав'яниста рослина, насіння якої вживається як приправа до страв і напоїв.

кмітливий, а, е. 1. Який легко схоплює суть, добре розуміє; тямущий, догадливий. 2. Спостережливий, який легко помічає щось.

кніга, и, ж. Велика обсягом або важлива змістом книжка (у 1 і 2 значеннях).

кніжка, и, ж. 1. Друковане видання (в старовину — і рукопис) у вигляді скріплених разом і переплетених аркушів паперу з яким-небудь текстом. 2. Скріплені однією обкладинкою аркуші паперу для яких-небудь записів. *Трудова книжка*. 3. Одна з великих частин літературного твору.

книгосховище, а, с. Приміщення в бібліотеці, де зберігаються книжки, журнали, рукописи.

книжковий, а, е. Пов'язаний з книжкою, що стосується книжок (у 1 і 2 значеннях). *Книжкова виставка*.

кніжний, а, е. 1. Почерпнутий тільки із книг, відірваний від практичної діяльності. *Кніжні знання*. 2. Характерний тільки для письмового викладу, не властивий живій розмовній мові. *Кніжний стиль*.

книш, а, ч. Різновид хліба з загорнутими до середини краями та змазаного жиром.

кбза, и, ж. Струнний щипковий музичний інструмент.

ковадло, а, с. Залізна підставка, опора для кування металу. ◆ М і ж м о л о т о м і к о в а д л о м — поміж двох небезпек.

коваль, я, ч. Майстер, робітник, зайнятий куванням металу і виготовленням предметів з нього; робітник у кузні, що підковує коней.

ковбана, і, ж. Яма, наповнена водою; калюжа; заглибина у дні річки, озера.

ковдра, и, ж. Покривало, яким люди накриваються в постелі.

ковзати, аю, аеш, *недок.*, *по чому*. Плавно рухатися по гладенькій, слизькій поверхні; *перен.* плавно і швидко, не затримуючись, рухатися, пересуватися.

ковіла, й, ж. Трав'яниста степова рослина з пухнастими ніжними волотьми; тирса.

ковінька, и, ж. Палиця з загнутим кінцем. ◆ Н а р у к у к о в і н ь к а к о м у — вигідно, дуже до речі комусь.

ковпáк, á, ч. 1. Конусоподібний головний убір. 2. Предмет такої форми. **ковтáти**, áю, áеш, *недок.*, *що*. Рухом м'язів горла втягувати і проштохувати через стравохід до шлунка.

◆ **Ковтати сльози** — стримувати сльози, намагатися не плакати. **Ковтати слова** — нечітко, нерозбірливо вимовляти слова. **кóжний**, **кóжен**, жна, жне, *займ.* Будь-який з однорідних, усякий; один з усіх, узятий окремо. ◆ **На кожнóму кроці** — а) весь час, безнастанно; б) усюди.

кожúх, а, ч. 1. Верхній хутряний одяг (хутром досередини). 2. *техн.* Футляр для механізмів або їх частин. **козák**, á, ч. 1. У XV—XVIII ст. — вільна людина із селян чи міської бідноти, утікачів від утиску феодалів, житеь Запоріжжя, Дону, Яїку. 2. У дореволюційній Росії — представник військового стану, уродженець Дону, Кубані та інших військових областей. 3. У народній творчості, поезії — лицар, носій позитивних фізичних і духовних якостей. 4. *розм.* Парубок, юнак, неодружений чоловік.

козакувáти, úю, úеш, *недок.* 1. *іст.* Бути козаком, належати до козацтва. 2. *перен.*, *розм.* Бути неодруженим, парубкувати.

козачóк, чкá, ч. 1. Здрібніле до козак. 2. *іст.* Хлопчик, що прислужував у панських покоях. 3. Рід комах, що мають червоне забарвлення. 4. Один з українських народних танців.

кози́ро́к, ркá, ч. Напівкруглий щиток кашкета, що виступає перед чолом.

кóзуб, а, ч. Кошик, плетений з лози або лубу. ◆ **Козубом стати** (про мокрий одяг) — задубіти, стати твердим і негнучким.

кóйти, ко́ю, ко́ш, *недок.*, *що* (переважно про вчинки, які не викликають схвалення) Робити, чинити.

кокетувáти, úю, úеш, *недок.* 1. *з ким і без додатка.* Своїм одягом, поведінкою та ін. намагатися сподобатися кому-небудь, викликати в кого-небудь зацікавлення собою. 2. *чим, перен.* Виставляти що-небудь напоказ як свою особливо позитивну якість. *Кокетувати скромністю.*

кокс, у, ч. Багате на вуглець перепалене без доступу повітря кам'яне вугілля або торф, використовувані як паливо.

колгóбс, у, ч. Соціалістична форма виробничого об'єднання трудящих селян для колективного ведення сільського господарства (зі скорочення слів: колективне господарство).

колéга, и, ч. Товариш по навчанню або роботі (у студентів, викладачів, лікарів та ін.).

колегіальність, ності, ж. Принцип управління, за яким основні для даного державного або громадського органу питання обговорюються і розв'язуються спільно, групою осіб. *В СРСР колегіальність є провідним принципом партійного і державного керівництва.*

колектів, у, ч. Група людей, об'єднаних спільною роботою, спільними інтересами.

колектівний, а, е. 1. Властивий колективу, оснований на спільності. *Колективні методи праці.* 2. Спільний, загальний, продукований колективом. *Колективне майно.* 3. Призначений для колективу. *Колективне постачання.*

колектівіза́ція, ї, ж. Соціалістична перебудова сільського господарства шляхом об'єднання дрібних селянських господарств у великі колективні господарства.

колéктор, а, ч. 1. Установа, яка збирає і розподіляє що-небудь між підвідомчими їй організаціями. *Бібліотечний колектор.* 2. Особа, яка збирає, описує і зберігає які-небудь зразки (напр., гірських порід). 3. *слец.* Частина динамомашини, яка служить для перетворення перемінного струму в постійний.

колéкція, ї, ж. Систематизоване зібрання однорідних предметів, що становлять наукову, художню, історичну та ін цінність.

кóлесо, а, с. Коло, яке обертається на осі і служить для приведення в рух наземних засобів пересування або механізмів. ◆ **Вставляти палиці в колеса** — перешкоджати. *Дивитися (оглядатися) на задні колеса* —

діяти обережно, обачно, враховуючи реальну обстановку.

коливання, я, с. 1. Рівномірний рух вгору і вниз, з боку в бік та ін. 2. Нестійкість, мінливість. *Колівання температури*. 3. *перен.* Нерішучість, вагання.

колись, присл. 1. У якийсь час, у минулому. 2. Невідомо коли в майбутньому.

колізія, і, ж. 1. Зіткнення яких-небудь суперечливих, протилежних сил, інтересів, прагнень. 2. Зображення життєвих конфліктів у художньому творі.

коліно, а, с. 1. Суглоб, що з'єднує гомілкову кістку зі стегноюю.

◆ **Ставити** (поставити) на коліна кого — примусити кого-небудь підкоритися. 2. *лише мн.* Ноги від колінного суглоба до таза. *Дитина сидить на колінах у матері*. 3. Окрема частина чого-небудь зігнутого або такого, що має форму ламаної лінії, від одного вигину або повороту до другого. *Коліно річки*. 4. *заст.* Рід, походження, покоління.

колір, льору, ч. Барва, забарвлення, світловий тон чого-небудь.

колія, і, ж. 1. Заглиблення, слід від коліс на дорозі. 2. залізничний шлях, що складається з двох паралельно прокладених рейок. 3. *перен.* Звичний хід, течія чого-небудь. *Увійти в нормальну колію*.

коло, а, с. 1. Замкнена крива лінія, усі точки якої знаходяться на однаковій віддалі від центра. 2. Предмет, що своєю формою нагадує цю лінію. 3. Сукупність, група людей, об'єднаних спільним соціальним становищем, професією, зацікавленнями та ін. 4. Різновид групового хоровадного танцю. ◆ **Зачароване коло** — збіг обставин, з якого важко знайти вихід. **Порочне коло** — доведення якого-небудь положення за допомогою іншого, яке в свою чергу ще потребує доведення.

коловорот¹, у, ч. 1. Місце в річці, морі, де течія утворює круговий рух води. 2. *перен.* Рух по колу, повторюваний у тій самій послідовності; стрімка безперервна зміна, стрімкий рух чого-небудь.

коловорот², а, ч. 1. Ручне свердло. 2. Пристрій для підйому вантажів.

колода, и, ж. 1. Товстий стовбур поваленого дерева. 2. Деревина з видобаною серединою, вживана для різних господарських потреб (як човен; як посуд для напування курей, худоби; як вулик для бджіл та ін.).

колодка, и, ж. 1. Здрібніле від колода (у 1 і 2 значеннях). 2. Дерев'яна чи металева оправа або ручка, до якої прикріплюється основна діюча частина деяких пристосувань. *Колодка ножа*. 3. Планка, до якої прикріплюються ордени і медалі, що їх носять на грудях. 4. Шматок дерева, вирізаний у формі людської ступні, на якому виготовляється взуття; копил. 5. *іст.* Дерев'яні кайдани, що одягалися на руки, ноги і шию ув'язненого.

колодязь, я, ч. Спеціально викопана і захищена від обвалу яма для добування води з водоносних шарів ґрунту. **Артезіанський колодязь**, *техн.* — глибока свердловина для одержання води під тиском, без насоса.

колонна, и, ж. 1. Архітектурна споруда у вигляді високого стовпа, що здебільшого служить для підтримання верхньої частини будівлі. 2. Розташування військових частин, груп людей, машин та ін., що послідовно рухаються одна за одною. *Колонна демонстрантів*. ◆ **П'ятак колона** — група людей, які займаються підривною діяльністю у країнах з революційним ладом (від назви контрреволюційних сил, які діяли в тилу Іспанської республіки в 1936—1939 рр.).

колоніалізм, у, ч. Політика імперіалістичних держав, спрямована на захоплення та експлуатацію слаборозвинутих країн.

колонія, і, ж. 1. Країна, насильно захоплена і експлуатована імперіалістичною державою-метрополією. 2. Поселення вихідців з іншої країни. 3. Місце проживання осіб з якою-небудь метою (навчання, лікування та ін.), поселених разом. 4. *біол.* Сукупність організмів, що живуть, з'єднані одні з одними.

ко́лоріт, у, ч. 1. Сукупність кольорів у картині; переважаючі кольори, які складають загальний тон картини, краєвиду, предмета. 2. *перен.* Характерна особливість, своєрідність чого-небудь. *Колорит епохи.*
ко́лос, а, ч. 1. Суцвіття злаків, у якому квітки розташовані на кінці стебла.

ко́лос, а, ч. 1. Статуя, предмет величезного розміру. 2. *перен.* Про щось винятково велике.

ко́лоти, колю, ко́леш, *недок.* 1. *кого, що чим.* Ранити, торкати чим-небудь гострим, завдаючи болю. **◆** *К о л о т и о ч і к о м у* — а) викликати в когось роздратування; б) дошкуляти, допікати кому-небудь. 2. *що, чим.* Ударом чого-небудь роздрібноувати щось тверде на шматки. *Колоти дрона.* 3. (худобу) Убивати ударом ножа.

ко́лотити, очу́, о́тиш, *недок.* 1. *що.* Збитувати, розмішувати що-небудь рідке. 2. *кого, що, перен.* Викликати заворушення серед кого-небудь.

ко́лючий, а, е. 1. Який коле. *Колючий терен.* 2. *перен.* Злобно насмішкуватий, недоброзичливий. *Колючий сміх.*

ко́ма¹, и, *ж.* Розділовий знак, що служить для відокремлення слів, сполучення слів і речень у складі одного синтаксичного цілого.

ко́ма², и, *ж., мед.* Неприятний стан, викликаний внутрішніми самоотруєннями організму.

ко́манда, и, *ж.* 1. Словесний короткий наказ командира, начальника; короткий, владне розпорядження. 2. Загін, підрозділ, група людей, що виконують яку-небудь роботу. *Пожезна команда.*

ко́мандір, а, ч. Начальник військової частини, підрозділу, корабля.

ко́мар, а́, ч. Дрібна двокрила комаха з довгим хоботком, яка боляче кусає (жалить). **◆** *К о м а р н о с а н е п і д т о ч и т ь* — нема чого закинути, нема до чого причепитися.

ко́мбайн, а, ч. Складна машина, що одночасно виконує роботу кількох механізмів.

ко́мбіко́рм, у, ч. Виготовлена на заводі суміш кормів для худоби (зі скорочення слів: комбінований корм).

ко́мбіна́ція, ї, *ж.* 1. Сполучення, взаєморозташування чого-небудь. 2. *перен.* Складний замисел, система засобів для досягнення чого-небудь. 3. Жіноча білизна у вигляді сорочки.

коме́дія, ї, *ж.* 1. Драматичний твір з веселим, смішним сюжетом. 2. *перен.* Смішна, весела пригода. **◆** *К о м е д і ю г р а т и (л а м а т и)* — лицемірити, удавати з себе кого-небудь.

коменда́нт, а, ч. 1. Начальник усіх військ фортеці або укріпленого району. 2. Начальник господарської частини і технічного персоналу в деяких установах. *Комендант гуртожитку.*

коме́нта́р, я́, ч. Пояснювальне, тлумачне чи критичне зауваження до певного тексту або книжки.

коме́рція, ї, *ж.* Торгівля, торгові справи.

ко́мин, а, ч. 1. Передня частина селянської варистої печі. 2. Димохід, отвір для проходження диму з печі назовні. 3. Верхня частина димоходу, що виступає над дахом; димар.

ко́мір, а, ч. Частина одягу навколо шні, здебільшого з розрізом.

ко́міса́р, а, ч. Особа, наділена урядом особливими повноваженнями.

ко́місія, ї, *ж.* 1. Група осіб або орган із групи осіб зі спеціальними повноваженнями при якій-небудь установі, організації. *Ревізійна комісія.* 2. Доручення, яке виконується за певну винагороду. *Магазин бере продукти на комісію від колгоспників.*

ко́мітет, у, ч. Керівний виборний орган, що керує роботою у якій-небудь галузі народного господарства або громадського життя.

ко́мпактний, а, е. Стислий, щільний, без проміжків.

ко́мпанія, ї, *ж.* 1. Товариство, група осіб. 2. Капіталістичне торговельне або промислове об'єднання підприємців.

ко́мпас, а, ч. Прилад для визначення сторін світу, в якому намагнічена стрілка завжди показує на північ.

ко́мпенса́ція, ї, *ж.* 1. Винагорода, відшкодування, плата за що-небудь. 2. Урівноваження чого-небудь порушеного; надолуження.

компетентний, а, е. Обізнаний в певній галузі; знаючий; який за своїми знаннями або повноваженнями має право робити, вирішувати щонебудь.

компіляція, ї, ж. Несамостійний літературний чи науковий твір, виконаний на чужих матеріалах, без власного дослідження і творчого опрацювання джерел.

комплекс, у, ч. Поєднання, сукупність предметів чи явищ, що становлять єдине ціле. *Комплекс вправ для ранкової гімнастики.*

комплект, у, ч. Повний склад, повний набір чого-, кого-небудь.

комплімент, у, ч. Приємний відзив, любов'язна похвала.

композитор, а, ч. Автор музичних творів.

композиція, ї, ж. 1. Побудова художнього або наукового твору, зумовлена його змістом, характером і призначенням. 2. Наука, теорія побудови творів мистецтва.

компонент, а, ч. Складова частина чого-небудь.

компост, у, ч. Добриво з рослинних і тваринних покидьків, змішаних з торфом, землею та мінеральними речовинами.

компостер, а, ч. Прилад, який проставляє на пасажирських квитках, пломбах та ін. умовні контрольні знаки.

компрес, а, ч. Пов'язка, переважно волога, що накладається на хворе місце для лікування.

компрометувати, ую, уеш, *недок., кого, що.* Шкодити комусь або чомусь в очах інших; показувати когочо-небудь у поганому світлі; ганьбити, порочити.

компроміс, у, ч. Угода, погодження на основі взаємних поступок.

комсомол, у, ч. Масова організація передової радянської молоді, яка проводить свою роботу під керівництвом Комуністичної партії і є її вільним помічником та резервом у боротьбі за побудову комуністичного суспільства (зі скорочення слів: Комуністична Спілка Молоді).

комсомалець, льця, ч. Член комсомолу.

комсомолка, и, ж. Жін. до комсомалець.

комсомольський, а, е. Властивий комсомольцеві, комсомольцям.

комсо́рг, а, ч. Скорочення: комсомольський організатор — керівник первинної комсомольської організації або комсомольської групи.

комунізм, у, ч. 1. Суспільно-економічна формація, що базується на суспільній власності на засоби виробництва. 2. Вища фаза комуністичної суспільно-економічної формації (безкласовий суспільний лад з єдиною загальнонародною власністю на засоби виробництва, цілковитою соціальною рівністю всіх членів суспільства; високоорганізоване суспільство вільних і свідомих трудівників). 3. Створена Марксом, Енгельсом і Леніном унаслідок глибокого вивчення об'єктивних законів розвитку суспільства наукова теорія й тактика пролетарської революції та побудови комуністичного суспільства. *Науковий комунізм* — наука про закономірності революційного переходу від капіталізму до комунізму, шляхи і методи побудови комуністичного суспільства.

комунікативний, а, е. Який стосується спілкування за допомогою мови.

комунікаційний, а, е. Який стосується шляхів сполучення, ліній зв'язку.

комунікація, ї, ж. 1. Шляхи сполучення. 2. *лінгв.* Повідомлення або передача за допомогою мови якогось змісту, наявного в думці; спілкування.

комуніст, а, ч. Член комуністичної партії.

комуністичний, а, е. Заснований на принципах комунізму, прийнятий ідеями комунізму; той, що виражає ідеї комунізму, керується ними. *Комуністична партія Радянського Союзу. Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді. Комуністичний Інтернаціонал* — міжнародне об'єднання комуністичних партій, що існувало протягом 1919—1943 рр.; *Комуністичний суботник* — добровільна неоплачувана праця трудящих у вихідний день на користь держави, суспільства.

комутатор, а, ч., *спец.* 1. Прилад для сполучення телефонних ліній. 2. Прилад для зміни напрямку електричного струму.

комфорт, у, ч. Сукупність побутових вигод; затишок.

комюнікє, *невідм.*, с. Офіційне урядове повідомлення, переважно з питань зовнішньої політики.

конати, йо, аєш, *недок.* Умирати, доживати останні хвилини, бути в передсмертному стані.

конвейєр, а, ч. Рухома стрічка, застосовувана на заводах, в шахтах, на фабричних складах для передачі вироблених матеріалів далішим відділенням. Зелений конвейєр, *спец.* — планово розраховане використання різних типів угідь та посівів, при якому худоба безперервно одержує зелений корм.

конвєнція, і, ж. *спец.* Угода, договір між державами з приводу якогонебудь питання.

конвої, ю, ч. озброєний загін, що супроводжує кого-, що-небудь з метою охорони, запобігання втечі та ін.

конвульсія, і, ж. Різка мимовільне скорочення м'язів; судорога.

конгломерат, у, ч. 1. *книжн.* Механічне, безсистемне поєднання різнорідних частин, предметів. 2. *геолог.* Гірська порода, що складається з уламків різнорідних мінералів, зцементованих іншою породою.

конгрєс, у, ч. 1. З'їзд, нарада в широкому складі (переважно міжнародні). 2. Назва законодавчого органу в США та в деяких країнах Латинської Америки. 3. Назва політичних партій та організацій у деяких країнах.

конденсація, ї, ж. 1. Згущення, ущільнення чого-небудь. *Конденсація водяної пари.* 2. Накопичення у великій кількості. *Конденсація електричної енергії.*

кондитерський, а, е. Який стосується виробництва солодощів, здобних мучних виробів та торгівлі ними.

кондіція, ї, ж., *спец.* Умова, норма, якій повинна відповідати та чи інша продукція.

контдор, а, ч. Великий хижий птах, що водиться в Південній Америці.

кондуктор, а, ч. 1. Працівник транспорту, що супроводить поїзди, об-

слуговує пасажирів на транспорті. 2. *спец.* Частина електричної машини у вигляді порожнього циліндра, що служить для проведення електричного струму від місця його утворення.

конєчний, а, е. обов'язковий, необхідний, безумовний. *Конєчна умова.*

кони́к, а, ч. 1. Маленький кінь; пестлива назва коня. 2. Комаха, яка видає характерний тріскучий звук. 3. *перен.* Улюблений предмет розмов якоїсь особи. ♦ Викидати (викинути) коника (коники) — робити щось несподіване, неадекватне; виявляти примхливість.

конкрєтний, а, е. Реально існуючий, цілком визначений, який сприймається чуттями.

конкурєнт, а, ч. Суперник, учасник змагання, боротьби за найбільші переваги, вигоди, для досягнення тієї самої мети.

конткурс, у, ч. Змагання з метою виділити з числа його учасників найдостойніших.

конв'язь, і, ж. Стоп із прикріпленими до нього кільцями або мотузками для прив'язування коней (під відкритим небом).

конопатити, ачу, атиш, *недок.*, що. Затикати діри, щілини в чому-небудь (мохом, клоччям і т. ін.).

коноплі, пель, *мн.* Трав'яниста рослина, зі стебел якої виготовляють волокно, а з насіння — олію.

конопліянка, ч, ж. Невелика співоча пташка, що живиться насінням бур'янів.

коноплярство, а, с. Вирощування та оброблення конопель як галузь сільського господарства.

консервативний, а, е. Який обстоює, захищає старе, віджиле, ворожий прогресові.

консерватор, а, ч. 1. Противник нововведень, прихильник незмінності чого-небудь (політичного ладу, побуту та ін.). 2. У деяких капіталістичних країнах — член буржуазної консервативної партії.

консерватрія, ї, ж. Вищий музичний навчальний заклад.

консерви, ів, мн. Відповідно приготовлені харчові продукти, з метою тривалого зберігання щільно закриті у скляних чи металевих банках.

консійліум, у, ч. Народа лікарів для визначення хвороби і способів лікування хворого в особливо складних випадках.

консолідація, ї, ж. Зміцнення, утвердження чого-небудь; об'єднання, згуртування навколо чого-небудь.

конспект, у, ч. Стислий запис, короткий виклад змісту лекції, промови, друкованого твору та ін.

конспірація, і, ж. 1. Методи, що застосовуються нелегальною організацією для збереження в таємниці своєї діяльності. 2. Суворе дотримання таємниці.

констація, ї, ж. Встановлення наявності чогось.

конституція¹, ї, ж. Основний закон держави, що закріплює суспільний і державний устрій, політичну систему суспільства, принципи організації, діяльності, порядок утворення державних органів, визначає основні права і обов'язки громадян тощо.

конституція², ї, ж. Будова організму, зумовлена певним співвідношенням у розвитку органів і тканин.

конструкція, ї, ж. 1. Склад і взаєморозташування частин якої-небудь будови, споруди, механізму. 2. Сама споруда, механізм з такою будовою. *Конструкція мосту*. 3. *лінгв.* Поєднання слів у словосполученні та реченні, поєднання речень з позицій їхнього граматичного зв'язку. *Приєднаникова конструкція*.

консультація, ї, ж. 1. Порада, вказівка обізнаної людини чи спеціаліста з приводу якого-небудь питання, якої-небудь справи. 2. Народа спеціалістів, присвячена поясненню якого-небудь питання. 3. Установа, співробітники якої допомагають населенню порадами, вказівками у певних питаннях. *Юридична консультація*.

контакт, у, ч. 1. Стикання, з'єднання з чимсь; місце з'єднання електричних проводів. 2. Діловий зв'язок, взаємодія, узгодженість дій.

контекст, у, ч. Закінчений за змістом уривок письмового або усного

мовлення, з якого можна точно визначити смисл окремого слова чи виразу, що входить до його складу. **контингент**, у, ч. 1. Сукупність людей, що складають яку-небудь однорідну в соціальному, професійному чи якому-небудь іншому відношенні групу, категорію. 2. Встановлена з якою-небудь метою гранична кількість чого-небудь.

континент, у, ч. Те саме, що **матерік**. **контора**, и, ж. 1. Адміністративно-канцелярський відділ при якому-небудь підприємстві або окрема установа. *Контора колгоспу*. 2. Приміщення такого відділу або установи. *Зайти до контори*.

контрабанда, и, ж. 1. Незаконне таємне перевезення через державний кордон недозволених або оподатковуваних митом товарів. 2. *збірн.* Самі ці товари.

контрабас, а, ч. Струнний смичковий інструмент, найбільший розміром і найнижчий звучанням у симфонічному оркестрі.

контракт, у, ч. Письмова угода, договір із взаємними зобов'язаннями його учасників.

контральто, *невідм.*, с. Найнижчий жіночий голос; співачка з таким голосом. **контраст**, у, ч. Різко виявлена протилежність у чомусь.

контрибуція, ї, ж. Грошове стягнення з переможеної держави на користь держави-переможниці; під час війни—примусові грошові або натуральні стягнення з населення завойованої території.

контроль, ю, ч. 1. Перевірка діяльності кого-, чого-небудь. 2. Установа, організація, яка перевіряє діяльність кого-, чого-небудь. 3. *збірн.* Люди, які здійснюють перевірку; контролери.

контрреволюція, ї, ж. Боротьба реакційних класів проти революції з метою збереження або відновлення свого панування.

контррозвідка, и, ж. Спеціальна організація для протидії розвідці противника, для боротьби зі шпיוнажем, диверсіями та ін.

контузія, ї, ж. Пошкодження, загальне ураження, травма організму без порушення шкірного покриву.

контур, у, ч. Зовнішній обрис чого-небудь.

ко́нус, а, ч. Тіло, утворене обертанням прямокутного трикутника навколо одного з катетів; предмет, що своєю формою нагадує це геометричне тіло.

конфе́ренція, ї, ж. З'їзд або збори, нарада представників урядових, партійних, громадських, наукових та ін. організацій для обговорення і вирішення яких-небудь питань.

конфіска́ція, ї, ж. 1. Відбирання в когось (грошей, майна та ін.) згідно з постановою органів влади. 2. Вилучення з обігу друкованих творів.

конфлі́кт, у, ч. Сутичка, зіткнення протилежних і незгідних між собою сторін, інтересів, думок, поглядів і т. ін.

концентра́ція, ї, ж. 1. Збирання, зосередження, скупчення в одному місці. 2. Ступінь насиченості, густоти чого-небудь.

концентрі́чний, а, е. Який має спільний центр; розташований навколо спільного центра.

конце́пція, ї, ж. Система взаємопов'язаних поглядів на певне явище; основний замисел, основна думка чого-небудь.

конце́рт, у, ч. 1. Прилюдне виконання кількох музичних чи інших творів. 2. Великий музичний твір для одного інструмента, що виконується в супроводі оркестру.

конце́сія, ї, ж. 1. Договір, згідно з яким уряд або місцеві органи влади передають на певних умовах громадянам своєї країни або представникам інших держав право експлуатації корисних копалин, природних багатств, підприємств і под. 2. Підприємство, що діє на підставі такого договору.

конце́табір, бору, ч. Місце ізоляції військовополонених, ув'язнених (зі скорочення: концентраційний табір).

конче́, присл. Обов'язково, неодмінно.

кон'ю́нктура, и, ж. Сукупність обставин, становище, що склалося в якій-небудь галузі суспільного життя і може впливати на результат певних дій, вирішення певних питань та ін.

ко́ноух, а, ч. Той, хто доглядає коней.

ко́ноуши́на, и, ж. Багаторічна трав'яниста бобова рослина з квітами,

зібраними в кульки, використовується як корм для худоби.

коопе́рація, ї, ж. 1. Особлива форма організації праці, при якій багато людей спільно беруть участь у тому самому чи кількох пов'язаних між собою процесах виробництва. 2. Масове колективне виробниче або торгове об'єднання.

коорди́нація, ї, ж. Цілеспрямоване узгодження, сполучення (рухів, дій, вчинків та ін.).

копа́лини, лин, мн. Природні мінеральні утворення (руда та ін.), що видобувають з надр землі.

копа́нка, и, ж. 1. Спеціально викопана яма, в якій збирається вода; с а ж а в к а. 2. Невеличка криниця без цямриння.

копа́ти, аю, а́еш, *недок.*, *що чим*. Розривати, розпушувати землю лопатою або іншим знаряддям; робити заглиблення в землі. ◆ **К о п а т и** я му кому, під ким, під кого — шкодити комусь, готувати кому-небудь неприємності.

копй́л, а, ч. Те саме, що **коло́дка** (у 4 значенні). ◆ **В с і** на один **к о п и л** з ш и т і, *розм.* — усі однакові. **П е р е р о б и т и** на свій **к о п и л**, *розм.* — переробити по своєму, на свій лад.

копирса́ти, аю, а́еш, *недок.*, *що чим*. Неглибоко, неохоче проникати до середини чого-небудь; рити що-небудь.

копй́то, а, с. 1. Рогове утворення на кінцівках деяких тварин. 2. Те саме, що **копй́л**, **коло́дка** (у 4 значенні).

ко́пія, ї, ж. Текст, малюнок, скульптура та ін., що є точним відтворенням оригіналу; *перен.* відтворення чогось, дуже близька подібність до чого-небудь.

копй́ти, пчу́, птіш, *недок.* 1. *що*. Обкурювати, просочувати димом, щоб зберегти продукти від псування. **Копй́ти рибу**, *вид.* лише з ос. одн. **Горй́ти** з димом, видавати кіпоть. **Каганець копй́ть**. ◆ **К о п т и т и** н е б о, *розм.* — жити без мети, без користі для інших.

копй́ти, пчу́, птіш, *недок.* Утворювати кіпоть; чадити.

ко́ра, й, ж. 1. Зовнішня частина стовбурів, стебел і коренів деревних

рослин. 2. Верхня ствердла поверхня чого-небудь. *Кора земної кулі.*

корабѣль, бля, ч. Велике морське судно. ♦ С п а л и т и (п а л и т и) свої кораблі — рішуче по-рвати з минулим, зробити неможливим поворот до минулого.

корáли, ів, мн. 1. Морські тварини, що нерухомо живуть великими групами на підводних скелях. 2. Вапнисті відкладення цих тварин, з яких виготовляються різні прикраси.

корáлі, ів, мн. Намисто з коралу. **кордóн**, у, ч. 1. Межа, границя між державами. 2. *військ.* Загороджувальний або прикордонний загін. **коректíв**, у, ч. Поправка, часткове виправлення або зміна.

корéктний, а, е. Який дотримується всіх правил ввічливості; чемний.

коренáстий, а, е. 1. Який має міцне, сильне коріння. *Коренастий дуб.* 2. (про людину) Невисокого зросту, але міцної будови; широкоплечий.

коренеплóди, ів, мн. (одн. **коренеплід**, плóда, ч.) Культурні рослини з м'ясистим коренем, який використовується як їжа для людей або як корм для худоби (буряк, морква і т. ін.).

кореспондéнт, а, ч. 1. Автор повідомлень про поточні події, друкованих у газеті, журналі. 2. Особа, яка листується з ким-небудь.

корж, á, ч. Круглий, плоский хліб із прісного тіста.

корісливий, а, е. 1. Оснований на матеріальній вигоді, на розрахунку. 2. Те саме, що **користолóбний**.

корісний, а, е. Який приносить користь, дає добрі наслідки; придатний для якої-небудь мети.

користолóбний, а, е. Який прагне з усього мати матеріальну користь, вигоду.

корісьть, і, ж. Хороший, позитивний результат для кого-, чого-небудь.

коріти, рію, ріш., *недок.*, *кого чим.* Докоряти, дорікати.

корітися, ріся, рішся, *недок.*, *кому, чому.* Ставати залежним від кого-, чого-небудь; беззастережно виконувати чиїсь накази, веління; припиняти опір, боротьбу.

коріто, а, с. Відкрита дерев'яна або металева посудина довгастої форми,

яка використовується для прання білизни, напування худоби та інших господарських потреб.

корифéй, я, ч. Найвизначніший діяч у якій-небудь галузі науки, мистецтва.

корінь, реня, ч. 1. Підземна частина рослини, яка служить для закріплення рослини в ґрунті та всмоктування поживних речовин. 2. *перен.* Початок, джерело чого-небудь. 3. *лінгв.* Частина слова без префіксів і суфіксів, спільна для кількох споріднених слів. 4. *мат.* Величина, яка при піднесенні до того чи іншого ступеня дає нове число.

корм, у, ч. Харч для тварин.

кормига, и, ж. Владна сила, що пригнічує когось, тяжить над кимсь; ярмо, неволя, іго.

коровáй, ю, ч., *етногр.* Велика кругла хлібина із прикрасами, що випікається переважно на весілля.

корбóзя, і, ж. Руйнування поверхні твердих тіл під впливом фізичних, хімічних та біологічних факторів.

корбóмисло, а, с. Вигнута дерев'яна палиця, за допомогою якої носять на плечах відра з водою тощо.

корóна, и, ж. 1. Металевий головний убір з дорогоцінними прикрасами, який є символом монаршої влади. 2. *перен.* Влада монарха. 3. *поет.* Вінок із квітів. 4. *астр.* Ясний ореол навколо Сонця під час сонячного затемнення.

корбóнка, и, ж. 1. Маленька корона. 2. Зовнішня частина зуба. 3. Металева оболонка, яку насаджують на зуб, щоб він не псувався. 4. *техн.* Обідок різальних частин бура.

кóроп, а, ч. Прісноводна костиста риба, що має темно-золотисту луску.

корбóткий, а, е. 1. Який має малу довжину або протяжність; протилежне до в г и й. 2. Який недовго триває; короткочасний; протилежне тр и в а л и й. 3. Стисло викладений; небагатослівний.

короткозбóрий, а, е. 1. Який погано бачить на далекій відстані. 2. *перен.* Нездатний правильно наперед розраховувати, передбачити.

короткометрáжний, а, е. Який має малу кількість метрів півки.

короткохвильовий, а, е. Який працює на хвилях малої довжини, який має хвилі малої довжини. *Короткохвильовий радіозв'язок.*

кóрпус, ч. 1. *род.* а. Тіло людини або тварини без голови і кінцівок. 2. *род.* у. Кістяк механізму, машини з усією зовнішньою обшивкою. 3. *род.* у. Один із будинків, розташованих на спільній ділянці. 4. *род.* у. Військове об'єднання, до складу якого входить кілька дивізій або бригад; об'єднання військ спеціального призначення. 5. *род.* у. Об'єднання осіб одного якогось офіційного становища. *Дипломатичний корпус.*

кортéж, у, ч. 1. Урочистий похід, процесія. 2. Група вершників.

кортіти, тить, *недок.*, *безос.*, *кому і кого, чого, робити що і без додатка.* Сильно хотіти.

корч¹, á, ч. 1. Пень, викорчування з корінням; розгалужене коріння дерев, кущів. 2. Те саме, що кущ 1.

корч², у, ч., *частіше у мн. корчі*, ів. Судорожне скорочення м'язів (від холоду, болю і т. ін.).

кóрчити, чу, чнш, *недок.*, *кого, що і без додатка, частіше безос.* Зводити судорогами. *Корчить ногу.*

корчувати, ўю, ўеш, *недок.*, *що.* Очищати ділянку землі від пнів, корчів; виривати з землі дерева разом із корінням.

коса¹, й, ж. Сплетене волосся.

коса², й, ж. Сільськогосподарське знаряддя для зрізування трави або збіжжя.

коса³, й, ж. Довга вузька обмілина в річці, морі, яка йде від берега; плоский, низький мис.

косарка, и, ж. Сільськогосподарська машина для косіння трави або збіжжя.

кóсий, а, е. 1. Розташований похило до горизонтальної площини; непряий; який іде під кутом до головного напрямку; розташований по діагоналі. 2. (про очі) З неоднаковим спрямуванням зіниць; зизий, зизоокій. 3. *перен.* (про погляд) Який виражає неприязнь; недружелюбний, недовірливий.

косіти¹, кошу́, ко́сиш, *недок.* 1. *що.* Зрізувати траву, збіжжя косою або

косаркою. 2. *кого, перен.* Масово убивати, знищувати.

косіти², кошу́, ко́сиш, *недок.*, *без додатка.* Дивитися скося, дивитися вбік, не повертаючи голови. *Косити оком на когось.*

косме́тика, и, ж. 1. Заходи, які застосовує людина при догляді за шкірою, волоссям, нігтями. 2. *збірн.* Вироби, які служать для надання обличчю та тілу людини краси і свіжості.

космодрóм, у, ч. Ділянка із спеціально устаткуванням для розміщення, обслуговування і старту космічних кораблів.

космона́вт, а, ч. Спеціально підготовлена людина, що здійснює політ у космічному просторі на літальному апараті.

космополіти́зм, у, ч. Реакційна буржуазна теорія, що проповідує байдуже ставлення до вітчизни і свого народу, заперечує патріотизм, обстоює ідею «світового громадянства».

кóсмос, у, ч. Те саме, що **всесвіт** 1.

косови́ця, і, ж. 1. Косіння трави на сіно. 2. Час косіння і збирання трави.

костеніти, їю, їеш, *недок.* 1. *лише з ос.* Ставати твердим, як кість.

2. Утрачати чутливість, гнучкість, ставати малорухомим; кліянути, коцобнути. *Руки костеніють.*

коструба́тий, а, е. 1. З нерівною поверхнею; шорсткий. 2. (про волосся, брови) Кошлатий, розкуйовджений.

3. *перен.* З деякими хибами; невмілий, невправний. *Кострубатий стиль.*

ко́стур, а, ч. 1. Груба сукувата палиця, на яку спираються при ходьбі; ціпок. 2. Висока палиця з перекладками, на яку спираються пахвами і якою користуються як опорою при ходінні хворі на ноги або безногі люди; милиць.

костю́м, а, ч. 1. Комплект чоловічого вбрання (штани, піджак); жіночий верхній одяг (жакет, спідниця).

2. Маскарадний або театральний одяг, а також одяг спеціального призначення. *Спортивний костюм.*
котéл, глá, ч. 1. Металева посудина для нагрівання чи кип'ятіння води, варіння їжі. 2. Закрита посудина для перетворення води в пару.

котіруватися, рується, *недок. і док., фін.* 1. Бути в обігу на біржі. 2. *перен.* Цінитися, мати ту чи іншу сцінку з боку суспільства чи певної групи людей.

котіти, кочу́, ко́тиш, *недок.* 1. *що.* Обертаючи круглий предмет, посувати в певному напрямку. *Котити м'яч.* 2. *що.* Переміщати в певному напрямку силою течії, вітру. *Котити хвилі.*

коту́шка, и, *ж.* 1. Невеликий дерев'яний або металевий стрижень з кружечками на кінцях для намотування на нього ниток та ін. 2. *техн.* Пристрій для намотування ізольованого дроту, кабелю.

ко́фта, и, *ж.* Короткий верхній жіночий одяг.

коха́ти, аю, а́еш, *недок.* 1. *кого.* Бути глибоко прив'язаним до когось, мати велику симпатію до особи іншої статі; любити. 2. *кого, що.* Старанно плекати, вирощувати що-небудь, дбайливо доглядати щось.

коцюба́, и, *ж.* Залізний прут, зігнутий на кінці, для перемішування палива в печі і вигрібання жару, попелу; кочерга.

коча́р, а, *ч.* Робітник, який обслуговує печі парових котлів.

кочерга́, и, *ж.* Те саме, що **коцюба́**. **кочува́ти**, ую, у́еш, *недок.* Часто переїжджати, переходити з місця на місце зі своїм житлом і майном; (про тварин) переходити стадами або зграями з місця на місце.

коша́ра, и, *ж.* Загороджене місце для овець або іншої худоби під відкритим небом; крите приміщення для худоби або овець.

коши́к, а, *ч.* Плетений виріб з лози, стебел рогозу і т. ін. для зберігання або перенесення різних предметів. **кошля́тий**, а, е. 1. (про тварин) З густою відстовбурченою, розкуйовдженою шерстю. 2. (про людей) З розкуйовдженими волоссям. 3. З довгими розкуйовдженими ворсинками; негладкий; (про тканину, килим) ворсистий.

коштóriс, у, *ч., бухг.* План передбачуваних доходів і витрат, необхідних для нормальної діяльності підприємства, установи та ін.

кошти, ів, *мн., (одн. кошт, у, ч.)* 1. Гроші, капітал, матеріальні цін-

ності. 2. Грошові витрати на що-небудь. ♦ *К о ш т о м кого, чого* — за рахунок когось, чого-небудь.

коштувати, ую, у́еш, *недок.* 1. Мати певну ціну, грошову вартість. 2. Вимагати певних коштів; обходитися в певну суму. 3. *перен.* Вимагати певних зусиль для здійснення чого-небудь.

кравáтка, и, *ж.* Те саме, що **гáлстук**. **краєвíd**, у, *ч.* Загальний вид місцевості; пейзаж, ландшафт.

краєзна́вство, а, *с.* Вивчення певної місцевості з погляду її природи, історії, економіки, побуту та ін.

країна, и, *ж.* 1. Територія як щось єдине ціле з погляду природних умов, населення і т. ін. 2. Те саме, що **держáва**. 3. Місцевість з певними природними або кліматичними особливостями.

край, ю, *ч.* 1. *чого.* Гранична лінія, що обмежує поверхню або простір чогось. *На краю лісу.* ♦ *Н а к р а ю*

с в і т у — десь дуже далеко, у глухому, необжитому місці. *Через край* — не дотриматися міри в чомусь-небудь. 2. *чому.* Припинення якоїсь дії.

кран¹, а, *ч.* Трубка з затвором, прироблена до якого-небудь резервуару (газопроводу, водопроводу та ін.), для випускання з нього газу або виливання рідини.

кран², а, *ч.* Механізм для піднімання й переміщення важких предметів.

кранівні́к, а, *ч.* Той, хто працює на підіймальному крані.

кра́пати, крапає і кра́пле, *недок.* Падати, литися краплями. *Дощик крапає.*

кра́пка, и, *ж.* 1. Маленька кругла плямка; цятка. 2. *грам.* Розділовий знак, який ставлять у кінці розповідного речення, а також знак, який уживається при скороченому написанні слів. 3. Графічний знак для позначення чого-небудь (в алгебрі, у нотному письмі, на географічних картах та ін.). ♦ *К р а п к у* ставити *на чому* — закінчувати що-небудь. *Н а ц ь о м у к р а п к а* — усе закінчено, на цьому кінець.

кра́пля, і, *ж.* 1. Мінімальна кількість рідини у вигляді кульки. ♦ *Д о о с т а н н ь о ї к р а п л і к р о в і* — до останку. *Я к д в і к р а п л і*

води — дуже схожі, подібні. Крапля в морі — дуже маленька кількість у порівнянні з цілим; дріб'язок. 2. *лише мн.* краплі, пель. Рідкі ліки, які для вживання відраховують такими частинками. 3. *лише одн., чого, перен.* Дуже маленька кількість чогось.

краса́, й, ж. 1. Властивість того, що гарне у фізичному і моральному відношенні. 2. Те, що є гордістю, прикрасою чого-небудь; слава. *Краса і гордість школи.*

красномовний, а, е. 1. (про людину) Обдарований ораторським талантом. 2. *перен.* Який ясно свідчить про щось, показовий у якомусь відношенні. *Красномовні цифри.*

кра́сти, кра́ду, кра́деш, недок. 1. *що.* Присвоювати чуже, брати тайком чуже. 2. *без додатка.* Бути злодієм, займатися злодійством.

красува́ти, у́ю, у́еш і красува́тися, у́юся, у́ешся, недок. 1. Виділятися красою, вабити зір. 2. (про злакові рослини) Квітнути, покриватися цвітом.

кра́тер, а, ч., геол. Лійкуватий отвір на вершині вулкана, що становить місце витоку лави, виходу газів та ін.

крах, у, ч. 1. У капіталістичних країнах — розорення, банкрутство. *Крах банку.* 2. *перен.* Повна невдача, провал.

кра́яти, кра́ю, кра́еш, недок., що. Розділяти на частини чим-небудь гострим або відділяти від цілого.

◆ **Кра́яти се́рце (душу) чиє, кому** — завдавати душевного болю комусь.

креді́т, у, ч. 1. Позика, надання в борг. 2. *фін.* Сума, в межах якої дозволяються витрати на щось. 3. Продаж товарів у розстрочку, на виплат.

кре́до, невідм., с. Основні погляди, переконання.

кре́йда, и, ж. М'який білий вапняк, який вживається в хімічній, паперовій та ін. галузях промисловості, в побуті та ін.; кусок такого вапняку, яким пишуть на дощці.

кре́йсер, а, ч. Великий швидкохідний військовий корабель з артилерійським, мінним і торпедним та ін. озброєнням.

крем, у, ч. 1. Солодка маса із збитих вершків з додатком фруктових соків, шоколаду і т. ін., яку подають як солодке. 2. Косметична мазь. 3. Паста для взуття.

кремезні́й, є́зна, є́знé. 1. (про людину) Широкоплечий, приземкуватий, сильної будови тіла; сильний, міцний. *Кремезні руки.* 2. (про дерево) Високий; грубий, коренастий. **кре́мінь, меню, ч.** 1. Дуже твердий мінерал, вживаний у давнину для добування вогню. 2. *перен.* Про тверду характером людину.

кремль, я, ч. Укріплена мурами і вежами внутрішня частина феодальних міст на Русі.

кре́мній, ю, ч. Найбільш поширений у земній корі хімічний елемент, що входить до складу більшості гірських порід, піску тощо.

креса́ло, а, с. Кусок твердого каменя або сталі, яким можна добути вогонь із кременю.

креса́ти, кресу́, крешеш, недок. 1. *що і без додатка.* Ударяти кременем об кремій для добування вогню. 2. Раптово загорятися, спалахувати. *Креше блискавиця.* 3. *по чому, що, кого.* Сильно ударяти, бити. 4. *перен., розм.* З запалом робити щось.

кресли́ти, лю, лиш, недок. 1. *що на чому.* Робити риски, лінії. 2. *що і без додатка.* Виготовляти технічний рисунок, креслення. 3. *без додатка.* Займатися кресленням, бути креслярем.

креса́нути, не, недок. (про кригу) Тріскатись або ламаючись, зрушувати з місця.

крива́вити, влю, виш, недок. 1. *без додатка.* Виділяти кров. *Рана кривавить;* червонити або бруднити кров'ю. 2. *що, перен.* Забарвлювати в червоний колір.

кривда, и, ж. Несправедливо, незаслужено зроблена матеріальна або моральна шкода; несправедливість. **кривди́ти, джу, диш, недок., кого.** Робити кривду комусь.

криві́й, а, є. 1. Непрямолінійний, зігнутий. 2. (про людину) Який має коротшу ногу; кульгавий; (про мєб-лі) із зламаною, розхитаною або коротшою ніжкою. ◆ **Дивитися (г ля д і т и) кривим оком на кого- або на що-небудь** — дивитися

косо, підозріло, недоброчливо на кого-, що-небудь. ◆ **К р и в е с л о в о** — образливе, несправдливе слово.

кривіти, кривлю, кривиш, *недок.* 1. *що.* Робити кривим, перекошеним, зігнути; (про судорогу) викривляти, перекривляти. ◆ **К р и в и т и д у ш е ю** — бути нещирим, лицемірним. 2. *кого, перен.* Передражувати когось, наслідуючи його рухи, манеру говорити тощо.

крйга, и, *ж.* Товстий, міцний шар льоду (на річці, ставі та ін.); пливучий лід. ◆ **П е ч е н о ї к р и г и** (забажати) — бути примхливим, вимагати неможливого.

криголám, а, ч. Велике судно для прокладання шляху іншим суднам у замерзлих морях, річках та ін. **крйжі**, ів, *мн.* Частина кістяка над тазом; попереk.

кріза, и, *ж.* 1. Перелом, важкий перехідний стан. 2. Періодично повторюване явище в економіці капіталістичного суспільства — надвиробництво капіталів і товарів, які не мають збуту, що призводять до скорочення виробництва, масового безробіття та ін. 3. *мед.* Швидка зміна температури й перелом у перебігу хвороби. 4. *політ.* Загострення політичного становища, яке тягне за собою зміну кабінету міністрів у парламентських країнах.

крилатий, а, е. Який має крила (у 1, 2, 3 значеннях). ◆ **К р и л а т і с л о в а** — влучні вислови, цитати, афоризми, які стали загальноживаними.

крило, á, с. 1. У птахів і комах та деяких ссавців — орган, що служить для літання в повітрі. 2. Одна із плоских бокових площин, прикріплена перпендикулярно до кузова літака, для підтримування його у повітрі. 3. *техн.* Одна із обертових лопатей колеса вітряка або пароплавного гвинта. 4. Дашок над колесом повозки для захисту від бруду. 5. Бокова прибудова будинку. 6. Бокова частина вишкованого в бойовому порядку війська, яка прилягає до центра; фланг. 7. Угрупування, частина політичної організації, яка відрізняється в будь-

якому відношенні від програми, від її офіційної політики.

криниця, і, *ж.* 1. Глибоко викопана й захищена цямринами від обвалів яма, що служить для добування води з водоносних шарів землі; колодязь. 2. *чого, перен.* Скарбниця чого-небудь.

кристáл, а, ч. Тверде неорганічне тіло, що має форму правильного багатогранника.

критерій, ю, ч. Підстава для оцінки чогось; мірило.

крйти, крйю, крйеш, *недок.*, *що.* 1. Укривати, устеляти поверхню чого-небудь. 2. Робити покрівлю, дах над чим-небудь; покривати. 3. *чим.* Обшивати що-небудь тканиною, шкірою і т. ін. 4. *перен.* Тримати в таємниці щось; приховувати.

критик, а, ч. Той, хто аналізує, оцінює літературні, мистецькі та наукові твори.

критика, и, *ж.* 1. Аналіз і оцінка вартості чогось. 2. Літературний жанр, присвячений аналізу й оцінці поточних творів літератури й мистецтва. 3. *збірн.* до критик.

критичний¹, а, е. 1. Який містить у собі критику, стосується критики. 2. Здатний критично поставитися до чогось; вимогливий.

критичний², а, е. 1. Який перебуває у важкому, складному переходному стані; переломний. 2. *перен.* Тяжкий, небезпечний, надзвичайно складний. *Критичний стан.*

крихкий, á, é. Який легко розпадається на частини, кришиться; лямкий.

крйхта, и, *ж.* 1. Маленька частинка, маленький кусочок чого-небудь. 2. *перен.* Маленька кількість чого-небудь.

крйца, і, *ж.* Те саме, що сталь. **крйчати**, чў, чйш, *недок.* 1. *що і без додатка.* Дуже голосно кликати, говорити; репетувати, горлати; голосно сперечатися про щось. 2. *на кого.* Сварити на кого-небудь, ляяти когось.

крйшити, крйшу, крйшиш, *недок.* 1. *що.* Розколювати, подрібнювати щось на дрібні шматочки. 2. Різати на дрібні частинки. 3. *кого, перен.*, *розм.* Нещадно бити, рубати, убивати.

криштáль, ю, ч. 1. Скло високого гатунку, якому властива здатність сильно переломлювати світло. 2. Посудина з такого скла. Гірс ь к и й к р и ш т á л ь — мінерал, кристалічний безбарвний прозорий кварц, який уживають для оптичних і ювелірних виробів.

крій, крjóу, ч. 1. (дія) Розрізування тканин за формою і мірою. 2. Форма, модель, за якою скроєний одяг, взуття; фасон.

кріпáк, á, ч., іст. Селянин, що був власністю поміщика за часів кріпацтва.

кріпáцтво, а, с. Суспільний уклад, у якому поміщик мав право розпоряджатися особою, працею і майном підлеглих йому селян.

крісло, а, с. Рід широкого стільця з ручками для опертя ліктів.

кров, і, ж., лише одн. 1. Рідина червоного кольору, яка циркулює в живому організмі і здійснює обмін речовин у ньому. 2. перен. Характер, вдача. *Гаряча кров.* ◆ П с у в а т и к р о в к о м у — дратувати когонебудь, псувати настрої когось. П р о л и т и к р о в з а к о г о — щ о — згинутти, захищаючи когось, щось. П и т и к р о в ч и ю — мучити, експлуатувати когось. В к р о в і — в характері, від народження. К р о в з м о л о к о м — про здорову, рум'яну людину.

крóгги, крjóу, крjóш, *недок.*, що. Розрізати тканину або шкіру на куски визначеного розміру і форми для виготовлення одягу або взуття. **крок**, у, ч. 1. Рух ногою при ходьбі. 2. Міра довжини, яка дорівнює відстані між стопами ніг під час руху. 3. перен. Дія, вчинок. *Рішучий крок.* ◆ К р о к н а з а д — відступ від досягнутого. С е м и м и л ь н и м и к р о к а м и (й т и, п р о с у в а т и с я) — дуже швидко розвиватися, бурхливо прогресувати. **крóква**, и, ж. Два бруси для будови покрівлі, сполучені під кутом, які спираються на стіни нижніми кінцями.

крокувáти, úю, úеш, *недок.* 1. Те саме, що іти 1; проhodжуватися, прогулюватися. 2. *техн.* (про машини, механізми) Пересуватися,

послідовно переставляючи опорні частини в напрямі руху.

кропивá, й, ж. Трав'яниста рослина, листя і стебло якої вкриті жалкими волосками.

крос, у, ч. Спортивний біг або гонки з перешкодами по пересіченій місцевості.

кросбóрд, а, ч. Гра-задача, у якій фігуру з квадратів треба заповнити так, щоб по горизонталі і вертикалі вийшли загадані слова.

кружлáти, яю, яеш, *недок.* 1. Виконувати колоподібний рух; рухатися, описуючи кола. 2. Іти не прямо до мети; ходити туди й назад; блукати. *Кружляти по місту.* 3. (в танці) Крутитися. *Пари кружляли.*

крупí, крупів і рíдко круп, мн. 1. Очищені й подрібнені зерна злакових рослин, що використовуються як продукт харчування. 2. Атмосферні опади, подібні до дрібних зернят.

крупíний, а, е. 1. Який складається з окремих частинок великого розміру. *Крупний пісок.* 2. Великий за об'ємом, великий у поперечному перерізі. *Крупний горох. Крупне зерно. Крупні ягоди.*

крутíй, á, é. 1. (про берег річки, схил і т. ін.) Стрімкий. 2. Який різко, раптово, майже під прямим кутом міняє напрямом. *Крутий поворот;* який різко, раптово міняється. *Круте піднесення господарства.* 3. перен. (про характер) Суворий, впертий; протилежне лагідний. 4. Густо зварений. *Крута каша.*

кру́ча, і, ж. Високий стрімкий берег, урвище. **кру́к**, á, ч. 1. Металевий або дерев'яний товстий цвях, загнутий на тупому кінці. 2. Залізний заокруглений цвях, який прив'язується до мотузки і служить для носіння тягару на спині.

кряж, á, ч. Невисокий гірський ланцюг, гірський хребет.

куб, а, ч. 1. *мат.* Правильний шестигранник, усі грані якого є квадрати. 2. *мат.* Добуток трьох однакових співмножників, третій степінь числа. 3. *розм.* Кубічний метр як міра об'єму.

кубл и т и с я, люся, лишся, *недок.* 1. (про птиць і малих тварин) Вити,

робити гнізда де-небудь; жити гніздами, в масі. 2. (про хмари, дим і т. ін.) Підніматися клубами.

кублб, *а, с. 1.* Заглиблення в землі, переважно під коренями дерев, де живуть і розмножуються звірі, плазуни; житло птахів, зроблене з галуззя, моху, листя та ін. для відкладання яєць, висиджування та виведення пташенят. 2. Звірята одного приплоду; виводок. 3. *перен.* Місце зосередження антигромадських або аморальних, злочинних елементів.

кублб, *бка, ч. 1.* Посудина, переважно металева, у формі великого келиха. 2. Ваза з коштовного матеріалу, яку вручають як приз переможцям спортивних змагань.

кудєля, *і, ж.* Те саме, що **кужіль**. **кужіль**, *желя, ч., кужіль, жєлі, ж.* Прядиво або вовна, намотані на кілок у прядці.

кузов, *а, ч.* Частина автомашини, призначена для перевезення людей або вантажу.

кукіль, *кблб, ч.* Бур'ян з темно-рожевими або білими квітками і отруйним насінням, який росте серед хлібних злаків.

кукурудза, *и, ж.* Однорічна рослина родини злакових з дуже високим стеблом, широким листям, з крупними зернами, зібраними в початки.

кулак, *а, ч. 1.* Кисть руки з пальцями, зігнутими і притиснутими до долоні. ◆ **З б и р а т и** (в о л ю , с и л и) в к у л а к — зосереджувати, мобілізувати всю волю, всі сили. **П о з и х а т и** в к у л а к — приховувати позіхання. **С м і я т и с я**

в к у л а к — приховано сміятися з кого-, чого-небудь. 2. *перен.* Зосереджені в одному місці для вирішального удару частини армії. 3. *техн.* В різних машинах — деталь, яка має форму виступу, ударом якого приводять у рух інші механізми. **кулємєт**, *а, ч.* Автоматична скорострільна зброя, призначена для знищення наземних і повітряних цілей кулями.

кулінарія, *ї, ж.* Куховарство, мистецтво приготування їжі.

куліса, *и, ж.* Бічна декорація в театрі. **З а к у л і с а м и** — а) за сце-

ною; б) *перен.* таємно, негласно, секретно.

кулуари, *ів, мн.* Приміщення у громадських будівлях, розташовані окремо від залу, які служать для відпочинку, а також для зустрічі, обміну думками і т. ін.

куля, *і, ж. 1.* Тіло, утворене обертанням кола навколо свого діаметра. 2. Предмет, який має таку форму. 3. Невеликий снаряд для стрільби із ручної вогнепальної зброї і кулеметів, який вміщується у патрон з вибуховою речовиною.

кульбаба, *и, ж.* Трав'яниста рослина, стебло якої виділяє молочний сік, а пухнасте насіння розноситься вітром.

кульгати, *аю, аєш, недок. 1.* Ходити непрямо, шкутильгаючи на коротшій або хвору ногу. 2. *перен.* Бути не на належному рівні, мати недоліки. *Дисципліна кульгає.*

кульмінація, *ї, ж. 1. астр.* Проходження небесного світила через небесний меридіан, найвище або найнижче положення світила на небі. 2. *перен.* Найбільш напружений момент у розвитку дії, емоційного стану. **культивація**, *ї, ж.* Розпушування зраного ґрунту, знищення бур'янів за допомогою відповідного знаряддя.

культпохід, *хбду, ч.* Відвідування колективом театру, музею, виставок та ін. (зі скорочення слів: культурний похід).

культура, *и, ж. 1.* Все, що створено людським суспільством і існує завдяки фізичній і розумовій праці людей, на відміну від явищ природи. 2. Сукупність досягнень суспільства в науці, мистецтві, в організації державного і суспільного життя у кожному історичному епоху. 3. *чог.* Ступінь досконалості, досягнутий в опануванні тієї чи іншої галузі знання або діяльності. *Культура мови.* 4. *с. г.* Розведення, вирощування, обробка; вирощування культивована рослина. 5. *чог., бакт.* Лабораторне вирощування певних бактерій з дослідницькою метою; одержана таким способом колонія бактерій.

кумєдний, *а, е.* Смішний, забавний, який викликає сміх.

куміс, у, ч. Напій із кобилячого молока, яке перебродило.

купа, и, ж. 1. Велика кількість чого-небудь наваленого в одному місці; гора. 2. *перен.* Велика кількість людей.

купати, аю, аєш, *недок.*, кого, що. Зануряти в воду для обмивання або освітлення.

купé, *невідм.*, с. Окреме відділення у вагоні, розраховане на невелику кількість пасажирів.

куплёт, а, ч. 1. Строфа вірша, пісні. 2. *лішг мн.* Пісенька з кількох строф на побутову або політичну тему, приспів якої здебільшого повторюється.

күпол, а, ч. Опуклий дах у вигляді півкулі; баня.

купувати, ую, уєш, *недок.*, купити, куплю, купиш, *док.* 1. що. Придбавати за гроші. 2. *кого, перен., розм.* Привертати до себе хабарем; підкуповувати.

куранти, ів, *мн.* Старовинний баштовий або великий кімнатний годинник з музичним механізмом.

кур'ёр, а, ч. 1. Службовець в установі, який розносить ділові папери; посильний. 2. Службовець, який роз'їжджає з терміновими дорученнями.

курити¹, курію, күриш, *недок.* 1. що і без додатка. Вдихати і видихати дим тютюну. 2. що. Добувати шляхом перегонки (смолу, дьоготь та ін.).

курити², курію, күриш, *недок.* Роблячи що-небудь, здійсмати пил, куряву.

курний, а, ё. 1. Опалюваний піччю або вогнищем без димаря. *Курна хата.* 2. Над яким здійсмається курява. *Курний шлях.*

курóк, рка, ч. Ударна частина механізму в ручній вогнепальній зброї.

курóрт, у, ч. Місцевість з природними цілющими властивостями, пристосована для лікування.

курс, у, ч. 1. Напрямок руху корабля, літака та ін. 2. *перен.* Напрямок політики. 3. Повний виклад основ якої-небудь науки або її частини. 4. Навчальний рік у вищій школі; *перен.* склад студентів, слухачів одного року навчання. 5. Закінчений ряд лікувальних процедур. 6. В еко-

номії капіталістичних країн — ціна, за яку купують або продають на біржі цінні папери, векселі, товари та ін. ♦ Бути в курсі чого, ввійти в курс чогось — знати про хід якоїсь справи, орієнтуватися в чомусь.

курсів, у, ч. Друкарський похилий шрифт з накресленням літер, подібним до рукописного.

курсівка, и, ж. Документ, що дає право на лікування і харчування в санаторії без надання житла.

күр'ява, и, ж. Дрібні тверді частинки, що носяться в повітрі.

кусати, аю, аєш, *недок.*, кого, що. 1. Схоплюючи зубами, клювом, рани, гризти. *Собаки кусають;* рани жалом або хоботком. *Бджоли кусають.* 2. Здавлюючи зубами, відокремлювати невеликі частини чого-небудь. *Кусають хліб.*

кустár, я, ч. 1. Дрібний товаровиробник, який працює на ринок; ремісник. 2. *перен.* Людина, яка працює неорганізовано, у відриві від інших.

күтати, аю, аєш, *недок.*, кого, що. Старанно загортати, одягати в що-небудь тепле; *перен.* густо вкривати (туманом, імлюю та ін.).

кутóк, тка, ч. 1. Місце, де сходяться, пересікаються два предмети або дві сторони чого-небудь; частина приміщення між двома стінками, що сходяться. 2. *розм.* Місце проживання людей; житло. 3. Частина якоїсь території, місцевості та ін.; певна частина села. Глухий кутóк — віддалена місцевість. 4. Приміщення у школі, установі та ін., спеціально відведене для яких-небудь занять і відпочинку. Червоний кутóк — приміщення, відповідно обладнане, призначене для політичної й культурно-освітньої праці.

кутомір, а, ч. 1. Прилад для вимірювання величини кутів. 2. Пристрій для стрільняння з гармат по закритих цілях.

куховár, а, ч. Людина, професією якої є готування їжі.

кухоль, хля, ч. Металева або череп'яна посудина з ручкою для пиття; кількість чого-небудь, що вміщується в такому посуді.

куций, а, е. 1. (про одяг) Який має недостатню довжину; короткий. 2. (про хвіст) Невеликий розміром; короткий, обрубаний.

кучерявий, а, е. 1. (про волосся, шерсть) Який закручується, в'ється. 2. Який має завите волосся; *перен.* (про дерева) з густим, розкішним листям.

кушнір, а, ч. Той, хто вичиняє хутро із шкури та шие хутряні вироби. **куштувати**, ую, їеш, *недок.*, що і без додатка. 1. Їсти або пити трохи чого-небудь для визначення смаку або проби. 2. *перен.* Пізнавати щось з власного досвіду.

кущ, а, ч. 1. Низькоросла дерев'яниста рослина, гілки якої ростуть майже від кореня. 2. *перен.* Об'єднання невеликих підприємств, організацій, артілей та ін.

Л

лабѣти, ів, *мн.* 1. *розм.* Дуже великі, незграбні руки. 2. Пристрій для ловіння звірів або птахів; пастка.

лабірінт, у, ч. 1. За давньогрецькою легендою — палац з багатьма приміщеннями і заплутаними ходами, внаслідок чого важко було вийти звідти. 2. Складні, заплутані стосунки, становище, з якого важко вибратися, знайти вихід. 3. *анат.* Внутрішня частина вуха.

лаборант, а, ч. 1. Науково-допоміжний працівник лабораторії. 2. Особа, що готує препарати, прилади для лабораторних занять або лекцій у навчальних закладах.

лабораторія, ї, *ж.* 1. Спеціальне приміщення, обладнане для проведення наукових, технічних та інших дослідів. 2. Спеціалізована установа або її відділ, де проводиться науково-дослідна і навчальна робота. 3. *перен.* Діянка творчої діяльності (письменника, художника і т. ін.). *Творча лабораторія композитора.*

лава¹, и, *ж.* Дошка або кілька дощочок на стояках, на яку сідають або кладуть що-небудь.

лава², и, *ж.* 1. (про людей) Стрій в одну лінію; ряд, шеренга. 2. *перен.*

Щільний ряд або суцільна маса чого-небудь, що створюють перепону, завісу. *Лави туману.* 3. *звичайно у мн.* **лави**, лав. Сукупність осіб, об'єднаних певними стосунками, організацією тощо. *Служити в лавах Радянської Армії.*

лава³, и, *ж.* Пласт, шар вугілля в забі.

лава⁴, и, *ж.* 1. Розплавлена маса вулканічних вивержень. 2. *кого, чого, перен.* Велика кількість кого-, чого-небудь, що нестримно рухається суцільною масою.

лавр, а, ч. 1. Південне вічнозелене дерево або кущ з пахучим листям. 2. *звичайно у мн.* **лаври**, ів. Вінок з листя цього дерева або гілка його як символ перемоги, нагороди. ♦ **П о ж и н а т и л а в р и** — користуватися наслідками своєї праці, діяльності. **С п о ч и т и н а л а в р а х** — заспокоїтися на досягнутому.

лагідний, а, е. 1. Спокійний, тихий, сумирний; який уміє легко ладнати з іншими; негрубий. *Логідний характер.* 2. Приємний для сприймання, нерізкий; (про вітер, хвилі) не-сильний.

лагодити, джу, диш, *недок.* 1. *кого, що.* Виправляти, робити придатним для користування. *Лагодити взуття.* 2. *кого.* Лаштувати в дорогу. 3. *перен.* Усувати непорозуміння, припиняти сварки і т. ін.; робити менш відчутним; угамовувати. *Лагодити біль.*

лад, у, ч. 1. Стан, коли де-небудь все упорядковано, розміщено на своїх місцях. *Зразковий лад у лабораторії.* 2. Стан, коли все виконується згідно з відповідними настановами. *Наводити лад у школі.* ♦ **Б у т и н е в л а д а х з к и м** — не бути в мирі, згоді з кимсь. **Д а в а т и л а д ч о м у** — надавати чому-небудь доброго вигляду, стану. **Н і л а д у, н і с к л а д у** — немає зв'язку, недоречно, невпопад. 3. Система суспільного, державного укладу. *Соціалістичний лад.*

ладити, джу, диш, *недок.* 1. *з ким.* Жити в злагоді. 2. *що.* Те саме, що **лагодити**. 1. 3. *кого, що.* Заздалегідь готувати до чогось. 4. Настроювати музичний інструмент.

лазарёт, у, ч. Лікувальний заклад при військовій частині.

ла́зити, ла́жу, ла́зиш, *недок.* 1. *без додатка.* (про плазунів) Пересуватися по поверхні всім тілом; (про комах) пересуватися по поверхні, майже притискуючись до неї; (про людину) пересуватися на руках і на ногах, припадаючи тулубом до якої-небудь поверхні. 2. *по чому, на чому.* Хапаючись руками або чіпляючись ногами (лапами), підніматися по чому-небудь угору або спускатися вниз. 3. *без додатка, розм.* Ходити повільно, з трудом. 4. *у що, до чого.* Проникати всередину чого-небудь.

◆ За словом у кишеню не лазити — бути дотепним, не розгублюватися в розмові.

ла́зня, і, ж. Спеціальне приміщення, де паряться і миються.

лазу́р, і, ж. 1. *поет.* Яскраво-синій колір. 2. Фарба такого кольору.

ла́йнер, а, ч. Велике океанське чи морське пасажирське або вантажне судно; великий швидкісний пасажирський літак.

лак, у, ч. Розчин смол або ефірів целюлози в спирті, скипидарі або маслі, яким покривають поверхню предмета для збереження і надання блиску.

ла́кмус, у, ч. 1. Рослинна фарба, яка в кислому середовищі набуває червоного кольору, а в лужному — синього. 2. Фільтравальний папір, просочений розчином лакмусу і вживаний як реактив на кислоти і луги; лакмусовий папір.

лакони́чий, а, е. Який відзначається стилістю і чіткістю вираження, висловлення; небагатослівний.

лакува́ти, ую, уєш, *недок., що.* 1. Покривати лаком. 2. *перен.* Прикрашати, подавати у кращому вигляді, ніж у дійсності; приховувати.

лама́ти, яю, аєш, *недок., що.* 1. Згинаючи або б'ючи з силою, розділяти щось на частини, куски; відокремлювати листя або плоди від стовбура. *Ламати кукурудзу.* 2. *перен.* Робити непридатним; руйнувати, псувати ударами; робити вільним вхід, доступ куди-небудь, руйнуючи перепону. *Ламати двері.* 3. *перен.* Рішуче відкидати що-небудь усталене,

традиційне; руйнувати щось, не дотримуватися чого-небудь. *Ламати старі звичаї.* 4. (мову, слова) Неправильно вимовляти, перекручувати.

◆ Голову ламати — вирішувати складне питання; намагатися зрозуміти що-небудь складне. *Ламати руки* — про жест, який є вивом великого горя, страждання і т. ін.

ла́мпа, и, ж. 1. Освітлювальний прилад різного вигляду і різної будови. 2. Назва освітлювальних і нагрівальних приладів, що використовуються на різних виробництвах.

лампас, а, ч. Кольорова смужка, що нашивається по зовнішньому шву формених штанів.

лан, у, ч. Засіяна або оброблена під посів велика ділянка землі.

ландша́фт, у, ч. 1. Те саме, що краєві́д. 2. Картина із зображенням місцевості; пейзаж. 3. *геогр.* Територія, у межах якої різні елементи природи (рельєф, клімат, вода, рослинний і тваринний світ та ін.) складають одне ціле.

ла́нка, и, ж. 1. Складова частина ланцюга; *спец.* окрема деталь машини, механізму. 2. *перен.* Складова частина чого-небудь цілого. *Оснóвні ланки виробництва.* 3. Найменша організаційна одиниця в яксму-небудь об'єднанні. *Ланка буряководів;* частина піонерського загону, що об'єднує 8—10 піонерів.

ланко́ва, во́ї, ж. Жінка — керівник ланки.

ланце́т, а, ч. Невеликий, гострий з обох боків хірургічний ніж.

ла́нцюг, а́в, ч. 1. Ряд металевих кілець, послідовно з'єднаних одне з одним. 2. Сукупність кого- або чого-небудь, розташованого один поруч з одним. *Ланцюг вагончиків.* 3. *чсоє, перен.* Безперервний ряд подій, думок та ін.

ла́па, и, ж. Стопа, нога тварини, птаха та ін.

лапкі́, по́к, *мн.* Значки для виділення прямої мови, цитат, заголовків, а також слів, ужитих у непрямому, найчастіше іронічному значенні.

ла́сий, а, е. 1. Який викликає бажання з'їсти, дуже смачний. *Ласі страви.* 2. Який дуже хоче поїсти чого-небудь смачного.

ла́ска, и, ж. Прихильність, вияв доброзичливості. ◆ Б у д ь л а с к а — чемне звертання при проханні або згоді на що-небудь. З а п о б і г а т и л а с к и — домагатися чиеїсь прихильності.

ла́сува́ти, ую, уєш, *недок.*, чим і без *додатка*. Їсти щось дуже смачне; насолоджуватися чимось смачним. ла́та¹, и, ж. Шматок тканини або шкіри, яким зашивають дірки в одязі, білизні, взутті та ін.

ла́та², и, ж., *буд.* Довга жердина, яку кладуть упоперек кроков.

ла́тині́зм, у, ч. Слово, зворот, запозичені з латинської мови.

лауреа́т, а, ч. 1. Звання, яке надається за видатні досягнення в галузі науки, мистецтва, літератури і т. ін. 2. Переможець фестивалю, конкурсу, удостоєний цього звання. ла́штунки, ів, мн. Те саме, що куліса.

ла́щитися, щуся, щишся, *недок.*, до кого. 1. (про людей) Лестощами домагатися чиеїсь прихильності з метою одержання якоїсь вигоди; ніжно горнутися, пеститися до кого-небудь. 2. (про тварин) Відчуваючи потяг до людини, виявляти прив'язаність до неї.

ла́яти, лаю, лаєш, *недок.*, кого. 1. Образливими словами висловлювати осуд, докори. 2. Висловлювати своє незадоволення ким- або чим-небудь. лебідка¹, и, ж. Самка лебедя.

лебідка², и, ж., *техн.* Машина, пристрій для підймання і переміщення вантажів.

ле́бідь, бе́дя, ч. Великий перелітний дикий відоплавний птах з довгою шиєю і білим (рідше чорним) пір'ям. лев, а, ч. Великий хижий звір родини котячих, який має коротку жовту шерсть і довгу гриву у самців.

лева́да, и, ж. Ділянка землі з сінокомсом, городом та плодовими або іншими деревами.

лега́льний, а, е. Визнаний, дозволений законом; такий, що має законну силу.

леге́нда¹, и, ж. 1. Поетичне оповідання або народне сказання про якісь історичні події чи життя людей. 2. Те, що здається неймовірним, вигаданим.

леге́нда², и, ж., *спец.* Сукупність умовних позначень і пояснень до карти, малюнка та ін.

леге́ні, леге́нь і леге́нів, мн. Орган дихання у людини і хребетних тварин, який міститься у грудній порожнині.

леги́й, а́, е́. 1. Який має невелику, незначну вагу; протилежне в а ж к и й; (про тканини) тонкий; (про будівлі, споруди та ін.) який здається невагомим; негроміздкий, витончений; (про їжу, сніданок та ін.) який не обтяжує шлунка, добре перетравлюється, невеликий за кількістю; *спец.* який має невелику питому вагу. 2. (про [ходу, рухи та ін.] Плавний, граціозний. 3. Простий для засвоєння, зрозумілий. *Легка задача*. 4. Який має розважальний характер. *Легка музика*. 5. Не дуже сильний, ледве помітний. *Леги́й мороз*. *Легка посмішка*. 6. Поверховий, неглибокий, несерйозний. *Легка розмова*. ◆ Л е г к а р у к а у к о г о — про того, хто відрізняється удачливістю, приносить успіх якійсь справі. З легким серцем — без страху, не задумуючись.

ле́гкова́жний, а, е. Який діє бездумно, необачно; несерйозний; в якому виявляється нерозсудливість. *Легковажна поведінка*.

ле́гкоду́хий, а, е. 1. Позбавлений сили волі; нерішучий. 2. Який всього боїться; боязкий.

леда́рюва́ти, юю, юєш, *недск.* Проводити час у безділлі; байдикувати.

леда́чий, а, е. 1. Який не любить працювати, лінивий. 2. Сповнений бездіяльності, лінощів.

лежа́к, а́, ч. 1. Дерев'яне ліжко для відпочинку на вільному повітрі (на пляжах, у санаторіях). 2. Рід вулика, що становить собою видовбану колоду, яка лежить на землі. 3. Горизонтальна частина димоходу, яка веде від печі до димаря. 4. *спец.* Труба або відповідне устаткування, укладене і змонтоване в горизонтальному положенні.

лежа́ти, жу́, жи́ш, *недок.*, на чому, в чому і без *додатка*. 1. Перебувати в горизонтальному положенні; будучи хворим, не вставати з постелі. 2. (про предмети) Перебувати нерухомо на якійсь поверхні; бути

розташованим де-небудь. *Перед ним лежав степ*; (про волосся, одягу і т. ін.) розташовуватися певним чином; *перен.* (про думки, мрії, переживання) проявлятися, бути видним, помітним. 3. Знаходиться в якомусь місці для зберігання. *Гроші лежать в ощадкасі.*

лейтмотів, у, ч. 1. Основний мотив, тема, що повторюється на протязі всього музичного твору. 2. *перен.* Провідна думка, що неодноразово повторюється і підкреслюється.

лекало, а, с. 1. Фігурна лінійка для креслення кривих ліній. 2. *техн.* Шаблон, модель для вироблення кривих ліній у будівельних роботах або ліпленнях.

лексика, и, ж. Сукупність слів якої-небудь мови чи якогось діалекту; словниковий склад твору або творів якого-небудь письменника.

лексикограф, а, ч. Той, хто укладає словники.

лектор, а, ч. Той, хто читає лекції. **лекторій**, ю, ч. 1. Організація, яка відає проведенням публічних лекцій. 2. Цикл лекцій, об'єднаних за тематикою і призначених для певного кола слухачів. 3. Приміщення для читання публічних лекцій.

лекція, ї, ж. 1. Навчальне заняття у вищому або середньому спеціальному навчальному закладі, що полягає в усному викладі навчального предмета; публічний виступ на певну тему. 2. *перев. мн.* лекції, цій. Записи курсу з якого-небудь навчального предмета, публічних читань, складених лектором або слухачем.

лелєка, и, ж. і ч. Великий перелітний птах із довгими ногами.

ленінець, нця, ч. Послідовник ленінізму, людина, непохитно відана справі Леніна, справі Комуністичної партії. Ю н и й л е н і н е ц ь — член Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна; піонер.

ленініана, и, ж. Сукупність творів літератури або мистецтва, пов'язаних з життям і діяльністю В. І. Леніна.

ленінізм, у, ч. Учення В. І. Леніна, що являє собою дальший розвиток і конкретизацію марксизму в умовах імперіалізму і пролетарських революцій.

ленінський, а, е. 1. Належний В. І. Леніну. *Ленінський заповіт*. Присвячений пам'яті В. І. Леніна. *Ленінське свято*. Пов'язаний з життям і діяльністю В. І. Леніна. *Ленінські місця*. Л е н і н с ь к а п р е м і я — премія за видатні досягнення в галузі науки, літератури та мистецтва, встановлена на честь В. І. Леніна. 2. Створений В. І. Леніним. *Ленінська теорія відображення*. 3. Який відповідає настановам ленінізму, оснований на його засадах. *Ленінська національна політика*.

леопард, а, ч. Великий хижий звір родини котячих з плямистою рудувато-жовтою шерстю.

лєпет, у, ч. 1. Нерозбірлива, неправильна мова у дітей. 2. Легкий шум, легкі звуки.

лєпта, и, ж. Посильний вклад у яку-небудь спільну справу.

летіти, лечу́, леті́ш, *недоп.* 1. Пересуватися в повітрі за допомогою крил; пересуватися в повітрі завдяки певній зовнішній силі (вітру, поштовху і т. ін.); (про літаки, ракети) пересуватися, переміщатися, пересуватися в певному напрямі на літальних апаратах; *перен.* (про слова, звуки) линути, розноситися в просторі. 2. *перен.* Дуже швидко переміщатися по землі, мчатися, гнатися. 3. *перен.* (про час) Швидко і непомітно проходити.

летючий, а, е. 1. Який літає, переміщується в повітрі. 2. *перен.* Здатний швидко пересуватися, на ходу маневруючи. 3. *мед.* Який раптово виникає і швидко проходить. *Летуча висипка*. 4. *перен.* (про час, явище і т. ін.) Який швидко минає. 5. *перен.* Те саме, що **летючий**. 3. 6. *спец.* Який має здатність швидко зникати, поширюючись у повітрі або випаровуючись. *Летучі речовини*.

летючий, а, е. 1. Який має здатність пересуватися в повітрі за допомогою крил; який пересувається в повітрі завдяки певній зовнішній силі (вітру, поштовху і т. ін.) *Летючі хмари*; який рухається в повітрі (про літаки, ракети). 2. Який швидко рухається по землі, воді та ін.; *перен.* (про звістку) який швидко поширюється, розноситься. 3. Який

починають без попередньої підготовки і проводять швидко. *Летючі збори.*

летючка, и, ж., розм. 1. Терміново випущений листок з коротким повідомленням про що-небудь. 2. Швидкохідна ремонтна машина для усунення аварій, поламак та ін.

лімар, я, ч. Ремісник, який виготовляє ремінну зброю.

лімбон, а, ч. 1. Вічнозелене цитрусове дерево, яке росте на півдні і дає їстівні плоди. 2. Плід цього дерева з товстою жовтою пахучою шкіркою, кислий на смак.

лінути, ну, неш, *недок.*, *поет.* 1. Плавно, легко летіти; рухатися з великою швидкістю, мчати. 2. *перен.* Рватися до кого-, чого-небудь (серцем, думками та ін.). 3. (про час, події та ін.) Минати, проходити.

липкий, á, é. Який легко прилипає; вкритий шаром клейкої речовини або просякнутий клейкою речовиною. *Липкий папір. Липкі руки.*

лис, а, ч. 1. Хижий ссавець родини собачих з довгим пухнастим хвостом та рудим або сріблястим хутром; хутро із шкури лиса. 2. *перен.* Про хитру, лукаву, облесливу людину. **лист**¹, ч. 1. *род.* á. Орган повітряного живлення і газообмінну рослини у вигляді тонкої зеленої пластинки; складова частина головки капусти. 2. *род.* у, *збірн.* Листя.

лист², á, ч. 1. Тонкий шматок або шар якого-небудь матеріалу визначеної форми й розміру. *Лист фанери.* 2. Писемне повідомлення, що надсилається якійсь особі або установі; аркуш паперу з конвертом або без конверта з таким повідомленням. **Р е к о м е н д о в а н и й л и с т** — лист з додатковою оплатою і підвищеною відповідальністю за доставку.

листівка, и, ж. 1. Поштова картка для відкритого листа. 2. Рукописний або друкований листок з агітаційним змістом.

листоноша, і, ч. і ж. Поштовий службовець, який розносить кореспонденцію адресатам.

листопад, ч. 1. *род.* у. Опадання листя, а також час цього опадання. 2. *род.* а. Назва одинадцятого місяця календарного року.

лихий, á, é. 1. Злий, зловний, недобрый. 2. Який сердиться. *Бути лихим на когось.* 3. (про предмети) Недоброякісний, погано зроблений.

лицар, я, ч. Те саме, що **рицар**. **лице**, я, с. 1. Передня частина голови людини; обличчя. 2. *перен.* Зовнішній вигляд чого-небудь. *Лице міста;* верхня, зовнішня сторона чого-небудь. *Лице тканини.*

лицемір, а, ч. Дволична, нещира людина, яка вдає з себе добродішну, щиросердну.

личинка, и, ж. Стадія розвитку деяких живих організмів (черв'яків, комах, земноводних та ін.).

личити, ить, *недок.* 1. кому. Бути до лица. 2. з *інфін.* Випадати, годитися. *Так не личить робити.* **лишати**, áю, áеш, *недок.*, *лишити*, шу, шійш, *док.* 1. що. Ідучи або їдучи куди-небудь, не брати з собою навмисно або забувши. 2. що. Зберігати для чого-небудь. *Лишати зерно на посів.* 3. кого. Покидати кого-небудь, розлучатися з ким-небудь.

лібералізм, у, ч. 1. Політичний напрям, який у феодально-кріпосницьку епоху і в епоху буржуазних революцій відстоював свободу буржуазії, а із встановленням її політичного панування став глибоко реакційним. 2. *перен.* Зайва терпимість, шкідливе потурання кому-, чому-небудь.

лібретто, *невідм.*, с. 1. Словесний текст великого музично-драматичного твору — опери, оперети та ін. 2. План сценарію балету або кінофільму. 3. Короткий виклад змісту п'єси, опери, балету та ін., який звичайно видається окремою книжечкою.

лівий, а, е. 1. Який знаходиться з того боку тіла, де серце. 2. Прихильник крайніх поглядів, рішучих дій. 3. Який відзначається показною дрібнобуржуазною революційністю, прикриваючи реакційні погляди.

ліга, и, ж. Об'єднання окремих осіб, організацій, держав. **Ліга Націй** — міжнародне об'єднання держав, що існувало в період між першою і другою світовими війнами. **лід**, льбду, ч. Вода, яка під впливом низької температури перейшла в

твердий стан; *у мн. льоді*, ів. Нагородження крижин; суцільні поля замрзлої води. *Вічні льоди*.

лідер, а, ч. 1. Керівник політичної партії, профспілки і т. ін. 2. Особа, що йде першою у якому-небудь змаганні. *Лідер шахового турніру*.

ліжко, а, с. Мебля у вигляді рами на ніжках з двома спинками, на яку кладуть матрац і постіль.

лізти, лізу, лізеш, *недок.* 1. (про плазунів) Пересуватися по поверхні всім тілом; плазувати; (про дрібні живі істоти, які мають багато ніг) пересуватися по якій-небудь поверхні, майже притискуючись до неї.

2. *перен.*, *розм.* Іти поволі. 3. *по чому*, з чого і без *додатка*. Хапаючись руками або чіпляючись ногами, підійматися по чому-небудь угору або спускатися вниз. *Лізти по драбині*.

4. *перен.* Напирати на кого-небудь, штовхати когось; пхатися. *Люди товпилися, лізли один на одного*.

5. *до кого*, з чим і без *додатка*, *перен.*, *розм.* Настирливо звертатися до кого-небудь, набридати; втручатися в чийсь життя, в чийсь справи.

6. (про волосся, шерсть) Випадати. **лій**, лію, ч. Жир рогоїт худоби, що вживається в їжу; у старовину використовувався для освітлення.

лікар, я, ч. Особа з вищою медичною освітою, яка займається лікуванням хворих.

ліквідація, ї, ж. 1. Припинення діяльності якого-небудь закладу, установи, підприємства; доведення чого-небудь до кінця з метою позбутися чогось. *Ліквідація тресту*. 2. Припинення існування, знищення чого-небудь. *Ліквідація експлуататорських класів*.

ліки, ів, *мн.* Речовини, препарати, які застосовують для лікування; *перен.* Про те, що несе полегшення, заспокоєння.

лікоть, ктя, ч. 1. Місце з'єднання плечової кістки з кістками передпліччя. 2. Частина рукава одягу, що облягає місце, де згинається рука.

лікувати, ую, уєш, *недок.* 1. кого. Застосовувати ліки та інші засоби для видужання, припинення якої-небудь хвороби. 2. що. Усувати недуги, переборювати хворобу, запобі-

гати хворобі. *Лікувати ревматизм*. **ліліпút**, а, ч. Людина неприродно малого росту; карлик; *перен.* про предмет, який має дуже малий розмір.

ліміт, у, ч. Норма, в межах якої дозволяється уживати чого-небудь, витрачати щось.

лінгвіст, а, ч. Фахівець з мовознавства.

лінза, и, ж. Прозоре оптичне скло, обмежене правильними, здебільшого сферичними поверхнями, здатне збирати або розсіювати промені, що проходять через нього.

лінійвий, а, е. 1. Який не бажає працювати або неохоче працює. 2. Який нешвидко, повільно виконує щось, які-небудь доручення.

лінійка, и, ж. 1. Пряма риска на папері або на дошці, яка допомагає писати. 2. Планка для креслення прямих ліній; обчислювальний, вимірювальний інструмент різної форми. 3. Стрій в одну шеренгу. *Піонерська лінійка*.

лінія, ї, ж. 1. Риска, вузька смужка, проведена на якій-небудь поверхні. 2. Справжня або уявна смуга, яка визначає напрям, между чого-небудь.

Лінія прицілу. 3. Розміщення кого-або чого-небудь в один ряд. *Ставити кораблі в лінію*.

4. Шлях, полотно залізниці, метро, трамваю та ін.; система телефонного, телеграфного зв'язку між двома пунктами. 5. Послідовний ряд від предків до потомків. 6. *перен.* Напрямок, спосіб поведінки, дій, поглядів. *Генеральна лінія партії*.

лінолеум, у, ч. Товста тканина для покриття підлоги, просочена спеціальною сполукою.

ліпити, ліплю, ліпиш, *недок.* 1. що. Робити що-небудь з в'язкої, пластичної речовини, матеріалу. *Ліпити статую*.

2. *у що*, чим і без *додатка*, *перен.*, *розм.* (про сніг, дощ та ін.) Падати, з силою ударяючи; засліплювати, засипати, заливати.

лірика, и, ж. 1. Рід поезії, що відбиває настрої і переживання поета. 2. Сукупність творів ліричної поезії. 3. *перен.*, *розм.* Ліричний настрій.

Удатися в лірику.

ліс, у, ч. 1. Великий простір, зарослий деревами і кущами. 2. *лише*

одн. Зрубані і оброблені для всіляких потреб дерева. *Будівельний ліс.*

лісник, а, ч. 1. Лісовий сторож. Той, хто займається вирощуванням лісів.

лісостѣп, у, ч. Перехідний простір між степом і лісом.

літáк, á, ч. Літальний апарат, що приводиться в рух мотором, який обертає повітряний гвинт, пропелер. **літáти**, áю, áеш, *недок.* 1. Мати здатність триматися і пересуватися в повітрі. 2. Пересуватися в повітрі за допомогою крил в різний час і в різних напрямках; *на чому і без додатка.* Пересуватися в повітрі на літаках, ракетах та ін. 3. *перен.* Мріями, думками переноситися кудись, прагнути до чогось. 4. *перен.* Дуже швидко ходити, їздити, бігати та ін.

літера, и, ж. 1. Те саме, що **буква**. 2. *друк.* Металевий (при великих розмірах — дерев'яний) брусочок, на верхньому боці якого є обернене рельєфне зображення букви або іншого знака.

література, и, ж. 1. Сукупність писаних і друкованих творів (наукових, художніх та ін.) того чи іншого народу або всього людства. 2. Вид мистецтва, що зображує життя, створює художні образи за допомогою слова; сукупність творів цього виду мистецтва. 3. Сукупність творів писемності для вивчення якогось питання.

літературозна́вство, а, с. Наука про художню літературу, її теорію та історію.

літóпис, у, ч. 1. У стародавній Русі — послідовний запис за роками історичних подій, виконаний їх сучасником. 2. *чого, перен.* Регулярний запис будь-яких подій; історія чогонебудь. *Літопис життя і творчості Лесі Українки.*

літр, а, ч. У метричній системі мір одиниця ємності рідких і сипких тіл, що дорівнює 1000 куб. см.

ліфт, а, ч. Підйомна машина зі спеціальною кабіною для вертикального переміщення людей або вантажів.

лічіти, лічу́, лічиш, *недок.* 1. *без додатка.* Називати числа у послі-

довному порядку. 2. *кого, що і без додатка.* Визначати кількість, суму кого-, чого-небудь. *Лічити гроші.* **лоб**, а, ч. Верхня частина обличчя людини або морди тварини, що міститься над очима.

ловіти, ловлю, лóвиш, *недок.* 1. *кого, що.* Намагатися схопити, затримати того, хто тікає, те, що летить, віддаляється. 2. *кого, що.* Схоплювати як здобич переважно за допомогою спеціальних пристроїв. 3. *перен.* Намагатися збагнути, сприйняти слухом. **◆ Ловити кожне слово** — уважно слухати. **Ловити на гарячому кого** — заставити кого-небудь на місці злочину, викривати злочин, зловживання.

ло́гіка, и, ж. 1. Наука про закони і форми людського мислення. 2. Внутрішня закономірність, властива явищам природи, суспільства і мислення. 3. *розм.* Погляди, точка зору на що-небудь.

ложа́¹, і, ж. Місця для кількох глядачів у театрі, відокремлені перегородками.

ложа́², і, ж. Дерев'яна частина мисливської рушниці, гвинтівки та ін. **лоза́**, й, ж. 1. Поширена в народі назва деяких кущових порід верби; довге тонке стебло деяких кущових рослин, а також зрізані стебла їх як матеріал для окремих виробів. 2. Зарості лози.

лозі́на, и, ж. Вербовий, лозовий прут.

лозу́нг, а, ч. Те саме, що **га́сло**.

лока́тор, а, ч. Апарат для визначення місцезнаходження предмета шляхом уловлювання відбитих від нього звукових хвиль та радіохвиль.

локомоті́в, а, ч. Силова машина на колесах, що рухається по рейках і призначена для пересування вагонів.

ломіти, ломлю, лóмиш, *недок.*, *що.* 1. Те саме, що **ламáти** 1. 2. *безяс.* (про біль) Відчувати біль у костях.

лопа́ть, і, ж. Широкий плоский кінець чогонебудь. 2. Плоска гребна частина гвинтів, а також коліс, весел та ін.

лопу́х, á, ч. Бур'ян родини складноцвітих, що має широкі листки і чілке

судцвіття з колючками; лист цієї рослини.

лоскотати, очу́, бчеш, *недок.* 1. *кого, що.* М'якими дотиками до шкіри викликати легке нервово збудження, що здебільшого супроводжується сміхом. 2. *що, перен.* Приємно збуджувати, тішити.

лось, я, ч. Велика тварина родини оленів з розгалуженими широкими рогами у самців.

лотерія, ї, ж. Розігрування речей або грошових сум по білетах.

лошак, а́, ч. Молодий кінь.

лояльний, а, е. 1. Який формально тримається в межах законності. 2. Який ставиться до кого-, чого-небудь без упередження.

луб, у, ч. 1. *спец.* У рослин — комплекс тканин, через які проходять органічні речовини від листків до коренів. 2. Волокниста внутрішня частина кори липи і деяких інших листяних дерев.

луг¹, у, ч. 1. Поросла травною ділянка землі. 2. *заст.* Низина, поросла лісом.

луг², у, ч. 1. *хім.* Гідроокис натрію, калію та інших металів. 2. *розм.* Водний настій попелу, який використовують для прання, миття та ін.

лузати, аю, аеш, *недок.*, *що.* Розгризати, розкушувати шкаралупу горіхів, лушпину насіння.

лузгá, й, ж. Тверде покриття насіння соняшника, проса, гречки і т. ін.

лук, а, ч. Ручна зброя у вигляді гнучкої дуги, стягнутої тятивою, призначена для метання стріл.

лука, и, ж. Ділянка землі, заросла травною, сіножать.

лукá, й, ж. 1. Дерев'яний вигин переднього або заднього краю сідла. 2. Заворот дороги, річки, моря та ін.

лукавий, а, е. Схильний до злих, хитрих замірів; який таїть підступні наміри; (про усміх) пустотливий, жартівливий.

лунá, й, ж. Відбиття звуку від якої-небудь перешкоди; відгомін.

лунатик, а, ч. Людина, що перебуває у хворобливому стані, який виявляється в несвідомих діях під час нічного сну.

лупа, и, ж. Двокоопукле збільшувальне скло в оправі.

лупá, й, ж. Маленькі часточки рогових клітин і шкіри, що утворюються біля коренів волосся на голові.

лупáти, аю, аеш, *недок.*, *що.* Відокремлювати, відбивати частини від цілого.

лупи́ти, луплю́, лупи́ш, *недок.* 1. *що.* Обчищати від шкаралупи, шкурки, лузги та ін. 2. (про птахів) Сидячи на яйцях, виводити пташенят, курчат та ін.

лускá, й, ж. 1. Маленькі, тверді захисні пластинки у деяких хребетних тварин, розташовані так, що край однієї прикриває частину другої. *Риб'яча луска.* 2. Те саме, що лузгá. 3. *перен.* Складові частини якогонебудь покриття. *Панцир з бронзових лусок.* 4. *перен.* Про що-небудь зовнішнє, що прикриває справжню суть, характер чого-небудь.

лускати, аю, аеш, *недок.* 1. *без додатка.* Розкриватися, давати тріщини або лопатися від натягання, розширення, тиснення та ін., видаючи різкі звуки; вкриватися тріщинами. *Руки лускають.* ◆ **Луска** є голова — дуже болить голова. **Луска**ти зі сміху — дуже голосно сміятися. 2. *без додатка.* Утворювати різкі звуки, схожі на розриви або тріскання чого-небудь. 3. *що.* Те саме, що **лузати**.

лу́щити, *щущи*, *щущиш*, *недок.*, *що.* 1. Обчищати від шкаралупи, лузги та ін. 2. Розпушувати поверхню ґрунту після збирання врожаю.

лю́бий, а, е. 1. Який викликає любов до себе; дорогий і близький серцю. 2. *у значенні ім.*, **лю́бий**, **лю́бого**, ч.; **лю́ба**, бо́ї, ж. Дорога, близька серцю, кохана людина.

любі́тель, я, ч. 1. *чого.* Людина, яка виявляє схильність, пристрасть до чогось. 2. Людина, яка займається чим-небудь без фахової підготовки.

любіти, люблю́, люби́ш, *недок.* *кого, що.* 1. Бути глибоко відданим когось, чому-небудь, відчувати прив'язаність до когось, чогось. *Лкбити Радянську Батьківщину.* 2. Виявляти сердечну прихильність до особи

іншої статі, кохати. 3. Мати по-
тяг до чого-небудь. *Любити спорт.*
4. із спол. щоб. Відчувати потребу
в чомусь, бажання чогось. *Квіти*
люблять, щоб їх часто поливали
водою.

любовь, і, ж. 1. Почуття глибокої
сердечної прихильності до особи
іншої статі. 2. Почуття глибокої
сердечної прив'язаності до кого-
чого-небудь. *Любов до країни своєї.*
3. Внутрішній духовний потяг до
чого-небудь. *Любов до літератури.*
люди, ей, мн. 1. Суспільні істоти,
які мають свідомість, володіють чле-
ноподільною мовою, виробляють і
використовують знаряддя праці.

◆ Будуть люди з кого — про
молоду людину із позитивними яко-
стями. 2. Сторонні, інші особи у
протиставленні певній людині; осо-
би, що оточують певну людину.
Працювати між людьми; особи, зна-
йомі певній людині. 3. Особи, що
працюють у якій-небудь галузі ви-
робництва; працівники. *Люди науки.*
людіно-годіна, и, ж. Одиниця об-
ліку праці, яку виконує людина
протягом однієї години.

людинолюб, а, ч., книжн. Той, хто
любить людей, готовий завжди їм
допомагати.

люстра, и, ж. Підвісний освітлю-
вальний прилад з кількома джере-
лами світла (електролампами, свіч-
ками).

лютий, а, е. 1. (про звіра, тварину)
Хижий, кровожерний, злий; (про
людину) безжалісно жорстокий, не-
щадний, нелюдський; повний злоби,
злості. *Люті очі;* доведений до гніву,
дуже сердитий. 2. Який приносить
нестерпні страждання, муки. *Люта*
неболя; дуже сильний і невимовно
тяжкий. *Лютий біль.* 3. (про мороз,
вітер та ін.) Дуже сильний. *Люта*
вима.

ляк, у, ч. 1. Несподіване почуття
страху. 2. Почуття розпачу, тривоги.
лялька, и, ж. 1. Дитяча іграшка
у вигляді фігурки людини, найчас-
тіше дитини; фігурка якої-небудь
істоти, виготовлена з будь-якого
матеріалу; фігурка для лялькового
театру. 2. *перен.* Людина, що не має
власної волі, або людина, якою роз-
важаються.

лямка, и, ж. Широкий ремінь із
шкіри або міцної тканини, який ви-
користовують для тягнення, пере-
несення вантажів. ◆ Тягнути
лямку у виконувати важку або
одноманітну роботу.

ляскати, аю, аєш, недок. 1. *чим,*
по чому. Видавати звук від ударів
долонею чи чим-небудь м'яким або
по м'якому. *Ляскати кого-небудь*
по плечах; вимахувати чим-небудь,
видаючи звуки. *Ляскати батогом.*
2. *лише в 3 ос.* (про постріли, удари
та ін.) Звучати лунко, з великою
силою.

лящати, щу, щіш, недок. 1. Вида-
вати різкі, безперервні, уривчасті
тріскотливі звуки. 2. (про деяких
птахів) Співати. 3. (про голос, сміх
людини) Звучати різко, пронизливо.
льодовік, а, ч. Скупчення великих
мас льоду в горах і полярних місце-
востях, яке під впливом власної ваги
сповзає з верхніх рівнів на нижчі.
льон, у, ч., лише одн. 1. Трав'я-
ниста рослина з волокнистим стеб-
лом і з багатим на олію сім'ям.
2. Волокно, що виготовляється з цієї
рослини.

льох, у, ч. Спеціально обладнана
яма для зберігання овочів і фрук-
тів; обладнане в землі приміщення
для зберігання вина або боеприпа-
сів, приміщення, що використовує-
ється для переховування або ув'яз-
нення кого-небудь.

M

мавзолей, ю, ч. Велична надмогиль-
на архітектурна споруда. *Мавзо-
лей В. І. Леніна в Москві — мону-
ментальна споруда, де зберігається*
труна з тілом Володимира Ілліча
Леніна.

мавка, и, ж. Казкова лісова істота
в образі гарної дівчини.

мавна, и, ж. Високоорганізована
тварина-ссавець, що за будовою тіла
стає найближче до людини.

магазин, ч. 1. род. у. Приміщення
для роздрібного продажу товарів;
крамниця. 2. *род. у.* Приміщення
для зберігання яких-небудь запасів;

склад. 3. *род. а, спец.* Частина вогнепальної зброї, яка містить патрони.

магістрáль, і, *ж.* 1. Основна лінія в шляхах сполучення; широка міська вулиця з великим рухом. 2. Головна лінія в системі водопровідної, залізничної, електричної, телефонної та ін. мереж.

магніт, у, *ч.* 1. *фіз.* Тіло, що має властивість притягати до себе або відштовхувати від себе деякі інші тіла. 2. *перен.* Те, що притягає до себе з надзвичайною силою.

магнітофо́н, а, *ч.* Апарат для магнітного запису та відтворення звуку.

мадапола́м, у, *ч.* Біла бавовняна тканина, з якої здебільшого шиють білизну.

мадяри́зм, у, *ч.* Слово або вислів, запозичені з угорської мови.

маєток, тку, *ч.* Земельне володіння поміщика; поміщичкий будинок.

ма́зати, ма́жу, ма́жеш, *недок.* 1. *що.* Покривати шаром чогось рідкого або жирного. *Мазати хліб маслом;* укривати шаром глини; білити. 2. *кого, що, розм.* Покривати гряззю, забруднювати. 3. *без додатка.* Погано малювати, писати.

ма́йбу́тній, я, *є.* Який буде згодом, пізніше; який настане після теперішнього.

ма́йдáн, у, *ч.* Велике незабудоване місце в селі або місті; площа; базарна площа.

ма́йнó, á, *с.* Сукупність речей, цінностей, які належать певній особі або установі.

ма́йорі́ти, ріть, *недок.* 1. Невиразно видітися вдаліні; виділятися на фоні чогось. 2. Те саме, що *миго́ти*. 3. Коливатися під дією вітру. *Майорять прапори.*

ма́йстер, тра, *ч.* 1. Старший робітник, керівник окремої ділянки виробництва. 2. Кваліфікований ремісник. 3. Той, хто досяг високого вміння, мистецтва, майстерності в будь-якій галузі. *Майстер високих на́доїв молока.* ◆ *Майстер на всі руки* — людина, яка все вміє робити. *Майстер спорту* — звання, що надається людям, які досягли видатних успіхів у певній галузі спорту.

ма́йсте́рний, а, *є.* 1. Який досконало знає свою справу; який усе вміє

робити. 2. Виконаний, зроблений, виготовлений дуже вміло, вправно.

ма́йсте́рня, і, *ж.* 1. Підприємство, де виготовляються певні вироби або ремонтується щось; приміщення, де міститься таке підприємство. 2. Приміщення для роботи художника, скульптора.

мак, у, *ч.* 1. Трав'яниста рослина з довгим стеблом і великими квітками, що дає кулястий плід, наповнений дрібним насінням; квітка цієї рослини. 2. Насіння цієї рослини. ◆ *Бідний, як мак на черверо* — дуже бідний. *З медом та маком промовити* — облесливо сказати. *Тихо, хоч мак сіє* — дуже тихо, безвітряно.

ма́ківка, и, *ж.* 1. Квітка маку. 2. Плід маку; голівка маку. 3. *розм.* Верхня, найвища частина чого-небудь (дерева, гори та ін.); верхня частина голови людини. 4. Те саме, що *ба́ня*².

ма́ксимум, у, *ч.* 1. Найбільша кількість чогось. 2. *у значенні присл.* Найбільше.

макулату́ра, и, *ж.* Бракована друкарська продукція; непридатний папір, книжки, призначені для переробки на паперових фабриках.

ма́лий, á, *é.* 1. Невеликий розміром, незначний величиною; невисокий, низький. 2. Невеликий кількісно, нечисленний; (про гроші) невеликий сумою. 3. Короткий, недовготривалий. *Малий день.* 4. Невеликий віком, малолітній. ◆ *З малих літ* — із дитинства. 5. Незначний за силою, ступенем свого вияву; несильний, нетривалий. *З еєликої хмари малий дощ.* 6. Який не має великого значення. *Мала різниця.*

малокалі́берний, а, *є.* (про зброю) З дулом невеликого діаметра.

малолі́тній, я, *є.* Якому мало років.

маловáти, ю, юеш, *недок.* 1. *кого, що.* Зображувати слівцем, вугіллям; зображувати фарбами (аквареллю або олією) якийсь предмет на папері або полотні. 2. *що.* Покривати фарбою, лаком. 3. *кого, що, перен.* Художньо зображувати в словесній формі.

ма́ляр, ма́ляра́, *ч.* 1. Художник, який займається живописом. 2. Спе-

ціаліст, який розмальовує будови, внутрішні приміщення та ін.

мальовничий, а, е. 1. Красивий, гідний бути намальованим. 2. *перен.* (про мову, стиль) Образний, виразний.

ма́ма, и, ж. Ласкаве називання матері й звертання до неї.

манда́рін, а, ч. 1. Південне вічнозелене плодове цитрусове дерево. 2. Кисло-солодкий запашний плід цього дерева.

манда́т, а, ч. Документ, що свідчить про певні повноваження пред'явника.

мандо́ліна, и, ж. Струнний щипковий музичний інструмент з овальним корпусом та чотирма парами струн, на якому грають роговою або пластмасовою пластинкою.

мандрувати, ую, уєш, *недок.* Подорожувати, ходити з місця на місце; часто міняти місце перебування; вести бродячий спосіб життя.

мане́вр, у, ч. 1. Переміщення і згрупування військ або флоту в бойових умовах з метою нанести удар супротивникові. 2. *перен.* Вдалилй прийом, спритний хід для досягнення або уникнення чогось. 3. *лише мн.*

Тактичні навчання військ або флоту в умовах, близьких до бойових. 4. *спец.* Зміна напрямку руху судна, літака та ін. 5. *лише в мн.* Переміщення вагонів і локомотивів на станції для формування поїздів.

мане́ра, и, ж. 1. Спосіб виконання дії. 2. *лише мн.* Поведінка в товаристві, товариська культура. 3. Сукупність прийомів, характерних рис, формальних особливостей творчості. *Горькієська манера письма.*

маніве́ць, вця, ч., *перев. в мн.*

маніве́ці, ів. Обхідний, непрямий шлях. ◆ З б и в а т и н а м а н і в ц і к о г о — спрямовувати на неправильні вчинки. Г о в о р и т и м а н і в ц я м и — говорити натяками, непрямо.

мані́рний, а, е. Позбавлений простоти, неприродний.

маніфе́ст, у, ч. 1. Писане звернення верховної влади до населення з приводу подій винятково важливого значення. 2. Писане звернення громадських організацій, політичних партій або літературних груп до

суспільства або окремих його класів і груп з викладом своїх поглядів, програми та ін.

маніфе́стація, і, ж. 1. Публічний масовий виступ для вираження солідарності, підтримки або протесту, а також масовий вуличний похід з цією метою. 2. *чого, перен.* Вияв, свідчення чого-небудь.

марга́рін, у, ч. Харчовий жир, виготовлений в основному із суміші тваринних жирів та олії.

ма́рево, а, с. 1. Оптичне явище в атмосфері, яке полягає в тому, що невидимі предмети, які знаходяться за горизонтом, відбиваються в переломленій формі в повітрі; міраж. 2. *перен.* Привиди, примара, уявне видіння. 3. Миготливий шар теплого повітря біля поверхні землі (особливо в спеку).

ма́риніст, а, ч. Художник, що малює морські краєвиди; письменник, що описує море.

ма́ринувати, ую, уєш, *недок., що.* 1. Класти продукти в рідину, приготувати з оцтом і прянощами, для збереження їм або надання їм певних смакових якостей. 2. *перен., розм.* Навмисно затримувати щось в якомусь стані, надовго відкладати рішення чогось.

ма́рити, рю, риш, *недок.* 1. *про кого, що, без додатка.* Уявляти собі щось; вдаватися в мрії; *ким—чим.* Весь час думати й говорити про когось, щось. 2. Маячити в непристомному стані.

ма́ріоне́тка, и, ж. 1. Лялька, що приводиться в рух шнурками або нитками і в цей спосіб виконує будь-яку роль у ляльковому театрі. 2. *перен.* Про людину, уряд та ін., що сліпо виконують чийсь волю.

ма́рка, и, ж. 1. Поштовий або гербовий знак різної вартості, який означає, що державний збір сплачено. 2. Фабричне клеймо, знак фірми. 3. Сорт, тип виробу, товару. ◆ П і д м а р к о ю ч о г о — під виглядом чогось. Т р и м а т и м а р к у — підтримувати свою гідність.

ма́ркізе́т, у, ч. Легка прозора бавовняна або шовкова тканина, виготовлена з дуже тонкої високосортної пряжі.

маркірува́ти, *у́ю, у́еш, недок., що, спец.* Робити малі борозни спеціальним знаряддям для сівби або садіння чого-небудь.

марксізм, *у, ч.* Наука про найзагальніші закони розвитку природи й суспільства, про революцію пригноблених та експлуатованих мас, про перемогу соціалізму в усіх країнах і побудову комунізму; основоположниками її були К. Маркс і Ф. Енгельс.

марксізм-ленінізм, марксізму-ленінізму, *ч.* 1. Революційне вчення К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна, яке являє собою цілісну і струнку систему філософських, економічних і соціально-політичних поглядів. 2. Науковий світогляд пролетаріату та його комуністичної партії, теоретична основа комуністичного будівництва в СРСР та в інших соціалістичних країнах.

марксіст, *а, ч.* Послідовник марксізму.

марксістський, *а, е.* Який стосується марксізму і марксистів; властивий їм; який виражає принципи марксізму. *Життя підтверджує правильність марксистських поглядів.*

марксістсько-ленінський, *а, е.* Який стосується марксізму-ленінізму; який виражає принципи марксізму-ленінізму. *Марксистсько-ленінська теорія.*

ма́рля, *і, ж.* Тонка бавовняна тканина з рідко переплетених ниток.

мармелад, *у, ч.* Кондитерський виріб у вигляді желеподібної маси або цукерок.

ма́рмур, *у, ч.* Твердий кристалічний камінь вапнякової породи, який використовується переважно для архітектурних та скульптурних робіт; виріб або вироби з такої породи.

ма́рний, *а, е.* 1. Який не приносить належної користі; даремний. *Марна праця.* 2. Який не має жодного значення. **М а р н е** **с л о в о** (м а р н і б а л а ч к и) — пустослів'я. 3. Який не має справжньої цінності.

марні́й, *марна́, марне́, розм.* Худий, мізерний, блідий.

марніти, *ію, іеш, недок.* Ставати худим; втрачати свіжість, красу.

марнотра́тник, *а, ч.* Той, хто нерозумно, без потреби витрачає гроші, майно, здоров'я, сили, час та ін.

марнува́ти, *у́ю, у́еш, недок., що.* Витрачати даремно, без користі (гроші, майно, здоров'я, сили, час та ін.).

марсельєза, *и, ж.* Французька революційна пісня, що згодом стала державним гімном Франції.

марш, *у, ч.* 1. Ритмічна, розмірена хода в строю. 2. Похід, пересування військ. 3. Музичний твір з енергійним, чітким ритмом і тактом, який відповідає розміреній ході.

ма́ршал, *а, ч.* Військове звання, вище за генеральське, що надається видатним особам найвищого командного складу; особа, яка має це звання.

маршру́т, *у, ч.* Заздалегідь визначений шлях проходження, їзди та ін. **ма́са**, *и, ж.* 1. Кількість, об'єм речовини, з якої складається предмет. 2. Великий предмет або предмети з неясними для зору обрисами. 3. *розм.* Те саме, що *безліч*. 4. *перев. мн.* **ма́си**, *мас.* Велика сукупність людей; широкі кола трудящих, населення.

маса́ж, *у, ч.* Розтирання тіла з лікувальною або косметичною метою.

маси́в, *у, ч.* 1. Гірська височина, порівняно мало розчленована, з плоскою вершиною, що не утворює гребенів. 2. Про щось велике, що займає значний простір. *Лісові масиви.*

ма́ска, *и, ж.* 1. Заслона з щілинами для очей, яка надівається на обличчя, щоб не бути пізнаним. 2. Людина в такій заслоні. 3. Зображення людського обличчя, звірної морди та ін., що використовується деякими народами під час обрядових ігор. 4. Гіпсовий або інший зліпок, знятий з обличчя людини. 5. Спеціальна заслона на обличчя для захисту від чого-небудь. *Зварювачі працюють у масках.*

маскара́д, *у, ч.* Бал, на який приходять у масках та спеціальних костюмах.

маскува́ти, *у́ю, у́еш, недок.* 1. *кого.* Закривати лице маскою. 2. *що чим.* Робити непомітним, приховувати. *Маскувати свою сором'язність. Маскувати танки зеленими гілками.*

ма́сло, а, с. 1. Збитий в одну масу жир, який міститься у вершках або в сметані. 2. *спец.* Рідка жирна речовина мінерального походження.

масні́й, а́, е́. 1. Який має в собі багато жиру; просякнутий, насичений жиром; вимазаний жиром. 2. *перен.* Піддесливий, який намагається здобути чимось ласку. 3. (про землю, ґрунт) Схожий чимось на масло; м'який, жирний.

ма́совий, а, е. 1. Такий, у якому беруть участь широкі маси людей. *Масові стрибки з парашутом.* 2. Який виробляється у великій кількості. *Масове виробництво.* 3. Призначений для широких мас. *Масова художня література.*

масти́ло, а, с. Масло рослинного або мінерального походження, яке служить для змазування машин.

масти́ти, машу́, мастіш, *недок.*, *що*. 1. Мазати жиром; додавати жиру до чого-небудь істивного. 2. (машини та ін.) Змазувати маслом. 3. (хату та ін.) Обмазувати глиною; білити.

масшта́б, у, ч. 1. Відношення величини зображення на плані, кресленні, карті, глобусі до величини зображуваного предмета. 2. Лінійка з поділками. 3. *перен.* Великий розмір якоїсь дії, руху. *У світовому масштабі.*

ма́тері́к, а́, ч. Суша, великий простір землі на земній кулі, оточений морями та океанами.

ма́тері́ал, у, ч. 1. Те, з чого щонебудь виготовляють, виробляють, будують та ін.; сировина. 2. Те, що служить основою, джерелом для утворення, побудови, розвитку чогонебудь; відомості, дані, які є основою якого-небудь тексту, твору. 3. Текстильна.

ма́теріалі́зм, у, ч. 1. Науковий напрям у філософії, який виходить з того, що матерія, природа існують поза людською свідомістю й незалежно від неї, що матерія первинна і є джерелом відчуттів, а свідомість вторинна, похідна, що світ і його закономірності цілком пізнавані; протилежне ідеалізм. 2. Вузько практичне, раціоналістичне ставлення до дійсності.

ма́теріалізува́ти, ую, уєш, *недок.*, і *док.*, *що*. Надавати чому-небудь матеріальної форми.

ма́терія, і́, ж., *лише одн.* 1. *філос.* Об'єктивна реальність, яка існує поза свідомістю й незалежно від неї і, діючи на наші органи почуттів, викликає відчуття. 2. *мед.* Гній, гнійне виділення (з рани). 3. Те, з чого складаються всі тіла в природі; речовина.

ма́ти¹, тері́, ж. 1. Жінка стосовно до своїх дітей. 2. Самка стосовно до своїх малят.

ма́ти², ма́ю, ма́єш, *недок.* 1. *кого, що.* Володіти чимось, розпоряджатися чимось; виражає наявність у когось певної ознаки, властивості; уживається на означення чийогось віку. *Дитина має п'ять літ; уживається на означення об'єму, розміру та ін. чого-небудь. Кімната має 15 м².* ◆ **Ма́ти ви́гля́д ко́го, чо́го** — виглядати якимось чином, бути схожим на когось, щось. **Ма́ти з в'я́зк з ким — чим** — бути пов'язаним з ким-, чим-небудь. **Ма́ти значе́ння (ва́гу)** — бути важливим, значущим для когось, чого-небудь. 2. *за ко́го — за що.* Вважати за когось, щонебудь або ким-, чим-небудь; приймати за когось, за що. 3. *з інфі́н.* Бути повинним, мусити зробити щось. *Маю зроби́ти уроки. Маємо прибра́ти подві́р'я.*

ма́точка, и, ж. Орган квіткових рослин, центральна частина квітки, на якій утворюється плід після запліднення пилком.

ма́тра́ц, а, ч. М'яка підстилка в ліжку; частина ліжка або дивана з дерев'яним каркасом і пружинами всередині, яку можна знімати.

ма́трóс, а, ч. Моряк, який не належить до командного складу судна; рядовий військового флоту.

ма́тч, у, ч. Змагання в шаховій грі або в якомусь виді спорту між окремими учасниками або двома командами.

маха́ти, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *чим.* Робити помахом, рухи в повітрі; *кому — чому.* Помахом руки, предмета давати комусь знак наблизитися до себе, виконати певну дію та ін. 2. *без додатка, розм.* Швидко йти, біг-

ти, їхати. ♦ **Махати рукою** — а) переставати сподіватися чогось від когось або від чогось; б) відмовлятися від чогось; покинути якусь справу з почуттям досади.

махровий, а, е. 1. (про квітку) Що складається з багатьох пелюсток. 2. (про рушник та ін.) Мохнатий, зроблений з ворсистієї тканини. 3. *перен.* Який великою мірою є носієм негативних якостей. *Махровий реакціонер.*

мацати, аю, аеш, *недок.*, кого, що. Пальцями або руками доторкатися до когось, чогось; доторком розпізнавати когось, щось.

мáчуха, и, ж. Дружина батька по відношенню до його дітей від попереднього шлюбу; нерідна мати.

машіна, и, ж. 1. Механізм, який виконує яку-небудь роботу. 2. *розм.* Автомобіль, літак та ін., що рухається завдяки дії якого-небудь механізму.

машинобудування, я, с. Виробництво машин; галузь промисловості, зайнята виробництвом машин.

маяк, á, ч. 1. Башта з сигнальними вогнями, які вказують шлях суднам. 2. *перен.* Те, що вказує шлях до чогось, є символом, знаком чогось. *Маяк свободи.*

маячіти¹, маячу́, маячіш і маячіти, ію, іеш, *недок.* Бути помітним, доступним для зору.

маячіти², маячу́, маячіш, *недок.* Говорити незв'язно, невизрадно в гарячковому стані або уві сні.

меблі, ів, *мн.* Предмети хатньої обстановки: столи, стільці, шафи, ліжка та ін.

мед, у, ч. 1. Солодка густа речовина, яку виробляють бджоли із нектару квітів.

медаль, і, ж. Знак переважно у вигляді круглої металевої пластинки з рельєфним зображенням і написом, що встановлює держава як нагороду за особливі заслуги, трудові та бойові подвиги.

медикаменти, ів, *мн.* Лікувальні засоби; ліки.

медицина, и, ж. Сукупність наук про хвороби, їх лікування та запобігання їм.

медовий, а, е. 1. Який стосується меду; виготовлений з меду. 2. По-

дібний до меду (кольором, смаком, запахом та ін.); *перен.* піддесливий. **межа**, і, ж. 1. Границя чогось. *Межа нейтральних вод; перен.* допустима норма чого-небудь дозволеного. *Всьому є межа.* 2. Незорана вузька смуга між полями. 3. *перен.* Лінія поділу. *На межі двох епох.*

меланхолія, ї, ж. Хворобливий стан, для якого характерні пригніченість, смуток, туга.

меліорація, і, ж. Піднесення родючості земельних угідь шляхом осушення боліт, укріплення силучих пісків, зрошення земель та ін.

мелодія, ї, ж. 1. Послідовність звуків, організованих ритмічно і ладово-інтонаційно, що створюють мотив, наспів. 2. Наспівне співзвуччя.

меморандум, у, ч. У міжнародних відносинах — документ, в якому викладено погляди уряду з якого-небудь питання.

меморіальний, а, е. Який служить для увічнення пам'яті якої-небудь особи або визначної події. *Меморіальний музей.*

мемуари, ів, *мн.* Літературний твір у формі записок про події минулого, учасником або свідком яких був автор.

мензурка, и, ж. Посудина з поділками для вимірювання невеликих об'ємів рідини, газу.

меншовізм, у, ч. Антимарксистська дрібнобуржуазна течія в Російській соціал-демократичній робітничій партії.

меню, *невідм.*, с. 1. Листок з переліком страв і напоїв у ресторані, їдальні та ін. 2. Набір страв для сніданку, обіду та вечері.

мережа, і, ж. 1. Рибальська сіть з великими вічками. 2. *перен.* Сукупність розташованих на певній території однорідних закладів, підприємств, установ та ін. *Мережа лікувальних закладів.*

мережати, аю, аеш, *недок.*, що. 1. Вишивати мережкою. 2. Прикрашати узорами, різьбити узори на дерев'яних предметах. 3. *перен.* Дрібно писати.

мережка, и, ж. Просвітчастий узор на місці висмикнутих із тканини ниток.

мерехтіти, тить, *недок.* 1. Слабо

поблискувати, світитися нерівним, мінливим світлом. 2. Швидко, в'юнко рухатися в чийомусь полі зору.

мёрзнути і **мёрзти**, зну, знеш, *недок.* 1. Відчувати сильний холод. 2. Твердіти від морозу, перетворюватися на лід. *Ставок почав мёрзнути.*

мерзота, и, ж. (про річ, вчинок та ін.) Те, що викликає відразу, огиду. **мёртвий**, а, е. 1. Померлий; протилежне живий. 2. *перен.* У якому не чути ніяких звуків; тихий. *Мертва тиша.* Мертва мова — мова, яка вийшла з ужитку і збереглася тільки в пам'ятках писемності.

мерщій, присл. Скоріше, швидше.

мєсник, а, ч. Той, хто мстить.

мєсті, мету, метєш, *недок.*, *що.* 1. Очищати яку-небудь поверхню від сміття, пилу, підгрібати мітлою, щіткою та ін. 2. *перен.* (про вітер) Розвивати, переносячи з місця на місце (сніг, порох та ін.).

метá, и, ж. Те, що хтось намагається осягнути, здобути, до чого прямує.

метáл, у, ч. Хімічно проста речовина або сплав, який відзначається блиском, ковкістю, плавкістю і здатністю проводити тепло і електрику.

металур́гія, і, ж. Галузь важкої промисловості, що займається добуванням металів з руд та їх механічною і хімічною обробкою.

метатэза, и, ж., *лінгв.* Мимовільна перестановка звуків у слові.

метáти, метáю, метáеш і метú, мєчєш, *недок.* 1. *що.* Кидати. Метати ікру — кидати ікру (про рибу). 2. Розкидати у різних напрямках; піднімати в повітря, розносити. **метафі́зика**, и, ж. 1. Спосіб мислення і метод пізнання, який розглядає предмети і явища поза їхнім внутрішнім зв'язком, відірвано одне від одного, в застиглому, незмінному вигляді. 2. Ідеалістичне філософське вчення про незмінні начала світу, які нібито є основою всіх фізичних явищ. 3. *перен.* Про абстрактні туманні, малозрозумілі розумування.

метáфора, и, ж. Художній засіб — уживання слова або виразу в непрямому, переносному значенні слова. **метéлик**, а, ч. 1. Комаха з двома парами крил переважно яскравого

кольору, покритими пилком. 2. *перен.*, *розм.* Терміново випущений листок з повідомленням про щонабудь.

метебр, а, ч. 1. Тверде тіло космічного походження, що потрапляє в земну атмосферу з міжпланетного простору; падаюча зірка. 2. *перен.* Таке, що раптово з'являється, справляє ефект і швидко зникає.

метеороло́гія, і, ж. Наука про фізичні процеси земної атмосфери і явища, що в ній відбуваються; вчення про зміни погоди і методи її передбачення.

меткий, á, é. Бистрий на розум, такий, який має здоровий глузд, практичну винахідливість і енергію. 2. (про рух) Швидкий, бистрий.

мéтод, у, ч. Шлях, спосіб теоретичного дослідження або практичного здійснення чогось.

методоло́гія, і, ж. 1. Вчення про методи пізнання й перетворення дійсності. 2. Сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують в якійсь науці.

метоні́мія, і, ж. Художній засіб — перенесення назви одного поняття на інше, що перебуває з ним у певному зв'язку.

метр¹, а, ч. 1. Міжнародна одиниця довжини, що дорівнює сорокамільйонній частині меридіана. 2. Лінійка або стрічка такої довжини з сантиметровими поділками, що використовуються для вимірювання чогонбудь.

метр², а, ч. 1. Певне співвідношення наголошених і ненаголошених складів у віршовому рядку. 2. В музиці — система організації ритму, симетричний розподіл сильних і слабких доль такту.

мéтрика¹, и, ж. 1. Вчення про віршові розміри й ритми в поезії. 2. *муз.* Те саме, що метр².

мéтрика², и, ж. *заст.* Виписка з книги запису актів громадянського стану про дату народження; свідоцтво про народження.

метрб, невід., с. Те саме, що метрополітєн.

метрополітєн, у, ч. Міська швидкісна електрична залізниця, що проходить переважно під землею в тунелях.

метуші́тися, шу́ся, шійся, *недок.* Безладно бігати сюди й туди, поспішно поратися.

механізм, у, ч. 1. Пристрій, який приводить машину або апарат в дію. 2. *перен.* Внутрішня будова, система чого-небудь.

меч, а, ч. Старовинна холодна зброя у вигляді двосічного довгого прямого пожа з рукояткою. ♦ Д а м о к л і в м е ч — постійна небезпека.

мешкати, аю, аеш, *недок.* Проживати у певному приміщенні.

мига́ти, аю, аеш, *недок.* 1. Швидко опускати і піднімати повіки очей. 2. Нерівно світитися, миготіти. 3. *лише док., перен.* Швидко показатися і зчезнути. *Мигнула постать.*

мигну́ти, ну, не́ш, *док.* Однокр. до мига́ти.

миготіти, тіть, *недок.* Швидко виринати, з'являтися і зникати.

ми́лий, а, е. 1. Який приваблює до себе; який викликає симпатію. 2. Приємної зовнішності.

ми́лити, ми́лю, ми́лиш, *недок., що.* Натирати милом, змоченим у воді; намилювати. ♦ М и л и т и г о л о в у *у кому* — дуже лаяти когось. **ми́ло**, а, с. Тверда або рідка речовина із жирів та лугу, що розчиняється у воді й уживається для миття і прання.

мимові́льний, а, е. 1. Зроблений ненавмисно, випадково. 2. Пов'язаний з обставинами, вимушений обставинами. *Мимовільне запізнення.*

мимохі́дь, *присл.* Проходячи, ідучи повз щось; не зосереджуючись на чомусь.

мир, у, ч. 1. Дружні лагідні стосунки між народами, державами. 2. Угода між воюючими сторонами про припинення воєнних дій.

ми́ршавий, а, е. Непоказний, який не приваблює зовнішнім виглядом; жалюгідний, нездоровий, слабосилий, кволий.

ми́ська, и, ж. Глибока металева, дерев'яна або глиняна посудина.

ми́сливець, вця, ч. Той, хто займається полюванням на диких звірів і птахів.

ми́слити, лю, лиш, *недок.* 1. *без додатка.* Усвідомлювати зв'язок залежності між предметами і явищами; пізнавати, намагатися зрозуміти, мір-

кувати, припускати, роздумувати над чим. 2. *що.* Уявляти собі що-небудь. 3. *про кого, про що.* Думати.

мисте́цтво, а, с. 1. Творча художня діяльність. 2. Галузь творчої художньої діяльності. 3. *лише одн.* Досконале вміння в якій-небудь справі; майстерність.

мите́ць, тця, ч. 1. Той, хто творчо працює в одному з видів мистецтва. 2. *перен.* Знавець своєї справи; людина, яка майстерно виконує що-небудь.

ми́ти, ми́ю, ми́еш, *недок., кого, що.* Очищати від бруду за допомогою води або води з милом, а також якоюсь іншою рідиною. ♦ Р у к а р у к у м и е, *перен.* — про взаємні послуги.

ми́тниця, і, ж. Установа, що здійснює контроль за провозенням товарів через кордон і збирає мито.

ми́то, а, с. Податок, який стягають за перевезення товарів через кордон.

ми́ть, і, ж. Дуже короткий відрізок часу.

ми́зерний, а, е. 1. Незначний за розміром, за кількістю; малий. 2. Бідний, убогий, жалюгідний. 3. Який погано виглядає, змарнілий. 4. Який не має істотного значення.

ми́зинець, нця, ч. 1. П'ятий, найменший палець руки, ноги. 2. *перен., розм.* Наймолодша дитина у родині.

ми́кроб, а, ч. Найдрібніший, здебільшого одноклітинний рослинний або тваринний організм.

ми́кроско́п, а, ч. Оптичний прилад з системою дуже збільшуючих стекол для розглядання предметів, невидимих неозброєним оком.

ми́кроскопі́чний, а, е. 1. Який можна побачити тільки через мікроскоп. 2. Зроблений за допомогою мікроскопа. *Мікроскопічний аналіз.*

ми́крофо́н, а, ч. Прилад, що перетворює звукові коливання на електричні для передавання звуків на великі відстані або для підсилення їх.

ми́літа́ризм, у, ч. Реакційна політика нарощування озброєнь, яку проводять панівні класи капіталістичних держав з метою загарбання чужих земель; політичне панування воєнщини в капіталістичних країнах.

міліція, і, ж. 1. Державний адміністративний орган у СРСР, що здійснює охорону громадського порядку в країні; *збірн., розм.* міліціонери.

2. Вид ополчення в окремих країнах у воєнний час.

мілкій, а, е. Неглибокий; плоский.

міна¹, и, ж. 1. Вибуховий снаряд, що закладається в землю, під воду.

2. Великий розривний снаряд, призначений для стрільби з міномета.

міна², и, ж., *розм.* Вираз обличчя.

Поважна міна.

мінерал, у, ч. Елемент або його хімічна сполука, що виступає в природі, переважно в кристалічній формі і становить основні поклади земної кори.

мініатюра, и, ж. 1. Малюнок або портрет малого розміру, витонченої роботи.

2. Нарис, оповідання, музична або театральна п'єса невеликого розміру.

мінімум, у, ч. 1. Найменша кількість чого-небудь.

2. у значенні присл. Найменше.

міністерство, а, с. Центральна урядова установа, що відає окремою галуззю господарства або державного управління.

мінливий, а, е. 1. Який легко піддається змінам; непостійний.

2. (про барви, звуки тощо) З переливами відтінків, тонів.

міняти, яю, яеш, *недок.* 1. що на що. Віддавати своє і одержувати натомість щось інше, звичайно — рівноцінне.

2. що. Робити іншим.

Міняти поглядц. 3. що. Давати великий грошовий знак і одержувати відповідну кількість дрібних грошових знаків; розмінювати. ♦ **Міняти шило на швайк** у — невигідно замінювати що-небудь на щось інше.

міра, и, ж. 1. Одиниця виміру чого-небудь.

2. Певна величина, що є одиницею виміру в конкретних умовах.

3. Те, чим міряють, вимірюють що-небудь. ♦ **Без міри** — дуже багато, у великій кількості. **Узначі**

і м і р і — про певний ступінь чого-небудь. **У м і р у** — відповідно до чого-небудь (сил, можливостей та ін.). **Над міру**, **не в м і р у** — занадто, дуже. **П о в**

н о ю м і р о ю — сповна. **П о ч у т т я м і р и** — розуміння належних меж у яких-небудь діях.

міркувати, ую, уеш, *недок.*, *про що і над чим.* Заглиблюватися думками в що-небудь, обдумувати щось.

мірний, а, е. 1. Який відбувається в певному темпі; розмірений, ритмічний. *Іти мірним кроком.*

2. Який служить для вимірювання чого-небудь. *Мірна стрічка.*

міряти, яю, яеш, *недок.*, *що.* 1. Визначати величину чого-небудь, порівнюючи з відповідною одиницею міри.

2. *розм.* Надівати для примірки, приміряти. ♦ **Міряти л о з и н о ю к о г о** — бити. **Міряти в с і х о д н і е ю м і р к о ю** — однаково підходити до оцінки різних людей, явищ, обставин.

місити, мішу, місиш, *недок.*, *що.* **М'яти**, розминати, перемішуючи (тісто або схожу на нього густу в'язку масу).

місія, і, ж. 1. Важливе завдання, відповідальна роль.

2. Представники держави, послані в іншу державу з якою-небудь спеціальною метою.

Військова місія. 3. Постійне дипломатичне представництво в іншій державі; приміщення, зайняте цим представництвом.

міст, **мост** і **мо́сту**, ч. 1. Споруда для переходу або переїзду через річку, яр, залізницю та ін.

2. *перен.* Те, що з'єднує що-небудь. **Моєти дру́жби між соціалістичними країнами.** ♦ **Спалити м о с і и з а с о б о ю** — остаточно порвати з чим-небудь, зробити неможливим повернення до колишнього.

міста́ти, міщу, містиш, *недок.*, *що.* **Мати в собі**, у своєму складі. **Овочі містять вітаміни.**

місто, а, с. Великий населений пункт; адміністративний, промисловий, торговий і культурний центр.

місце, я, с. 1. Простір, зайнятий чимсь або де можна щось розмістити, покласти.

2. Визначений простір, де що-небудь відбувається або розміщене. *Місце проведення змагань.*

3. Обмежений відрізок простору, призначений для перебування однієї особи. *Робоче місце школяра.*

4. *По-сада, служба.* **Є вільне місце тренера.**

5. Яка-небудь частина літератур-

ного, музичного та ін. твору. *У н'єсі є багато цікавих місць.*

місцевком, у, ч. Скорочення: місцевий комітет. Виборний орган первинної профспілкової організації при установі.

місяцехід, хода, ч. Самохідний апарат для дослідження поверхні Місяця.

місяць, я, ч. 1. Найближче до Землі небесне тіло, яке обертається разом з нею навколо Сонця і є його супутником. 2. Приблизний проміжок часу, протягом якого Місяць обертається навколо Землі; на такі проміжки часу поділяють рік у сучасному календарі.

міськком, у, ч. Скорочення: міський комітет. *Міськком комсомолу.*

міськрада, и, ж. Скорочення: міська рада. Орган Радянської влади в містах.

мітинг, у, ч. Масові збори з приводу обговорення якихось злободенних питань, переважно політичних.

міф, а, ч. 1. Оповідь, переказ, що передає вірування стародавніх народів про богів і легендарних героїв. 2. *перен.* Щось вигадане, неіснуюче. *Міф про буржуазну демократію.*

міцний, а́, є́. 1. Який важко піддається руйнуванню; який не можна порушити, зруйнувати. *Міцний горіх. Міцний засув.* 2. Фізично витривалий. *Міцний хлопець.* 3. *перен.* Духовно сильний, стійкий. *Міцна натура.* 4. Якому можна вірити, твердий, надійний. *Міцне почуття.* 5. Який має велику силу дії. *Міцний вітер.* 6. (про розчин) Насичений.

мішати, аю, аєш, *недок.*, *що*. 1. Перегортати якусь рідину, масу за допомогою чого-небудь (ложки, мішалки та ін.). 2. *з чим.* Сполучати щось з чим-небудь. *Мішати каву з молоком.*

мішенъ, і, ж. 1. Ціль для навчальної або тренувальної стрільби. 2. *перен.* Те, що є предметом нападок, глузувань та ін. *Бути мішенню дотетів.*

міщанство, а, с. 1. У дореволюційній Росії — соціальна група людей, що складалася з дрібних торговців, ремісників, нижчих службовців та ін. 2. *перен.* Погляди й поведінка

людей з обмеженими дрібновласницькими інтересами, вузьким кругозором.

млин, а́, ч. Споруда, обладнана спеціальними машинами для розмелювання зерна на борошно або крупи.

млість, млб́сті, ж. 1. Почуття приємної розслабленості, солодкої знемоги. 2. Хворобливий стан; нудота. **мліти**, млію, млієш, *недок.* 1. Бути в стані приємної розслабленості. 2. Заємирати від сильного переживання, хвилювання. *Мліти від страху.* 3. Томитись, мучитись, знемагати. *Мліти від спеки.* 4. Втрачати притомність.

мнімий, а, е. 1. Уявний, який насправді не існує. *Мніма небезпека.* 2. Несправжній, удаваний. *Мніма порядність.*

многочлѐн, а, ч. Алгебраїчний вираз, що становить собою суму кількох одночленів.

множити, у, иш. 1. *що на и о*, Виконувати арифметичну дію множення. 2. *що.* Збільшувати щонебудь кількісно. *Множити ряди білиць за мир.*

мобілізація, і, ж. 1. Призов військово-визволенних на службу в армію. 2. *перен.* Залучення населення для виконання яких-небудь завдань.

мова, и, ж. 1. Здатність говорити. 2. Система словесного вираження думок, яка має певну звукову і граматичну будову і яка є засобом спілкування в людському суспільстві. 3. Спосіб словесного вираження, стиль, властивий кому-небудь. *Мова Коцюбинського.*

могіла, и, ж. 1. Яма, викопана для поховання померлого; насип на цьому місці. 2. *іст.* Високий насип на місці давнього поховання.

мода, и, ж. Перевага в певний час тих або інших зовнішніх форм у предметах побуту, в одязі.

модель, і, ж. 1. Зразок якого-небудь нового виробу. 2. Предмет, відтворений у зменшеному, іноді в збільшеному або натуральному вигляді.

модернізувати, ую, уєш, *недок.* і *док.*, *що.* Змінювати, вдосконалювати відповідно до сучасних вимог і смаків; (устаткування, технологічний процес); оновлювати.

можли́вий, а, е. Який. може здійснитися, відбутися. *Можливі наслідки.*

моза́йка, и, ж. 1. Зображення або візерунок, складений з окремих, щільно припасованих один до одного різнокольорових кусочків скла, мармуру, камінців та ін. 2. Мистецтво складати такі зображення, візерунки.

мбзок, зку, ч. 1. Центральний відділ нервової системи людини і тварин — речовина, що заповнює череп і канал хребта. 2. *перен.* Розум, розумові здібності. 3. *перен.* Основне ядро, керівний і спрямовуючий центр чого-небудь. *Москва — народів серце, мозок світу.*

мбкнути, ну, неш, *недок.* Ставати мокрим, намокати.

молекула, и, ж. Найменша частинка речовини, що зберігає всі хімічні властивості цієї речовини і здатна самостійно існувати.

моля́ти, молю́, мо́лиш, *недок., кого.* Дуже просити, благувати.

молоді́ти, ію, ієш, *недок.* Набувати молодшого вигляду.

молоко́, а́, с. 1. Біла поживна рідина, що виділяється молочними залозами жінок і самок ссавців для вигодовування грудних дітей, маллят. 2. Така рідина, одержувана від деяких сільськогосподарських тварин, як продукт харчування.

молі́ти, мелю́, ме́леш, *недок., що.* 1. Роздрібнюючи зерно, перетворювати його на борошно або крупу. 2. *перен., розм.* Говорити нерозумні, беззмістовні речі.

молоті́ти, очу́, о́тиш, *недок.* 1. *що.* Ціпом або за допомогою машини вибивати зерно з колосся, волоття та ін. 2. *перен., розм.* Бити, дупцювати когось чим-небудь. 3. *перен., розм.* Їсти з великим апетитом.

моме́нт, у, ч. 1. Дуже короткий проміжок часу; мить. 2. Окремий бік, деталь якогось явища; супровідні умови, обставини. *Слушний момент.*

мона́рх, а, ч. Єдиновладний голова держави (цар, король, імператор та ін.).

мона́рхія, ї, ж. Форма правління, за якої найвища державна влада зосереджена в руках однієї особи,

а також держава з такою формою правління.

моноло́г, у, ч. Тривала мова дійової особи в драматичному та інших літературних творах, звернена до самої себе, до інших дійових осіб або до глядачів.

монопо́лія, ї, ж. 1. *ек.* Виключне право на виробництво, торгівлю та ін., що належить окремій особі, групі людей або державі. 2. *перен.* Виключне право користування чим-небудь.

монотонни́й, а, е. 1. Який визначається однорідністю тонів; однотонний. *Монотонне читання.* 2. *перен.* Те саме, що *однотонний*.

монта́ж, у́, ч. 1. Складання машин, споруд та ін. з готових частин. 2. *перен.* З'єднування окремих частин фільму, літературного або музичного твору в одне художнє і змістове ціле.

монуме́нт, а, ч. Споруда на честь видатної події або особи; пам'ятник.

мораль, і, ж. 1. Зведення правил етики. *Комуністична мораль*; поведінка з точки зору правил етики. *Людина високої моралі.* 2. *перен.* Висновок повчального характеру, що впливає із змісту художнього твору. *Мораль байки.*

мо́ре, я, с. 1. Частина океану, великий водний простір з гірко-солоню водою, який більш-менш оточений суходолом. 2. Дуже велике штучне водоймище. 3. *перен.* Велика кількість чого-небудь. *Море квітів.*

морі́ти, морю́, мо́риш, *недок., кого.* 1. Позбавляти життя, губити. 2. Мучити, виснажувати. *Морити голодом.* ♦ *Сон морить кого* — хтось хоче спати.

мороз, у, ч. Холод. Про температуру повітря нижче нуля. ♦ *Мороз іде поза шкурою* — про неприємне почуття від холоду або від несподіваного страху.

мості́ти, мо́щу, мо́стиш, *недок., що.* 1. (дорогу, площу та ін.) Покривати камінням або іншим твердим матеріалом. 2. (міст, підлогу) Настилати дошками, колодами та ін. 3. Класти, ставити, примощувати, прилаштувати. *Мостити гніздо.*

мотів, у, ч. 1. книжн. Спонукальна причина обґрунтування чогось. 2. Складовий елемент теми мистецького твору. 3. муз. Найпростіша ритмічна одиниця мелодії; розм. мелодія, наспів.

мотивувати, ую, уєш, *недок. і док.*, що. Наводити докази, мотиви на користь чогось, обґрунтовувати щось. *Переконливо мотивувати свою пропозицію.*

мотір, а, ч. 1. Двигун електричний або внутрішнього згоряння. 2. розм. Вагон або автомобіль, що має такий двигун.

мотірний, а, е. 1. (про людину) Який відзначається бистрими рухами; жвавий, спритний, розторопний. 2. Який виконується у швидкому темпі; веселий, жвавий.

моторошний, а, е. Який викликає почуття страху.

мох, у, ч. Спорова зелена рослина, що росте у воглих місцях, на деревах, камінні.

мочар, а, ч., *перев. мн. мочарі*, ів. Багнисте, грузьке місце; болотисте місце, поросле мохом і травою.

мочіти, мочу, мочиш, *недок.*, що. 1. Робити мокрим. 2. Тримати у воді, насичувати вологою з певною метою.

мрія, і, ж. 1. Витвір уяви, щось уявне. 2. Предмет бажань, прагнень.

мря́ка, і, ж. Повітря над землею, густо насичене водяною парою; туман; дуже дрібний, густий дощ.

мстіти, мстю, мстиш, *недок.*, кому за кого, за що. Здійснювати помсту над кимось, чимось; відплачувати за заподіяне лихо.

мудрий, а, е. 1. Який має великий розум, знає життя, має досвід. 2. Який ґрунтується на глибокому розумінні, знанні чогось, на великому життєвому досвіді. *Мудрі поради.*

мужній, я, е. Який виявляє стійкість, хоробрість, рішучість.

мужчина, и, ч. Те саме, що **чоловік**. 1. музей, ю, ч. Заклад, що збирає, вивчає, виставляє для огляду та зберігає твори мистецтва, пам'ятки історії, природознавчі колекції тощо.

му́зика, и, ж. 1. Мистецтво, в якому переживання, настрої, ідеї виражаються в сполученні ритмічно організованих звуків і тонів; твір цього мистецтва; сукупність таких творів.

Музика Лисенка. 2. Гармонійне звучання чогось. *Музика вірша.* 3. *перен., розм.* Про якусь тривалу справу. *Довга музика.*

му́ка, и, ж., *розм.* Сильне фізичне або моральне страждання.

мука́, і́, ж., *розм.* Те саме, що **бб-рошно**.

мул, у, ч. Липка, грузька маса, що відкладається на дні річок, озер або морів.

му́ляр, а, ч. Робітник, який зводить будівлі з каменю, цегли.

му́ляти, яю, яєш, *недок.* 1. *що і без додатка.* (про тісне взуття, одяг) Терти, тиснути. 2. *кого, перен.* Не давати спокою, бентежити. *Ця думка його муляє.*

мундір, а, ч. Військовий або цивільний формений одяг.

мур, у, ч. 1. Висока кам'яна або цегляна стіна. 2. Загорожа з каменю або цегли.

мурава́, і́, ж. Густа ясно-зелена молодода трава.

мура́шка, и, ж. Невеличка комаха ряду перетинчастокрилих, яка живе великими колоніями. ♦ **Мурашки** по тілу бігають — про відчуття поколювання, ознобу, джожу від холоду, страху, хворобливого стану та ін.

му́сити, му́шу, му́сиш, *недок.* Бути змушеним робити щось.

му́скул, а, ч. Тканина живого організму, здатна скорочуватись і в цей спосіб приводити в рух окремі органи і частини тіла; м'яз.

му́фта, и, ж. 1. Предмет жіночого туалету з хутра, який уживається для зігрівання рук. 2. *техн.* Деталь у вигляді металевої трубки для з'єднання циліндричних частин машин, труб, кабелів та ін.

му́ха, и, ж. Загальна назва дуже поширених комах, які належать до різних груп двокрилих. ♦ **Крутитися** (вертїтїся) **на чє муха в окропі** — бути постійно заклопотаним, зайнятим. **Робити з мухи слона** — дуже перебільшувати щось.

му́чити, чу, чиш, *недок.*, *кого*. 1. Завдавати фізичних або моральних страждань. 2. *перен.* Не давати спокою, надокучати кому-небудь просьбами, запитаннями.

мчати, мчу, мчиш. 1. *кого, що.* Дуже швидко везти. 2. *без додатка.* Переміщатися з великою швидкістю. 3. *перен.* Швидко минати. *Нестримно мчатъ роки.*

м'яз, а, ч. Те саме, що **мускул**.
м'який, а́, е́. 1. Який угинається, легко подається при дотику, натискуванні; протилежне **твердий**. 2. (про вовну, волосся, тканину та ін.). Приємний на дотик, тонкий, шовковистий. ◆ **М'яка вода** — вода, що містить мало вапнистих солей і тому добре змиває мило. 3. *перен.* Приємний для ока, слуху, не різкий, який не дратує. **М'яке світло.** **М'який голос.** 4. *перен.* Який легко піддається чужому впливові, піддатливий. **М'який характер.**

м'якосердий, а, е. Чутливий, добрий.

м'ясо, а, с. 1. Їстівні частини забитої худоби, дичини, птиці або риби, з яких готують їжу. 2. *розм.* М'язові тканини. 3. *розм.* М'яка підшкірна частина плодів і ягід.

м'яти, мну, мнеш, *недок.* 1. Розтираючи, перетворювати в м'яку масу. **М'яти пішоно.** 2. Стискаючи, робити м'яким. **М'яти глину.** 3. *що.* Виминати кострицю з конопель, льову.

м'яч, а́, ч. Суцільна або порожня всередині куля з пружного матеріалу, яка, вдаряючись об тверду поверхню, відскакує.

Н

набачити, чу, чийш, *док., розм., кого, що.* Запримітити, побачити.

набігати, аю, аєш, *док., розм.* Бігаючи, дістати щось, зазнати чогось. **Набігати простуди.**

набігати, аю, аєш, *недок., набігти*, біжу́, біжіш, *док.* 1. *лише док., на кого-, що-небудь.* З розбігу натикатися. 2. *на кого-, що-небудь.* Несподівано нападати. 3. *звичайно док., без додатка.* Збігшись, зібратися; (про воду) натекти в певній кількості; *на що або на чому.* Появлятися. *На очі набігли сльози;* набря-

кати. *На лобі набігли жили.* ◆ **Набігти на думку** — почати думати про що-небудь.

набір, о́ю, ч. Певна кількість вибухової речовини в снаряді або в патроні; патрон, бойовий снаряд.

набір, бо́ру, ч. 1. Наймання людей на роботу. 2. (дія) Складання з друкарських літер тексту для друкування. 3. Сукупність предметів, які творять яку-небудь цілість. **Набір інструментів.** 4. *друж.* Сукупність набраних літер, що відтворюють який-небудь текст. ◆ **Набір слів** — позбавлені смислу сполучення слів, фраз, якими прикривають справжні думки.

наближати, а́ю, а́єш, *недок., наблізити*, йжу́, йзиш, *док.* 1. *що або що до чого.* Робити ближчим; *перен.* робити доступним, більше зрозумілим. **Наближати мистецтво до широких мас.** 2. *що до чого, перен.* Робити подібним, схожим.

наболілий, а, е. 1. Який став болісним від тривалих болів. **Наболіле тіло.** 2. Який давно назрів, вимагає розв'язання; який давно хвилює. **Наболіла справа.**

набридати, а́ю, а́єш, *недок., набриднути*, ну, неш, *док., кому і без додатка.* Ставати неприємним, противним, нестерпним через однаковість, стомливу повторюваність. **Набридає осіння мряка.**

набрякати, а́є, *недок., набрякнути*, не, *док.* 1. *чим або без додатка.* Збільшуватися в об'ємі, наповнюючись вологою, соком. **Двері набрякли від вологості.** 2. *без додатка.* Здуватися внаслідок запального процесу; розпухати. **Хвора рука набрякла.**

набувати, а́ю, а́єш, *недок., набути*, у́ду, у́деш, *док.* 1. *що.* Придавати, сдержувати у власність. 2. Набирати чого-небудь, здобувати щось. **Величезного значення набувають твори мистецтва.** ◆ **Набувати** в а г и — а) ставати важчим; б) ставати важливим. **Набувати розголосу** — ставати відомим. **наважуватися**, уюся, уєшся, *недок., наважитися*, жуся, жишся, *док.* 1. Насмілюватися, рішатися на щось ризиковане. **Наважитися переплисти**

річку. 2. Намірятися, готуватися зробити щось. 3. Замірятися на кого-небудь, умишляти эле проти когось.

нава́ла, и, ж. 1. Раптове вторгнення ворожих військ у якусь країну; ворожі полчища. 2. Велика кількість людей; натовп.

нава́лювати, юю, юєш, *недок.*, **нава́лити**, валю, ва́лиш, *док.* 1. *що на що*. Накладати наверх; *розм.* накладати в безладді у великій кількості. 2. *що на кого, на що, перен., розм.* Доручати кому-небудь щось важке, обтяжливе, у надмірній кількості. 3. *лише док., безос., кого, чо-го*. Нагромадити у великій кількості.

нава́р, у, ч. 1. Жир, що спливає на поверхні рідкої їжі під час варіння. 2. Рідина, насичена соком речовини, продукту, що в ній вариться.

навви́передки, *присл.* Випереджаючи один одного.

навдивові́жу, *присл.* Надзвичайно; на диво. *Навдивовижу голубе небо.*

наверта́ти, а́ю, а́єш, *недок.*, **наверну́ти**, ну́, неш, *док.* 1. *кого, що*. Змінити напрямок руху. 2. *перен.* Спрямувати, направляти, надавати іншого значення. *Навертали розмову, думки до дитинства.* 3. *що і чого, розм.* Те саме, що **нава́лювати** 3. 4. *без додатка*. Заглядати, заходити кудись.

на́взнак, *присл.* Догори обличчям, на спині. *Лежати навзнак.*

навздога́д, *присл.* 1. (при дієсловах із значенням говорити) Натяками, манівцями. 2. (при дієсловах руху та ін.) Навмання. *Йти навздогад.*

◆ **Наздога́д** (навздогад) **бу́ряків**, **щоб дали ка-пуста́** — говорячи про одне, натякати на щось інше.

навива́ти, а́ю, а́єш, *недок.*, **навіти**, в'ю, в'єш, *док.* 1. *що на що*. Намотувати на що-небудь. 2. *лише док., що і чого*. Мотаючи, наготовити в певній кількості.

нависа́ти, а́ю, а́єш, *недок.*, **наві́снути**, ну, неш, *док.* 1. *над чим і без додатка*. Опускатися, спускатися на що-небудь, над чим-небудь. *Над річкою нависають віти верби.* 2. *над ким — чим, перен.* Виникаючи, за-

грозувати кому-, чому-небудь. *Нависає небезпека.*

навіга́ція, і, ж. 1. Мореплавство і судноплавство. 2. Період часу, протягом якого за кліматичними умовами можливе судноплавство.

навідува́тися, юся, уешся, *недок.*, **навіда́тися**, аюся, аєшся, *док.*, *до кого — чого, куди*. Заходити куди-небудь з метою довідатися про щось; відвідувати кого-, що-небудь.

навіже́ний, а, е. Позбавлений розуму; невірноважений, нестриманий; *перен.* шалений.

навірчува́ти¹, ую, уєш, *недок.*, **наверну́ти**, ну́, неш, *док.*, *що на що*. 1. Те саме, що **накрі́чувати** 1.] 2. Обертуючи по гвинтовій лінії, надівати на що-небудь. *Навірчувати гайку на вісь.*

навірчува́ти², ую, уєш, *недок.*, **наверті́ти**, рчу́, ртіш, *док.*, *що і чого*. 1. Крутячи щось, виготовляти в якій-небудь кількості. 2. Свердлячи, робити заглибини, отвори.

навко́лишний, я, е. Який розташований навкруг або поблизу когось, чогось.

навманя́, *присл.* Без упевненості в чомусь, як виїде.

навмі́сний, а, е. Зроблений з певною метою, з наміром.

наво́дити, джу, диш, *недок.*, **навести́**, еду, еде́ш, *док.* 1. *кого*. Поприводити у великій кількості куди-небудь.

Навести гостей. 2. *кого на що*. Наштовхувати, наvertати. *Навести на думку.* 3. *що на кого, перен.* Нагадати щось на кого-небудь, викликати щось в кому-небудь. *Наводити́ страх.*

4. *що*. Приводити що-небудь до певного стану, надавати певного вигляду. *Навести порядок.* 5. *що*. Цитувати чийсь слова, подавати цифрові дані, приклади на підтвердження своєї думки.

наводнюва́ти, юю, юєш і **наводня́ти**, а́ю, а́єш, *недок.*, **наводни́ти**, нію, ніш, *док.* 1. *що*. Затоплювати, заповняти водою простір. 2. *що чим, перен.* Заповнювати що-небудь великою кількістю кого-, чого-небудь. *Прибулі наводнили площу.*

навпаки́, *присл.* 1. По-іншому, протилежно чому-небудь. 2. Всупереч кому-, чому-небудь.

навча́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **навчи́ти**, чу́, чи́ш, *док.* Те саме, що **учи́ти** 1—2. **навши́п'янках**, *присл.* На кінчиках пальців ніг. *Стояти навшип'янках.*
нав'язува́ти, ую, уеш, *недок.*, **нав'язати́**, в'яжу́, в'яжеш, *док.* 1. Обмотуючи що-небудь чимось або щось навколо чого-небудь, в'язати певну кількість чогось. *Нав'язати десять спонів.* 2. *що, чого.* Поклавши що-небудь на хустку, скатертину та ін., з'єднувати їх кінці у вузол; зав'язувати. 3. *що кому., перен.* Примушувати проти волі прийняти щось, накидати. *Нав'язувати свою думку.*
нага́й, я́, ч. Короткий батіг із сплечених ремінців.
нага́льний, а, е. 1. Який вимагає термінового виконання; якого не можна відкласти. *Нагальна справа.* 2. Дуже потрібний; настійний.
наганя́ти, яю, я́еш, *недок.*, **нагна́ти**, нажену́, наженеш, *док.* 1. *кого, чого.* Зганяючи, збирати в одне місце. 2. *кого, що.* Поспішаючи за ким-небудь або за чим-небудь, рівнятися з ним. 3. Те саме, що **наводни́ти** 3. 4. *що і без додатка.* Надолужувати відставання. 5. Те саме, що **підганя́ти** 2. 6. *звичайно док., кого, розм.* Змушувати піти; проганяти. 7. *що.* Штучно збільшувати, підвищувати. *Наганяти плату.* 8. *що і чого.* Добувати за допомогою перегонки. *Нагнати дьогтю.* 9. *безос., розм.* Про появу опуху на чомусь. *Нагнало око.*
нага́р, у, ч. Те, що утворюється від неповного згоряння палива, масла.
на́глий, а, е. 1. Несподіваний, раптовий. *Наглий стук у двері.* 2. Невідкладний, терміновий. *Нагла потреба.*
нагляда́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **нагля́нути**, ну, неш, *док.* 1. *за ким—чим і кого, що.* Пильнувати, слідкувати за ким-, чим-небудь для забезпечення порядку. *Наглядати за дітьми.* 2. *лише недок., за ким—чим.* Стежити, спостерігати з метою нагляду. *Наглядати за злочинцем.* 3. *лише док., кого, що, чого.* Вишукати, вибрати до вподоби. *Наглянути матеріал на костюм.* 4. *лише док., кого, що.* Побачити, помітити.
нагни́тати, а́ю, а́еш, *недок.*, **нагни́тити**, ічу́, ітиш, *док., що.* Піддавати

тискові; (повітря, рідину тощо) тисненням переміщати і зосереджувати в обмеженому просторі.
наговоб́рувати, юю, юеш, *недок.*, **наговори́ти**, ворю́, во́риш, *док.* 1. *чого.* Говорити, розповідати багато чого-небудь. *Наговорити вячини.* 2. *на кого.* Набріхувати, безпідставно обвинувачувати кого-небудь у чомусь. 3. *що, розм.* Заклинаннями наклика́ти на кого-, що-небудь лихо.
наго́да, и, ж. Сприятлива обставина до чогось. *Використати нагоду.*
◆ **З наго́ди чого** — у зв'язку з певними обставинами.
на́голос, у, ч. Виділення складу в слові або слова в реченні посиленням голосу або підвищенням тону; значок над буквою, який указує на виділення звука в слові.
наго́лбшувати, ую, уеш, *недок.*, **наго́лоси́ти**, осу́, о́сиш, *док.* 1. *що.* Виділяти голосом склад у слові або слово в реченні. 2. *що, на чому, на що, перен.* Підкреслювати якусь думку, звертати особливу увагу на що-небудь. *Наголошувати на ідейній суті твору.*
нагоро́д, и, ж. Відзначення заслуг, достоїнств; те, що дається для відзначення заслуг, достоїнств.
нагоро́джувати, ую, уеш, *недок.*, **нагоро́дити**, роджу́, ро́диш, *док., кого, що чим.* Давати нагороду. *Нагородити орденом Леніна.*
нагріва́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **нагри́ти**, ію, і́еш, *док.* 1. *що.* Робити щось гарячим або теплим. *Нагрівати воду.* 2. *кого, перен., розм.* Обдурюванням, хитрістю завдавати збитків комусь.
нагрома́джувати, ую, уеш, *недок.*, **нагрома́дити**, джу, днш, *док.* 1. *що.* Накладати, навалювати, накидати купою, безладно. 2. *чого.* Згромаджуючи граблями, збирати в якій-небудь кількості. *Нагромадити сіна.* 3. *що і чого.* Поступово збирати, відкладати щось. *Нагромаджувати досвід роботи.*
нагу́лювати, юю, юеш, *недок.*, **нагу́ляти**, яю, я́еш, *док.* 1. *що і чого.* Споживаючи який-небудь корм, набувати жиру, збільшувати вагу. *На зернях кукурудзи гуси нагулюють жир.* 2. *розм.* Гуляючи, одержувати, набувати що-небудь. *Нагуляти здоров'я.*

надбива́ти, *аю, аеш, недок., надб'яти*, *надіб'ю, надіб'еш, док., що*. Пошкоджувати ударом, поштовхом — робити тріщини або щербини на чому-небудь.

надбіга́ти, *аю, аеш, недок., надбігти*, *іжү, іжйш, док.* 1. Досягати бігом якого-небудь місця; *прибігати*. 2. (про хвилі) Швидко насунувшись, *вкривати* що-небудь.

надбудо́вувати, *ую, уеш, недок., надбудува́ти*, *юю, уеш, док., що*. Прибудовувати зверху. *Надбудовувати поверх*.

надгінáти, *аю, аеш, недок., надігну́ти*, *нү, неш, док., що*. Трохи згинаючи, *нахиляти*. *Надігнути гілку*.

надгриза́ти, *аю, аеш, недок., надгри́зти*, *зү, зеш, док., що*. Відгризати частину чого-небудь; *надкушувати*.

надзвичáйний, *а, е*. 1. Який відрізняється від інших; винятковий; дуже сильний за ступенем свого виявлення. *Надзвичайна стійкість духу*. 2. Який має особливе значення. *Наукові дослідження надзвичайної ваги*. 3. Екстремний, позачерговий; викликаний певною необхідністю, спеціально призначений для чого-небудь. *Надзвичайний з'їзд. Надзвичайні повноваження*.

надиба́ти, *аю, аеш, недок., надіба́ти*, *аю, аеш, док., кого, що і на кого — що, розм.* 1. Зустрічати по дорозі кого, що-небудь. 2. Знаходити, виявляти кого-, що-небудь; випадково натикатися на щось.

на́дити, *джу, диш, недок., кого і що*. Те саме, що *ва́бити* 1.

надиха́ти, *аю, аеш, недок., натхну́ти і надихну́ти*, *нү, неш, док., кого, що*. Викликати у когось творче піднесення; *на що*. Спонукати до яких-небудь учинків, дій. *Надихати на подвиг*.

надіва́ти, *аю, аеш, недок., надіти*, *іну, інеш, док., що*. 1. Одягати на себе або на когось одяг, взуття. 2. Натягувати щось на який-небудь предмет. 3. Приладжувати щось на кому-, чому-небудь, до кого-, чого-небудь. *Надівати окуляри*.

наді́й, *дюю, ч*. Кількість надоемого молока.

наді́йний, *а, е*. До якого є повне довір'я, на якого можна покластися.

Надійний друг; який відповідає своєму призначенню. *Надійний фундамент*.

наділя́ти, *аю, аеш, недок., наділі́ти*, *ділю, ділиш, док., кого, що чим*. 1. Давати щось кому-небудь як частку, пайку. 2. Обдаровувати когонебудь чимсь, давати щось кому-небудь.

наді́я, *ї, ж*. Очікування, сподівання чогось бажаного, поєднане із впевненістю у можливості його здійснення.

надла́мувати, *ую, уеш, недок., надлама́ти*, *аю, аеш, док.* 1. *Що*. Зламувати не до кінця. 2. *кого, перен*. Підірвати сили, здоров'я. *Переживання надламали здоров'я*.

надло́млювати, *ую, уеш, недок., надломи́ти*, *ломлю, ломіш, док.* Те саме, що *надла́мувати* 1.

надмі́рний, *а, е*. 1. Який перевершує міру. *Надмірні витрати*. 2. Значний щодо розміру, величини, кількості та ін. *Надмірний ріст*.

надолу́жувати, *ую, уеш, недок., надолу́жити*, *жу, жиш, док., що і без додатка*. Особливими стараннями компенсувати втрачене, пропущене, згаяне, невиконане.

на́дра, *надр., мн*. 1. Глибини землі і все те, що міститься під земною поверхнею. 2. *перен*. Внутрішній простір чого-небудь; те, що є внутрішньою сферою чого-небудь. *У надрах пам'яті*. 3. *перен*. Про широкі верстви суспільства, народу.

надста́вляти, *аю, аеш, недок., надста́вити*, *влю, виш, док., що*. Те саме, що *доточува́ти*¹.

надужи́вати, *аю, аеш, недок., що*. Уживати щось понад міру, надмірно користуватися чим-небудь, зловживати чимсь; використовувати щось на зло, на шкоду. *Надуживати довір'я*.

наду́муватися, *уюся, уешся, недок., наду́матися*, *аюся, аешся, док.* 1. Приходити до якоїсь думки після міркування. 2. *лише недок.* Замислюватися над чим-небудь.

надхо́дити, *джу, диш, недок., наді́ти*, *дійду, дійдеш, док.* 1. Ідучи, наближатися до якогось місця. 2. Ставати близьким у часі, наближатися. *Надходить літо*. 3. Прихо-

дити на місце призначення. *Наді-йшов лист.*

нажива¹, и, ж. Принада для ловіння риби, птахів, звірів.

нажива², и, ж. Нетрудове збагачення.

наживати, аю, аєш, *недок.*, **нажити**, ивү, ивеш, *док.* 1. *що.* Поступово збирати, збагачуватися, придбавати майно, гроші та ін.; мати від чого-небудь прибуток, матеріальну вигоду.

◆ **Наживати ворогів** — словами або діями викликати вороже ставлення з боку кого-небудь. 2. *перен.* (про стан, властивості тощо). Діставати, набувати що-небудь.

наживка, и, ж. Те саме, що **нажива¹**.

наздоганяти, аю, аєш, *недок.*, **наздогнати**, доженү, доженеш, *док.*, *кого, що.* Поспішаючи за ким- або за чим-небудь, зрівнюватися з ним; *перен.* зрівнюватися з ким-небудь в успіхах, досягненнях. *Наздогнати когось в роботі.*

називати, аю, аєш, *недок.*, **назвати**, вү, веш, *док.*, *кого, що.* 1. Давати назву, ім'я кому-, чому-небудь. *Назвати дитину Іваном.* 2. Характеризувати якимось словом. *Назвати когось доброю людиною.* 3. Вимовляти якісь назви або чийсь прізвища. *Назвати головні міста Європи.* *Назвати видатних вітчизняних композиторів.*

наїжджати, аю, аєш, *недок.*, **наїхати**, їду, їдеш, *док.* 1. Прибувати у великій кількості. *Наїхало гостей.* 2. *лише недок.* Бувати інколи у кого-небудь. *Наїжджати у гості.* 3. *на кого, на що.* Наштовхуватися під час їзди. *Автомобіль наїхав на стовп.*

наймати, аю, аєш, *недок.*, **найняти**, наймү, наймеш. 1. *що.* Брати в тимчасове користування за певну плату. *Наймати кімнату;* 2. *кого, що.* Приймати на роботу на певних умовах. 3. Влаштовувати кого-небудь на роботу; видавати комусь у найми. 4. Здавати кому-небудь щось у тимчасове користування. *Найняти хату комусь.*

наказ, у, ч. 1. Офіційне розпорядження органу влади, військового начальника, керівника установи, підприємства, організації; взагалі роз-

порядження, постанова, вказівка і та ін. *Підписати наказ.* 2. Документ, що містить програму дій та перелік побажань, вимог, що їх ставлять до кого-небудь. *Наказ виборців депутатаві.*

накидати¹, аю, аєш, *недок.*, **накидати**, аю, аєш, *док.* 1. *що або чого.* Кидати що-небудь у якійсь кількості. *Накидати дров у піч.* 2. *що.* Малювати щось нашвидку, в загальних рисах. *Накидати на папері портрет;* складати що-небудь письмово в попередній формі. *Накидати проект листа.*

накидати², аю, аєш, *недок.*, **накинути**, ну, неш, *док.* 1. *що на кого, на що.* Кидати щось поверх кого-, чого-небудь. *Накинути хустку на плечі.* 2. *що, розм.* Збільшувати, набаляяти. *Накинути карбованця.* 3. *що кому, перен.* Примувувати когось прийняти що-небудь; нав'язувати. *Накидати комусь свою думку.*

накидатися, аюся, аєшся, *недок.*, **накінутися**, нуся, нешся, *док.* 1. *на кого, на що.* Нападати на кого-, що-небудь. 2. *на що.* Жадібно братися за щось. 3. *на кого.* Раптом звертатися до когось з докорами, лайкою. 4. *кому.* Нав'язуватися з чимсь, напрошуватися на що-небудь. *Накидатися з своїми послугами.*

накипати, ає, *недок.*, **накипіти**, пить, *док.* 1. Осідати на стінках посудини, в якій кипить що-небудь. 2. *безос., перен.* (про обурення, жаль, образ та ін.) Збиратися, нагромаджуватися. *Накипіло на серці.*

накладати, аю, аєш, *недок.*, **накласти**, аду, адеш, *док.* 1. *що.* Класти що-небудь зверху. *Накладати на тарілку страву;* (капелюх, окуляри та ін.) надівати. 2. *що і чого.* Класти в якій-небудь кількості.

наклійка, и, ж. Наклеєні на що-небудь ярлик, етикетки та ін.

наклеп, у, ч. Неправдиве звинувачення з метою знеславити кого-небудь.

накликати, аю, аєш, *недок.*, **накликати**, їчу, їчеш, *док.* 1. *кого, що.* Запрошувати у значній кількості. 2. *що на кого, що-небудь.* Викликати неприємне, небажане. *Накликати щось злого.*

нако́пичувати, ую, уеш, *недок.*, **нако́пичити**, чу, чиш, *док.* 1. *що*. Те саме, *що* **нагрома́джувати** 1; *перен.* приводити щось у дуже великій кількості, подавати забагато чогось. *Накопичувати приклади.* 2. Те саме, *що* **нагрома́джувати** 3.

нако́пувати, ую, уеш, *недок.*, **нако́пати**, аю, аеш, *док.*, *що і чого*. 1. *Копаючи*, робити щось у якій-небудь кількості. *Накопати ямок.* 2. *Копаючи*, видобувати щось із землі. *Накопати буряків.*

накрива́ти, аю, аеш, *недок.*, **накрі́ти**, ію, іеш, *док.* 1. *кого, що*. Закривати чим-небудь покладеним зверху. 2. *що, військ.* Попадаючи в ціль, знищувати її. 3. *кого, що, перен.* Ловити, захоплювати зненацька на місці злочину.

накру́чувати, ую, уеш, *недок.*, **накру́тити**, учу, ўтиш, *док.* 1. *що*. Обвиваючи, намотувати. 2. *що і чого*. Крутячи щось, виготовляти в якій-небудь кількості. *Накрутити бубликів.* 3. Те саме, *що* **підкру́чувати** 1. 4. *що*. Закручувати пружину, яка приводить у дію механізм чогось. *Накрутити будильник.*

налі́зати, ажу, азиш, *недок.*, **налі́зти**, зу, зеш, *док.* 1. *на кого, на що і без додатка*. Лізти у великій кількості на щось. *Мурашки налізли на яблуно.* 2. *на кого, на що* (про одяг, взуття) Приходиться на кого-, *що-небудь*. *Шапка не налізла на голову.* 3. *лише недок.*, *до кого, перен.*, *розм.* Нав'язуватися комусь.

нале́жати, жу, жиш, *недок.* 1. *кому, чому*. Бути чиеюь власністю. 2. *до кого, до чого*. Відноситися до чого-небудь; входити до складу чогось, бути членом чогось. 3. *лише 3 ос., одн. кому, з кого*. Необхідно одержати. **◆** *Я к н а л е ж и т ь* — як потрібно, як прийнято.

нале́жний, а, е. 1. *кому*. Який е чиеюь власністю. 2. Який зв'язаний із ким-, чим-небудь, стосується когось, чогось. *Належні до справи документи.* 3. Який призначений кому-небудь. 4. Який потрібний; відповідний. *Належна шана.*

налива́ти, аю, аеш, *недок.*, **нали́ти**, наллю, наллєш, *док.* 1. *що і чого*. Вливаючи рідину, наповнювати посудину. *Налити склянку чаю.* *Налити*

молока в чашку. 2. *без додатка* (про плоди) Дозрівати, наповнятися соком.

нали́гач, а, ч. Мотузка або ремінь, який прив'язують до рогів худоби. **налі́т**, лбту, ч. 1. Раптовий напад (авіації, артилерії та ін.). 2. Тонкий шар речовини, *що з'явилась на поверхні чого-небудь.*

наляга́ти, аю, аеш, *недок.*, **налягті́**, ляжу, ляжеш., *док.* 1. *на кого — що*. Навалюючись, давити на кого-, *що-небудь*. 2. *на кого — що, перен.* (про почуття, думки, сон тощо) Охоплювати кого-небудь. 3. *на що*. Напружуючись, працювати чим-небудь. 4. *на що*. Посилено займатися чим-небудь. *Налягати на навчання.* 5. *на кого — що і без додатка*. (про військо) Наступати, натискати на кого-, *що-небудь*. 6. *лише недок.*, *перен.*, *розм.* Наполегливо вимагати виконання чого-небудь. *Налягати на своїй пропозиції.* 7. *на що*. Розташовуватися шаром на чомусь. *Верстви земної кори налягають одна на одну.* ◆ *Н а л я г а т и н а н о г у* — шкутильгати.

намерза́ти, ае, *недок.*, **намерзну́ти**, зне, *док.* 1. *безос.* Замерзаючи, *накривати* поверхню чого-небудь, *назбиратися* на чому-небудь. *На вікнах намерзло льоду.* 2. *лише док.*, *без додатка*. Сильно змерзнути.

наме́т, у, ч. 1. Тимчасове, звичайно літне приміщення із тканини або шкури. 2. Купа снігу, *наметена* вітром.

наминати́, аю, аеш, *недок.*, **нам'я́ти**, мну́, мнєш. *док.* 1. *що і чого*. Розминаючи, готувати щось у будь-якій кількості. 2. *що*. Натискаючи, *натираючи* чим-небудь, *викликати біль*, робити рану. *Нам'яти ногу.*

◆ *На м'я ти бо ки кому* — побити кого-небудь. *На м'я ти в у х а кому* — потягти за вуха когось. *На м'я ти ч у б а кому* — тягаючи за волосся, побити.

намі́сто, а, с. Прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців, яку жінки носять на шії.

намі́р, у, ч. Задум зробити *що-небудь*.

наміря́тися, яюся, яєшся, *недок.*, **намі́ритися**, рюся, ришся, *док.* 1. *що*. *Маги намір* робити *що-небудь*. 2. *в кого — що*. Під час

стрілби націлюватися; замахувати-ся для удару.

намовляти, яю, яєш, *недок.*, **намб-вити**, влю, виш, *док.*, *кого, що, з інфін.* Переконувати кого-небудь у чомусь, умовляти робити щось.

намозоблювати, юю, юєш, *недок.*, **намозобліти**, лю, лиш, *док.*, *що, розм.* Натирати мозолі.

намолот, у, ч. Кількість намолоченого зерна; намолочене зерно.

намүүлювати, ює, *недок.*, **намүүлити**, лить, *док.*, *що і чого.* Наносити щонебудь течією води.

нанізувати, ую, уєш, *недок.*, **нанизати**, ижү, ижєш, *док.*, *що.* Протикаючи наскрізь, надівати яку-небудь кількість чогось на нитку, шлицю та ін. *Нанизувати коралі.*

наносити, бшу, бсиш, *недок.*, **нанести**, сү, сєш, *док.* **1.** *що або чого.* Приносити у великій кількості. **2.** *що або чого.* (про вітер, воду) Дуючи, текучи, нагромаджувати. **3.** *що на що.* Позначати штрихами, накладати щось на що-небудь. **4.** *що.* Спричинювати, робити. *Наносити смертельну рану.*

набпашки, *присл.* Накинувши на плечі, не всовуючи рук у рукава.

набчний, а, е. Який використовують під час навчання для показу. *Наочне приладдя.*

нападати, аю, аєш, *недок.*, **напасти**, адү, адєш, *док.* **1.** *на кого, на що.* Накидатися на кого-, що-небудь, щоб захопити, знищити, заподіяти якась лихо. *Напасти на ворога; перен.* Накидатися на кого-небудь з докорами, звинуваченнями. *Читає напав на нову книжку поета.* **2.** *лише док., на що.* Знайти, натрапити. *Мисливець напав на слід зайця.* **3.** *лише в 3 ос., на коєсь.* Охоплювати когось. *Напала туга.*

напалувати, юю, юєш, *недок.*, **напалити**, палю, палиш, *док.* **1.** *що.* Палити, нагрівати. **2.** *чого.* Випалюванням виготовляти у великій кількості. *Напалити цегли.*

напам'ять, *присл.* Не дивлячись у книжку, рукопис тощо. *Прочитати вірш напам'ять.*

напевно, *присл.* **1.** Точно, безсумнівно. **2.** Впевнено, рішуче.

наперёд, *присл.* **1.** (про місце) У напрямку перед собою, в напрямку поступового руху. **2.** (про час) Раніше, ще до цього.

напередодні, *присл.* У попередній день; день перед чим-небудь.

напёрсток, тка, ч. Металевий ковпачок, який надівають на палець під час шиття.

напінати, аю, аєш, *недок.*, **напінати**, пнү, пнєш, *док.* **1.** Натягаючи щонебудь, робити тугим; (на п'яльці) натягувати; (шатро) будувати; (вітрила) надувати. **2.** (одяг) Надівати.

напірати, аю, аєш, *недок.*, **напёрти**, прү, прєш, *док.* **1.** *на кого — що.* Рішуче наступати. **2.** *на кого — що, розм.* Силою натискати на кого-, що-небудь. **3.** *лише недок., на що.* Наполегливо домагатися чогось, настоювати на чомусь.

напірник, а, ч. Нижня наволочка подушки або перини; насипка.

напівнювати, юю, юєш, *недок.*, **напівнити**, ню, ниш, *док.*, *що.* Накладати, наливати, завантажувати до кінця, до краю. *Наповняти шафу книжками; перен.* Насичувати чим-небудь (звуками, запахом та ін.). *Наповняти кімнату ароматом.*

наполёгливий, а, е. Який уміє вперто добиватися чогось.

наполягати, аю, аєш, *недок.*, **наполягти**, яжу, яжєш, *док.* **1.** *на чому.* Добиватися, домагатися чогось. **2.** *на що, перен.* Посилено займатися чим-небудь.

напóхвати, *присл.* Під рукою.

напрацюватися, ююся, юєшся, *док.* Довго, багато, до втоми попрацювати.

наприволяще, *присл.* Без нагляду, без допомоги. *Залишити напризволяще.*

напрóвесні, *присл.* На початку весни, ранньою весною.

напрокат, *присл.* В тимчасове користування за плату. *Врати напрокат магнітофон.*

напружувати, ую, уєш, *недок.*, **напружити**, жу, жиш, *док.* **1.** Робити пружним, тугим; напинати. **2.** *перен.* Робити зусилля. *Напружувати слух.*

на́прям, у, ч. **1.** Лінія руху чогонебудь; бік, у який розвивається

дія. *В напрямі до міста; перен.* спрямованість, шлях розвитку. *Напряма подія.* 2. Загальний характер, ідейна спрямованість якоїсь дії, явища. *Літературний напрям.*

нара́да, и, ж. Засідання, присвячене обговоренню певних питань, дій, заходів. *Виробнича нарада.*

наража́ти, аю, аєш, *недок.*, **нарази́ти**, ажү, азиш, *док.*, *кого на що.* Ставити когось під загрозу чого-небудь; спричиняти втрату, шкоду кому-небудь. **наре́чений**, а, е. 1. Нерідний, названий. *Наречений брат.* 2. у значенні ім. Чоловік стосовно до жінки, з якою він має одружитися; жених. **на́ри**, нар, *мн.* Примітивний пристрій для спання, що складається з дошок і міститься на певній відстані від підлоги.

нарива́ти¹, ає, *недок.*, **нарива́ти**, рве́, *док.* Напухати і нагноюватись. *Палець наливає.*

нарива́ти², аю, аєш, *недок.*, **нарива́ти**, ву́, ве́ш., *док.*, *що і чого.* Рвучи, збирати певну кількість чогось.

на́рис, у, ч. 1. Що-небудь написане, намальоване в загальних рисах. *Нарис поеми; невикінчений рисунок, на якому позначено головні контури.* 2. Оповідний художньо-публіцистичний твір, який дає короткий виразний опис дійсних фактів. 3. *лише мн.* Назва спеціальної наукової праці, до складу якої входять дослідження з ряду взаємозв'язаних питань. *Нариси з історії народів СРСР.*

Нарисний, а́, е. **нарисна́** геометрія — розділ геометрії, що займається способами графічного зображення просторових фігур на площині.

нари́жний, а, е. 1. Який стоїть або розташований на розі, на перехрестку. 2. *перен.* Дуже важливий, який лежить в основі. *Наріжний принцип.* ◆ **Наріжний камінь** чого — основа, найважливіша частина чого-небудь.

нари́зний, а, е. Відокремлений, не з'єднаний з іншими частинами цілого.

нарика́ти, аю, аєш, *недок.*, **нарекці́**, ечу́, ечеш, *док.*, *на кого — що і без додатка.* Висловлювати невдоволення ким-, чим-небудь, жалітися на кого-, що-небудь.

наро́блювати, юю, юєш, *недок.*, **наро́бити**, роблю́, роби́ш, *док.*, *що і чого.* Виготовляти, робити щось у великій кількості. *Наробити коробок. Наробити помилок.* 2. Завдавати, спричиняти багато неприємного. *Наробити клопоту.*

наро́д, у, ч. 1. Населення, об'єднане приналежністю до однієї держави; жителі однієї країни. *Радянський народ.* 2. Те саме, що **на́ція**. *Великий російський народ.* 3. *лише одн.* В експлуататорських державах — основна, трудова маса населення країни на протигагу панівному класу.

нару́га, и, ж. Образливе, грубе знущання з ког-, чого-небудь, над ким-, чим-небудь.

наря́д¹, у, ч. Одяг, переважно жіночий.

наря́д², у, ч. 1. Документ, розпорядження про виконання термінових або спеціальних робіт (із зазначенням строків і з переліком виконавців). 2. Документ про видачу або відправлення товарів, виробничих матеріалів та ін. 3. Група військово-службовців, підрозділ, який виконує військові обов'язки за особливим призначенням. *Сторожовий прикордонний наряд.* 4. Виконання особливих обов'язків по своїй службі. *Бути в наряді.*

насьві́тувати, ую, уєш, *недок.*, *що.* Свистом передавати якийсь мотив.

насе́лення, я, с. Люди, що проживають в якомусь одному місці, на певній території.

наси́льство, а, с. 1. Застосування фізичної сили до кого-небудь. 2. Застосування сили для здобуття чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось.

насі́пка, и, ж. Те саме, що **напірник**.

наси́чувати, ую, уєш, *недок.*, **насити́ти**, ичу́, итиш, *док.* 1. *кого, що чим.* Годувати досита. 2. *що.* Просочувати якийсь предмет рідиною, паром, газом та ін. *Пара наситила повітря.*

насі́ння, я, с. 1. *збірн.* Зерна, призначені для посіву. 2. Окреме зерно, насіння, сім'я. 3. *збірн.* Зерна сояшника, гарбуза.

наскáкувати, ую, уеш, *недок.*, **наскóчити**, чу, чиш, *док.*, *на кого, на що*. 1. З ходу, з розгону нашттовхуватися на кого- або на що-небудь. 2. Несподівано нападати на кого- або на що-небудь. *Вовк наскочив на стадо овець*. 3. Нариватися на щось неприємне. *Наскочити на лайку*. ◆ *Наскочила коса на камінь* — про тих, що не хочуть уступити один одному.

наскок, у, ч. Раптовий напад на кого-, що-небудь.

наскрізний, а, е. 1. Який проходить наскрізь через щось з виходом назовні. 2. Який іде, пересувається від одного пункту до другого без перешкод, без пересадок. *Наскрізний маршрут*. *Наскрізна бригада* — бригада з працівників різних спеціальностей, які охоплюють своєю діяльністю всі моменти певного виробничого процесу.

наслідок, дку, ч. Кінцевий підсумок, що завершує собою що-небудь. *Наслідки хвороби*.

наслідувати, ую, уеш, *недок.* і *док.* 1. *що*. Одержувати щось у спадок від кого-, чого-небудь. 2. *кому*. Бути чимсь спадкоємцем. 3. *кого, що*. Повторяти, відтворювати чий-небудь дії, рухи.

насмíлюватися, ююся, юешся, *недок.*, **насмíлитися**, люся, лишся, *док.* Наважуватися, рішатися, набиратися сміливості зробити що-небудь.

насмíхатися, áюся, áешся, *недок.*, *з кого — з чого і над ким — чим*. Уїдливо глузувати з кого-, чого-небудь, брати на сміх.

насна́жувати, ую, уеш, *недок.*, **насна́жити**, жу, жиш, *док.*, *кого*. Викликати душевне піднесення; спонукати до діяльності.

насобувати, ую, уеш, *недок.* Те саме, що **насува́ти**.

наспі́в, у, ч. Мелодія, мотив.

наспíувати, ую, уеш, *недок.*, **наспíвати**, áю, áеш, *док.* 1. *що і чого*. Співати багато пісень, арій тощо. 2. *що*. Співати для запису на пластинку та ін. 3. *лише недок.*, *що*. Співати напівголосно.

наставáти, стає, *недок.*, **настáти**, ста́не, *док.* (про час, події) Починатися. *Настає весна*.

наставля́ти¹, яю, я́еш, *недок.*, **наста́вити**, влю, виш, *док.* 1. *що або чого*. Ставити у великій кількості. *Наставити багато страв на стіл*. 2. *що*. Спрямувати, встановити у відповідній позиції. 3. *що*. Розкривати мішок, пригорщі та ін., щоб взяти що-небудь, підставляти. 4. *кого ким і на кого*. Призначати кого-небудь на якусь роботу. ◆ *Наставити вуха* — а) (про тварин) Підняти вуха, прислухаючись з острахом, нашултити вуха; б) *розм.* (про людей) Уважно, з цікавістю прислухатися до чого-небудь.

наставля́ти², яю, я́еш, *недок.*, **наста́вити**, влю, виш, *док.*, *кого на що*. Навчати кого-небудь чогось доброго; давати поради; напучувати кого-небудь.

настанóва, и, ж. Вказівка або порада діяти певним чином; директива керівних органів.

настачáти, áю, áеш, *недок.*, **наста́чити**, чу, чиш, *док.*, *що і чого*. Постаючи, задовольняти чий-небудь потреби в чомусь.

насті́рливий, а, е. 1. Те саме, що **наполéгливий**. 2. Який проти волі зберігається у пам'яті, у свідомості. 3. Який набридає; надокучливий.

насті́гливий, а, е. Те саме, що **наполéгливий**.

настовбу́рчувати, ую, уеш, *недок.*, **настовбу́рчити**, чу, чиш, *док.*, *що*. Піднімати сторчки. *Настовбурчувати пір'я*.

насторóжувати, ую, уеш, *недок.*, **насторóжити**, жу́, жи́ш, *док.*, *кго, що*. Викликати напружену увагу, зосередженість, занепокоєння, тривогу. ◆ *Насторожувати* в у х а — (про тварину) Прислухаючись, піднімати, напружувати вуха; (про людини) Напружено, уважно прислухатися.

насто́ювати¹, юю, ю́еш, *недок.*, **насто́яти**, б́ю, б́иш, *док.*, *на чому*. Настійливо домагатися виконання чого-небудь; наполягати.

насто́ювати², юю, ю́еш, *недок.*, **насто́яти**, б́ю, б́иш, *док.*, *що на чому*. Готувати настояку або настій з чого-небудь. *Настоювати вишню*.

настрі́й, рою, ч. 1. Внутрішній психічний стан (людини, групи людей

або маси). *Чудовий настроїй*. 2. Охота, бажання робити що-небудь.

настрóмлювати, юю, юєш, *недок.*, **настрóмїти**, ромлю, рóмиш, *док.*, *що*. Проткнувши, насаджувати на щось (на вістря, на стержень).

настрóбувати, юю, юєш, *недок.*, **настрóбити**, óю, óїш, *док.* 1. *що*. Натягуючи струни музичного інструмента, надавати йому певної висоти звуку. 2. *кого*. Приводити когось у який-небудь настроїй; викликати у когось прихильне або неприхильне ставлення до кого- або до чого-небудь.

наступáти, áю, áєш, *недок.*, **наступїти**, ступлю, ступїш, *док.* 1. *на кого, на що*. Придавлювати ногою когось, що-небудь. 2. *військ*. Ведучи воєнні дії, рухатися вперед. *Армія наступає*. 3. *без додатка* (про неживі предмети, явища природи) Наближатися. *Наступає хмара*. 4. (про гору, час) Надходити, наставати. *Весна наступала повільно*.

насува́ти, áю, áєш, *недок.*, **насу́нути**, ну, неш, *док.* 1. *що, на кого, на що, розм.* Натягати що-небудь на голову. *Насунути шапку на брови*. 2. *без додатка, перен.* Рухаючись уперед у великій кількості, наступати на когось. *Танки насувають на ворога*. 3. *без додатка, перен.* Наближатися, надходити. *Насувала осінь*. 4. *без додатка, перен., розм.* Збиратися у великій кількості.

насу́плювати, юю, юєш, *недок.*, **насу́пнути**, плю, пиш, *док.* Зсуваючи брови, морщити лоба.

насу́щний, а, е. Який має важливе життєве значення, дуже необхідний. *Насушна потреба*.

натира́ч, а, ч. *Н а т и р а ч* п і д л о г и — а) прилад для натирання підлоги; б) робітник, що натирає підлогу.

натискáти, áю, áєш, *недок.*, **наті́снути**, ну, неш, *док.* 1. *на що*. З силою давити, налягати на щось. *Натиснути кнопку дзвінка*. 2. *на кого, на що*. Наступаючи, наполегливо тиснути когось-небудь. *Натискати на ворога*. 3. *на кого, на що*. Впливати на когось, спонукати когось-небудь до чогось. 4. *на що*. Вимовляючи, особливо виділяти, підкреслювати голосом (слово, звук).

наті́льний, а, е. Який надівають безпосередньо на тіло.

на́товп, у, ч. 1. Неорганізоване скупчення людей; штовханна. 2. *перен.* Сила, безліч. *Думки натовпом сунуть у голову*.

нато́плювати¹, юю, юєш, *недок.*, **нато́пити**, топлю, то́пиш, *док., що*. Сильно нагрівати. *Натопити піч*.

нато́плювати², юю, юєш, *недок.*, **нато́пити**, топлю, то́пиш, *док., що і чого*. 1. Розтоплюючи, готувати у великій кількості. *Натопити смальцю*. 2. *лише док.* (про молоко) Наготовити тривалим кип'ятінням.

на́тужувати, ую, уєш, *недок.*, **на́тужити**, жу, жиш, *док.* З великим напруженням діяти чим-небудь, посилювати ступінь виявлення чогось. *Натужувати всі свої сили*.

на́ту́ра, и, ж. 1. Природжений temperament, характер людини. 2. Реальна дійсність, що служить художникові предметом зображення. *Малювати з натури*. 3. *лише одн.* Продажки, товари як платіжний засіб замість грошей.

нату́ральний, а, е. 1. Природного походження; не штучний, без домішок. *Натуральна кави*; *перен.* невдаваний, щирий. *Натуральний сміх*. 2. Який виробляється, оплачується натурою (3 знач.). *Натуральне господарство*.

на́тхні́ння, я, с. Стан творчого піднесення, приплив творчих сил.

на́тю́рмо́рт, у, ч. Картина із зображенням побутових предметів, квітів, фруктів, забитої дичини, риби та ін.

на́тяги́ти, áю, áєш, *недок.*, **на́тягну́ти**, тягну́, тягнеш, *док., що*. 1. Тягнути, робити тугим. *Натягати тятиву лука*; розширяти, розтягати. *Натягнути тканину*. 2. *розм.* Надівати з зусиллям. *Натягати чоботи*; тягнути, поміщати зверху. *Натягати ковдру на голову*. 3. *перен.* Викликати, спричиняти щось небажане, неприємне для когось, чого-небудь.

на́тяги́ти, тягну́, тягнеш, *док.* Те саме, що **на́тяги́ти**.

на́тяги́вати, ую, уєш, *недок.* Те саме, що **на́тяги́ти**.

на́тяк, у, ч. Слово або вислів, що не повністю розкриває думку того, хто

говорить, про неї треба догадуватися.

наука, и, ж. 1. Система знань про закономірності розвитку природи, суспільства і мислення та про способи планомірного впливу на оточуючий світ. 2. Навички, знання, набуті в процесі навчання, життєвого досвіду. 3. Напучення, повчальна вказівка. *Це тобі наука.*

нафта, и, ж. Рідка, масляниста речовина органічного походження, що залягає в надрах землі. Вживається як паливо, а також як сировина для одержання гасу, бензину та інших продуктів.

нафталін, у, ч. Біла кристалічна речовина з різким запахом, яку вживають для оберігання вовняних виробів і хутра від молі.

нахвалитися, яюся, яєшся, *недок.* Те саме, що **хвастати**.

нахил, у, ч. 1. Положення якогось предмета під кутом між вертикальною і горизонтальною площинами. 2. *до чого.* Схильність, хист, любов до чого-небудь. *Нахил до малювання.*

нахлібник, а, ч. Людина, яка не працює і живе на чужі кошти.

находити¹, джу, диш, *недок.*, **найти**, найду, найдеш, *док.* 1. *кого, що.* Несподівано помічати. *Найти стежину в лісі;* виявляти що-небудь загублене, закинуте, сховане. 2. *кого, що.* Одержувати, здобувати щось у результаті шукання; розшукувати кого-, що-небудь. *Найти на полиці потрібну книжку.*

находити², дить, *недок.*, **найти**, найде, *док.* 1. *на кого — що, перен.* Охоплювати когось. *Страх найшов на нього.* 2. *без додатка.* Збиратися, сходитися у великій кількості в одне місце. *Найшло багато народу.*

націзм, у, ч. Німецький фашизм.

націлювати, юю, юєш, *недок.*, **націлити**, лю, лиш, *док.* 1. *що.* Скерувати що-небудь на якусь ціль. *Націлювати гармату.* 2. *кого на що, перен.* Спрямовувати до чого-небудь.

націнка, и, ж. Сума, на яку підвищена ціна чого-небудь.

націоналізувати, ую, уєш, *недок.* і *док.*, *що.* Передавати з приватної власності у власність держави вели-

кі підприємства, землю, окремі галузі народного господарства.

нація, і, ж. Стійка спільність людей, що історично склалася, виникла на базі спільності мови, території, економічного життя і психічного складу, який проявляється в спільності культури.

начальник, а, ч. Особа, що очолює що-небудь, керує кимось, завідує чим-небудь.

начерк, у, ч. Те саме, що **нарис**.

начинка, и, ж. Те, що кладуть у середину пирогів, вареників, цукерок.

начитаний, а, е. Який багато прочитав і має всебічні знання; освічений.

начіплювати, юю, юєш, *недок.*, **начепити**, чеплю, чєпиш, *док.* 1. *що.* Навішувати на гачок, цвях та ін. *Начіплювати відро до журавля.* 2. *на себе що, розм.* Надягати; накладати, прикріплювати щось зверху чогось. *Начепити на шию намисто.*

начісувати, ую, уєш, *недок.*, **начесати**, чешу, чєшеш, *док.* 1. *що і чого* (пряжу, вовну та ін.) Заготовляти чесанням у певній кількості. *Начесати льону;* (волосся) вичісувати в якій-небудь кількості. 2. *що.* Чесанням надавати яку-небудь форму волоссю. *Начісувати волосся на чоло.* **нашарування**, я, с. 1. Осадове утворення у вигляді шарів ґрунту, що лежать один на одному. 2. *перен.* Яка-небудь особливість, риса чого-небудь (культури, характеру, свідомості), що утворилася пізніше і приєдналася до основного.

нашвидкү, *присл.* Поспіхом, квапливо.

нашітник, а, ч. 1. Ремінець або металеве кільце з застібкою, що надівається на шию тварин. 2. У дишельній упряжі без хомута — широкий ремінь, один кінець якого надівають на шию коня, а другий закріплюють на передньому кінці дишла.

нашіптувати, ую, уєш, *недок.*, **нашептати**, шепчу, шєпчеш, *док.* 1. *що і чого, кому.* Тихо говорити на вухо, наговорювати щось пошепки. 2. *що і чого.* Наговорювати щось кому-небудь таємним способом. 3. *кому, що на кого.* Тайком наговорювати на когось, поширювати плітки про кого-небудь.

наштовхувати, ую, уеш, *недок.*, **наштовхнути**, ну, *неш*, *док.*, *кого на що*. Наводити на якусь думку; допомагати зрозуміти щось. *Наштовхнути на роздуми*.

нашадок, *дка*, *ч.* 1. Людина стосовно до своїх предків. 2. *розм.* син або дочка стосовно до своїх батьків. 3. *лише мн.* Люди майбутніх поколінь, потомки.

нашұлувати, юю, юеш, *недок.*, **нашұлити**, лю, лиш, *док.* ♦ **Н а щ у л ю в а т и** в у х а — див. **насторжувати**.

нашұрувати, юю, юеш, *недок.*, **нашұрити**, рю, риш, *док.* Те саме, що **нашұлувати**.

небилиця, і, *ж.* Те, чого насправді не буває; вигадка, брехня.

небіж, **небджа**, *ч.* Син брата або сестри; племінник.

небжик, *а*, *ч.* Померла людина, покійник.

небо, *а*, *с.* Видимий над поверхнею землі повітряний простір. ♦ **Б у т и** н а с њ о м о м у **н е б і** — бути дуже щасливим, вдоволеним. **З н е б а** в п а с т и — несподівано з'явитися; легко дістатися кому-небудь; не рахуватися з реальними умовами життя. Під **в і д к р и т и** м **н е б о** м — не в приміщенні; надворі.

небозвід, *воду*, *ч.* Те саме, що **небо**. **неборак**, *а*, *ч.*, *розм.* Людина, становище, вчинки якої викликають співчуття; бідолаха, сіромаха.

небодённий, *а*, *е.* Якийсь чимось виділяється серед інших; незвичайний, особливий.

невгаваючий, *а*, *е.* Який не припиняється; (про звуки) нестихаючий, невмовкаючий.

невгамбний, *а*, *е.* 1. Який не може вгамуватися; дуже рухливий. *Невгамбний хлопець*. 2. (про звуки) Те саме, що **невгаваючий**. 3. Якого не можна стримати; неспокійний, нестримний.

невдача, і, *ж.* Несчасливе, недале закінчення чого-небудь.

невичёрпний, *а*, *е.* Якого важко або неможливо вичерпати, витратити. *Невичёрпна наснага до праці*.

невіглас, *а*, *ч.*, *розм.* Неосвічена людина, людина, що не має достатніх знань, досвіду; неук.

невід, *вода*, *ч.* Велика рибальська сітка.

невід'ёмний, *а*, *е.* Якого не можна відділити, відокремити від чого-чого-небудь. *Українська РСР — складова і невід'ёмна частина Радянського Союзу*.

невідкладний, *а*, *е.* Якого не можна відкладати, який вимагає негайного виконання. *Невідкладна робота*.

невідплáтний, *а*, *е.* Якого не можна нічим оплатити. *Невідплáтний борг*.

невідривний, *а*, *е.* Якого не можна відривати від чогось; нерозривний; який діє безперервно.

невістка, *и*, *ж.* Дружина чоловіка стосовно до його батьків; дружина брата стосовно до другого брата або сестри; братова.

невлад, *присл.* 1. Не до речі, не до ладу. *Відповідати неклад*. 2. (про спів) Незлагоджено, негармонійно. 3. Не підходить, не годиться.

невмирущий, *а*, *е.* Який завжди живе в пам'яті людей, завжди зберігає своє значення. *Невмирущий твір мистецтва*.

неволя, і, *ж.* Відсутність волі; полон, рабство.

неВПнний, *а*, *е.* Який триває або здійснюється постійно. *НеВПнне піклування Комуністичної партії про добробут трудящих нашої країни*. **неВПзнáнный**, *а*, *е.* Який настільки змінився, що його важко впізнати.

невиспұщий, *а*, *е.* 1. Пильний, старанний, ретельний, неослабний, уважний. 2. Який не знає втоми і виявляє наполегливість у роботі. 3. Який не перестає діяти, існувати; постійний.

невітшний, *а*, *е.* 1. Який не дає задоволення; сумний. *Невітшні думки*. 2. Якого не можна втішити, розрадити.

невтómний, *а*, *е.* Витривалий, який не знає втоми. *Невтómний працівник*; настійливий, упертий. *Невтómний винахідник*.

невтямкі, *присл.* Незрозуміло.

негайний, *а*, *е.* Який мусить бути виконаний зразу; терміновий. *Негайна справа*.

негатів, *а*, *ч.*, *фот.* 1. Зображення предмета на світлочутливій плас-

тинці, в якому світлі місця є темними і навпаки. 2. Пластинка або плівка з оберненим зображенням.

негативний, а, е. 1. Який заслуговує на осуд, викликає заперечення чого-небудь; поганий. *Негативні риси характеру*. 2. Який не виражає схвалення. *Негативний відзив*; який не виражає згоди на щось. *Негативна відповідь*. 3. мат. Менший від нуля, який становить величину із знаком мінус. 4. Який стосується знака мінуса.

негода, и, ж. 1. Погана погода. 2. Тяжка година; горе, нещастя.

негодящий, а, е. 1. Поганий щодо якості; який нікуди не годиться, нікудишній. 2. (про людину) Неспроможний що-небудь робити.

недобачати¹, аю, аєш, *недок.* Погано бачити, мати слабкий зір.

недобачати², аю, аєш, *недок.*, **недобачити**, чу, чиш, *док.*, *чого*. Не помічати кого-, що-небудь, не звертати належної уваги на щось. *Недобачити помилки*.

недобір, бору, ч. Неповний збір; кількість, менша від передбачуваної.

недоважувати, ую, уєш, *недок.*, **недоважити**, жу, жиш, *док.*, *що і без додатка*. Важити на якусь кількість менше, ніж треба.

недвірок, рка, ч. 1. Людина, яка недостатньо вірить у що-небудь, сумнівається в чомусь. 2. Той, хто зраджує своїм переконанням.

недбогарок, рка, ч. Те, що не згоріло повністю, залишки після пожежі та ін.

недбгляд, у, ч. Недостатній догляд; помилка через неувважність.

недодавати, даю, даєш, *недок.*, **недодати**, дам, даси, *док.*, *чого*. Давати менше, ніж належить.

недодивитися, дивлюся, дивився, *док.* Дивлячись, не помітити чого-небудь, пропустити щось.

недоїдати, аю, аєш, *недок.*, **недоїсти**, їм, їси, *док.* 1. *лише недок.* Погано харчуватися, систематично не наїдатися. 2. *лише док.*, *чого*. Не з'їсти всього.

недокрів'я, я, с. Хворобливий стан внаслідок зменшення в крові кількості червоних кров'яних тілець.

недокурок, рка, ч. Недокурена цигарка або сигарета.

недблік, у, ч. Упущення, недогляд, огріх у роботі.

недбліток, тка, ч. 1. Дитина. 2. Неповнолітній.

недолюблювати, юю, юєш, *недок.*, *кого, що*. Відчувати неприязнь до кого-, чого-небудь; не дуже любити кого- або що-небудь.

недблюд, а, ч. Не гідний імені людини; жорстока людина.

недблюдок, дка, ч. Те саме, що **недблюд**.

недболя, і, ж. Гірка доля; нещасливе життя.

недоносок, ска, ч., *звичайно мн.* **недоноски**, ів. Старий, недоношений ким-небудь одяг або взуття.

недооцінювати, юю, юєш, *недок.*, **недооцінити**, ціню, ціниш, *док.*, *кого, що*. Недостатньо оцінювати, не давати належної оцінки. *Недооцінювати загрози*.

недорід, роду, ч. Поганий врожай, неврожай. *Недорід яблук*.

недоробок, бка, ч. Незакінчена робота; недоліки в роботі.

недорбсток, тка, ч. Невелика на зріст людина.

недосипати¹, аю, аєш, *недок.*, **недосипати**, плю, плєш, *док.*, *що і чого*. Сипати менше, ніж треба.

недосипати², аю, аєш, *недок.*, **недоспати**, плю, піш, *док.* Не висиплятися, спати менше, ніж потрібно.

недосипляти, аю, аєш, *недок.* Те саме, що **недосипати**².

недостача, і, ж. Відсутність потрібної кількості чого-небудь.

недоторканий, а, е. 1. Якого ніхто не торкався; незайманий. 2. *перен.* Який без істотної причини ображується.

недоторканий, а, е. 1. Який охороняється законом від посягань з боку кого-небудь. 2. Якого не можна знищувати, паплюжити через значимість, важливість та ін.

недочувати, аю, аєш, *недок.* Погано чути, мати поганий слух, бути глухуватим.

недочути, аю, аєш, *док.*, *чого*. Не почути всього.

недремний, а, е, *поет.* Те саме, що **невсипущий**.

недуга, и, ж. Хвороба, слабкість.

не́жить, ю, ч. Запалення слизової оболонки носа, під час якого виділяється слизисто-гнійна речовина.

незаба́ром, присл. Через короткий час; трохи згодом.

неза́відний, а, е. Якому нема чого заздрити; який нічим не приваблює. *Незавідна доля.*

незаго́йний, а, е. Який не загоюється, не піддається лікуванню, який весь час болить. *Незагойна рана.*

неза́йманий, а, е. 1. Ніким не рушений. 2. *перен.* Який зберігається у первісному вигляді, не змінений втручанням людини. *Незайманий ліс;* (про землю), цілинний.

незборі́мий, а, е. Якого не можна перемогти, збороти; міцний, нездоланий.

незважа́ючи, прийм. (на що) Всупереч чому-небудь, не дивлячись на що-небудь.

незвичáйний, а, е. Не такий, як усі; який рідко трапляється; небувалий; невластивий кому- або чому-небудь; особливий, неподібний до інших.

нездáйснений, а, е. Який не може здійснитися. *Нездійснений задум.*

нездола́нний, а, е. Якого не можна здолати, перемогти. *Сили миру нездоланні.*

незла́мний, а, е. Якого не можна зламати; твердий, стійкий. *Незламна рішучість;* якого не можна змінити. *Незламне слово.*

незлі́чений, а, е. Якого не можна злічити, перерахувати, дуже великий за кількістю; незчислений.

незмі́рний, а, е. Якого не можна зміряти; дуже великий за величиною, розміром, силою та ін. *Незмірна радість.*

незрі́мий, а, е. Якого не можна побачити. *Незримі для ока бактерії;* непомітний зовні. *Незрима сила.*

незря́чий, а, е. Позбавлений зору; сліпий.

незчу́тися, у́юся, у́ешся, *док.* Не помітити, не відчутти чого-небудь. *Незчулися, як минув тиждень.*

некроло́г, а, ч. Стаття з приводу смерті кого-небудь, в якій подаються відомості про життя і діяльність померлого.

не́люб, а, ч. Чоловік, якого не кохає дружина.

не́люд, а, ч. Те саме, що *недолюд.*

нелю́дний, а, е. 1. (про людину) Який уникає людей і любить самотність. 2. (про місцевість) Безлюдний.

не́міч, мочі, ж. Те саме, що *недуга.*

немовля́, яти, с. Дитина, яка ще не вміє говорити.

ненаві́діти, джу, диш, *недок., кого, що.* Відчувати ненависть, відразу до кого, чого-небудь.

ненаже́рливий, а, е. 1. Який багато їсть, якого важко нагодувати. 2. *перен.* Який виявляє жадобу до чогось, не задовольняється досягнути; ненаситний.

ненаро́ком, присл. Ненавмисне; випадково, несподівано.

ненорма́льний, а, е. 1. Не такий, як повинен бути. *У хворого ненормальна температура.* 2. *розм.* Психічно хворий.

необáчний, а, е. 1. (про людину) Який діє нерозсудливо, необережно, надто поспішний у рішеннях, вчинках. 2. (про вчинок) Необдуманий, нерозсудливий.

необхі́дний, а, е. Без якого не можна обійтися; конче потрібний.

неогля́дний, а, е. Якого не можна охопити зором, дуже великий; безмежний. *Неоглядна далина.*

неодмі́нний, а, е. Яким не можна знехтувати, якого потрібно дотримуватись, який треба виконувати; обов'язковий. *Неодмінна умова чогось;* якого не можна уникнути; без якого не можна обійтися; необхідний. *Неодмінний елемент.*

неозбро́й, а, е. Те саме, що *неогля́дний.*

неологі́зм, у, ч. Нове слово або зворот, що з'являються у мові.

неосза́жний, а, е. 1. Дуже великий щодо розміру; неозорий, неоглядний. *Наша неосяжна країна.*

неперебо́рний, а, е. Якого не можна подолати. *Непереборна перешкода.*

непоко́їти, бю, біш, *недок., кого.* 1. Порушувати чий-небудь спокій; турбувати. 2. Хвилювати, викликати у когось неспокій. 3. Завдавати фізичний біль.

непору́шний, а, е. 1. Який не міняє положення, нерухомий. 2. Якого не можна похитнути; дуже стійкий. *Непорушна дружба народів СРСР.* 3. Якого не можна зміни-

ти, який не підлягає жодній зміні. *Непорушний закон.*
непосидючий, а, е. Який не може довго всидіти на одному місці; дуже рухливий, жвавий.
непохитний, а, е. Те саме, що **непорушний** 2, 3.
непристойний, а, е. Який суперечить встановленому у даному середовищі правилам поведінки. *Непристойний вчинок.*
непробудний, а, е. (про сон) Дуже міцний і тривалий.
непроглядний, а, е. У якому не можна нічого розглядіти; через який не можна проникнути поглядом. *Непроглядна темрява*; якого не можна охопити поглядом. *Непроглядна далечінь.*
нерв, а, ч. 1. Один із багатьох пучків волокон, які виходять з головного і спинного мозку і є складовою частиною системи, яка управляє діяльністю організму. 2. *лише мн.*
нерви, вів. Система таких волокон, від яких залежить загальний стан, поведінка, діяльність організму.
нерувати, ую, уеш, *недок.* 1. *кого.* Приводити когось у стан роздратування. 2. *без додатка.* Бути в стані збудження, роздратування. *Нерувати перед виступом.*
нероба, и, ч. і ж. Людина, яка не хоче працювати; ледар.
нерушійний, а, е. Те саме, що **непорушний** 2.
несамовітий, а, е. 1. Який не здатний відповідати за свої вчинки, дії. 2. *перен.* Дуже сильний, страшений. *Несамовитий галас.*
несказаний, а, е. Якого не можна передати словами. *Несказанна радість.*
неславити, влю, виш, *недок.*, *кого.* Вкривати ганьбою, позбавляти доброго імені.
неста́ча, і, ж. Відсутність чого-небудь у достатній кількості; те, чого не вистає.
нестерпний, а, е. Якого не можна стерпіти, якого важко знести; дуже сильний щодо вияву. *Нестерпний біль.*
несті́ти, с'у, с'еш, *недок.* 1. *кого, що.* Взяти або навантаживши на себе, переміщати кудись. 2. *що, перен.* Протягом певного часу виконувати

якісь обов'язки, доручення. *Нести вахту.* 3. *що.* (про воду, вітер) Захопивши силою свого руху, швидко пересувати; *кого, що і без додатка.* з великою швидкістю везти, пересувати. 4. *що.* Розносити, поширювати що-небудь. *Вітер несе пахоці степової рослини.* 5. *що.* (про птахів) Відкладати яйця.
нетерпелівитися, влюся, вишся, *недок.* Втрачати терпіння, виражати нетерпіння.
не́трі, ів, *мн.* Труднопрохідні місця, зарослі лісом, чагарником та ін.; *перен.* глуха місцевість.
не́ук, а, ч., *розм.* Нетямуща, недовідчена, малознаюча людина.
неухі́льний, а, е. Який не має відхилень від чого-небудь; незмінний, постійний. *Неухильне піднесення добробуту трудящих*; який виявляє стійкість, непохитність.
не́хтувати, ую, уеш, *недок.*, *кого, що і ким—чим.* Виявляти презирливе ставлення до кого-, чого-небудь, зневажливо ставитися до когось або до чогось; навмисне не звертати уваги на щось, не надавати значення чому-небудь. *Нехтувати правилами пристойності*; грубо порушувати. *Нехтувати закон.*
нещода́вно, *присл.* Який відбувався в недалекому минулому, недавно.
ни́ва, и, ж. 1. Засіяне поле або поле, оброблене для посіву. 2. *перен.* Галузь діяльності. *Працювати на ниві радянської літератури.*
ни́з, у, ч. 1. Нижня частина предмета. 2. Низька місцевість. 3. Нижня течія річки, а також прилегла до неї територія. 4. *лише мн.* Широкі маси трудового населення. 5. *лише мн.* Низькі звуки, ноти.
ни́зати, *ниж'у, ніжеш, недок.*, *що.* Насаджувати що-небудь одно за другим на питку, дріт та ін. *Низати коралі.* ♦ **Н и з а т и о ч и м а** — пильно дивитися на кого-небудь. **Н и з а т и п л е ч и м а** — здивувати плечима від здивування.
ни́зка, и, ж. 1. Сукупність предметів, явищ та ін., які розташовані один за одним. *Низка прикладів.* 2. Що-небудь напизане на питку, дротину та ін. *Низка коралів.*
ни́зкий, а, є. 1. Який має невелику висоту; *протилежне в и с о к и й.*

Низький будинок. 2. перен. Невеликий, незначний щодо кількості, сили та ін. **Низькі ціни.** **Низька температура.** **Низької кров'яний тиск.** 3. перен. Погані якості. **Низький сорт.** 4. перен. Підлий, безчесний. **Низький учинок.** 5. (про голос, звук) Який має невелику частоту коливань; грубий.

никати, аю, аеш, *недок.* Ходити без діла, без певної мети; тинятися.

нітка, и, ж. 1. Тонко зсукана, скручена пржа для шиття, в'язання та ін. ♦ Змокнути до нитки — змокнути зовсім, наскрізь. **нішпорити,** рю, риш, *недок.* Шукати, заглядаючи скрізь.

ніщити, шу, щиш, *недок.* 1. що. Робити непридатним, псувати; (будівлю та ін.) руйнувати. 2. кого. Позбавляти життя, вбивати.

нівелювати, юю, юєш, *недок. і док., що.* 1. геод. Визначати висоту різних точок земної поверхні. 2. перен. Згладжувати відмінності між ким-, чим-небудь.

ніврбок, *присл., розм.* (про когось, хто гарно виглядає) Нічого собі, так, як треба. **У нього сини нівроку.**

ніготь, гтя, ч. Рогове захисне покриття на кінцях пальців.

ніжити, жу, жиш, *недок., кого.* Пестити, ласкаво обходитись.

ніздри, і, ж., *перев. мн. ніздрі,* ів. Один із двох зовнішніх отворів у носі.

нікотин, у, ч. Отруйна наркотична речовина, що міститься в тютюні.

нікчемний, а, е. Ні на що нездатний, непотрібний; незначний, несуттєвий; безсилий, кволий.

німій, а́, ё́. 1. Який не може говорити, позбавлений здатності говорити. 2. перен. Мовчазний, тихий. 3. в значенні ім. Людина, позбавлена здатності говорити, поражена німотою.

ніс, нóса, ч. 1. Орган нюху, який знаходиться на обличчі людини, на морді тварини. 2. Передня частина судна, літака та ін. 3. Дзьоб птаха.

♦ **Водити за ніс кого-небудь** — обманювати когось-небудь. **Повісити носа** — зажуритися, засмутитися. **Сунути носа куди** — втручатися в що-небудь. **Носом заорати** (заарити) —

впасти на землю, підлогу обличчям донизу.

нісенітниця, і, ж. Дурниця; щось безглузде, нерозумне.

ніч, нóчі, ж. Частина доби від заходу до сходу сонця, від вечора до ранку.

нічліг, у, ч. 1. Зупинка де-небудь на ніч, щоб поспати; пасіння робочої худоби вночі. 2. Місце для сну і відпочинку вночі; приміщення, в якому ночують.

ніяковіти, ніяковію, ніяковієш, *недок.* Бентежитися, почуватися ні в сих ні в тих.

новатор, а, ч. Той, хто вносить і здійснює нові, прогресивні ідеї, принципи в якій-небудь галузі діяльності. **Новатори виробництва.**

новела, и, ж. Невеликий розповідний художній твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом.

новий, а́, ё́. 1. Вперше зроблений, виготовлений, який щойно з'явився; який зберігає свій первісний вигляд; протилежне старий. 2. Який стосується до найближчого часу; сучасний. **Новий етап розвитку.** 3. Такий, що стосується цьогорічного урожаю. **Нова картопля.** 4. Раніше невідомий, щойно відкритий. **Нова планета.** 5. Незнайомий, невідомий; який уперше з'явився куди-небудь. **Новий учень.** ♦ **Новий рік** — перший день січня як початок календарного року.

новобранець, нця, ч. Особа, щойно призвана на військову службу.

новотвір, вóру, ч. 1. Форма, елемент, слово та ін., що утворилися заново в чому-небудь. **Мовні новотвори.** 2. Пухлина, що виникла в живому організмі внаслідок хворобливого розростання тканинних клітин.

нога́, й, ж. Одна з двох нижніх кінцівок людини; одна з кінцівок птахів, деяких тварин. ♦ **Як (мо)в не своїми ногами** — дуже повільно йти. **Встати на ліву ногу** — бути в поганому настрої. **До ноги** — всі до одного, до останнього, повністю загинути, бути знищеними.

ножиці, жиць, мн. Інструмент для різання, стриження, що складається з двох лез, з'єднаних навхрест гвинтом.

номенклатура, и, ж. Сукупність назв, які вживаються в якій-небудь галузі науки, виробництва та ін.

но́мер, а, ч. 1. Порядкове число предмета серед інших однорідних. *Номер будинку*. 2. Ярлик, шматок жерсті з позначеними цифрами, що є документом, знаком реєстрації, інвентаризації та ін. *Велосипедний номер*. 3. Позначення розміру одягу, взуття та інших виробів. 4. Окрема кімната в готелі. 5. Окремий виступ артиста або групи артистів у концерті, цирковій виставі. *Сольний номер*.

но́рма, и, ж. 1. Загальноприйнята засада, установка, правило. *Правові норми*; звичайний, визнаний обов'язковим порядок. *Норми моралі*. 2. Установлена міра, кількість чогось. *Норма добового виробітку*; середня, звичайна величина чогось. *Норма атмосферного тиску*.

носі́лки, лок, мн. Пристрій для перенесення вантажів або людей (хворих, поранених).

носі́й, я, ч. 1. Людина, що займається перенесенням багажу пасажирів на вокзалах, пристанях. 2. Той, хто є виразником чого-небудь. *Носій прогресивних ідей*.

носо́к, скá, ч. 1. Передня частина взуття, панчі та ін. 2. Коротка ганчоха, яка не доходить до коліна; шкарпетка.

нота́ріус, а, ч. Службова особа, в обов'язки якої входить здійснення нотаріальних актів.

нота́ція, ї, ж. Настанова, повчання з засудженням чиєїсь поведінки, ечників та ін.

но́чви, чо́в, мн. Довгаста посудина з розширеними доверху стінками для домашнього вжитку.

ночува́ти, ую, уєш, *недок.* Залишатися на ніч, щоб поспати, відпочити.

но́ша, і, ж. Речі, які хтось несе або які призначені для перенесення; *перен.* Усе те, що хтось зобов'язаний здійснювати, виконувати.

нуль, я, ч. 1. Цифра 0, що означає відсутність величини. 2. Умовна величина, від якої починається відрахування подібних до неї величин (часу, температури, тиску та ін.).

3. *перен.* Те, що не має ніякої цінності і значення.

ну́трь, á, с., *розм.* 1. Внутрішні органи людини або тварини. 2. Внутрішня частина чого-небудь. ♦ Не по нутру кому — не подобається, не до вподоби.

нюа́нс, у, ч. Відтінок, ледве помітний перехід (у звуках, фарбах, у судженнях).

нюха́ти, аю, аєш, *недок.*, що. Вдихати через ніс якийсь запах; вдихати в ніс ліки або наркотичну речовину.

♦ Не нюхав чого — зовсім не знайомий з чим. Не нюхати пороху — не брати участі у війні; не мати досвіду в чому-небудь.

ня́ня, і, ж. 1. Жінка, яка доглядає дітей. 2. *розм.* Жінка, яка доглядає хворих; санітарка.

О

оа́зис, у, ч. Місце в пустелі, де є рослинність і прісна вода; *перен.* Місце, явище або подія, що становлять приємний виняток.

оба́біч, присл. З обох боків, на обидва боки.

оббива́ти, áю, áєш, *недок.*, **оббі́ти**, обі́б'ю, обі́б'єш, *док.* 1. що. Ударяючи чим-небудь, відривати. *Оббивати яблука з яблуні*. 2. Ударяючи чим-небудь, відокремлювати частини.

Оббивати камінь; необережним уживанням пошкодити поверхню, край чого-небудь. *Оббити емаль у каструлі*.

3. *що чим.* Покривати що-небудь матеріалом, прибиваючи цвяхами.

♦ Оббивати чиї пороги — часто ходити до кого-небудь з просьбами.

оббира́ти, áю, áєш, *недок.*, **обібра́ти**, обберу́, обберє́ш, *док.* 1. Знімати щось одне за одним з кого-, чого-небудь. 2. *що, розм.* Знімати, зривати з чого-небудь верхній шар (шкаралулу, лушпиння тощо). *Оббирати картоплю*. 3. *кого.* Привласнювати чуже силою або нечесними шляхами; грабувати. ♦ Оббирати до нитки — забирати в кого-небудь геть усе.

обв'язувати, ую, уєш, *недок.*, **обв'язити**, жу, жиш, *док.*, *кого*. Важити щось кому-небудь неповною вагою помилково або з метою наживи.

обв'я́л, у, ч. 1. Обвив великої маси гірської породи, снігу та ін. 2. Купа каміння, землі, снігу та ін., що звалилася з гори, кручі, скелі та ін.

обвива́ти, аю, аєш, *недок.*, **обвину́ти**, ну, нєш, *док.* 1. *кого, що*. Обмотувати чим-небудь. *Обвивати рушником голову*. 2. *кого, що*. Обнімати, охоплювати, покриваючи з усіх боків. *Плющ обвив дерево*.

обвинувáчувати, ую, уєш, *недок.*, **обвинувáтити**, áчу, áтиш., *док.* 1. *кого у чому і без додатка*. Осуджувати, докоряти за що-небудь; вважати винним. 2. *кого у чому і без додатка, юр.* Вважаючи когось винним, подавати в суд. 3. *без додатка*. Виступати в ролі обвинувача в суді.

обв'одити, джу, диш, *недок.*, **обвєстí**, веду́, ведєш, *док.* 1. *кого, що*. Ведучи кого-небудь, обходити навколо чогось. ◆ **Обв о д и т и п о г л я д о м** (о ч и м а) — дивитися, оглядати. 2. *що чим*. Обгороджувати. *Обводити сад дряною сіткою*. 3. *що*. Обрисовувати, облямовувати. 4. *спорт*. Ведучи м'яч, обходити противника.

◆ **Обвєст и к р у г о м п а л ь ц я** — спритно обдурити, обхитрувати кого-небудь.

обв'язувати, ую, уєш, *недок.*, **обв'язáти**, в'язу́, в'язєш, *док.* 1. *що чим*. Обмотуючи мотузку та ін. навколо чогось, зав'язувати. *Обв'язати пакет шнурком*. 2. *що*. Обробляти край чого-небудь в'язальним крючком.

обговóрювати, юю, юєш, *недок.*, **обговóрýти**, ворю́, вóриш, *док.*, *що*. Розглядати, аналізувати, висловлюючи свою думку про щось. *Обговорювати план уроку*.

обгоря́ти, яю, яєш, *недок.*, **обгорíти**, рю́, рíш, *док.* Обпалюватися зверху під впливом вогню.

обдарóвувати, ую, уєш, *недок.*, **обдарува́ти**, ую, уєш, *док.*, *кого*. 1. Наділяти подарунками. 2. *лише док.*, *перен.* Наділяти якимись позитивними якостями, властивостями, здібностями та ін.

обеліск, а, ч. Пам'ятник у вигляді

чотиригранного стовпа, що звужується догори.

оберéжний, а, е. 1. Який поводиться стримано, обдумано, передбачливо, не наражаючись на можливу небезпеку, неприємності; який робиться обдумано, з урахуванням можливої небезпеки. *Оберезний учинок*; (про рухи, звуки та ін.) стриманий, тихий. *Оберезні кроки*. 2. Який дбайливо, розумно поводитьсь з чим-небудь; стриманий, неквапливий в оцінках, висновках та ін.

оберéмок, мка, а, ч. Така кількість чогось, яку можна обхопити руками. *Оберемок сiна*.

оберігáти, аю, аєш, *недок.*, **оберегтí**, еж́у, ежєш, *док.*, *кого, що*. Захищати, боронити від чогось небезпечного, небажаного. *Оберігати своє здоров'я*.

оберт, у, ч. Те саме, що **оборóт 1**.

обертáти, аю, аєш, *недок.*, **оберну́ти**, оберну́, обернєш, *док.* 1. *кого, що*. Повертати в певний бік; повернувши кого-що-небудь, спрямовувати в інший бік. 2. *перен.* Надавати чому-небудь іншого характеру, напрямку, повороту. 3. *кого*. Переконаючи, схилити до чого-небудь. *Обернути на путь істини*. 4. *що*. Перевертати що-небудь на другий бік, навиворіт. 5. *що*. Повертати що-небудь то в один, то в другий бік (з несміливості, ніяковості). 6. *розм.* Проіздити, проходити туди і назад в певному проміжку часу. 7. *кого, що на кого, на що, у кого, у що*. Переводити з одного стану, виду та ін. в інший; перетворювати. *Обертати воду на пару*; у казках — за допомогою чарів заставляти прийняти образ кого-, чого-небудь, перетворювати в кого-, що-небудь. 8. *лише док.*, *що*. Використати яким-небудь способом. *Обернути гроші на погашення боргів*.

◆ **Обернути кругом пальця кого** — спритно обдурити, перехитрити, Обертати в жарт *що* — перетворювати неприємну ситуацію в жарт.

обертáтися, аюся, аєшся, *недок.*, **оберну́тися**, сберну́ся, сбернєшся, *док.* 1. Повертатися в певний бік, певним боком. *Обертатися до світла*; повертатися в протилежний бік, назад; повертатися до кого-небудь лицем. 2. *перен.* (про хід якоїсь

справи) Приймати інший напрям. 3. Повертатися навколо своєї осі. *Колесо обертається*; повертатися, творячи круг. *Місяць обертається навколо Землі*. 4. Щось виконуючи, переміщатися з одного місця на інше і назад. 5. *лише недок., перен.* Постійно бувати в якому-небудь середовищі. *Обертатися між культурними людьми*. 6. *на кого, на що, у кого, у що*. Набирати іншого вигляду, переходити з одного стану в інший, перетворюватися. *Вода обернулася на пар*; у казках — користуючись чарами, приймати інший образ, перетворюватися на кого-, що-небудь.

об'єкт, а, ч. 1. *філос.* Пізнавана дійсність, що існує поза свідомістю людини і незалежно від неї. 2. Явище, предмет, на які спрямована діяльність людини. 3. *лінгв.* Додаток.

об'єктивний, а, е. 1. Який існує поза людською свідомістю і незалежно від неї. *Об'єктивний світ*. 2. Безсторонній, позбавлений упередження; який відповідає дійсності. *Об'єктивна оцінка*.

об'єм, у, ч. 1. Величина чого-небудь, вимірювана в кубічних одиницях. 2. Величина, розмір, кількість та ін.

обж'єра, и, ч. і ж., *розм.* Людина, яка багато і пожадливо їсть.

обжйнки, ів, мн., *етногр.* Свято з нагоди закінчення жнив.

обзивати, аю, аєш, *недок.*, **обізва́ти**, зву, звеш, *док.*, *кого*. Називати лайливими словами.

обирати, аю, аєш, *недок.*, **обрати́**, беру, береш, *док.*, *кого ким, чим*. 1. Виділяти голосуванням (для виоконання певних обов'язків). *Обрати президію для ведення зборів*. 2. Вибирати за якоюсь ознакою, відаючи перевагу чому-небудь. *Обрати своєю спеціальністю хімію*.

обіг, у, ч. 1. *ек.* Рух товарів та інших цінностей у суспільстві. *Грошовий обіг*. 2. Використання, вжиток. *Вести в науковий обіг нові матеріали*.

обігрівати, аю, аєш, *недок.*, **обігріти**, ію, ієш, *док.*, *кого, що*. Насичувати теплом, робити теплим.

обід, обода, ч. Зовнішня частина кола, що спирається на спиці, обведена шиною; зовнішня частина круглого або циліндричного предмета.

обід, у, ч. 1. Споживання їжі, звичайно серед дня. 2. Час, коли обідають.

обізнаний, а, е. 1. Який добре знайомлений з чимось. 2. Який має знання, досвід в якій-небудь галузі науки, техніки та ін.

обіцяти, аю, аєш, *недок. і док.* 1. *що*. Зобов'язуватися, давати слово зробити щось, діяти певним чином; запевняти кого-небудь, що він одержить, матиме щось. 2. Подавати надії на що-небудь; провіщати що-небудь. *Ранок обіцяє гарну погоду*.

об'їдати, даю, аєш, *недок.*, **об'їсти**, їм, їси, *док.* 1. *що*. Поступово з'їдати що-небудь на поверхні або по краях чогось. *Гусинь об'їла яблуню*; з'їдаючи, обгризаючи, оголювати що-небудь. *Об'їсти кістку*. 2. *кого*. Споживаючи в кого-небудь багато їжі, завдавати йому збитків.

об'їжджати¹ аю, аєш, *недок.*, **об'їхати**, їду, їдеш, *док.* 1. *кого, що*. Їхати навколо кого-, чого-небудь. 2. Ідучи, обминати кого-, що-небудь. *Об'їжджати яму*. 3. Іздячи, бувати в багатьох місцях, відвідувати багатьох людей. *Об'їхати всю країну*.

об'їжджати², аю, аєш, *недок.*, **об'їздити**, джу, диш, *док.* 1. (коня) Привчати ходити в запряжці або під сідлом. 2. Пробною їздою перевіряти придатність, готовність чого-небудь до використання. *Об'їжджати трактори*.

обкидати, аю, аєш, *недок.*, **обки́дати**, аю, аєш, *док.* 1. *кого чим*. Засипати чим-небудь. *Обкидати снігом*. 2. *що чим*. Покривати зверху або довкола. 3. *що*. Обметувати, обшивати краї чого-небудь (прорізів, петель та ін.). ♦ **Обкидати болотом кого** — незаслужено ганьбити, неславити.

обкипати, ає, *недок.*, **обкипіти**, пійть, *док.* (про посуд) Покриватися накипом.

обкладати, аю, аєш, *недок.*, **обкла́сти**, ладу́, ладе́ш, *док.* 1. *кого, що чим*. Класти щось кругом, по всій поверхні кого-, чого-небудь. *Обкладати хворого подушками*; покривати чимось усю поверхню чого-небудь. *Обкласти хату цеглою*. 2. *кого, що чим*. Зобов'язувати сплачувати податки, мито тощо.

обкладінка, и, ж. Покриття книжки або зошита з паперу, клейонки та ін.; паперова обгортка книжки або зошита.

обком, у, ч. Скорочення: обласний комітет. *Обком партії*.

обкопувати, ую, уеш, *недок.*, **обкопати**, аю, аеш, *док.*, *що*. Скопати землю навколо чого-небудь. *Обкопати яблуню*.

обкрадати, аю, аеш, *недок.*, **обкрасти**, адү, адеш, *док.*, *кого*, *що*. Красти щось у кого-небудь.

обкручувати, ую, уеш, *недок.*, **обкружити**, учү, ўтиш, *док.* 1. *кого*, *що чим*. Обмотувати що-небудь чимось або щось навколо чого-небудь. *Обкружити косу кругом голови*. 2. *лише док.*, *кого*, *перен.*, *розм.* Обдурити. ◆ **Обкружити круг пал'ця** *кого* — спритно обдурити, обхитрувати.

обкурювати, юю, юеш, *недок.*, **обкурити**, курю, күриш, *док.*, *кого*, *що*. 1: Обдавати димом з якою-небудь метою. 2. (снігом, піском та ін.) Обвівати, обсипати.

обладнувати, ую, уеш, *недок.*, **обладнати**, аю, аеш, *док.* 1. *що*. Споруджувати що-небудь, пристосовуючи для певної мети; готувати, забезпечуючи необхідним спорядженням. *Обладнати лабораторію*. 2. *чим*. Ставити, припасовувати до чого-небудь певний пристрій, механізм та ін.

облазити¹, ажу, азиш, *недок.*, **облізти**, зу, зеш, *док.* 1. Позбуватися волосся, шерсті, пір'я. *Голова облізла; випадати по всій поверхні (про волосся, шерсть, пір'я)*. *На коні зовсім облізла шерсть*. 2. Позбуватися верхнього шару шкіри, який відділяється маленькими тонкими півками.

облазити², ажу, азиш, *недок.*, **облізти**, зу, зеш, *док.*, *кого*, *що*. Обповзати навколо кого-, чого-небудь.

облазити³, ажу, азиш, *док.*, *розм.* *Назячи*, побувати в багатьох місцях. **облвиконком**, у, ч. Скорочення: обласний виконавчий комітет.

обливати, аю, аеш, *недок.*, **обліти**, облілү, облілеш, *док.* 1. *кого*, *що*. Поливати з усіх боків або зверху; розливаючи якусь рідину, забруднювати нею щось. *Облити костюм чорнилом; (про сльози, піт, росу*

та ін.) покривати кого-, що-небудь. Піт обливає обличчя. ◆ **Обливати** *грязю* *кого* — несправедливо обвинувачувати, ганьбити кого-небудь. 2. *перен.* (про світло, сонячне проміння та ін.) Поширюючись, огортати усе навкруги. 3. *лише недок.*, *що*. Оточувати водами.

облицьовувати, ую, уеш, *недок.*, **облицювати**, юю, юеш, *док.*, *що*. Покривати поверхню чого-небудь шаром іншого матеріалу для надання міцності або для оздоблення.

обліччя, я, с. 1. Передня частина голови людини. 2. *перен.* Загальний вигляд, зовнішні обриси кого- або чого-небудь. *Обліччя міста*.

обліг, лóгу, ч. Цілинна земля або орна земля, залишена на деякий час без обробітку з метою повернення родючості.

облігація, і, ж. Білет державної позики, що дає власникові прибуток у вигляді виграшу.

облік, у, ч. Реєстрація осіб, предметів та ін. з занесенням їх у списки; встановлення наявності кого- або чого-небудь. *Взяти на облік*.

облітати, аю, аеш, *недок.*, **облетіти**, лечү, летіш, *док.*, *що*. 1. Літаючи, здійснювати рух по колу. 2. *перен.* Літати стороною, обминаючи кого-, що-небудь. 3. *лише док.* Летячи, побувати по черзі в багатьох місцях, скрізь. *Облетіти всю Європу*. 4. *перен.* Швидко поширюючись, ставати відомим багатьом. *Слава про Ю. Гагаріна облетіла весь світ*. 5. *без додатка* (про листя, плоди тощо) Опадати, обсипатися з дерева, куша та ін.

облягати, аю, аеш, *недок.*, **облягті**, ляжу, ляжеш, *док.* 1. *що*. Розташовуватися навколо чого-небудь; (про одяг) щільно прилягаючи, охоплювати що-небудь. *Сукня облягає фігуру*. 2. *що*, *перен.* (про туман, хмари тощо) Покривати що-небудь суцільною масою. 3. *кого*, *що*, *перен.* (про думки, почуття та ін.) Повністю захоплювати кого-небудь. 4. *кого*, *що*. Тісно обступати, оточувати кого-, що-небудь. *Військо облягло місто*.

облямовувати, ую, уеш, *недок.*, **облямувати**, үю, үеш, *док.*, *що*. Обшивати довкола каймою. *Облямовувати*

хустину; перен. Обводити чимсь у вигляді кайми.

обмаль, присл. Недостатньо, замало.

обман, у, ч. 1. Неправдиві слова, вчинки, дії та ін.; те, чого немає насправді. 2. Хибне сприйняття дійсності, зумовлене неправильним відображенням її органами чуття.

обмежений, а, е. 1. Невеликий за розміром, обсягом, кількістю. 2. (про людину) З вузьким кругозором, з вузькими інтересами; недалекий.

обмежувати, ую, уеш, *недок.*, **обмежити**, жу, жиш, *док.* 1. кого, що. Установлювати певні межі чого-небудь. *Обмежувати промовця часом.* 2. Бути межею чого-небудь, відділяти щось від чого-небудь.

обминати, аю, аеш, *недок.*, **обминати**, ну, неш, *док.* 1. кого, що. Звертати з прямого шляху, залишаючи збоку кого-, що-небудь; обходити, об'їжджати. *Обминати яму; йдучи, йдучи, випереджати кого-, що-небудь. Автобус обминув поїзд.* 2. кого. Утримуватися, ухилитися від стосунків, розмов, зустрічей та ін. з ким-небудь. ♦ Десятою в у л и ц е ю о б м и н а т и кого — свідомо уникати зустрічі з ким-небудь. 3. що, *перен.* Залишати поза увагою. *Обминати якесь питання.* 4. кого. Пропускати кого-небудь при дії, яка поширюється на інших.

обмін, у, ч., *ек.* Процес руху товарів як форма розподілу продуктів праці суспільства. ♦ О б м і н р е ч о в и н — сукупність процесів, що відбуваються в організмі під час засвоєння їжі.

обмінювати, юю, юеш, *недок.*, **обмінати**, яю, яеш, *док.* 1. кого, що. Віддаючи, одержувати натомість кого-, що-небудь. *Обмінювати книжки в бібліотеці.* 2. Випадково чи навмисне брати чужу річ замість своєї.

обмірювати, юю, юеш, *недок.*, **обміряти**, яю, яеш, *док.* 1. що. Вимірюючи, визначати розмір, величину чого-небудь. 2. кого, *розм.* Недомірювати щось кому-небудь.

обмовляти, яю, яеш, *недок.*, **обмовити**, влю, виш, *док.*, *кого.* Говорити про кого-небудь щось погане; неславити; несправедливо звинувачувати. **обмовлятися**, яюся, яешся, *недок.*,

обмовитися, влюся, вишся, *док.* 1. Ненароком висловлювати те, чого не треба було говорити, прогворюватися словом. 2. Помилково говорити не те, що треба, помилятися на слові.

обмочувати, ую, уеш, *недок.*, **обмочити**, чу, чиш, *док.*, *що.* Змочувати з усіх боків або по краях, занурюючи в рідину; змочувати.

обнародувати, ую, уеш, *док.*, *що.* Об'явити, опублікувати, довести до загального відома.

обнесити, ошу, ошиш, *недок.*, **обнести**, сү, сеш, *док.* 1. кого, що. Пронести навколо чого-небудь. 2. кого. Обходячи всіх, пригостити ким-небудь. 3. що. Носячи, доставляти багатством у різні місця. *Обнести пошту.* 4. що чим. Обгороджувати, оточувати ким-небудь. *Обнести сад сіткою.* 5. *розм.* Те саме, що **обмовляти**. 6. що, *розм.* Обривати, оббивати (плоди, овочі).

обов'язок, зку, ч. Те, що підлягає безумовному виконанню внаслідок суспільних вимог або внутрішніх стимулів; певний обсяг роботи, справ, що визначається званням, посадою тощо.

оболонь, і, ж. Низовинний луговий простір, заплавні луки.

обопільний, а, е. Спільний для обох сторін; взаємний. *Обопільна згода.*

обора, і, ж. Відгороджена частина подвір'я з приміщеннями для худоби; загорода, загін.

обороняти, яю, яеш, *недок.*, **оборонити**, рюю, рюниш, *док.* 1. кого, що. Захищати від ворожих дій; виявляти підтримку проти когось або чогось. 2. *лише недок.*, *кого, юр.* Відстоювати на суді інтереси обвинувачуваного.

оборот, у, ч. 1. Повне коло руху чого-небудь навколо власної осі. *Оборот колеса.* 2. Рух туди й назад, повернення у вихідний пункт. *Оборот вагонів.* 3. *ек.* Рух товарів та інших цінностей у суспільстві. 4. Використання, вжиток.

ображати, аю, аеш, *недок.*, **образити**, ажу, азиш, *док.*, *кого.* Зневажливим висловлюванням або негарним вчинком завдавати кому-небудь душевного болю, моральної травми.

образ, у, ч. 1. Зовнішній вигляд кого-, чого-небудь. 2. Тип, узагаль-

нений характер, створений письменником, художником, артистом.

обрамляти, яю, яєш, *недок.*, **обрамити**, млю, миш, *док.*, *що*. Вставляти в раму. *Обрамляти портрет; перен.* оточувати собою, ніби рамкою. *Голову обрамляло каштанове волосся.*

обранець, нця, *ч.* 1. Особа, обрана для виконання важливих і високих обов'язків. *Народні обранці.* 2. Дуже обдарована людина, від природи наділена чимось недосяжним для інших.

обраховувати, ую, уєш, *недок.*, **обрахувати**, ью, уєш, *док.* 1. *що*. Визначати кількість, обсяг, вартість та ін. чого-небудь підрахунком, лічбою; підраховувати, обчислювати. 2. *кого*. Неправильно відряховуючи, недодавати що-небудь комусь.

обривати, аю, аєш, *недок.*, **обривати**, в'у, в'єш, *док.* 1. *що*. Зривати, відривати щось від чого-небудь з усіх сторін. *Обривати яблука; лише док.* зривати все, цілком. *Обривати квіти на клумбі.* 2. *що, перен.* Припиняти, переривати яку-небудь дію. *Обривати пісню.* 3. *кого, перен.* Різким тоном змушувати кого-небудь замовкнути. *Обривати на першому слові.*

обривати, аю, аєш, *недок.*, **обривати**, ну, неш, *док.* Ставати неприємним, противним внаслідок однаматності.

обробляти, яю, яєш, *недок.*, **обробити**, роблю, робиш, *док.* 1. *що*. Піддавати виробничій операції. *Обробляти шкіру.* 2. *що*. (про ґрунт) Готувати для вирощування посіву. 3. *що*. Певними діями, операціями надавати чому-небудь певного вигляду; *чим.* оздоблювати, прикрашати чим-небудь краї одягу та ін. 4. *лише недок.*, *кого, розм.* Впливаючи на кого-небудь, схилити до чогось.

обрубувати, ую, уєш, *недок.*, **обрубати**, аю, аєш, *док.*, *що*. 1. Скорочувати, відтинаючи частину чогось. *Обрубувати жердину.* 2. Рубаючи, усувати щось з поверхні чого-небудь. *Обрубувати лід з тротуару; відокремлювати рубаючи. Обрубувати гілки дерева.*

обряд, у, *ч.* Ряд усталених традицією дій, які супроводять якусь урочистість; звичний порядок, церемонія.

обсерваторія, і, *ж.* Наукова установа, в якій проводять астрономічні, геофізичні та метеорологічні спостереження, а також спеціально обладнаний будинок для проведення таких спостережень.

обсів, у, *ч.* 1. Проведення посіву на якій-небудь площі. 2. Те саме, що **обріх** 1.

обсідати, ає, *недок.*, **обсідати**, сяде, *док.*, *кого, що*. 1. Сідати довкола кого- або чого-небудь. *Дітвора обсіла бабусю; сідати на кого-небудь або на щось у великій кількості. Бджоли обсіли квітки.* 2. (про настрої, стан) Не давати спокою, охоплювати. *Спогади обсіли голову.* ♦ З л и д н і о б с і л и *кого* — хтось живе убогим, нужденним життям.

обслідувати, ую, уєш, *недок.* і *док.* Те саме, що **обстежувати**.

обслуговувати, ую, уєш, *недок.*, **обслужити**, служу, служиш, *док.* 1. *кого*. Виконувати роботу, функції, пов'язані з задоволенням чий-небудь запитів, потреб. *Продавець обслуговує покупців.* 2. Забезпечувати, налагоджувати роботу певних знарядь, машин, механізмів та ін. *Обслуговувати кілька верстатів.*

обставина, и, *ж.* 1. Супровідне явище, супровідна умова якоїсь дії. *Обставини справи.* 2. *лише в мч.* **обставини**, вин. Умови, що визначають становище кого-, чого-небудь. *Родинні обставини.*

обстежувати, ую, уєш, *недок.*, **обстежити**, жу, жиш, *док.* Оглядати кого-, що-небудь. *Обстежувати хворого; перевіряти щось. Обстежувати чимось роботу.*

обсяг, у, *ч.* 1. Розмір, величина, кількість чого-небудь. *Обсяг праці.* 2. Зміст чого-небудь з погляду величини, кількісного вираження та ін. *Математика в обсязі програми середньої школи.*

обтісувати, ую, уєш, *недок.*, **обтесати**, ешу, ешеш, *док.* 1. *що*. Тешучи дерево, робити його рівним, по всій поверхні. 2. *що*. Оббивати молотком або киркою краї каменя, надаючи йому потрібної форми. 3. *кого, перен.*,

розм. Привчати кого-небудь до культурної поведінки.

обтрушувати, ую, уеш, *недок.*, **обтрусіти**, трушу́, трусиш, *док.* 1. *що з чого.* Струшуючи, очищати від пилу, сміття, снігу та ін. 2. *кого, що.* Покривати чим-небудь сипким. *Обтрушувати снігом.*

обтяга́ти, аю, а́еш, *недок.*, **обтягну́ти**, тягну́, тягнеш, *док.*, *що.* 1. Натягуючи щось і закріплюючи, укривати ним що-небудь з поверхні. *Обтягати сідло шкірою.* 2. *перен.* (про одяг, взуття та ін.) Щільно облягаючи, охоплювати з усіх боків. *Плаття обтягало її постать.* 3. Поправляти верхній одяг, натягуючи його з усіх боків донизу; розтягати донизу.

обтяжливий, а, е. Який обтяжує, завдає багато клопоту, утруднює кому-небудь. *Обтяжливе доручення.*

обумовлювати, юю, юеш, *недок.*, **обумовити**, влю, виш, *док.*; *що.* Бути причиною чого-небудь, викликати щось; спричиняти.

обу́рення, я, с. Крайне невдоволення, сильний гнів.

обхідити, джу, диш, *недок.*, **обійти́**, обійду́, обійдеш, *док.* 1. *що.* Іти, рухатися навколо кого-, чого-небудь; *кого, що.* відвідувати кого- або що-небудь. 2. Поширюючись, ставати відомим усюди. *Вістка обійшла цілий край.* 3. (про кухню та ін.) Переходити з рук у руки, від одного до другого. 4. *кого, що.* Обминати кого- або що-небудь; *що.* уникати, старатися не торкатися чогось. *Обійти якусь тему.* 5. *кого, що, військ.* Заходити в тил або фланг противника, щоб оточити його. 6. *лише док., кого, що, перен.* Обдурити, перехитрити. 7. *лише недок., кого.* Цікавити, стосуватися когось.

обходи́ти, ходжу́, ходиш, *док.* Ходячи, побувати скрізь, у багатьох місцях. *Обходити ціле місто.*

обходи́тися, джуся, дишся, *недок.*, **обійти́ся**, обійду́ся, обійдешся, *док.* 1. *безос., без чого* (із запереченням). Відбуватися, проходити без кого- або чого-небудь. *Не обійшлося без бійки.* 2. *чим.* Задовольнятися. *Обходиться малим.* 3. *з ким — чим.* Поводитися. 4. *що, кому.* Коштувати. *Це дорого обійшлося.*

обце́ньки, ів, мн. Знаряддя у вигляді щипців для витягування цвяхів.

обшива́ти, аю, а́еш, *недок.*, **обши́ти**, ию, і́еш, *док.* 1. *що.* Пришивати кайму по краях чого-небудь; оточувати чим-небудь; викінчувати нашивкою. 2. *що.* Оббивати, покривати дошками або іншим матеріалом. *Обшити дошками човен.* 3. *кого, розм.* Шити все необхідне для кого-небудь.

обшир, у, ч. 1. Простір. 2. *рідк.* Величина, розмір.

обшук, у, ч. Офіційний огляд кого- або чого-небудь з метою виявлення речових доказів злочину.

общи́на, и, ж., *іст.* Об'єднання людей у докласовому і як пережиток у класовому суспільстві, що характеризується колективною власністю на засоби виробництва і повним або частковим самоуправлінням.

б́оч, у, ч. і *рідк.*, *ж.* Городні плоди і зелень, що вживаються як їжа (огірки, капуста, морква, помідори, кабачки та ін.).

огі́да, и, ж. Сильне почуття відрази.

о́гляд, у, ч. 1. Уважний розгляд кого-, чого-небудь з усіх боків. *Огляд музею; мед.* обслідування, обстеження з метою з'ясування стану здоров'я. *Огляд хворого.* 2. Стисле повідомлення про ряд фактів, подій, явищ та ін. *Огляд преси.* 3. Публічне ознайомлення з чим-небудь. *Огляд продукції підприємства.* ◆ З огляду на *що* — через це, тому; зважаючи, беручи до уваги.

огляда́тися, даюся, да́ешся, *недок.*, **огляну́тися**, нуся, нешся, *док.* 1. Роздивлятися довкола себе. 2. Обертаючись, дивитися назад. 3. *лише док., на кого, на що.* Зглянутися, змилюватися. 4. *лише док., перен.* Схаменутися, схопитися, раптово помітити, згадати щось.

оголо́шувати, ую, уеш, *недок.*, **оголо́сити**, лошу́, лóсиш, *док.*, *що і про що.* Доводити до загального відома, оповіщати. *Оголосити результати виборів.*

о́гріх, у, ч. 1. Погано оброблене або пропущене місце в полі при оранці, посіві, збиранні та ін. 2. *перен.* Помилка, недогляд.

огрядний, а, е. Дебелий, міцної будови тіла, кремезний.

огудина, и, ж., збірн. Стебла огірків, гарбузів та ін.

одвірок, рка, ч. Боковий або верхній брус рами дверей.

одєжа, і, ж. Те саме, що **одяг**.

одеколон, у, ч. Розчин пахучих ефірних масел у спирті, що вживається з гігієнічною метою.

одєржувати, ую, уєш, *недок.*, **одєржати**, жу, жиш, *док.* 1. що. Брати щонебудь надіслане, замовлене; отримувати. *Одєржати листа*; ставати власником чого-небудь; здобувати звання, становище, посаду та ін. *Одєржати освіту*. 2. що. Виробляти, вирощувати. *Одєржати високий урожай*.

одинак, а, ч. 1. Єдиний син, єдина дитина в батьків. 2. Самотній, той, хто не має сім'ї.

одіобзний, а, е. Який викликає негативне ставлення до себе; небажаний, неприйнятний.

однаковий, а, е. Який не відрізняється від інших; такий самий.

однобіток, тка, ч. 1. Людина одних років з ким-небудь; ровесник. 2. Рослина або тваринавіком в один рік. **одноманітний**, а, е. Весь час однаковий, такий, що не змінюється. *Одноманітне цокання годинника*.

однорідний, а, е. Однаковий за своїм складом; який належить до того самого роду, розряду. ♦ О д н о р і д н і ч л е н и р е ч е н н я — члени речення, які виконують однакову синтаксичну функцію щодо спільного для них члена, з яким вони граматично зв'язані.

односелець, льця, ч. Той, хто походить з одного з ким-небудь села, живе або жив з ким-небудь у тому самому селі.

односільчанин, а, ч. Те саме, що **односелець**.

одностайний, а, е. 1. Який виявляє спільну волю; злагоджений, дружний. 2. Скрізь однаковий.

одночасний, а, е. Який стосується того самого часу, відбувається в той самий час з ким-небудь іншим.

одомашнювати, юю, юєш, *недок.*, **одомашнити**, ню, ниш, *док.* (диких тварин) Приручати, робити свійськими, домашніми.

одружуватися, уюся, уєшся, *недок.*, **одружитися**, одружуся, одружишся,

док., з ким. Брати шлюб; (про жінку) виходити заміж, (про чоловіка) женитися.

одужувати, ую, уєш, *недок.*, **одужати**, аю, аєш, *док.* Ставати здоровим після хвороби, повертатися до здоров'я.

одутлий, а, е. (про обличчя, фігуру людини) Товстий, дещо припухлий, набряклий.

одухотворяти, яю, яєш, *недок.*, **одухотворити**, рю, бриш, *док.*, кого, що.

1. Надавати життєвості чому-небудь; оживляти. 2. Збуджувати у кому-небудь високі почуття, помисли та ін.; надихати.

одяг, у, ч. Сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра та ін.), якими покривають тіло. ♦ В е р х н і й о д я г — одяг, що його носять поверх сукні, костюма в холодну пору року або під час дощу.

обжедь, і, ж. Тонкий шар льоду на поверхні землі, на деревах та ін.

ожелєдиця, і, ж. Те саме, що **обжедь**. **ожерєд**, у, ч. Велика, відповідним чином укладена купа соломи, сіна; скирта.

ожи́на, и, ж. 1. збірн. Дикоростучі колючі кущі з їстівними плодами чорно-сізого кольору. 2. Ягода цієї рослини.

озбробувати, юю, юєш, *недок.*, **озбробити**, бю, біш, *док.*, кого, що. 1. Постачати зброю, військове спорядження. 2. *перен.* Забезпечувати засобами, потрібними для виконання певної роботи, дій, функцій. 3. *перен.* Давати знання, потрібні для певної роботи.

оздблювати, юю, юєш, *недок.*, **оздбити**, блю, биш, *док.*, що чим. Прикрашати, надавати кому-, чому-небудь більш привабливого вигляду за допомогою прикраш.

озелєнення, я, с. Створення зелених насаджень; насадження на якійсь ділянці дерев, кущів, квітів тощо. *Озелєнення міста*.

озиватися, аюся, аєшся, *недок.*, **озватися**, озвуся, озвєшся і озовуся, озовєшся, *док.*, до кого і без додатка. Відповідати на звертання, поклик та ін.; відгукуватися.

озімий, а, е. Який сіють восени і збирають наступного року; який потребує зимівлі під снігом.

озлобляти, яю, яєш, *недок.*, озлобити, блю, биш, *док.*, кого. Викликати сильне роздратування, злість; робити впертим, затягим, немилосердним.

озна́ка, і, *ж.* Характерна риса, прикмета, за якою можна визначити щонебудь.

ока́зія, і, *ж.* 1. Нагода; зручний випадок. 2. Рідкісний випадок, незвичайна подія.

океа́н, у, *ч.* 1. Водний простір поміж материками. 2. *перен.* Про щось безмежне, неосяжне. *Пшеничний океан.* **оки́слення**, я, *с.*, *хім.* Реакція сполучення якоїсь речовини з киснем.

о́кiст, о́косту, *ч.* Частина туші тварини — лопатка або стегно.

о́клик, у, *ч.* Вигук, яким привертують чини-небудь увагу.

о́ко, а, *с.* Орган зору. ◆ **О ко в о ко** — без свідків, наодинці. **В о ко в па сти ко му** — бути поміченим ким, сподобатися кому. **На о ко** — приблизно, не дуже точно. **Відкрити очі ко му** — зробити відомою правду про когонебудь, розкрити справжню суть чогось. **За кри в а ти очі на що** — навмисне не помічати чогонебудь, не звертати уваги. **За ми лю в а ти очі ко му** — навмисне приховувати хиби, недоліки; обманювати когонебудь. **Клі па ти очи ма пе ред ким** — виявляти збентеження, розгубленість. **Ко ло ти очі ко му** — дорікати кому-небудь; викликати роздратування. **Ку ди очі ди влять с я** — без визначеного напрямку, будь-куди (іти, їхати). **В очі** — відверто, у присутності когонебудь або звертаючись до когонебудь (говорити, сміятися та ін.). **По за очі** — заочно, у відсутності того, про кого йдеться (говорити, сміятися та ін.).

око́лиця, і, *ж.* 1. Віддалена від центру частина населеного пункту. 2. Навколишній простір, місцевість, що прилягає до чогонебудь.

око́лот, у, *ч.* Сніп соломи, обмолочений нерозв'язаним або перев'язаний після обмолоту.

око́п і **оки́п**, око́пу, *ч.*, *військ.* Земляне укріплення, прикриття від

куль, снарядів та ін. у вигляді рову з насипом.

око́ре́нок, нка, *ч.* Частина стовбура від кореня до нижніх гілок.

о́кра́са, и, *ж.* Те саме, що **прикра́са**. 1. **о́кре́мий**, а, *е.* Відособлений, відокремлений, не з'єднаний з іншими частинами цілого. *Окрема кімната; інший; відрубний. Окрема думка.*

о́креслюва́ти, юю, юєш, *недок.*, **о́кресли́ти**, лю, лиш, *док.*, що. 1. Обводити щонебудь лінією, рисками. 2. Робити контури предмета виразнішими, помітнішими. 3. *перен.* Зображувати, змальовувати, описувати щонебудь. *Окреслювати характери персонажів. Окреслювати план дій.*

о́криля́ти, яю, яєш, *недок.*, **о́крилі́ти**, рилю, рілиш, *док.*, кого, що. Викликати в кому-небудь духовне піднесення; надихати.

о́крі́п, ро́пу, *ч.* Вода, доведена до кипіння; кип'яток.

о́круг, у, *ч.* Частина держави, що виділяється в окрему територіальну одиницю з адміністративно-політичною, господарською та ін. метою; район діяльності якого-небудь державного органу галузевого управління. ◆ **В и б о р ч и й о́ к р у г** — територіальна одиниця, створювана для проведення виборів до Рад народних депутатів або до народних судів.

о́кру́га, и, *ж.* Навколишня місцевість.

о́кса́міт, у, *ч.* Шовкова тканина з густим, низько стриженим ворсом на лицьовому (правому) боці.

оку́лірува́ти, ую, уєш, *недок.* і *док.*, що, *спец.* Прищеплювати до дикої рослини бруньку культурної рослини.

оку́льту́рюва́ти, юю, юєш, *недок.*, **оку́льту́рити**, рю, риш, *док.*, кого, що. 1. *спец.* Перетворювати дику рослину в культурну або приручати дику тварину. 2. Робити придатним для вирощування сільськогосподарських рослин. *Окультурити ґрунт.* 3. *розм.* Прилучати до культури; робити культурним.

окупа́ція, і, *ж.* Захоплення території однієї держави збройними силами іншої держави.

оліва, и, ж. 1. Дерево і плід вічно-зеленої південної рослини; маслина.

олів'єць, вця, ч. Тоненька паличка графіту або сухої фарби (переважно оправлена в дерево), якою пишуть, малюють.

олімпіада, и, ж. 1. Міжнародні спортивні змагання, що влаштовуються один раз на чотири роки. 2. Взагалі спортивні, театральні та ін. змагання, огляди, конкурси.

олово, а, с. Хімічний елемент, що становить собою м'який сріблястобілий метал з низькою температурою плавлення.

олтар, я, ч. У давніх народів — підвищення, на якому приносили жертву богам. ◆ Приносити на олтар вітчизни що, уроч. — жертвувати чим-небудь в ім'я вітчизни.

олюднювати, юю, юєш, *недок.*, **олюднити**, ню, ниш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Перетворювати в людину; надавати кому-, чому-небудь властивостей людини. 2. Розвивати у кому-небудь людяність, робити когось більш людяним, гуманним, уважним до чужих потреб.

омана, и, ж. 1. Сприйняття дійсності інакшою, ніж вона є. ◆ Вводити в оману кого — створювати у кого-небудь помилкове уявлення про щось; обдурювати. 2. Порушення обіцянки, обман.

омега, и, ж. Назва останньої букви грецького алфавіту. ◆ Альфа і омега див. *альфа*.

омоніми, ів, *мн.*, *одн.* **омонім**, а, ч. Слова, однакові за звучанням, але різні за значенням, наприклад: *коловорот*¹ (сильний обертальний рух води в річках, морях та ін., а також місце, де відбувається цей рух); *коловорот*² (інструмент для ручного свердління отворів у дереві, іноді в металі); *коловорот*³, *заст.* (ворота).

опалювати, юю, юєш, *недок.*, **опалити**, опалю, опалиш, *док.*, *що чим*. 1. Піддавати з усіх боків дії вогню; обробляти вогнем, жаром. 2. *лише недок.* Обігрівати приміщення за допомогою печей або яких-небудь спеціальних пристроїв.

опам'ятовуватися, уюся, уєшся, *недок.*, **опам'ятатися**, аюся, аєшся,

док. 1. Повертатися до свідомості; опритомнювати. 2. Те саме, що *схаменутися*.

опановувати, ую, уєш, *недок.*, **опанувати**, ую, уєш, *док.* 1. *кого-що. ким-чим.* Підкорювати собі кого-або що-небудь. 2. *що.* Грунтовно засвоювати щось; навчатися користуватися чим-небудь.

опера, и, ж. 1. Призначений для виконання в театрі музично-драматичний твір. 2. Театр, де виконують подібні твори.

оперативний, а, е. 1. Пов'язаний з хірургічною операцією. *Оперативне втручання*. 2. Який стосується військової операції. *Оперативне зведення*. 3. Здатний швидко, вчасно виконувати ті чи інші практичні завдання. *Оперативне керівництво*.

оператор, а, ч. 1. Робітник, який керує роботою складного механізму. 2. Людина, яка знімає кінофільми або здійснює телепередачі.

операція, і, ж. 1. Хірургічне втручання з лікувальною метою. 2. Дії, об'єднані єдиною метою, єдиним завданням. *Військова операція*. 3. Окрема частина виробничого процесу, виконувана на одному робочому місці.

оперета, и, ж. 1. Призначений для виконання в театрі музично-драматичний комедійний твір, в якому співи і танці поєднуються з діалогами і монологами. 2. Театр, де виконують подібні твори.

оперізувати, ую, уєш, *недок.*, **оперізувати**, режю, режеш, *док.* 1. *кого.* Надягати на кого-небудь пояс. 2. *що, перен.* Оточувати собою щось. *Річка оперізувала гору*. 3. *лише док., кого, чим, розм.* Сильно вдарити.

опинатися, аюся, аєшся, *недок.* Не погоджуватися робити щось, протидіяти кому-, чому-небудь.

опинятися, аюся, аєшся, *недок.*, **опинітися**, опиніюся, опинішся, *док.* 1. Потрапляти раптово в якесь місце, в якесь становище. 2. *лише док., розм.* Припинити рух. 3. *лише док., розм.* Несподівано стати іншим, покласти в інше становище. *Опинитися на третьому місці*.

описувати, ую, уєш, *недок.*, **описати**, ишу, ишеш, *док.*, *кого, що*. 1. Детально розповідати про кого-або про

що-небудь на письмі або усно. 2. Скласти реєстр, список речей для обліку. 3. Докладно на письмі викладати основні ознаки чого-небудь. *Описати рідкісного птаха.* 4. *мат.* Окреслювати якусь геометричну фігуру навколо іншої.

опітувати, ую, уеш, *недок.*, **опитати**, аю, аеш, *док.*, *кого*. Звертатися до однієї або кількох осіб із запитаннями з метою збирання певних відомостей.

опій, ю, ч. 1. Висушений молочний сік із недозрілих голівок маку; сильний наркотик, що в медицині використовується як беззаспокійливий і снотворний засіб. 2. *перен.* Те, що задурманює свідомість людей, заважає правильному сприйманню дійсності. *Релігія — опій для народу.*

опікати, аю, аеш, *недок.*, **опекті**, ечу, ечеш, *док.* 1. Пошкоджувати шкіру вогнем або чим-небудь гарячим. 2. *кого, перен.* Сильно вражати когонебудь, сильно діяти на когось.

опір, опору, ч. 1. Протидіяння чужій волі, насильству. *Чинити опір ворогові.* 2. Кожна сила, яка протидіє рухові або силі. *Електричний опір.* ♦ Піти по лінії найменшого опору — обрати найлегший спосіб розв'язання чогонебудь, ухилитися від труднощів, неприємностей. *Опір матеріалів, фіз.* — властивість матеріалів протидіяти при намаганні змінити їх форму.

опіум, у, ч. Те саме, що **опій**.

оплачувати, ую, уеш, *недок.*, **оплатити**, ачу, атиш, *док.*, *кого, що*. Вносити певну суму грошей за що-небудь, а також погашаючи борг, платити кому-небудь за роботу, за послуги.

оплески, ів, *мн.* Плескання в долоні як вияв схвалення чого-небудь; аплодисменти.

оплót, у, ч. Надійний захист; твердження.

оповідання, я, с. 1. Словесний виклад яких-небудь подій. 2. Прозовий художній твір невеликого розміру.

оповіщати, аю, аеш, *недок.*, **оповістити**, іщу, істиш, *док.*, *що*. Те саме, що **оголошувати**.

опозиція, ї, *ж.* 1. Протидія, опіркому-, чому-небудь. ♦ *Бути в опозиції до кого — чого-небудь* — бути незгодним з чимись діями, поглядами, протидіяти їм. 2. У буржуазних країнах — партії, групи, які виступають проти правлячої партії, групи або проти політики уряду. *Парламентська опозиція.*

ополónка, и, *ж.* Отвір, прорубаний або розтоплений у кризі замерзлої водойми (річки, ставу тощо).

опора, и, *ж.* 1. Предмет, на який спираються або на який можна спертися. 2. Частина споруди, яка держить на собі вагу інших частин і є основою для них. *Опори моста.* 3. *перен.* Сила, на яку можна спертися. *Радянський Союз — опора миру в усьому світі;* підтримка, допомога, захист. *Моральна опора.*

оправа, и, *ж.* 1. Рамка, форма, в яку що-небудь вставляють. 2. Тверда обкладинка книжки, зроблена з паперу, картону, інколи обтягнена полотном або шкірою.

оправдувати, ую, уеш, *недок.*, **оправдати**, аю, аеш, *док.*, *кого*. Визнавати когонебудь невинним.

опрацьовувати, ую, уеш, *недок.*, **опрацювати**, юю, юеш, *док.*, *що*. Всебічно і глибоко вивчати що-небудь, докладно ознайомлюватися з чимось; досліджувати.

опритомнювати, юю, юеш, *недок.*, **опритомнити**, ію, іеш, *док.* Те саме, що **опам'ятуватися**.

опрішок, шка, ч., *іст.* Учасник народно-визвольної боротьби в Галичині, на Закарпатті, Буковині проти феодально-кріпосницького гніту в другій половині XVI — першій половині XIX ст.; народний месник.

опромінювати, юю, юеш, *недок.*, **опромінити**, ню, ниш, *док.*, *що*. 1. Осявати промінням. *Сонце опромінює землю.* 2. *спец.* Піддавати дії якихось променів з певною метою.

оптика, и, *ж.* 1. Розділ фізики, що вивчає світло, його властивості та закони. 2. Прилади та інструменти, дія яких ґрунтується на законах відбивання і заломлення світла.

оптом, *присл.* 1. Про купівлю-продаж товарів великими партіями. 2. *перен., розм.* Усе разом.

опудало, а, с. 1. Набита чимсь шкура тварини, птаха; чучело. 2. Зроблена з чогось подоба людської постаті для відстрашування птахів.

оранжевий, а, е. Жовтий з червонуватим відтінком; жовтогарячий.

оранжерія, ї, ж. Засклена приміщення для вирощування рослин переважно в холодну пору року; теплиця.

орати, орю, ореш, *недок.*, *що*. Обробляти землю плугом, трактором.

оратор, а, ч. Людина, що виголошує промову; промовець.

орбіта, и, ж. 1. Шлях руху небесного тіла. 2. *перен.* Сфера поширення, впливу кого-, чого-небудь. *Орбіта його інтересів дуже широка.*

орган, ч. 1. *род. а.* Частина живого організму певної будови, що виконує одну або кілька певних функцій. 2. *род. у.* Знаряддя, засіб. 3. *род. у.* Установа, що виконує певні функції в суспільному житті. *Органи влади.* 4. *род. у.* Газета або журнал, що відбиває погляди і діяльність політичної, суспільної, наукової та ін. організації.

організм, у, ч. 1. Будь-яка жива істота; фізична або психофізична будова живого тіла, живої істоти. 2. *перен.* Складна єдність. *Суспільний організм.*

організовувати, ую, уеш, *недок.*, **організувати**, ую, уеш, *док. і рідко недок.* 1. *що*. Створювати, засновувати; надавати певної форми, підпорядковувати нормам, вводити порядок. *Організовувати працю.* 2. *кого.* Об'єднувати з певною метою. *Організувати молодь.*

органічний, а, е. 1. Який стосується тваринного або рослинного світу. 2. Зв'язаний якоюсь внутрішньою близькістю.

орда, й, ж. 1. *іст.* Назва союзів кількох кочових племен під владою одного хана у тюркських і монгольських народів; татарське військо, що напало на сусідні слов'янські племена; *перен.* Про полчища озвірилих ворожих військ. *Розгром фашистських орд.* 2. *перен.* Неорганізований нагромадження, збіговище кого-небудь. *Орда хлопчаків.*

орден¹, у, ч. Почесна відзнака.

нагорода за заслуги перед державою.

орден², а, ч. Чернеча або лицарсько-чернеча католицька громада з певним статутом. *Орден єзуїтів*; назва деяких таємних товариств. *Масонський орден.*

ордер¹, а, ч. Письмове розпорядження; документ на видачу, одержання чого-небудь. *Ордер на житлову площу. Касовий ордер.*

ордер², а, ч. Вид архітектурної композиції.

орел, орла, ч. 1. Великий, сильний хижий птах. 2. Герб із зображенням цього птаха. 3. *перен.* Про сильну, мужню людину.

орєнда, и, ж. 1. Наймання нерухомості або приміщення для тимчасового користування на договірних умовах. 2. Плата за таке користування.

оригінал, ч. 1. *род. у.* Те, що є основою для відтворення, копіювання та ін.; текст, з якого роблять переклад на іншу мову. 2. *род. а, розм.* Незвичайна, часом химерна людина.

орієнтальний, а, е. Властивий країнам, народам, мовам і культурі Сходу; східний.

орієнтація, ї, ж. 1. Визначення місця свого перебування. 2. *перен.* Уміння розібратися в тому, що сталося.

оркєстр, у, ч. 1. Група музикантів, які виконують музичні твори під керівництвом диригента; ансамбль музичних інструментів. 2. Місце перед сценою для музикантів в оперному театрі.

орнамент, у, ч. 1. Візерунок, що є прикрасою в архітектурі, образотворчому мистецтві або в художньому промислі. 2. *перен.* Елементи, що прикрашають мову, музичний твір та ін.

ортодокс, а, ч. Той, хто неухильно дотримується принципів якого-небудь учення, світогляду.

орфоєпія, ї, ж. Система загальноприйнятих правил, що визначають правильну літературну вимову.

осавул, а, ч., *іст.* 1. Виборна службова особа, що обіймала одну з адміністративно-військових посад на Україні у XVII—XVIII ст. 2. Офіцер-

ський чин у козачих військах дореволюційної Росії. 3. Прикажчик у панському маєтку.

оса́док, дка, ч. 1. Нерозчинна речовина, що виділяється з розчину у вигляді твердого тіла і осідає на якусь поверхню. 2. *перен.* Неприємне почуття, що залишається після якоїсь події, розмови. 3. *лише мн., геол.* Відклади на дні колишніх водойм, утворені гірськими осадовими породами.

осві́та, и, ж. 1. Процес засвоєння знань, навчання. 2. Сукупність знань, одержаних у результаті систематичного навчання. *Середня освіта.*

осві́лювати, юю, юеш, *недок.*, **осві́лити**, лю, ліш, *док., кого, що*. 1. Робити ясним, видимим, заливати світлом. 2. *перен.* Робити ясним, зрозумілим що-небудь; бути джерелом розуміння. *Теорія марксизму-ленінізму освілює нам шлях до великої мети.*

осві́чений¹, а, е. На який падає світло, ясно видимий, освітлений.

осві́чений², а, е. Який має освіту.

осво́ювати, юю, юеш, *недок.*, **осво́їти**, юю, біш, *док., що*. 1. Оволодівати чим-небудь, вчитися виробляти щось. *Освоїти випуск нових машин.* 2. Вчитися використовувати що-небудь. *Освоїти земельні площі.*

оселя́ти, яю, яеш, *недок.*, **оселі́ти**, оселю, оселіш, *док., кого*. Давати кому-небудь місце для проживання.

осе́рдя, я, с. 1. Те, що знаходиться в центрі, в середині чогось; внутрішня частина олівця. 2. Стрижень, що входить у якийсь отвір.

осе́редок, дку, ч. 1. Місце зосередження чого-небудь; центр. *Осередок освіти.* 2. Суть, що є основою чогось; організаційна група, організаційна одиниця. *Комсомольський осередок.* 3. Населений пункт, що має певне значення для якоїсь місцевості.

осипа́ти, аю, аеш, *недок.*, **осі́пати**, плю, плеш, *док.* 1. *що*. Обкидати, обтрушувати з усіх боків чим-небудь. 2. *кого чим, перен.* Щедро наділяти. *Осипати дитину ласками.* 3. *що*. Скидати з себе пелюстки, плоди та ін. *Яблуня осипає листя.*

осироті́ти, очу́, оти́ш, *док., кого*. Зробити, залишити когось сиротою. **осироті́ти**, ію, іеш, *док.* 1. Стати сиротою. 2. *перен.* Стати безлюдним, пустим. *Оселя осиротіла.*

осі́дати, аю, аеш, *недок.*, **осі́сти**, ося́ду, ося́деш, *док.* 1. *лише недок.* Виділятися з рідини, опускаючись у вигляді осада; *лише док.* лягти шаром на поверхню чого-небудь. *Плавосів на дно.* 2. *лише 3 ос.* Знижуватись, заглиблюватися в землю. *Будівлі осідають.* 3. Поселятися де-небудь. 4. *перен.* Опускатися донизу, сідати. *Сонце осідає за гори.* **осі́нь**, осені, ж. Пора року між літом і зимою.

оска́ржувати, ую, уеш, *недок.*, **оска́ржити**, жу, жиш, *док.* 1. *що*. Офіційно подавати скаргу. 2. *кого, заст.* Обвинувачувати.

оскве́рняти, яю, яеш, *недок.*, **оскве́рніти**, ню, ніш, *док., що, книжн.* Образливо, зневажливо повестися з чим-небудь, учинити наругу над чимсь достойним.

оско́лок, лка, ч. Відколений шматок чого-небудь.

оско́ма, и, ж. Неприємне відчуття в роті після споживання чогось кислого, терпкого. ◆ **Н а б и в а т и о с к о м у** — пересичуватися чим-небудь.

осла́влювати, юю, юеш, *недок.*, **осла́вити**, влю, виш, *док., кого*. Поширювати погані чутки, плітки про кого-небудь; неславити.

ослі́н, лона, ч. Переносна лава для сидіння.

ослі́плювати, юю, юеш, *недок.*, **ослі́пити**, ліплю, ліпиш, *док., кого*. 1. Позбавляти зору. 2. Вражати зір сильним блиском. 3. *перен.* Зробити сильне враження на кого-небудь, засліплювати, позбавляти почуття реальності, здатності правильно оцінювати факти.

ослі́пнути, пну, пнеш, *док.* 1. Втратити зір. 2. *перен.* Не брати до уваги очевидних фактів, втративши почуття реальності.

осмі́слювати, юю, юеш, *недок.*, **осмі́слити**, лю, лиш, *док., що*. Проникливо обдумувати щось, надавати смисл чому-небудь.

осмі́лювати, юю, юеш і **осмі́ляти**, яю, яеш, *недок.*, **осмі́лити**, лю, лиш, *док.*,

кого. Додавати сміливості, підбадьорювати.

осна́шувати, ую, уеші **оснаща́ти**, аю, а́еш, *недок.*, **оснасти́ти**, ашú, астиш, *док.*, *що*. Забезпечувати технічними засобами, обладнанням.

осно́ва, и, ж. 1. Нижня частина, спора чого-небудь. 2. *перен.* Те головне, на чому базується, стоїть щось, ґрунтується що-небудь. *Первинні партійні організації — основа партії.* 3. *лише мн.* Вихідні, головні положення якої-небудь науки, теорії. *Основи марксизму-ленінізму.* 4. Подовжні нитки в тканині, між якими переплітаються поперечні. 5. *лінгв.* Частина слова (без закінчення), що є носієм його основного значення.

осба, и, ж. 1. Людина як окремиї індивід. 2. *жарт.* Поважна людина, персона. 3. *лінгв.* Категорія, що визначає взаємозв'язок між суб'єктом дії та дією.

особи́стий, а, е. 1. Який стосується певної особи. 2. Який є власністю окремої особи; власний. *Особиста власність.* 3. Що виконується певною особою без жодного посередництва.

особли́вий, а, е. 1. Не такий, як усі, як інші, не схожий на інші; незвичайний. 2. Який має спеціальні завдання.

особо́вий, а, е. 1. Який стосується особи або осіб. *Особове посвідчення.* 2. *грам.* Який виражає категорію особи.

осо́ння, я, с. Місце, що освітлюється та обігривається сонцем.

осору́жний, а, е. *розм.* Остогидлий, немилый; огидний.

оспі́вувати, ую, уеш, *недок.*, **оспівати́**, аю, а́еш, *док.*, *кого*, *що*. Славити кого-, що-небудь у піснях, художній літературі, творах мистецтва.

оста́нній, я, е. 1. Який закінчує ряд. 2. Той, що зберігся, залишився; який шойно з'явився. 3. Вирішальний. *остаточний.*

оста́нок, нка, ч., *звичайно мн.* **оста́нки**, ків. 1. Те, що залишилося від чого-небудь; рештки. *До о с т а н к у — до кінця.* *На о с т а н к у — під кінець.* 2. Тіло покійника, прах.

оста́точний, а, е. 1. Одержаний у кінцевому результаті. *Остаточ-*

ний проект; до кінця з'ясований, останній, вирішальний. *Остаточний матч.* 2. Який не може бути змінний; повний, цілковитий. *Остаточна перемога.*

остовпі́ти, ію, і́еш, *док.* Втратити здатність рухатися від здивування, страху; заціпеніти.

осторо́га, и, ж. 1. Обережні дії, обережна поведінка; обачність, розважливність. 2. Попередження про можливу небезпеку.

о́стрів, рова, ч. 1. Частина суші, оточена з усіх боків водою. 2. *перен.* Ділянка землі, що різко виділяється серед навколишньої місцевості.

о́стрішок, шка, ч. 1. Нижній край солом'яної покрівлі. 2. *перен.* Навислі краї густих брів, вусів.

о́стрóг, у, ч. 1. *заст.* В'язниця, тюрма. 2. *іст.* Огороджене дерев'яне укріплення в Київській Русі, в Російській державі до XVII ст.

о́ступати́ся, а́юся, а́ешся, *недок.*, **о́ступити́ся**, туплю́ся, тупи́шся, *док.*

1. Невдало, незручно ступати. 2. *перен.* Робити невдалі кроки у житті; помилятися. *Він о́ступився раз і з того часу обдумував свої дії.* 3. Віддаватися, відходити. *Не о́ступитися від вікна.* 4. *перен.* Відмовлятися від чогось. *О́ступатися від свого слова.* 5. *за кого.* Ставати на чийсь захист, заступатися за кого-небудь.

о́суджува́ти, ую, уеш, *недок.*, **о́судити́**, осуджу́, осуди́ш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Не схвалювати чийсь вчинків, дій. 2. Визнавати винуватим, засуджувати. 3. Те саме, що **обновля́ти**.

ося́яти, ває і **ося́ювати**, ює, *недок.*, **ося́яти**, я́є, *док.* 1. *кого*, *що*. Залити сяйвом, світлом, освітлювати. 2. *перен.* Бути джерелом розуміння, рсбити ясним, зрозумілим що-небудь. *Нам партія о́сває шлях до перемоги.*

ося́йний, а́, е́. Який випромінює сяйво; сяючий.

ота́ман, а, ч. 1. *іст.* Виборний ватажок військового загону у козаків. 2. Ватажок якоїсь групи, розбійницької ватаги, контрреволюційної банди в роки громадянської війни.

ота́ра, и, ж. Великий гурт овцеь, кіз.

оте́плювати, юю, ю́еш, *недок.*, **оте́плити́**, лю́, лі́ш, *док.*, *що*. 1. Спеціаль-

но захищати від холоду. 2. Робити теплим, зігрівати.

отёрпнути і отёрпти, пну, пнеш, *док.* Утратити чутливість, здатність реагувати на дотик; закладнути, задубити, задерев'яніти від холоду; заніміти.

отоварювати, юю, юєш, *недок.*, **отоварити**, рю, риш, *док.*, *що*. Забезпечувати товаром.

оторопіти, ію, ієш, *док.*, *розм.* Розгубитися від несподіванки.

ототожнювати, юю, юєш, *недок.*, **ототожнити**, ню, ниш, *док.*, *кого*, *що*. Визнавати якісь явища, поняття однаковими, подібними.

отобчення, я, с. 1. Розміщення навколо чого-небудь. 2. Навколишнє середовище людей. 3. Становище, при якому хтось перебуває в кільці військ противника. *Партизани виїшли з оточення і напали на фашистів з флангів.*

отобчувати, ую, уєш, *недок.*, **оточіти**, очу́, очіш, *док.* 1. *кого*, *що*. Обступати з усіх боків. 2. *кого*, *що*. Постійно бути навколо кого-, чого-небудь. 3. *чим*. Обводити чимсь з усіх боків у вигляді суцільної лінії. 4. *ким*, *перен.* Зближуватися з якимись людьми, щоб створити біля себе товариство. *Оточити себе друзями.*

отримувати, ую, уєш, *недок.*, **отримати**, аю, аєш, *док.*, *що*. Діставати щось як дарунок або взаєм чого-небудь; одержувати.

отрута, и, ж. 1. Речовина, здатна викликати отруєння живого організму. 2. *перен.* Злість, ненависть. *В облесливій мові була отрута.*

отруювати, юю, юєш, *недок.*, **отруїти**, уїю, уїш, *док.* 1. *кого*. Позбавляти життя за допомогою отрути. 2. *що*, *перен.* Псувати, шкідливо діяти на щось. *Отруювати повітря.* *Отруїти атмосферу.* 3. *перен.* Позбавляти спокою, радості.

офіці́альний, а, е. Те саме, що **офіці́йний**.

офіці́ант, а, ч. Працівник ресторану, їдальні, що подає страви.

офіці́йний, а, е. 1. Оголошений, поданий до відома від уряду, урядової установи або службової особи. *Офіці́йна заява.* 2. Який представляє уряд і виражає його погляди; втриманий з додержанням правил,

формальностей. *Офіці́йний візит.* 3. Холодний, вимушений, позбавлений безпосередності у поведінці.

оформля́ти, яю, яєш і **оформлювати**, люю, люєш, *недок.*, **оформити**, млю, миш, *док.*, *що*. 1. Надавати чому-небудь закінченого вигляду. 2. Виконувати необхідні формальності, щоб надати чому-небудь законної сили. *Оформити документ.*

оха́йний, а, е. Старанно одягнений; чистий, акуратний; який любить порядок, чистоту.

охві́стя, я, с., *збірн.* 1. Кінці, краї чогось. 2. *перен.*, *зневажл.* Поплічники, недобитки якої-небудь розгромленої ворожої групи, ідеології. *Контрреволюційне охвістя.*

о́хляп, *присл.* (про їзду на коні) Без сідла.

охля́ти і охля́нути, я́ну, я́неш, *док.* Стайи кволим, слабим; знесиліти.

охоло́джувати, ую, уєш, *недок.*, **охолодити**, лоджу́, лодіш, 1. *що*. Знижувати температуру чого-небудь, робити щось холоднішим. 2. *кого*, *що*, *перен.* Угамовувати, заспокоювати. *Охолодити запал.*

охоро́на, и, ж. 1. Оберегання від знищення, пошкодження, небезпеки. 2. Загін, що оберігає, охороняє, забезпечує щось. *Лісова охорона.*

охо́та, и, ж. Бажання чогось; потяг до чого-небудь. *Охота зробити добре діло.*

о́цет, **о́цту**, ч. Рідина з різким кислим смаком, що являє собою розчин оцтової кислоти і вживається як гостра приправа до їжі, а також як лікувальний і косметичний засіб.

оці́нювати, юю, юєш, *недок.*, **оці́нити**, оціню́, оціниш і **оцінува́ти**, ую, уєш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Визначати матеріальну вартість, ціну чого-небудь. 2. Висловлювати думку про кого- або про що-небудь, про значення чого-небудь, про працю когось, про якість чогось; складати собі думку про що-небудь.

очеві́дний, а, е. 1. Який кожному видний. 2. Зрозумілий, безсумнівний.

очи́щати, а́ю, а́єш, *недок.*, **очі́стити**, і́шу, і́стиш, *док.* 1. *кого*, *що*. Усувати бруд, сміття та ін.; (з поверхні, зерно) обчищати. 2. *що від чого*, *перен.* Звільняти від непотрібного,

зайвого. *Очистити вулиці від снігу.*
3. що від кого, від чого, *перен.* Звільняти від присутності кого-, чого-небудь ворожого, небажаного. *Очистити місцевість від контрреволюціонерів.*
4. що чим, *перен.* Звільнятися від чогось неприємного, що гнобить. *Очистити совість признанням.*

очіпок, пка, ч. Старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки.

очко́б, а́, с. Одиниця рахунку у спортивних змаганнях та інших іграх.

очкува́ти, ую, уеш, *недок.*, що, *спец.* Те саме, що **окулірувати**.

очманіти, ію, іеш, *док.*, *розм.* Утратити здатність нормально мислити, діяти; одуріти.

о́чний, а, е. Який стосується ока.
 ◆ **Очна** **ста** **вка** — одночасний допит віч-на-віч двох або кількох осіб для перевірки показань і усунення суперечностей у них. **Очне** **на** **ва** **ч** **ан** **ня** — навчання під безпосереднім керівництвом і при постійному спілкуванні з викладачами.

очоблювати, юю, юеш, *недок.*; **очоблити**, лю, лиш, *док.*, що. Керувати, вести за собою.

оша́тний, а, е. Нарядний, гарно вдягнений.

ошелешений, а, е, *розм.* Надзвичайно здивований, вражений.

ошу́кувати, ую, уеш, *недок.*; **ошукати**, аю, аеш, *док.*, кого, що. Обдурювати, вводити в оману.

оша́дний, а, е. Який бережливо витрачає гроші, економно живе.

П

па́ва, и, ж. **1.** Південноазіатський птах великого розміру, самці якого мають яскраве оперення і довгий барвистий хвіст; самка павича. **2.** *перен.* Про жінок з гордовитим виглядом, з повільною, павною ходою.

◆ **Ні** **па** **ва**, **ні** **га** **ва** — про людину, що відійшла від одних і не пристала до інших.

павільйо́н, у, ч. **1.** Невелика легка будівля в садах, парках, що викорис-

товується для яких-небудь потреб. **2.** Споруда, призначена для розміщення експонатів виставки; приміщення, обладнане для кіно- або фотозйомки.

паву́к, а́, ч. **1.** Членистонога тварина з отруйними залозами, яка тче павутину і вловлює в неї дрібних комах. **2.** *перен.* Користолюбна, зажерлива людина, жорстокий експлуататор.

па́гін, гона, ч. Те саме, що **па́росток**.

па́далиця, і, ж. Плід, що передчасно опав з дерева.

па́дчерка, и, ж. Нерідна дочка одного з членів подружжя і рідна іншому.

па́зур, а, ч. Те саме, що **кіготь**.

◆ **Пр** **о** **т** **я** **г** **а** **т** **и** **п** **а** **з** **у** **р** **и** **д** **о** **к** **о** — завдавати комусь болю, страждань.

па́зуха, и, ж. **1.** Простір між грудьми та одягом. *Заховати хліб за пазуху.*

2. *анат.* Порожнина в деяких органах тіла. *Лобні пазухи.*

пай, ю, ч. Внесок, частина кожного із співвласників у спільну власність.

паке́т, а, ч. **1.** Запаковані, загорнуті в що-небудь речі; невеликий згорток. **2.** Лист офіційного змісту в заклеєному конверті.

◆ **І** **н** **д** **и** **в** **і** **д** **у** **а** **л** **ь** **н** **и** **й** **п** **а** **к** **е** **т**, *військ.* — набір перев'язувального матеріалу для подання першої медичної допомоги.

паке́тити, ошу, остиш, *недок.* **1.** що. Бруднити, засмічувати. **2.** кому. Робити шкоду.

пакт, у, ч. Міжнародний договір.

Пакт про ненапад.

пакува́ти, ую, уеш, *недок.*, що. Укласти речі, ув'язувати їх в пакунок, паку.

Пакувати чемодани.

па́лата¹, и, ж. **1.** лише *мн.*, *заст.* Великий, багатий будинок; палац.

2. Кімната для хворих у лікарні.

па́лата², и, ж. **1.** Назва вищої законодавчої установи, яка входить до складу Верховної Ради СРСР. *Верховна Рада СРСР складається з двох палат: Ради Союзу і Ради Національностей.*

2. Назва парламенту в деяких капіталістичних країнах.

3. Назва деяких установ. *Книжкова палата.*

па́лата³, аю, аеш, *недок.* **1.** Яскраво горіти, світитися сильним світлом.

2. *перен.* Червоніти від приливу крові. *Вуха палали.* **3.** *перен.* Бути

охопленим яким-небудь сильним почуттям. *Палати гнівом.*

палатка, и, ж. Те саме, що **наміт**.
пала́н, у, ч. 1. Великий, пишний будинок. 2. Величний будинок, що має громадське або культурне значення.

паленіти, ію, ієш, *недок.* Те саме, що **палати** 1, 2.

палець, льця, ч. 1. Одна з п'яти рухомих частин кисті руки або ступні ноги. 2. *техн.* Деталь у вигляді стержня. ◆ **Дивитися крізь пальці на що** — не звертати уваги на що-небудь непорядне, не дозволене; ставитися до чого-небудь легковажно, несерйозно. *І пальцем не ворохнути (не кивнути)* — нічого не зробити.

паліти, палю, палиш, *недок.* 1. що. Знищувати вогнем. 2. що. Спалювати горючу рідину для освітлення. *Палити газову лампу.* 3. в чому і без додатка. Розводити вогонь для обігрівання, варіння страви. 4. (про сонце) Обікати промінням, сильно гріти. 5. Курити цигарки, люльку та ін. ◆ **Палити фіміам комусь** — підлещуватися до кого-небудь.

палиця, і, ж. 1. Очищена від пагонів частина гілки або тонкого стовбура. 2. Ціпок для опори при ходьбі.

палітра, и, ж. 1. Дошечка або пластинка з вирізом для великого пальця, на якій художник змішує фарби. 2. *перен.* Сукупність виражальних засобів у творчості митця, письменника, композитора; сукупність барв в окремій картині художника.

палітурка, и, ж. Тверда обкладинка, в яку оправляють книгу, зошит та ін.

палкий, á, é. 1. Гарячий, сповнений енергії, пристрасті. *Палке кохання.* 2. Викликаний дуже сильними, переважно важкими переживаннями; пекучий. *Палкі слъози.*

палуба, и, ж. Горизонтальне перекриття в корпусі судна.

пальне, ного, с. Рідке паливо для двигунів.

пала, і, ж. 1. Загострений кіл, який зобов'язують у землю як опору або як сторсжу. 2. *іст.* Кіл з загостреним кінцем, на який насаджували засуджених на страту.

паланийця, і, ж. Хлібина, переважно з пшеничного борошна.

пальто, а, с. Рід верхнього одягу.

паморозь, і, ж. Схожі на іній атмосферні опади, що в морозну погоду осідають на гілках дерев, дротах.

паморочити, чу, чиш, *недок.*, кого. Затуманювати свідомість.

памфлет, а, ч. 1. Жанр публіцистики, для якого характерне різке, нищівне викриття якогось політичного явища чи особи. 2. Гостро сатиричний художній твір, якому властива публіцистичність та історична конкретність викриття.

пам'ятати, аю, аєш, *недок.*, кого, що. Зберігати в пам'яті.

пам'ятка, и, ж. 1. Те, що зберігається на згадку, що нагадує про кого-, що-небудь. 2. Твір давньої писемності, архітектури та ін. 3. Книжечка або аркуш з правилами, настановами. *Пам'ятка туристові.*

пам'ятник, а, ч. Архітектурна або скульптурна споруда в пам'ять чи на честь кого-, чого-небудь.

пам'ять, і, ж. 1. Здатність зберігати і відтворювати у свідомості давніші враження. *Добра пам'ять на імена і дати.* 2. Згадка про кого-, що-небудь. *Подарувати на пам'ять.* 3. Здатність сприймати навколишнє, розуміти свої вчинки, почуття. *Прийти до пам'яті.*

панель, і, ж. 1. Те саме, що **тротуар**. 2. Дерев'яна обшивка, облицювання, фарбування нижньої частини стіни в приміщенні.

панібратство, а, с., *розм.* Безсеремонність, фамільярність у поведженні з ким-небудь.

панівний, á, é. Який здійснює владу. *Панівний клас.*

паніка, и, ж. Раптовий, часто безпідставний страх, який важко подолати.

панора́ма, и, ж. Вид на місцевість, що відкривається з високо розташованого місця; великий, широкий простір, що його можна сглядати з певної відстані.

панувати, ую, уєш, *недок.* 1. Здійснювати владу над ким-, чим-небудь; володарювати. 2. *перен.* Виступати в певному часі або на певному просторі; поширюватися. *Довкола панувала тиша.* 3. *без додатка.* Жити,

як пан, по-панськи. ◆ П а н у в а т и н а д с о б о ю — володіти собою.

пáнцир, а, ч. 1. *іст.* Частина старовинного бойового спорядження, що захищало тулуб воїна від ударів холодної зброї; дротяна сорочка або шкіряний каптан, нашиваний металевими кільцями. 2. Твердий покрив тіла деяких тварин.

панчо́ха, и, ж. В'язаний трикотажний виріб, що одягається на ногу за коліно.

па́нщина, и, ж., *іст.* Безплатна примусова праця селян на поміщицькій землі за феодалізму.

па́нькати, аю, аеш, *недок., розм., кого кого, чого.* Балувати, плекати, возитися.

папі́р, ч. 1. *род.* па́перу. Матеріал для писання, друкування, малювання та ін., зроблений з ганчіркової, деревної та ін. маси. 2. *род.* па́ра. Письмовий діловий документ.

па́пка, и, ж. Картонна, шкіряна обкладинка для зберігання паперів; те, що міститься в ній.

паплю́жити, жу, жиш, *недок., кого, що, розм.* Ганьбити, порочити, знеславлювати.

папу́га, и, ж. 1. Птах тропічних країн з яскравим і різнобарвним пір'ям, який може наслідувати звуку і вимовляти слова. 2. *перен., розм.* Людина, що не має власної думки і повторює чужі думки, слова.

па́р, у, ч. Залишене без посіву на одне літо поле з метою поліпшення якості землі для посіву озимих.

па́ра¹, и, ж. 1. Два однорідних або однакових предмети, що є певною цілістю; в живому організмі два однакових і симетрично розташованих органи або частини їх, що виконують однакову функцію. *Пара очей.* 2. Дві особи, істоти, зв'язані чим-небудь спільним; двоє як щось ціле. *У гнізді поселилась пара ластівок.* 3. Предмети, що становлять цілість. *Пара черевиків.* 4. Людина, рівна з іншою за якимись ознаками; рівня. *Він тобі пара.*

па́ра², и, ж. Газоподібний стан води або будь-якої речовини при температурі нижче критичної.

пара́граф, а, ч. Частина тексту, що становить певну цілість; знак §.

па́ра́д, у, ч. Урочистий огляд військ, спортсменів; урочистий похід.

парадо́кс, а, ч. Думка, що розходиться з загальноприйнятою, начебто суперечить здоровому глуздові, хоч насправді може і не бути хибною.

парази́т, а, ч. 1. Рослинний або тваринний організм, що годується соками, тканинами іншого живого організму. 2. *перен.* Людина, що уникає праці і живе за рахунок інших; дармоїд.

парале́ль, і, ж. 1. *мат.* Лінія або площина, що на всьому протязі йде рівнобіжно з іншою і ніколи з нею не перетинається. 2. *перен.* Зіставлення, порівняння аналогічних явищ, подібна риса. *Провести паралель.*

паралізува́ти, ую, уеш, *недок. і док., кого, що.* 1. Припиняти діяльність чого-небудь; викликати параліч; поразити, приводити в стан нерухомості. 2. *перен.* Позбавляти здатності діяти. *Паралізувати противника.*

пара́ліч, у, ч., *чого і без додатка.* 1. Повна або часткова втрата рухомості певних м'язових груп або цілої кінцівки. 2. *перен.* Втрата здатності діяти.

парасо́лька, и, ж. Пристрій для захисту від дощу або сонця.

парашу́т, а, ч. Пристрій у вигляді великої парасольки, що розкривається в повітрі, для стрибка людини з літака, а також для спуску з нього вантажу.

парк, у, ч. 1. Територія з природними або штучними насадженнями, алеями, водоймищами, архітектурними спорудами, скульптурними прикрасами, призначена для відпочинку. 2. Місце стоянки і ремонту рухомого складу транспортних засобів.

паркáн, єнá і єну, ч. Огорожа, переважно дерев'яна, з брусів або дощок.

паркéт, у, ч. 1. Малі дощечки, клежки, якими настилають підлогу. 2. Підлога, вислана дерев'яними дощечками.

парні́к, á, ч. Приміщення із закляними рамами для вирощування розсади і ранніх овочів, плодів, зелені.

парові́й, á, é. Який служить для одержання пари. *Паровий котел;*

який приводиться до дії силою пари. *Паровий двигун*; приготовлений для споживання дією пари. *Парові котлети*.

паровбз, а, ч. Самохідна машина з паровим двигуном для пересування вагонів по залізничних рейках.

пародія, ї, ж. 1. Сатирично-гумористичний, літературний, музичний та ін. твір, який у карикатурному вигляді наслідує певний твір. *Літературні пародії*. 2. *перен.* Невдале наслідування чогось, яке спотворює те, що наслідують. *Пародія на мистецтво*.

пароль, я, ч. Умовлене секретне слово або речення, що дає право доступу куди-небудь; перепуска.

пароплав, а, ч. Судно, що рухається за допомогою парового двигуна.

паросток, тка, ч. 1. Новий росток, молада гілочка або стеблина рослини; пагін. 2. *перен.* Ознака, перші прояви того, що починає розвиватися. *Паростки нового*.

партя, и, ж. Шкільний учнівський стіл з похилою верхньою дошкою, з'єднаний у нижній частині з лавою.

партбілет, а, ч. Те саме, що *партквиток*.

партизан, а, ч. Учасник збройної народної боротьби в тилу ворога; член партизанського загону.

партійний, а, е. 1. Який стосується партії. 2. Стосовно до члена партії. 3. Який відповідає духові, ідеології, програмі партії.

партійність, ності, ж. Відповідність принципам і завданням певної партії, певного класу; приналежність до партії.

партія, ї, ж. 1. Добровільний бойовий союз однодумців-комуністів, організований з представників робітничого класу, трудящих селян і народної інтелігенції Радянського Союзу; Комуністична партія Радянського Союзу. 2. Політична організація, яка виражає і захищає інтереси одного або кількох суспільних класів. 3. Група осіб, об'єднаних спільною метою. *Розвідувальна партія*. 4. *театр., муз.* Роль або частина ролі актора в драмі, опері та ін.; окрема частина (голос, інструмент) багатоголосого музичного твору. 5. Гра

з початку до кінця. *Партія в шахи*. 6. Певна кількість предметів, товарів, призначених для відправлення, випуску. *Партія холодильників*.

партквиток, тка, ч. Партійний квиток, квиток члена Комуністичної партії Радянського Союзу.

партнер, а, ч. Учасник гри, танцю; компаньйон, товариш у якій-небудь справі. *Торговий партнер*.

парубок, бка, ч. 1. Молодий чоловік; юнак. 2. Нежонатий чоловік.

парувати¹, ўе, *недок.* 1. Виділяти краплини вологи, пару. *Земля парувала*. 2. Перетворюватися в пару. *Вода парувала*.

парувати², ўю, ўеш, *недок.*, кого, що. Добирати під пару до чогось; об'єднувати в пари.

парус, а, ч. Великий шматок міцної тканини певної форми, який прикріплюється на щоглі, надувається вітром і рухає судно; вітрило.

парусіна, и, ж. Груба, цупка льняна тканина, що використовувалась лише для парусів.

пас, а, ч. 1. Чоловічий пояс. 2. Широка смуга на чомусь. 3. *техн.* Ремінь біля машин, що приводить у рух механізм.

пасажир, а, ч. Людина, яка здійснює поїздку різними видами транспорту.

паснок, нка, ч. 1. Нерідний син одного члена подружжя, який доводиться рідним другому. 2. *перен.* Про того, хто позбавлений уваги, піклування, занедбаний, нелюбимий. **пасіка**, и, ж. Місце, де стоять вулики з бджолами.

пасмо, а, с. 1. Жмут волосся, шерсті. 2. Про гірську грядку. 3. *перен.* Те саме, що *пас*. 4. Частина мотка пряжі.

пасовісько, а, с. Місце, поросле травою, де пасеться худоба.

паспорт, а, ч. 1. Офіційний документ, що посвідчує особу власника, його громадянство. 2. Реєстраційне свідоцтво на кожну одиницю транспорту. 3. Документ, який містить основні відомості про підприємство, устаткування, прилад, предмет господарського вжитку. *Паспорт годинника*.

паста, и, ж. Речовина різноманітного призначення у вигляді тістоподібної маси. *Зубна паста*.

пастеризува́ти, *у́ю, у́еш, недок. і док.*, *що*. Обробляти харчові продукти нагріванням, щоб знищити в них шкідливі мікроорганізми та зберегти смакові якості, вітаміни.

па́сти, *су́, се́ш, недок., кого*. Доглядати за худобою під час пасіння.

◆ **Па́сти очима** — дивитися пильно, не відриваючи погляду від кого-, чого-небудь.

па́стка, *и, ж.* 1. Пристрій для ловіння звірів і птахів. *Пастка на́ лисиць*. 2. *перен.* Хитрий прийом для заманювання ворога у безвихідне становище.

па́стух, *а́, ч.* Людина, що пасе худобу.

пасува́ти, *у́ю, у́еш, недок., до кого — чого, рідше кому*. Бути зручним для кого-, чого-небудь; відповідати кому-, чому-небудь. *Сумний настро́й не пасує до весело́ї вдачі*.

па́тент, *у, ч.* Документ, що посвідчує авторство на винахід та виключне право на використання його протягом певного строку.

патети́чний, *а, е.* Сповнений пафосу; пристрасний, схвильований.

па́тока, *и, ж.* Густа, тягуча солодка речовина — продукт неповного оцукрювання крохмалю.

патріоти́зм, *у, ч.* Любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність дати них на жертви і подвиги. *Радянський патріотизм*.

па́трoн¹, *а, ч.* Куля або дріб з порохом зарядом і капсуль із запальником, з'єднані гільзою в одне ціле.

па́трoн², *а, ч.* 1. У стародавньому Римі — багата, впливова особа, що брала під своє заступництво вільних незаможних або неповноправних громадян. 2. *перен.* Чий-небудь опікун, захисник.

па́труль, *я, ч.* Невелика група військових або працівників міліції, що доглядає за порядком, безпекою в певному районі.

па́уза, *и, ж.* 1. Коротка перерва в мовленні, у звучанні музичного твору. 2. *перен.* Проміжок, перерва у чому-небудь, між чимсь.

па́фос, *у, ч.* 1. Пристрасний запал, піднесення, а також їх зовнішній вияв. 2. Натхнення, ентузіазм, що їх викликає яка-небудь висока ідея. *Пафос творчої праці*.

пахва́, *й, ж.* Заглиблення під плечовим суглобом між внутрішньою стороною плеча і боком грудної клітки.

па́хнути, *ну, неш, недок.* Видавати який-небудь запах, аромат.

паціе́нт, *а, ч.* Хворий, що звертається до лікаря.

паціо́к, *а́, ч.* Шкідливий гризун родини мишоподібних.

па́ша, *і, ж.* Корм для худоби (підніжний і збережений в сухому вигляді).

па́шті, *шіть, недок.* 1. Виділяти багато жару, тепла. *Розпечені камені па́шать*. 2. *перен.* Бути червоним, гарячим. *Щоки па́шать здоро́в'ям*.

па́ща, *і, ж.* Рот звіра, риби.

па́яти, *я́ю, я́еш, недок., що*. З'єднувати металеві частини за допомогою сплаву — припою.

па́йц, *а, ч.* 1. Клоун у цирку. 2. *перен.* Людина, яка кривляється, поводить без почуття гідності.

пе́вний, *а, е.* 1. На якого можна покластися, якому можна довіритися; достовірний, точний. *Певні відомості*.

2. Який заслуговує повного довіря; неминучий. *Це певний друг*. 3. Впевнений, переконаний. *Бути певним своєї правоти*. 4. Точно визначений. *Певний порядок звітності*. 5. Точно не визначений, якийсь. *До певної міри*.

педаго́г, *а, ч.* Особа, яка займається викладацькою й виховною роботою; дослідник проблем виховання, освіти й навчання.

педа́ль, *і, ж.* Важіль у машинах і музичних інструментах, на який натискають ногою. *Педа́ль велосипеда*.

педіа́тр, *а, ч.* Лікар, спеціаліст з дитячих хвороб.

пейза́ж, *у, ч.* 1. Загальний вигляд якоїсь місцевості; краєвид. 2. Рисунок, картина з зображенням природи. 3. Опис, зображення природи в літературних, музичних творах.

пе́кар, *я, ч.* Робітник, який випікає хлібні вироби.

пе́кло, *а, с.* 1. *міф.* За релігійними віруваннями — місце, куди потрапляють померлі грішники на вічні муки. 2. *перен.* Тяжкі, нестерпні умови життя або праці. *Пекло капіталістичного визиску; спека, жара*.

пекучий, а, е. 1. Розжарений, розпечений. *Пекучі піски*; жаркий. *Пекуче сонце*. 2. *перен.* Який завдає болю, страждань. *Пекуча журба*. 3. Необхідний, нагальний, конечний. *Пекуча потреба*.

пелюстка, и, ж. Окремий листок із віночка квітки.

пенял, а, ч. Довгаста коробочка для зберігання ручок, олівців та іншого учнівського приладдя.

пінзель, зля, ч. Знаряддя для малювання та ін. з наконечником у вигляді пучка щетини, вставленого в рукоятку.

пінсія, і, ж. Щомісячне грошове забезпечення, що видається громадянам у встановлених законом випадках (в разі старості, інвалідності та ін.).

пеня́, і, ж. Грошове стягнення за невиконання чи прострочення договірних або встановлених законом зобов'язань.

пень, пня, ч. 1. Залишок зрубаного або зламаного дерева. 2. *розм.* Нижня частина зіпсованого зуба.

перві́нний, а, е. 1. Який відбувається раніше чого-небудь, перший у ряді інших. *Первинна обробка деревини*. 2. Який являє собою перший ступінь якогось процесу. *Первинна стадія хвороби*. 3. Який є першою ланкою якоїсь організації; низовий. *Первинна комсомольська організація*.

перві́сний, а, е. 1. Який існував у найдавніші періоди історії людства. *Первісна культура*. 2. Який існував спочатку. *Первісний задум твору*.

переби́рати, аю, а́еш, *недок.*, *перебра́ти*, беру́, береш́, *док.* 1. *що.* Розбираючи, сортувати. *Перебирати гриби*. 2. *лише недок.*, *що чим*, *перен.* Рухати то одне, то інше; робити одноманітні рухи чим-небудь. *Перебирати струни*. *Перебирати ногами*. 3. *розм.* Брати більше, ніж треба. 4. *кого*, *перен.*, *розм.* Переодягати кого-небудь. 5. *що.* Брати на себе чийсь обов'язки, справи. 6. Прополювати, проріджувати посів. ◆ **П е р е б р а т и м і р у** — перейти міру в чому-небудь, переборщити.

перебо́рщувати, ую, уеш, *недок.*, **переборщи́ти**, щу́, щийш, *док.*, *розм.* Перевищувати міру в чому-небудь.

перева́га, и, ж. Якість, властивість, що вигідно відрізняє кого-, що-небудь від когось, чогось. *Величезні переваги соціалістичного ладу перед капіталістичним*.

перевáл, у, ч. 1. Найдоступніше для переходу місце в гірському хребті. 2. *с. г.* Глибока оранка, при якій нижній шар землі переміщається на місце верхнього. 3. *перен.* Поворот у розвитку, перебігу чого-небудь. *На останньому перевалі*.

перевáлювати¹, юю, юеш, *недок.*, **перевáляти**, аю, а́еш, *док.* 1. *кого*, *що*, *розм.* Валити підряд усіх або багатьох. 2. *кого*, *що.* Обвалювати в чому-небудь усе або багато чогось. 3. *що.* (шерсть, повсть) Під час переробки валяти ще раз, повторно.

перевáлювати², юю, юеш, *недок.*, **перевáліти**, валю́, ва́лиш, *док.* 1. *що.* Переводити через гірський хребет. 2. *через що.* Долати якусь важку ділянку шляху. 3. *лише док.*, *безос.*, *перен.* (про час) Минути. *Перевалило за північ*.

переверта́ти, аю, а́еш, *недок.*, **переверну́ти**, верну́, ве́рнеш, *док.* 1. *кого*, *що.* Повертати другим боком; (сіно) ворущити; звалювати те, що стояло вертикально. 2. *що*, *перен.* Змінювати що-небудь; робити іншим. 3. *в що*, *на що*, *перен.* Перетворювати на що-небудь інше.

перéвертень, тня, ч. 1. *зневажл.* Людина, що легко міняє свої погляди, переконання. 2. Тварина, що виродилась з масті.

перевéсло, а, с. Скручений пучок соломи для перев'язування снопів.

переві́бори, ів, *мн.* 1. Вибори керівного органу якої-небудь організації, що проводяться через певні проміжки часу. 2. Повторні вибори у випадку скасування перших.

переві́ховувати, ую, уеш, *недок.*, **переві́ховати**, аю, а́еш, *док.*, *кого*. Вихованням прищеплювати кому-небудь інші погляди, норми поведінки.

переві́ряти, аю, а́еш, *недок.*, **переві́рити**, рю, риш, *док.*, *кого*, *що.* 1. З'ясувати точність чого-небудь. 2. Довідуватися про наявність або присутність кого-, чого-небудь. 3. Упевнитися в точності виконання наказу, розпорядження та ін.

переводити, джу, диш, *недок.*, **перевесті**, веду, ведеш, *док.* 1. кого, що. Допомогати перейти через щось; переміщати. 2. що. Змінювати напрям чого-небудь, пересувати щось. *Переводити стрілки годинника.* 3. кого. Зарховувати або призначати до наступного класу, на наступний курс; переміщати на інше місце роботи. 4. що. Переносити, перебивати рисунок, малюнок, креслення. 5. що. Перемінювати в іншому напрямку (розмову, думку). 6. Перепи-сувати грошову суму або майно на інший рахунок або на рахунок іншої особи. 7. Марно, легковажно, не-економно витрачати щось. ◆ П е р е в е с т и д у х — зітхнути, трохи перепочити.

переворот, у, ч. 1. Різка зміна в розвитку чого-небудь. 2. Раптова зміна існуючого суспільно-політичного ладу або зміна уряду.

перевтілюватися, юся, юєшся, *не-док.*, **перевтілитися**, люся, лишся, *док.* Набирати нового вигляду, перетворюватися на кого-, що-небудь.

перев'яз, у, ч. 1: Ремінь, стрічка через плече. 2. Пов'язка через шию для підтримування хворої руки.

перев'язувати, ую, уєш, *недок.*, **перев'язати**, яжу, яжеш, *док.*, кого, що. 1. Обмотуючи що-небудь, стягувати і зав'язувати. 2. Розв'язавши, зав'язувати заново. 3. Накладати пов'язку на рану.

переганяти, яю, яєш, *недок.*, **перегнати**, пережену, переженеш, *док.* 1. кого, що. Випереджати в бігу, в ході, в їзді, в леті. 2. кого, що. Зігнавши з якого-небудь місця, переміщувати на інше; кого, *розм.* переводити з одного місця на друге. 3. що. Розкладати речовини шляхом нагрівання, кип'ятіння. *Переганяти нафту.*

перегинати, аю, аєш, *недок.*, **перегнути**, ну, неш, *док.*, що. 1. Згинати під кутом, навпіл. 2. *перен.* Проїздити, проходити, обгинаючи що-небудь. ◆ П е р е г и н а т и п а л к у — переборщувати, впадати в крайність.

переглядати, аю, аєш, *недок.*, **переглянути**, ну, неш, *док.* 1. що. Уважно, докладно оглядати все; заново

вивчати. *Переглядати рукопис.* 2. що. Нашвидку знайомитися з чим-небудь, читати, передивлятися щось. **переговори**, ів, *мн.* Обмін думками, обговорення чого-небудь з метою з'ясування яких-небудь умов, обставин.

перего́ни, ів, *мн.* Змагання у швидкості їзди, плавання та ін.

передавати, даю, даєш, *недок.*, **переда́ти**, дам, да́си, *док.* 1. що, кому що. Віддавати, вручати кому-небудь. *Передавати записку.* 2. що, кому що. Розповідати кому-небудь про щось почуте, побачене. *Передавати якусь новину.* 3. кому що. Ділитися чим-небудь з кимсь; навчати. *Передавати досвід молодим робітникам.* 4. що, *перен.* Втілювати, змальовувати щось, відтворювати в художньому образі. *Артист зумів передати хвилювання героя; виразити щось. Слово передає думку; наслідувати що. Від-ло передали голос поета.* 5. кому що. Викликати схожий до свого настрої, почуття, захоплювати когось чим-небудь. *Передати почуття радості присутнім.* 6. Давати більше, ніж треба.

передбачати, аю, аєш, *недок.*, **передбачити**, чу, чиш, *док.*, що. Наперед припускати, бачити що-небудь. *Передбачити зміну погоди.*

передержувати, ую, уєш, *недок.*, **передержати**, жу, жиш, *док.* 1. кого, що. Тримати довше, ніж належить. *Передержати фотографію у проявнику.* 2. Тримати кого-небудь десь протягом певного часу.

передмістя, я, с. Житловий район, що прилягає до міста, але не входить в його межі.

передмова, и, *жс.* 1. Невеликий розділ на початку книжки, що містить відомості про видання чи його автора. 2. Вступні відомості перед викладом.

передній, я, е. 1. Який міститься попереду. 2. Який пересувається попереду інших.

передовий, а́, е́. 1. Який іде, рухається попереду. 2. Який перевищує інших рівнем свого розвитку. П е р е д о в а с т а т т я — керівна редакційна стаття в газеті, журналі. вмішувана на першому місці.

передоручати, *аю, аеш, недок., передоручити, учу, учиш, док., що кому.* Доручати іншому виконання того, що повинен був здійснити сам.

передплата, *и, ж., чого і на що.* Складення угоди про надсилання друкованого видання з попередньою оплатою.

передумова, *и, ж.* Попередня умова існування, виникнення, діяння чого-небудь; вихідний пункт якогось міркування.

передчасний, *а, е.* Який наступив раніше, ніж належить, раніше визначеного строку. *Передчасна радість.*
передчуття, *я, с.* Неясне сподівання чого-небудь такого, що може настати.

переживати, *аю, аеш, недок., пережити, живу, живеш, док. 1. кого.* Жити довше, ніж хто-небудь, після смерті кого-небудь або загибелі когось. **2. що.** Жити, існувати певний час, під час певних подій. *Пережити незабутні дні.* **3. що.** Зазнавати якого-небудь почуття. *Переживати творчу радість.* **4. без додатка.** Відчувати хвилювання. **5.** Знаходити в собі сили перенести щось.

перейти, *ткуч, ч.* Залишко минулого, віджилого, застарілого, який не відповідає сучасним нормам життя.

перезрівати, *аю, аеш, недок., перезріти, ію, іеш, док.* Ставати надто сплним; *перен.* Досягати вищого ступеня розвитку, який межує з розкладом або переходом в інший стан.

переїзд, *у, ч. 1.* (дія) Переміщення за допомогою засобів пересування. **2.** Час, потрібний, щоб переїхати з місця на місце. *Переїзд тривав десять хвилин.*

переймати, *аю, аеш, недок., перейняти, перейму, переймеш, док. 1. кого, що.* Наздоганяючи, затримувати когось; ловити. *Переймати чийсь погляд.* **2. що від кого.** Запозичати. *Переймати досвід.* **3. Охоплювати якимсь почуттям, настроєм. *Хвилювання перейняло жінку.* **4. що на себе.** Брати. *Перейняти на себе провину.***

переказ, *у, ч. 1.* Усна розповідь про минуле, що передається з покоління в покоління; виклад своїми словами прочитаного або почутого. **2.** Пере-

силання грошей поштою, через банк; бланк для такого пересилання.

перекладати, *аю, аеш, недок., перекласти, аду, адеш, док., що. 1.*

1. Класти на інше або в інше місце. **2. на кого, перен.** Звільнивши когось від чого-небудь, покласти на іншого.

3. Виразити іншими засобами. *Перекладати мелодію на ноти.*

4. Передавати текст або усне висловлювання засобами іншої мови.

Перекласти вірш українською мовою. **5. чим.** Класти що-небудь між чимось. *Перекласти ґруші сіном.*

переключати, *аю, аеш, недок., переключити, ючу, ючиш, док., що. 1.*

1. За допомогою приладу, апарата змінювати силу, напрямок чого-небудь.

Переключати швидкість. **2. перен.**

Спрямовувати в інший бік. *Переключати увагу на щось;* переводити на інший вид роботи. *Переключити завод на виробництво іншої продукції.*

переківувати, *ую, уеш, недок., переківати, ую, уєш, док., кого, що. 1.*

1. Заново підковувати. **2. перен.** Докорінно змінювати; перевиховувати.

переконувати, *ую, уеш, недок., переконати, аю, аеш, док., когов чому.* Доводити комусь правильність чого-небудь.

перекотіпóле, *я, с.* Степова або пустельна рослина, яка після досягання плодів відривається від кореня і перекочується по землі вітром.

перекривати, *аю, аеш, недок., перекрити, ію, ієш, док., що. 1.*

1. Перевершувати, перевищувати. *Перекривати норму;* голосом, звуками заглушати інші голоси, звуки. **2.** Покривати заново. *Перекривати хату.*

3. Перегороджувати доступ до чого-небудь, загороджувати, закривати дорогу.

перекривляти, *яю, яєш, недок., перекривіти, ивлію, ивиш, док., кого, що. 1.*

1. Робити косим, кривим. **2.** Наслідувати чийсь рухи, міміку, мову з метою висміяти, передражнити кого-небудь.

перекриття, *я, с. 1.* (дія) Перекривання чого-небудь. **2.** Частина будівлі, що є склепінням її або яка

відділяє поверхи один від одного.

перекрúчувати, *ую, уєш, недок., перекрутити, учу, ўтиш, док., що. 1.*

1. Над-

то сильно, надмірно закручувати; надто сильно закручуючи, псувати. *Перекрутити кран.* 2. *перен.* Неправильно передавати, не точно відтворювати щось. *Перекручувати факти.*

перелива́ти, аю, аєш, *недок.*, **перели́ти**, ллю, ллєш, *док.* 1. *що.* Лити рідину з одної посудини в іншу. 2. *що і без додатка.* Наливати більше, ніж треба. 3. *лише недок., чим.* Виблискувати різними кольорами. *Переливати всіма барвами райдуги.*

◆ **Переливати** з пусто-го в порожнє — вести пусті, беззмістовні розмови.

перелицо́вувати, ую, уєш, *недок.*, **перелицо́вати**, юю, юєш, *док.*, *що.* Перешивати одяг, роблячи з вивороту лицьову сторону; *перен.* переробляти що-небудь на новий лад. *Перелицювати стару п'єсу.*

перелом, у, ч. 1. (дія) Ламання, при якому утворюються частини з цілого. 2. Місце зламу. 3. (про світлові промені) Відхилення, зміна напрямку при переході з одного середовища в інше. 4. *перен.* Різка зміна в ході якогось процесу; злам. *Перелом у хворобі.*

переля́к, у, ч. Те саме, що ляк. **перемага́ти**, аю, аєш, *недок.*, **перемо́гти**, ожу, о́жеш, *док.*, *кого, що.* 1. Вигравати біій або війну; наносити поразку; (у змаганнях, грі) ставати першим. 2. *перен.* Переборювати, долати труднощі.

перемика́ч, а, ч. Пристрій для зміни напрямку електричного струму по різних лініях розгалуження кола, а також зміни напрямку потоку рідини, газу.

перемі́р'я, я, с. Тимчасове припинення військових дій на підставі угоди між воюючими сторонами.

перемі́тий, а, е. Заново вимитий. ◆ **Я к п е р е м і т і** — дуже гарні, один кращий від іншого.

перемі́на, и, ж. 1. Зміна, що сталася в кому- або чому-небудь. 2. Те саме, що зміна 5.

перемо́га, и, ж. Успіх у бою, повна поразка військового противника. *Перемога радянського народу у Великій Вітчизняній війні.*

перемудро́вувати, овую, овуєш, *недок.*, **перемудра́ти**, ую, уєш і **перемуд-**

рі́ти, рю, рійш, *док.* 1. *без додатка* Зробити, сказати що-небудь, надмірно ускладнивши, заплутавши. 2. *кого.* Перехитрити.

перенасі́чувати, ую, уєш, *недок.*, **перенаси́ти**, ичү, итиш, *док.*, *що.* Надто насичувати; додавати чого-небудь більше, ніж треба.

перені́сся, я, с. Верхня частина носа, що міститься між очима і прилягає до лоба.

перебо́лік, у, ч. Новий, повторний облік для перевірки наявності, кількості чого-небудь. *Переблік товарів.* **пересо́мислювати**, юю, юєш, *недок.*, **пересо́мислити**, лю, лиш, *док.*, *що.* Осмислювати заново, по-іншому.

переоці́нка, и, ж. 1. Встановлення нових цін. 2. *перен.* Нова, інша оцінка кого-, чого-небудь.

перéпис, у, ч. 1. Зняття рукописної копії з чого-небудь. 2. Опис всього або великої кількості чого-небудь; масовий облік населення, устаткування та ін. на певний момент.

перепідгото́вка, и, ж. Підготовка з метою вдосконалення в чому-небудь. **перепіка́ти**, аю, аєш, *недок.*, **перспекті́**, ечу́, ечєш, *док.*, *що.* Надто довго пекти; псувати таким печінням. **перепла́чувати**, ую, уєш, *недок.*, **переплати́ти**, ачу́, атиш, *док.*, *що і без додатка.* Платити більше, ніж належить.

переплу́тувати, ую, уєш, *недок.*, **переплу́тати**, аю, аєш, *док.*, *що.*

1. Плутати, безладно сплітаючи. 2. Неправильно передавати зміст чого-небудь. 3. *також без додатка.* Помилково сприймати одне за інше. **перепов́нений**, а, е. 1. Надміру повний, битком набитий. *Переповнений зал.* 2. *чим., перен.* Сповнений. *Переповнений райдугожними мріями.*

переполо́х, у, ч. Загальна раптова тривога, хвилювання.

перепо́на, и, ж. Перешкода, перепорода. *Водна перепона.*

перепочи́нок, ику, ч. Короткий відпочинок; зупинка, перерва в чому-небудь. *Не давати ворогові перепочинку.*

перепра́ва, и, ж. 1. (дія) Переїзд або перехід (звичайно через річку). 2. Місце, де переїздять або переходять.

перепро́шувати, ую, уєш, *недок.*,

перепросіти, ошú, óсиш, *док.*, *кого*. Просіти вибачення, пробачатися.

перéрва, и, *ж.* 1. Проміжок часу, на який припиняється дія, робота, зупиняється розвиток чого-небудь.

2. Час для відпочинку від роботи, навчальних занять, проміжок часу між двома днями вистави та ін. 3. Роз'єднання чогось на частини; пропуск у чому-небудь суцільному.

переривáти¹, áю, áеш, *недок.*, **перервáти**, вú, вéш, *док.* 1. *що*. Ривком розділяти що-небудь на частини; розривати. *Перервати фінішну стрічку*. 2. *що і без додатка*. Припиняти дію, розвиток чого-небудь. *Перервати пісню*; (слова) уривати.

переривáти², áю, áеш, *недок.*, **перерíти**, íю, íеш, *док.*, *що*. 1. Розривати, перекопувати. 2. *розм.* Перегортати, перекидати, шукаючи чого-небудь.

переробля́ти, яю, я́еш, *недок.*, **переробíти**, роблю, рóбиш, *док.*, *що*. 1. Перетворювати в інший продукт. *Переробляти сировину*. 2. Раніше виготовлене зробити іншим. *Переробити сукню*. 3. *лише док.* Виконати, зробити все, геть чисто. *Всього не переробити*.

перерозпóділ, у, ч. Розподіл заново, по-іншому.

пересáдка, и, *ж.* 1. (дія) Садіння викопаних рослин на новому місці. 2. Лікувальний метод, що полягає в перещепленні живому організмові хірургічним способом здорових органів або тканин іншого. 3. Перехід з одного виду транспорту на інший для дальшого пересування в дорозі.

пересвídчуватися, уюся, уешся, *недок.*, **пересвídчитися**, чуся, чишся, *док.*, *в чому*. Перекопуватися в чому-небудь; впевнюватися; приходити до висновку завдяки якимсь доказам.

Пересвiचितися в своїй правоті.

переселя́ти, яю. я́еш, *недок.*, **переселíти**, селю, сéлиш, *док.*, *кого*. Переводити кого-небудь на інше місце проживання.

пересилáти, áю, áеш, *недок.*, **переслáти**, ешлю, ешлéш, *док.*, *що*. Передавати, посилати кому-небудь через когось, із кимсь. *Переслати поклін*.

пересихáти, áе, *недок.*, **пересóхнути**, не, *док.* 1. Втрачати вологу, ставати дуже сухим; висихати. *Річка пере-*

сохла. 2. Ставати сухішим, ніж треба, або цілком сухим. *Білизна пересохла*.

пересідáти, áю, áеш, *недок.*, **пересéсти**, сяду, сядеш, *док.* 1. Уставши з одного місця, сідати на інше. 2. Переходити з одного виду транспорту на інший для дальшого пересування в дорозі.

пересікáти, áю, áеш, *недок.*, **пересікíти**, ічú, ічéш, *док.* 1. *що*. Розсікати, розділяти на частини. 2. *що*. Переходити через що-небудь, поперек чого-небудь. 3. *лише док.*, *кого*, *розм.* Сильно побити, висікти всіх або багатьох; порубати, посікти всіх або багатьох.

пересічíний, а, е. Який нічим не виділяється; звичайний, середній.

переслídувати, ую, уеш, *недок.*, *кого*, *що*. 1. Невідступно йти, гнатися за ким-небудь. *Переслiдувати ворога*. 2. *перен.* Утискати, гнобити кого-небудь. 3. *перен.* Не кидати кого-небудь, не давати спокою комусь (про думки, почуття та ін.). *Одна думка переслiдує хлопця*.

переспívувати, ую, уеш, *недок.*, **переспíváти**, áю, áеш, *док.*, *що*. 1. Співати все або багато чого-небудь. 2. *лише док.* Закінчити співати. 3. Співати краще, довше від когонебудь. 4. *перен.* Переповідати, переказувати заново відоме, сказане, написане, почуте або прочитане.

переставля́ти, яю, я́еш, *недок.*, **перестáвити**, влю, виш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Ставити щось на інше місце. 2. Ставити по-іншому. 3. *перен.* Призначати на якусь посаду кого-небудь іншого або перекидати кого-небудь на іншу посаду.

перестарíлий, а, е. 1. Дуже старий. 2. Який не відповідає духові часу; застарілий.

перестерігáти, áю, áеш, *недок.*, **перестерегíти**, ежú, ежéш, *док.*, *кого*. Остерігати, застерігати від чого-небудь; попереджати про щось.

пересто́ювати, юю, юеш, *недок.*, **перестóяти**, óю, óіш, *док.* 1. *що і без додатка*. Стояти, чекаючи закінчення чого-небудь. *Перестояти дощ*. 2. *лише док.*, *кого*, *що*, *перен.* Перезити. *Похиле дерево здорове перестойть*. 3. *без додатка*. (про їжу) Надто довго стояти, псуватися.

перестраховуватися, уюся, уєшся, *недок.*, **перестраховатися**, уюся, уєшся, *док.* 1. Поновити страхування. 2. *перен.*, *розм.* Передбачливо забезпечувати себе від можливої відповідальності за небажані наслідки.

переступати, аю, аєш, *недок.*, **переступити**, ступлю, ступиш, *док.* 1. *що, через що.* Ступнувши, опиняється по другий бік чого-небудь. **Переступити колоду.** 2. *перен.* Долати які-небудь труднощі. **Переступити перші шаблі науки;** (закон, звичай, правила) порушувати. **Переступити повноваження.** 3. *безос.*, *перен.* Минати. **Дідові вже за вісімдесятий переступило.** 4. *лише док.*, у сполуч. із словами за поріг, за двір. Вийти з приміщення, з двору. 5. *що і без додатка.* Зробити більше, ніж прийнято, можливо. **Переступити норму.**

пересувати, аю, аєш і **пересобувати**, ую, уєш, *недок.*, **пересунути**, ну, неш, *док.*, *що.* Сунучи, перемішати що-небудь з одного місця на інше. **◆ Ледве пересувати ноги** — повільно, через силу йти, рухатися.

перетворювати, юю, юєш, *недок.*, **перетворити**, творю, тво́риш, *док.* 1. *кого, що в кого, в що, на кого, на що.* Надавати нового вигляду, обертати на щось інше. **Ніколи не перетворити народ у рабів;** докорінно змінювати. **Перетворювати природу.** 2. *що.* Робити здійсненим, втіленим. **перетравлювати**, юю, юєш, *недок.*, **перетравити**, травлю, трави́ш, *док.*, *що.* 1. Засвоювати в процесі травлення. **Шлунок перетравлює траву.** 2. *перен.*, *розм.* Осмислювати, засвоювати, сприймати. **Перетравити прощитане.**

перетягати, аю, аєш, *недок.*, **перетягти** і **перетягнути**, тягну́, тягне́ш, *док.*, *кого, що.* 1. Тягти з одного місця на інше. **Перетягнути в куці пораненого.** 2. Переважувати. 3. Туго зв'язувати. 4. Натягати сильніше, ніж слід. **Перетягнув пружину.**

переклашувати, ую, уєш, *недок.*, **переклашувати**, ую, уєш, *док.*, *що.* Передавати чий-небудь слова, висловлювання в дещо зміненому вигляді. **перехідний**, а́, е́. 1. Який є переходом від одного стану до іншого; про-

міжний. **Перехідна доба.** 2. (про прапор, приз) Який передається новому переможцеві у змаганні. 3. *спец.* Який перераховується з операційного року на другий. **Перехідні суми.** 4. *грам.* Про дієслово, що вимагає після себе додатка в знахідному відмінку.

переховувати, ую, уєш, *недок.*, **переховати**, аю, аєш, *док.* *кого, що.* 1. Укривати якийсь час, ховати кого-, що-небудь від когось. 2. Ховати знову, в інше місце. 3. Приховувати, щоб зберегти. 4. Оберегаючи, не давати пропасти, зникнути.

переходити, джу, диш, *недок.*, **перейти**, перейду́, перейдеш, *док.* 1. *що, через що.* Йти з одного місця в інше; проходити якийсь простір. 2. Міняти місце роботи. **Перейти працювати на завод.** 3. Закінчивши якийсь клас, курс, ставати учнем наступного класу, студентом вищого курсу. **Перейти на четвертий курс інституту.** 4. *до кого — чого.* Діставитися кому-, чому-небудь. **Влада перейшла до рук трудящих.** 5. *на кого.* Передаватися кому-небудь. 6. *що, через що.* Йдучи, перебиратися через що-небудь або на другий бік чого-небудь. **Перейти через міст.** 7. *в що, до чого.* Починати діяти по-іншому. **Переходити в наступ.** 8. *на що.* Змінювати методи роботи, спосіб виробництва. **Перейти на нове планування.** 9. *що.* Просуваючись, залишати щось позаду. **Перейти село.** 10. *без додатка.* Зникати. **Хмари перейшли.** 11. *що.* Перевищувати. **Сила землетрусу перейшла на сьомий бал.** 12. *в що.* Перетворюватися на що-небудь. **Вечір переходив у ніч.** 13. (про час) Минати, проходити. **Перейшли віки.** **◆ Переходити з рук у руки** — перебувати то в одного, то в іншого.

перехоплювати, юю, юєш, *недок.*, **перехопити**, хоплю́, хопи́ш, *док.* 1. *кого.* Ловити, затримувати кого-небудь; перерізувати дорогу кому-небудь. **Перехопити ворога.** 2. *що.* Переймати, забирати. **Перехопити записку.** 3. *перев.* *док.*, *перен.* Підмітити чий-небудь погляд, рух та ін. **Перехопити погляд співрозмовника.** 4. *що, розм.* Закушувати на-

швидко. 5. (в розмові, один одного) Перебивати, переривати.

перехресний, а, е. 1. Який перетинає що-небудь; який перехрещується з чим-небудь. 2. Який ведеться з кількох пунктів по одній цілі. *Перехресний вогонь*. 3. (про розмову, допит та ін.) Який здійснюється одночасно різними людьми.

перець, рцю, ч. Рослина, а також плоди її, що мають гострий пекучий смак і вживаються як приправа.

◆ **Д а т и** (в с и п а т и) **п е р ц ю** **к о м у** — виляяти, провчити кого-небудь; побити когось.

перечити, чу, чиш, *недок.* 1. *кому*. Заперечуючи що-небудь, не погоджуватися з кимсь; говорити, діяти наперекір. 2. *чому*, *розм.* Не відповідати, суперечити. *Ця думка перечить логіці*.

перешійок, йка, ч. Вузька смуга землі, що сполучає материк з півостровом або два материка.

перешкода, и, ж. 1. Те, що перепиняє рух, дію. *Туристам у поході довелося побороти чимало перешкод*. 2. *перек.* Те, що заважає здійсненню чого-небудь. *Подолати всі перешкоди*.

періла, ріл, мн. Невисока огорожа по краю сходів, балкона, моста.

періна, и, ж. Спеціально зроблений мішок з пір'ям або пухом, що використовується для спання або для вкривання.

перипетія, ї, ж. Раптова зміна в житті людини, в якійсь події; несподіване ускладнення сюжету в художньому творі; *звичайно в мн.* переживання, складні життєві обставини.

період, у, ч. 1. Проміжок часу, протягом якого відбувається що-небудь.

2. Історичний етап у суспільному або культурному розвитку країни, народу, що характеризується визначними подіями, явищами або процесами. *Період розгорнутого будівництва комуністичного суспільства*.

періодичний, а, е. Який відбувається через певні проміжки часу, повторюється. *Періодичні припливи води*.

◆ **П е р і о д и ч н а** **п р е с а** — журнали, газети, які виходять регулярно, у визначений час.

перламутр, у, ч. Цінна речовина з мінливим забарвленням, яка творить внутрішній шар черепашок

і вживається для виготовлення різних прикрас.

перліна, и, ж. 1. Зерно дорогоцінної перламутрової речовини білого або рожевого кольору, яке добувається з черепашок деяких молюсків.

2. *перен.* Щось особливо цінне, чисте, витончене, красиве.

перманентний, а, е. Який триває безперервно; постійний.

перо́, а́, с. 1. Рогове утворення на шкірі птахів з порожнистим стрижнем і пухнастими відростками по боках. 2. Зігнута металева пластинка із загостреним і розщепленим кінцем, що вживається для писання чорнилом або тушшю. 3. *перен.* Як символ письменницького хисту. *Мати гостре перо*. ◆ **В о л о д і т и** **п е р о м** — пишучи, майстерно викладати свої думки.

перон, у, ч. Майданчик уздовж колії, біля якого зупиняється поїзд на залізничній станції; пасажирська платформа.

перпендикулярний, а, е. Який розташований під прямим кутом до чого-небудь.

персо́на, и, ж. 1. *звичайно ірон.* Поважна, високопоставлена особа. 2. Особа, їдець. *Обід на дев'ять персон*.

персона́ж, а, ч. Дійова особа в літературному творі.

персона́л, у, ч. Особовий склад, колектив працівників установи, підприємства.

перспекті́ва, и, ж. 1. Вид у далину, панорама, що відкривається з якогось віддаленого пункту спостереження.

2. *перен.* Те, що передбачається, плани, види на майбутнє. *Перспективи розвитку народного господарства*.

3. Спосіб зображення на площині об'ємних предметів такими, якими бачимо їх у дійсності.

пе́рстень, персня, *рідко* пе́рстєня, ч. Кільце з дорогого металу, оздоблене коштовним каменем, що його носять на пальці.

перу́ка, и, ж. Головний покрив з чужого або штучного волосся; парик.

першо́класний, а, е. Найкращої якості, дуже добрий. *Першокласний трактор*. *Першокласний майстер*.

петля́, ї, ж. 1. Кінець мотузки, шнура, нитки, складений і зав'яза-

ний кільцем; проріз на одязі для застібання гудзиків. 2. *перен.* Закрути, повороти річки, дороги і рух по них. **Мертва петля** — фігурний політ літака по замкнутій кривій у вертикальній площині.

печаль, і, ж. Почуття суму і скорботи.

печатка, и, ж. 1. Невеликий предмет з різьбленим зворотним зображенням якихось знаків для відтворення їх на м'якому матеріалі (на воску, сургучі) або за допомогою фарби. 2. Відтиск таких знаків на чому-небудь з метою засвідчити, підтвердити щось.

печера, и, ж. Порожнина під землею, в горі, яка утворилася внаслідок дії підземних вод або вулканічних процесів.

п'єдестал, у, ч. Підвищення, на якому встановлюється статуя, скульптура. ◆ **Скинути з п'єдесталу** — позбавити високого становища, авторитету.

п'єса, и, ж. Драматичний твір, звичайно призначений для театральної вистави, або невеликий музичний твір.

пил, у, ч. Найдрібніші сухі частинки твердих тіл, що можуть носитися в повітрі або вкривати що-небудь.

пиляти, яю, яєш, *недок.* 1. *що і без додатка.* Розрізувати пилюкою дерево. 2. *без додатка, перен., розм.* Невдало грати на музичному, переважно смичковому інструменті.

пильний, а, е. 1. Який відзначається увагою, спостережливістю. 2. Дуже уважний. *Пильне вухо*; невиспущий, недремний. *Пильні вартові кордони*; (про погляд) зосереджений.

3. Який не терпить зволікання, вимагає термінового, негайного виконання. *Пильна справа*. 4. Старанний, ретельний. *Пильний працівник*.

пильнувати, ую, уєш, *недок.* 1. *що.* Стерегти, охороняти. *Пильнувати кордони*. 2. *що, чого.* Наглядати, стежити за чим-небудь. *Пильнувати чистоти*. 3. *кого.* Піклуватися про когось. *Пильнувати хворого*.

пиріг, рога, ч. Печений виріб із тіста з начинкою.

писати, пишу́, пишеш, *недок.*, *що і без додатка.* 1. Зображати рукою на папері літери, цифри та ін.

2. Складати на письмі якийсь текст. 3. Займатися літературною діяльністю. 4. Малювати. *Писати картину*.

письменник, а, ч. Той, хто пише художні літературні твори.

письменство, а, с. 1. Літературна діяльність. 2. Сукупність писемних, літературних пам'яток певної епохи.

◆ **Красне письмо**, *заст.* — художня література.

письмо, а, с. 1. *лише одн.* Уміння писати; уміння писати й читати, грамота. 2. *лише одн.* Графічні знаки, здатні передавати мову. *Таємне письмо*. 3. *лише одн.* Зовнішній вигляд написаного рукою; почерк. *Нечітке письмо*. 4. (у живописі) Засоби створення малюнка.

питання, я, с. 1. Усне або письмове звертання, що вимагає відповіді. 2. Проблема, предмет, що вимагають з'ясування, дослідження чогось. *Питання успішності учнів*.

питати, аю, аєш, *недок.* 1. *кого, чого, в кого.* Ставити питання. 2. *про кого і без додатка.* Довідуватися про когось, що-небудь. *Питати про товариша*. 3. *кого, що, чого.* Шукати, розвідувати, просити. *Питати поради*. 4. *з кого.* Вимагати відповідальності за дії, вчинки тощо.

п'яту, п'ю, п'єш, *недок.*, *що.* Ковтати яку-небудь рідину.

піха, и, ж. Надмірно висока думка про себе і зневажливе ставлення до інших.

пишатися, аюся, аєшся, *недок.*

1. *ким, чим.* Відчувати гордість за когось-небудь, бути сповненим гордості за щось; мати внутрішнє задоволення. 2. *без додатка.* Красуватися. *Пишається жито в полі*.

3. Зазнаватися, виявляючи зверхність у поведінці, вчинках.

пiшний, а, е. 1. Розкішний, багатий. *Пишні палати*; нарядний, красивий. *Пишна весна*. 2. Високомовний. *Пишні фрази*. 3. Який перебуває у розквіті, дуже врожайний. *Пишний урожай*. 4. Пихатий, бундючний.

5. (про збіжжя, волосся та ін.) Густиий, буйний. 6. (про людину) Повний, в'язний. 7. Добре пошитий із коштовних матеріалів. *Пишне убрання*.

8. Який має різноманітність вияву. *Пишні барви*.

південь¹, дня, ч. Середина дня; час найвишого стояння сонця над горизонтом; дванадцята година.

південь², дня, ч, 1. Одна з чотирьох сторін світу; протилежна північ. 2. Місцевість, що лежить у протилежній до півночі стороні світу.

північ¹, ночі, ж. Середина ночі; момент нижньої кульмінації сонця, з якого починається доба; двадцять четверта година.

північ², ночі, ж. 1. Одна з чотирьох сторін світу; протилежна південь. 2. Місцевість, що лежить поблизу північного полюса.

півфінал, у, ч. Гра в спортивних змаганнях, що передує фіналу.

підб'вати, аю, аєш, *недок.*, підб'вати, підб'ю, підб'єш, *док.* 1. що і без додатка. Прибивати щось зісподу чогось або до чогось. Підбивати підметки. 2. підшивати що-небудь тепле під одяг. Підбивати пальто хитром. 3. що. Ранити пострілом. Підбити зайця. 4. тільки *док.*, що. Ударом пошкодити щось. Підбити око. 5. що. Злегка вдаряючи, робити пухким, збивати що-небудь. Підбивати подушки. 6. що. Підводити підсумки; підсумовувати. 7. лише *недок.*, кого на що, *перен.* Намовляти на щось лихе, підбурювати, під'юджувати.

підб'рати, аю, аєш, *недок.*, підб'рати, підберу, підбереш, *док.* 1. що. Піднімати щось розкидане; прибирати викопану городину. Підбрати викопану моркву. 2. кого, що. Знаходити щось кинуте і брати собі. Підбрати щось на дорозі. 3. що. Піднімати, підтягати (про одяг). Підбрати поли; ховати під себе ноги; стискати, стулювати губи. 4. що. Добирати потрібне, відповідне чому-небудь. 5. Відтворювати мелодію або створювати музику до певного тексту. Підбрати власний мотив.

підборіддя, я, с. Виступ нижньої частини обличчя, що утворюється щелепою.

підб'рувати, юю, юєш, *недок.*, підб'рувати, рю, риш, *док.*, кого. Підмовляти робити щось, спонукати до якихось дій, настроювати проти кого-, чого-небудь.

підв'ал, у, ч. 1. Приміщення в будинку під першим поверхом, найчастіше нижче рівня землі. 2. Стаття, що займає нижню частину газетної сторінки.

підвіконня, я, с. Дошка, плита, вправлена в нижню частину віконного отвору.

підв'ладний, а, е. Який перебуває під чієюсь владою, залежить від кого-, чого-небудь; *перен.* який зумів підкорити, підпорядкувати собі. Нам підв'ладні ріки і моря.

підводити, джу, диш, *недок.*, підвести, едү, дэш, *док.* 1. кого до чого. Ведучи, наближати до когось. Підводити до стола. 2. кого, що. Піднімати кого-небудь або що-небудь на якусь висоту, допомогати встати. Підвести хворого на ноги. 3. кого. Пояснюючи, переконуючи, готувати сприйняти якусь думку, ідеї. Підвести маси до революції. 4. кого, розм. Не виправдовувати чий-небудь надій, сподівань. Підвести товаришів. 5. Будувати, споруджувати. Підвести фундамент. ◆ Підвести базу, ґрунт — створити сприятливі умови для чогось.

підводний, а, е. 1. Призначений для діяння під водою. Підводний човен. 2. Який знаходиться, росте або живе під водою. Підводні рослини. ◆ Підводне каміння — непередбачена перешкода.

підган'яти, аю, аєш і підгонити, юю, ниш, *недок.*, підігнати, піджену, підженеш, *док.* 1. кого, що. Гонячи, наближати до чого-небудь. 2. кого, що. Квапити кого-небудь, спонукати робити щось швидше. 3. що. Робити таким, щоб відповідало одне одному за розмірами; приганяти, припасовувати що-небудь до чогось.

підгнати, аю, аєш, *недок.*, підігнути, дігну, дігнеш, *док.*, що. Загинати всередину або під кого-, що-небудь; підбирати під себе. Підгинати під себе ноги.

підгортати, аю, аєш, *недок.*, підгортати, гортну, гортнеш, *док.* 1. що. Підсувати що-небудь під когось, щось. Підгортати солому під ноги. 2. звичайно *док.*, кого. Навалившись, придавлювати своєю вагою кого-, що-небудь. 3. що. Загинати краї одержі всередину, під щось.

4. що. Підгинати. Підгортати ноги під себе. 5. що. Нагортати землю до стебел; підсипати.

підготов́ка, и, ж. 1. Запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності. *Фізична підготовка*. 2. (дія) Готування всього необхідного до чого-небудь. *Підготовка до зими*.

підживлювати, юю, юєш, і **підживляти**, яю, яєш, *недок.* **підживити**, живлю, живиш, *док.*, *кого*, *що* і *без додатка*. 1. Додавати сили, бадьорості. *Удача підживлювала сили*. 2. *розм.* Годувати потроху або додатково. *Підживлювати птахів*. 3. *с. г.* Вносити в ґрунт добрива. 4. *що, перен.* Додавати життєвих сил. *Дощ підживив городину*.

підкида́ти, аю, аєш, *недок.*, **підкинути**, ну, неш, *док.* 1. *кого, що*. Піднімати поштовхами догори, кидати вгору. *Підкидати м'яч*; (порох) збивати. 2. *звичайно док.*, *що*. Скинути на плече. *Підкинути автомат*. 3. *що*. Додавати, кидати кудись додатково. *Підкинути дров у грубку*. 4. *що кому*. Тайкома підкладати, залишати щось, щоб нашкодити кому-небудь. **підклада́ти**, аю, аєш, *недок.*, **підкла́сти**, аду́, адеш, *док.* 1. *що*. Класти що-небудь під щось. *Підкласти руку під голову*. 2. *чого, що*. Додавати чого-небудь. *Підкладати хмизу в огнище*.

підкладка, и, ж. 1. Матеріал, підшитий зісподу одягу чи якої-небудь речі. 2. Те, що підкладають під щось для опори. *Поставити копці сіна на підкладках, щоб не гнило*.

підко́ва, и, ж. 1. Металева вигнута пластина, що прибивається до копита коня. 2. Металева пластинка, що набивається на спід взуття.

підко́пувати, ую, уєш, *недок.*, **підкопа́ти**, аю, аєш, *док.*, *що*. 1. Розривати, розкопувати землю під чимсь; копаючи, робити прохід. 2. Поступово своїми неприхильними діями шкодити комусь.

підко́ряти, яю, яєш, *недок.*, **підко́рїти**, корю́, ко́риш, *док.* 1. *що*. Освоювати що-небудь, робити корисним для себе. *Підкоряти сили природи*. 2. *кого, що*. Силою захоплювати країну, місто; завойовувати. 3. *кого, перен.* Викликати своєю поведін-

кою, поведінням з людьми захоплення, прихильність. *Підкоряти своєю чемністю*.

підко́шувати, ую, уєш, *недок.*, **підко́сити**, ошу́, осиш, *док.* 1. *що*. Викошувати потроху, частково. 2. *кого, перен.* Позбавляти сили, бадьорості, спричинитися до смерті. *Куля підкосила бійця*.

підкрéслювати, юю, юєш, *недок.*, **підкрéслити**, лю, лиш, *док.*, *що*. 1. Проводити ризику під текстом, словом. 2. У мовленні наголошувати на чому-небудь.

підкрі́плення, я, с. 1. Те, що надає сили, бадьорості. *Подати нові факти для підкріплення доказів*. 2. Додаткові сили для зміцнення чогось. *Військове підкріплення*.

підкру́чувати, ую, уєш, *недок.*, **підкру́тити**, учу́, ўтиш, *док.* 1. *що*. Крутити, робити тугішим. 2. *що*. Крутити, загвинчуючи або загинаючи ввєрх. *Підкручувати вуся*. 3. *кого, перен.*, *розм.* Умовляти, спонукати когось до чогось.

підку́повувати, ую, уєш і **підкупа́ти**, аю, аєш, *недок.*, **підкупіти**, куплю, кўпиш, *док.*, *кого*. 1. Давати комусь гроші або подарунки, щоб притягти його на свій бік. 2. *перен.* Викликати в когось прихильне ставлення до себе.

підле́глий, а, е. 1. Який залежить від кого-, чого-небудь, підпорядкований комусь, чомусь. 2. У значенні ім. Людина, що перебуває під владою когось або в адміністративній залежності від кого-небудь.

підле́сливий, а, е. Який запобігає перед ким-небудь надмірно, незаслужено вихваляє когось, щоб піддобритися.

підлі́ва, и, ж. Рідка приправа до страви; соус.

підлі́ток, тка, ч. Хлопчик або дівчинка років 12—16.

підло́га, и, ж. Покриття в приміщеннях, по якому ходять і на якому стоять меблі.

підме́тка, и, ж. Підшва, яку прикріплюють до половини ступні у взутті.

підмі́нний, а, е. Який підмінє іншого. *Підмінний майстер*.

підмо́ва, и, ж. Підбурювання, намова до чогось.

підмога, и, ж. 1. Підтримка, допомога. *Йти на підмогу*. 2. Додаткові військові сили, які допомагають у бойових діях.

піднебіння, я, с. Верхня частина ротової порожнини в людини і хребетних тварин.

піднісений, а, е. 1. Який піднято догори. 2. Сповнений душевного піднесення, збуджений; (про промову) пишномовний, високомовний.

підніжжя, я, с. 1. Нижня частина пам'ятника; п'єдестал. 2. Нижня частина гори; підшова.

піднімати, аю, аєш, *недок.*, **підняти**, німу, німеш, *док.* 1. кого, що. Переміщати на вище місце. *Вітер піднімає кучугури снігу*. 2. що. Допомогати розвиткові. *Підняти урожай*. 3. кого. Допомогати кому-небудь звестися на ноги; що. нагнувшись, брати з землі. *Підняти колосок*. 4. кого. Примушувати сигналом рушити з місця. *Підняти полк*.

5. що, перен. Збільшувати. *Підняти ціну*. **6. кого, перен.** Підносити, якісно підвищувати. *Соціалістичний лад піднімає гідність людини*. **7. кого, що на що.** Спонукати. *Підняти народ на великі діла*. **8. що.** Розпочинати певну дію, реагуючи на щось. *Підняти регіт*. **9. що, с. г.** Орати давно не орану землю, цілину. **10. що.** Підвищувати рівень чого-небудь. *Підняти рівень води*. **11. що.** Будувати, зводити. *Підняти хату*. **12. що.** Підводити, підносити щось з нормального положення. *Підняти руку*. **13. кого.** Будячи когось зі сну, примушувати прокидатися, вставати.

піднос, а, ч. Дерев'яний або металевий посуд, на якому переносять страву, подаючи на стіл або збираючи зі столу; таця.

підносити, бшу, бсиш, *недок.*, **піднести**, сү, сэш, *док.* 1. кого, що. Нессти, наближаючи до чогось. *Піднести книжку до світла*. ♦ **Підносити** хліб-сіл *в комусь* — щиро вітати когось. **2. чого.** Додатково принести. *Підносити роботи*. **3. лише док., без додатка.** Понести трохи. *Дай піднесу*. **4. що кому.** Частувати, пригощати кого-небудь чимось. **5. кого, що.** Дарувати, вручати щось кому-небудь. *Підносити*

квіти. **6.** Розвивати, удосконалювати. *Підносити виробництво*. **7. кого, що, перен.** Підняти, вихвалити. *Підносити труд людини*. **8. що, мат.** Множити число саме на себе і перетворювати його в якийсь степінь. **9. перен.** Спрямовувати, протягати вгору (гілки, крону). **10. перен.** Робити кого-небудь бадьорим, енергійним та ін.

підозра, и, ж. Припущення, викликане сумнівом щодо характеру чієї-небудь намірів, дій, учинків.

підозрілий, а, е. Який викликає підозру.

підопічний, а, е. Який перебуває під чиеюсь опікою, доглядом.

підобша, и, ж. 1. Нижня частина взуття з грубої шкіри, пришита або приклеєна до верху за допомогою устілки. **2.** Нижня частина ступні. **3.** Нижня частина гори, підніжжя.

підпис, у, ч. Власноручно написане прізвище.

підпора, и, ж. 1. Те, що підтримує щось, не даючи впасти. **2. перен.** Підтримка.

підпорядкований, а, е. Підлеглий кому-небудь, залежний від когось.

підприємство, а, с. Виробнича установа або об'єднання декількох одиниць, підпорядкованих одному керівництву.

підрахунок, нку, ч. 1. (дія) Підраховування. **2. лише мн.** Підсумки обрахунків, результат розрахунків. **підривати**, аю, аєш, *недок.*, **підірвати**, підірвү, підірвэш, *док.* 1. що, перен. Руйнувати, знищувати. *Підривати здоров'я*. **2. що, перен.** Применшувати чіесь значення. *Підривати авторитет*. **3. що.** (вибухово) Руйнувати, висаджувати. *Підривати ворожий склад зброї*.

підручний, а, е. 1. Який є близько, під рукою, постійно потрібний. **2.** Який виконує підсобну роботу.

підручник, а, ч. Книга, яка містить основні відомості в галузі якоїсь науки і служить для навчання; посібник.

підр'яд, у, ч. Zobov'язання виконати роботу на чіесь замовлення за означеною оплатою; робота виконана на підставі такого zobov'язання.

підрядковий, а, е. 1. Розміщений під рядками або внизу сторінки під ос-

новним текстом. 2. Зроблений слово в слово; буквальний.

підсвідомий, а, е, *псих.* Ще не усвідомлений; інстинктивний.

підсилати, *аю, аєш, недок., підслати, підшлю, підшлеш, док.* 1. *кого.* Посилати кого-небудь кудись з якимсь дорученням, з секретною місією. 2. *кого, що.* Посилати додатково.

підсилений, а, е. Який зміцнює, збільшує що-небудь. *Підсилене харчування.*

підсилювач, а, ч. Пристрій для підсилення передаваної фізичної величини за рахунок іншого джерела.

підспівувати, ую, уєш, *недок., підспівати, аю, аєш, док.* 1. Співати тихо про себе; співати за кимсь, вторуючи. 2. *перен., розм.* Улесливо підтримувати кого-небудь, підтакувати комусь.

підстава, и, ж. 1. Опорна частина предметів, пам'ятників. 2. *перен.* Суттєва ознака, що дає привід для висновків, тверджень.

підставляти, *яю, яєш, недок., підставити, влю, виш, док., що.* 1. Ставити ближче що-небудь до чогось; приставляти. *Підставляти драбину до стіни; підсувати що-небудь. Підставляти крісло відвідувачеві.* 2. Виставляти що-небудь під дію чогось. *Підставляти сонцю спину.* 3. Ставити в заміні чого-небудь.

підстерігати, *аю, аєш, недок., підстерігти, ежү, ежеш, док., кого, що і без додатка.* Сховавшись, чекати на чийсь появу; вистежувати, щоб піймати, напасти на кого-небудь; підглядаючи, стежити за чийсь появою, діяльністю.

підстрілювати і підстрілювати, *юю, юєш, недок., підстрілити і підстріляти, лю, лиш, док., кого.* Ранити пострілом; уполювати. *Зайця підстрілити.*

підступ, у, ч. 1. Шлях для підходу до чого-небудь; зручне місце для підходу, нападу. *Полк зайняв підступи до села.* 2. *перен.* Вчинок з метою обдурення когось; хитрість. *Підступ — зброя нечесних.*

підсумок, мку, ч. 1. Загальна сума рахунків. 2. *перен.* Результат діяльності.

підтасовка, и, ж. Перекручення, викривлення фактів; підміна чого-небудь чимсь іншим.

підтримувати, ую, уєш, *недок., підтримати, аю, аєш, док., кого, що.*

1. Тримати, не давати впасти. *Підтримувати хворого.* 2. Сприяти, допомагати комусь. 3. Не давати припинитись. *Підтримувати согонь.* **підупадати**, *аю, аєш, недок., підупасти, адү, адеш, док.* 1. Втрачати сили, ставати кволим. 2. *перен.* Запекатися. *Господарство підупадало.* 3. Ставати біднішим, втрачаючи мінусу економічну міць.

підхід, *хөду, ч.* 1. Місце, по якому підходять до чого-небудь. *Підходи до села.* 2. Спосіб трактування когось або чого-небудь; сприймання, розуміння чогось. *Класовий підхід до дійсності.*

підходити, *джу, диш, недок., підійти, дійдү, дійдеш, док.* 1. *до кого, до чого.* Йдучи, наближатись. *Підходити до столу.* 2. *до чого.* Бути близько розташованим. *До села підходив ліс.* 3. *до кого.* Знаходити спільну мову з ким-небудь. *Уміння підходити до людей.* 4. *без додатка.* (про сонце, місяць) Підніматися на небосхилі; (про тісто) підніматися. 5. *до кого, кому до чого.* Відповідати, пасувати, надаватися. *Підходити один до одного.* 6. *під кого, під що, перен.* Пристосовуватись до кого — чого.

підхобжий, а, е. Відповідний; недо-рогий.

підхоплювати, *юю, юєш, недок., підхопити, хоплію, хопиш, док., кого, що.* 1. Схоплювати на льоту в момент падіння. 2. Брати, схоплювати когось. *Підхоплювати під руку.* 3. Приєднуватись до тих, хто щось робить. *Підхоплювати пісню.* 4. *перен.* Переймати, запозичати, продовжуючи, розвиваючи почате кимсь діло. **підшефний**, а, е. Над яким беруть шефство.

підшивати, *аю, аєш, недок., підшити, йю, яєш, док., що.* 1. Пришивати, підбивати чим-небудь. *Підшивати підкладку.* 2. Приєднувати, пришиваючи. *Підшивати документи.*

підшивка, и, ж. 1. Те, чим підшивають одяг; підкладка. 2. Газети,

журнали, канцелярські папери, скріплені нитками чи шнурком.

піжама, и, ж. Костюм, що складається зі штанів і куртки вільного крою для снання або який носять удома, в лікарні.

пізнавати, ві, а́еш, *недок.*, **пізнати**, а́ю, а́еш, *док.* 1. *що, кого і без додатка.* Осягати розумом кого-, чого-небудь. 2. *що.* Зазнавати чого-небудь. *Пізнавати насолоду читання.* 3. *кого, що.* Побачивши, пригадувати собі когось або щось.

пізній, я, є. (про частину дня, року) Який наближається до кінця чого-небудь. *Пізня осінь;* який затримався з появою, не наступив у належний час. *Весна була пізня.*

піймати, а́ю, а́еш, *док.* 1. *кого, що і без додатка.* Зловити кого- або що-небудь; затримати. 2. *кого на чому.* Зловити когось на чомусь недозволеному, ганебному.

пік, а, ч. 1. Висока гора з гострою вершиною. 2. *перен.* Найвища точка, різке короткочасне піднесення у роботі, в русі, в обігу. ◆ *Година* а п і к — час найбільшого руху транспорту.

пикет, у, ч. 1. Невеликий військовий сторожовий загін; застава. 2. Група страйкуючих робітників, що чергують біля підприємства.

пиклування, я, с. Увага, турбота, виявлена до кого-небудь.

пілót, а, ч. Той, хто управляє літальним апаратом; льотчик.

пілюля, і, ж. Ліки, виготовлені у вигляді твердої кульки.

піна, и, ж. Непрозора, легка, пухирчата маса, яка утворюється на поверхні деяких рідин або з деяких рідин внаслідок збівтування, бродіння, нагрівання. ◆ *З піною* у н а г у б а х — з великою злобою.

піонéр, а, ч. 1. Людина, що перша проникла в невідому, недосліджену країну. 2. *перен.* Людина, що поклала початок чомусь в якійсь галузі культури, суспільного життя. 3. Член добровільної масової дитячої комуністичної організації, що об'єднує радянських школярів віком від 9 до 14 років.

піонервожа́тий, того, ч. Керівник піонерського загону або дружини.

піраміда, и, ж. 1. Многогранник, основою якого є многокутник, а інші грані — трикутники з спільною вершиною. 2. Кам'яна чотиригранна споруда такої форми, яка служила гробницею фараонів у древньому Єгипті. 3. Акробатична фігура групи людей.

піра́т, а, ч. Морський розбійник.

пірна́ти, а́ю, а́еш, *недок.* 1. Опустатися з головою у воду; занурюватися.

2. *перен.* Заглиблюватися в чому-небудь, зосереджуватися на чомусь. 3. *головою пірнати в працю.*

пірну́ти, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **пірна́ти**.

пісня, і, ж. 1. Словесно-музичний твір, виконуваний однією особою або хором. 2. Поетичний твір, звичайно ліричний; частина великого віршованого твору, звичайно епічної поеми. ◆ *Довга пісня* — довга, нудна справа. *Лебедина пісня* — останній вияв таланту, останній твір. *Стара пісня* — давно відома і набридла тема.

пісoк, ску́, ч. 1. *лише одн.* Сипке скупчення дрібних зерен твердих мінералів. 2. *лише мн.* Великі простори, покриті масами цієї породи.

пістря́вий, а, е. Який має різнокольорові смуги і плями; строкатий.

пітьма́, й, ж. Відсутність світла; темрява.

піч, печі́, ж. Кам'яна або металічна споруда, з якої внаслідок горіння палива виділяється тепло.

піший, а, е. Який іде пішки.

пла́вання, я, с. 1. Вміння самостійно, без допомоги будь-яких пристосувань, держатися на воді і пересуватись по ній. 2. Подорож на судні; рейс.

пла́вка, и, ж. Процес переведення твердої речовини в рідкий стан.

плавкий, а, е. 1. Здатний плавитися. *Плавкий чавун.* 2. Те саме, що **плавний**. 3. Багистий, грузький. *Плавке болото.* 4. З гладкою поверхнею.

плавний, а, е. (про мову, рухи та ін.) Рівномірний, спокійний.

плавні́, ів, *мн.* Порослі очеретом і кущами низькі береги рік, що при повені заливаються водою.

плагіа́т, у, ч. Видача чужого твору за свій; літературна крадіжка.

пла́зом, присл. Не відриваючи тіла від якої-небудь поверхні, повзучи; стороною донизу, пливком.

плазу́н, а, ч. 1. Тварина, що належить до класу хребетних, більшість яких переміщається повзаючи. 2. *перен.*, *зневажл.* Людина, що принижується; підлабузник, підлесливий, угідливий.

плака́т, а, ч. Малюнок із коротким текстом, який закликає до чого-небудь, популяризує, рекламує щось.

пла́кати, ачу, ачеш, *недок.* 1. Лити сльози від болю або душевного зворушення. ◆ П а л и ц я п л а ч е

з а к и м — заслужувати кари. 2. *перен.*, *розм.* Запітнівши, покриватися краплинами вологи. Вікна плачуть.

план, у, ч. 1. Креслення, що представляє на площині якийсь предмет, будову, місцевість методом прямої горизонтальної проєкції. План саду.

2. Система заздалегідь опрацьованих на певний строк виробничих, будівельних, фінансових, культурних, торговельних та ін. заходів, праць. Народного господарський план.

3. Коротка програма якогось викладу, доповіді, майбутнього твору. 4. *перен.* Галузь, сфера вияву чого-небудь. Тема суспільного і особистого плану. ◆ Б у т и н а п е р ш о м у п л а н і — займати важливе місце.

плане́р, а, ч. Безмоторний літальний апарат.

плане́та, и, ж. Небесне тіло, що обертається навколо Сонця і світить відбитим сонячним світлом.

пла́новий, а, е. 1. Який визначається планом. 2. В якому виготовляються плани; який слідкує за виконанням планів. Плановий відділ.

планомі́рний, а, е. Який відбувається або здійснюється згідно з планом.

планта́ція, ї, ж. Велика ділянка, на якій вирощується спеціальна культура. Пластиції чаю.

пла́ст, а́, ч. Суцільний, щільно заповнений шар чого-небудь. Пласти вугілья. ◆ Л е ж а т и п л а с т о м — нерухомо витягнутися, не мати змоги рухатися.

пла́стика, и, ж. 1. Мистецтво різьблення; образотворче мистецтво взагалі. 2. Мистецтво ритмічних рухів

тіла. 3. Чітке гармонійне з'єднання форм.

пласти́нка, и, ж. 1. Плоска гладка смуга чого-небудь, виготовлена з твердого матеріалу. 2. Диск з пластичного матеріалу із звуковим записом для грамофона, патефона, програвача. 3. Чотирикутний кусок скла, покритий світлочутливим шаром для фотографічних знімків.

4. *бот.* Розширена плоска частина листка рослини.

пласти́чний, а, е. 1. Здатний прибирати будь-яку форму під тиском; не ламкий. 2. *перен.* Виразистий, рельєфний. Показати щось в пластичній формі; гармонійний у рухах.

3. *спец.* Який сприяє відтворенню тканин якого-небудь організму. Пластична операція.

пла́та, и, ж. Грошова винагорода за що-небудь.

пла́тити, плачу́, пла́тиш, *недок.* 1. що і без додатка. Віддавати за що-небудь гроші або інші цінності. Платити за товар. 2. чим за що., *перен.* Віддячувати. Платити взаємністю.

пла́ття, я, с. Жіночий одяг, в якому верхня і нижня частина становлять одне ціле.

платфо́рма, и, ж. 1. Рівна підвищена площадка вздовж залізничного полотна на станції. 2. Товарний вагон з невисокими бортами. 3. *перен.* Програма дій політичної партії, політичної групи, політичного діяча.

◆ С т о я т и н а п л а т ф о р м і ч о г о — бути прихильником чогось.

пла́хта, и, ж. 1. Жіночий одяг типу спідниці, що складається з двох зшитих вздовж до половини полотнищ. 2. Декоративна, переважно картата тканина. 3. Довге і широке полотнище, що розстелюється на постелі.

плагца́рм, у, ч. 1. Територія, яка використовується якоюсь державою при підготовці нападу на іншу державу. 2. Район, що утримується відступаючими частинами, або захоплена ділянка наступаючими військами на протилежному березі.

плацка́рта, и, ж. Квитанція на номероване місце у пасажирському транспорті.

плач, ч. 1. *род.* плачу́. Пролиття сліз з суму, болю. 2. *род.* плача. Сумна старовинна обрядова пісня.

3. *род.* плачу́. Виділення краплями соку з деревини, стебла при її ураженні.

плащ, *á, ч.* Легкий верхній одяг; непромокальне пальто.

плекáти, *áю, áеш, недок.* 1. *кого, що.* Дбайливо піклуватись про когочабо про що-небудь, дбати про когочабо про що-небудь; вирощувати когочабо що-небудь; тримати в чистоті, теплі, ситим; пестити. 2. *що, перен.* Пристрасно мріяти про щось. *Плекати надії.*

племінник, *а, ч.* Син брата або сестри; небіж.

плем'я, племени і плем'я, *с. 1.* У класовому суспільстві — об'єднання людей, зв'язаних родовими відносинами, спільністю мови, суспільної організації. 2. *перен.* Категорія, група людей певного віку, часу з спільними рисами в поведінці, діях. *Комсомольське плем'я.*

плéну́м, *у, ч.* Збори, засідання членів виборного керівного органу партійної, профспілкової, громадської або державної організації в повному складі.

плескáти, *плещу́, плéщеш, недок.* 1. *кого, що і без додатка.* Вдаряти чимсь плоским по чомусь; вдарятися об що-небудь з плескотом. *Хвиля плеще в береги.* 2. *кого, що і без додатка.* (водою) Бризкати. 3. *без додатка.* Бити в долоні; аплодувати. 4. *лише недок., що і без додатка, перен.* Говорити небиліці.

плесну́ти, *ну́, нéш, док., що і без додатка.* Однокр. до плескáти.

плéсо, *а, с.* Спокійна, досить широка поверхня води (річки, ставу).

плесті́я, *плету́, плетéш, недок., що. 1.* Перебиваючи, з'єднувати смуги чогочабо. 2. Виготовляти щось з ниток гачком, спицями. 3. *розм.* Говорити нісенітницю. 4. *розм.* Говорити неправду. ◆ **П л е с т и с у х о г о д у б а** — говорити дурниці.

плечé, *á, с. 1.* Частина тулуба від шиї до руки; частина одягу, що покриває цю частину тіла. 2. Верхня частина руки до ліктя. ◆ **П л е ч и м а с т е л ю п і д п и р'я е х т о** — хтось дуже високий. **В і д ч у в а т и п л е ч е к о г о** — мати чийсь підтримку.

плин, *у, ч. 1.* Рух, течія води, річки. 2. *перен.* Спливання, біг часу, думок.

плити́ти і пливти́ти, *пливу́, пливéш, плінути*, *ну, нéш, недок.* 1. Рухатись тілом по поверхні води. 2. Іхати на човні або на іншому судні. 3. *перен.* Плавно летіти, танцювати, плавнорухатись. *Комбайн пливе; тихо наставати. Вечір пливе над містом; плавно звучати. Пливуть звуки «Шкільного вальсу».* 4. Текти в якомусь напрямі. *Річка пливе. 5. перен.* Минати в часі. *Пливають роки.*

плита́, *й, ж.* 1. Плоский гладкий кусок металу або каменю. 2. Кухонна піч, покрита плоским чотирикутним куском металу.

пліва́, *й, ж.* Тонка шкірка, перетинка у тваринному або рослинному організмі.

плід, *ч. 1. род.* плóду і плода́. Частина рослини, що розвивається із зав'язі; істивна частина деяких рослин. 2. *род.* плода́. Зародок людини або тварини під час внутрішньоутробного розвитку. 3. *род.* плода́, *перен.* Результат, наслідок якоїсь діяльності. *Плоди тривалих досліджень.*

плідний, *а, е. 1.* (про рослини) Який дає багато плодів; родючий; який швидко розмножується. 2. *перен.* Який приносить добрі наслідки. 3. *перен.* Який може багато зробити.

пліснява, *и, ж.* Пухнастий наліт грибків на продуктах, різних предметах, що появляється від вологості і викликає їх псування.

пліт, *плóту і плотá, ч. 1.* Огорожа з прутів або жердин, переплетених між кілками. 2. Скріплені разом великі колоди для сплаву або для переправи на них по воді.

плітка, *и, ж.* Недоброзичлива чутка про когочабо, поширювана на підставі неточних, невірних або спеціально видуманих даних; поговір. **плодóчий**, *а, е. 1.* Який швидко розмножується. *Плодóчі кролі. 2.* Родючий, який видає багато плодів.

плóмба, *и, ж. 1.* Заборонний знак з свинцю або олова на товарі або дверях приміщення. 2. Речовина, якою закладають утворені порожнини в зіпсованих зубах.

плóбский, *а, е, плаский, á, é. 1.* Рівний, з гладкою поверхнею; без за-

глибин, позбавлений опуклостей. *Плоский камінець*. 2. Стиснутий з боків або зверху.

площа, і, ж. 1. Частина ділянки землі, обмеженої кривою або прямими лініями. 2. Велике, рівне спеціально незабудоване місце в місті або селі; майдан. *Центральна площа міста*. **плуг**, а, ч. Сільськогосподарське знаряддя з вигнутим металевим лемешем або диском, вживане для орання землі.

плутаний, а, е. 1. В якому легко заплутатися, заблудитися. *Плутана дорога*. 2. перен. Нелогічний, непослідовний. *Плутане пояснення*.

плутати, аю, аеш, *недок.* 1. що. Безладно перебирати. 2. що. Робити непорядок. 3. що з чим. Змішувати; нелогічно, неясно говорити. 4. кого, що з ким — чим. Приймати одне за інше.

плюндрувати, ую, уеш, *недок.*, що. Нищити, пустошити.

плющ, á, ч. Повзуча рослина, що чіпляється за опору, яку обростає.

пляма, и, ж. 1. Місце на якійсь поверхні, що відзначається іншим кольором; забруднене місце на якійсь поверхні. 2. перен. Те, що викриває ганьбою, безчестить.

пляшка, и, ж. Скляний посуд з вузькою шийкою для рідини.

побажання, я, с. Висловлене комусь бажання здійснити щось; пропозиція для покращання чогось. *Книга побажань*.

побачення, я, с. Переважно умовлена зустріч. До побачення — формула прощання.

побачити, чу, чиш, *док.*, кого, що. 1. Спрійняти зором, помітити. 2. що. Пережити, зазнати. *Побачити щасливі дні*. 3. Пересвідчитися в чомусь. *Мишу сам побачити це*.

◆ **Побачити світ** — народитися, появитися; (про книгу) вийти друком.

побиватися, áюся, áешся, *недок.* 1. Судорожно битися, трепетатися. *Риба побивалася на піску*. 2. Горювати, жалкувати за ким-, чим-небудь.

побіжний, а, е. Не дуже уважний; поверховий.

побічний, а, е. 1. Розташований поряд. *Побічна кімната*; який іде па-

ралельно; об'їзний. *Побічна дорога*. 2. Який не є основним; другорядний. 3. Який не стосується безпосередньо до справи; непрямий. *Побічні документи*.

поблажливий, а, е. 1. Невимогливий. 2. Протекційний, з відтинком вищості. *Поблажлива усмішка*.

побратім, а, ч. Названий брат; щирий друг.

побратися, беруся, берешся, *док.* 1. за що. Взятися за що-небудь (про багатых). 2. Одружитися, стати законним чоловіком і жінкою. 3. розм. Піти, вирушити.

побут, у, ч. Загальний уклад життя, властивий народові, якійсь соціальної групі.

поважний, а, е. 1. Достойний пошани. *Поважні люди*. 2. Серйозний, врівноважений, вдумливий. 3. Важливий, який має значення. 4. (про рух) Повільний, статечний.

повалити¹, валю, валиш, *док.* 1. кого. Перекинути на землю, збити з ніг. 2. що. (дерева) Зрізати, зрубати; (будівлю) зруйнувати. 3. що, перен. Позбавити влади; скинути. *Повалити царизм*.

повалити², валить, *док.* Безладно рушити великим натвопом. *Народ повалив*; почати йти густою масою. *Повалив густий сніг*.

поведінка, и, ж. Сукупність дій і вчинків по відношенню до оточення; спосіб життя.

поверхня, і, ж. 1. Зовнішня, звичайно верхня, сторона чого-небудь. ◆ **Виринути на поверхню** — з'явитися. 2. *мат.* Межа, яка відділяє геометричне тіло від зовнішнього простору або від іншого тіла; протяжність частини поверхні, обмеженої контуром, вимірюваної в квадратних одиницях; самі ці лінії, контури.

поверховий, а, е. Який не відбиває глибини чого-небудь, не вникає в суть справи.

повзун, á, ч. 1. Той, що повзає. 2. *техн.* Частина машини або двигуна.

повзучий, а, е. 1. Який рухається повзучи. 2. Який стелиться по землі. *Повзучі рослини*.

повинен, повинний, а, е. Уживається як частина складеного присудка:

зобов'язаний; який мусить зробити що-небудь.

повідати, *аю, а́еш, недок., повісти, і́м, вісі, док., що.* Повідомляти кому-небудь щось, новину, розказувати про що-небудь.

повідомляти, *яю, я́еш, недок., повідомити, млю, миш, док., що, про ч.о.* Доводити щось до відома; розповідати про що-небудь; сповіщати.

повідь, *воді, ж.* Залиття значного простору внаслідок піднесення рівня води в річках.

повіка, *и, ж., перев. мн. повіки, вік.* Рухомі складки шкіри над очним яблуком, які оберігають око від механічної травми, сильного світла та ін.

повільний, *а, е. 1.* Який відбувається протягом певного часу; протилежне швидкий. *2.* Який поволі рухається. *3.* Некрутий, положи-стий.

повістка, *и, ж. 1.* Письмове повідомлення з викликом кудись або з якимсь нагадуванням, попередженням. *2. ссец.* Попередній сигнал.

повість, *і, ж. 1.* Літературний художній розповідний твір, що займає проміжне місце між оповіданням і романом. *2.* Оповідання.

повітря, *я, с.* Невидима суміш газів, головним чином азоту і кисню, яка оточує земну кулю; *перен.* умови, середовище. ♦ Свіже повітря — нові ідеї, суспільні погляди. Висіти у повітрі — бути у невизначеному становищі.

повновідий, *а, е.* Який має повне сличчя.

повнолітній, *я, е.* Що має вік, після досягнення якого людина стає повноправним громадянином і несе повну відповідальність за свої вчинки.

поводир, *я, ч. 1.* Людина, яка когось веде (сліпого), показує кемусь дорогу. *2.* Керівник, ватажок, вождь.

поводитися¹, *джуся, дишся, недок., повестися, едўся, едешся, док. 1.* Діяти якимсь чином, дотримуватися певної поведінки. *2. з ким.* Якось ставитися до когось. *Повестися чемно.*

поводитися², *иться, недок. 1.* Бути узвичаєним. *Як за давніх часів поводилося. 2. кому (про обставини, умови життя) Житися (живеться).*

поворот, *у, ч. 1.* Зміна напрямку, положення чого-небудь при русі. *Поворот голови. 2.* Місце, в якому дорога повертає. *3. перен.* Різка зміна в розвитку чого-небудь. *Поворот історії.*

повставати, *таю, та́еш, недок., повста́ти, а́ну, а́неш, док. 1. проти кого, чого, на кого, на що.* Розпочинати бойові дії, виступати проти пануючої влади. *2. перен.* Виступати проти когось. *Повстати проти ворожнечі.*

повсть, *і, ж.* Міцний, щільно збитий матеріал з грубої шерсті, що використовується для виготовлення капелюхів, оббивання дверей.

пovсякдєнний, *а, е. 1.* Який відбувається кожного дня, призначений для постійного вживання; щоденний. *2.* Буденний, не святковий.

повторний, *а, е.* Який відбувається вдруге.

повторювати, *юю, юєш і повторя́ти, я́ю, я́еш, недок., повторі́ти, торію, то́риш, док., що. 1.* Говорити те саме вдруге. *2.* Робити те саме знову. *3.* Відновляти в пам'яті попередньо вивчене.

пов'язка, *и, ж. 1.* Накладання бинтів, полотна на рани або яку-небудь частину тіла і скріплювання їх перев'язуванням. *2.* Те, що накладене на рану.

поганий, *а, е. 1.* Позбавлений позитивних якостей, недоброякісний; який не відповідає системі; який свідчить про хворобу. *Поганий кашель; незадовільний. Поганий господар. 2.* (про зовнішність) Негарний, некрасивий. *3.* Який викликає почуття сорому; непристойний.

погйбель, *і, ж.* Смерть, загибель.

поглинати, *аю, а́еш, недок., погли́нути, йну́, йнєш, док. 1. що.* Вбирати в себе. *Земля поглинає воду; перен.* пожирати, усе забирати. *Усе поглинав фронт. 2. кого, що, персн.* Повністю захоплювати. *Поглинути чийсь увагу.*

погляд, *у, ч. 1.* Спрямованість зору на кого- або на що-небудь; вираз очей. *Сумний погляд. ♦* Не зводити погляду — не переставати дивитись. *2.* Точка зору, думка, міркування. *Обмінятися поглядами.*

погода, и, ж. 1. Стан атмосфери в якійсь місцевості в даний час. 2. Дні без опадів, сонячні.

погоджувати, ую, уеш, *недок.*, погóдити, джу, диш, *док.*, що з ким — чим. 1. Приводити у відповідність. *Погоджувати інтереси різних сторін.* 2. Узгоджувати різні думки, знаходити спільну думку. *Погоджувати плани з комсоргом.*

погóжий, а, е. 1. Сонячний, погідний, безхмарний. 2. *перен.* Приємний, радісний.

поголовний, а, е. Який охоплює всіх або багатьох.

погóнич, а, ч. 1. Робітник, що поганяє коней або волів під час сільськогосподарських робіт. 2. Той, хто править кіньми в запряжці; візник.

погóня, і, ж. 1. Переслідування того, хто тікає, з метою спіймати. 2. Група людей, що доганяє когось.

погрíти, ію, іеш, *док.* 1. кого, що. Грiти протягом певного часу. 2. кого, *розм.* Побити. ♦ Погрíти руки, *розм.* — нажитися на чомусь, збагатитися.

погрóза, и, ж. Лякання помстою, карою.

погрóддя, я, с. Скульптурне зображення людського тіла до пояса або грудей.

подарўнок, нка, ч. Те, що дають комусь назавжди, безповоротно.

подáтливий, а, е. 1. Пружний, еластичний. 2. Який легко піддається чужим впливам; поступливий.

подáток, тку, ч. Встановлена державою обов'язкова данина від окремих осіб або підприємств.

подáча, і, ж. 1. (дія) Доставлення чого-небудь. 2. *спорт.* Подавання чого-небудь партнеріві.

пóдвиг, у, ч. Героїчний, самовідданий вчинок, виконаний у важких умовах.

подвір'я, я, с. Відгороджена площа біля житлового будинку.

пóдвиг, у, ч. Почуття здивування, поєднане з визнанням, пошаною, захопленням.

пóдих, у, ч. 1. Вбирання в легені повітря і випускання його; дихання. *Затамувати подих;* одноразове увібрання повітря в легені; вдих; (разом з видихом) зітхання, подих. 2. *перен.* Поява чогось. *Подих весни.*

подібний, а, е. 1. Який має певні риси, схожі з ким- або з чим-небудь; близький до кого-небудь виглядом. 2. Такий, як інший; у такому роді, такого типу.

поділка, и, ж. Відстань між двома рисками на вимірюваній шкалі, а також самі ці риси, лінії.

поділяти, яю, яеш, *недок.*, поділіти, ділю, ділиш, *док.* 1. кого, що. Роз'єднувати, розділяти на частини, ділити. 2. що. Виразити згідність з кимось. *Поділити чий-небудь погляд.* 3. *лише док., що, мат.*

Виконати математичну дію ділення.

поділятися, яюся, яєшся, *недок.*, поділітися, ділюся, ділишся, *док.* 1. Ділитися на частини, на групи; належати до різних груп. *Тип хордових поділяється на класи.* 2. *перен.* Розповідати кому-небудь про свої справи, почуття, переживання. *Поділитися таємницею.* 3. чим, без додатка. Розподіляти щось між собою.

подія, ї, ж. 1. Те, що трапилося, випадок. 2. Важливе явище. *Історичні події.*

подіяти, ію, іеш, *док.* 1. на кого, на що і без додатка. Вплинути на кого- або на що-небудь. *Ліки подіяли.* 2. що з ким — чим, *розм.* Зробити, поробити.

подóба, и, ж. 1. Зовнішній вигляд. 2. Щось подібне до чого-небудь.

подóбатися, аюся, аєшся, *недок.*, кому. 1. Відповідати чиему-небудь естетичному почуттю, смаку, справляти на когось приємне враження. 2. Бути для кого-небудь милим, симпатичним.

пóдорож, і, ж. Поїздка або пересування пішки, звичайно кудись далеко, поза межі місця перебування.

подорóжній, я, е. 1. Пов'язаний з подорожжю. *Подорожні враження.* 2. Який рухається в цьому ж напрямку. 3. у значенні ім. Той, хто подорожує.

подрáзнення, я, с. Дія чим-небудь на організм або на один орган, щоб викликати біль, розтривожити.

подрўжжя, я, с. 1. Чоловік і дружина, з'єднані сімейними зв'язками. 2. Жінка або чоловік, як член подружжя; дружина.

под'яка, и, ж. Почуття вдячності; вираз цього почуття.

поєзія, і, ж. 1. Словесна художня творчість; вірші, ритмічна мова. 2. Поетичні твори. 3. *перен.* Щось піднесене, ніжне і витончене.

поєт, а, ч. Автор віршованих поетичних творів; *перен.* той, що відзначається піднесеною емоційністю. **поєтнічний**, а, е. 1. Властивий поезії. 2. Гарний, сповнений поезії. 3. Який відзначається підвищеною емоційністю. *Поетична натура.*

поєднок, нку, ч. 1. Давній спосіб розв'язання конфліктів у справах честі боротьбою із зброєю в руках у присутності свідків, посередників, секундантів. 2. *іст.* Двобій, единоборство.

поєднувати, ую, уеш, *недок.*, поєднати, аю, аеш, *док.* 1. кого, що. Об'єднувати в ціле. 2. Змішувати.

пожартувати, ую, уеш, *док.*, без додатка. Сказати жарт, зробити щось для жарту; з кого, з кого, з чого, над ким, над чим. Незлобно посміятися з кого-небудь; поставити когось для жарту в смішне становище; з ким-небудь поговорити, пересипаючи мову жартами.

пожежа, і, ж. Вогонь, що охоплює будинок, ліс та ін. і знищує все, що може згоріти; *перен.* бурхливі події великого суспільного значення. *Пожежа революції.*

пожива, и, ж. 1. Те, що їдять або дають їсти; їжа; (для тварин) корм; властивість зміцнювати організм, поживність. 2. *перен.* Здобич, що є метою діяльності.

пожиток, тку, ч. 1. Позитивні наслідки від кого-, чого-небудь; користь. 2. *лише мн.* Майно.

поза, и, ж. 1. Положення людського тіла; постава. 2. *перен.* Вдаваність, неприродність у поведінці.

позачі, присл. За відсутності особи, якої що-небудь стосується; заочі.

позачерговий, а, е. 1. Який виконується, відбувається без черги, з порушенням черговості. 2. Що виконується поза встановленим часом; позаурочний.

позбавляти, яю, яеш, *недок.*, позбавити, влю, виш, *док.*, кого, чого. 1. Спричинитися до втрати чого-

небудь. 2. Звільняти, вибавляти від чогось.

позбуватися, аюся, аєшся, *недок.*, позбутися, удуся, удешся, *док.*, кого, чого. 1. Звільнитися від чогось непотрібного, прикрого, від чьієсь небажаної присутності. 2. Втрачати. *Позбутися товариша.* ♦ *Позбути ся мови* — оніміти.

поздоровляти, яю, яеш, *недок.*, поздоровити, влю, виш, *док.*, кого. 1. Бажати кому-небудь чогось приємного з якоїсь нагоди, вітати когось. 2. *лише док.* Привітати кого-небудь при зустрічі, привітатися з ким-небудь.

поземельний, а, е. Зв'язаний із землекористуванням.

позивати, аю, аеш, *недок.*, кого і без додатка. Подавати на когось в суд з метою розв'язати якусь суперечку; притягати до судової відповідальності.

позника, и, ж. 1. Взяті у кого-небудь у борг гроші. 2. (дія) Процес позичання.

позирати, аю, аеш, *недок.*, на кого, на що. Час від часу поглядати.

позитивний, а, е. 1. Який має хороші моральні якості. 2. Який виражає згоду; стверджувальний. 3. Який заслуговує схвалення. 4. *мат.* Більший від нуля, позначений +.

позиція, і, ж. 1. Місце розташування, розміщення чого-небудь. 2. Район, ділянка, зайняті військами з метою наступу або оборони. 3. *перен.* Погляд, точка зору. *Відстоювати свою позицію.*

позичати, аю, аеш, *недок.*, позичити, чу, чиш, *док.* 1. що в кого. Брати на деякий час за умови повернення в строк таким же. 2. що кому. Давати на деякий час за умови повернення в строк таким же. 3. що в кого, *перен.* Те саме, що за позичати.

позначати, аю, аеш, *недок.*, позначити, ачу, ачіш, *док.*, що. 1. Робити помітки на чому-небудь. 2. *перен.* Відзначити щось, свідчити про що-небудь, означити, знаменувати що-небудь. *Жовтнева революція позначила початок нової ери.*

поім'єнний, а, е. Який містить перелік прізвищ.

побізд, а, ч. 1. Ряд залізничних вагонів, які тягне локомотив. 2. Валка візків, саней, що їдуть одні за одними.

показання, я, с. 1. *звичайно мн., юр.* Додаткові відомості, які даються судові для розкриття справи. 2. *звичайно мн., мед., вет.* Ознаки, симптоми. 3. *звичайно мн.* Дані, які показує вимірвальний прилад.

показувати, ую, уеш, *недок.*, **показати**, ажү, ажеш, *док.* 1. *що кому.* Давати можливість оглядати, знайомити з чим-небудь. ♦ Не показувати носа — нікуди не виходити. Показувати клас — гарно щось виконувати. Показувати приклад — бути взірцем. Показувати п'яти (спини) — тікати. 2. *що.* Виявляти. *Не показувати переживань.* 3. *що.* Виявляти, позначати величину чогось за допомогою приладу. 4. *що, на що.* Спеціально чимсь звертати увагу на що-небудь. 5. *що.* Відзначати що-небудь чимсь, зображати щось. *Залізниці показані на карті червоними лініями.* ♦ Показувати пальцем на кого — публічно насміхатися з когось. 6. *що кому, перен.* Навчати когось чого-небудь. 7. *із спол. що.* Свідчити про що, виявляти щось. *Досвід показав, що можна зробити більше.* 8. *лише док., кого, що і без додатка, розм.* Відомстити кому-небудь, провчити когось.

показуватися, уюся, уешся, *недок.*, **показатися**, ажүся, ажешся, *док.* 1. Ставати видимим; появлятися. 2. Виходити кудись, відвідувати когось. 3. Ставати явним. *На суді показалася правда.* 4. Справляти враження; мати вигляд, здаватися. *Вона показалася тоді гарною.*

покійний, а, е. Який вже не живе; померлий.

покірний, а, е. Сповнений покори, не здатний заперечувати; податливий, слухняний.

покіс, косу, ч. 1. Вал скошеної трави, збіжжя та ін. 2. Місце, де косять.

поклікатися, аюся, ашся, *недок.*, **поклікатися**, ічүся, ічешся, *док.*, *на кого, на що.* Посилатися на когось або на що-небудь, свідчитися ким — чим-небудь.

покоївка, и, ж. Робітниця, яка прибирає у кімнатах приватної квартири або готелю.

покоління, я, с. 1. Потомство тих самих батьків. 2. Люди приблизно одного віку, що народились і живуть в один час, в тій самій епосі.

поко́ра, и, ж. 1. Відсутність протесту. 2. Слухняність.

поко́тити, очү, бітиш, *док.*, *що.* 1. Примусити котитись. 2. *розм., перен.* Швидко рушити кудись, поїхати. *Вулицею покотила тачанка; побігли.* *Хлопці покотили вулицею.*

3. Швидко, бурхливо поплисти. *Річка покотила через греблю.*

по́котом, присл. Один біля одного, один за одним, рядом.

по́кришка, и, ж. 1. Предмет для накривання, покривання чого-небудь. 2. Зовнішній чохол на шини велосипеда, автомашини, м'яча.

покрі́вля, і, ж. Верхній водонепроникний покрив даху будівлі.

покрі́в, а, ч. 1. Верхній шар, що покриває що-небудь. *Земля спить під покривом снігу.* 2. *перен.* Те, що огортає щось. *Покров ночі.* 3. *перен.* Захист, охорона. *Під твоїм покривом.*

по́ле, я, с. 1. Безлісна, придатна для посівів рівнина; засіяна або приготована для посіву ділянка землі. 2. Основний суцільний колір, на який накладаються інші кольори, візерунки; фон. 3. *звичайно мн.* Береги аркуша паперу. 4. *лише мн.* Виступаючі краї капелюха. 5. Обмежений, наперед спеціально визначений простір для певних дій. *Футбольне поле.* 6. *перен.* Сфера, вияв якоїсь діяльності. *На літературному полі.*

полегкі́сть, кості, ж. 1. Почуття спокою після нервового напруження. 2. Послаблення вимог щодо чого-небудь. 3. Зменшення труднощів у здійсненні чогось; поміч.

полеглі́й, а, е. 1. (про рослини) Який виляг, пригнувся стеблом до землі. 2. (про людину) Вбитий в бою, загинув.

полемі́ка, и, ж. Публічна дискусія на політичні, літературні та ін. теми.

полія́ти, аю, аш, *недок.*, **полі́ти**, поллю, поллеш і *рідко* полляти,

поллю, полляєш, *док.* 1. що і без додатка. Лити зверху щось рідке; обливати. 2. лише *док.* і без додатка. Почати лити. *Полив дощ.* 3. що. Покривати посуд поливою.

пбляск, у, ч. 1. Світло, що відбивається від чогось блискучого; блиск. 2. Відбиття світла в чомусь. 3. Блискучий вигляд гладкої поверхні; *перен.* відтінок. *Сірий з перловим пбляском.*

поліця, і, *ж.* 1. Прикріплена до стіни або в якійсь шафі горизонтальна дошка для різних предметів. 2. Місце для лежання в залізничному вагоні.

поліклініка, и, *ж.* Лікувальний заклад для подання медичної допомоги хворим у цьому закладі або вдома.

поліно, а, с. Розколотий кусок дерева для топлення в печі, короткий кусок відрізаного дерева.

полісся, я, с. Низовинна місцевість, покрита лісом.

політ, льбту, ч. 1. Переміщення птаха, предмета в повітрі; *перен.* порив думки. 2. Авіаційний виліт. *Збирається в політ.*

політика, и, *ж.* 1. Сукупність цілей і завдання, що їх ставлять суспільні класи в боротьбі за свої інтереси; методи, засоби, за допомогою яких ці завдання і цілі досягаються. 2. Діяльність держави в галузі внутрішнього життя країни і міжнародних відносин. 3. *перен.* Лінія поведінки когось у чому-небудь. *У нього своя політика.*

політробота, и, *ж.* Проведення політичної освіти серед населення.

політура, и, *ж.* Спиртовий лак, уживаний для надання блиску меблям.

полк, у і а, ч. 1. Військова частина з самостійним управлінням, що звичайно входить до складу дивізії. 2. *іст.* Військова і адміністративно-територіальна одиниця на Україні в XVI—XVIII ст. ◆ **Н а ш о г о п о л к у п р и б у л о** — збільшилася кількість.

полковбдець, дя, ч. Військовий начальник, який керує збройними силами або крупними оперативно-стратегічними з'єднаннями військ.

полва, и, *ж.* Відходи, одержувані при обмолоті й очищуванні зерна.

половіна, и, *ж.* 1. Одна з двох рівних частин, на які щось поділяється. 2. Середина якоїсь віддалі, проміжку часу.

половіти, іє, *док.* (про збіжжя) Жовтіти дозріваючи.

полбження, я, с. 1. Місцезнаходження, розміщення в просторі. 2. Позиція, яку займає предмет по відношенню до оточення. 3. Основне твердження, теза. *Полбження марксистської філософії.* 4. Сукупність громадсько-політичних відносин, становище в країні. 5. Зведення правил, законів з якогось питання. *Полбження про вибори до Верховної Ради СРСР.*

полбн, у, ч. 1. Стан неволі, в якому перебуває людина, захоплена ворогом; перебування в цьому стані. 2. *перен.* Стан залежності від чого-небудь, захоплення чимось. *У полбні мрій.*

полоніна, и, *ж.* У Карпатах — незалісна вершина гірських хребтів над поясом лісів, що використовується як пасовисько.

полонити, лонію, лоніш, *недок.* і *док.* 1. кого, що. Брати у полон. 2. кого, *перен.* Бути під сильним враженням чогось. *Загальна радість полонила його.*

полоскати, ошú, бщеш, *недок.* 1. що. Промивати, очищати, занурюючи щонебудь у воду або пропускаючи через щось струмінь рідини. 2. що, *перен.* Рухати в повітрі, розвівати. *Вітер полоще прапор.*

полотніти, ію, іеш, *недок.* Ставати блідим; бліднути.

полотно́, а́, с. 1. Льняна або бавовняна тканина, здебільшого біла. 2. Насип залізничної або автогужової дороги. 3. *перен.* Картина художника; широке літературне зображення чого-небудь.

полбхати, аю, аеш, *недок.*, *кого*, *що*. 1. Вселяти почуття страху. 2. Примувувати піднятися, зганяти з місця. **полуда**, и, *ж.* 1. Білувата пляма на рогівці ока; більмо; *перен.* те, що перешкоджає бачити, розуміти щось. 2. Сплав олова із свинцем, уживаний при лудінні.

полум'я, я, с. 1. Вогонь, що здійснюється над предметом, який горить; вогонь запального газу. 2. *перен.*

Велика сила вияву чого-небудь. *Полум'я революції.*

полювати, юю, юєш, *недок., на кого.* (про людей, мисливських собак) Добувати диких звірів, птахів, великих риб шляхом збивання або ловлі їх; (про хижих тварин і птахів) намагатись здобути поживу, переслідуючи звірину. ◆ **П о л ю в а т и** з а д в о м а з а й ц я м и — бажати добитися успіху в кількох почи-
наннях.

полягати¹, аю, аєш, *недок., поляг-ти, ляжу, ляжеш, док. 1.* (про рослини) Пригинатися, припадати стеблом до землі. **2.** *лише док., уроч.* Загинути. *Полягати на полі бою. Слава не поляже.*

полягати², ає, *недок., в чому.* Мати своїм змістом, суттю. *Справа полягає не в цьому.*

пол'яна, и, *ж.* Невелике рівне місце серед лісу, незаросле деревами; луг. **пол'ярний**, а, е. **1.** Розміщений в районі полюса. **2.** *перен.* Прямо протилежний. *Полярні характери.*

польовий, а, є. **1.** Який знаходиться, росте, живе, відбувається в полі. **2.** Який стосується до бойових дій, війни. *Польова пошта.*

помагати, аю, аєш, *недок., помогті, ожу, бжеш, док., кому — чому.* **1.** Подавати допомогу, підтримку. **2.** Спричинятися до потрібного результату. *Ліки не помогли.*

поміи, ий або йів, *мн.* **1.** Брудна вода після миття посуду з рештками їжі. **2.** *перен.* Рідка несмачна страва.

помілка, и, *ж.* **1.** Неправильність у рахуванні, писанні та ін. **2.** Неправильність у вчинках, міруваннях.

поминати¹, аю, аєш, *недок., пом'янути, ну, нєш, док., кого, що.* Час від часу в думці відновлювати щось, згадувати кого- або що-небудь.

поминати², аю, аєш, *недок., поминати, ну, нєш, док. 1.* *кого, що.* Ідучи, ідучи, залишати позаду або збоку; минати; обминати; **2.** *лише док., без додатка.* (про час) Пройти, минути. **3.** *що.* Пропускати, не брати до уваги чого-небудь; обходити.

поміркваний, а, е. Який не впадає в крайності; розважний, обачний.

помірний, а, е. **1.** Невеликий за силою, але достатній, середнього рів-

ня; середньої величини. **2.** Однаковий, постійний в яксь відношенні; рівномірний. **3.** (про клімат) Середній, не жаркий і не холодний. **поміст**, місту, *ч. 1.* Поверхня з дощок або з чогось іншого, покладених на якусь основу. **2.** У суднобудівній верфі — площадка з дощок для спуску суден у воду.

помітний, а, е. **1.** Який можна побачити, помітити, розрізнити зором. **2.** Який сильно відчувається. **3.** Який виділяється чим-небудь серед маси; видний, примітний. *Стати помітною людиною.*

поміч, мочі, *ж.* Дії, що сприяють кому- або чому-небудь, приносять підтримку, допомагають кому-небудь вийти із якогось стану; допомога.

помічати, аю, аєш, *недок.; помітити, ічу, ітиш, док. 1.* *кого, що.* Бачити кого- або що-небудь, звертати увагу на кого- або на що-небудь. **2.** *перен.* Виділяти знаками, відмічати.

пómпа, и, *ж.* Механізм для накачування води, рідини.

пómста, и, *ж.* Вчинок як відповідь за заподіяне зло, відплата за заподіяне зло.

пом'якшати, аю, аєш, *док. 1.* Стати м'якшим. **2.** *перен.* (про голос, звук, вираз обличчя та ін.) Стати лагіднішим.

поневолювати, юю, юєш, *недок., поневолювати, лю, лиш, док., кого, що.* Позбавити волі, незалежності; повністю підкорити своїй владі.

пoнoв'лювати, юю, юєш, *недок., поновити, новлю, нoв'иш, док., що.*

1. Ремонтувати, обновляти, замінити старе новим. **2.** Відновлювати, привести до попереднього стану. *Пoнoв'лювати сили;* відтворювати, викликати щось. *Пoнoв'лювати в пам'яті.*

3. Братися знову за що-небудь. *Пoнoв'ити свої заняття з іноземної мови.*

пoн'урий, а, е. (про людину) Сумний, хмурий, насуплений; (про розповідь, звук) невеселий; (про природу) позбавлений яскравості, огорнений туманом, непривітний.

попереджати, аю, аєш, *недок., попередіти, джу, диш, док. 1.* *кого.* Заздалегідь казати комусь про щось. **2.** *що.* Завчасно вжитими заходами запобігати чому-небудь. *Попередити захворювання.* **3.** *що, розм.* Переду-

вати чомусь, випереджати щось.
Думки попереджають слова.

попередження, я, с. 1. Попереднє повідомлення когось про що-небудь. *Прійти без попередження.* 2. Попереднє зауваження.

попередній, я, є. 1. Який є або був перед тим. 2. Який передує головному, який виконується перед чимось остаточним; підготовчий. *Попередній план.*

по́пит, у, ч. Вимога на якісь товари і можливість швидкого продажу яких-небудь товарів.

по́піл, пелу, ч. Те, що залишається після спалення чого-небудь.

поповнення, я, с. 1. (дія) Збагачення, збільшення шляхом додачі чогось. *Поповнення репертуару новими виставами.* 2. Війська для додаткового укомплектування військових частин; люди, що прибули в чийсь розпорядження.

попо́на, и, ж. Покривало на коня та інших тварин, а також для покриття возів, саней.

поправля́ти, яю, яєш, *недок.*, **попра́вити**, влю, виш, *док.*, *що*. 1. Доводити до ладу, лагодити; надавати відповідного вигляду, порядку. 2. Виправляти (помилки). 3. Робити кращим, більш якісним, кращого стану. *Поправити здоров'я. Поправити зачіску.*

популя́рний, а, е. 1. Викладений для всіх зрозумілим способом; загальнодоступний. 2. Широко відомий, який користується загальним визнанням.

попуска́ти¹, аю, аєш, *недок.*, **попусти́ти**, пушу́, пустиш, *док.* 1. *що*. Робити менш натягнутим. *Попускати шнурок.* 2. *без додатка, перен.*, *розм.* Робитися менш докучливим; слабшати. *Мороз попускав.* 3. *кого, чого і без додатка.* Дозволяти робити що-небудь. *Не попускати порушення дисципліни.* 4. *що і без додатка.* Погоджуватися віддавати що-небудь. **◆** Не попускати свого — не поступатися чимсь кому-небудь.

попуска́ти², аю, аєш, *док.*, *кого, що*. 1. Випустити що-небудь із рук. 2. (про рослини) Випустити паростки, коріння. 3. (про механізми) Почати діяти.

попу́тний, а, е. Який рухається в одному напрямку, одною дорогою з ким-, чим-небудь. *Попутна машина.*

пора́да, и, ж. 1. Настанова, вказівка, що зробити в даному випадку; рада. 2. *розм.* Радість, вірада. *Мати пораду з чогось.*

пора́зка, и, ж. 1. Розгром, розбиття. *Завдати поразки ворогові.* 2. *перен.* Невдача.

пора́нити, ню, ниш, *док.*, *кого*. 1. Нанести рану кому-небудь. 2. *перен.* Боляче вразити кого-небудь, зробити комусь велику прикрість, травмувати когось. *Поранити душу словом.*

порі́в, у, ч. 1. Різкий подув; ривок. *Порив вітру;* різкий рух убік рукою або тілом. 2. Духовне піднесення, гаряче прагнення чогось. *Порив до знань;* (різкий вияв якогось душевного стану) приступ, напад. *Порив захоплення.*

порина́ти, аю, аєш, *недок.*, **порі́нути**, рину́, ринеш, *док.* 1. *в що і без додатка* (у рідину, сніг та ін.) Опускатися, занурюватися, заглиблюватися. 2. *перен.* Швидко, проворно проникати кудись; прошигувати. *Поринати в кущі.* 3. *перен.* Глибоко зосереджуватись в чому-небудь, повністю віддаватися чомусь. *Поринати в комсомольську роботу.* 4. *лише док.* Политися, потекти. *Поринули весняні води.*

порі́внювати, юю, юєш, *недок.*, **порі́вня́ти**, яю, яєш, *док.* 1. *кого, що з ким — чим, до кого — чого.* Зіставляти когось або щось, встановлюючи спільні і відмінні риси між ними. 2. *що.* Робити однаковим, рівним у якомусь відношенні; зрівнювати.

порі́вня́нний, а, е. Який має ознаки, що дають підставу для порівняння, для зіставлення з іншим.

порі́вня́ння, я, с. 1. Зіставлення одного з іншим з метою встановлення спільності або різниці. 2. *літ.* Літературний поетичний образ, що базується на наданні одному об'єктові ознак іншого з метою його глибшого пояснення, художньої передачі. **порі́г**, ро́га, ч. 1. Підвищена перекладина в нижній частині дверей.

◆ Не пуска́ти на поро́г — не дозволяти заходити. **Об-**

бивати чи ісь пороги — ходити по всіх усядах. 2. Велике поперечне підвищення дна річки. 3. *перен.* Межа якогось часового проміжку або передень чого-небудь. *На порозі нового навчального року.*

поріда, и, ж. 1. Різновид домашніх тварин або рослин, що відрізняються чимсь особливим від інших тварин або рослин того ж виду. 2. Сукупність природних мінералів у надрах землі.

порожній, я, е. 1. (про якусь посудину) Нічим не заповнений. ♦ З порожніми руками — не маючи нічого. 2. Який пустий всередині; безлюдний. 3. Не зайнятий. *Порожня лавка.* 4. *перен.* Беззмістовний, без серйозного значення. *Порожня балаканина.*

порозуміння, я, с. Одностайність поглядів, взаєморозуміння.

порік, у, ч. 1. Недолік, хиба, вада. *Пороки капіталістичної системи.* 2. Фізична недуга. *Порок серця.*

поріом, а, ч. Плоскодонне судно або пліт, що перевозить людей, вози, вантаж через річку, озеро.

пібросль, і, ж., *збірн.* Паростки на пні зрубаного дерева; молодий ліс.

піброх¹, у, ч. Легкі дрібні сухі частинки чого-небудь. ♦ Порох сиплеться з кого — дуже старий. *Стерти на порох* — зовсім знищити.

піброх², у, ч. Роздрібнена вибухова речовина. ♦ Нюхати порох — брати участь у військових діях.

порохні, а, с. Те саме, що *порохи*. **порохні**, і, ж. Пошкоджене вогністю і часом дерево, що розсипається.

порічний, а, е. 1. Який відзначається аморальною поведінкою. 2. Який має істотні хиби; неправильний. *Порічний метод роботи.*

поріша, і, ж. Перший сніг. **порішити**, рішити, *недок.* 1. *без додатка, безос.* (про куряву, що здіймається вітром) Мести. 2. *кого, що.* Покривати пилом, запорошувати. 3. *без додатка* (про сніг) Сипати, падати.

порішитися, рошусь, рішишся, *недок.* Покриватися порохом; пилитися.

порт, у, ч. 1. Місце біля берега, спеціально обладнане для причалювання, стоянки, розвантаження і навантаження суден. 2. Приморське місто. **портатівний**, а, е. Невеликий за розміром, зручний для носіння.

портрёт, а, ч. 1. Зображення особи на картині або на фотографії. 2. Опис особи в літературному творі. *Ліричний портрёт.*

портфёл, я, ч. 1. Спеціальна чотирікутна сумка, призначена для носіння ділових паперів, книг та ін. 2. *політ.* Посада міністра.

порубка, и, ж. 1. (дія) Вирубка, вирубування. 2. Вирубана ділянка лісу.

пібрух, у, ч. 1. Незначний рух тіла, його частини; рух повітря. *Пібрух руки.* 2. *перен.* Порив.

порішувати, ую, уеш, *недок.*, **порішити**, шу, шиш, *док.* 1. *що.* Не залишати таким же, переривати щось, що триває. *Порішувати справу.*

2. Робити рухи, рухати. *Порішити хвостом.* 3. *що.* Доторкатися до чогось, зачіпати що-небудь. *Пройти, не порішивши листочка.* 4. *кого чим і без додатка, перен.* Зворушувати, хвилювати.

пібрція, і, ж. 1. Певна кількість чогось. 2. (у їдальні) Кількість страви, розрахована на одного їдця.

порядний, а, е. Який дотримується правил пристойності; чесний.

порядок, дку, ч. 1. Регулярне, правильне розміщення чогось; чистота.

Порядок у хаті. 2. *перев. мн.* **порядки**, ків. Система управління, лад; суспільні відносини при відповідному ладі; устрій. *Демократичні порядки.* 3. Послідовність, наступність, черговість чогось. *Алфавітний порядок.* 4. *чого, перен.* Спосіб, метод здійснення чогось. *Порядок видачі продуктів.* 5. *військ.* Розміщення, розташування військ, бойових сил. *Бойові порядки.*

посада, и, ж. Постійне заняття, звичайно в якійсь установі, службовий обов'язок.

посадка, и, ж. 1. (дія) Засаджування чого-небудь. 2. (дія) Впускання насажирів у вагон, літак та ін. для заняття місць. 3. *ав.* (дія) Приземлення літального апарата. 4. Манера вершника триматися при їзді на

коні. 5. мор. Глибина занурення в воду судна.

посилання, я, с. 1. (дія) Висилання чогось. 2. Вказівка на джерело, на яке посилаються в друкованому або писаному тексті.

посілений, а, е. 1. Зміцнений чимось. *Посилена сійськова частина.* 2. Підсилений, сильніший, більш напружений. *Посилена боротьба.*

посылка, и, ж. 1. Відправка чогось поштою, посильним. ♦ Б у т и н а п о с и л к а х — бути використовуваним для дрібних послуг. 2. Те, що послано кому-небудь. *Поштова посилка.* 3. лог. Судження, яке служить підставою для висновку.

посипати, аю, аєш, *недок.*, **посипати**, плю, плеш, *док.* 1. що. Покривати поверхню чим-небудь дрібним, сипучим. *Посипати стежку піском.* 2. що. Сипати корм птиці. 3. *лише док.*, *без додатка.*, *перен.* Почати йти, почати падати. *Посипав сніг.* 4. *лише док.*, *без додатка.* Піти юрбою, висипати. *На вулицю посипала молодь.*

посібник, а, ч. Книга для навчання, підручник.

посів, у, ч. 1. (дія) Сіяння, сівба. 2. Засіяна сільськогосподарськими культурами ділянка землі.

посідати, аю, аєш, *недок.*, **посісти**, сяду, сядеш, *док.* 1. що. Мати у своєму розпорядженні, володіти. *Посідати майно.* 2. *лише док.*, *що.* Самовільно захопити, загарбати.

посіяти, ію, ієш, *док.*, *що і без додатка.* 1. Розкинути зерно так, щоб воно зійшло і дало урожай; засіяти. 2. *перен.*, *розм.* Подіти невідомо де, загубити. *Посіяти рукавички.* 3. *перен.* Зародити в кому-небудь щось. *Посіяти в душі зерна добра.*

послання, нця, ч. 1. Особа, яку посилають з певним дорученням; посол, гонець. 2. Представники когонебудь, десь.

послідовний, а, е. 1. Який іде, слідує один за одним. *Послідовна зміна.* 2. Логічно закономірний, без внутрішніх протиріч, правильно обгрунтований. *Послідовний висновок.*

послуга, и, ж. 1. Люб'язний вчинок на користь комусь. 2. *лише мн.* Гос-

подарські вигоди. *Кімната з усіма послугами.*

посміхатися, аюся, аєшся, *недок.*, **посміхнутися**, нуся, нєшся, *док.* Злегка усміхатися; *лише док.*, *перен.* засяяти. *Забіліла хата, посміхнулася вікна.*

посбл, слá, ч. 1. Повноважний дипломатичний представник найвищого рангу однієї держави в іншій. 2. *перен.* Особа, яка посилається з певним дорученням у приватних справах; посланець.

посбіх, у, ч. Надмірна, зайва швидкість, квапливість.

пост, á, ч. 1. Одиночний вартовий або озброєна команда, що стоїть на певному місці для охорони, спостереження чогось. 2. Відповідальна посада. *Він на високому посту.* 3. Місце, з якого видно ділянку чого-небудь.

поставати, ає, *недок.*, **постати**, не, *док.* 1. Появлятися перед ким-, чим-небудь. *Перед ним постав юнак.* 2. *перен.* Виникати на якомусь місці, бути побудованим. *З руїн постало село.* 3. *перен.* З'являтися, виникати. *Постає питання.* 4. з чо-го. Зароджуватися, виникати на базі чогось. *Пісня з туги постала.* 5. Наставати, починатися. *Постала тиша.* 6. *перен.* З'являтися, вставати в уяві перед очима; оживати. *З опису постає яскрава картина.* 7. Підноситися над чим-небудь; височіти, здійматися. *Над містом постала телевізійна вишка.*

поставити, влю, виш, *док.* 1. кого, що. Примусити щось або допомогти комусь зайняти вертикальне положення. ♦ П о с т а в и т и к о г о н а н о г и — вилікувати; допомогти вібратися з біди. П о с т а в и т и н а к о л і н а — примусити коритися. 2. що. Примістити щось; покласти. *Поставити глечик.* 3. що. Розмістити в різних місцях. *Поставити пости.* 4. що. Влаштувати. *Поставити телефон.* 5. що. Записати, написати. *Поставити дату.* ♦ П о с т а в и т и к р а п к у н а д і — остаточно з'ясувати. 6. кого. Влаштувати, помістити. *Поставити на квартирі.* 7. що. Здійснити сценічну виставу. ♦ П о с т а в и т и д і а г н о з — визначити хворобу. П о с т а в и т и

з ніг на голову — докорінно змінити.

поставитися, влкся, вишся, *док.*, до кого — чого. Виягити своє ставлення до ксго- або до чого-небудь. *Поставитися із співчуттям.*

постамент, у, ч. Підставка пам'ятника, статуї, колони.

постанова, и, ж. 1. Акт вищих органів державної влади. *Постанова уряду.* 2. Колективне рішення, резолюція; ухвала. *Постанова загальних зборів.*

побіть, і, ж. 1. Людське тіло, фігура, силует; постава, зовнішній вигляд людини. 2. Людина як носій певних ознак, видатна особа, індивідуальність. *Побіть Івана Франка в українській літературі.* 3. *перен.* (створена письменником, художником, скульптором) Фігура; персонаж.

постачати, аю, аеш, *недок.*, **постачити**, чу, чиш, *док.* 1. Давати щось потрібне, необхідне для життя, роботи, діяльності. 2. *лише недок.* Забезпечувати продовольством, сировиною.

постійний, а, е. 1. Який безперервно відбувається. *Постійні турботи про зраксеу посєдінку.* 2. Який не змінюється; сталий. *Постійний міст.*

побіть, тілі, ж. 1. Місце, на якому сплять; ліжко. *Лєжати в постелі.* 2. Речі, які використовуються для снання: подушки, ковдра, перина, матрац разом з постільною білизною.

пєсторбнок, нка, ч. 1. Товстий міцний шнурок, здебільшого з конопляного прядива. 2. Шнурок в упряжі ксней, що зв'язує хомут або шлею з орчиком.

побістріл, у, ч. Випуск заряду (кулі) із вогнепальної зброї; звук пострілу.

побіступ, у, ч. 1. *кого, чєго.* Манера ступати; хода. 2. *чого і без додатка, перен.* Рух уперед, вдосконалювання в процесі розвитку; прогрес. *Супспільство зробило значний побіступ до комунізму.*

побіступка, и, ж. Відмовлення від чогось в чийсь користь, щоб зблизитись; компроміс. *Йти на побіступки.*

побіступовий, а, е. Який здійснюється не зразу, без різких змін, рівномірним переходом від одного до другого. *Побіступовий перехід від соціалізму до комунізму.*

побісуд, у, ч. 1. *збірн.* Предмети домашнього вжитку для зберігання, приготування і подачі їжі та пиття. 2. Предмет домашнього вжитку, в який можна налити або насипати щось; посудина.

побісуха, и, ж. Відсутність атмосферних опадів; засуха.

побіталанити, йть, *док.*, *безос.*, кому. Щасливо вдатися, пєщастити. *Побіталанити йому.*

побітемки¹, ів, *мн.* Суцільна, повна темнота; пійтьма, темрява.

побітемки², *присл.* В темноті, поночі.

побітертий, а, е. Пошкоджений внаслідок довгого вживання; витертий, потріпаний, зношений. *У побітертому пальті.*

побітірати, аю, аеш, *недок.* 1. *що.* Час від часу проводити чим-небудь по чомусь. *Побітірати лоба.* 2. *ким що, перен.*, *розм.* Зневажати когось, знущатися з кого-небудь.

побітискувати, ую, уеш, **побітискати**, аю, аеш, *недок.*, **побітиснути**, ну, неш, *док.* 1. *що.* Легко стискати чийсь руку на знак привітання. 2. *лише док.*, *кого, що і без додатка, розм.*

Злегка або сильніше натискати на кого- або що-небудь. 3. (про мороз, холод) Ставати сильнішим, більшим.

побітік, току, ч. 1. Течія води, яка випливає з джерел і пливе вузьким річищем; *перен.* велика кількість якоїсь ріднини, яку проливають. 2. Велика кількість людей або машин, що рухаються кудись. *Побітік демонстрантів.*

побітіти, ію, іеш, *недок.* 1. Виділяти піт, вкриватися потом. 2. *над чим, перен.* Старанно, зосереджено робити що-небудь; працювати, трудитись над чим-небудь.

побітіха, и, ж. 1. Розвага, забава. 2. Те, що дає відряду, справляє приємність. *Його побітіха в праці.*

побітішати, аю, аеш, *недок.*, **побітішити**, шу, шиш, *док.*, *кого.* 1. Розважати, забавляти, звеселяти. 2. Розраджувати, утішати, намагатися полегшити чийсь горе. *Побітішати жартами.*

потогінний, а, е. (про ліки) Який сприяє потінню.

потóковий, а, е. Який відбувається безперервним потоком; конвейерний. *Потоковий метод виробництва.*

потóмок, мка, ч. Те саме, що нащадок.

потóчний, а, е. 1. Теперішній, який відбувається або здійснюється саме тепер. *Поточний момент.* 2. Щоденний, звичайний; повсякденний. *Поточні справи.* ◆ Поточний рахунок — рахунок вкладника банку або ощадкаси, з якого в міру потреби можна одержувати гроші і збільшувати його додатковими внесками.

потра́ва, и, ж. 1. Вчинена шкода, витолочення худобою трави або посівів. 2. Те саме, що стра́ва.

потра́пляти, яю, яєш, *недок.*, **потра́пити**, плю, пиш, *док.* 1. *без додатка.* Опинитися десь, прийти кудись. *Потрапити на стежку.* 2. *без додатка.* Несподівано попасти у сферу якоїсь дії. *Потрапити під обстріл.* 3. *чим в що.* Просувати, досягаючи мети. *Потрапити рукою в рукав.* 4. *що і без додатка, розм.* Зуміти зробити щось. *Потрапити спаяти деталь.*

потрі́бний, потрі́бен, а, е. 1. Без якого не можна обійтися; необхідний. 2. Що відповідає даній потребі, відповідний. *Узяти потрібні плакати.*

поту́жний, а, е. 1. Дуже сильний, могутній. *Потужна хвиля.* 2. *техн.* Який має великі можливості. *Потужний кібернетичний центр.*

потура́ти, аю, аєш, *недок.*, *кому* — чому і *без додатка.* Не противитися, не протидіяти, попускати. *Потурати чийсь поведінці.*

по́тяг¹, у, ч., з *інфін.*, *до чого.* Нахил, охота, уподоба.

по́тяг², у, ч., *заст.*, *поет.* Те саме, що по́бзд.

потягну́ти і потягті, тягну́, тягнеш, *док.* 1. *кого, що, переважно із словами за собою.* Перемістити тягнучи. 2. *за що і без додатка.* Узявшись за ручку, смикнути, сіпнути. 3. *що і без додатка.* Вдихнути. *Потягнути носом повітря.* 4. *кого.* Примусити йти за собою. *Потягнув його на засідання гуртка.* 5. *кого, перен.* За-

кортіти, захотітися. *Його потягло до малювання.* 6. *без додатка.* Повіяти, подути, понестись. *Потягнув вітер.* 7. *без додатка.* Рушити в якомусь напрямку, попрямувати, поплентатись кудись. *Втомлений потяг до села.* 8. *що і без додатка, розм.* Заспівати. 9. *кого чим, розм.* Сильно вдарити.

по́хапки, *присл.* Нашвидкуруч, як-небудь, побіжно.

похва́ла, й, ж. Схвальний вислів про кого- або про що-небудь; схвалення, підкреслення чієїсь достоїнств, позитивних якостей.

похі́лий, а, е. 1. Який стоїть нерівно до горизонталі і вертикалі; непря́мий. *Похила груша.* 2. Спадастий, пологий. *Похилі горби.* 3. Який похилився; згорблений. 4. Який наближається до глибокої старості.

похі́д, хóду, ч. 1. Рух багатьох людей пішки. 2. Переміщення організованого загону людей з певною метою. 3. *перен.* Дії, спрямовані на боротьбу з ким- або з чим-небудь. *Похід за ліквідацію експлуатації.* 4. *розм.* Манера, спосіб ходіння; хода. *Пізнати когось по поході.*

похі́дний, а́, ё́, *мат.*, *грам.* Утворений (виведений) від іншої подібної величини, форми.

похму́рий, а, е. 1. Покритий хмарами, хмарний. 2. (про людину) Насуплений, понурий.

похова́ння, я, с. 1. Те саме, що по́хорон. 2. *археол.* Місце, де в давнину ховали померлих.

похо́дити, джу, диш, *недок.* Брати свій початок, вести свій рід від кого-, чого-небудь; *лише з ос., перен.* Виникати як наслідок чогось, з'являтися з чогось.

похолода́ння, я, с. Перехід до холоднішої температури; зниження температури.

по́хорон, у, ч. Обряд поховання померлого.

поцілу́нок, нку, ч. Доторкнення кого-, чого-небудь губами — форма виразу прихильних почуттів.

почастува́ти, ую, уєш, *док.*, *кого чим.* Запропонувати кому-небудь щось; пригостити.

поча́ток¹, тку, ч. 1. Те, з чого щось починається; протилежне к і н е ц ь. 2. (у часі) Перший момент, початко-

вий період. 3. (у просторі) Межа, від якої щось починається; перша частина. *Початок дороги*. 4. Суть, що є основою розвитку чого-небудь; першоджерело. *Початки цивілізації*

почáток², тка, ч. Колосовидне суцвіття рослин з потовщеною віссю, відкрито квітками. *Початки кукурудзи*.

почепіти, чеплю, чéпиш, док., що. 1. Прикріпити щось зверху чого-небудь (прикраси). 2. Підвісити щось.

пóчерк, у, ч. 1. Манера писання букв, характер письма. *Гарний почерк*. 2. перен. Спосіб робити щось; стиль. *Оригінальний почерк художника*.

почéсний, а, е. 1. Який робить честь комусь, вказує на достоїнства. *Почесне звання*. 2. Який користується пошаною, заслуговує пошани. *Почесний гість*.

пóчесті, тей, мн., рідко одн. **пóчесть**, і, ж. Зовнішній вияв пошани до кого-, чого-небудь, визнання чіхось заслуг; високе звання як вияв цього визнання.

пóчет, чту, ч. Особи, що супроводжують визначну особу в урочистих ситуаціях.

почя́н, у, ч. 1. Перші моменти вияву якоїсь дії; початок. 2. Ініціатива, починання чогось. *Патріотичний почин*.

почуття́, я, с. 1. Психічні та фізичні відчуття людини. 2. Процес сприймання навколишнього середовища. 3. Любов, кохання; захоплення чим-небудь.

поша́на, и, ж. 1. Почуття шанобливого ставлення до когось. 2. Зовнішній вияв почуття поваги до кого-, чого-небудь. *З пошани до ювіляра всі стали*.

пóшесть, і, ж. 1. Розповсюдження заразної хвороби; епідемія. 2. перен. Негативне явище, що набуває поширення.

поши́рений, а, е. 1. Зроблений більшим за обсягом, складом, змістом. 2. Який часто зустрічається. *Поширена думка*.

пóшта, и, ж. 1. Державна установа, що пересилає і доставляє адресатам листи, гроші, легкі вантажі; примі-

щення, в якому вона міститься. 2. Те, що доставляється, перевозиться поштовою установою. *Одержати ранішню пошту*.

пóштовх, у, ч. 1. Різкий, короткий удар, яким штовхають. 2. Різкий коливальний рух. *Підземні поштовхи*. 3. перен. Стимул, що спонукає до чогось. *Виступ героя був поштовхом ентузіазму комсомольців*.

поя́ва, и, ж. Несподіваний прихід, прибуття. *Поява вожатою викликала захоплення*; (про книжку, статтю) вихід друком, публікація. ♦ *По ява на світ* — народження, виникнення.

пóяс, ч. 1. род. а. Довгий вузький кусок, смуга міцної тканини або шкіри, ремінь та ін., яким обв'язуються в талії для підтримання одягу або для прикраси. 2. род. а. Талія. 3. род у, перен. Те, що має вигляд смуги. 4. род. у. Границі, в яких поширене якесь явище; зона, область. *Пояс постійної температури*; частина території країни, виділена на основі яких-небудь однакових ознак. *Тарифний пояс*.

пóяснювати, юю, юєш, недок., **поя́снити**, нію, ніш, док., що. Робити зрозумілим, тлумачити.

пρά́вда, и, ж. 1. Те, що відповідає дійсності; істина. 2. Справедливість, справедливий порядок; протилежне кривда. *Боротися за правду*. 3. Правильний напрям думок і дій; правда. 4. У функції присудка, у значенні вставного слова. Дійсно, справді.

пρά́вий, а, е. 1. Розміщений по правій руці; протилежне лівий.

♦ *Бути правою рукою кого, чією* — бути першим помічником. *Права рука не знає, що робить ліва* — бути суперечливим. 2. (що стосується основної сторони тканини, одяжі) Лицьовий, верхній. 3. перен. У політичному відношенні — ворожий прогресивному, передовому; реакційний, консервативний.

пρά́вило, а, с. 1. Положення, твердження, що виражає певну закономірність, постійне співвідношення певних явищ. *Грамматичне правило*. 2. Ухвала, яка служить для керів-

ництва якоюсь дією; норма. *Правила поведінки. Правила вуличного руху.* ◆ З а л і з н е п р а в и л о — принципи, від яких не відступають. З о л о т е п р а в и л о — найкраща у всіх випадках форма дії, поведінки.

правило, а, с. 1. Довга лінійка, що використовується в будівництві для перевірки правильності кладки або мурування. 2. Колодка, на якій швець розправляє взуття.

правити¹, влю, виш, *недок.*, 1. ким — чим. Здійснювати верховну владу над ким- або над чим-небудь; керувати, управляти. *Правити країною.* 2. чим. Спрямовувати рух чого-небудь кудись; (човном) керувати; (кіньми) поганяти. 3. за що. Використовуватися як щось. *Накидка правила за плащ.*

правити², влю, виш, *недок.*, що. 1. Постійно говорити одне і те ж, настирливо повторяти. 2. (борг, податок) Вимагати сплати; (в адміністративному порядку) стягати. 3. розм. (ціну) Просити, вимагати.

правити³, влю, виш, *недок.*, що. 1. Те саме, що виправляти 3. 2. Гострети на ремені, бруску. *Правити бритву.*

правління, я, с. 1. Керівництво державою, панування якоїсь особи, династії. 2. Виборний орган, який очолює якусь установу або організацію. *Правління когоспу.*

правнук, а, ч. 1. Син внука або внучки. 2. звичайно мн. Те саме, що нащадок.

право, а, с. 1. Система встановлених державою правил і норм, які регулюють відношення між громадянами; законодавство. *Цивільне право.* 2. Наука, що вивчає ці правила в законодавстві; правознавство. 3. Надана законами держави можливість здійснювати що-небудь. *Право на освіту.* 4. Можливість робити щось в результаті якоїсь дії; дозвіл. *Квиток дає право на вхід.* ◆ П о п р а в у — закономірно, справедливо, правильно.

правіпис, у, ч. Загальноприйнята система написання слів якоїсь мови.

правосуддя, я, с. 1. Судова діяльність держави; юстиція. *Соціалістичне*

правосуддя. 2. Розгляд судових справ; судочинство.

прагнути, ну, неш, *недок.*, чого, до чого. Наполегливо, пристрасно хотіти, бажати чогось, тягнутися до чого-небудь. *Він прагнув швидше стати комсомольцем.*

практичний, а, е. 1. Зв'язаний з практикою, з реальними потребами. 2. Який знається на життєвих справах; досвідчений, діловитий. *Практична людина.*

пра́пор, а, ч. 1. Полотнище одного або кількох кольорів, можливо, з якимсь зображенням, яке є символом держави, організації тощо. 2. чого, перен. Світогляд, програма. *Під прапором марксизму-ленінізму.*

прапоронісець, сця, ч. 1. Той, хто носить або несе прапор. 2. чого, перен. Той, хто найкраще втілює якусь ідеологію; найдинок якихось ідей. *Комуністична партія Радянського Союзу — прапоронісець гуманізму.* **прасувати**, ую, уєш, *недок.*, що. Вирівнювати гарячим утюгом одяг, тканину.

пра́ти, перу́, переш, *недок.* 1. що і без додатка. Очищати від бруду у воді, мити милом або іншими пральними засобами щось з тканини. 2. лише в 3 ос., перен., розм. (про сильний дощ) Періщити.

пра́ця, і, ж. 1. Свідома діяльність людини, спрямована на створення матеріальних або культурних цінностей, що є умовою існування і розвитку суспільства; трудова діяльність. 2. Службові обов'язки. *Піти до праці.* 3. Писаний твір, переважно наукового характеру.

предме́т, а, ч. 1. Конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття як окремий елемент дійсності. 2. Певна річ, що використовується для чогось. *Хатні предмети.* 3. Коло знань, що творить окрему дисципліну викладання. *Вивчати два предмети — історію і географію.* 4. Те, на чому зосереджується чиясь увага, на що спрямована чиясь діяльність. *Предмет досліджу.*

предок, дка, ч. 1. Попередник родини, роду, племені по висхідній лінії з боку батька або матері. 2. лише мн. Попередні покоління.

представляти, яю, яєш, *недок.*, **представити**, влю, виш, *док.* 1. *кого кому*. Називати комусь присутнього з метою познайомити кого-небудь з кимсь; рекомендувати. 2. *лише недок.*, *кого, що*. Виступати від імені когось, за чийсь дорученням. *Представляти команду*. 3. Бути виразником чого-небудь. *Ціна представляє вартість предмета*. 4. Зображати, показувати кого-, що-небудь у творах літератури, у розповіді, писемній або усній характеристиці. **представник**, а, ч. Той, хто виступає від імені кого-небудь або є виразником чогось. *Представники культури*.

пред'являти, яю, яєш, *недок.*, **пред'явити**, явлію, явиш, *док.* 1. *що до кого*. Ставити перед ким-небудь якісь завдання, вимагати від когось виконувати що-небудь. *Пред'являти вимоги*. 2. *що кому*. Показувати документ та ін.

президент, а, ч. 1. Голова, керівник деяких установ, товариств. *Президент шахової федерації*. 2. Обраний на певний строк глава держави з республіканською формою правління.

президія, ї, *ж.* 1. Група осіб, обраних для ведення зборів, нарад та ін. 2. Керівний орган деяких установ. *Президія Верховної Ради СРСР*.

прейскурант, а, ч. Довідник цін на товари й послуги.

прелюдія, ї, *ж.* 1. Інструментальний вступ до музичного твору. 2. Невеликий музичний твір. 3. *перен.* Вступ, підготовча частина до чогось.

прем'єр, а, ч. 1. У багатьох країнах — глава уряду, голова ради міністрів. 2. *театр.* Актор, що грає головні ролі.

прем'єра, и, *ж.* Перша вистава п'єси в театрі, циркової, естрадної, концертної програм.

премія, ї, *ж.* Грошова або інша матеріальна винагорода за якісь особливі досягнення з метою заохочення.

препарат, у, ч. 1. Частина тваринного або рослинного організму, спеціально приготувана для вивчення, спостереження. 2. Хімічний або фармацевтичний продукт лабораторного або фабричного виробу.

прес, а, ч. Машина для обробки різних матеріалів способом тиску.

преса, и, *ж.* Періодично опубліковані видання (газети і журнали тощо).

прес-конференція, ї, *ж.* Зустріч державного, політичного, наукового чи громадського діяча з представниками преси, радіо, телебачення з питань, що становлять широкий громадський інтерес.

претендент, а, ч., *на що*. Той, хто має право на щось, добивається, домагається чогось.

прибирати, аю, аєш, *недок.*, **прибрати**, беру́, береш, *док.* 1. *що і без додатка*. Робити порядок, порати. *Прибирати хату*. 2. *що і без додатка*. Забирати і відносити геть. *Прибирати постіль*. 3. *що*. Усувати зайве.

4. *що, розм.* Прикрасити що-небудь, причепурювати. *Прибирати ялинку*. 5. *що*. Присвоювати собі щось. *Прибрати назву*. ♦ **Прибрати до рук кого** — взяти над кимось владу.

прибіднюватися, ююся, юєшся і **прибіднятися**, яюся, яєшся, *недок.*, **прибіднитися**, нююся, нішся, *док.*

1. *розм.* Вдавати з себе біднішого, ніж у дійсності. 2. *перен.* Применшувати свої можливості, заслуги.

прибій, бію, ч. Удари морських хвиль до берега.

приблуда, и, ч і *ж.* 1. *зневажл.* Не тугешня людина, істота, що випадково попала кудись; бурлака; зайда, захожий. 2. Збідніла, бездомна людина; (про тварин) прибудний.

приборкувати, ую, уєш, *недок.*, **приборкати**, аю, аєш, *док.* 1. *кого*. Підкоряти когось своїй волі, робити слухняним. *Приборкати коня*.

2. *що*. Придушувати, насильно припиняти. 3. *що, перен.* Угамовувати, стримувати (почуття). ♦ **Приборкувати крила** — не давати змоги діяти, знеохочувати когось, гасити в кому-небудь запал.

прибудова, и, *ж.* 1. (дія) Будівництво чого-небудь безпосередньо біля чогось. 2. Будова біля чого-небудь, як продовження чогось.

прибуток, тку, ч. 1. Доход, одержуваний від якого-небудь підприємства, від якогось роду діяльності. 2. Сума, що є різницею, на яку

дохід перевищує витрати. 3. Надходження сум, товарів, записуваних у бухгалтерські книги; приход.

прибуття, я, с. Прихід, приїзд кого- або чого-небудь. *Прибуття гостей.*

привал, у, ч. 1. Зупинка в дорозі для відпочинку. 2. Місце, де зупиняються для перепочинку.

приварювати, юю, юєш, *недок.*, **приварити**, рію, ариш, *док.*, *що, техн.* Прикріпляти до чогось зварюванням.

приватний, а, е. 1. Не державний, не суспільний; який належить окремій особі. *Приватний будинок*; не зв'язаний з жодною установою, посадою. *Приватні уроки.* 2. Який стосується когось особисто, чийось особистих справ. *Приватне життя.*

привіджуватися, уюся, уєшся, *недок.*, **привідітися**, джуся, дишся, *док.* Постагати увні сні або в уяві.

прівід, воду, ч. Те, що стає основою, причиною для якихось дій, вчинків, нагода до чогось; зачіпка.

привіз, вóзу, ч. 1. (дія) Доставка шляхом возіння. 2. Те, що привезено.

привілей, ю, ч. 1. Особливі переваги, права, надані кому-небудь або групі людей. 2. Документ, що засвідчує такі права за феодалізмом.

привілля, я, с. 1. Широкий, вільний простір. 2. *перен.* Повна свобода, вільне життя.

привіт, у, ч. Звернення до когось з добрими побажаннями; вітальна форма, висловлювана при зустрічі.

привітний, а, е. Який добре, щиро, приязно ставиться до оточення; доброзичливий. *Привітна людина.*

привласнювати, юю, юєш, *недок.*, **привласнити**, ню, ниш, *док.*, *що.* Робити чуже своєю власністю; видавати за своє. *Привласнити чужу думку.*

приводити, джу, диш, *недок.*, **привести**, едú, едэш, *док.*, *кого, що.* 1. Допомогати комусь дійти куди-небудь. 2. *кого, що.* Ведучи, доставляти кого-небудь кудись. *Силою привести когось.* 3. *до кого, до чого і без додатка.* Мати напрям куди-небудь. *Алея приведе до пам'ятника.* 4. *до чого, перен.* Спричинятись до якогось стану. *Привести до перемоги.* 5. *в що.*

Спричиняти те, що виражає іменник. *Привести в рух.*

прив'язь, і, ж. Ремінь, шнурок, ланцюг, яким прив'язують кого- або що-небудь.

приглядати, аю, аєш, *недок.*, **приглянути**, ну, неш, *док.*, **приглядіти і пригледіти**, джу, диш, *док.* 1. *кого, що, за ким — чим.* Доглядати когось або щось, спостерігати за кимось або за чимось. *Приглядати за дитми; лише док.* Прослідити за чимось.

приглянь, як працюють. 2. *кого, що.* Підшукувати.

пригнічувати, ую, уєш і *рідше* **пригнітати**, аю, аєш, *недок.*, **пригнітити**, ічú, ітиш, *док.* 1. *кого, що.* Те саме, що **прідúшувати** 1. 2. *кого, що, перен.* Не давати вільно розвиватися, обмежувати в правах, гнобити, утискати, пригноблювати. *Багачі пригнічують бідних.* 3. (морально) Негативно діяти на кого-небудь; гнітити.

приголóмшувати, ую, уєш, *недок.*, **приголóмшити**, шу, шиш, *док.*, *кого.* 1. Позбавляти свідомості; оглушати. 2. *перен.* Робити велике враження; сильно дивувати; вражати. *Несподіваний приїзд брата приголомшив усю рідню.* 3. Те саме, що **пригнічувати** 3.

придátний, а, е. 1. *Для чого, до чого.* Який годиться для чого-небудь, можливий для вживання. 2. (про землю) Можливий для обробітку.

приділяти, аю, аєш, *недок.*, **приділити**, ділю, ділиш, *док.* 1. (увагу, час та ін.). Віддавати кому- або чому-небудь. 2. *кого.* Призначати для якоїсь мети. *Туристській групі приділили провідника.* 3. *що.* Віддавати в користування, надавати. *Приділити землі.*

прідумувати, ую, уєш, *недок.*, **прідумати**, аю, аєш, *док.*, *що.* 1. Думаючи, винаходити, відкривати щось нове. 2. Натрапляти на щасливу думку.

прідúшувати, ую, уєш, *недок.*, **прідúшити**, душú, дúшиш, *док.* 1. *кого, що.* Натискаючи зверху або збоку, притискати до чого-небудь. 2. *лише док.*, *кого.* Задúшити, умертвити. 3. *що, перен.* (про повстання, бунт та ін.) Припиняти, втихомирювати збройною силою.

приєднувати, ую, уеш, *недок.*, **приєднати**, аю, аеш, *док.* 1. *що.* З'єднувати, об'єднувати з чим-небудь, додаючи до чогось. 2. *кого, що.* Включати в число кого- або чого-небудь, зараховувати до кого- або до чого-небудь.

приємний, а, е. 1. Який викликає симпатію до себе, привабливий, принагідний. *Приємна усмішка.* 2. Який викликає задоволення. *Приємний спогад.*

призв'одити, джу, диш, *недок.*, **призвесті**, едү, едеш, *док.*, *кого, що до чого.* Доводити до якихось наслідків, результатів.

приземлювати, юю, юеш і **приземляти**, яю, яеш, *недок.*, **приземліти**, лю, ліш, *док.* 1. *що.* (про літальні апарати) Садити на землю. 2. *кого, що.* Класти, валити на землю. *Перехресний вогонь кулеметів приземлив ворожу роту.* 3. *кого, перен.* Збивати пиху з когось, позбавляти гордовитості, зарозумілості, високих прагнень.

призвіний, а, е. Який містить у собі заклик, який звучить як заклик. *Призвіний клич.*

призначення, я, с. 1. (дія). Зарахування на яку-небудь службу, посаду. 2. Документ з текстом постанови про зарахування на службу, посаду. 3. Те, що необхідно здійснити; завдання, ціль. 4. Те, що визначено наперед, приречено комусь; доля, приречення, фатум.

призів, у, ч. 1. (дія) Заклик прийти, вступити, з'явитися куди-небудь. 2. Особи, призвані на військову службу.

прийдешній, а, е. Те саме, що **майбутній**.

прийма́ти, аю, аеш, *недок.*, **прийня́ти**, му, меш, *док.* 1. *що.* Брати, одержувати. *Приймати дарунок.* 2. *що на себе.* Брати на свою відповідальність, наражати себе на що-небудь. *Прийняти на себе удар.* 3. *що.* Одержувати, брати в своє відання. *Приймати товар.* 4. *кого до себе.* Брати до себе, давати притулок, приміщення. 5. *кого.* Допускати до себе; пригостити гостей, відвідувачів та ін. 6. *кого.* Включати в склад чого-небудь, допускати до участі в чомусь. *Приймати до товариства.* 7. *що.*

Вислуховувати від того, який сповіщає, повідомляє. *Приймати рапорт.* 8. *що.* Погоджуватися з чимсь, давати згоду на щось, ставитися позитивно до чогось. *Приймати виклик на бій.* 9. *що.* Схвалювати що-небудь, виражати згоду шляхом голосування. *Верховна Рада СРСР прийняла новий Закон.* 10. *що.* Набувати якогось вигляду, якоїсь властивості, якості. *Приймати позу ображеного.* 11. *за кого — що, як.* Вважати когось або щось кимсь або чимсь. *Прийняти когось за ворога.* 12. *що.* Забирати, усувати звідки-небудь. *Приймати зі стола книжку.*

прикладати, аю, аеш, *недок.*, **прикладіти**, дү, деш, *док.*, *що.* 1. Приближати впритул; притуляти. *Прикласти руку до лоба.* 2. Спрямувати дію чого-небудь на щось; застосовувати. *Прикласти багато сил до здійснення мети.* ◆ **Прикладати** до жару вогню — загострювати неприязні відносини; сприяти посиленню неприязних почуттів, настроїв.

прикме́та, и, ж. Ознака, що провіщає близькість настання чогось. *За всіма прикметами скоро буде дощ.* ◆ **На прикметі** (мати, бути) — мати на увазі, брати до уваги когось або щось.

прико́пувати, ую, уеш, *недок.*, **прикопа́ти**, аю, аеш, *док.*, *кого, що.* Прикривати, засипати землю; засипати корені рослин землею, щоб зберегти їх від всихання або замерзання.

прикордо́нник, а, ч. Військовослужбовець у військах, що охороняють державний кордон.

прикра́са, и, ж. 1. Те, що прикрашає, надає краси, гарного вигляду кому- або чому-небудь. 2. *перен.* Перебільшення, вигадка в розповіді. *Розповідати без прикрас.*

прикрива́ти, аю, аеш, *недок.*, **прикрі́яти**, ію, іеш, *док.* 1. *кого, що.* Злегка, не повністю закривати чим-небудь; *що, перен.* приховувати. 2. *що.* Накривати чим-небудь зверху, класти, розстеляти зверху. *Прикривати стіл.* 3. *кого, що.* Захищати діями військ. *Прикривати переправу.*

при́кий, а, е. Який викликає прикрість; неприємний. *Прикра помилка.*

при́лад, у, ч. 1. Обладнання, пристрій для управління машинами, установками, для регулювання технологічних процесів, обчислень та ін. 2. Спеціальний пристрій для станка, машини та ін., що виконує самостійну частину роботи.

прила́д.жувати, ую, уєш, *недок.*, **прила́дити**, джу, диш, *док.*, *що до чого*. Робити відповідним щодо розмірів, пристосовувати, припасовувати, приробляти.

прилаштовувати, ую, уєш, *недок.*, **прилаштува́ти**, юю, уєш, *док.*, *що*. 1. Приробляти, прикріплювати до чогось. *Прилаштовувати до трактора сівалку.* 2. Ставити відповідним чином на належне місце. *Прилаштовувати насос.* 3. Робити придатним для вживання, використання з якоюсь метою. *Прилаштовувати шатро.*

прилива́ти, аю, аєш, *недок.*, **прили́ти**, ллю, ллєш, *док.* 1. (про рідину) Підступати, притікати; *перен.* (про почуття) Охоплювати. *Радість прилила до серця.* 2. *що.* (про вогонь, вогнище) Гасити водою, заливати.

прилю́дний, а, е. Доступний для всіх, для загального ознайомлення і обговорення; який відбувається в присутності публіки, людей; публічний, відкритий, гласний. *Прилюдний виступ.*

прима́нка, и, ж. 1. Те, чим приманюють тварин, птахів, риб; *принада*. 2. *перен.* Те, що манить, *принадає*. **примиря́ти**, яю, яєш, *недок.*, **примирі́ти**, рю, риш, *док.*, *кого*. Встановлювати згоду, мирні відносини між ким-небудь, мирити когось.

приміря́ти, яю, яєш, *недок.*, **примі́ряти**, яю, яєш і **примі́рити**, рю, риш, *док.*, *що*. Одягати, прикладати чи накладати щось на когось або на щось з метою вяснити, чи відповідає розмірові, чи підходить. *Приміряти костюм.*

примі́тйв, а, ч. Що-небудь спрощене, невисоке за рівнем, технікою виконання.

прі́морозок, зку, ч. Те саме, що **за́морозок**.

прі́мха, и, ж. Капризне, безглузде бажання; забаганка, надумана необхідність.

прима́да, и, ж. 1. Те саме, що **прима́нка** 1, 2. 2. Краса, чарівність когось або чогось. *Принади гір.*

принале́жність, ності, ж. Належність до якоїсь організації, партії, класу та ін.

прині́жувати, ую, уєш, *недок.*, **прині́зити**, йжу, йзиш, *док.*, *кого*. Ображати чиюсь гідність, ставити когось у принизливе становище.

принци́п, у, ч. 1. Основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, політичного устрою. 2. Основний закон якої-небудь точної науки. *Принципи всесвітнього тяжіння.* 3. Внутрішнє переконання в чомусь; норма або правило поведінки. *Принципи комуністичної моралі.* ♦ В п р и н ц и п і — в основному.

припада́ти, аю, аєш, *недок.*, **припа́сти**, ду, дєш, *док.* 1. *до кого, до чого*. Щільно притискатися, притулятися. *Припадати до рук матері.* 2. *лише недок.*, *без додатка*, (про ногу) Злегка кульгати. 3. *без додатка*. (про долю та ін.) Випадати. 4. *кому*. (про частину, одержану при розподілі та ін.) Випадати на чиюсь долю, діставатися когось. *Йому припало найбільше; на кого*. приходиться. *На кожного колгоспника припадає одна газета.* 5. Збігатися у часі з чимсь. 6. *чим*. Вкриватися на поверхні. *Припадати порохом.*

припа́ювати, юю, юєш, *недок.*, **припа́яти**, яю, яєш, *док.*, *що до чого*. Прикріплювати шляхом спаювання. **припиня́ти**, яю, яєш, *недок.*, **припині́ти**, пиню, пйниш, *док.* 1. *що*. Переставати робити, виконувати. *Припиняти працю.* 2. Не давати продовжувати, зупиняти хід, розвиток чогось. *Припинити вогонь.* 3. *кого, що*. Стримувати на місці; зупиняти, спиняти (на короткий час).

припіка́ти, аю, аєш, *недок.*, **припекти́**, ечу́, ечєш, *док.*, *кого, що і без додатка*. (про сонце, спеку, вогонь) Сильно гріти, палити.

приплі́щувати¹, ую, уєш, *недок.*, **приплі́щити**, шу, щиш і **приплі́снути**, ну, неш, *док.*, *що*. Надавлючи, робити глоским, сплющеним.

припліщувати², ую, уеш, *недок.*, **припліщити**, шу, шиш, *док.*, *що*. (очі) Злегка прикривати повіками.

припускати, аю, аєш, *недок.*, **припустити**, ушў, ўстиш, *док.* 1. *що*. Робити припущення, допускати можливість чогось. 2. *що*. Протидіяти чомусь, допускати щось. *Не припускає порушення правил.*

припущення, я, с. Мислений здогад, міркування про можливість, ймовірність чогось.

прираховувати, ую, уеш, *недок.*, **прирахувати**, ую, уєш, *док.* 1. *що*. Додавати, прибільшувати при рахунку. 2. *кого, що*. Прилічувати, відносити до кого- або до чого-небудь.

приречений, а, е. 1. Такий, якого чекає неминуча загибель. 2. Визнаний винним і засуджений до покарання. **приріст**, приросту, ч. Збільшення чого-небудь у чисельності, кількості, величині.

приробляти, яю, яєш, *недок.*, **приробити**, роблю, робиш, *док.*, *що*. Прикріплювати, приладжувати щось до чогось, міцно з'єднувати з чимсь.

природа, и, ж. 1. Сукупність природних умов на землі, органічного і неорганічного світу; все існуюче на землі, не створене діяльністю людини. 2. Сукупність особливостей якоїсь місцевості (рельєф, флора і фауна, кліматичні умови та ін.). 3. Сукупність природних потреб, нахилів людини. *Людська природа*. 4. Суть, основні якості, властивості чогось. *Природа атома*.

природний, а, е. 1. Створений природою, а не людиною; який стосується природи. *Природні багатства*. 2. Яким людиною володіє від народження; вроджений. *Природна кмітливість*. 3. Позбавлений будь-якої вимушеності, штучності. *Природна поза*.

приручати, аю, аєш, *недок.*, **приручити**, учў, учиш, *док.*, *кого*. (тварину, птицю) Робити ручним, заставляти привикати до когось.

присаджувати, ую, уеш, *недок.*, **присадити**, аджу, адиш, *док.*, *кого*. 1. *за що*. Примушувати сісти за якусь роботу, заняття. 2. Саджати додатково, досаджувати. 3. *перен*. Заставляти зменшити свої поривання, запал, зайве захоплення чимсь; об-

ривати когось різким зауваженням; осаджувати.

присадібний, а, е. Який знаходиться, розташований біля садиби, місця мешкання.

присвоювати, юю, юєш, *недок.*, **присвоїти**, ою, оїш, *док.* 1. *що*. Те саме, що **привласнювати**. 2. *що кому*. Надавати когось-небудь щось, наділяти когось чимсь (правами, званнями та ін.).

присвячувати, ую, уеш, *недок.*, **присвятити**, ячў, ятиш, *док.* 1. *що чому*. Віддавати, затрачувати що-небудь для якоїсь діяльності, роботи, цілі. *Присвячувати вільний час спорту*. 2. *що чому*. Заповнювати змістом, що безпосередньо стосується когось, якоїсь сфери діяльності, зосереджувати зміст чогось. *Присвятити роман зображенню героїв праці*. 3. *що кому — чому*. Робити, призначати щось на честь кого- або чого-небудь, віддавати шану. *Присвятити вечір пам'яті поета*.

присипати, плю, плєш, *док.* 1. *чого*. Насипаючи, добавляти. 2. *що*. Посипати злегка чим-небудь сипким. *Присипати рану*. 3. *кого, що*. Привалювати, завалювати когось або щось товстим шаром землі, піску та ін.

присипляти, яю, яєш, *недок.*, **присипати**, плію, піш, *док.* 1. *кого*. Заколисувати дитину, усипляти. 2. *кого, що, перен*. Ослаблювати чийсь увагу, пильність. *Присипляти пильність ворога*.

присідати, аю, аєш, *недок.*, **присісти**, сяду, сядєш, *док.* 1. Нахилитися, згинаючи коліна, ноги, ставати навпочіпки. 2. Сідати на короткий час. *Присісти відпочити*.

прислужник, а, ч. Який прислужує, служить комусь; слуга. *Прислужник імперіалізму*.

прислужуватися, уюся, уєшся, *недок.*, **прислужитися**, ужуся, ўжишся, *док.*, *кому*. 1. Намагатися лестощами і послугами заслужити чийсь прихильність. 2. *лише док*. Зробити послугу комусь.

прислухатися, аюся, аєшся і **прислухуватися**, уюся, уєшся, *недок.*, **прислухатися**, аюся, аєшся, *док.* 1. *до чого і без додатка*. Напружуючи слух, намагатися чути щось. 2. *до*

чого. Ставитися до чогось з увагою, приймати щось до уваги. *Прислухатися до голосу мас.*

присмажений, а, е. 1. Приготований для їжі шляхом смаження; прижарений. 2. Який пригорів, пригорілий.

прісмерк, ів, мн., одн. **прісмерк**, у, ч. Неповна темнота, при якій ще можна розрізняти предмети; півтемрява після заходу сонця; сутінки.

пріставати, аю, аєш, *недок.*, **пріста́ти**, ану, анеш, *док.* 1. *до чого.* Щільно прилягати до чогось. 2. *до кого, перен.* Невідступно йти за кимсь, прив'язуючись до нього, переслідуючи його. 3. *до кого, перен.* (про прізвисько, кличку) Закріплюватися за кимсь. 4. *до кого, перен.* Невідступно, надійливо звертатися до когось з чимсь, наполегливо просити, вговорювати когось. 5. *до кого* — *чого, перен.* Приєднуватися.

Пріставати до гурту. 6. Давати згоду, погоджуватися на щось, з чим-небудь. 7. Зупинятися на короткий час де-небудь. **Пріставати спочити.** 8. *до чого.* (про судна, плоти та ін.) Причалювати. 9. *кому, до чого.* Бути до лица комусь, підходити, гармоніювати з зовнішністю. 10. Від втоми припиняти ходьбу, біг. **Бійці почали пріставати.** 11. *лише док., безос., частіше з запереченням.* Не годиться, не подобає. *Не прістало нам сваритися.* 12. *мат.* (про геометричні лінії, фігури) При накладанні покриватися.

пріставляти, аю, аєш, *недок.*, **пріста́вити**, влю, виш, *док.* 1. *що до чого.* Ставити близько або впритул, притуляти до чогось. 2. *що до чого.* Ставити похило, спираючись до чогось верхньою частиною. **Пріставляти драбину до стіни.** 3. *що до чого.* Те саме, що **прикладати** 1. 4. *кого, що.* Превозити, доставляти до місця призначення. 5. *що.* Доставляти що-небудь необхідне, забезпечувати чимсь. 6. *кого до кого.* Доручати комусь піклуватися про когось. **Пріставити няню до дитини.**

прістановище, а, с. Місце, де можна споватися, відпочити, знайти притулок, захист, побути якийсь час.

прістань, і, ж. Спеціально обладнане місце, споруда для причалу, стоянки,

навантаження і розвантаження суден, посадки і висадки пасажирів.

прістібати, аю, аєш, *недок.*, **прістебну́ти**, ну, нєш, *док.*, *що.* Прикріпляти, застібаючи на гудзик, пряжку, гачок та ін.

прісто́йний, а, е. 1. Який відповідає прийнятим правилам поведінки. 2. Порядний, цілком задовільний. **Прістойний костюм.** 3. Відповідний до обставин; доречний. **Прістойні вимоги.**

прістосовувати, ую, уєш, *недок.* **прістосувати**, аю, аєш, *док.*, *що.* Робити придатним для вживання, для використання з якоюсь метою.

прістрасть, і, ж. 1. Сильне почуття. 2. Надзвичайне захоплення; запал.

прісяга, и, ж. Офіційна урочиста обіцянка, клятва берегти вірність, дотримувати зобов'язання; текст такої обіцянки.

прітамáнный, а, е. Властивий комусь або чомусь, звичайний для когось або чогось.

прітйшувати, ую, уєш, *недок.*, **прітйшити**, шу, шиш, *док.*, *що.* 1. (хід, крок і т. ін.) Здержувати, уповільнювати. 2. Послаблювати, робити менш чутним. **Прітйшувати голос.**

прітуля́ти, аю, аєш, *недок.*, **прітулю́ти**, тую, ту́лиш, *док.* 1. Те саме, що **пріставляти** 1, 2. 2. *кого, що.* Пригортати, притискати до себе.

прі́тча, і, ж. Алегоричне оповідання з повчальним висновком; алегоричний вислів. ♦ **Стати прітчею** *во я з и ц е х* — стати предметом загальних розмов.

прітяга́ти, аю, аєш, *недок.*, **прітягті́ прітягну́ти**, тягну́, тягнеш, *док.* 1. *кого, що.* Тягнути, присуваючи, наближати до себе або до чого-небудь; приволікати. 2. *кого, що, до чого.* Робити учасником чогось, заставляти працювати де-небудь. 3. *що.* Наближати до себе що-небудь силою тяжіння. 4. *кого, до чого.* Примушувати відповідати за свої дії, вчинки. **Прітягати до відповідальності.**

прітурочувати, ую, уєш, *недок.*, **прітурочити**, чу, чиш, *док.*, *що.* Робити так, щоб що-небудь збігалося з чимсь щодо часу, строку; пристосовувати

щось до чого-небудь в часі. *Приурочити змагання до свята.*

прихильний, а, е. 1. Який виявляє доброзичливість, прихильність до когось або до чогось; доброзичливий; який співчутливо ставиться до інших; співчутливий. 2. Який виявляє схвальне, позитивне ставлення до чогось, дає чомусь схвальну позитивну оцінку. *Прихильний відгук про книжку.* 3. Який добре ставиться, виявляє симпатію до когось або чогось.

приховувати, ую, уеш, *недок.*, **приховати**, аю, аеш, *док.* 1. Те саме, що **ховати** 1. 2. *що, перен.* Не виявляти, затаювати. *Приховувати свою радість.* 3. *що.* Робити менш помітним. 4. *кого.* Надавати притулок переслідуваному.

приходитися, иться, *недок.*, **прийтися**, йдётся, *док.* 1. *кому і без додатка.* Повністю відповідати кому-, чому-небудь за певними ознаками; підходити, пасувати. *Чоботи прийшлися до ноги.* 2. *безос., з інфін.* Ставати необхідним, неминучим, доводитися. *Прийдеться мені їхати.*

причалувати, юю, юеш, *недок.*, **причалити**, лю, лиш, *док.* 1. (про пароплав, човен та ін.) Підпливати до берега, ставати на причал; швартуватися. 2. *що.* Прив'язувати, прикріплювати судно, човен та ін.; швартувати.

причётний, а, е, *до чого.* Який бере участь у чомусь, має безпосереднє відношення до якоїсь справи.

причйна, и, ж. 1. Явище, обставина, що служить основою чогось або обумовлює інше явище; протилежне н а с л і д о к. 2. Підстава, привід для яких-небудь дій, винків.

пришпільювати, юю, юеш, *недок.*, **пришпільити**, пилью, пйлиш, *док.*, *що.* Приколювати шпилькою, булавкою та ін.

прищеплювати, юю, юеш, *недок.*, **прищепити**, еплю, ёпиш, *док.*, *що.* 1. Пересаджувати частину рослини на тканину іншої з метою надати останній нових властивостей. 2. *мед., вет.* Вводити в чийсь організм препарат шляхом уколу. *Прищеплювати вісню.* 3. *перен.* Передавати комусь,

заставляти когось засвоювати яку-небудь думку, звичку та ін.

пріоритет, у, ч. Першість у якомусь відкритті, винаході та ін.

проба, и, ж. 1. Перевірка, випробування кого- або чого-небудь. 2. Невелика частина чогось, взята для визначення якості, складу. 3. Кількість частин благородного металу, що міститься в тисячі вагових частин сплаву; клеймо на злитках благородного металу або на виробах з нього, яке вказує на склад і якість сплаву.

пробира́тися, аюся, аешся, *недок.*, **пробратися**, берётся, берёшься, *док.* 1. З труднощами просуватися, поводити, обережно йти, долаючи перешкоди. 2. Проникати, проходити кудись; прократатися.

пробле́ма, и, ж. Складне питання, що вимагає вивчення, дослідження.

пробувати, ую, уеш, *недок.*, *що.* 1. Перевіряти, випробовувати якість, стан чого-небудь. 2. Їсти для проби; куштувати. 3. *з інфін.* Проявляти зусилля для досягнення чогось; намагатися, старатися.

прова́л, у, ч. 1. Місце на земній поверхні, що виникло внаслідок завалу; провалина, яма. 2. *перен.* Припинення діяльності нелегальної організації або законспірованої особи внаслідок арешту. 3. *перен.* Перерва в сприйманні, втрата пам'яті, свідомості.

прова́лювати, юю, юеш, *недок.*, **провалити**, алю, алиш, *док.* 1. *що.* Давлячи, натискаючи, завалювати. *Провалити долівку.* 2. *перен.* Не справляючись з роботою, обов'язками або не розуміючи чого-небудь, зривати здійснення чогось.

пробесна, и, ж. Рання весна, початок весни.

пробі́д¹, вуду, ч. Металевий шнур, дріт для електроструму, телефону та ін. ♦ Бути на провіді — говорити по телефону. Виклимати на провід — замовляти розмову по телефону.

Прямий провід — безпосередній телефонний зв'язок.

пробі́д², воду, ч. Спрямовуюча діяльність, керівництво.

провідник¹, а, ч. 1. Особа, яка супроводжує когось з метою вказати шлях,

охороняє когось. 2. Працівник залізниці, що супроводить пасажирський вагон і в дорозі обслуговує пасажирів.

провідник², á, ч. 1. фіз. Речовина, що має властивість пропускати через себе тепло, електрику, звук та ін. 2. *перен.* Посередник, передавач при поширенні чогось. *Провідник ідей комунізму.*

проводжати, áю, áеш і провóдити, джу, диш, недок., проведі́ти, еду́, едеш́, док., кого. 1. При розлуці з кимсь, прощання йти разом до якого-небудь місця. *Проводжала мати сина аж за село.* 2. Супроводжувати. *Всю дорогу нас проводжала злива.* 3. *перен.* Дивитися вслід, слати думки вслід кому-небудь (поглядом, думкою). 4. Виряджати того, хто від'їжджає, або відмічати яким-небудь чином його від'їзд. *Проводжати в армію.* 5. Супроводжувати померлого в останню путь, бути присутнім на похороні.

проводи́р, я, ч. 1. Керівник суспільного руху, політичної партії, ідейний керівник, вождь. 2. Провідник для показування дороги в незнайомій місцевості. 3. Передова людина свого часу, яка користується авторитетом і має вплив на інших; керівник.

провóдити, джу, диш, недок., проведі́ти, еду́, едеш́, док. 1. кого. Вести через що-небудь, мимо когось або чогось. 2. *кого.* Супроводжувати, вказуючи шлях. 3. *що.* Зазначати, позначати у вигляді довгого сліду, лінії. *Проводити между.* 4. *що.* Споруджувати, прокладати що-небудь. 5. Робити ковзкий рух, торкаючись поверхні чогось. *Провести долонею по лобі.* 6. *що.* Здійснювати, виконувати що-небудь. *Проводити наради.* 7. *що (про час)* Тратити, витрачати. *Проводити час на свіжому повітрі.*

провока́ція, ї, ж. 1. Підступне підбурювання когось до дії проти когось з метою пошкодити йому або зв'язаним з ним особам; підступна діяльність до підпільної організації з метою знищити її. 2. *мед.* Штучне викликання яких-небудь ознак хвороби. 3. *с. г.* Штучне викликання

сходів, проростання насіння рослин з метою наступного їх знищення.

провóрний, а, е. (про людину) Швидкий, спритний у рухах, у діях, у роботі; меткий.

прогляда́ти, áю, áеш, недок., прогля́нути, ну, неш, док. 1. Показуватися, ставати видимим із-за чогось, серед чого-небудь. *Між хмар проглянуло сонце.* 2. *що.* Ознайомлюватися з чимсь; переглядати. *Проглядати журнал.*

прогно́з, у, ч. Науково обгрунтоване передбачення, що дає випереджаючу інформацію про розвиток певних процесів, явищ у майбутньому.

проголо́шувати, ую, уеш, недок., проголо́сити, ошу́, ошиш, док., що. 1. Офіційно оголошувати, доводити до загального відома; обнародувати. 2. Вимовляти, виголошувати на весь голос що-небудь урочисте. *Проголосити заздоровне слово.*

програ́ма, и, ж. 1. Зміст і план якої-небудь діяльності, роботи та ін.; попередньо розроблена сукупність дій і заходів для здійснення чогось. 2. Виклад основних завдань і мети діяльності політичної партії, організації або окремого політичного, державного, суспільного діяча. 3. План роботи підприємства на якийсь строк. 4. Короткий виклад змісту предмета або курсу та ін.; брошура, книжка з таким викладом. 5. Сукупність номерів, творів, що ввійдуть у склад концерту, вистави, радіопередачі та ін. 6. Докладний план дії електронної машини, записаний умовним кодом.

прогрéс, у, ч. Поступальний розвиток по висхідній лінії; перехід від нижчого до вищого, досконалішого стану; протилежне регрес.

продава́ти, аю, аеш, недок., прода́ти, дам, да́си, док. 1. кого, що. Віддавати іншій особі за гроші, за певну плату. 2. *кого, перен.* Віддавати когось в чесь розпорядження з корисливих мотивів, за винагороду. 3. *кого, що, перен.* Зраджувати, нечесно поступати з корисних мотивів.

продóвжувати, ую, уеш, недок., продóвжити, жу, жиш, док., що. 1. Робити довшим за розміром, часом. 2. Діяти далі, не припиняючи чогото; повертатися після перерви

до виконання, здійснення початого. *Продовжувати роботу.*
продовольство, а, с. Харчові запаси, продукти харчування; харчі.
продукт, у, ч. 1. Предмет, що становить результат людської праці, діяльності. 2. Речовина, яку одержують хімічним або іншим шляхом з іншої речовини. *Бензин — продукт пергонки нафти.* 3. Речовина, що служить матеріалом для виготовлення іншої речовини. *Продукти сировини.* 4. *лише мн.* Харчові запаси, продовольство, харчі. 5. Витвір, породження, результат чогось. *Казки і байки — продукт людської фантазії.*
продуктивний, а, е. 1. Який створює цінності, приносить результати; плодотворний. 2. с. г. Який дає, приносить продукти сільського господарства. *Продуктивна худоба.*
продукція, і, ж. 1. Сукупність продуктів, що є результатом виробництва окремого підприємства, галузі промисловості, сільського господарства або всього народного господарства країни за певний проміжок часу. 2. Плоди особистої творчості (письменника, художника, композитора та ін.).
проект, у, ч. 1. Розроблений план створення чого-небудь, який включає в себе опис, креслення, макети і т. ін. *Проект будинку.* 2. Попередній текст якого-небудь документа, що має бути обговорений і затверджений. 3. Задум, план дій. *Проект проведення екскурсії.*
проживати, аю, аеш, *недок.*, **прожити**, иву, ивеш, *док.* 1. *лише док.* Бути живим протягом якогось часу. 2. Проводити певний час, живучи, перебуваючи де-небудь. 3. *лише недок.* Перебувати, мешкати де-небудь.
прозорий, а, е. 1. Який пропускає крізь себе світло, просвічується наскрізь. 2. *перен.* Зрозумілий, ясний, чіткий. *Прозора думка.*
прозрівати, аю, аеш, *недок.*, **прозріти**, ію, іеш, *док.* 1. Ставати видющим, зрячим, позбуватися сліпоти; протилежне **сліпнути**. 2. *перен.* Набувати здатності розуміти; передбачати події, чийсь вчинки.
проїдати, аю, аеш, *недок.*, **проїсти**, ім, ісі, *док.*, *що.* 1. Роз'їдаючи або

просочуючись, утворювати діри, створи в чомусь. 2. *перен.* (перен. гроші) Витратити на харчування, прожиття.
проїм'яти, аю, аеш, *недок.*, **проїняти**, йм'ю, ймеш, *док.* 1. *кого.* (про вітер, холод та ін.) Проникати, викликати неприємне фізичне відчуття. 2. *перен.* (про почуття) Сильно діяти, пронизувати всю істоту. 3. *перен.* Заставляти видержати яке-небудь раптове і гостре відчуття. 4. *що, перен.* Поширюватися в чомусь, проникати в щось, заповнювати собою щось, просочуватися в щось. 5. *кого, що, перен.* Робити наскрізний отвір, проколювати, протикати чим-небудь.
пролізати, ажу, азіш, *недок.*, **пролізти**, у, еш, *док.* 1. Лізти, протискаючись крізь що-небудь вузьке, яке утруднює рух. 2. Проникати куди-небудь повзком; проповзати. 3. *перен., розм.* Проникати, пробиратися кудись, вдаючись до хитрощів, підступу.
проливати, аю, аеш, *недок.*, **проліти**, ллю, ллеш, *док.*, *що.* Несподівано виливати на що-небудь; розливати. ♦ *Проливати світло на що* — роз'яснювати щось, робити доступним для зрозуміння. *Проливати слези* — плакати.
проліт¹, льбту, ч. Переміщення в повітрі в якому-небудь напрямі.
проліт², льбту, ч. 1. Відкритий проміжний простір. *Прольоти вулиць.* 2. (про міст) Відстань між опорами.
пролітати, аю, аеш, *недок.*, **пролетіти**, ечу, етіш, *док.* 1. Летіти, переміщатися в повітрі в якому-небудь напрямі; летячи, минати когось або щось. 2. *перен.* Швидко пробігати, проїжджати, проноситися. 3. *перен.* (про час) Швидко, непомітно проходити, проминати.
пролітати, аю, аеш, *док.* Провести деякий час у польоті.
промайнути, ну, неш, *док.* 1. Швидко показатися і зникнути. *Промайнула тінь.* 2. *що.* Швидко минути, залишаючи позаду, в стороні. *Промайнула небезпечну зону.* 3. *перен.* (про час) Швидко пройти, проминати, закінчитися. *Промайнули молодечі літа.*

прома́хуватися, уюся, уешся, *не-док.*, **промахну́тися**, нуся, не́шся, *док.* Не влучати в ціль, робити промах.

променістий, а, е. 1. Пронизаний світлом, який випромінює світло. *Променистий ранок.* 2. *перен.* (про очі, погляд, обличчя тощо) Сповнений внутрішнього сяйва. 3. *спец.* (про енергію) Який виникає внаслідок випромінювання.

про́мисел, слу, ч. 1. Заняття, ремесло як джерело добування засобів до існування; дрібне ремісничє виробництво. 2. Промислове підприємство або система підприємств добувального типу. 3. (про полювання, ловлю, збирання чогось) Добування засобів існування. 4. Родовище, місце, де що-небудь добувають. *Нафтові промисли.*

промишля́ти, яю, яеш, *недок.*, *чим.* Займатися промислом, добуванням звіра, птиці, риби та ін.

про́мінь, меня, ч. 1. Смуга світла, яка виходить з якого-небудь джерела світла, предмета, що світиться. 2. *спец.* Лінії розходження якої-небудь енергії.

про́мова, и, ж. Публічний виступ на певну тему, звернений до слухачів, аудиторії; текст такого публічного виступу.

про́мовистий, а, е. 1. (про очі, обличчя та ін.) Який виражає внутрішні якості, переживання, почуття, настрій; значущий. *Промовисті очі;* який яскраво передає думку, характер та ін. *Промовиста міміка.* 2. Який натякає на що-небудь важливе, за яким ховається що-небудь важливе; багатозначний. *Промовистий погляд.*

промовля́ти, яю, яеш, *недок.*, **про́мовити**, влю, виш, *док.* 1. *що і без додатка.* Вимовляти, говорити. 2. *до кого і без додатка.* Відзиватися, звертатися; говорити, казати. *Промов хоч слово.* 3. *лише недок., перен.* Свідчити про щось, вказувати на щось.

промока́ти², аю, аеш, *недок.*, **про́мокнути**, ну, неш, *док.* 1. Ставати наскрізь мокрим. 2. Мати властивість пропускати крізь себе воду, вологу.

промока́ти², аю, аеш, *недок.*, **про́мокнути**, ну, неш, *док.*, *що.* Висушувати, прикладаючи предмет, який вбирає в себе воду, вологу.

проні́зливий, а, е. 1. (про вітер, холод та ін.) Дуже сильний, що проникає наскрізь. 2. (про звук та ін.) Який сильно, різко діє на органи відчуттів; сильний, різкий. 3. (про очі, погляд) Пильний, уважний, проникливий.

проні́кливий, а, е. 1. Який виражає глибину почуття. *Прониклива музика.* 3. Який глибоко розуміє суть чого-небудь, правильно оцінює когось, щось, розбирається в чомусь, який швидко помічає; спостережливий. *Проникливий хлопець.* 3. Те саме, що **проні́зливий**.

проні́сити, ошу, осиш, *недок.*, **проні́сти**, у́, еш, *док.* 1. *кого, що.* Нести, переміщати мимо когось або чогось. 2. *що, перен.* Переміщати, нести за собою. *Ріка пронісила масу води;* далеко розносити. *Луна пронісла звук пострілу.* 3. *що, перен.* Зберігати, не втрачати протягом довгого часу.

про́образ, у, ч. 1. Те, що служить чи послужило зразком для наступного, майбутнього; образ майбутнього. 2. *літ.* Особа, що стала авторів зразком для створення літературного персонажа; прототип.

пропага́нда, и, ж. Поширення яких-небудь ідей, поглядів, знань шляхом постійного глибокого і детального роз'яснення широким масам.

про́пис, у, ч. 1. Посібник для навчання письма із зразком правильного каліграфічного письма; текст цих зразків. 2. Загальновідома істина. 3. *спец.* Перша стадія роботи художника, попередні контури художнього зображення пензлем.

пропи́сувати, ую, уеш, *недок.*, **пропи́сати**, ишу́, ишеш, *док.* 1. *що кому.* Ставити в обов'язок додержання чогось; призначати ліки і спосіб їх приймання (переважно шляхом написування рецепту). 2. *кого.* Офіційно реєструвати факт проживання де-небудь; робити відмітку в документі про місце проживання. 3. *перев. док., що і без додатка.* Писати протягом певного часу. *Прописати всю ніч.*

пропоблювати, юю, юєш, *недок.*, **прополóти**, олю, олеш, *док.*, *що*. 1. (посіви) Очищати від бур'янів. 2. Те саме, *що проривати*¹.

пропонувати, ую, уєш, *недок.*, *що*. 1. Виступати з якоюсь пропозицією; подавати до відома проект, задум чогось. 2. Умовляти когось взяти, купити, позичити, з'їсти. *Продавці пропонують різноманітні товари*. 3. Наказувати, вимагати виконання чогось. *Пропонувати виконати роботу*.

пропорція, ї, *ж*. 1. Співвідношення частин цілого між собою. 2. Рівність двох відношень. 3. Кількість співвідношення між галузями, стадіями й елементами виробництва. 4. Співвідношення розмірів архітектурного або художнього твору. 5. Розмірність тіла людини.

пропуск, у, ч. 1. Документ на право входу, в'їзду кудись, проходу, проїзду через щось. 2. Вільне, незаповнене місце в тексті.

пропускати, аю, аєш, *недок.*, **пропустити**, ущу, ўстиш, *док.* 1. *кого, що*. Дозволяти проходити, проїжджати, давати дорогу; не робити перешкод у просуванні, не затримувати, дозволяти входити, в'їжджати. 2. *що, через що, крізь що*. Заставляти проходити, проникати крізь себе (воду, світло і т. ін.). *Пропускати борошно крізь сито*. 3. *що*. Не з'являтися кудись. *Пропускати уроки*. 4. *що із запереченням*. Уважно стежити за чимсь. *Не пропускати ні одного слова промовця*. 5. *що*. Упускати, не використовувати чогось. *Пропускати трамвай*. 6. *кого, що*. Обслуговувати, приймати для обробки, обслуговування відповідну кількість.

пропускний, а, є. 1. Який служить для пропуску, проходу, проникання кого- або чого-небудь. *Пропускні єорта*. 2. Можливість в певний час обслужити кого- або що-небудь в найбільшій кількості.

проривати¹, аю, аєш, *недок.*, **прорвати**, рву, рвеш, *док.* 1. *що*. Розриваючи, робити в чомусь діру, отвір; проривляювати. 2. *що*. (про воду) Сильним напором промивати отвір у чому-небудь, руйнувати перешкоду, перепону. *Вода прорвала греблю*. 3. *що*. Зламавши опір, про-

биватися крізь що-небудь. *Прорвати ворожу оборону*. 4. *розм.* (про гнійник, язву) Відкриватися, лопатися. 5. *що, с. г.* Робити рідшим, видаляючи зайві рослини або їхні частини (гілки, листя); проріджувати.

проривати², аю, аєш, *недок.*, **проріти**, ію, ієш, *док.*, *що*. 1. (про землю або щось-небудь сипке) Риючи, робити в чомусь отвір, прохід. *Прорити земляний насип*. 2. Риючи в довжину або в глибину, споруджувати щось. *Проривати котлован*.

проріджувати, ую, уєш, *недок.*, **прорідити**, джү, діш, *док.*, *що*. Видаляти з рядків посіяної технічної культури зайві рослини; проривати; зрізувати на кущах, кронах дерев зайві пагініці, гілки і т. ін. з метою поліпшення росту та плодоношення рослин.

прорізувати, ую, уєш, *недок.*, **прорізати**, іжу, іжеш, *док.*, *що*. 1. Різати глибоко або наскрізь; робити в чомусь отвір, розріз чим-небудь гострим. 2. Робити на землі, на снігу і т. ін. подібний до борозни слід. 3. (про ріки, дороги і т. ін.) Пролягати через щось, пересікати щось. 4. *перен.* (про різкий звук, світлові ефекти в темряві) Пронизувати. *Темряву прорізав промінь світла*.

проробляти, аю, аєш, *недок.*, **проробити**, облю, обш, *док.* 1. *що*. Робити, пробивати в чомусь отвір, прохід. 2. *що*. Здійснювати, виконувати що-небудь. *Проробляти дослід*. 3. *що*. Грунтовно вивчати щось, всебічно ознайомлюватися з чимсь. *Проробляти курс фізики*. 4. *лише док.* Провести якийсь час, працювати де-небудь; пропрацювати.

пророкувати, ую, уєш, *недок.*, *що*. Говорити заздалегідь про те, що нібито має відбутися в майбутньому; прорікати.

проростати, ає, *недок.*, **прорості**, тє, *док.* 1. (про насіння, бруньки і т. ін.) Давати із себе росток. 2. (про рослинистість) Давати сходи, пробиваючись крізь що-небудь. *З-поміж каміння проростала трава*. 3. (про якусь територію, місцевість) Покриватись рослинністю, заростати. *Озеро проросло очеретом*.

пророщувати, ую, уєш, *недок.*; **прорості**, ошу, остіш, *док.*, *що*. Ство-

ривати умови, що сприяють проростанню насіння; добиватися появи ростка. *Пророщувати картоплю.*

прóсвіт, у, ч. 1. Смуга світла, ясна пляма від променів світла, що пробивається крізь щось. 2. Отвір, щілина в чомусь або між чимсь. *Прóсвіт деерей.* 3. *перен.* Тимчасова відрада, короткочасне або часткове полегшення в одноманітному, безрадiсному житті.

прóсвітiть, я, ч., *iст.* Особа, що займається освітньою працею; поширювач знань, освіти, культури.

прóсвiчуватися, уюся, уешся, *недок.*, **прóсвiтитися**, iчiся, iтишся, *док.* 1. (про джерела світла) Світлитися крізь щось. *Крізь занавіску прóсвiчувалося світло.* 2. *лише недок.* Видітися в проміжках між чимсь, крізь що-небудь. *В темноті прóсвiчувалася біла будівля.* 3. Освітлюватися, робитися світлим, видимим. *Дорога прóсвiчувалася місячним сяйвом.*

прóсвiщати, iю, iеш, *недок.*, **прóсвiтити**, iчi, iтиш, *док.*, *кого чим i без додатка.* Давати кому-небудь знання; поширювати серед когонебудь знання, культуру, освіту.

прóспiтатися¹, iюся, iешся, *недок.*, **прóспiтатися**², iюся, iешся, *недок.*, **прóспiтатися**³, iюся, iешся, *док.* Пробуджуватися від сну; переставати спати; прокидатися

прóспiтатися², iюся, iешся, *недок.*, **прóспiтатися**³, iюся, iешся, *док.* Задовольняти потребу в сні; висиплятися, відсиплятися.

прóсiти, прóшу, прóсиш, *недок.*, *кого.* 1. Звертатися до когось з проханням, щоб одержати щось або згоду на щось, клопотати про щось. *Прóсiти дозволу.* 2. Запрошувати зайти кудись, сiсти i т. iн. ◆ Л а с к а в о п р о с и м о — ввічлива форма запрошення.

прóславiти, iю, iеш, *недок.*, **прóславити**, iлю, iвиш, *док.*, *кого, що.* 1. Робити відомим, знаменитим, славним. *Людина прóславляє себе працею.* 2. Віддавати хвалу, звеличувати.

прóстигати, iю, iеш, *недок.*, **прóстигнути**, iну, iнеш, *док.* 1. Ставати холодним, втрачати теплоту. 2. *перен.* (про почуття, нервові збудження) Ставати спокійним, менш діяль-

ним, втрачати запальність, живість i силу почуттів, холонуту, одходити. **прóстiй**, прóстiа, прóстe 1. Який не складається з багатьох елементів, частин, елементарний за складом, однорiдний; протилежне складний, складений.

2. Не складний, не важкий для зрозуміння, розв'язання, здійснення i т. iн. *Прóсте завдання.* 3. Не вибагливий, звичайний. *Прóста одяга.*

4. Без особливих прикрас, без пишномовності. *Прóсте слово.* 5. Недостатньо оброблений, грубий за якістю. *Прóстий вирiб.* 6. Який нічим не видiляється; звичайний. 7. Прямий, без закрутів. *Прóста дорога.*

прóстiлати, iю, iеш, *недок.*, **прóстелити**, eлю, eлиш, *док.*, *що.* Стелити уздовж чогось або по всій поверхні чого-небудь.

прóстiр, прóстiру, ч. 1. Велика,

нічим не зайнята земельна площа. 2. Необмежена протяжність у всіх напрямках. 3. *перен.* Відсутність яких-небудь ускладнень, перешкод у чомусь. 4. *фiлос.* Одна з основних об'єктивних форм iснування матерії, яка характеризується протяжністю i обсягом.

прóсто, *присл.* 1. Без особливих при-

крас, звичайно. *Писати прóсто.* 2. Легко, без зусиль, нескладно, нетрудно. *Завдання це можна виконати прóсто.* 3. Скромно, небагато.

Кiмната обставлена прóсто. 4. Одверто, смiливо. *Дивитися прóсто в очi.* 5. Безпосередньо. *Прóсто передо мною.* 6. *перен.* Не церемонячись, без зайвих церемоній. *Кажiть прóсто.*

прóстосiрдий, а, е. Простодушний, довірливий, щирий.

прóстотi, i, ж. 1. Властивість, якість простого, нескладність. 2. Властивість простої людини, невимушеність, невибагливість; прости, невимушені стосунки між людьми.

прóстрiлювати¹, iю, iюеш, *недок.*, **прóстрiляти**, iлю, iлиш, *док.* 1. *кого, що.* Стрiляючи, пробивати наскрiзь.

2. *лише недок.*, *що.* Пiддавати об-

стрiлу яку-небудь дiлянку. **прóстрiлювати**², iю, iюеш, *недок.*, **прóстрiляти**, iю, iеш, *док.* 1. *що.* Провiряти в стрiльбi нову рушницю i т. iн. 2. *лише док.* Стрiляти протягом якогось часу.

прострóчувати¹, ую, уєш, *недок.*, **прострочíти**, очу, óчиш, *док.*, *що*.

1. Прошивати строчкою, робити строчку на чомусь. 2. *перен.* Пробивати, даючи чергу (із кулемета, автомата).

прострóчувати², ую, уєш, *недок.*, **прострóчити**, чу, чиш, *док.*, *що*. Пропускати встановлений, визначений для здійснення чого-небудь строк.

простувáти, úю, úєш, *недок.* 1. Їти, їхати, рухатися, прямувати. *Дорогою простує заїн піонерів*. 2. Їти слідом, безпосередньо за ким-небудь. 3. *до чого*. Спрямовувати своє стремління, прагнення на досягнення чогось. 4. *розм.* Робити простим, прямим що-небудь зігнуते; випрямляти, розпростовувати.

простúджувати, ую, уєш, *недок.*, **простудíти**, уджу, úдиш, *док.*, *кого що*. 1. Викликати простудну хворобу, піддавати дії простуди. 2. *рідко*. Робити холодним, студеним.

проступáти, áє, *недок.*, **проступíти**, ить, *док.* 1. Просочуватися назовні. 2. Ставати видимим крізь що-небудь (*перев.* злегка, частково).

простúпок, пку, ч. Вчинок, який порушує які-небудь норми, правила поведінки.

протéкція, ї, *ж.* Впливова підтримка з боку когось, яка сприяє влаштуванню чийх-небудь справ.

протéст, у, ч. 1. Рішуче заперечення проти чогось, категорична заява про незгоду з чимось, про небажання чогось. 2. Офіційна заява держави, установи або особи про свою незгоду з яким-небудь рішенням, дією іншої держави, установи або особи.

протівáга, и, *ж.* Вантаж, що застосовується для зрівноваження сили інерції, ваги. ◆ На протів агу кому, чому — на відміну від когось або чогось; всупереч комусь або чомусь.

протівнитися, влюся, вишся, *недок.* Виявляти протидію, чинити опір; опиратися.

протівний¹, а, е. Дуже неприємний, гидкий.

протівний², а, е. 1. *книжн.* Який не погоджується з чим-небудь, виступає проти чогось; який суперечить чому-небудь, спрямований проти когось,

чогось. 2. *перен.* Який суперечний з чим-небудь.

протівник, а, ч. 1. Той, хто виступає проти когось або проти чогось, хто протидіє комусь, чомусь. 2. *збірн.* Ворог, війська ворожої сторони.

протидія, ї, *ж.* Дія, яка протиставляється іншій дії, спрямована проти неї.

протизакóнный, а, е. Який не відповідає, суперечить закону; незаконний.

протиλέжний, а, е. 1. Розташований напроти кого-, чого-небудь. *Протилежний будинок*. 2. *перен.* Зовсім не схожий на кого-, що-небудь, суперечний з чимсь. *Протилежна думка*.

протиприрóдний, а, е. Який персбуває в протиріччі з природним, звичайним, нормальним.

протиріччя, я, с. 1. Стан, при якому що-небудь одне виключає друге, несумісне з ним, протилежне йому; несумісність чогось з чимсь; відсутність згоди між ким-небудь; суперечність. 2. *звичайно мн.* Протилежність інтересів (суспільних, класових).

протікáти, áє, *недок.*, **протекті**, ечє, *док.* 1. (про річку, потік та ін.) Пропливати, текти по якомусь просторі, через якусь місцевість. 2. Просочуючись, проникати крізь що-небудь. *Крізь покрівлю протікає вода*. 3. Бути, ставати проникним для вологи, рідини, пропускати її крізь себе. *Бочка протікає*. 4. *перен.* (про час, період життя) Проходити, минати. *Протекло два роки*.

протóка, и, *ж.* 1. Бузька смуга води, що з'єднує два водних басейни або дві частини водного басейну. *Гібралтарська протока*. 2. *анат.* Вузька сполучна порожнина, канал в організмі.

протокóл, у, ч. 1. Документ із записом того, що відбувалося (на зборах, засіданні, допиті та ін.). 2. Документ, що підтверджує якийсь факт, подію. *Протокол дорожньої аварії*. 3. Письмова згода між державами (з окремих питань).

протóптувати, ую, уєш, *недок.*, **проптáти**, топчú, тóпчеш, *док.*, *що*. 1. Прокладати дорогу, стежку ходінням. 2. *розм.* Протирати, зношувати ходьбою (взуття).

протобувати, ую, уеш, *недок.*, **проточіти**, точу́, то́чиш, *док.*, *що*. 1. (про гризунів, червів, комах) Робити діру, отвір, заглиблення в чомусь; прогризати. 2. (про дію води) Робити впадину, заглиблення, отвір в чомусь; промивати. 3. *техн.* Обробляти шляхом точіння. 4. *лише недок.* Точити протягом якогось часу.

протяга́¹, у, ч. Різкий струмінь повітря, що проходить у приміщенні через отвори, розташовані один проти одного.

протяга́², у, ч. Відстань за одним з грюх вимірів — довжиною, шириною, висотою.

протяга́ти, аю, а́еш і **протя́гувати**, ую, уеш, *недок.*, **протягті́** і **протягну́ти**, тягну́, тя́гнеш, *док.* 1. *що*. Витягати, випрямляти (руку, ногу, шию). 2. *кого, що*. Тягнути, волокти в якому-небудь напрямі або на яку-небудь відстань. *Протягнути сани*. 3. *кого, перен.*, *розм.* Піддати критичі, висміяти. 4. (про вітер) Дути, продувати крізь щілини, отвори. 5. *лише док.*, *кого*. Простудити протягом. 6. (слова) Розтягати. 7. Продовжувати час тривання чогось.

профе́сія, ї, ж. Рід трудової діяльності, занятя, що вимагають відповідної підготовки, яка є основним джерелом існування людини.

профі́ль, ю, ч. 1. Обрис лица збоку. 2. *техн.* Вертикальний (поперечний або поздовжній) розріз якої-небудь ділянки, поверхні предмета; вигляд, форма чого-небудь в розрізі. 3. Сукупність основних рис, що характеризують господарство, професію, спеціальність. *Лікар широкого профілю*.

прохо́джуватися, уюся, уешся, *недок.*, **проті́тися**, проті́дуся, проті́дешся, *док.* 1. Повільно ходити, прогулюватися. 2. *лише док.*, *чим по чім, перен.* Швидко провести чимсь по поверхні чогось. *Протітися рукою по волосю*. 3. *лише док.*, *чим по чім*. Піддавати поверхню чого-небудь якійсь обробці, якомусь діянню. *Протітися ганчіркою по шубці*.

прохо́дити, джу, диш, *недок.*, **проті́ти**, проті́ду, проті́деш, *док.* 1. Ідучи, пересуватися з місця на місце; переміщатися з наміром попасти кудись.

Протіти в зал. 2. Іти мимо когось або чогось, йдучи, залишати в стороні, позаду; минати. 3. *що*. Долати ходьбою яку-небудь віддаль, який-небудь простір. *Протіти кілометр дороги*. 4. *без додатка*. Переміщатися. *Проходять хмари*. 5. (про дорогу, стежку та ін.) Мати який-небудь напрям; простягатися. 6. Бути прийнятним, затвердженимдесь. *Проект пройшов на конкурсі*. 7. *що, гірн.* Проводити земляні роботи, просуваючись з виконанням робіт у певному напрямі. *Протіти новий штрек*. 8. *що*. Вивчати щось, знайомитися з чимсь. *Протіти курс новітньої історії*. 9. *що*. Піддаватися чомусь, зазнавати чогось. *Проходити стадії розвитку*. 10. (у часі) Закінчуватися, минати. *Простуда проходить*. 11. Відбуватися, мати місце. *В клубі проходять збори*. 12. Те саме, що **проступа́ти** 1.

прохо́лодний, а, е. (про повітря, вітер та ін.) Помірно холодний, свіжий.

прохо́лонути, ну, неш, *док.* 1. Стати холодним, втратити теплоту; охолоннути. 2. *перен.* (про почуття, нервову збудження) Стати спокійним, втратити запальність, живість і силу почуттів.

процві́тати, аю, а́еш, *недок.*, **процві́тати**, іту́, іте́ш, *док.* 1. Розквітати або вкриватися квітами; цвісти. 2. *лише недок.*, *перен.* Успішно розвиватися, мати сприятливі умови життя. *Процвітає Радянська держава*.

проце́дура, и, ж. 1. Офіційно встановлена послідовність дій для здійснення або виконання чогось. *Процедура виборів*. 2. Лікувальний захід, звичайно призначений лікарем (душ, ванни, масаж, примочки та ін.).

проце́с, у, ч. 1. Протікання, хід якого-небудь явища; послідовна закономірна зміна предметів і явищ. 2. Сукупність ряду послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату. *Виробничий процес*. 3. *юр.* Визначений законом порядок діяльності слідчих і судових органів при розслідуванні й розгляді кримінальних, а також інших справ; сам розгляд справи судом. 4. *мед.* Активний розвиток хвороби.

прошарівувати¹, ую, уеш, *недок.*, **прошарувати**, ую, уеш, *док.* Перекладати що-небудь шаром, шарами чогось іншого.

прошарівувати², ую, уеш, *недок.*, **прошарувати**, ую, уеш, *док.* Розпушувати міжряддя просапних культур.

прóшарок, рку, *ч.* 1. Тонкий шар у чомусь, між шарами чогось. *Прóшарок глини.* 2. *перен.* Соціальна група, що не входить в жодний клас суспільства або чимсь відрізняється від нього; верства.

прошивати, аю, аеш, *недок.*, **прошити**, шію, шієш, *док.*, *що.* Скріплювати наскрізним швом; шивати.

прощатися, аюся, аєшся, *недок.*, **простітися**, прошуся, простішся, *док.* з *ким.* 1. Вимовляти слова, робити жести, пов'язані з прощанням перед розлукою. 2. *перен.* Віддавати останню шану померлому.

проявляти, яю, яєш, *недок.*, **проявити**, явлю, явиш, *док.*, *що.* 1. Виявляти, робити помітним що-небудь. *Проявляти піклування.* 2. Розчиняти спеціальним розчином, робити видним зображення сфотографованого предмета (на плівці, пластинці).

прояснити, іє, *док.* 1. Стати ясним, світлим, незахмареним. *Небо проясніло.* 2. *чим і без додатка, перен.* Стати радісним, набути спокійного, ясного виразу; пошквартитися.

прояснити, яю, яєш, *недок.*, **прояснити**, ню, ніш, *док.*, *що.* 1. Робити ясним, здатним для зрозуміння. 2. *спец.* (про рідину) Робити прозорим, чистим.

пружкий, á, é. 1. Який після стискання, згинання, натягання швидко відновлює первісну форму. 2. *спец.* Який має здатність відновлювати первісну форму та об'єм після припинення дії якої-небудь сили на нього. 3. *перен.* (про м'язи, тіло та ін.) Тугий, міцний.

прут, á, ч. 1. Тонка гнучка дерев'яна галузка, гілка, хворостина.

2. Тонкий металевий стрижень.

пручатися, аюся, аєшся, *недок.* 1. Чинити опір чийсь фізичній силі. 2. *перен.* Протидіяти чий-небудь волі, чийсь бажанням; не підкорятися.

прямий, á, é. 1. Рівно витягнутий, без вигинів; протилежно кривий. 2. (про дорогу) Який іде, веде прямо. 3. Який безпосередньо стосується когось або чогось. *Прямий обов'язок.* 4. Безумовний, безсумнівний. *Прямі докази.* 5. Правдивий, відвертий, нелицемірний. *Пряма людина.* 6. Явний, неприхований. *Пряма підтримка.* 7. (про поїзд, вагон та ін.) Безпересадочний.

прямовисний, а, е. Який утворює з горизонтальною площиною прямий кут; вертикальний.

прямувати, ую, уеш, *недок.* Те саме, що **простувати** 1., 2.

псевдонім, а, ч. Приbrane прізвище або ім'я і прізвище, що ним користуються письменники, артисти, політичні діячі та ін. замість власного прізвища або імені й прізвища. **психічний**, а, е. 1. Який стосується психіки. *Психічні явища.* 2. Зв'язаний з захворюванням психіки, з душевними хворобами.

псувати, ую, уеш, *недок.* 1. *що.* Робити несправним; пошкоджувати. 2. *що.* (настрій, характер, людські взаємини та ін.) Робити поганим, погіршувати. *Псувати очі.* 3. *кого, перен.* Виявляти поганий вплив, погано впливати на когось.

публіка, и, ж. *збірн.* Особа, що знаходяться де-небудь як глядачі, слухачі, відвідувачі та ін.

публікувати, ую, уеш, *недок.*, *що.* Друкувати, видавати який-небудь твір, текст.

публіцистика, и, ж. Рід літератури, що висвітлює актуальні суспільно-політичні та інші проблеми сучасності в періодичній пресі і окремих виданнях.

публічний, а, е. 1. Який відбувається, проходить у присутності публіки, людей; відкритий, гласний, публічний. *Публічний виступ.* 2. Призначений для загалу; суспільний. *Публічна бібліотека.*

пузир, я, ч. 1. Наповнена повітрям або газом кулька, що виникла у рідині. 2. Порожнистий орган у тілі живого організму, звичайно наповнений якоюсь рідиною; міхур.

пульс, у, ч. 1. Ритмічний рух артеріальної стінки, викликаний вистовхуванням крові із серця; місце

на тілі, звичайно вище зап'ястя, де особливо відчутний цей рух. 2. *перен.* Ритм, темп чого-небудь. *Пульс життя.*

пульсува́ти, *у́е, недок.* 1. (про серце, артерії) Розширюватися і скорочуватися, ритмічно битися. 2. *спец.* (про електрику, світло, вітер) Змінювати періодично напруження, швидкість та ін. 3. *перен.* Бути в постійному русі; кипіти. *Життя пульсує.* **пульта́**, *а, ч.* 1. Підставка для нот. 2. *спец.* Пристрій, що дає можливість управляти на відстані роботою чогось.

пункт, *у, ч.* 1. Місце в просторі, що характеризується певними ознаками (географічне положення, природні особливості тощо). 2. Місце зосередження чого-небудь; місце, де мешкають люди (село, місто та ін.). 3. Місце, що має певне призначення, служить для якоїсь мети. *Пункт оборони.* 4. Окрема стаття, розділ, параграф офіційного документа або якого-небудь тексту, позначені цифрою або буквою. **◆** *К у л ь м і н а ц і й н и й п у н к т* — точка найвищого піднесення.

пурга́, *й, ж.* Сильний вітер із снігом; заметіль, хуртовина.

пу́рпур, *у, ч.* 1. Червоно-фіолетовий барвник, що живився в давнину для фарбування дорогих тканин. 2. Дорогоцінна одяга або тканина давніх часів, викрашена пурпуром. 3. Темно-червоний або яскраво-червоний колір з фіолетовим відтінком; багрянець.

пустеля́, *і, ж.* Великий (звичайно, посушливий) простір з бідною рослинністю або позбавлений рослинності; пустиня.

пусті́й, *а́, е́.* 1. Нічим не заповнений; порожній. *Пустий будинок.* 2. Нічим не зайнятий; вільний. *Пустий степ.* 3. *перен.* Позбавлений серйозного змісту; беззмістовний, не вартий уваги. *Пуста балачка.* 4. *перен.* (про людину) Легковажний, пустотливий. *Пустий хлопець.*

пусті́р, *я́, ч.* Незаселене, запущене місце.

пу́стка, *и, ж.* 1. Запустіле житло; будинок, у якому ніхто не мешкає. 2. Необроблена, незаселена ділянка землі; пустище. 3. Нічим не запов-

нений простір, пустота; запустіння. **пустува́ти**¹, *у́ю, у́еш, недок.* 1. (перен. про дітей) Розважаючись, бавитися, гратися; поводитися легко-важно, нерозважливо. 2. Проводити весело час, розважатися.

пустува́ти², *у́е, недок.* 1. Стояти пустим, нічим не зайнятим. 2. (про землю) Бути, залишатися необробленим.

пу́тати, *аю, аеш, недок., кого.* 1. Зв'язувати ноги тварини для обмеження можливості пересування. 2. *перен.* Збивати з пантелику, заставляти плутатися.

пу́тівка, *и, ж.* Офіційне посвідчення, що видається особі, яку куди-небудь направляють.

пу́тівник, *а́, ч.* Довідник, що містить різні відомості про яке-небудь місце.

пухкі́й, *а́, е́.* 1. Такий, часточки якої не прилягають щільно одна до одної; розсипчастий. 2. М'який, ніжний на дотик; пушистий. *Пухкий килим.*

пу́чка, *и, ж.* 1. Кінчик пальця руки. 2. Невелика кількість чого-небудь сипкого, взятого кінчиками трьох пальців; щіпка.

пучо́к, *чкá, ч.* 1. В'язка яких-небудь однорідних предметів, що їх можна захопити в руку, в оберемок; жмут волосся, волокон. 2. Сукупність чого-небудь, що розходиться з однієї точки. *Пучок світла.*

пуші́ти, *пушу́, пушіш, недок., що.* (про землю) Скопуючи, робити пухким.

пу́ща, *і, ж.* Великий, густий, важко прохідний ліс; хащі.

п'я́вка, *и, ж.* 1. Прісноводна тварина типу кільчастих червів, більшість видів якої живиться кров'ю тварин, до тіла яких присмоктуються. 2. *перен.* Про людину, яка злобно і зажерливо експлуатує когось.

п'ясти́ся і пну́тися, *пну́ся, пне́шся, недок.* 1. З трудом вилазити кудись, підніматися вгору; тягтися вгору. 2. Напружуватися, намагаючись зробити щось.

п'ятирі́чка, *и, ж.* Державний п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР, а також період, охоплюваний цим планом.

Р

рада, и, ж. 1. Орган державної влади, що є формою політичної організації соціалістичного суспільства. 2. Колегіальний орган якої-небудь організації, установи; обговорення яких-небудь справ. *Педагогічна рада*. 3. Настановка, вказівка, як діяти в яких-небудь обставинах; порада.

радіти, джу, диш, *недок.*, кому. Давати пораду, що робити, рекомендувати, як поводитися.

радіомовлення, я, с. Передача по радіо широкому колу слухачів спеціальних програм (останніх вістей, виступів, промов, музики, оголошень та ін.).

радіус, а, ч., 1. Відрізок прямої, що сполучає будь-яку точку кола або поверхні кулі відповідно з центром кола або кулі. Радіус дії — максимальна відстань, площа дії чогось. 2. *перен.* Величина охоплення чого-небудь, сфера поширення чого-небудь.

радянський, а, е. 1. Стосовно системи Рад, органів державної влади, які здійснюють диктатуру пролетаріату і є формою організації соціалістичного суспільства. *Радянський лад*. 2. Який відноситься до СРСР, який належить Країні Рад. *Радянський народ. Радянська наука.*

радіник, а, ч. 1. Той, хто радить, дає поради. 2. Назва деяких службових посад, а також осіб, що займають ці посади та ін.

разом, присл. 1. Спільно, гуртом, один з одним; об'єднано, спільними зусиллями. 2. В один і той же час, одночасно. 3. *бух.* У підсумку, всього (при підрахунку).

разючий, а, е. 1. Який кидається у вічі. *Разюча подібність*; яскравий. *Разючі барви*. 2. Який чимсь вражає, потрясає, дивує. *Разючий виступ*.

район, у, ч. 1. Адміністративно-територіальна одиниця в СРСР, яка є складовою частиною республік, країв, областей та великих міст. 2. Частина території, що становить єдине ціле як економічна, промис-

лова, географічна та ін. одиниця. 3. Місцевість, що розташована поблизу чи навколо чогось.

ракета, и, ж. 1. Застосований для світлових сигналів і фейерверків снаряд. 2. Літальний апарат з реактивним двигуном. 3. Бойовий снаряд, що приводиться в дію реактивною силою.

рама, и, ж. 1. Віконне переплетення, в яке вставляються шибки; таке переплетення разом з шибками. 2. Засклена переплетення для захисту рослин у парниках і теплицях. 3. Чотирикутне або іншої форми обрамлення із різних матеріалів для вставки в нього картин, портретів, дзеркал та ін. 4. *техн.* Несуча частина машини, якої-небудь конструкції; станна.

ранг, у, ч. 1. Персональні звання для офіцерів Військово-Морського Флоту. *Капітан першого рангу*. 2. Ступінь, чин, спеціальне звання, категорія (наприклад, в дипломатичній службі в СРСР).

рәнець, нця, ч. Сумка із шкіри або з іншого матеріалу, яку носять школярі за допомогою заплічних ремінів на спині.

ранній, я, е. 1. Який являє собою початкову пору або стадію певного періоду, моменту. 2. Який стосується початку дня, ранку; вранішній. *Ранній туман*; який рано настає, появляється раніше, ніж звичайно. *Ранній сніг*.

рапорт, у, ч. 1. Усне або письмове службове повідомлення, донесення військовослужбовця або підлеглого начальникові. 2. *перен.* Звіт про виконання взятих соціалістичних зобов'язань, про досягнення у певній сфері діяльності. *Творчий рапорт*.

раса, и, ж. 1. В біології — група організмів одного виду або підвиду, яким властиві спільні ознаки. 2. В антропології — історично складена група людей, об'єднана спільністю походження, що виражається в спільності спадкових ознак: будови тіла, форми голови, пігментації шкіри, волосся, очей та ін.

расизм, у, ч. Реакційна соціальна доктрина і людиноненавистницька практика експлуататорських класів,

спрямована на поневолення народів як нібито «расово нерівноцінних».

рафінований, а, е. 1. Очищений від домішок. 2. *перен.* Витончений, вишуканий.

рахувати, *у́ю, у́еш, недок.* 1. *кого, що.* Визначати суму, кількість. 2. *без додатка.* (під час підрахунку) Називати в послідовному порядку числа. 3. *на кого — що, розм.* Розраховувати, сподіватися чогось. *Рахувати на добру погоду.*

рахунок, ч. 1. *род. а.* Визначення суми, кількості, числа шляхом рахування; підсумок. 2. *род. у.* Результат підрахування чогось, виражений в числах, в очках. 3. Документ на одержання грошей, належних за що-небудь. 4. *бухг.* Виражений цифрами стан майна або капіталу як результат фінансових оборотів; записи витрат і прибутків.

◆ **Зводити рахунки з ким** — відплачувати комусь за щось, розраховуватися з кимсь за образу, заподіяну кривду.

раціоналізація, і, ж. Організація будь-якої діяльності доцільнішими способами, ніж існуючі.

рвати¹, *рву, рвеш, недок., що.* 1. Розділяти на частини, порушувати цілісність чогось; розривати. *Рвати папір.* 2. Робити дірявим, рваним; зношувати. *Рвати одяг.* 3. Знімати, відділяти різким рухом; зривати. *Рвати яблука.* 4. Висаджувати в повітря. *Рвати скелі.*

реабілітувати, *у́ю, у́еш, недок., кого.* 1. Встановлювати чистоту, незаплямованість чиеї-небудь репутації, спростовуючи неправдиве, фальшиве звинувачення, чутки та ін. 2. *юр.* Касувати всі правові наслідки судового вироку стосовно особи, необґрунтовано притягнутої до судової відповідальності.

реагувати, *у́ю, у́еш, недок.* 1. *на що.* Поступати яким-небудь чином у відповідь на щось, під впливом чогось. 2. (про живий організм, клітини) Відповідати на зовнішні і внутрішні імпульси. 3. Вступати в хімічну реакцію.

реакція¹, і, ж. 1. Дія, вчинок, що виникає як відповідь на ту чи іншу дію, явище. 2. *фізіол., біол.* Відповідь організму на те чи інше подраз-

нення. 3. *хім.* Взаємодія між речовинами, що призводить до виникнення нових речовин. *Реакція окислення.*

реакція², і, ж. Активний опір відживаючих класів, їхніх партій чи політичних угруповань суспільному прогресові; режим, встановлений для збереження і зміцнення старих суспільних порядків, придушення прогресивних сил, демократичних прав і свобод.

реалізм, у, ч. 1. Творчий метод літератури і мистецтва, що полягає в правдивому історично конкретному і об'єктивному відтворенні дійсності; правдиве відображення дійсності. 2. Здатність тверезо оцінювати оточуючу дійсність, виходити з реальної обстановки, життєвих умов та ін.

реалізувати, *у́ю, у́еш, недок. і док., що.* 1. Перетворювати в життя, здійснювати. *Реалізувати свій задум.* 2. Переводити щось на гроші; продавати товар.

реальність, ності, ж. 1. Об'єктивно існуюча дійсність; явища, факти, предмети об'єктивної дійсності. 2. Можливість виконання, здійсненності.

ребро, а, с. 1. Дуговидна вузька кістка, що йде від хребта до грудної кістки. 2. Лінія перетину двох площин; вузький край предметів.

◆ **Ставити ребром** (поставити) питання — заявляти прямо, з усією рішучістю.

ревізіонізм, у, ч, *філос., політ.* Ворожій марксизмові-ленінізмові опортуністичні течії в міжнародному комуністичному й робітничому русі, які, маскуючись під марксизм, намагаються під впливом «розвитку» і «поліпшення» марксистської теорії вихлостити її революційну суть.

ревізія, і, ж. 1. Обстеження діяльності установи, організації, службової особи з метою перевірки законності, правильності її дій. 2. Перегляд положень якого-небудь вчення, теорії з метою внесення змін, поправок.

рвний, а, е. 1. Старанний, ретельний у чомусь, сповнений запалливості до чогось. *Рвний до роботи.* 2. Щирий, гарячий, зворушливий.

Ревна пісня. ◆ Ревні дощі (сніги та ін.) — рясні, густі дощі (сніги та ін.).

ревнувати, *у́ю, у́еш, недок., кого.* Зазнавати, відчувати почуття ревності, болісного сумніву у чийсь любові, вірності; *кого до кого.* вбачати, підозрівати в кому-небудь суперника в любові; *кого до кого,* страждати від чийсь прихильності до когось іншого.

революція, *ї, ж.* 1. Докорінна якісна зміна, різкий стрибкоподібний перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового; одна з важливих закономірностей діалектичного розвитку природи, суспільства й мислення. 2. Докорінний перелом у житті суспільства, який призводить до насильного повалення віджилого суспільного ладу і встановлення нового, прогресивного суспільного ладу.

регламент, *у, ч.* Встановлений, прийнятий розпорядок засідання, зборів, з'їзду та ін.

регрес, *у, ч.* Занепад у розвитку, перехід від більш високих форм розвитку до нижчих, рух назад.

регулярний, *а, е.* 1. Який рівномірно і правильно відбувається, повторюється через певні проміжки часу. 2. (про армію, війська та ін.) Який має твердо встановлену постійну організацію і систематичний курс військового навчання.

редакція, *ї, ж.* 1. (дія) Перевірка і виправлення тексту, підготовленого до друку; редагування. 2. Текст літературного або музичного твору, що одержав той чи інший вигляд при своєму створенні або в результаті дальших змін, переробок; варіант тексту. 3. Група осіб, що керують газетою, журналом, встановлюють його зміст і напрям. 4. Приміщення, де працює колектив редакторів.

реєстр, *у, ч.* 1. Список, перелік когось або чогось. 2. Книга для запису справ і документів.

реєструвати, *у́ю, у́еш, недок., кого, що.* 1. Брати на облік, заносити в книгу, в список та ін. з метою обліку або надання чому-небудь законної сили. 2. Робити запис про щось, відмічати яке-небудь явище,

спостереження, факт. *Реєструвати землетрус.*

режім, *у, ч.* 1. Державний лад; спосіб правління. 2. Точно встановлений розпорядок життя, занятя, діяльності; спосіб життя, приписаний лікарем. 3. Система правил, заходів, установлених для досягнення певної мети. *Режим економії.*

режисёр, *а, ч.* Особа, що керує постановкою спектаклю, кінофільму або іншої програми.

резерв, *у, ч.* 1. Запас чого-небудь, що спеціально зберігається для використання у випадку необхідності. *Продовольчі резерви.* 2. Можливості, засоби, ще не використані для здійснення чого-небудь. 3. Частина військ, що не одержала певного завдання до початку бою і призначена для використання в бою.

резервуар, *а, ч.* Вмістилище, посудина для зберігання запасів рідин і газів.

резиденція, *ї, ж.* Місце постійного перебування уряду, глави держави або високопоставлених осіб; місце тимчасового проживання високопоставленої офіційної особи.

резольюція, *ї, ж.* 1. Рішення або постановою, прийнята зборами, з'їздом та ін. в результаті обговорення якогось питання. 2. Напис керівника, начальника на діловому папері, що містить рішення щодо викладеної на папері справи.

резонанс, *у, ч.* 1. Здатність збільшувати силу і тривання звука, властива приміщенням, внутрішня поверхня яких може відбивати звукові хвилі. 2. *перен.* Реакція на щось; відгомін, відгук. *П'єса викликала жвавий резонанс.*

результат, *у, ч.* Те, що впливає з якоїсь дії, явища та ін.; наслідок.

рейд¹, *у, ч., мор.* Водний простір біля берега, визначений для якорних стоянок суден.

рейд², *у, ч.* 1. *військ.* Проникнення рухомих військових сил у ворожий тил з якою-небудь бойовою метою. 2. *перен.* Несподівана перевірка кого- або чого-небудь, виконувана групою активістів за завданням громадських організацій.

ре́йка, *и, ж.* 1. Вузька й тонка дерев'яна дошка або брусок. 2. Ста-

левий вузький брус, що розміщається на шпалах залізничного або трамвайного полотна в два ряди для руху поїздів, трамваїв та ін.

реяс, у, ч. Шлях за заданим, визначеним маршрутом, здійснюваний судном або яким-небудь іншим транспортом з метою перевезення вантажу або пасажирів.

реклама, и, ж. 1. Заходи з метою широкого повідомлення про що-небудь, популяризації чого-небудь, щоб привернути увагу споживачів, покупців. 2. Плакат, оголошення, що служать засобом притягання споживачів, покупців.

рекомендувати, ўо, ўеш, *недок. і док.* 1. кого. Даючи сприятливий відзив, пропонувати використати на роботі, прийняти кудись; позитивно характеризувати когось. *Рекомендувати на роботу.* 2. що і з інфін. Радити зробити, здійснити щось, діяти яким-небудь чином; пропонувати.

рекорд, у, ч. Найвищий зареєстрований показник досягнень в чому-небудь. ♦ П о б и т и р е к о р д — перевищити попереднє досягнення.

ре́ктор, а, ч. Особа, яка очолює вищий навчальний заклад.

релі́гія, і, ж. Несумісна з науковим світорозумінням форма суспільної свідомості, заснована на вірі в існування божественних сил, що нібито управляють світом; та або інша віра; віросповідання.

ремісник, а́, ч. 1. Особа, яка займається ручним виробництвом за допомогою власних засобів праці. 2. *перен.* Той, хто працює без творчої ініціативи, шаблонно.

рентабельний, а, е. Який виправдує витрати, доцільний у господарському відношенні; доцільний, прибутковий. *Рентабельне підприємство.*

репертуар, у, ч. Сукупність творів, які ставлять у театрі, на концертній естраді та ін.

репліка, и, ж. 1. Коротке висловлення, зауваження одного співбесідника на слова іншого. 2. Коротка увага з місця щодо змісту промови оратора, доповідача. 3. Елемент сценічного діалога; відповідь дійової особи на слова партнера, а також

останні слова одного персонажа, за якими наступає мова другого.

репорта́ж, у, ч. Жанр публіцистичної прози; інформація, розповідь про поточні події, відомі авторові на підставі власного спостереження.

репресія, і, ж. Каральний захід, покарання з боку державних або адміністративних органів.

репута́ція, і, ж. Загальна думка, що складалася про когось або про щось. **ресбра**, и, ж. Пружний пристрій у вигляді пружини або зв'язки сталевих стрічок, який поміщається між осями і кузовом екіпажа.

ресу́рс, у, ч., *звичайно в мн.* **ресу́рси**, ів, Запаси, кошти, які є в наявності для використання на випадок необхідності. *Економічні ресурси держави.*

ре́туш, і, ж., *фот.* Виправлення, поліпшення фотознімка, картини, негатива шляхом дорисовування, підмальовування або усування певних деталей.

реферат, у, ч. 1. Доповідь на основі опрацювання якого-небудь питання. 2. Короткий виклад змісту наукової праці, книжки та ін.

референт, а, ч. Службова особа, яка є доповідачем, консультантом з відповідного кола питань; особа, яка веде справи якоїсь установи або відділу.

реформа, и, ж. Зміна, перебудова чого-небудь з метою покращення. *Реформа правопису.*

рецензія, і, ж. Стаття, що містить у собі аналіз і оцінку наукового або художнього твору, спектаклю, концерту та ін.

реце́пт, а, ч. 1. Письмове звернення лікаря в аптеку про виготовлення ліків та спосіб їх приймання хворим. 2. Вказівка, настанова про спосіб виготовлення чогось..

речовина́, іні, ж. Те, з чого складається фізичне тіло; матерія з її властивостями.

ре́шта, и, ж. 1. Те, що залишилося з чого-небудь. *Одержите решту пізніше.* 2. Всі, крім даного. *Вийшов один, а за ним решта.* ♦ Д о р е ш т и — цілковито, до кінця, до тла.

риба́лка, и, ч. і ж. Людина, що займається рибальством.

рикошет, у, ч. Відскакування якогонебудь тіла (кулі, снаряду, каменя та ін.) в новому напрямі після удару об поверхню під невеликим кутом.

ринок, нку, ч. 1. Місце роздрібної торгівлі харчовими продуктами і товарами під відкритим небом або в торгових рядах; базар. 2. Сфера товарного обороту, сукупність актів купівлі і продажу товарів.

риннути, ну, неш, *недок. і док.* 1. З силою потекти. *Вода ринула в нове русло.* 2. (про повітря) Проникати кудись. 3. З силою кинутися на когось або на щось, рушити проти кого- або проти чого-небудь. *Ринути на ворога.*

ріса, и, ж. 1. Лінія, проведена на якійсь поверхні. 2. *перен.* Ознака, особливість, властивість, розрізнявальна деталь. *Риси характеру.*

рисувати, ую, уєш, *недок., кого, що.* Зображувати, відтворювати від руки за допомогою графічних засобів (штрихів, плям, контурних ліній); малювати.

ритм, у, ч. 1. Рівномірне чергування яких-небудь елементів (звукових, рухових та ін.). 2. Рівномірний, злагоджений хід, протікання чогось. *Виробничий ритм.*

рицар, я, ч. 1. *іст.* Західноєвропейський середньовічний феодал на військовій службі. 2. *перен.* Самовідданий захисник кого-, чого-небудь. 3. *перен.* Вихований, витончено чемний чоловік.

риштування, **риштування**, я, с., *буд.* Тимчасовий високий дерев'яний або трубчастий настил для проведення будівельних робіт.

рівень, вня, ч. 1. Горизонтальна площина, що є межею висоти розташування чого-небудь. 2. *перен.* Ступінь, що характеризує якість, висоту, величину розвитку чогось. *Рівень культури.*

рівний¹, а, е. 1. Такий же, однаковий з кимсь або з чимсь (за величиною, якістю та ін.); відповідний за кількістю, величиною, значенням та ін. *Рівні між собою величини.* 2. Який користується однаковими правами. *Рівне виборче право.*

рівний², а, е. 1. Який не має западин і підвищень, плоский, гладкий.

2. Який не має вигинів і викривлень; прямий. 3. *перен.* (про людину, її характер, поведінку) Спокійний, зрівноважений.

рівновага, и, ж. 1. Стан спокою, в якому знаходиться тіло під дією рівних, протилежно спрямованих сил. 2. Збереження живим організмом певної постави під час руху незалежно від дії зовнішніх чинників. *Похитнувшись, втратити рівновагу.* 3. Однакове, рівне співвідношення сил, значення, без переваги з будь-якого боку.

рівномірний, а, е. Який виступає в однакових проміжках часу, регулярно в однакових відстанях, кількостях; одностійний, рівний, ритмічний.

рівня, і, ч. і ж., *розм.* Людина, рівна іншій в якому-небудь відношенні.

рівняти¹, ую, яєш, *недок.* 1. *кого, що, з ким — чим і до кого — чого.* Зіставляти кого-, що-небудь із кимсь, чимсь. 2. *кого, що.* Однаково оцінювати, вважати рівними; уподібнювати. *Рівняти людей фізичної і розумової праці.*

рівняти², ую, яєш, *недок., що.* 1. Робити рівним, гладким, вирівнювати. 2. Робити рівним, без згинів, складок; випрямляти.

ріг, ч. 1. *род.* рога. Твердий, звужений на кінці, наріст на черепі деяких молочних тварин; також як матеріал для виробу прикрас, гудзиків та ін. предметів. 2. *род.* рога. Про предмети, які своєю формою нагадують тваринний ріг. 3. *род.* рога Музичний або сигнальний інструмент у вигляді загнутої труби з розширеним кінцем, який видає один звук. 4. *род.* рогу. Місце перетину двох площин, вулиць та ін.

рід, рóду, ч. 1. Форма спільності людей за первіснообщинного ладу, члени якої об'єднані кровною спорідненістю, колективним виробництвом і споживанням. 2. Ряд поколінь, що походять від одного предка. 3. Сім'я, родина; походження. 4. Тип, вид чого-небудь. *Рід діяльності.* 5. *біол.* У систематиці рослин і тварин — група тваринних або рослинних організмів, що об'єднує близькі види. 6. Граматична категорія, властива іменникам багатьох мов.

рідіти, іє, *недок.* 1. Ставати рідким, менш густим. 2. Зменшуватися в числі, втрачати багатьох з свого числа. *Наші ряди ріділи.*

рідкий, а, є. 1. Який має властивість текти; текучий. *Рідке ванно.*

2. Який складається з неблизько розміщених один біля одного предметів або частин. *Рідкий ліс.* 3. Який трапляється нечасто; незвичайний, рідкісний. *Рідкий випадок.*

ріднит, ню, ніш, *недок.*, *кого з ким.*

1. Створювати родинні стосунки між кимсь. 2. Робити близьким, спорідненим духом, звичками, переконаннями та ін.; зближувати. *Спільна праця ріднить людей.*

різак, а, ч. 1. Інструмент для кисневого різання металів. 2. *бот.* Назва одного з видів трав'янистої рослини.

різати, ріжу, ріжеш, недок. 1. *що.* Розділяти на частини, відділяти від цілого гострим предметом. 2. *кого.* Ранити, умертвляти кого-небудь чимсь гострим. 3. *що, перен.* Пересікати поверхню чогось. *Човен ріже плесо річки.* 4. *безос.* Спричиняти гострий ріжучий біль. **Рі з а т и** п р а в д у в о ч і — горити, не церемонячись, не вагаючись свою думку про когось або щось.

різець, зця, ч. 1. Ріжучий інструмент для обробки металу, дерева й інших твердих матеріалів. 2. Передній зуб плоскої форми у людини або тварини.

різкий, а, є. 1. (про звук, вітер, холод та ін.) Який проявляється з великою силою, гостротою; пронизливий; раптовий і дуже значний; (про світло) яскравий, сліпучий; (про висловлювання) гострий, рішучий. 2. (про людину) Позбавлений м'якості, делікатності; грубий.

різний, а, е. 1. Неоднаковий, несхожий з іншим у чому-небудь. *Ходити різними шляхами.* 2. Не один і той же, різноманітний.

різнобічний, а, е. 1. Зв'язаний з різними сторонами дійсності; різний за змістом. *Різнобічна виховна робота.* 2. Який має різноманітні інтереси, здібності, знання.

різновід, у, ч. 1. Видозміна, окремий вид якої-небудь загальної категорії, якого-небудь типу, явища. 2. У біо-

логії — група окремих представників у межах одного виду, що мають ряд однорідних ознак, які відрізняють їх від інших представників цього ж виду; окремий представник такої групи.

різномасний, а, е. 1. Відмінний від іншого за мастю, різної масті. 2. *перен.* Те саме, що **різномірний**.

різномірний, а, е. Відмінний від іншого за своїми властивостями, ознаками; різний. *Різномірні думки.*

різночитання, я, с., спец. Уривок літературного твору або якоїсь пам'ятки писемності, який відрізняється за текстом від редакції, прийнятої за основу.

різношерстий, а, е. 1. З різнобарвною шерстю. 2. *перен.* Несхожий один на одного якимись ознаками, рисами, властивостями; різноманітний.

різьба, й, ж. 1. Вирізування узору, рисунка на твердих матеріалах. 2. Візерунок, малюнок, вирізаний на якому-небудь твердому матеріалі. 3. *техн.* Спіральна гвинтова нарізка.

рій, ч. 1. *род.* рюю і роя. Сім'я бджіл або інших подібних комах, що на чолі з маткою творять окрему групу. 2. *род.* рюю, *перен.* Велика кількість кого- або чого-небудь. *Рій думок.*

ріст, рбсту, ч. 1. Збільшення організму або окремих органів у процесі розвитку. *Ріст дерева.* 2. Збільшення в числі, розмірах, посилення. *Ріст промислового виробництва.* 3. Довжина тіла людини. *Хлопець невеликий ростом.*

річ¹, речі, ж. Словесне вираження думки, мова; розмова.

річ², речі, ж. Всякий матеріальний предмет. 3. *лише мн.* Майно, пожитки. *Спакувати свої речі.* **До речі** (вставне слово) — між іншим **рішучий, а, е.** 1. Який не зупиняється перед труднощами, який не знає вагань у здійсненні прийнятого рішення; сміливий. 2. Який становить собою певне рішення; остаточний. *Рішуча відповідь.*

робіти, роблю, робиш, недок. 1. *що.* Займатися чимсь, виконувати якусь роботу. 2. *що.* Виготовляти, виробляти. *Робити трактори.* 3. Займатися працею, трудитися, працювати. *Робити на загальну користь.*

4. Поступати якимсь чином. *Роби, як знаєш.* 5. кого яким. Приводити когось до якогось стану. *Робити щасливим.* 6. У сполученні з іменниками виражає дію за значенням іменника. *Робити обстеження. Робити дослід.*

рѳбот, а, ч. Автомат, який за допомогою телеуправління виконує кілька складних операцій.

рѳбота, и, ж. 1. Певне коло занять, обов'язків; праця, труд. *Наукова рѳбота.* 2. Результат виконаної праці. *Покажіть свою рѳботу.*

родіна, и, ж. 1. Група людей, що складається з батьків, дітей, внуків і близьких родичів, які проживають разом; сім'я. 2. *біол.* Група, що складається з декількох родів тварин або рослин, схожих будовою і близьких між собою за походженням. 3. Споріднена між собою група людей; рідня.

родовий, а, е. Приналежний до старовинного знатного роду.

родовище, а, с. Природне скупчення корисних копалин у будь-якій ділянці земної кори у великій кількості.

родовід, вѳду, ч. 1. Історія поколінь певного роду. 2. *іст.* Систематичне розміщення роду за поколіннями.

родоначальник, а, ч. 1. Предок, від якого веде свій початок який-небудь рід. 2. *перен.* Той, хто заклав початок чогось; основоположник.

родючий, а, е. На якому або в якому росте багата рослинність; який дає багаті врожаї рослинності і плодів; плодovitий.

рожѳн, жнѳ, ч. 1. Довга палиця з загостреним кінцем. 2. Металеий прут, на якому жарять м'ясо. ◆ Л і з т и (п е р т и та ін.) н а р о ж ѳ н — починає що-небудь ризиковане, приречене на провал.

розбѳщений, а, е. 1. Неслухняний, невитриманий, свавільний. 2. Морально зіпсований; розпусний.

розбирати, аю, аєш, *недок.*, **розібрати**, розберу, розбереш, *док.*, *що*. 1. Роз'єднувати, рознімати на частини. *Розбирати машину.* 2. Збурювати, розвалювати, усувати частинами. *Розбирати старий мур.* 3. Брати, купувати по одному або

частинами. *Розбирати товар.* 4. Вникаючи в подробиці якоїсь справи, надавати аналізу, в'яснити істину і виносити якесь рішення. *Розбирати чийсь вчинок.* 5. Виявляти сильну дію, приводити до якогось стану. *Сміх розбирає.* 6. Приводити до порядку. *Розбирати папери.*

розбїгатися, аюся, аєшся, *док.* Почати багато бїгати.

розбїгатися, аюся, аєшся, *недок.*, **розбїгтися**, бїжуся, бїжішся, *док.*

1. (про багатьох) Бїгти в різні сторони. 2. Розвїюватися, зникати. 3. Пробїгати якусь відстань, готуючись до стрибка; розганятися. 4. Бути неоднаковим з чим-небудь, відрізнятись від чогось змістом, формою та ін.

розбїрливий, а, е. 1. Який легко розібрати, сприйняти слухом або зором; чїткий, ясний. *Розбїрливий почерк.* 2. Вимогливий, строгий у виборі або оцінці чогось.

розбїрний, а, є. Який можна розібрати на частини. *Розбїрна модель.*

рѳзбрїд, роду, ч. Відсутність погодженості в чомусь; розлад.

розважати, аю, аєш, *недок.*, **розважити**, жу, жиш, *док.*, *кого*. 1. Займаючи кого-небудь справами та ін., відволікати його від чогось гнітючого, неприємного. 2. Веселити, потїшати кого-небудь чимсь. 3. *рїдко.* Обмірковувати щось всебїчно, заважувати. 4. Забавляючи чимсь, відволікати від чогось гнітючого; веселити. *Розважати гостей.* 5. Заставляти забутись, розсіятись. *Розважати тугу.* 6. Відволікати чимсь від неприємного, заспокоювати, утїшати. *Музика розважає душу.*

розважливий, а, е. Який має здатність розмишляти, правильно, розумно поводитись; розсудливий. *Розважлива людина.*

розвалювати, юю, юєш, *недок.*, **розвалити**, валю, валиш, *док.*, *що*. 1. Руйнувати, ламати, валити щось. 2. *перен.* Приводити до стану повного розпаду, занепаду.

розвивати, аю, аєш, *недок.*, **розвїти**, розвїю, розвїєш, *док.*, *що*. 1. Розштовхувати, розпихати. 2. Те саме, що **розмѳтувати**. 3. *перен.* Сприяти розвиткові, ростові, збїльшенню чогось. *Розвивати талант.*

4. *перен.* Детально викладати, підкріплюючи доказами, обґрунтовуючи свою думку.

розвиднітися, яється, *недок.*, **розвиднітися**, іється, *док.*, *безос.* Ставати видимим, світлим з наближенням сходу сонця, ранку; світати.

рзвїдка¹, и, ж. 1. Обстеження, обслідування чогось. *Розвїдка місцевості*. 2. Невелика за обсягом наукове дослідження.

рзвїдка², и, ж. 1. Добування яких-небудь спеціальних відомостей, даних. 2. Військова група, що займається збором відомостей про ворога. 3. Сукупність заходів, здійснюваних спеціальними державними органами з метою здобування відомостей економічного, політичного і військового характеру інших держав; особи, організація, що займаються збором цих відомостей.

розвінчувати, ую, уеш, *недок.*, **розвінчати**, аю, аеш, *док.*, *кого*, *що*, *перен.* Позбавляти слави, авторитету, показуючи негативні сторони когось або чогось.

розвіювати, іюю, іюєш, *недок.*, **розвіяти**, ію, іеш, *док.*, *що*. 1. (про дію вітру) Розносити в різні сторони; усувати. *Розвіювати хмари*. 2. *перен.* Розсіювати, сприяти зникненню чогось; шезнути. *Розвіювати ілюзії*. 3. *перен.* Відволікаючи від сумного настрою, розсіювати, заспокоювати. *Розвіювати тугу*.

розвдіти, джу, диш, *недок.*, **розвесті**, веду, ведеш, *док.* 1. *кого*. Відводити в різні місця. *Розводити учнів по класах*. 2. *кого*. (тих, що б'ються, сваряться) Роз'єднувати, рознімати. 3. *що*. Відводити в різні сторони, розсувати. *Розводити руками гілля*. 4. Те саме, що **розчиняти**¹. 5. *що*. Вирощувати у великій кількості, розмножувати. *Розводити курей*. 6. (про вогонь) Викликати горіння чогось. 7. Довго, розтягнуто говорити, писати про щось. ♦ **Розводити руками** — рухом рук у сторони виражати здивування, вказувати на безвихідне або важке становище.

розвзити, бжу, бзіш, *недок.*, **розвезті**, зу, зеш, *док.*, *кого*, *що*. (багатьох) Везучи, доставляти в різні місця.

розв'язка, и, ж. 1. Заключна частина літературного твору, яка містить розв'язання сюжету; в драмі — кінець драматичної дії; протилежне за в'язка. 2. Кінець, завершення чогось. 3. Розгадка чогось (кросворда, ребуса, загадки та ін.).

розв'язувати, ую, уеш, *недок.*, **розв'язати**, в'язу, в'язеш, *док.* 1. *що*. Роз'єднувати, розпускати кінці чогось-небудь зв'язаного. *Розв'язувати мішок*; *кого*, звільняти від пут. 2. *що*, *перен.* Вирішувати щось. *Розв'язувати задачу*. 3. (в завданні з математики, фізики, хімії та ін.) Знаходити відповідь на поставлену умову.

розганяти, яю, яеш і **розгонити**, ню ниш, *недок.*, **розігнати**, розжену, розженеш, *док.* 1. *кого* (багатьох) Заставляти розбігтися, розійтися в різні сторони. 2. *що*. (туман, темряву, хмари та ін.) Заставляти шезнути, розсіятися, розвіятися. *Вітер розігнав хмари*. 3. *що*. Поступово збільшувати швидкість руху. *Розігнати танк*.

розгнүзданий, а, е. 1. (про коня) Звільнений від вудил. 2. *перен.* Який дійшов до крайніх меж свавілля. *Розгнүздана поведінка*.

розголос, у, ч. Чутка, слух, пересуди серед народу. ♦ **Набрати** (набути) широкого (великого) розголосу — зробити, викликати велике враження в суспільстві, викликати багато розмов, ставати відомим, популярним. **розгублюватися**, ююся, юєшся, *недок.*, **розгубитися**, гублюся, губишся, *док.* Втрачати спокій, холоднокровність, не знаючи від хвилювання що діяти, як поступити.

роздивлятися, яюся, яєшся, *недок.*, **роздивитися**, дивлюся, дивишся, *док.* 1. *кого*, *що* і *на кого* — *що*. Уважно оглядати, розглядати. *Роздивлятися журнал*. 2. Знайомитися з оточуючою дійсністю, розглядатися.

роздірати, аю, аеш, *недок.*, **роздєрті** і **розідрати**, роздєру, роздєреш, *док.*, *що*. 1. Різким рухом або ривками розділяти на частини; розривати. 2. Вкривати подряпинами, дряпати чимсь. *Роздєрти об цвях руку*.

розділ, у, ч. Присвячена певній темі частина книжки, статті, газети та ін.

роздбл, у, ч. 1. Відкритий вільний простір; широчінь; роздолля. 2. Низина, долина.

роздблля, я, с. Те саме, що **роздбл** 1. **роздоріжжя**, я, с. Перехрещення двох або кількох доріг; перехрестя; місце, з якого розгалужуються дороги; розгалуження, розвилка.

◆ **Бути** (стояти та ін.) на роздоріжжі — про стан нерішучості, важких роздумів, вагань.

роздрібний, а́, е́. 1. Який можна дробити, кришити. 2. Який стосується торгівлі вроздріб, поштучно або невеликими частинами. *Роздрібний товар.*

роздмувати, ую, уеш, *недок.*, **роздумати**, аю, аеш, *док.* 1. *надчим, про що.* Багато, напружено думати; міркувати. 2. *лише док.* Відмовитися від задуманого, змінити свій намір або рішення; передумати. **роздягальня**, і, ж. Те саме, що **гардерб** 2.

роз'єднувати, ую, уеш, *недок.*, **роз'єднати**, аю, аеш, *док.* 1. *що.* Відокремлювати, відділяти одну від одної з'єднані частини чогось; переривати зв'язок, порушувати контакт в електронмережі. 2. *кого, перен.* Позбавляти згуртованості, єдності. 3. *кого, перен.* Переривати зв'язок між кимсь, розлучати когось.

розжарювати, юю, юеш, *недок.*, **розжарити**, рю, риш, *док.*, *що.* Сильно розігрівати, доводити до розжареного стану; розпикати.

розжєврюватися, юється, *недок.*, **розжєвритися**, іється і **розжєвритися**, ріє. *док.* 1. Загорівшись, зайнявшись, починати горіти чимраз сильніше; розгорятися. 2. Вкриватися рум'янцем; червоніти.

розімлівати, аю, аеш, *недок.*, **розімліти**, ію, іеш, *док.* 1. Приходити в стан розслаблення, м'ястості від втрати сил, спеки та ін. 2. *перен.* Зворушуватися, приходити в стан розчулення під дією сильного почуття. 3. *кул.* Пріючи, розбухати, розварюватися.

роз'їдати, аю, аеш, **роз'їсти**, ім, ісі, *док.*, *що.* 1. Викликаючи окислення, нищити, руйнувати. *Іржа роз'їдає залізо.* 2. (про міль, черв'яків та ін.) Знищувати що-небудь, поїдаючи.

роз'їзд, у, ч. 1. Поїздка по різних місцях певними засобами пересування. 2. *військ.* Невелика кінна частина, що висилається для розвідки або охорони. 3. *залізн.* Роздвоєння одноколійного шляху, що дає можливість розійтись двом зустрічним поїздам, вагонам та ін.; зупинка на місці такого роздвоєння.

рбзквіт, у, ч. 1. Час появи квітів; цвітіння. 2. *перен.* Найвищий ступінь розвитку чогось, краща пора в розвитку кого- або чого-небудь. *Розквіт науки.*

рбзкіш, коші, ж. 1. Багатство, пишність; *лише мн.* надмірності в життєвих вигодах і приємностях, пов'язані з марнотратством. 2. Найвищий ступінь почуття приємності, захоплення.

розкладати, аю, аеш, *недок.*, **розкласти** і рідше **розікласти**, ад́у, адеш, *док.*, *що.* 1. (кілька або багато предметів) Класти окремо на різні місця; розміщати де-небудь. *Розкладати інструмент.* 2. Класти щось на чому-небудь, розгортати щось. *Розкласти на столі карту.* 3. Розділяти на частини, на складові елементи. 4. *перен.* Викликати розклад чогось, дезорганізувати щось. *Розкладати еорожі війська.*

розкладатися, аюся, аешся, *недок.*, **розкластися** і рідше **розікластися**, ад́уся, адешся, *док.* 1. Розташовуватися, розміщатися де-небудь. 2. Розділятися, ділитися на складові елементи. 3. Підлягати розпаду внаслідок дії бактерій; гнити. 4. *перен.* Приходити до повного морального занепаду, розладу; дезорганізуватися, занепадати.

розкошувати, ую, уеш, *недок.* Жити в розкошах, в багатстві; насолоджуватися; *перен.* (про природу) виявляти себе у всій красі, силі.

розкріпачувати, ую, уеш, *недок.*, **розкріпачити**, чу, чиш, *док.*, *кого.* 1. *іст.* Звільняти від кріпосної залежності. 2. *перен.* Звільняти від гніту, робити вільним.

розкрівувати, ую, уеш, *недок.*, **розкрутити**, уч́у, ўтиш, *док.*, *що.* 1. Те саме, що **розмбтувати**. 2. Примушувати що-небудь крутитися, обертатися з наростаючою силою.

рзлад, у, ч. 1. Відсутність єдності, згоди в стосунках між ким-небудь; нелад. 2. (про звуки) Відсутність злагожденості у звучанні. *Розлад голосів*. 3. Порушення нормальної діяльності яких-небудь органів. *Розлад кишечника*.

розлів, у, ч. 1. Простір, залитий водою, що вийшла з берегів річки під час повені. 2. Розподіл рідини шляхом переливання з однієї посудини в іншу.

розливати, аю, аєш, *недок.*, **розліти**, розлілю, розлілеш, *док.*, *що*. 1. Розподіляти рідину, переливаючи з одної посудини в іншу або в кілька. *Розливати молоко*. 2. Пролити, розхлюпувати. ◆ **В о д о ю** не р о з л и т и *кого* — нічим не роз'єднати когось.

розлігий, а, е. 1. Який займає великий простір; широкий, просторий. *Розлогі лани*. 2. (про дерева, кущі) 3 широко розпростертим гіллям; крилатий; гіллястий. 3. (про рельєф місцевості) Не крутий, пологий. *Розлога долина*. 4. *перен.* (про голос, сміх) Який далеко розноситься; розкошаний, розгонистий, роздольний. **розлучати**, аю, аєш, *недок.*, **розлучити**, учу, учиш, *док.* 1. *кого*. Заставляти розійтись, віддаляти одне від одного. *Розлучити друзів*. 2. *кого, що з чим*. Роз'єднувати, заставляти залишити, покинути що-небудь. *Розлучити артиста з театром*. 3. Розривати шлюб, давати розлучення.

розлягати, аюся, аєшся, *недок.*, **розлягтись**, яжуся, яжешся, 1. *розм.* Лежати розкинувшись. *Розлягтися на канапі*. 2. *перен.* (про ліси, поля, луги т. ін.) Займати який-небудь простір; простягатися. 3. (про звуки) Бути чутним; лунати.

розмальовувати, ую, еш, *недок.*, **розмалювати**, юю, юєш, *док.*, *що*. 1. Розрисовувати, розписувати. *Розмальовувати папір кольоровими олівцями*; наносити візерунки на що-небудь. *Мороз розмалював вікна*. 2. *розм.* Сильно, надмірно фарбувати. *Розмальовувати стіну*. 3. *перен.* Барвисто зображати. *Розмальовувати подію*.

розмежовувати, ую, уєш, *недок.*, **розмежувати**, ую, уєш, *док.*, *що*. 1. (землю, територію) Розділяти, проводячи межі, встановлюючи гра-

ниці. 2. *перен.* Відокремлювати, відділяти одне від одного. 3. *перен.* Розрізняти. *Розмежовувати добро і зло*.

розминатися¹, аюся, аєшся, *недок.*, **розім'ятися**, мн'юся, мн'єшся, *док.* Роблячи відповідні рухи, позбавлятися фізичної скованості; розігрівати тіло, тонізувати м'язи.

розминатися², аюся, аєшся, *недок.*, **розминутися**, н'юся, н'єшся, *док.*, *з ким — чим*. 1. При зустрічі розходитися, розіжджати в протилежному напрямі; розходитися, проходячи один біля одного. 2. Ідучи в протилежному напрямі, не зустрічатися.

рзмір, у, ч. 1. Величина чого-небудь в одному або кількох вимірах. 2. Номер якої-небудь частини одяжі або взуття, що вказує на його величину. 3. *муз.* Конкретне вираження того чи іншого музикального метра у відповідних ритмічних одиницях. 4. *літ.* Комбінація тих чи інших елементів фонетичного ладу мови, яка регулярно повторюється і служить одиницею виміру віршового ритму; віршовий метр.

розмірковувати, ую, уєш, *недок.*, **розміркувати**, ую, уєш, *док.* 1. Робити умовиводи; мислити, міркувати. 2. *над чим., про що*. Вдаватися до роздумів, міркування про що-небудь, над чим-небудь; обдумувати, обмірковувати.

розмірний, а, е. 1. Який підлягає, підданий, підпорядкований певному ритму. *Розмірний крок солдата*. 2. Який має відповідний стандартний розмір.

розміщати, аю, аєш, *недок.*, **розмістити**, іщу, істиш, *док.*, *кого, що*. (про кількох або багатьох) Поміщати у певне місце, розподіляти по місцях. *Розміщати гостей*.

розмова, и, ж. 1. Словесний обмін відомостями, думками; бесіда. 2. Те, що говорять, чий-небудь слова, висловлювання. 3. *лише мн.* Пересуди, чутки.

розмотувати, ую, уєш, *недок.*, **розмотати**, аю, аєш, *док.*, *що*. Розвивати, розкручувати що-небудь змотане; знімати з того, на що було намотане.

розно́сити, бшу, бсиш, *недок.*, **розне́сті**, сý, сéш, *док.* 1. *кого, що.* Несучи, доставляти в різні місця. *Розносити пошту.* 2. *що.* Вносити по частинах в різні місця, виносити, розтягувати, розкратати. 3. *що.* Робити більшим за розміром. 4. Руйнувати що-небудь, роблячи непридатним для використання. 5. *кого, перен.* Сильно лаяти. 6. *безос.* Подувом розсівати, роздувати в різні боки або по поверхні чого-небудь. 7. *що.* Те саме, що **розвіювати** 1.

розосерéджувати, ую, уеш, *недок.*, **розосерéдити**, джу, диш, *док.*, *що.* Розміщати частинами на великому просторі або в різних місцях, усувати скупчення. *Розосереджувати військове з'єднання.*

розохóчувати, ую, уеш, *недок.*, **розохóбити**, бчу, бтиш, *док.*, *кого.* 1. *до чого і без додатка.* Викликати або посилювати у кого-небудь інтерес до чогось, бажання робити щось. 2. *в чому і без додатка.* Послаблювати інтерес до чогось, викликати небажання робити щось.

розда́тися¹, да́ється, *недок.*, **розда́тися**, паде́ться, *док.* 1. Руйнуватися, розвалюватися, розсіпатися на куски. 2. Розділятися, розгалужуватися. *Річка розпадалася на рукави.* 3. *лише док., перен.* Перестати існувати, зруйнуватися. *Колоніальна система розпалася.*

розда́тися², а́юся, а́юся, *недок.* Лестити, догоджати кому-небудь, заповігати перед кимсь.

розда́рювати, юю, юеш, *недок.*, **розда́рити**, рю, риш, *док.*, *що.* 1. Розм'якшувати, піддаючи дії пари. 2. Сильно нагрівати.

розда́ч, у, ч. Почуття безнадії, упадок духу внаслідок горя; відчай.

розпе́щувати, ую, уеш, *недок.*, **розпе́стити**, ёщу, ётиш, *док.*, *кого.* Надміру пестити, псувати пестощами, зайвим піклуванням, увагою, зніжувати, розпускати. *Розпещувати дитину.*

розпи́нати, а́ю, а́еш, *недок.*, **розпи́нути і розпи́яти**, розпи́ну, розпи́неш, *док.* 1. *кого.* В стародавні часи — страчувати, прибиваючи руки й ноги до хреста. 2. *кого, перен.* Причиняти моральні страждання; мучити. 3. *що.* (тканину, шкіру

та ін.) Натягувати, розвішувати на чомусь, напинати, розстеляти.

ро́зпис, у, ч. 1. Настінний живопис. 2. Писемний перелік, список чогонебудь. *Розпис прибутків.* 3. Таблиця, в якій міститься вказівка на час, місце, послідовність здійснення чогось. *Розпис руху поїздів.*

розпи́сувати, ую, уеш, *недок.*, **розпи́сати**, ишу, ишеш, *док.*, *що.* 1. Розрисовувати фарбами, вкривати малярками; розмальовувати. 2. *що, перен.* Барвисто описувати, розповідати.

розпи́тувати, ую, уеш, *недок.*, **розпи́тати**, а́ю, а́еш, *док.*, *кого.* Звертатися до когось із запитаннями, щоб довідатися про кого- або про що-небудь.

розпи́кати, а́ю, а́еш, *недок.*, **розпи́кати**, ечу́, ечéш, *док.*, *що.* 1. Дуже нагрівати, розжарювати. 2. *кого, перен.* Давати комусь догану, дуже картати, гостро критикувати.

розпла́чуватися, уюся, уе́ся, *недок.*, **розпла́татися**, ачу́ся, ати́ся, *док.* 1. *з ким — чим.* Платити гроші комусь, за щось; розраховуватися. 2. *з ким — чим, перен.* Зводити рахунок за заповідяну кривду; за заповідяне зло; мстися. 3. *за що, перен.* Нести покарання, кару. *Розплачуватися за заповідяну шкоду.*

ро́зповід, і, ж. 1. Усне, словесне повідомлення про кого-, що-небудь. 2. Що-небудь написане для повідомлення; опис якоїсь події, дії, що відбувається.

ро́зпорóшувати, ую, уеш, *недок.*, **ро́зпорóшити**, рошу́, рошиш, *док.*, *що.* 1. (про порошок, рідину) Розсіювати сільним струменем. 2. *перен.* (про увагу, сили та ін.) Перешкоджати зосередженню, ослаблювати, спрямовуючи на різні об'єкти.

ро́зпоряджа́тися, а́юся, а́ешся, *недок.*, **ро́зпоряди́тися**, джу́ся, ди́шся, *док.* 1. Давати наказ, вказівку. *Розпорядитися прибрати кімнату;* *чим.* діяти за власним розсудом. *Розпоряджатися своїм майном.* 2. *лише недок.* Керувати ким- або чим-небудь, спрямовувати діяльність, роботу когось, чогось.

ро́зпорядо́к, дку, ч. Заздалегідь встановлена послідовність, порядок яких-небудь справ, занять та ін.

розп'юка, н, ж. Те саме, що **розпач**. **розп'юсний**, а, е. 1. Який нікого не слухає; неслухняний. 2. Який зневажає норми моралі.

розрада¹, і, ж. 1. Те, що приносить заспокоєння, полегшення в горі, печалі; відрада. 2. *розм.* Втіха, розвага.

розрада², н, ж. 1. Відсутність єдності, узгодженості дій, думок; сварка, ворожнеча. 2. *рідко.* Стан заглиблення в свої думки; роздуми.

розраджувати, ую, уєш, *недок.*, **розраджити**, джу, диш, *док.* 1. *кого*, *розм.* Заспокоювати, полегшувати чиясь горе, чиясь тривогу порадою, співчуттям; утішати кого-небудь. 2. *що когочому.* Не радити робити чого-небудь, відмовляти від чогось.

розрахувувати, ую, уєш, *недок.*, **розрахувати**, ую, уєш, *док.* 1. *що і без додатка.* Підраховуючи, визначати розмір, кількість чогось. 2. *що.* Обдумуючи, обмірковуючи, зважувати що-небудь. 3. *кого.* Видаючи плату, винагороду за працю, звільняти з роботи. 4. *на кого* — *що.* Покладати надії, надіятися. *Розраховувати на погоду.*

розрахунок, нку, ч. 1. Підрахунок, визначення розміру, кількості чого-небудь. 2. *перен.* Припущення. *За моїм розрахунком ми прийдемо вчасно.* 3. Група бійців, які обслуговують гармату, кулемет та ін. 4. *з ким, перен.* Розправа за заподіяну кривду, за заподіяне зло; розплата.

розривати¹, аю, аєш, *недок.*, **розривати**, зірв'ю, зірв'єш, *док.* 1. *що.* Різким рухом, ривком розділяти на частини. *Розривати папір.* 2. *кого.* Розтерзувати, розшарпувати; наносити рвані рани комучо-небудь; *перен.* завдавати мук, розпачу. 3. *що.* Розносити на частини вибухом, висаджувати. 4. *що.* Перекривати, припиняти зв'язки, припиняти стосунки з ким- або з чим-небудь.

розривати², аю, аєш, *недок.*, **розривати**, ію, ієш, *док.*, *що.* 1. Риючи, розкидати, розгрібати. *Розривати сніг.* 2. *перен.* Шукаючи чого-небудь, переглядати щось. *Розривати старі папери.*

розрізнати¹, аю, аєш і **розрізнявати**, юю, юєш, *недок.*, **розрізнати**, ню, ніш, *док.* 1. *кого*, *що.* Сприймати,

розпізнавати органами відчуттів. *В темноті не можна було розрізнати обличчя.*

розрізнати², аю, аєш і **розрізнявати**, юю, юєш, *недок.*, **розрізнати**, ню, ніш, *док.* Робити різницю між ким- або між чим-небудь, відділяти одне від одного; роз'єднувати, відокремлювати.

розробляти, аю, аєш і **розроблювати**, юю, юєш, *недок.*, **розробити**, роб'ю, робиш, *док.*, *що.* 1. Проводячи необхідні роботи, робити здатним для використання. 2. Підготовувати, готувати для видобування корисних копалин. *Розробляти кам'яний кар'єр.* 3. Творчо опрацюувати. *Розробляти актуальну тему.*

розруха, н, ж. 1. Повний розлад, розвал, перев. в господарстві, в економічному житті. 2. Перетворення в руїни; руйнування.

розряд¹, у, ч. 1. Група, категорія осіб, предметів або явищ, що відрізняються від інших подібних якою-небудь спільною ознакою (ознаками). 2. Ступінь виробничої, спортивної та ін. кваліфікації. 3. В математиці — місце, яке займає цифра при письмовому вираженні числа.

розряд², у, ч. 1. Втрата електрики яким-небудь тілом, що має в собі електричний заряд. 2. Явище, що супроводжує цю втрату.

розряджати¹, аю, аєш, *недок.*, **розрядити**, рядж'ю, рядиш, *док.*, *що.* 1. Виймати заряд із вогнестрільної зброї або із міни, бомби, гранати та ін. 2. Звільнювати зброю від заряду, стріляючи з неї. 3. Позбавляти електричного заряду. 4. *перен.* Усувати напруженість між ким-небудь. *Розряджати обстановку.*

розряджати², аю, аєш, *недок.*, **розрядити**, рядж'ю, рядиш, *док.*, *кого*, *розм.* Нарядно одягати кого-небудь. **розсилати**, аю, аєш, *недок.*, **розсилати**, ішлю, ішлеш, *док.*, *кого*, *що.* Слати в різні сторони. *Розсилати листи.*

розсівати, аю, аєш, *недок.*, **розсіяти**, ію, ієш, *док.* 1. *що.* Розкидати, розсипати сіючи. *Розсівати зерно у полі.* 2. Розміщати, розташовувати в різних місцях, окремо одне від одного; розосереджувати. 3. *кого*, *перен.* Зму-

шувати розійтися, роз'їхатися; розганяти.

розслідувати, ую, уєш, *недок. і док., що*. Вияснити, з'ясувати, провадючи слідство.

розсóба, и, ж. Вила або сук, розгалужені на кінці на два сучки.

розстрóчувати, ую, уєш, *недок.*, **розстрóчити**, чý, чиш, *док., що*. Розподіляти на кілька строків виплату або виконання чого-небудь.

розстрóувати, ую, уєш, *недок.*, **розстрóйти**, бю, бїш, *док. 1. що*. Розладнувати ряди, рух чого-небудь. **2. що**. Порушувати лад музикального інструмента. **3. кого, перен.** Псувати настрої, робити прикрість комусь, засмучувати кого-небудь. *Невдача розстрóила спортсмена.*

розсúджувати, ую, уєш, *недок.*, **розсудити**, суджý, сúдши, *док. 1.* Розглянувши обставини якої-небудь справи, виносити своє рішення, робити свій висновок. **2.** Докладно подумавши над чим-небудь, обдумавши щось, приходити до висновку; вирішувати.

розтавáти, аю, аєш, *недок.*, **розтáнути і розтáти**, áну, áнеш. **1.** Переходити в рідкий стан під впливом тепла. **2.** Щезати, ставати невидим. *Розтанути в тумані.*

розташóувати, ую, уєш, *недок.*, **розташóвати**, úю, úєш, *док., кого, що*. Розміщати, розкладати, розставляти в якомусь порядку, місці.

розтерзувати, ую, уєш, *недок.*, **розтерзáти**, áю, áєш, *док., кого*. З силою розривати, розривати на куски.

розтинáти, áю, áєш, *недок.*, **розтýти і розтнýти**, нý, нєш, *док. 1. що*. Різучи, розділяти на частини, на куски, розрізувати; розсікати (ударом шаблі). **2. кого, що**. Робити розтин, оперувати. **3.** Те саме, що **прорізувати 4.**

розторóпний, а, е. Який відзначається спритністю; жвавий, меткий, проворний.

розтягáти, áю, áєш і **розтягувати**, ую, уєш, *недок.*, **розтягтý** і **розтягнути**, тягнý, тягнеш, *док., що 1.* Сильно натягуючи, робити довшим, ширшим, більшим в об'ємі. **2.** Розгладжувати. *Розтягати складки;* (губи в усміщці) розсувати, розводити, розтуляти; (баян) грати,

широко розсуваючи міхи; (згарище) розбирати, розволікати; (хмари) розвіювати; (час) здовжувати. **3.** (про слова) Навмисно сповільнено вимовляти. **4.** Пошкоджувати від натягання, ударом.

рóзум, у, ч. **1.** Здатність людини мислити, пізнавати, осмислювати оточуючу дійсність, встановлювати зв'язки між явищами, формулювати судження про пізнавані зв'язки і залежності. **2. розм.** Кмітливість, уміння давати собі раду.

розуміти, ію, ієш, *недок., що 1.* Усвідомлювати собі справжні зв'язки між предметами і явищами дійсності. **2.** Мати на увазі що-небудь, робити висновки з чого-небудь.

розфасóувати, ую, уєш, *недок.*, **розфасувáти**, úю, úєш, *док., що*. (товар) Упаковувати, розкладаючи у певній кількості.

розформóувати, ую, уєш, *недок.*, **розформувáти**, úю, úєш, *док., що*. Припиняти існування чогось як цілого, як організованої одиниці. *Розформувати полк.*

розхилáти, áю, áєш, *недок.*, **розхилити**, хилý, хилиш, *док., що 1.* Відводити в різні боки; розсувати. *Розхилати куці.* **2. спец.** Розсовувати, розставляти на певну відстань кінці чого-небудь.

розхóджувати, ую, уєш, *недок.*, **розхóдити**, оджý, óдиш, *док. 1. що*. (взуття) Робити просторішим, вигіднішим внаслідок ходіння; розношувати. **2.** Ходити неквапливо; прогулюватися.

розхóдитися, оджýся, óдишся, *недок.*, **розійтýся**, розійдýся, розійдєшся. **1.** (про кілька або багатьох) Покидати місце перебування, іти в різні сторони. **2.** Відходити, віддалятися один від одного, розставатися. **3.** (про дороги, стежки) Вести з якогось місця в різні сторони; розгалужуватися. **4.** (про товари) Мати успіх, попит у продажу, швидко знаходити покупців. **5. з ким, в чому.** Виявляти незгоду, не сходитися в поглядах, думках з ким-небудь. **6.** (про хмари туман) Розсіюватися у повітрі, в просторі; щезати. **7.** (про новини та ін.) Набирати значного поширення де-небудь, серед кого-небудь. **8. перен.** Припиняти зв'язки між собою, роз-

ставатися. 9. (про запах, тепло та ін.) Поширюватися, розноситися.

розходітися, ходжуся, ходишся, *док.*

1. Почати багато ходити туди-сюди. 2. *розм.* Прийти в стан крайнього збудження, хвилювання, гніву.

розцінювати, юю, юєш, *недок.*, **розцінити**, ціню, ціниш. 1. *що.* Визначати вартість чого-небудь; оцінювати.

Розцінювати якість роботи. 2. *кого, що, перен.* Виявляти своє ставлення до кого- або чого-небудь.

розчаровувати, ую, уєш, *недок.*, **розчарувати**, ую, уєш, *док.*, *кого.* Не виправдовувати чийсь сподівань, позбавляти кого-небудь ілюзій щодо кого- або чого-небудь; знеохочувати.

розчарування, я, с. Почуття, стан людини, яка розчарувалася, зневірилася; нездійснення сподівань.

розчерк, у, ч. Швидкий, розмашистий рух пером, олівцем на папері при писанні, ставленні свого підпису.

розчиняти¹, яю, яєш, *недок.*, **розчинити**, чиню, чїниш, *док.*, *що.* (двері, дверці, кришку, віко та ін.) Відчиняти.

розчиняти², яю, яєш, *недок.*, **розчинити**, чиню, чїниш, *док.*, *що.* 1. Заставляти що-небудь розчинитися в рідині, утворити у сполучі з рідиною однорідну рідку суміш, розчин. 2. Розбавляючи борошно водою, молоком, приготувати тісто, робити тісто.

розчулювати, юю, юєш, *недок.*, **розчулити**, лю, лиш, *док.*, *кого.* Викликати зворушення в кому-небудь, розчулення по відношенню до кого- або до чого-небудь.

розшук, у, ч. Заходи, спрямовані на знайдення, виявлення кого- або чого-небудь. ♦ **К а р н и й р о з ш у к**— відділ міліції, що займається розкриттям і припиненням карних злочинів та виявленням злочинців.

розщеплювати, юю, юєш, *недок.*, **розщепити**, щеплю, щепиш, *док.*, *що.* 1. Розколювати на частини вздовж. 2. Розкладати шляхом хімічної реакції. *Розщеплювати атом.*

роз'яряти, яю, яєш, *недок.*, **роз'яряти**, рю, рїш, *док.*, *кого.* Приводити в стан гніву, люті; розлютовувати.

роз'ятрювати, юю, юєш, *недок.*, **роз'ятрити**, ятрю, ятріш, *док.*, *що.*

1. Викликати в чому-небудь запальний процес, нагноєння. 2. Доторкнувшись до рани, болючого місця, викликати, збільшувати біль. 3. Необережними словами, розмовою, діями заставляти знову переживати що-небудь важке, болісне.

роковійни, він, *мн.* День, що припадає після одного, двох, трьох, чотирьох та ін. років з моменту якоїсь події, якогось факту.

роман, у, ч. 1. Жанр художньої літератури; великий, складний за будовою, епічний прозовий (рідше віршований) твір, у якому широко охоплені життєві події певної епохи, багатогранно і у розвитку змальовані персонажі. 2. *розм.* Інтимні стосунки між чоловіком і жінкою.

романтик, а, ч. Людина, схильна до мрійливості та ідеалізації людей і життя.

роніти, роню, ронїш, *недок.*, *що.*

1. Втрачати, губити, позбавлятися (листя, волосся, пір'я). 2. (про сльози) Пролити плачучи. 3. *перен.* (про слова) Повільно, зрідка вимовляти. **росіти**, рощу, росиш, *недок.* 1. *безос.* Вкривати росою. 2. (про дощ) Впадати дрібними краплями; накрапувати. 3. *що.* Поливати водою; зрошувати.

рості, тую, тєш, *недок.* 1. (про живі організми) Ставати більшим на зріст, довшим, вищим, збільшуватися в результаті життєвого процесу; розвиватися. 2. Ставати старшим, дорослішим; виростати. 3. *перен.* Збільшуватися в об'ємі, розмірі, кількості. 4. *перен.* Робити успіхи, розвиватися, вдосконалюватися.

рубєць, бця, ч. 1. Слід на шкірі від загоєної рани. 2. Шов, що творить складку від зшитих пругів тканини або шкіри; підрублений край одєжі. 3. Найбільший відділ шлунка жуйних тварин. 4. *кул.* Страва, приготовлена з цієї частини шлунка.

рубїж, бежу, ч. 1. Лінія, межа, що розділяє суміжні області, ділянки та ін.; границя. 2. Державний кордон. 3. Лінія оборони, укріплення.

рубрика, и, ж. Розділ у газеті, журналі та ін.

руїна, и, ж. 1. Зруйнована, розвалена будівля, споруда; розвалини. 2. Фінансовий крах.

рукá, и, ж. 1. Одна з двох верхніх кінцівок людини від плеча до кінця пальців; частина цієї кінцівки від зап'ястя до кінця пальців. 2. *лише одн.* (про почерк) Манера зображення букв на письмі. ◆ Р у к а в р у к у — разом, спільно (робити щось). Р у к а р у к у м и є — про стосунки людей в якійсь справі, коли вони взаємно утаюють свої нездоволені вчинки. В з я т и (б р а т и) с е б е в р у к и — вертати собі самовладання, зберігати самовладання. Н а р у к у н е ч и с т и й — шахрай, нечесний.

рукопáшний, а, е. (про бій, битву та ін.) Здійснюваний без зброї або холодною зброєю.

рукопис, у, ч. 1. Текст якого-небудь твору, написаний автором від руки або надрукований на машинці. 2. Пам'ятка стародавнього письменства.

руло́н, у, ч. Згорнутий в трубку папір, тканина, лінолеум та ін.

руль, я, ч. Пристрій, за допомогою якого керують рухом корабля, автомобіля, трактора та ін.

руно́¹, а, с. 1. Шерсть вівці, що зберігається при стрижді у вигляді одного суцільного пласта. 2. *перен.* Про густе, пишне волосся; кучері. **руно́²**, а, с., *перев., мн.* руна, рун. Перші ростки посівів; сходи, прорість.

рупо́р, а, ч. 1. Труба з розширеним кінцем, яка служить для підсилення звуку. 2. *перен.* Виразник чийось ідей, настроїв та ін.

ру́сий, а, е. Світло-коричневий з сіруватим або жовтуватим відтінком.

рух, у, ч. 1. Стан, протилежний до спокою, що полягає в переміщенні предмета або його частин по відношенню до оточення. 2. Порух тіла або жест, що супроводжує якусь дію. 3. Пересування з місця на місце. *Вуличний рух.* 4. Ходіння, ходьба. *Рух на свіжому повітрі.* 5. Дія того або іншого виду транспорту. *Рух поїздів.* 6. *перен.* Суспільна діяльність, спрямована на досягнення якої-небудь мети, суспільна течія. *Рух прихильників миру.* 7. *перен.*

Пожавлення. *Рух у залі.* 8. Пересування військових частин.

рухо́мість, мості, ж. 1. Здатність виконувати рухи; гнучкість. 2. Рухоме майно.

руча́й, ю, ч. Невеликий потік.

ручнй́й, á, é. 1. Призначений, пристосований для руки. 2. Виконуваний за допомогою рук. *Ручна праця;* (про багаж, валізу) легкий, негрозмізкий, зручний для перенесення. 3. (про тварину) Приручений, не дикий.

руша́ти, áю, áеш, *недок.*, ру́шити, шу, шиш, *док.* 1. Відправлятися куди-небудь, виїжджати, йти куди-небудь. *Готово, можна рушати в дорогу.* 2. Зрушуватися з місця. *Поїзд рушив.* 3. *розм.* Брати що-небудь. *Цього не рушай.*

руші́й, я, ч. 1. Пристрій для надання руху певному транспортному засобу. 2. *перен.* Сила, яка спонукає до чого-небудь, сприяє росту, розвитку чогось.

ряд, у, ч. 1. Сукупність однорідних предметів, розміщених один за другим, один біля одного, в лінію. 2. Смуга однорідних предметів; (гір) пасмо. 3. Пасма чого-небудь, горизонтально розміщені одне над одним; ярус. 4. Сукупність подій, явищ та ін., що сліднують одні за одними в певному порядку. *Ряд років.*

рядя́ти, джу́, диш, *недок.* 1. *чим.* Керувати, розпоряджатися діяльністю когось-або чого-небудь. 2. *кого.* Гарно одягати; одягати в маскарадний костюм.

рядно́, á, с. Грубе полотно з товстої низькосортної пражі. ◆ Н а к р и т и м о к р и м р я д н о м — зненацька накинутися на когось з лайкою, докорами.

ряті́вийк, á, ч. 1. Людина, що врятувала когось від небезпеки, нещастя. 2. Людина, що займається рятуванням потопуючих.

С

сабо́таж, у, ч. 1. Навмисний зрив якої-небудь роботи шляхом прямої відмови від неї або свідомо недба-

лого її виконання. 2. Прихована протидія виконанню чого-небудь.

саджалка, и, ж. Сільськогосподарська машина для посадки картоплі, розсади і сіянців дерев.

саджанець, нця, ч. 1. Молода рослина, вирощена в розсаднику, в садовій шкільці і використовувана для посадки.

саджати, аю, аєш, *недок.*,

1. *кого*. Пропонувати кому-небудь, примушувати когось сісти. 2. *кого* (в поїзд, літак та ін.) Допомогати зайняти місце; здійснювати посадку. 3. *кого*. (під арешт, за ґрати та ін.) Позбавляти свободи, ув'язнювати. 4. *що*. (про рослини) Проводити посадку. 5. *що*. (про хліб та ін.) Класти в гарячу піч для випікання.

садиба, и, ж. 1. Житловий будинок та господарські будівлі з прилеглими до них садом і городом. 2. Адміністративно-громадські, виробничо-господарські та житлові будівлі колгоспу, радгоспу тощо, зосереджені в одному місці.

сакво́йж, а, ч. Ручна дорожня сумка з шкіри або тканини, з застібною. **салон**, у, ч. 1. Загальна вітальня в готелі; комфортабельно обставлене приміщення для пасажирів на пароплаві, в поїзді, літаку та ін. 2. Внутрішнє приміщення автобуса, трамвая та ін., де сидять пасажери. 3. Приміщення для виставок, демонстрацій, а також продажу деяких товарів.

салфе́тка, и, ж. Невеликий (переважно квадратний) кусок тканини або паперу, що служить для витирання губ, захисту одяжі під час їди, в перукарнях та ін.; серветка.

салю́т, у, ч. 1. Урочиста форма вітання або віддавання почесей зброєю, холостими рушничними чи артилерійськими залпами, ракетами, прапорами та ін. 2. Піонерський привіт, при якому кисть правої руки із зімкнутими пальцями піднімається над головою.

самітний, а, е. 1. (про людей) Який живе один, який не має сім'ї, рідних, близьких. *Самітна бабуся*; зовсім один, без товариства. *Самітний подорожній*. 2. (про предмет) Який стоїть, розташований та ін. окремо, ізольовано.

самові́дданий, а, е. 1. Який готовий пожертвувати собою, поступитися своїми особистими інтересами для блага інших. 2. (про події, вчинки, почуття та ін.) Словнений готовності жертвувати особистими інтересами для добра інших.

самові́лля, я, с. Схильність діяти по своїй волі, примсі, не рахуючись з іншими; самовільність, свавілля. **самовпе́внений**, а, е. Який занадто впевнений у собі, в своїх силах, можливістьях.

самоді́яльність, ності, ж. 1. Самостійна діяльність; діяльність за власним почином, ініціативною. *Розвивати в дітях самодіяльність*. 2. Художня (музична, театральна та ін.) творчість осіб, які не є професіоналами.

самоду́р, а, ч. Який діє свавільно, за власним уподобанням і примхою, не рахуючись з іншими людьми. **самоза́хист**, у, ч. Захист самого себе; захист власними силами від небезпеки, нападу, ворожих дій.

самозва́нець, нця, ч. 1. Той, хто видає себе за іншу людину, незаконно присвоюючи чуже ім'я, звання. 2. Той, хто за власною ініціативою, без уповноваження, береться за певну справу, самочинно приступає до виконання якихось обов'язків.

самооборо́на, и, ж. 1. Те саме, що **самоза́хист**. 2. Оборона країни, держави силами і засобами населення поряд з обороною силами держави.

самооку́пність, ності, ж., *ек.* Спосіб ведення господарства, при якому витрати покриваються власними доходами підприємства, установи; самооплатність.

самоосві́та, и, ж. Здобування знань шляхом самостійних занять поза навчальним закладом, перев. без допомоги вчителя.

самопли́в, у, ч. 1. *спец.* Рух рідини або сипких речовин силою власної ваги. 2. *перен.* Хід якої-небудь справи, роботи без плану, без керівництва, стихійне здійснення чогось. *Пустити справу на самоплив*.

самопоже́ртва, и, ж. Жертвування собою, своїми особистими інтересами для блага інших.

самопочу́ття, я, с. Загальний фізичний і моральний стан людини, за-

лежний від її здоров'я і настрою в даний момент.

саморбний, а, е. Зроблений власноручно, виготовлений кустарним способом у домашніх умовах. *Саморобна іграшка.*

саморбдок, дка, ч. 1. *гірн.* Велике зерно чи кусок дорогоцінного металу, що зустрічається в природі в хімічно чистому вигляді. 2. *перен.* Людина, природна обдарованість якої виявилась без впливу освіти, виховання.

саморозкриття, я, с. (про людину) Виявлення самого себе в діях, вчинках. **самосвідомість**, мості, ж. Ясне розуміння своєї сутності, своїх характерних властивостей, ролі в житті і суспільстві.

самосів, у, ч. Природний посів рослин з насіння, що обсіпається.

самотужки, присл. Своїми силами, без сторонньої допомоги; самостійно. *Виготовити модель самотужки.*

самоуправство, а, с. Прояв особистої сваволі, порушення законного порядку при вирішенні яких-небудь справ.

самоусуватися, аюся, аєшся, *недок.*, **самоусунутися**, нуся, нешся, *док.* від чого. Самовільно ухилитися від виконання своїх обов'язків, своєї справи.

самодіт, у, ч. 1. Природний дорогоцінний камінь, дорогоцінний мінерал. 2. *перен., перев. чого.* Те, що вражає яскравістю вияву, є самобутнім взірцем чогось.

самум, у, ч. Пекучий сухий вітер, піщаний ураган у пустелях Азії і Африки.

санітарія, ї, ж. Галузь медицини, що розробляє й впроваджує методи запобігання захворюванням; система гігієнічних заходів.

санітар, а, ч. 1. Особа молодшого медичного персоналу в лікарні, госпіталі, завданням якої є доглядати хворих, додержувати чистоти приміщень та ін. 2. Особа рядового складу медичної служби в армії, яка подає першу допомогу пораненим і виносить їх з поля бою.

санкція, ї, ж., юр. 1. Визнання законності чого-небудь, затвердження чого-небудь вищою інстанцією; схвалення. 2. Засоби примусу, застосо-

вані владою до осіб, що порушили закон, або до сторони, яка порушила угоду, договір та ін.

сапá, сапí, ж. Ручне сільськогосподарське знаряддя, що являє собою насаджену перпендикулярно на дерев'яний держак металеву лопатку. **сапати**, аю, аєш, *недок.* Важко дихати, видаючи носом свистячі звуки; сопіти.

сапати, аю, аєш, *недок.*, що. Обробляти сапою землю; очищати від бур'янів; полоти.

сап'ян, у, ч. Тонка, м'яка шкіра різного кольору, вироблювана з козячої шкури (рідше з овечої, телячої).

саркázм, у, ч. Їдке, викривальне, іноді гірке глузування.

сахарин, у, ч. Дуже солодка кристалічна речовина, цілковито позбавлена харчових властивостей; сурогат цукру.

свинець, нцю, ч. Важкий м'який легкоплавкий метал синювато-сіруватого кольору.

свідомість, мості, ж. 1. У філософії і психології — процес відображення дійсності мозком людини; властиве людині сприймання і розуміння оточуючого. 2. Ясне розуміння, усвідомлення чого-небудь. *Свідомість трудових мас у боротьбі за мир і демократію.*

свідчити, чу, чиш, *недок.* 1. що. Підтверджувати, засвідчувати правдивість чогось як свідок, очевидець. *Свідчити в суді.* 2. про що. Служити свідченням, підтвердженням; підтверджувати, доводити що-небудь. *Історія свідчить про правильність політики КПРС.*

свіжий, а, е. 1. Який не втратив ще своїх природних властивостей; недавно добутий. *Свіжі квіти.* 2. (про їжу, напої) Тільки що або недавно приготований. 3. Який ще не був або мало був у вживанні; чистий. 4. Доволі холодний, прохолодний. *Свіжий вітер.* 5. Який тільки що або недавно появився. *Свіжа рана.* *Свіжа новина.* 6. (про голос) Молодечий, дзвінкий.

свійський, а, е. 1. (про тварин) Приручений, домашній, не дикий. *Свійські тварини.* 2. розм. Який став звичним, звичайним.

світїтися, ічўся, їтишся, *недок.* 1. Випромїнювати рївне, несильне світло. 2. Сїяти, вїдбивати світло, промїння; блищати. *Вдалині світїлася гладїнь ставка.* 3. Виднїтися, просїчувати крїзь що-небудь. 4. Пропускати крїзь себе промїння світла; бути прозорим. 5. *перен.* Виразати своїм зовнїшнім виглядом радїсні почуття, переживання. *Світїтися щастям.*

світлофбр, а, ч. Сигнальна електрична лампа для регулювання руху.

світогляд, у, ч. Сукупнїсть переконань, поглядїв на оточення, на життя, на світ, на рїзні сторони буття. **світоч**, а, ч. 1. *заст.* Велика] свїчка; факел. 2. *перен.* Джерело правди, їстини, свободи та їн. 3. *перен.* Той, хто несе правду, їстину, свободу та їн. *Радянський Союз — світоч передовї культури.*

своерїдний, а, е. 1. Не схожий на їнших, не такий, як звичайно; оригїнальний, незвичайний. 2. Який своїми особливостями до певнї мїри нагадує що-небудь.

святїня, ї, ж., *перен.*, *уроч.* Що-небудь особливо дороге, глибоко шановане; те, що зберїгають з любов'ю ї шаню.

сеанс, у, ч. Демонстрація перед публїкою чого-небудь (кїнокартини, гри в шахи та їн.), що завершується в певний промїжок часу, за одним разом.

сезбн, у, ч. 1. Одна з чотирьох пїр року. *Зимовий сезон.* 2. Частина року, на яку припадають певнї явища природи або певнї види заняття, робїт, вїдпочинку та їн. *Купальний сезон.*

сейф, а, ч. Вогнетрївка шафа для зберїгання цїнностей ї документїв.

секрїт¹, у, ч. 1. Те, що не пїдлягає розголошенню, що приховується вїд їнших; таємниця. 2. Потайне обладнання в механїзмах, предметах домашнього вжитку та їн. для зберїгання, переховування чогось. 3. *військ.* Додатковий сторожовий пост, виставлений скрито як сторожова застава на найбільш небезпечних пїдступах ворога; також мїсце його розташування.

секрїт², у, ч., *фїзіол.* Необхїдна] для життєвих функцїй органїзму речовина, що виробляється клїтинами вїдповїдних залоз внутрїшньої секрецїї.

сїкта, и, ж. 1. Релїгїйне угруповання, що вїдкололося вїд пануючої церкви. 2. *перен.* Вїдокремлена група осіб, що замкнулася в своїх вузьких групових їнтересах.

сїктор, а, ч. 1. Частина якоїсь площї, дїлянка, район. *Сїктор стадїону.* 2. Частина народного господарства, що має певнї соцїальнї ї економїчнї риси. *Сїктор тваринництва.* 3. Вїддїл в установї або органїзацїї з певною спецїалїзацїєю. *Побутовий сїктор профкому.* Сїктор круга — частина круга, обмежена дугою ї двома радїусами, на яку вони спїраються.

сїкцїя, ї, ж. 1. Одна з дїлянок, частин, що становлять яку-небудь цїлїсть. *Сїкцїя огорожї.* 2. Вїддїлення установи, органїзацїї, товариства та їн. *Сїкцїя футболу.* 3. Частина торговельного примїщення, де знаходяться однорїднї предмети. *Сїкцїя подарункїв.*

сїліще, а, с. 1. Населений пункт мїського типу. 2. Недавню виникле поселення, що вїддїлилося вїд основного села, мїста; новобудова. 3. *археол.* Залишки древнього неукрїпленого поселення.

семафбр, а, ч. 1. Сигнальне обладнання у виглядї стовпа з лампами ї рухомими крилами, розмїщене на залїзницях для сигналїзацїї руху поїздїв. 2. *мор.* Спосїб зорової сигналїзацїї, здїйснюваний прапорцями, рухами рук.

семїстр, у, ч. Навчальне пїврїччя у вищих ї спецїальних середнїх навчальних закладах.

семїнар, у, ч. 1. Групове практичне заняття студентїв пїд керївництвом викладача у вищому навчальному закладї. 2. Груповї заняття, гурток для якої-небудь спецїальної пїдготовки, пїдвищення квалїфїкацїї або їдейно-полїтичного рївня.

сенсїацїя, ї, ж. Велике, незвичайне враження, викликане якою-небудь подїєю, повїдомленням; подїя, вїстка, що викликали таке враження.

сердїчний, а, е. 1. Щирий, добро-

зичливий. *Сердечне співчуття*. 2. Зв'язаний з любов'ю, любовний. *Сердечні справи*.

сердешний, а, е. Бідолашний, нещасний, гідний співчуття.

середина, и, ж. 1. Місце, більш або менш однаково віддалене від країв, кінців чогось. *Середина кімнати*. 2. Час, більш або менш однаково віддалений від початку і від кінця чогось. *Середина ХХ ст.* 3. Проміжна позиція в чому-небудь. *Держатися розумної середини в чомусь*. 4. розм. Органи грудної і черевної порожнини; нутроці.

середовище, а, с. 1. Сукупність природних або соціальних умов, в яких протікає життєдіяльність якогось організму. *Оточуюче середовище*. 2. Соціально-побутова обстановка, в якій протікає життя людини; оточення. *Зростає у робітничому середовищі*. 3. Група людей, зв'язаних спільністю професії, інтересів.

серенада, и, ж. 1. Музичний твір типу сюїти для інструментального ансамблю або оркестру, яку співають просто неба. 2. В поезії середньовіччя — вечірня вігальна пісня трубадурів, що виконувалася під відкритим небом; вечірня пісня на честь коханой.

серія, ї, ж. 1. Ряд однорідних предметів; ряд предметів, що мають якусь спільну об'єднуючу ознаку. *Серія казок для дітей*. 2. Ряд виробів, машин, деталей, виготовлених за одним зразком. *Серія верстатів*. 3. Розряд, категорія цінних паперів (грошових знаків, облігацій), позначуваних цифрами або літерами.

серце, я, с. 1. Центральний орган кровоносної системи, ритмічні скорочення якого забезпечують кровообіг. 2. *перен.* Символ зосередження почуттів, настроїв, переживань людини. 3. *перен.* Символ любовних почуттів, прив'язаності, відданості. 4. *перен.* Важлива, центральна частина, зосередження чого-небудь. *Москва — серце нашої країни*. ◆ Б р а т и (п р и й м а т и) (б л и з ь к о) д о с е р ц я щ о — ставитися до чогось з великим співчуттям, зацікавленням, ставитися до чогось з підвищеною чутливістю.

сесія, ї. 1. Засідання представницького органу або колегіальної установи, що відбувається періодично, а також період таких засідань. 2. Екзамен у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах, а також період таких екзаменів.

сигнал, у, ч. 1. Звуковий, зоровий чи інший умовний знак для передачі яких-небудь відомостей, розпоряджень та ін. 2. *перен.* Попередження, повідомлення, звичайно, небажане, що відбувається або може статися.

сіла, и, ж. 1. Здатність живих істот напруженням м'язів виконувати фізичні рухи, дії; фізична енергія людини, тварини. 2. Здатність людини до духовної діяльності, до вияву розумових або душевних властивостей (волі, характеру та ін.). *Розумові сили*. 3. Фізична величина, яка є мірою механічної дії на дане матеріальне тіло інших тіл. *Сила тяжіння*. 4. Ступінь вияву якої-небудь дії, інтенсивність. *Сила вітру*. 5. Те, що примушує, спонукає кого-небудь поступати так або інакше. *Невідома сила тягла його додому*. 6. *перен.* Велика кількість кого- або чого-небудь. *Сила людей вийшла на майдан*. **сілувати**, ую, уєш, *недок.*, кого. Примушувати що-небудь робити, виконувати, силою спонукувати до чого-небудь.

силуєт, у, ч. 1. Однobarвне контурне зображення кого- або чого-небудь, вирізане або нарисоване на однотонному фоні. 2. Обрис кого- або чого-небудь, розрізняваний в даліні, в тумані, в темноті та ін.

символ, у, ч. 1. Умовне позначення будь-якого предмета, поняття чи явища. 2. Художній образ, що умовно передає яку-небудь думку, ідею, переживання. *Данко — символ борця за щастя народу*. 3. Умовне позначення якої-небудь величини, поняття, прийняте тою чи іншою наукою.

симп'атія, ї, ж. 1. Почуття прихильності, доброзичливості до кого- або чого-небудь; протилежне антипатія. 2. *перен.* Людина, яка користується чимось прихильністю.

синтетичний, а, е. Одержаний внаслідок синтезу яких-небудь речовин; узагальнений, об'єднаний. *Синтетичне волокно.*

сироп, у, ч. Концентрований розчин цукру з фруктовим або ягідним соком.

система, и, ж. 1. Структура, що становить єдність закономірно розміщених і функціонуючих частин. *Сонячна система.* 2. Порядок, зумовлений правильним розміщенням частин у певному зв'язку; зв'язана ціле. *Система в праці.* 3. *біол.* Класифікація, групування тварин або рослин. 4. Форма організації, устрою чого-небудь. *Соціалістична система.* 5. Технічне обладнання, що складається з механізмів, машин та ін., які діють погоджено. *Вентиляційна система.* 6. Сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних загальним принципом, призначенням. *Годичники різних систем.* **систематизувати**, ую, уеш, *недок.* і *док.*, що. Розподіляти у визначеному порядку і зв'язку частини чого-небудь; діяти в певній послідовності.

ситуація, і, ж. Збіг умов і обставин, що створюють певне становище, в якому хтось перебуває.

сікні, січю, січеш, *недок.* 1. що. Різати, розрубувати на дрібні частини; подрібнювати. *Сікні капусту.* 2. *кого.* (батоном, різкою та ін.) Карати різками. 3. *перен.* (про дощ, сніг, град, вітер) З силою бити; хльоскати; періщити.

сім'я, сім'я і сімені, с. 1. Зачаток рослини, що складається з зародка і оболонки. 2. *лише мн.* Дрібні плоди рослин; зерна, призначені для посіву або для господарських потреб; насіння.

сім'я, і, ж. 1. Група близьких родичів (*чоловік*, дружина, батьки, діти та ін., що проживають разом). 2. Група тварин, що складається з самця, однієї або кількох самок і малят. 3. *лінгв.* Група споріднених мов, об'єднаних спільністю походження. *Сім'я слов'янських мов.* 4. *перен.* Про групу, організацію людей, спаяних дружбою і об'єднаних спільністю інтересів. *Сім'я радянських народів-братів.*

сіонізм, у, ч. Ідеологія єврейської буржуазії, найреакційніша течія єврейського буржуазного націоналізму, що зародилася наприкінці XIX ст.

сіроманець, нця, ч., *фольк.* Вовк. **скажений**, а, е. 1. (про тварин) Хворий на сказ; який сказився. 2. *перен.* Шалений, лютий. ♦ С к а ж е н і г р о ш і — значна сума грошей.

скам'яніти і скаменіти, ію, іеш, *док.* 1. Набрати вигляду і властивості каменя. *Дерево в землі скам'яніло.* 2. *перен.* Стати нерухомим; захолонути, завмерти, остовпіти.

Скам'яніти від здивування.

скандал, у, ч. 1. Подія, випадок, що набувають широкого розголосу й ставлять в незручне становище його учасників. 2. Сварка з криком, лайкою або бійкою.

скандувати, ую, уеш, *недок.*, що. 1. Вимовляти чітко, виділяючи наголошений склад у кожній стопі вірша. 2. Голосно одночасно вигукувати слово, вислів під час демонстрацій, на спортивному змаганні тощо.

скасувувати, ую, уеш, *недок.*, *скасувати*, ую, уеш, *док.*, що. (розпорядження, закон та ін.) Об'являти недійсним; анулювати, відмінити.

скафандр, а, ч. Одяг, у якому можна виконувати підводні роботи, здійснювати висотні й космічні польоти.

сквер, у, ч. Невеличкий громадський сад у місті, селі, селищі.

скіба, и, ж. 1. Смуга ґрунту, що піднімається плугом при оранні.

2. Зрізаний ножом тонкий кусок хліба, пирога та ін.

скидати, аю, аеш, *недок.*, *скінути*, ну, неш, *док.* 1. *кого, що.* Кидати вниз, заставляти падати звідкись, з чогось. 2. *що.* Недбайливо, як попало звалювати, класти, складати що-небудь. 3. *кого, що, перен.* Позбавляти влади, могутності. *Скинути царя з престолу.* 4. *що.* (про одягу, взуття) Знімати з себе. 5. *що.* Зменшувати частину чого-небудь (ціни, суми та ін.). 6. *що на кого, розм.* (вину, відповідальність та ін.) Перекладати на кого-небудь, звалювати на когось. 7. *що на що.* Підкинувши, закинути на що-не-

будь. *Скинути на плече рушницю.*

скитатися, аюся, аєшся, *недок.* Переходити, переїжджати з одного місця в інше; поневірятися; вести бродячий, неосілий спосіб життя; тинятися, бурлакувати.

скімліти, лю, лиш, *недок.* 1. (про тварин) Жалібно вищати, скавувати. 2. (про дитину) Пхикати. 3. *безос.* Глухо боліти, щеміти, нити. **скіпатися**, аюся, аєшся, *недок., про кого.* Причепливо вступати в розмову з ким-небудь, надойливо приставати до кого-небудь, присікатися до когось.

складний, а, е. 1. (про людину) Гарної будови тіла, стрункий, ставний. 2. (про мову, письмо та ін.) Логічно послідовний, зв'язний, доладний.

складний, а, е. 1. Який складається з кількох частин, елементів. 2. Який становить собою систему багатьох взаємозв'язаних частин. *Складне господарство.* 3. Характерний сукупністю багатьох переплетених між собою явищ, ознак, відношень та ін. *Складні обставини.* 4. Важкий, трудний для розуміння, вирішення, здійснення. *Складна справа.* 5. Який можна складати. *Складний стілець.* **склеп**, у, ч. 1. Закрите, переважно, підземне, приміщення, в якому встановлюють труни з покійниками. 2. *архт.* Криволінійне перекриття, що з'єднує дві стіни склепіння.

сковувати, ую, уєш, *недок., скувати*, ую, уєш, *док.* 1. *що.* Виготовляти шляхом кування; виковувати. *Скувати підкову.* 2. *кого.* Накладати кайдани на кого-небудь. 3. *кого, що, перен.* Позбавляти або обмежувати можливість рухатися; затруднювати свободу дій. 4. *перен.* Вкривати грубим шаром льоду, кригою; заморожувати.

сколювати, юю, юєш, *недок., сколоти, сколюю, сколєш, *док.* 1. *що.* З'єднувати разом, приколуючи чим-небудь. 2. *кого, що.* Колоти в багатьох місцях, переколювати. *Сколоти руки.* 3. *що.* Колючи, знімати, усувати з поверхні. *Сколувати лід.**

скорбний, а, е. 1. Сповнений суму, жалю. 2. (про людину, яка переживає глибокий сум, жаль) Глибоко засму-

чений, печальний; сумний, скорботний; протилежне радісний.

скоряти, яю, яєш, *недок., скоріти, скорюю, скоріш, *док.* 1. *кого, що.* Підпорядковувати собі, завойовувати. *Нас нікто не скорить.* 2. *що.* Оволодівати чим-небудь, підкоряти собі кого- або що-небудь. 3. *кого, перен.* Викликати до себе симпатію, полонити когось чим-небудь.*

скотарство, а, с. Розведення худоби як галузь сільського господарства.

скрепер, а, ч. Землерийно-транспортна машина, що використовується в будівельній і гірничій справі.

скресати¹, ає, *недок.* (про замерзлі річки, озера та ін.) Розкривати водну поверхню, очищатися від льоду.

скресати², ає, *недок.* Яскраво блискіти, сіяти яскравим з переливами світлом. *Скреснула блискавка.*

скреснути, не, *док.* Однокр. до **скресати**².

скрін, і, ж. Ящик з кришкою на завісах і з замком для зберігання речей.

скритий, а, е. Недоступний для безпосереднього спостереження; прихований, непомітний, тайний. *Скритий замок.*

скритий, а, е. Який скриває від інших свої почуття, настрої, думки та ін.

скріплювати, юю, юєш і **скріпляти**, яю, яєш, *недок., скріпіти, плію, пиш, *док., що.* 1. З'єднувати одне з одним, приєднувати одне до одного (з допомогою скріпи тощо). *Скріплювати огорожу.* 2. *перен.* Зміцнювати, робити міцнішим, укріплювати. *Скріплювати дисципліну праці.* 3. (документ) Засвідчувати підписом або підписом і печаткою.*

скромний, а, е. 1. Який не має звички підкреслювати свої позитивні якості, хвалитися своїми заслугами; не пихатий, не зарозумілий. 2. Стриманий, несміливий у поведінці; вихований; протилежне розв'язний. 3. Простий, невеликий. *Скромний одяг.* 4. Невеликий, незначний. *Скромний подарунок.* 5. Який не приносить великих доходів. *Скромна посада.*

скроня, і, ж. Бокова частина черепа від вуха до лоба; висок.

скрупульбзний, а, е. Надзвичайно старанний, точний; детальний.

скульптура, и, ж. 1. *лише одн.* Вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну або рельєфну форму і виконуються способом витискування, ліплення, різьблення та ін. з твердих або пластичних матеріалів. 2. Твір цього виду мистецтва (статуя, бюст, барельєф та ін.).

скупий, а, е. 1. (про людину) Надмірно ощадливий по відношенню до себе і щодо інших. 2. Надто малий, короткий, недостатній в якому-небудь відношенні. *Скупа розмова.*

слабий, а, е. 1. З невеликою фізичною силою; тендітний. 2. (про машини, механізми) З невеликою потужністю. 3. *перен.* Неякісний, невисокого рівня. 4. *перен.* Незначний за силою, ступенем свого вияву; малопомітний. *Слабий запас.* 5. *перен.* Який не відповідає всім вимогам; недостатній. *Слабкий контроль.* 6. *перен.* Невеликий, незначний. *Слабкі знання.* 7. Який нездужає; хворий. **слабодухість**, хості, ж. Відсутність твердості, рішучості в діях, вчинках.

слабохарактерний, а, е. Позбавлений сильною волі, твердого характеру; слабовольний, слабодухий.

слизький, а, е. 1. Який майже не створює тертя, на якому важко втриматися, устояти, який важко вдержати. 2. *перен.* Непевний, ризикований. *Слизька справа.*

сліпий, а, е. 1. Позбавлений здатності бачити; невидущий, незрячий. 2. *перен.* Який діє навмання, необдуманно, несвідомо, нездатний правильно міркувати. 3. (про вікно, скло) Через який погано або нічого не видно. ◆ Сліпа вулиця — вулиця, що не має наскрізного переходу, переїзду; тупик.

сліпучий, а, е. 1. Дуже яскравий, який сліпить, засліплює очі. 2. *перен.* Який викликає сильне враження, почуття; захоплюючий.

слободá, í, ж., *іст.* Село, поселення, жителі якого тимчасово звільнялися від феодальних повинностей.

слово, а, с. 1. Основна значуща одиниця мови, що становить собою зву-

кове вираження окремого предмета думки. 2. Мовлення, усне або писемне висловлювання. *Поетичне слово.* 3. Зобов'язання виконати щось; обіцянка, запевнення. *Дати слово.* 4. Право виступити з промовою. *Надати кому-небудь слово.*

служіти, жу́, жиш, *недок.* 1. *кому і без додатка.* Виконувати обов'язки слуги, прислуги; прислужувати. 2. *ким, за кого.* Виконувати які-небудь обов'язки по відношенню до кого-небудь. 3. *чому.* Працювати, трудитися в ім'я кого-або чого-небудь, на користь кого-або чого-небудь. *Служити своєму народові.* 4. *без додатка.* Бути на військовій службі, бути військовим. 5. *без додатка.* (про собак) Стояти на задніх лапах. 6. *кому, перен.* Бути, виявлятися здатним до чого-небудь, виконувати яку-небудь функцію. *Очі вже йому не служать.*

слухати, аю, аєш, *недок.* 1. *що.* Сприяти слухом які-небудь звуки; звертати, спрямовувати слух на які-небудь звуки, щоб почути. 2. *що.* Відвідувати лекції, заняття, вивчаючи щось. 3. *кого.* Додержувати чийхось порад, настанов; бути слухняним. *Слухати батька.* 4. *чого.* Йти за чимсь, поводитися згідно з чим-небудь. *Слухати голосу совісті.*

слухняний, а, е. Який слухається когось, підкоряється комусь.

сма́га, сма́ги, ж. 1. Жага пити; спрага. 2. Смаглий колір шкіри — від сонця, вітру та ін. 3. (на губах) Сухість, пересохлість.

смак, у́, ч. 1. Відчуття, що виникає при подразненні слизової оболонки язика *якими-небудь* речовинами. 2. Якість, особливість страви, яка відчувається під час їжі. 3. Здатність відчувати красу, пропорції; здатність естетичної оцінки. 4. *перен.* Нахил, замилювання до чогось. *Смак до праці.*

смакува́ти, у́ю, у́єш, *недок.*, *що.* 1. Їсти, пити зі смаком. 2. *перен.* Уже заздалегідь відчувати що-небудь думкою, заздалегідь у думці насолоджуватися чим-небудь. *Смакувати свою перемогу.*

смертоно́сний, а, е. Який викликає, несе смерть, загибель; який спричиняється до смерті. *Смертоносні кулі.*

смерч, у, ч. Вихровий рух повітря, що піднімає пісок, порох або воду у вигляді лійки або стовпа.

смирінний, а, е. Позбавлений гордості, зарозумілості; який усвідомлює свою нікчемність, свої слабі сторони.

смірний, а, е. 1. Те саме, що покірний. 2. Нездатний нікому зробити зло; неприємність.

смысл, у, ч. Логічний зміст, значення.

сміливий, а, е. 1. Який не знає страху, не боїться небезпеки; відважний, хоробрий; який не зважає на труднощі; рішучий. 2. Який здійснюється з відвагою, хоробрістю; сповнений дерзання. *Сміливий вчинок.*

смолоскіп, а, ч. Обмотана з одного кінця просмоленим клоччям палка, що служить для освітлення або для запалювання чого-небудь; факел.

снаряд, а, ч. 1. Вид боєприпасів для стрільня з гармат. 2. Прилад, обладнання для спортивних вправ.

снасть, і, ж. 1. Прилад для ловлі риб у вигляді тонкої лінви (шнурка) з прикріпленими на коротких повідках гачками. 2. Опорна частина воза.

снігозахист, у, ч. Захист залізничних ліній, шосейних доріг та ін. від снігових заметів.

солевár, а, ч. Робітник на солеварні, спеціаліст із солеваріння, випарювання солі з води соляних озер.

солідарність, ності, ж. Активне співчуття чийм-небудь діям або думкам; погодженість вчинків і прагнень; однодушність, взаємна підтримка.

солідний, а, е. 1. Який заслуговує довір'я, на якого можна покластися; поважний, статечний. 2. Який досяг зрілого віку, літній. 3. Міцний, ґрунтовно зроблений. *Солідна будівля.* 4. *розм.* Значний за величиною, розмірами, силою та ін., досить великий. 5. Ґрунтовний, глибоко опрацьований, добре виконаний. *Солідна наукова праця.*

соло, *невідм.*, с. 1. Музичний твір або окрема його частина, яка виконується одним інструментом, одним співаком. 2. *присл.* (про виконання музичних творів, танців) Окремо, без участі інших.

солончак, у, ч. Ґрунт, багатий солями, що легко розчиняються у воді.

со́пка, и, ж. Невелика гора з круглою вершиною (переважно на Далекому Сході і в Сибіру); діючий або згаслий вулкан на Далекому Сході.

соратник, а, ч. 1. Той, хто брав участь у війні, бою та ін. разом з кимсь; товариш від зброї. 2. Однодумець і товариш по боротьбі, суспільній діяльності.

сорт, у, ч. 1. Розряд, якість, якісний різновид. 2. Рід товару, виробу за способом виготовлення, матеріалу та ін. *Різні сорти взуття.* 3. Різновид культивованої рослини, що відрізняється від інших різновидів того ж виду якимись властивостями, ознаками. *Новий сорт пшениці.*

сотáти, áю, áеш, *недок.*, що. 1. (про нитки, шовк та ін.) Накручувати, намотувати на що-небудь. 2. Спускаючи петлі, витягати нитки із зв'язаного матеріалу. 3. Тягнути, сіпати різкими рухами; висмикувати.

со́ти, сот, *мн.* Чашечки з воску, що їх створюють бджоли і оси у вигляді правильних рядів для зберігання меду і кладки яєць.

соціáльний, а, е. Той, що стосується суспільного ладу; громадський, суспільний.

соціоло́гія, і, ж. Наука про суспільство й закони його розвитку.

со́читися, чіться, *недок.*, з чого, *крізь що.* Витікати, текти каплями. **сою́з**, у, ч. 1. Тісна єдність, тісний зв'язок. *Союз робітників і селян.*

2. Об'єднання організацій, держав для спільних дій, спільної мети. *Военний союз.* 3. Об'єднання кількох держав, земель, племен та ін. із спільною верховною владою.

спадáти, áю, áеш, *недок.*, спа́сти, дү, дéш, *док.* 1. Падати зверху вниз. *Листя спадає;* виділившись з атмосфери, лягати на землю. *Туман спадає;* тримаючись одним кінцем, звисати. *Волосся спадає; перен.* (про турботи, нещастя) звалюватися на когось, спричинюючи клопоти. 2.

Зменшуватися в об'ємі, убувати. *Вода спала.* 3. Зменшувати силу прояву. *Спека спала.* ◆ С п а д а т и на думку — виникати, зароджуватися, проявлятися. С п а

сти з лиця, з тіла — схуднути, змарніти. (м о в) П о л у д а з о ч е й с п а л а — зрозуміти правду, вловитися в тому, що досі помиллявся; прозріти.

спадистий, а, е. Який поступово, непомітно знижується; нестрімкий. *Спадистий берег.*

спадковість, вості, ж. Сукупність природних властивостей організму, перейнятих від батьків, предків.

спадщина, и, ж. 1. Майно, що після смерті власника юридично перейшло у користування когось іншого; спадок. 2. *перен.* Явища культури, побуту, збережені від попередніх епох або від діяльності окремих осіб.

спазм, у, ч. Мимовільне, судорожне скорочення м'язів.

спалáхувати, ую, еш, *недок.* 1. Раптово загорятися, займатися. 2. *перен.* Раптово виникати, починатися. 3.

перен. Давати вияв короткочасному припливу почуттів, раптовому захопленню або роздратуванню чимсь. 4. *перен.* Вкриватися рум'янцем.

спалахну́ти, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до спалáхувати.

спанте́лічувати, ую, уеш, *недок.*, **спанте́лічити**, чу, чиш, *док.*, *кого*, *розм.* Викликати замішання, збен-теження, здивування у кого-небудь.

спартакіа́да, и, ж. Масові змагання з різних видів спорту.

спаса́ти¹, áю, áеш, *недок.*, **спасті́**, су́, се́ш, *док.*, *що*. 1. Робити спаш, потрапу, шкоду; знищувати худобою траву, засіви. 2. Використовувати траву, засіви на пні як пашу, корм для худоби.

спаса́ти², áю, áеш, *недок.*, **спасті́**, су́, се́ш, *док.*, *кого*, *що*. Рятувати від небезпеки, смерті, загибелі та ін.

спа́ти, сплю́, спи́ш, *недок.* 1. Перебувати в стані сну. 2. *перен.* Нічого не робити, не проявляти себе; бути пасивним.

спа́ювати, юю, юеш, *недок.*, **спя́ти**, áю, áеш, *док.* 1. *що*. Сполучати металеві частини; паяти. 2. *кого*, *що*, *перен.* Об'єднувати, згуртовувати.

спаювати колектив.

спересэ́рдя, *присл.* Сильно роздратувавшись, у пориві роздратування, зі злості.

спереча́тися, áюся, áешся, *недок.*, *з ким*, *про що* і *без додатка*. Сло-

весно змагатися, обстоюючи свою правоту, думку, іншу (протилежну) від думки співбесідника; перечити комусь, доводячи протилежне.

спеціалізува́ти, ую, уеш, *недок.* і *док.*, *кого*, *що* на *чому*. Призначати, підготувати для роботи або використання в якійсь одній спеціальній галузі. *Спеціалізувати колегосп на виробництві льону.*

спеціа́льний, а, е. 1. Призначений виключно для чогось; який має особливе призначення. *Спеціальний кореспондент.* 2. Який стосується окремої галузі науки, техніки, мистецтва, призначений для спеціалістів цієї галузі. *Спеціальна освіта.*

спе́ція, і, ж. *перев. мн.* **спе́ції**, цій. Приправа, прянощі, що додаються до страви для смаку й запаху.

спі́на, и, ж. 1. Задня частина людського тулуба від шиї до крижів; верхня частина тулуба тварин. 2. Частина одягу, що покриває спину.

◆ **Гну́ти спину над чим**, **гну́ти спину перед ким** — *див. гну́ти*. На своїй спині спробувати — пересвідчитися на власному досвіді, особисто.

спина́тися, áюся, áешся, *недок.*, **сп'ясти́ся**, зіпну́ся, зіпнешся, *док.* Підніматися до чогось, що стоїть (лежить) вище; тягтися до чого-небудь, намагаючись побачити, дістати щось. ◆ **Спина́тися на вшпиньки** — ставати на пальцях.

спі́сок, ску, ч. 1. Письмовий перелік кого- або чого-небудь. *Алфавітний, пойменний список*; документ з переліком предметів, осіб. 2. Рукписна копія.

спі́сувати, ую, уеш, *недок.*, **списа́ти**, ишу́, йшеш, *док.*, *що*. 1. Переписувати з оригіналу будь-який текст; робити копію чого-небудь; копіювати, точно відтворювати картину, малюнок. 2. *перев. док.* Заповнити письмовими знаками. *Списати дві сторінки*; використати на списання або знищити писанням. *Списати перо і чорнило.* 3. Складати список речей, робити інвентарний опис. *Списувати меблі.* 4. Записувати витрачене або непридатне для вжитку, оформляючи документально. *Списувати з рахунку.* 5. *перен.* Не брати

до уваги, не враховувати що-небудь. **співа́втор**, а, ч. Особа, що є автором чогось разом з кимсь іншим.

співа́ти, аю, а́еш, *недок.* 1. *що і без додатка.* Виконувати, відтворювати голосом музикальні твори; вміти співати, мати придатний для цього голос. 2. Професійно займатися співом. *Співати в опері.*

співбе́сида, и, ж. Розмова, бесіда з кимсь; розмова на політичні, наукові та ін. теми, розрахована на обмін думками між присутніми, на вияснення тих чи інших питань.

співвiднoшення, я, с. Взаємний зв'язок, взаємна залежність.

співвiтчизник, а, ч. Людина, що має спільну батьківщину, вітчизну з кимсь.

співдоповідь, і, ж. Додаткова доповідь, повідомлення на тему основної доповіді.

співдру́жність, ності, ж. Взаємна дружба, дружне єднання.

співзвуччя, я, с. 1. Гармонійне сполучення двох або кількох звуків. 2. *перен.* Внутрішня подібність, відповідність.

співiснування, я, с. Одночасне або спільне існування кого- або чого-небудь.

співомовка, и, ж. Гумористичний вірш, в основу якого покладені народний анекдот, прислів'я, приказка та ін.

співпра́ця, і, ж. Праця, яка виконується спільно з ким-небудь.

співрoбiтник, а, ч. 1. Людина, яка працює разом з кимсь. 2. Особа, що працює в якійсь установі; службовець. *Науковий співрoбiтник.*

співрoбiтничати, аю, а́еш, *недок.* 1. Працювати разом, брати участь у загальній діяльності. 2. Бути співрoбiтником, працювати як співрoбiтник.

співуча́сник, а, ч. Людина, що бере участь у тих самих заняттях, у тій самій справі разом з кимсь.

співчува́ти, аю, а́еш, *недок.*, *кому, чому.* Ставитися із розумінням, з жалістю до горя, переживань кого-небудь; ставитися прихильно, доброзичливо до кого- або до чого-небудь.

спідні́й, я, е. 1. Який знаходиться знизу. *Спідня губа.* 2. Який но-

ситься під одягом або безпосередньо на тілі. *Спідня білизна.* 3. Який знаходиться в середині чого-небудь, прикритий чим-небудь. *Спідня кишеня.*

спілка, и, ж. 1. Об'єднання людей, зв'язаних спільною метою; суспільна організація, товариство. *Спілка письменників.* 2. У капіталістичних державах — організація, підприємство.

спі́льний, а, е. 1. Який стосується однаковою мірою щонайменше двох осіб. *Спільна кімната.* 2. Який належить колективові, колективний; здійснюваний разом з кимсь. *Спільне рішення.* ♦ Знайти спі́льну мову з кимсь — добитися, досягнути повного взаєморозуміння.

спіні́нг, ч. 1. *род.* а. Риболовна снасть, що складається з вудилища, катушки з жилкою і блешні. 2. *род.* у. Ловля риби за допомогою такої снасті.

спі́р, спі́ру, ч. 1. Словесне змагання, обговорення чогось, при якому кожний відстоює свою думку, свою правоту. *Науковий спі́р.* 2. Взаємні претензії, взаємне посягання на володіння чим-небудь, що звичайно вирішується судом. 3. Міжнародні непорозуміння.

спіра́ль, і, ж. 1. Незамкнута крива, яка поступово віддаляється від вихідної точки, утворюючи довкруги неї певну кількість оборотів. 2. Дріт або пружина, що має вигляд гвинтоподібної незамкненої кривої.

спі́ткати, аю, а́еш, *док.*, *кого.* 1. Ідучи, проходячи куди-небудь, застати, зустріти когось. 2. *лише 3 ос.* Трапитися, випасти на чужою долю. *Його спіткнуло горе.*

спі́шний, а, е. 1. Який потребує швидкого вирішення, виконання; терміновий. *Спішна справа.* 2. Здійснюваний, виконуваний швидко; покvapний. *Спішна хода.*

сплива́ти, аю, а́еш, *недок.*, *спли́сти і спливти*, и́вү, и́веш, *док.* 1. Пливучи віддалятися; *перен.* непомітно для когось проходити, минати. *Час сливає.* 2. Стікати по поверхні чого-небудь, звичайно краплями. 3. *чим.* Знемагати, знесилюватися від втрати крові, поту та ін. 4. Впливати на поверхню, появлятися. **сплющувати**, ую, уеш, *недок.*, *сплю-*

щити, шу, шиш, *док.*, *що*. Здаваючи що-небудь або вдаряючи по чому-небудь, робити плоским; сплескати.

сповза́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **сповзті́**, зу́, зéш, *док.* 1. Спускатися, зсуватися вниз по чому-небудь. 2. (про землю) Осідати, обвалюватися в силу дії підземних вод.

спові́льнювати, юю, юеш, *недок.*, **спові́льнити**, ню, ниш, *док.*, *що*. Зменшувати швидкість чого-небудь. **спові́щати**, а́ю, а́еш, *недок.*, **спові́тити**, іщу́, істіш, *док.*, *кого*, *що*. Повідомляти когось про щось, доводити що-небудь до чийого-небудь відома.

споба́д, у, ч. 1. Відтворені в пам'яті враження, факти, образи. 2. *лише мн.* Те саме, що **мемуа́ри**.

сподві́жник, а, ч., *книжн.* Той, хто разом з кимсь бере участь у якійсь важливій справі; товариш по боротьбі, суспільній діяльності; соратник.

сподіва́тися, а́юся, а́ешся, *недок.*, *на кого* — *що і кого*, *що*. Мати надію, розраховувати на кого- або на що-небудь; чекати когось або чогось, на когось або на щось. *Сподіватися гостей*.

сподба́ти, аю, аеш, *док.*, *кого*, *що*. 1. Відчути любов, потяг до когось або чогось. 2. Знайшовши когось до вподоби, зупинити на ньому свій вибір.

спожива́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **спожі́ти**, ив́у, ив́еш, *док.*, *що*. Уживати для задоволення своїх потреб; (про їжу) їсти, з'їдати.

спозара́нку, *присл.* Рано-вранці, раннього ранку.

спо́кій, спо́кою, ч. 1. Відсутність руху, шуму; тиша. 2. Відсутність суспільних безпорядків, заворушень. 3. Душевний стан, що характеризується відсутністю хвилювань, тривоги; душевна рівновага. ◆ Д а т и є п о к і й кому — перестати турбувати когось, докучати комусь.

споко́нвіку, *присл.* З давніх часів, з давніх-давен; з незапам'ятних часів.

спокуша́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **спокусі́ти**, ушу́, усіш, *док.*, *кого*, *що*. Заманювати, приваблювати чимсь принадним, корисним, приемним

і т. ін.; викликати в когось сильне бажання мати, посідати що-небудь, робити щось.

сполуча́ти, а́ю, а́еш, *недок.*, **сполучи́ти**, учу́, учиш, *док.* 1. *що з чим*. Те саме, що **з'єднувати**. 2. *що з чим*. Змішувати разом різні речовини, творити хімічну сполуку. *Сполучати азотну і сірчану кислоти*. 3. *лише недок.*, *що*. Займати одночасно дві або декілька посад. ◆

спо́мин, у, ч. Те саме, що **споба́д**. **спонукати́**, а́ю, а́еш і **спону́кувати**, ую, уеш, *недок.*, **спону́кати**, аю, аеш, *док.*, *кого до чого*, *на що*. Намовляти, переконувати когось до чогось, викликати бажання в когось зробити щось.

спораді́чний, а, е. Який появляється від випадку до випадку; випадковий.

спорі́дений, а, е. 1. Близький за спільністю походження. *Споріднені народи*. 2. *перен.* Близький, подібний до когось або до чогось своїми ознаками, властивостями. *Творчість тематично споріднена*.

спорт, у, ч. 1. Заняття різними фізичними вправами (гімнастикою, боротьбою, грою, туризмом та ін.), що мають на меті розвиток і зміцнення організму. 2. *перен.*, *розм.* Будь-яке заняття, що стає предметом пристрастного захоплення.

споруджува́ти, ую, уеш, *недок.*, **споруді́ти**, уджу́, удиш, *док.*, *що*. Будувати, ставити, звичайно, щось велике, складне за своєю конструкцією. *Споруджувати пам'ятник*.

споря́джати, а́ю, а́еш, *недок.*, **споряді́ти**, джу́, діш, *док.* 1. *кого*, *що*. Забезпечуючи, наділяючи всім необхідним, збирати кого- або що-небудь кудись. *Споряджати експедицію*. 2. *що*. Робити, виготовляти, майструвати. *Споряджати гоїдалку*.

спосі́б, собу, ч. 1. Напря́м, характер дій, метод, прийом для здійснення, досягнення чогось. *Спосіб виробництва*. 2. Особливість, манера виконання чого-небудь; встановлений порядок чогось. *Спосіб життя*. 3. *грам.* Граматична категорія дієслова, що виражає відношення змісту висловлюваного до дійсності. *Умовний спосіб*. ◆ З н а й т и с п о с і б прот и чо го — знайти те, що

допомогло б усунути, позбутися чогось.

спостерігати, *аю, аєш, недок., спостерегти*, *ежү, ежеш, док.* 1. *що.* Уважно стежучи за чим-небудь, вивчати, досліджувати. *Спостерігати погоду.* 2. *кого, що.* Уважно слідкувати очима за кимсь або за чимсь. *Спостерігати товариство.* 3. *лише док., що.* Побачити, звертати увагу на що-небудь.

спотворювати, *юю, юєш, недок., спотворити*, *рю, риш, док.* 1. *що.* Неправильно, фальшиво тлумачити, перекручувати, викривляти. 2. *кого, що.* Надавати кому- або чому-небудь негарного, потворного вигляду.

спотикатися, *аюся, аєшся, недок., спіткнутися і спотикнутися*, *нүся, нєшся, док.* 1. Зачепивши ногою за щось, втратити рівновагу; недало ступати. *Спотикатися на порозі.* 2. *перен.* Зупинятися, не знаходячи належних слів; запинатися. *Спотикатися на одному з запитань.* 3. *перен.* Допускати помилки, промахи (в житті, поведінці, праці).

спочатку, *присл.* 1. Спершу, на перших порах. *Спочатку було важко.* 2. Від початку. *Почати що-небудь спочатку.*

справа, *и, ж.* 1. Те, що стосується кого- або чого-небудь; те, що когось цікавить. *Особиста справа;* те, що належить до чийх-небудь обов'язків. *Службові справи.* 2. Професія, коло знань. *Друкарська справа.* 3. *юр.* Судовий розгляд з приводу якоїсь події, факту; судовий процес. 4. Збірка документів, що стосуються якогось факту, події або особи.

справді, *присл.* В дійсності, реально, не уявно.

справедливий, *а, е.* Який поступає, діє неупереджено, безсторонньо. *Справедлива людина;* який відповідає моральним і правовим нормам людських стосунків.

справжній, *я, е.* 1. Як у дійсності; протилежне в и д у м а н и й. *Справжнє ім'я;* непідроблений, натуральний. *Справжнє золото.* 2. Відповідний до вимог, до чийогось уявлення про щось. *Справжній майстер.*

справлятися, *аюся, аєшся, недок.,*

справитися, *влюся, вишся, док., з ким, з чим.* Успішно виконувати якусь роботу, обов'язки та ін., бути спроможним виконати, здійснити що-небудь; давати раду комусь або чомусь; прийти до себе, оволодіти собою.

справний, *а, е.* 1. (про предмети) Цілком придатний, непошкоджений. *Справний мотор.* 2. (про людину) Який все виконує; ретельний, старанний, акуратний.

спрага, *и, ж.* 1. Відчуття сухості в роті, що викликає потребу, бажання пити. 2. *перен.* Незвичайно сильне, пристрасне бажання чогось.

сприймати, *аю, аєш, недок., сприйняти*, *иймү, йймеш, док., що.* 1. Зрозумівши щось, запам'ятовувати, засвоювати, схоплювати розумом. *Сприймає науку.* 2. Пізнавати щось за допомогою органів чуття, безпосереднього зіткнення з чимсь. *Сприймає щось на слух.* 3. Збагнувши суть чогось, признавати щось. 4. Виявляти своє ставлення до чогось, так чи інакше реагувати на щось. *Сприймає щось як жарт.*

сприйнятливий, *а, е.* Зручний в рухах, фізично вправний; який легко вміє знайти вихід із важкого, складного становища; який вміло користується обставинами для влаштування своїх справ.

спричиняти, *аю, аєш і спричинювати*, *юю, юєш, недок., спричинити*, *иню, йниш, док., що.* Бути причиною чогось, приводити до чогось; бути джерелом чогось. *Вітри спричинюють висихання ґрунту.*

сприяти, *аю, аєш, недок., кому — чому.* Виявляти підтримку, допомагати; створювати зручні умови для здійснення чого-небудь. *Сприяти розвиткові економіки.*

спроба, *и, ж.* 1. Дія, спрямована на здійснення або досягнення чогось і зв'язана з деяким ризиком, невпевненістю в успіху. 2. Перевірка якості, властивостей, здатності та ін. *Спроба пера.*

спрокво́ла, *присл.* Повільно, не поспішаючи; (говорити) протягло; (працювати) без запалу, не кваплячись, з холодком.

спросбня, *присл.* Не зовсім прос-

пувшись, тільки-но проснувшись. **спростбувати**, ую, уеш, *недок.*, **спростувати**, ую, уеш, *док.*, *що*. Доводити неправильність, помилковість чийхось тверджень, доказів, висловлювань.

спрощувати, ую, уеш, *недок.*, **спростіти**, ош, бстиш, *док.*, *що*. 1. Робити простішим за складом, будовою; звільняти від усього зайвого. *Спрощувати технологію*. 2. Робити легшим, зручнішим для здійснення, використання. *Спрощувати завдання*. 3. Позбавляти багатства форм, змісту; збіднювати. *Спрощувати сюжет*.

спрямбувати, ую, уеш, *недок.*, **спрямувати**, ую, уеш, *док.*, *що*. Надавати напрям чому-небудь, повертати, направляти, скеровувати щось в сторону чого-небудь. *Спрямувати погляд у сторону вікна*.

спуд, у, ч. Місце для прихованого зберігання чого-небудь; сховище.

◆ **Т р и м а т и п і д с п у д о м** — тримати що-небудь прихованим, без ужитку, без застосування.

спуск, ч. 1. *род.* у. Похила поверхня, місце, по якому спускаються вниз. 2. *род.* а. Крючок у вогнепальній зброї, який натискають, щоб привести в дію курок; пристрій, що приводить у дію фото- або кіноапарат.

◆ **Н е д а в а т и с п у с к у к о м у** — не потурати комусь; не залишати без покарання когось.

спускати, аю, аеш, *недок.*, **спустіти**, уш, устиш, *док.* 1. *що*. Переміщувати зверху вниз; занурити в глибину чого-небудь. *Спускати водолазів*; опускати піднятий і закріплений зверху кінець, край чого-небудь, закриваючи щось. *Спускати завісу*; нагинати, нахилити. *Спускати голову*. 2. *що*. Зрушувати з місця, переміщати, виводячи із стану закріплення. *Спускати петлі*. 3. *кого*. Відпускати, звільнивши від прив'язі. *Спускати собаку*. 4. *що з чого*. Випускати. *Спускати ставок*; (про надувні предмети) втрачати пружність, випускаючи з себе повітря. *Шина спустила*. 5. Зменшувати ціну. ◆ **Н е с п у с к а т и з д у м к и к о г о , щ о** — не забувати про когось або про щось, не випускати з уваги.

спустобувати, ую, уеш, *недок.*, **спустобшити**, шу, шиш, *док.* 1. *що*. Руїнувати, нищити, перетворювати у пустелю. 2. *кого, що, перен.* Позбавляти морального, духовного змісту, робити нездатним до творчого, активного життя. *Спустобувати душу*. **ссати**, ссу, ссеш, *недок.* 1. *що*. Руками губ і язика втягати в рот якусь рідину через вузький отвір у чому-небудь; тримаючи в роті, смоктати. 2. *кого, перен.* Гнобити, мучити, гнітити.

стабілізувати, ую, уеш, *недок.* і *док.*, *що*. Приводити в стан тривалості, рівноваги, стійкості; нормувати. *Стабілізувати ціни*. *Стабілізувати механізм*; забезпечувати постійність, тривалість якихось величин, ступеня і міри чогось. *Стабілізувати напругу*.

ставати, стаю, стаеш, *недок.*, **стати**, ану, анеш, *док.* 1. Підніматися на ноги, приймати стояче положення, вставати. *Ставати на пальці*; розміщатися в певному порядку. *Ставати парами*. 2. Переставати рухатися, зупинятися. *Ішов і не ставав*; (про механізм) переставати діяти. *Ставати атеїстом*. 4. *за кого*. Заміняти когось, виступати в ролі когось. *Стати за батька комусь*.

◆ **С т а в а т и н а ч и й с ь б і к (с т о р о н у)** — виступати прихильником когось або чогось. **С т а в а т и н а д и б и** — а) (про тварин) ставати на задні ноги, піднімаючи передні; б) різко виявляти незгоду, протест. **С т а в а т и н а н о г и** — а) видужувати; б) ставати самостійним, здобувати незалежне становище; в) поліпшувати своє економічне становище. **С т а в а т и н а п е р е ш к о д и** (на заваді) — перешкоджати. **С т а в а т и в п о з у** — удавати з себе когось, наслідувати когось у своїй поведінці, у вчинках. **С т а т и н а с л о в і** — додержати слова. **С т а в а т и н а ч о л і ч о г о с ь** — очолювати щось, займати керівне становище серед когось. **С т а л о н а т о м у** — досягнуто домовленості у якійсь справі. **С т а в а т и н а ш л я х ч о г о** — почи-

нати діяти або розвиватися в певному напрямку.

ставі́тися, аюся, а́бшся, *недок.*, **ста́тис**я, а́нуса, а́нешся, *док.* 1. *лише* 3 ос. Відбуватися, траплятися, мати місце. *Нічого не сталося.* 2. *яким, ким* — *чим*. Робитися ким- або чим-небудь, *яким-небудь*, перетворюватися на когось або на щось.

ста́вити, влю, виш, *недок.* 1. *кого, що*. Надавати кому-, чому-небудь вертикального положення, поміщати щось у стоячому положенні.

2. *кого, що*. Розміщати з певною метою. *Ставити солдатів.* 3. *що*. Встановлювати для роботи, дії. *Ставити телефон.* 4. *що*. Накладати, прикладати з лікувальною метою. *Ставити гірчичники.* 5. *що*. (п'єсу) Здійснювати постановку на сцені. 6. *що*. Будувати. *Ставити будинок.* ◆ **Ставити**

собо́ї за мету (метою) — твердо вирішувати добитися чогось. **Ставити** **перешкоди** — перешкоджати. **Ставити** **пита́ння** руба, ребром — заявляти про щось категорично, з усією рішучістю. **Ставити** **за приклад** — вважати когось або щось зразком, гідним наслідування. **Ставити** **на своєму** — опиратися на чомусь, не відступаючи від чогось.

ста́витися, влюся, вишся. 1. *недок.*, *до*; *кого* — *чого*. Виявляти таке чи інше відношення до когось або до чогось. *Ставиться доброзичливо до когось.* 2. *док.*, *на що* і *без додатка*, *рідк.* З'явитися, прийти куди-небудь, звичайно з якогось офіційного приводу.

ста́вка, и, ж. 1. Місце розташування воєначальника або його штабу. 2. Розрахунок, орієнтація на когось або на що-небудь з метою досягнення чогось. 3. Розмір заробітної плати. ◆ **Очна ставка** — *див.* **обчній**.

ста́вленник, а, ч. Людина, що зайняла посаду, якесь місце у суспільстві за допомогою чийогось заступництва, впливової підтримки з боку когось.

ста́вний, а́, е́. Високого росту, гарної пропорціональної будови, показної зовнішності.

стадіо́н, у, ч. Спеціально обладнана споруда із спортивною ареною і трибунами для глядачів, призначена для тренувань і змагань з різних видів спорту.

ста́дія, і, ж. Ступінь, період, етап у розвитку чого-небудь, що має свої якісні особливості.

стаж, у, ч. 1. Тривалість якоїсь діяльності, праці; кількість років, пропрацьованих ким-небудь десь. *Виробничий стаж*; тривалість перебування членом якоїсь суспільної організації. *Партійний стаж.* 2. Пробний період праці перед призначенням на самостійну роботу.

ста́лий, а, е. 1. Який не припиняється; безперервний, незмінний. *Сталі вітри*; довгочасний, розрахований на довгий строк існування. *Стала робота.* 2. (про людину) Вірний, не зрадливий, твердий у поглядах, рішеннях, почуттях.

ста́ль, і, ж. Твердий, ковкий метал сріблясто-сірого кольору, сплав заліза, вуглецю та деяких інших домішок.

ста́н¹, у, ч. 1. Тулуб, корпус людини; форма людського тіла. 2. Те саме, що **пояс** 2.

ста́н², у, ч. Місце тимчасового розташування, стоянки чогось; табір. ◆ **Ста**ти **ста**но́м — тимчасово розташуватися.

ста́н³, у, ч. 1. Сукупність обставин, умов, стосунків, у яких хтось або щось знаходиться. *Родинний стан*; сукупність суспільно-політичних відносин; режим. *Воєнний стан.* 2. *хім.* Вид, характер розміщення, взаємодії і руху частин речовини. *Рідкий стан.* 3. Фізичне самопочуття або настрої. *Стан здоров'я.* 4. Суспільна група, що виникла на основі класової відносин. *Духовний стан.* 5. *лінгв.* Граматична категорія дієслова, що виражає відношення між суб'єктом (виконавцем) і об'єктом дії.

ста́нда́рт, у, ч. 1. Типовий зразок, якому повинно відповідати щось за розмірами, формою, якістю; єдина типова форма організації, проведення чого-небудь. *Світовий стандарт.* 2. *перен.* Те, що не має в собі нічого оригінального, своєрідного; шаблон, трафарет. *Мислити за готовими стандартами.*

становіти, овлю, бвиш, *недок.*, *що*. Бути чимсь, являти собою що-небудь. *Становити виняток.*

становище, а, с. 1. Те саме, що **стан**³ (у 1 значенні). 2. Місце, роль у суспільстві. *Займати високе становище.* ♦ Вийти із становища — знайти спосіб позбутися труднощів. Входить в чиєсь становище — розуміючи чийсь стан, ставитися до нього із співчуттям, увагою, співчувати комусь. 3. Місце зупинки, тимчасового розташування чого-небудь.

станок, нка, ч. 1. Машина для обробки матеріалів (металу, дерева та ін.) або для виготовлення, виробництва чого-небудь. *Токарний станок.* 2. *військ.* Металева основа, підставка для вогнепальної зброї, рухомий механізм. *Кулеметний станок.*

станція, ї, ж. 1. Місце постійної зупинки залізничних поїздів та інших видів сухопутного транспорту, що курсують по певному маршруту. 2. Підприємство або установа, що обслуговує населення, організації певного району в якомусь відношенні. *Телефонна станція*; науково-дослідна установа, що веде роботу за певною програмою. *Метеорологічна станція*; обладнаний науковою апаратурою спостережний пункт. *Міжпланетна станція.*

старатися, аюся, аєшся, *недок.* 1. Працювати пильно, з запалом, широко; докладати зусиль для досягнення чогось; намагатися зробити що-небудь. 2. *про кого* — *що*. Виявляти турботу про когось, піклуватися, дбати про когось або про щось.

старий, а, є. 1. Який прожив багато років. 2. Давно створений, який довго існує. *Стара пісня*; давно відомий. *Стара істина*; який довго, давно займається якоюсь діяльністю; багаторічний, витриманий. *Старе вино.* 3. Який був в ужитку; протилежне новий. *Стара одежа*; який втратив свої якості, став несвіжим через довге зберігання. *Старе масло*; непридатний, недійсний після використання або після того, коли мине строк. *Старий квиток.* 4. Який був, існував колись у давнину; стародав-

ній. *Старе мистецтво*; застарілий, несучасний. *Стара мода*; який зберігся від давніх часів; старовинний. *Старі мечі*; який веде свій початок з давніх часів. *Старий рід.* 5. *у значенні ім.* Літня людина.

старійшина, и, ч. Найстаріший, впливовий член якогось колективу, об'єднання. *Рада старійшин.*

старіти, ію, іеш, **старіти**, ію, іеш, *недок.* 1. Ставати старшим. 2. Руйнуватися, робитися непридатним через довге існування, довгий вжиток; втрачати колишнє значення.

стародрук, у, ч. Друкована книга з перших років друкарства до половини XVII ст.

старожіл, а, ч. Людина, яка багато років живе на одному місці (в будинку, в місті та ін.).

старомодний, а, е. Зроблений за старою модою, який вийшов з моди. *Старомодна зачіска*; характерний давнім часам, який не відповідає новим поглядам, правилам. *Старомодне виховання*; який додержується застарілих поглядів, звичок, правил. *Старомодна людина.*

старосвітський, а, е. Те саме, що **старомодний**.

старт, у, ч. 1. Момент початку спортивного змагання; момент зльоту літального апарата космічного корабля. 2. Відправний пункт у бігах, перегонах та ін.; місце зльоту літального апарата, космічного корабля.

старший, а, е. 1. Який має більше років у порівнянні з кимсь іншим. 2. Який має вище звання, посаду, службове становище. 3. Ближчий до завершення навчання, до випуску. *Старший клас.* 4. *у значенні ім.* Особа, що очолює якусь групу, колектив. *Бути за старшого.*

статічний, а, е. 1. Розсудливо-серйозний, який знає міру в усьому, відзначається розважливістю, гідністю поведінки. 2. Який живе в достатку; заможний.

статистика, и, ж. 1. Наука, що вивчає кількісну сторону масових суспільних явищ. 2. Кількісний облік у будь-якій галузі народного господарства, суспільного життя, а також дані такого обліку. 3. Відділ, уста-

нова, що займається кількісним обліком масових суспільних явищ.

ста́ток, тку, ч. Багатство, достаток; (власність) майно.

ста́ття́, і, ж. 1. Публіцистичний, науковий або науково-популярний твір невеликого розміру, призначений для публікації або опублікований. ♦ **Передова стаття** — провідна редакційна стаття з приводу важливих питань сучасного моменту, надрукована на початку газети, журналу. 2. Самостійний розділ, параграф у юридичному документі, переліку, словнику. 3. Розділ фінансового документа, бюджету з вказівкою на джерело прибутку або підставу витрат.

ста́ту́т, у, ч. Зведення правил, положень, що визначають устрій і діяльність якоїсь організації.

ста́туя, і, ж. Скульптурне зображення людини або тварини, звичайно на весь зріст.

ста́ть, і, ж. 1. Один із двох розрядів живих істот — чоловіків і жінок, самців і самок, що відрізняються сукупністю характерних фізичних ознак. 2. Будова тіла, загальний еклад фігури.

стаціо́на́р, а, ч. 1. Установа постійного типу на відміну від тимчасового і пересувного. 2. Лікарня з постійними ліжками для хворих. 3. Вищий навчальний заклад з очним навчанням.

ствє́рджува́ти, ую, уєш, *недок.*, **ствє́рдити**, джу, диш, *док.*, *що*. Посвідчувати правильність чого-небудь, надавати чому-небудь юридичну силу.

ствѐл, а́, ч. 1. Частина вогнепальної зброї у вигляді трубки, через яку проходить вистрілена куля. 2. Вертикальна або похила частина шахти з виходом на поверхню.

створі́ння, я, с. Жива істота (людина, тварина, рослина).

ствѐрјува́ти, юю, уєш, *недок.*, **ствѐрїти**, рїю, риш, *док.*, *що*. 1. Давати початок існуванню чого-небудь. *Створювати нове життя*; організувати, формувати щось. *Створити радянську державу*; виготовляти, робити, писати науковий, літературний, музикальний твір. *Створити поему*; (на сцені) зображати когось, щось, наслідуючи, копіюючи, від-

творювати. *Створити образ робітника*. 2. Підготовляти, робити можливим, забезпечувати. *Створювати умови*; бути причиною виникнення чогось; викликати в кого-небудь щось. *Створювати хорошиї настрій*.

сте́гнѐ, а́, с. Частина ноги від таза до коліна.

сте́жити, жу, жиш, *недок.*, *за ким, за чим*. 1. Уважно спостерігати. *Стежити за зоряним небом*. 2. Цікавитися всім, що відбувається в якійсь галузі, бути в курсі всіх подій, новин у цій галузі. *Стежити за новинами техніки*; прислухаючись, приглядаючись до чогось, намагатися все вловити, нічого не пропустити. *Стежити за ходом наради*. 3. Здійснювати нагляд за ким- або чим-небудь, доглядати, пильнувати когось або щось. *Стежити за хєорим*.

сте́літи, стелю́, стєліш, *недок.*, *що*. Класти, розкладати що-небудь на поверхні чогось, вкривати чим-небудь поверхню чогось; розкладати постіль, пригтовляючи до спання.

сте́ля, і, ж. 1. Верхня частина, внутрішнє покриття житлового приміщення. 2. *ав.*, *перен.* Гранична висота підйому літального апарата.

сте́льма́х, а, ч. Майстер, що виготовляє або направляє вози.

сте́нографува́ти, ую, уєш, *недок.*, *що і без додатка*. Записувати, застосовуючи систему спеціальних умовних знаків.

сте́п, у, ч. Великий, рівний, безлісний простір у зоні сухого клімату, покритий трав'янистою рослинністю.

сте́регті, ежу́, ежєш, *недок.*, *кого, що і кого, чого*. Слідкувати за безпекою, спокоєм кого- або чого-небудь; мати когось або щось під опікою, пильнувати кого- або що-небудь, піклуватися, дбати про кого- або про що-небудь. *Стерегти пасіку*.

сте́реотї́п, у, ч. Пластинка з точним відтворенням друкарського набору, вживана при друкуванні багатотиражних чи повторних видань.

сте́ржень, жня, ч. Предмет видовженої форми, звичайно осьоова або опорна частина чого-небудь; основа, серединна частина чогось у тваринному або рослинному організмі. ↓

стерильний, а, е. Такий, в якому або на якому нема мікроорганізмів.

стерно́, а́, с. Пристрій для керування ходом водяного чи повітряного судна або машини.

стігнути¹, ну, неш, *недок.* (про злаки, плоди) Ставати стиглим, зрілим; достигати.

стігнути², ну, неш, *недок.* Втрачати тепло, ставати холоднішим, холодним; холонути. ♦ **К р о в с т и г н е** — про почуття страху, сильного переляку, про сильне зворушення.

стикатися, аюся, а́ешся, *недок.*, **зіткну́тися**, ну́ся, не́шся, *док.* 1. з *ким—чим.* Зближуючись назустріч, вдарятися, натикатися одне на одного. 2. з *ким.* Вступати в безпосередні стосунки, зустрічатися з ким-небудь. *Стикатися з людьми; перен.* зустрічатися з чим-небудь. *Стикатися з неприємностями.* 3. з *ким.* Вступати в сутичку.

стиль, ю, ч. 1. Сукупність ознак, характерних для мистецтва певного часу і напрямку з погляду ідейного змісту і художньої форми. *Класичний стиль; сукупність ознак, характерних для окремого народу, країни. Голландський стиль.* 2. Сукупність прийомів використання мовних засобів, характерних для кожного окремого письменника, літературного твору, напрямку, жанру. *Стиль Шевченка; манера словесного викладу. Лаконічний стиль; побудова мови у відповідності до норм синтаксису і слововжитку. Виправити стиль.* 3. Метод, характер якоїсь діяльності. *Ленінський стиль роботи;* спосіб виконання, здійснення чого-небудь із застосуванням певних технічних прийомів. *Стиль брас для доготривалого плавання.* 4. Характерна манера говорити, одягатися, поводитися. *Одягатися в англійському стилі.* 5. Спосіб літочислення. *Новий стиль.*

стімул, у, ч. 1. Причина, що спонукає до дії; поштовх. 2. Зацікавленість у здійсненні чогось.

стіна́ти¹, аю, а́еш, *недок.*, **стія́ти** і **зітну́ти**, ну́, не́ш, *док.*, *що.* Відділяти щось від основи, від цілого, усувати що-небудь звідкись за допомогою гострого знаряддя; зрізувати.

стіна́ти², аю, а́еш, *недок.*, **стія́ти** і

зітну́ти, ну́, не́ш, *док.* (льодом річку, озеро та ін.). Заморожуючи, робити твердим.

стипе́ндія, ї, *ж.* Регулярна грошова допомога для тих, хто вчиться в середніх спеціальних і вищих навчальних закладах, а також для аспірантів.

стира́ти, аю, а́еш, *недок.*, **сте́рти**, зітру́, зітре́ш, *док.*, *що.* 1. Усувати з чого-небудь, витираючи чимось. *Стирати порошок; перен.* згладжувати, усувати. *Стирати різницю між містом і селом.* 2. Розтирати що-небудь на дрібний порошок. *Стерти зерно на муку.* ♦ **Стерти когось** або **щось з лиця землі** — повністю знищити когось або щось. **Сте́рти на порошок когось** — жорстоко розправитися з кимсь.

стіскувати, ую, уе́ш і **стикати́**, аю, а́еш, *недок.* 1. *кого, що.* Обійнявши, пригортати до себе. 2. *що.* Давити, тиснути; здавлюючи, зменшувати в об'ємі; (губи) стулювати; (зуби) зціплювати. 3. *перен.* Скорочувати в часі, величині. *Стискувати строки виконання чогось.*

стіслий, а, е. 1. Коротко викладений, лаконічний. *Стисла характеристика.* 2. Недовготривалий, недовгий у часі. *Стислі строки.*

сти́ха, *присл.* 1. Не сильно, тихо. *Співати стиха.* 2. Непомітно, крадькома. *Стиха кидати погляди.* 3. Повільно. *Стиха пливе човен.*

стиха́ти, аю, а́еш, *недок.*, **стіхнути**, ну, неш, *док.* 1. Переставати звучати, переставати видавати звуки; умовкати. 2. (про явища природи) Слабішати, меншати, припинятися.

стихія́, ї, *ж.* 1. Явище природи, що має характер нездоланої сили (землетрус, ураган та ін.). 2. *перен.* Неорганізована, нічим не керована сила, яка діє в суспільному середовищі. 3. *перен.* Звичне середовище, обстановка або улюблена, добре знайома справа для людини. *Поезія — його стихія.*

сті́йкий, а́, е́. 1. Здатний твердо стояти, держатися, не падаючи, не рухаючись. *Стійка опора.* 2. Здатний довго зберігатися, не міняючи своїх властивостей, стану, положення. *Стійка рівновага; який довго зберігає свої властивості,*

якості, не піддається знищенню. *Стійка фарба*; який не піддається коливанням, змінам; постійний, незмінний. *Стійкі ціни*. 3. Який впевнено, непохитно прямує до здійснення своїх планів; завзятий, наполегливий. *Стійкий характер*; який твердо дотримується певних моральних принципів. *Морально стійкий*. **стіка́ти**, *аю, аєш, недок., стекті*, *стечу́, стечеш, док.* (про свічку) Вкриватися струмками розтопленого воску, топиться; скапувати. ◆ **Стіка́ти** *сло́з а ми* — обливатися потом, слезами. **Стіка́ти** *кро́в'ю* — втрачати багато крові, знемагати від втрати крові.

стіл, *стола́ і сто́лу, ч.* 1. Рід мебелі у вигляді широкої горизонтальної дошки на одній або кількох ніжках, на якій щось роблять або на якій щось кладуть. 2. Іжа, харчування. *Дієтичний стіл*. 3. Відділ в установі або установа, що займається вузьким колом справ. *Паспортний стіл*.

стіна́, *й, ж.* 1. Вертикальна площина будівлі, що служить для підтримання перекриття стелі, а також для розділення приміщення на частини та захисту від атмосферних дій (холоду, дощу, спеки та ін.). 2. Прямокутні поверхні скали, гори; *перен.* тісний, зімкнутий ряд або суцільна маса кого- або чого-небудь, що творить немов завісу. *Стіна диму*. 3. *перен.* Те, що розділяє, відділяє когось або що-небудь; те, що становить перешкоду в чому-небудь. *Стіна неприязні*. ◆ **Прита́скати**, *припира́ти* до стіни *кого* — ставлячи когось у безвихідне або скрутне становище, примушувати визнати чи зробити щось.

сто́вбур, *а, ч.* 1. Наземна частина дерева від кореня до вершини, з якої виростають гілки. 2. Назва деяких частин людського організму, що мають форму трубки, стержня. *Мозковий стовбур*.

стовп, *а́, ч.* 1. Колода, деревина, брус, поставлені вертикально. *Телеграфний стовп*. 2. Все, що має циліндричну, видовжену форму й піднімається, простягається вертикально

вверх. *Водяний стовп*. 3. *перен.* Опора. *Стовпи суспільства*.

сто́гін, *гону, ч.* 1. Протяглий, жалібний звук, який видає жива істота від болю, горя, туги. 2. *перен., поет.* Скарга. *Стогін душі*.

сто́ліття, *я, с.* 1. Період часу в сто років. 2. Соті роковини.

сто́лува́тися, *уюся, уєшся, недок.* Постійно їсти сніданки, обіди, вечері десь або в когось; харчуватися. **стопа́**¹, *й, ж.* 1. Нижня частина ноги. 2. Давня міра довжини, що дорівнювала 28,8 см.

стопа́², *й, ж.* Те саме, що *стос*.

стопа́³, *й, ж., поет.* Ритмічна одиниця вірша, що складається із сполучення наголошених і ненаголошених або довгих і коротких складів. **сто́порити**, *рю, риш, недок., що.* Зупиняти або сповільнювати рух, працю машини, механізму.

сто́птувати, *ую, уеш, недок., стопта́ти, пчу́, опчеш, док., що.* 1. Наступаючи на що-небудь, придавляючи, нищити, топтати. 2. *перен.* Нищити, приводити до руїни. 3. (взуття) Виходжувати, доводити до знищення. **сто́рож**, *а, ч.* Особа, що охороняє, пильно когось або щось.

сторона́, *й, ж.* 1. Те саме, що *бік*. 2. Край, місцевість, країна. *Рідна сторона*. 3. Пряма лінія, що визначає геометричну фігуру. 4. Людина, група людей або організація, протиставлені в якомусь відношенні іншій людині, групі людей або організації. *Примирення сторін*. ◆ **Ста́вати на чию-небудь сто́ро ну** — виступати прихильником когось, приєднуватися до когось. **стороні́тися**, *оніюся, онішся, недок.* 1. *без додатка.* Відходити в бік, в сторону, звільняючи дорогу. 2. *кого, чого, рідше від кого — чого.* Держатися осторожн від когось або від чого-небудь, уникати зустрічі з ким- або з чим-небудь, залишатися чужим для когось або чого-небудь. *Сторонитися товариства*.

сто́ронній, *я, є.* 1. Який не перебуває у близьких стосунках з кимсь; не тутешній; не свій, чужий. *Стороння особа*. 2. Який не має відношення до чогось. *Сторонні звуки*. 3. Який належить чужим, походить від чужих. *Стороння допомога*. 4. Не-

упереджений. *Сторонній глядач*. 5. у значенні ім. Чужий. *Стороннім вхід заборонений*.

сторч, присл. 1. У стоячому, вертикальному положенні; (про волосся) дибом. 2. Вниз головою.

стос, стосу, ч. Велика кількість однорідних речей, накладених одна на одну.

стосуватися, ується, *недок.*, кого, чого і до кого — чого. Мати відношення, стосунок, причетність до кого- або до чого-небудь.

стосунок, нку, ч, *перев.* мн. **стосунки**, ів. Взаємини, відносини, зв'язки між людьми.

стояк, а, ч. Вертикальний брус, стовп, що служить опорою чого-небудь.

стоянка, и, ж. 1. Зупинка під час руху, тимчасове перебування на одному місці. 2. Місце зупинки засобів транспорту. 3. Місце розквартирування, розташування війська, флоту. 4. *археол.* Місце поселення первісної людини.

стояти, ою, оїш, *недок.* 1. (про людину, тварину) Бути, держатися на ногах, зберігати вертикальну позицію, спираючись на ноги; бути поставленим, знаходитися десь. *Вечеря стоїть на столі*; бути встановленим на якійсь основі, опорі. *Міст стоїть на палях*; не рухатися з місця. *Поїзд стоїть одну хвилину*: (про дим, пару, куряву та ін.) заповнювати якийсь простір, не розсіюючись. 2. (про механізми, заводи, фабрики) Не працювати, не діяти. 3. Мати тимчасове місце перебування; розквартируватися. 4. *перен.* Відстоювати, захищати. *Стояти за мир*. ♦ **Стояти** на дорозі *чийсь* і *комусь* — перешкоджати, бути перешкодою. **Стояти** над душею — набридати своєю присутністю, докучати своєю настирливістю. **Стояти** на (своїх, власних) ногах — бути самостійним, не потребувати нічийї допомоги, підтримки. **Стояти** на сторожі {чогось} — охороняти, пильнувати. **Стояти** на чолі зго а б о чого — керувати ким- або чим-небудь, очолювати щось; займати провідне місце. **Стояти** на чому — настоювати на якійсь думці.

страва, и, ж. 1. Те, що їдять; їжа. 2. Одна із складових частин обіду, сніданку.

страждати, аю, аеш, *недок.* Відчувати дошкульний біль або душевний неспокій; мучитися.

страйк, у, ч. Одночасне колективне відмовлення робітників і службовців від праці як одна з основних форм класової боротьби пролетаріату капіталістичних країн за здійснення економічних або політичних вимог. **стра́та**, и, ж. 1. Смертна кара. 2. Те, що безповоротно пропало, втрачене. **страте́г**, а, ч. 1. Полководець, знавець стратегії — науки про підготовку і ведення війни. 2. *перен.* Прозорливий, досвідчений політичний керівник; людина, що вирішує важливі питання суспільної і політичної боротьби.

стратосфе́ра, и, ж. Шар атмосфери, на висоті від 8—16 до 55 км над рівнем моря.

страх, стра́ху, ч. Стан сильної тривоги, неспокою, душевного хвилювання перед загрозою небезпеки; боязнь.

страхіття, я, с. 1. Страшне створіння; те, що лякає своїм виглядом, розмірами. 2. *лише мн.* Важкі, згубні у своїх наслідках події, факти. *Страхіття війни*.

страхувати, ую, уеш, *недок.*, кого, що. Забезпечувати, охороняти від чого-небудь.

стра́чувати, ую, уеш, *недок.*, **стра́тити**, ачу, атиш, *док.* 1. *кого.* Карати смертю, виконувати смертний вирок; *що* нівечити, марнувати. 2. *кого, що.* Втрачати, залишатися без когочого- або без чого-небудь. *Стратити голос*.

страшний, а́, е́. 1. Який викликає почуття страху. *Страшний злочин*. 2. Дуже сильний. *Страшна спека*. **стрепену́ти**, ну́, не́ш, *док.* 1. *чим.* Похитати, потрясти. *Стрепенути крилами*. 2. *кого, перен.* Вікликати душевне зворушення, вивести із звичайного стану. *Стрепенути до глибини душі*.

стрибо́к, бка́, ч. 1. Короткочасний зліт уверх внаслідок відштовхнення від якоїсь точки опори. 2. *перен.* Різка зміна в чому-небудь. *Стрибок у культурному розвитку*.

стіржень, жня, ч. 1. Те саме, що **стріжень**. 2. Глибоке місце в річці. **стріманий** а, е. 1. Який вміє володіти собою, не виявляє своїх почуттів; який не дозволяє собі надто вільної поведінки. 2. Спокійний, не різкий. *Стриманий тон.*

стрімувати, ую, уеш, *недок.*, **стрімати**, аю, аеш, *док.* 1. *що.* Протистояти напоріві, натискові когочого-небудь. *Стримувати напір води.* 2. *кого, що.* Зупиняти, не давати просуватися; спричинятися до сповільнення руху когочого-небудь. *Стримувати наступ:* не дозволяти комусь взяти слово, говорити. 3. *що.* Не давати чому-небудь виявитися, обмежувати силу, ступінь прояву чогось. *Стримувати ридання.*

стрій, рою, ч. 1. Ряд, шеренга солдатів, військова частина, вишикувана рядами; склад діючих військ, військових частин. 2. *муз.* Співвідношення тонів (музичного інструмента) за висотою, що творять певну систему.

стріляти, яю, яеш, *недок.*, **стрельнути**, ну, неш, *док.* 1. *з чого і без додатка.* Випускати снаряд із вогнепальної зброї. 2. *кого.* Убивати з вогнепальної зброї. 3. *перен.* Видавати різкі, уривчасті звуки, подібні до пострілів. ♦ **Стрільати очима** (оком) — кидати швидко короткі погляди.

стрімголів, *присл.* Дуже швидко, часто не думаючи, нерозважливо.

стрімкий, а, е. 1. Майже вертикальний до основи, підніжжя; який різко обривається. *Стрімкий берег.* 2. Швидкий в русі. *Стрімка річка.*

стрічка, и, ж. 1. Вузька смужка тканини. 2. Довга вузька смуга якогось матеріалу залежно від призначення. *Ізоляційна стрічка.* 3. Написані або надруковані в один рядок графічні знаки.

строгий, а, е. 1. Дуже вимогливий. 2. Який не допускає жодних поблажок, полегшень. *Строгий закон.* 3. Який не допускає жодних відхилень, якого треба точно дотримуватися. *Строгий порядок.* 4. Який сполучає в собі простоту і благородство. *Строге вбрання.*

стройовий, а, ё. 1. Що стосується складу війська, військових частин, зв'язаний з діями військ у строю; характерний для строю, такий, як буває у строю. *Стройова підготовка.* 2. *у значенні іменника.* Військовий діючих частин.

строк, у, ч. Час, встановлений для виконання чого-небудь; відрізок часу, в якому мусить бути виконана якась дія.

строкатий, а, е. 1. Різноколірний, не одного кольору; (про масть тварин, звичайно коня) плямистий, з великими плямами. 2. *перен.* Різномірний. *Строкаті враження.* 3. *перен.* (про людську вдачу) Який любить робити наперекір кому-небудь; впертий, свавільний.

структура, и, ж. Взаємні відношення елементів, які творять цілість; будова.

струм, у, ч. 1. Рідина, що летить вузькою смугою; *перен.* смуга світла, диму, запаху і т. ін., що виходить, пробивається звідки-небудь. 2. Рух електричного заряду в замкнутому ланцюзі.

стрункий, а, ё. 1. Гарно і пропорційно збудований; який відзначається правильним, пропорційним співвідношенням частин. *Струнка берізка.* 2. *перен.* Який відзначається правильністю, чіткістю побудови; логічний, послідовний. *Струнке вчення.*

струшувати, ую, уеш, *недок.*, **струсайти**, ушú, úшиш, *док.*, *чим, що.* Швидко, рвучко потрясати чим-небудь. *Струшувати термометр;* потрясаючи чим-небудь, скидати щось з чого-небудь. *Струшувати яблука з дерева.*

студіювати, юю, юеш, *недок.*, *що.* Старанно вивчати.

студія, ї, ж. 1. Майстерня художника, скульптора. 2. Школа, яка готує художників, скульпторів або акторів. *Музична студія.* 3. Театральний колектив, що практично вивчає нові прийоми в мистецтві і готує молоді кадри. 4. Спеціально обладнане приміщення, в якому ведуться радіо- і телепередачі або в якому відбувається знімання кінофільмів. 5. *лише мн.* Старанне,

ретельне вивчення чогось; навчальні справи, заняття.

ступіти, аю, аеш, *недок.*, **ступити**, плію, ұпши, *док.* 1. Ставити ногу куди-небудь, на що-небудь. 2. Іти в якомусь напрямі; поважно, не поспішаючи йти кудись. ♦ Не знати, на яку ногу ступити — не знати, як поводитися, як бути (в такій чи іншій ситуації).

ступінь, пеня, ч. 1. Порівняльна міра чого-небудь. *Ступінь грамотності учнів.* 2. *грам.* Форма прикметника або прислівника, яка вказує на ознаку (звичайний ступінь) або різницю інтенсивності ознаки предмета порівняно з іншим предметом або предметами (вищий, найвищий ступінь). 3. Наукове звання — офіційно засвідчена кваліфікація в галузі науки. *Ступінь доктора (кандидата) наук.*

sturбований, а, е. Зажурений, засмучений; (про погляд, вираз обличчя та ін.) повний тривоги, суму, хвилювання; який виражає душевний неспокій, хвилювання.

стягати, аю, аеш, *недок.*, **стягти** і **стягнути**, ну, неш, *док.* 1. *що.* Робити тіснішим; робити таким, що тісніше пристає, прилягає; (про дію вітру, сонця та ін. на шкіру, обличчя) морщити, висушувати. 2. *що.* Збирати в одне місце, зосереджувати, скупчувати (велику кількість когось або чого-небудь). 3. *що з когось.* Знімати щось вдягнуте.

стягнення, я, с. Кара, штраф за невиконання чогось.

стягнитися, млюся, мишся, *док.* 1. Прийти до свідомості після зомління, опритомніти; прийти в себе. 2. Те саме, що **схаменутися**.

стьобати, аю, аеш, *недок.*, *що.* Прошивати наскрізь, поклавши між підкладку й верх шар вати, вовни і т. ін. **суб'єкт**, а, ч. 1. *філос.* Істота, що володіє свідомістю і волею, здатністю пізнавати і діяти. 2. *юр.* Особа або організація, що має певні права і обов'язки. 3. *грам.* Підмет. 4. *перен.* Презирлива назва особи, яку не хочуть називати.

суб'єктивний, а, е. 1. Що стосується суб'єкта, людини, особистості, зв'язаний з його діями. *Суб'єктивні причини.* 2. Що стосується тільки

даного суб'єкта, що відбиває тільки його думки, переживання та ін.; особистий, індивідуальний.

сувенір, а, ч. Подарунок на пам'ять; річ, зв'язана із споминами про когось або про щось.

суб'орій, а, е. 1. Який не знає по-блажливості; невблаганний; який ставить високі вимоги до чогось. *Суворий критик.* 2. Несприятливий для життя, існування. *Суворий клімат;* холодний, морозний. *Суворозима.* 3. Який не допускає жодних відхилень; якого треба точно дотримуватися, який треба точно виконувати. *Сувородисципліна.*

суглоб, а, ч. Рухоме зчленування кісток в організмі людини, тварини.

судити, суджу́, судиш, *недок.* 1. *кого.* Розглядати чиюсь справу в судовому порядку. 2. Слідкувати за додержанням правил гри і розв'язувати спори. 3. *кого, що.* Висловлювати несхвалення кому- або чому-небудь, несхвально оцінювати, недобррозичливо обговорювати чиюсь поведінку. 4. Складати думку про що-небудь, робити висновок щодо чогось. 5. *що кому.* Призначати.

судно́, а́, с. Споруда, пристосована до плавання та перевезення людей і вантажів по воді.

судноплавний, а, е. Придатний, призначений для плавання суден.

судорога, и, ж. Різке, мимовільне скорочення м'язів від болю, холоду при деяких захворюваннях або душевних стражданнях; корч.

сукати, сучу́, сучиш і сукáю, сукáеш і сучи́ти, сучу́, сучиш, *недок.* 1. *що.* Звивати, скручувати кілька пасом в одну нитку; з'єднувати волокна, нитки в єдине ціле. 2. *чим.* (про немовля) Перебирати руками або ногами.

сукупність, ності, ж. Нерозричне сполучення чого-небудь; загальна сума, загальна кількість. *Сукупність умов.*

суміжний, а, е. Розміщений поряд, сусідній. *Суміжні кімнати.*

сумісний, а, е. 1. Здійснюваний разом з кимсь, спільний. *Сумісні дії.* 2. *з чим.* Який може одночасно існувати з кимсь. *Щедрість не сумісна з користолюбством.*

суміш, і, ж. Поєднання предметів різних сортів і видів; сполучення чогось різного. *Суміш вражень*; продукт змішання, поєднання якихось речовин. *Хімічні суміші*.

сумління, я, с. Почуття і свідомість моральної відповідальності за свою поведінку і вчинки перед самим собою, перед суспільством; моральні принципи, погляди, переконання.

◆ **Робити із спокійним сумлінням** *щось* — виконуючи щось, бути впевненим у своїй правоті, бути цілком спокійним.

сумнів, у, ч. Невпевненість у правильності, можливостях чогось; відсутність твердої віри в когось або в щось; хитання. ◆ **Брати під сумнів** *що-небудь*, **мати сумнів** *щодо чого-небудь* — бути невпевненим у чомусь.

суперечка, и, ж. Збуджений словесний обмін між двома або кількома особами, які не погоджуються в якомусь питанні.

суперник, а, ч. 1. Сособа або колектив, що намагаються перемогти, перевершити когось у чому-небудь. 2. Той, хто має рівні дані, однакові можливості.

супити, плю, пиш, *недок.*, *що*. Сердито, похмуро або задумливо морщити лоб або брови.

супровід, воду, ч. 1. Перебування з ким-небудь у ролі супутника, провідника або охоронця. 2. Музика, яка звучить одночасно і гармонійно доповнює сольний інструмент, співака або хор; акомпанемент.

супроводжувати, ую, уеш і **супроводити**, джу, диш, *недок.* 1. *кого*. Іти, їхати разом з кимсь як супутник, як провідник або як охорона; (поглядом) стежити за кимсь. 2. *що*. Виконувати щось одночасно з чим-небудь. *Слова супроводжувати жестами*.

супротівний, а, е. 1. Розміщений напроти; протилежний. 2. (про вітер, течію) Зустрічний.

супутник, а, ч. 1. Той, хто разом з кимсь перебуває в дорозі, товариш по дорозі. 2. Те, що постійно супроводжує когось, що необхідне комусь. *Книга — супутник людини*. 3. Небесне тіло, що рухається навколо

планети, зорі. Штучний супутник — штучно зрблене небесне тіло, що рухається навкруги природних небесних тіл сонячної системи.

суржик, у, ч. Змішаний посів на одному полі озимої пшениці з житом; пшениця, змішана під час посіву з житом; *змішане борошно* з різних видів зерна. **Мовний суржик** — безсистемне поєднання окремих елементів двох або більше мов.

суровий, а, е. (про тканину, пряжу) Грубий, небілений.

сурогат, у, ч. Замінник натурального продукту, товару, що має лише деякі його властивості.

суспільний, а, е. Зв'язаний із суспільством, з життям і відносинами людей у суспільстві.

суспільство, а, с. Сукупність людей, об'єднаних певними відносинами, обумовленими історично мінливим способом виробництва матеріальних і духовних благ.

сутічка, и, ж. 1. Гострий спір, сварка на ґрунті розбіжностей у думках, поглядах та ін. 2. Невеликий бій.

сутінок, нку, ч. *перев. мн.* **сутінки**, ів. Присмерк після заходу сонця, а також до сходу сонця; дуже слабе освітлення, що ледве розсіює темноту.

сутужний, а, е. Який вимагає багато зусиль, дуже втомлюючий, виснажливий.

сутулий, а, е. Пригорблений, з хилою спиною.

суть, і, ж. Те, що є основне у чомусь; внутрішній зміст кого- або чого-небудь. *Суть справи*.

суходіл, долу, ч. 1. Безводна долиня, що зрошується тільки дощами і сніговими водами. 2. Те саме, що **матерік**.

сухопутний, а, е. Зв'язаний із сушею. *Сухопутні засоби сполучення*. **суцїття**, я, с. Сукупність квіток, зібраних у вигляді китиці, зонтика.

суцільний, а, е. 1. Який тягнеться, простягається без проміжків, безперервно; який займає собою весь простір. *Суцільний сад*. 2. Який охоплює всіх або все без винятку; загальний. 3. Зроблений з одного

куска якогось матеріалу. *Суцільна гранітна брила.*

сўша¹, і, ж. Те саме, що **матерік**. **сўша²**, і, ж. Суха, без дощів погода; засуха.

сушити, сушú, сўшиш, *недок.*, *що*.

1. Доводити до сухого стану, робити сухим. 2. Сприннятися до осушення чого-небудь; викликати стан, почуття сухості. *Вітер сушить губи; без додатка, перен.* підривати здоров'я, приводити до худіння. *Чай сушить.*

◆ **Сушити (с о б і) голову** на д *чим-небудь* — наполегливо думати, намагаючись зрозуміти, вирішити щось важке. **Сушити сльози кому-небудь** — утішати когось, розважати чиясь горе.

сфера, и, ж. 1. *мат.* Замкнена поверхня, всі точки якої однаково віддалені від центра. 2. Куля, поверхня кулі. *Матові сфери електричних ламп.* 3. Місце, район дії чого-небудь; межі поширення чогось. *Сфера притягання планети.* 4. Та чи інша галузь фізичного і духовного життя; галузь знання, виробництва. *Сфера діяльності.* 5. Соціально-побутова обстановка, суспільне оточення. *Театральна сфера; лише мн. коло осіб, об'єднаних спільним станом або спільною працею. Дипломатичні сфери.* ◆ **Сфера впливу** — економічне або політичне підкорення залежних країн; територія, межі такого підкорення, підпорядкування.

скаменúтися, нўся, нёшся, *док.* Прийти в себе, стати здатним холоднокровно, розсудливо думати, діяти, вгамувавши порив злості або душевного переживання; опам'ятатися.

схема, и, ж. 1. Креслення, що в загальних рисах зображає систему, будову чого-небудь або взаємовідношення частин чого-небудь. *Схема телевізора.* 2. Загальний план побудови, організації чого-небудь. 3. Виклад чого-небудь в основних, загальних рисах, без подробиць. *Схема доповіді.*

схїбити, блю, биш, *док.* 1. (стріляючи, кидаючи) Не попасти в ціль; *перен.* помилитися, зробити помилку, промахнутися, дати маху. 2. Загубити дорогу, збитися з дороги; *перен.*

змінити свою поведінку в погану сторону, збитися з пуття, з правильного життєвого шляху.

схил, у, ч. Похила поверхня, похилі спуск. *Схил гори.* ◆ **На схилі літ** (д н і в, в і к у, ж и т т я) — у старості.

схід¹, схóду, ч. 1. Одна із чотирьох частин світу і напрямку; протилежна з а х о д у; частина горизонту, де сходить сонце. 2. (з великої літери) Країни Азії, північно-східної Африки і південно-східної Європи у протиставленні до західноєвропейських країн.

схід², схóду, ч. 1. Підйом уверх; сходження. 2. Поява небесного світила над горизонтом. *До сходу сонця.* 3. Здатність тіста підніматися; поява паростків рослин над поверхнею землі; схожість. *Схід озимих.* 4. Спуск униз; сходження.

схóди¹, ів, мн. Паростки рослин (найчастіше зернових злаків), що появились з землі.

схóди², ів, мн. Горизонтальні виступи, по яких піднімаються вверх або сходять униз.

схóдити, джу, диш, *недок.*, *зійтї*, зійдú, зійдеш, *док.* 1. Переміщатися вверх, підніматися; (про небесні тіла) появлятися на горизонті; *перен.* починатися, появлятися. 2. (про тісто) Здуватися, набухати, рости; (про паростки рослин) появлятися над поверхнею землі. 3. Залишаючи місце попереднього перебування, переходити на інше; переміщатися вниз з висоти. *Сходити з поїзда;* (про сутінки, ніч) наступати, спускатися. 4. Щезати. *Сніг зійшов.* 5. (про час) Проходити, минати. 6. (сльозами, кров'ю) Спливати.

◆ **Схóдити нанівець** — а) втратити своє значення, силу; б) поступово зменшуватися, закінчуватися. **Схóдити зі сцени** — а) втратити попереднє значення, популярність; переставати виконуватися; б) залишати попередню діяльність, переставати виконувати попередню роль; в) переставати існувати.

схóдїти, схóджú, схóдиш, *док.* 1. Піти кудись і, побувши там, повернутися назад. 2. *що.* Побувати

в багатьох місцях, обійти все : бо багато чогось. *Сходити рідний край.* 3. *що.* Часто вдягаючи, зносити. *Сходити пальто.*

схóплювати, юю, юєш, *недок.*, **схóпїти**, схоплю, схопиш, *док.* 1. *кого, що.* Брати швидким, різким рухом рук, зубів та ін. *Схоплювати когось за плече.* 2. *кого, що.* Ловити, силою затримувати, не даючи втекти. 3. *що.* Захворіти чим-небудь. *Схопити грип.* 4. *що, перен.* Швидко сприймати, розуміти, завоювати щось. *Схоплювати мелодію.*

схóплюватися, ююся, юєшся, *недок.*, **схóпїтися**, схоплюся, схопишся, *док.* 1. Братися за що-небудь швидким різким рухом рук. *Схопитися за двері.* 2. Квапливо, поспішно, рвучко вставати, часом аж підскокнвши. *Схопитися на рівні ноші.* 3. Починатися, здійснюватися. *Схопився вітер.*

схрещувати, ую, уєш, *недок.*, **схрестїти**, схрещу, схрестиш, *док.* 1. *що.* Складати навхрест. 2. *кого, що.* Запилювати рослини або спаровувати тварин з різними властивостями і якостями з метою одержання нового виду, сорту, породи. ◆ **Схрещувати мечі** (шпаци, списи) — вступати в поєдинок, у бій, в спір. **Схрестити погляд** — глянути один на одного, зустрітися поглядом.

сцєна, и, ж. 1. Спеціальна площадка, місце, де відбуваються вистави. 2. Театр, театральне мистецтво, театральна діяльність. *Виступати на сцені.* 3. Частина дії театральної п'єси. 4. Окремий епізод, зображений у п'єсі, романі, картині. *Масові сцени.* 5. Хвилююча розмова, сварка. *Сімейна сцена.*

сценарій, ю, ч. 1. План, сюжетна схема п'єси, балету; лібретто. 2. Літературний твір, написаний як основа для постановки кінофільму. **сюжєт**, у, ч. Подія або ряд зв'язаних між собою подій, що послідовно розвиваються і становлять собою зміст літературного твору; тема, предмет зображення на картині, в музичному творі.

сюрпрїз, у, ч. Несподіваний подарунок; несподівана новина.

Т

тайгá, í, ж. Природна географічна зона помірного поясу, поросла хвойними лісами.

тайфун, у, ч. Дуже сильний, руйнівний вітер-ураган, що буває в південно-східній Азії і західній частині Тихого океану; тропічний циклон великої сили.

таксі, *невідм.*, с. Легковий або вантажний автомобіль з лічильником, що відзначає відстань і оплату за проїзд.

такт¹, у, ч. 1. Метрична музикальна одиниця. 2. Ритм руху, дії; кожний з рухів або ударів, які рівномірно наступають один за одним.

такт², у, ч. Почуття міри, вміння вибрати правильний підхід до когось або чого-небудь; делікатність у поведінці по відношенню до когось.

талáн, ý, ч., *фольк.*, *поет.* Становище, створене умовами життя; збіг обставин, хід подій у житті людини; доля, щастя.

талáнт, ч. 1. *род. у.* Видатні природні здібності. *Поетичний талант.* 2. *род. а.* Людина з видатними природними здібностями. *Конкурс молодих талантів.*

талóн, а, ч. 1. Документ у вигляді невеликого листка, що посвідчує право на що-небудь. *Посадовчий талон.* 2. Частина документа, що відділяється від цілого або, навпаки, залишається після відділення. *Талон вхідного квитка.*

тамувáти, ую, уєш, *недок.*, *ц.о.* 1. Не давати чому-небудь проявитися повною мірою. *Тамувати кашель;* (подих, дихання) стримувати; (кров) зупиняти, не допускати, щоб текла. 2. *перен.* Переборювати в собі якусь почуття, стримувати що-небудь. *Тамувати хвилювання.*

танóк, нкá, ч. Народна масова гра у танцювальному ритмі; хоровод.

танути, ну, неш, *недок.* 1. (про сніг, лід та ін.) Перетворюватися у рідкий стан внаслідок дії тепла; 2. (про сіль, цукор та ін.) Розчинятися у воді. 3. *перен.* (про звуки, силу) Поступово щезати, поступово слабіти. **танцювати**, юю, юєш, *недок.* Виконувати пластичні і ритмічні рухи

скресленої форми в певному темпі, звичайно в такт музики.

тариф, у, ч. Офіційно встановлений розмір вартості, оплати, оподаткування чого-небудь; таблиця, зведення оплати, ставок; оподаткування чогось.

тахта́, й, ж. Широкий і низький диван без спинки.

тачанка, и, ж. 1. Чотириквісна повозка з відкритим кузовом. 2. *іст.* Рухома бойова площадка для станкового кулемета.

твердий, а́, є́. 1. Здатний зберігати при певних умовах свою форму, на відміну від рідкого і газоподібного. *Тверде тіло.* 2. Який з трудом піддається стискуванню, вгинанню, різанню та ін. *Тверде дерево;* не достатньо м'який в дотик. *Твердий матрац.* 3. *перен.* Свійкий, непохитний, вірний своїм поглядам. *Тверда вдача.* 4. Який вимагає беззастережного підпорядкування. *Тверде керівництво.* 5. Який не піддається зміні; постійний. *Тверді ціни.* 6. (про кроки, ходу) Енергійний, впевнений. **Тверді звуки** — звуки, що вимовляються без наближення середньої частини язика до твердого піднебіння. **Твердий знак** — назва букви «ъ» в російському алфавіті.

твердити, джу, диш, *недок.*, *що.* Висловлювати свою думку з приводу чого-небудь, обстоюючи її, підкреслюючи доказами, фактами.

твердіти, джу, диш, *недок.*, *що.* Говорити, повторювати одне й те ж; повторювати щось багато разів, щоб запам'ятати.

твердіти, діє і **тверднути**, не, *недок.* Ставати твердим або твердішим; тужавіти.

твір, твору, ч. 1. Те, що зроблене, створене ким-небудь і реально існує в тій чи іншій формі; витвір, виріб. 2. Наслідок літературної, наукової, музичної творчості людини. 3. Самостійна робота учня у вигляді письмового викладу на задану тему.

твірний, а́, є́. Який має здатність творити щось, бути початком чогось. *Твірна тканина стебла.* **Твірна лінія**, *мат.* — лінія, рухом якої твориться якась поверхня.

творчий, а, е. 1. Який стосується творчості, характерний для творчості. *Творче піднесення.* 2. Здатний творити. *Творча молодь.* 3. Який шось елементи нового, який шось удосконалює, розвиває, збагачує; проймає творчістю.

творчість, чості, ж. 1. Діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей. 2. Те, що створено внаслідок такої діяльності; сукупність створених матеріальних і духовних цінностей. *Народна творчість.*

театр, у, ч. 1. Вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії, здійснюваній акторами перед глядачами. 2. Приміщення, будинок, в якому відбуваються вистави, спектаклі. 3. *перен.* Місце, де відбуваються якісь важливі події. *Театр воєнних дій.*

теза, и, ж. 1. Одне із положень, одна із основних думок, висунутих у книжці, статті, доповіді, правильність якого (якої) повинна бути доказана. 2. *у мн.* Коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, статті та ін.

тєкст, у, ч. 1. Надрукована, написана або збережена в пам'яті зв'язна мова, яку можна відтворити в цьому самому вигляді; папір з написаним на ньому авторським твором. 2. Словесна частина (пояснення) альбомів, ілюстративних видань. 3. Слова до музичного твору. 4. Уривок якогось твору, призначений для навчальних цілей. *Текст диктанту.* **текстіль**, ю, ч., *збірн.* Загальна назва ткацьких виробів, а також пряжа та сировина для них.

текти, течє, *недок.* 1. (про річку, струмок) Пливти, переміщати свої води в якомусь напрямі; (про рідину взагалі) литися; *перен.* (про велику кількість людей) іти, просуватися суцільною масою; *перен.* (про хмари, небесні світила) плавно рухатися, просуватися. 2. (у часі) Проходити, минати. 3. Пропускати воду щілинами, дірками через несправність, пошкодження чогось. *Човен тече.*

телебачення, я, с. Спосіб передачі і прийому на екран зображень нерухомих і рухомих об'єктів на далекій відстані за допомогою електро- і ра-

діозв'язку; радіомовлення з передачею зображень з телевізійного центру. *Виступати по телебаченню. телеграма*, и, ж. 1. Звістка, передана телеграфом. 2. Бланк з текстом такого повідомлення.

телеграф, у, ч. 1. Апарат для передавання й приймання на відстані (по провадах або радіо, оптичними засобами) різних повідомлень. 2. Установа, приміщення зв'язку, обладнане комплексом пристрою для телеграфного зв'язку.

телефонограма, и, ж. Повідомлення, звичайно офіційне, передане телефоном і записане на папері; телеграма, передана по телефону.

тема, и, ж. 1. Коло подій, явищ життя, що складають зміст літературного твору, картини та ін. або що лягли в основу наукового дослідження, доповіді та ін.; об'єкт розмови, думок; те, що становить зміст навчального завдання, вправи. 2. Основна, провідна мелодія музичного твору.

тембр, у, ч. Характерне забарвлення звуків (голосів або інструментів) однакової висоти, сили і тривалості, що відрізняє їх між собою.

тёмний, а, е. 1. Позбавлений світла, освітлення; погано, слабо освітлений. *Тёмна кімната*. 2. Кольором близький до чорного. *Тёмне волосся*. 3. *перен.* Підозрілий, сумнівний щодо порядності. *Тёмні справи*.

темніти, ію, іеш, *недок.* 1. Ставати темним, темнішати; *безос.* вечоріти, сутеніти. 2. *лише 3 ос.* Виділятися своїм темним кольором на світлому фоні, бути видимим; виднітися. *Темнів ліс*. ♦ В о ч а х т е м н і е, *безос.* — про стан, близький до непритомності.

темп, у, ч. 1. Ступінь швидкості, з якою щось виконується або щось відбувається. *Збільшувати темпи будівництва*. 2. Швидкість, з якою виконується музичний твір.

тендэнція, ї, ж. 1. Напрямок розвитку якогось явища. 2. Ідейна спрямованість творів мистецтва. 3. Схильність, прагнення, властиві кому-або чому-небудь.

тендітний, а, е. 1. (про людину і тварину, їхнє тіло; про рослини) Ніж-

ний, тонкий за будовою. 2. Нерозвинутий фізично; неміцний; слабкий. 3. Слабкий за ступенем вияву; ледь відчутний.

тенета, ёт, мн. 1. Сітка для ловлі звірів, птиці. 2. *перен.* Те, що сковує волю, позбавляє свободи, ставить у безвихідне становище.

теорія, ї, ж. 1. Логічне узагальнення практичного досвіду людей. 2. Система поглядів на сутність явищ, процесів природи та суспільства. 3. Вчення про будь-яку галузь знань чи явищ життя, створене на основі узагальнення. *Ленінська теорія відображення*. 4. Загальні міркування на противагу практичній діяльності.

тёплий, а, е. 1. Який має в собі помірну кількість тепла. *Тёпла вода*; який має відносно високу температуру повітря. *Тёплий день*; з високою середньорічною температурою повітря. *Тёплі країни*. 2. Який добре захищає від холоду. *Тёпле пальто*. 3. Який має пристрій для нагрівання, опалювання і добре зберігає тепло. *Тёпла кімната*. 4. *перен.* Який дає внутрішнє відчуття теплоти, ласки; повний любовного почуття до кого-небудь. *Тёпла зустріч*. 5. М'який, приємний для зору, слуху. *Тёплі кольори*.

теплиця, ї, ж. Засклене опалюване приміщення для вирощування в закритому ґрунті ранніх або південних рослин, а також розсади; оранжерея.

теплохід, хода, ч. Морське або річкове судно, яке працює за допомогою двигунів внутрішнього згоряння.

теракота, и, ж. 1. Випалена кольорова (коричнево-червона) гончарська глина вищої якості. 2. Керамічні вироби з такої глини.

територія, ї, ж. 1. Частина земної кулі, включаючи сушу, води й повітряний простір над ними, що належить якійсь державі або входить у склад якоїсь частини світу; частина якоїсь країни (область, район та ін.). 2. Земельний простір, зайнятий населеним пунктом, установою, підприємством та ін.

тёрмін¹, у, ч. Те саме, що *строк*. *тёрмін²*, а, ч. Слово або словосполучення, що служить для вираження

поняття з різних галузей науки, виробництва та ін.

термінологія, і, ж. Сукупність термінів, уживаних у будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва та ін. або всіх термінів даної мови.

тёрмос, а, ч. Посудина спеціальної будови, пристосована для підтримування постійної температури вміщуваного в цій посудині продукту.

термоядерний, а, е. Оснований на зіткненні ядер атома в їх безладному русі при надвисокій температурі. *Термоядерна реакція*; який стосується цього явища. *Термоядерна фізика*.

терпїти, терплю, тёрпїш, *недок.* 1. *що*. Стійко, мовчки переносити фізичні й моральні страждання, прикrostи; витримувати. *Терпїти біль*; миритися з чимсь неприємним, тяжким. 2. *кого, чого із запереченням*. Ненавидіти, не зносити, відчувати велику неприязнь до когось або до чогось. *Не терпїти обману*.

терпкий, а, е. 1. (про смак) Гостро кислий, який викликає оскому; (про запах) гострий, їдкий. 2. *перен.* (про слова) Який завдає болю, гіркоті; грубий, різкий, ущипливий. **тёрпнути**, не, *недок.* 1. Втрачати здатність рухатися, говорити (про тіло та його частини); втрачати рухливість і чутливість внаслідок застою м'язів і кровообігу; дубіти, костеніти. *Терпнуть ноги*. 3. *перен.* (про серце) Завмирати.

тёрти, тру, треш, *недок.*, *що*. 1. Натискаючи, просувати туди й назад по поверхні чого-небудь. 2. Роздрібновати що-небудь, просовуючи по шорткій поверхні або роздавлюючи чим-небудь. *Терти мак*. 3. Те саме, що *мўляти* 1. 4. (льон, коноплі) Очищати волокно спеціальним приладом, вибивати кострицю.

тёртися, трўся, трёшся, *недок.* 1. Зачіпати своє тіло чим-небудь; натиратися. 2. *об що*. Рухаючись взад і вперед, зачіпати собою поверхню якогось предмета. 3. (про рибу) Викидати ікру; нереститися.

тэхніка, и, ж. 1. Сукупність засобів і знарядь праці, що вдосконалюються в системі суспільного виробництва і служать для створення матеріальних цінностей. *Досягнення*

сучасної техніки. 2. Галузь діяльності людини, зв'язана з вивченням, застосуванням і вдосконаленням засобів і знарядь праці. 3. Сукупність машин, механізмів, апаратів, що використовуються в якійсь галузі виробництва, людської діяльності. *Військова техніка*. 4. Цілеспрямований, раціональний, спертій на теорію спосіб діяльності в якійсь галузі; *Техніка гри в футбол*.

◆ **Техніка безпеки** — система технічних засобів і прийомів праці, що запевняють безпеку умов праці.

технологія, і, ж. 1. Наука про переробку і обробку матеріалів, способи виготовлення продукції; навчальний предмет, що подає усі ці знання. 2. Сукупність прийомів, застосовуваних у різних видах діяльності.

тимчасовий, а, е. Який існує, діє, відбувається тільки протягом якогось часу; протилежне постійний. **тин**, у, ч. Суцільна огорожа, сплетена з лози, з прутів; покладених між стовпцями жердин. ◆ **Ні в тині ні в ворота** — ні на що не придатний, ні до чого не здатний.

тип, ч. 1. *род.* у. Зразок, модель, яким відповідає певна серія предметів, людей, явищ, форм. 2. Герой літературного твору, в індивідуальних рисах якого втілені характерні риси представників певного середовища, суспільного прошарку та ін. 3. Вид, рід, різновидність чогонбудь. *Новий тип держави*. 4. Зовнішній вигляд людини, зв'язаний з його приналежністю до певної етнічної категорії. 5. Класифікаційне поняття в науковій систематиці. *Типи кристалів*; вища категорія у систематиці тварин і рослин. *Тип квіткових*. 6. *род.* а. Людина, що відрізняється від інших якимись характерними особливостями (у напрямі думок та ін.).

типїзувати, ўю, ўеш, *недок.* 1. Засобами мистецтва втілювати загальні, характерні риси в окремі, індивідуальні художні образи, форми. 2. Відносити до певного класифікаційного типу.

тираж, ў, ч. 1. Розиграш облігацій державної позики, білетів лотереї

або рахунків виграшних вкладів.
2. Кількість примірників будь-якого друкованого видання.

тир'ян, а, ч. 1. У стародавній Греції і Риму — самовладний правитель, що здобув владу насильством. 2. Самовладний правитель, дії якого ґрунтовані на свавіллі і насильстві. 3. *перен.* Жорстока, деспотична людина, що зловживає своїм впливом, своєю владою.

тірса¹, и, ж. Роздрібнена в порошок деревина, що утворюється під час різання її пилюкою.

тірса², и, ж. Трав'яниста степова рослина.

тиск, у, ч. 1. Дія ваги на кого-, що-небудь; натискання, стискання. 2. Сила, що діє на якусь поверхню. 3. Ступінь пружності газів і рідин.

тіснути, ну, неш, *недок.* 1. *що.* Здавлювати, притискати що-небудь тягарем чого-небудь; стискати щось рукою, пальцями. 2. (про одяг, взуття) Бути тісним, стискувати.

◆ В грудях, в серці тиснути — про відчуття глухого болю.
титан¹, а, ч. Людина з великою фізичною або розумовою силою; видатна героїчна постать.

титан², у, ч. Хімічний елемент у вигляді темно-сірого порошку або кристалів.

тітул, у, ч. 1. Перша сторінка книжки, на якій вміщено заголовок, прізвище автора, назву видавництва, рік та місце видання. 2. Спадкове або надане монархом звання (граф, князь, барон тощо), з яким пов'язані особливі права і привілеї.

тіхий, а, е. 1. Який слабо звучить; протилежне голосний. *Тихий голос.* 2. Сповнений тишиною, спокою. *Тиха ніч.* 3. Такий, де нема руху, шуму. *Тиха вулиця.* 4. *перен.* Безтурботний, спокійний. *Тихе життя.* 5. *перен.* (про людину) Лагідний, спокійний. 6. (про ходу) Розмірений, спокійний, протилежне швидкий.
тичина, и, ж. 1. Довга палиця, жердина, що використовується з різною метою. 2. Довгий тонкий кийок, заткнутий у землю, що служить опором для витких рослин; тичка.

тікати, аю, аєш, *недок.* 1. *від кого,*

від чого. Віддалятися бігом; рятуватися від переслідувань. 2. *без додатка, перен.* (про час) Швидко минати, протікати.

тіло, а, с. 1. *хім., фіз.* Обмежена частина матерії, сформована матерія; речовина з певними, характерними для неї властивостями. Небесні тіла — планети, зірки, комети. 2. Організм людини або тварини в його зовнішніх фізичних формах і проявах. 3. М'язи, тілесний покрив.

◆ Набиратися тіла — поправлятися, повніти. Спасити з тіла — схуднути.

тім'я, тім'я і тімені, с. 1. Верхня частина голови від лоба до потилиці.

2. *перен.* Верх, шпиль гори, горбка.

тінь, і, ж. 1. Темне відбиття предмета, освітленого з протилежного боку. 2. *перен.* Легке відбиття внутрішнього психічного стану: неспокою, смутку і т. ін. на обличчі, в очах людини. 3. *лише одн.* Місце, заслонене чимсь від сонця, захищене від прямого сонячного проміння. 4. Затемнене, заштриховане місце на рисунку, картині. 5. Неясний контур фігури людини. 6. Привид, призра. *Тіні предків.*

◆ Кидати тінь на кого — порочити, плямувати когось, навіть сумнів щодо чийсь чесності, порядності та ін. Лишатися (держатися) в тіні — не виділятися, намагатися бути непомітним, не притягати до себе уваги.

тісний, а, є. 1. Недостатньо просторий. *Тісне приміщення;* який має менший, ніж належить, розмір. *Тісне взуття.* 2. Який вклучає небагато (однодумців, рідних). *В тісному колі.* 3. (про відносини між ким-небудь) Близький. *Тісна дружба.* 4. Прямий, безпосередній. *Тісна залежність.*

тітка, и, ж. 1. Сестра матері або батька. 2. Доросла жінка взагалі. 3. Форма звертання до чужої дорослої жінки.

тішити, шу, шиш, *недок., кого.* Викликати в когось радість, вдоволення; *що, перен.* Бути приемним для чого-небудь.

тло, тла, с. 1. Основний колір, на якому нарисована картина; фон. 2. Задній план картини. 3. *перен.*

Місце, середовище, де хтось діє або щось відбувається.

тлумачити, чу, чиш, *недок.*, *що*. Давати пояснення до чого-небудь, пояснювати значення чогось, допомагати зрозуміти щось; висловлювати своє розуміння чого-небудь; давати своє освітлення фактів, явищ; трактувати.

товар¹, у, ч. 1. Продукт праці, призначений для обміну, що має споживну і обмінну вартість. 2. Все, що є предметом торгівлі, купівлі-продажу.

товар², у, ч. Велика рогата худоба. **товариство**, а, с. 1. *збірн.* Група людей, об'єднаних спільною діяльністю. 2. Коло осіб, які перебувають у близьких взаєминах, відвідують один одного. 3. Спільне перебування з ким-небудь; присутність когось, спілкування з ким-небудь. *Шукати чийогось товариства.*

товариш, а, ч. 1. Людина, зв'язана з кимсь спільною професією, місцем праці; людина, що бере участь разом з ким-небудь в одній справі; людина, що займає рівне з іншими становище в суспільстві, колективі; людина, ідейно зв'язана з іншими; однокласець. 2. Людина, що підтримує з кимсь дружні зв'язки; близький приятель; друг. 3. Вживається як форма звертання.

товаришувати, ую, уєш, *недок.* Бути товаришем, перебувати з кимсь у дружніх стосунках; дружити. **товкти**, вчу, вчеш, *недок.* 1. *що*. Роздрібнювати чимось твердим. 2. *що*. Розбивати, розколювати на кусочки щось ломке. 3. *кого, що, перен., розм.* Бити кулаками, штовхати. 4. *що, перен., розм.* Постійно повторяти, говорити одне й те ж. **Товкти воду в ступі** — займатися безкорисною справою, марно гаяти час.

товпитися, питься, *недок.* 1. Збиратися, згуртовуватися в одному місці, утворювати натовп; ходити, рухатися в натовпі. 2. *перен.* (про думки, почуття) Виникати, появлятися безладно, у великій кількості.

товстий, á, é. 1. З повним тілом, повний; протилежне тонкий. 2. Великий за обсягом, об'ємистий. *Тов-*

стий журнал; який має великий діаметр. *Товстий шнур.*

тогочасний, а, е. Який був, існував колись, у минулому; колишній; протилежне теперішній.

толока¹, и, ж. Поле, що знаходиться під паром і служить випасом для худоби; вигін.

толка², и, ж. Одноразова праця суцідів, родичів, товаришівгуртом для швидкого виконання великої за обсягом роботи.

толокно, á, с. Борошно з підсушеного і злегка піджареного вівса.

толочити, чу, бчиш, *недок.*, *що*. (переважно посіви) Топтати, нищити ногами.

толь, ю, ч. Покрівельний матеріал, виготовлений із спеціального картону, просоченого кам'яновугільним дьогтем.

тон, у, ч. 1. Звук, викликаний періодичним коливанням повітря; музичний звук певної висоти. 2. Емоційний відтінок; характер висловлення. *Ласкавий тон.* 3. Манера поведінки. *Хороший тон.* 4. Відтінок фарби, кольору. *Сірі тони.* **З а д а в а т и т о н** — а) вказувати хорові належну висоту звуків; б) відігравати в чомусь керівну роль, впливати на когось, на щось. **П о т р а п и т и в т о н** — а) відтворити належну висоту звуків; б) сказати або зробити щось доречне чи приємне, до впадоби комусь.

тонкий, á, é. 1. Який займає невеликий простір у поперечному розрізі, в обхваті; протилежне товстий. *Тонка берізка.* 2. (про звуки) З великою висотою звучання. 3. (про смак, запах та ін.) Витончений. 4. Вишуканий, делікатний. *Тонкий гумор.* 5. Увічливий, з хорошими манерами. 6. Який відзначається глибоким розумінням чого-небудь, проникливий. *Тонкі спостереження.* 7. (про органи чуття) Чушливий, здатний сприймати навіть дуже слабкі подразнення. *Тонкий слух.* 8. Ледве помітний. *Тонкий відтінок.* 9. Складний для виконання, який вимагає великої майстерності, вміння. *Тонка робота.*

тонкощі, ів, мн. 1. Специфіка, особливість якогось виду занять, галузі знань. *Тонкощі роботи художника.*

2. чого. Найменші подробиці, деталі. *Вдаватися в тонкощі вислову.*

тінна, и, ж. Міра ваги, що дорівнює тисячі кілограмів.

тонути, ну, неш, *недок.* 1. Занурюватися в воду, йти на дно; занурюючись у воду, в трясовину та ін., вмирати, гинути. 2. *перен.* Бути закритим, заслоненим чимсь і тому слабо видимим. *Тонуту в зелені.*

топ'яти¹, плю, пиш, *недок.*, чим, у чому і без додатка. Палити дрова, вугілля й інше паливо у печі, під кухонною плитою та ін.

топ'яти², плю, пиш, *недок.*, що. Нагрівати щось, перетворювати в рідину. *Топити віск;* (молоко) довго держати в напаленій печі, не допускаючи до кипіння.

топ'яти³, плю, пиш, *недок.* 1. кого, що. Занурювати в воду, змушувати йти на дно. *Топити кораблі.* 2. *перен.* Ставити кого-небудь у безвихідне становище; губити, занепащати.

торгівля, і, ж. Діяльність по обопорі, купівлі і продажу товарів.

торжество, а, с. 1. *уроч.* Повний успіх, перемога в чомусь. *Торжество ленінізму.* 2. *книжн.* Святкування з нагоди успіху, перемоги в чомусь; свято.

торжествувати, ю, уєш, *недок.* 1. над чим. Перемагати щось, брати верх над чим-небудь. 2. Радіти, веселитися з приводу успіхів у чомусь.

торік, присл. У минулому році, минулого року.

тортури, тортур, мн., *рідк.* **тортура**, и, ж. 1. Фізичне насильство, катування, часом із застосуванням спеціальних знарядь під час допитів з метою змусити кого-небудь до зізнань. 2. Моральні, душевні муки.

торф, у, ч. Залишки рослин, збиті у суцільну масу, що зазнали органічних змін в умовах значної вологості і відсутності доступу повітря.

тост, у, ч. Коротка промова на банкеті в честь кого-небудь, за успіх якоїсь справи, з побажанням чогось.

тотобний, а, е. Такий самий, який повністю збігається з чимсь.

точіти¹, чу, чиш, *недок.*, що. 1. Ро-

бити гострим способом тертя об щось. *Точити ніж.* 2. Виготовляти щось із дерева, металу та ін., надаючи відповідну форму способом зрізування шарів матеріалу відповідним інструментом на токарному станку. *Точити деталь.* 3. *лише в 3 ос.* (про комах, гризунів) Поступово нищити, проїдаючи що-небудь. 4. *лише в 3 ос., перен.* (про тяжкі думки, турботи) Настирливо мучити, не давати спокою, виснажувати.

точіти², чу, чиш, *недок.*, що. Лити, спускати рідину через невеликий отвір; виточувати, цідити, виціджувати. ◆ Точити сльози —

а) викликати сльози; б) (про кров, смолу та ін.) виділяти по каплі.

точний, а, е. 1. Який у своєму числовому вираженні максимально наближений до об'єктивних даних; протилежне *приблизний* *Точна вага;* який установлює об'єктивне число, об'єктивну кількість. *Точний обрахунок;* який дає правильні показання. *Точний годинник;* який базується на математичних розрахунках. *Точні методи.* 2. Який з максимальною повнотою відбиває об'єктивний зміст, повністю йому відповідає. *Точний опис. Точне визначення.* 3. Який виконується, відбувається в установлений, раніше визначений час. *Точний рух поїзді.* 4. (про людину) Який суворо дотримується встановлених строків; акуратний; ретельний; справний.

тра́вма, и, ж. 1. Пошкодження тканин або органів тіла в результаті ударів, поранень чи опіків. 2. *перен.* Нервове потрясіння.

трагедія, і, ж. 1. Драматичний жанр, що характеризується гостротою зображуваних конфліктів; вистава такого твору на сцені. 2. *перен.* Велике нещастя, тяжке переживання, потрясіння суспільного або особистого характеру.

тради́ція, і, ж. Исторично складений і переданий із покоління в покоління досвід, практика в будь-якій галузі суспільного життя, норми поведінки, смаки та ін. *Революційні традиції.*

тракт, у, ч. Велика проїзна дорога; шлях.

трамплін, а, ч. 1. Спеціальний пристрій, підвищення, використовуване

для стрибків. 2. *перен.* Вихідний пункт, опора для якихось дій, вчинків.

транскрипція, і, ж. 1. Точна передача звуків якоїсь мови за допомогою умовних букв чи спеціальних знаків; система таких букв або знаків. 2. Переробка музичного твору на інші інструменти або голоси, ніж він написаний.

трансляція, і, ж. 1. Збільшення дальності передавання та підсилення електричних сигналів за допомогою проміжного пристрою. 2. Передавання на віддаль мови, музики, зображення засобами радіо або телебачення.

транспарант, а, ч. 1. Натягнута на раму тканина або папір з текстом чи зображенням. 2. Листок товстого білого паперу з чіткими чорними лініями, який підкладається під гладкий папір для писання рівними рядками.

трансплантація, і, ж. Пересаджування тканин та органів тваринних і рослинних організмів, а також людини в межах одного і того самого організму або від одного організму до іншого.

транспорт, у, ч. 1. Галузь народного господарства, що обслуговує різні види і ділянки перевозок та має в своєму розпорядженні всі види перевізних засобів; один із видів перевозок. *Автомобільний транспорт.* 2. Перевезення когось або чого-небудь. 3. Партія товарів, припасів, що доставляється одночасно кількох. 4. Перенесення сум з однієї сторінки бухгалтерської книги в іншу.

траншея, і, ж. 1. У військовій справі — вузький, глибокий рів, що поєднує в одну лінію всі лунки оборонних позицій. 2. У будівництві, гірничій справі — довга, вузька канава для прокладання трубопроводу, кабелю та ін. 3. Рівчак, штучно зроблена канава.

траплятися, яється, *недок.*, **трапитися**, иться, *док.* 1. (про обставини, ситуації, факти та ін., звичайно несподівані, випадкові) Ставатися, прилучатися, мати місце. *Це трапилося вчора.* 2. *безос.* Мати нагоду,

можливість; приходиться. *Траплялося бувати на морі.*

тра́тити, ачу, атиш, *недок.* 1. *що.* (звичайно про гроші) **Видавати**, витрачати на задоволення різних потреб; витрачати без користі; марнувати. *Тратити час.* 2. *кого, що.* Втрачати, позбуватися когось або чого-небудь. *Тратити здоров'я.*

тра́ур, у, ч. 1. Сум, уболвання за померлим або у випадку якогось суспільного лиха; виявлення цього стану в загальноприйнятій формі. 2. Звичайно чорний одяг або чорна стрічка на одязі, прапорах, портретах та ін. як символ суму.

трафарéт, у, ч. 1. Тонка металева картонна або інша платівка з вирізаними буквами чи знаками, призначеними для відтворення, перерисовання. 2. *перен.* Зразок, що його надто часто наслідують.

трембі́та, и, ж. Гуцульський народний духовий музичний інструмент у вигляді довгої дерев'яної труби. **тремті́ти**, мчу, мтіш, *недок.* Трястися від холоду, страху, хвилювання; дрижати; (про вогонь, світло) мигтіти, нерівно горіти; (про голос) нерівно звучати. **Тремтіти** і *перед ким-небудь* — боятися когось. **Тремтіти за когось** — *що* — хвилюватися, переживати за долю когось або чогось.

трепéт, у, ч. 1. Легке, слабке тремтіння, дрижання, безперервне незначне коливання. *Трепет осики.* 2. *перен.* Боязнь, страх.

треті́на, и, ж. Одна з трьох рівних частин чого-небудь.

третя́к, а, ч. 1. Трирічна домашня тварина. 2. Народний танець, фігури якого складаються з дрібних кроків і притупувань.

трибу́н, а, ч. Громадський діяч, що у своїх публіцистичних або ораторських виступах палко відстоює права та інтереси певної соціальної групи.

трибу́на, и, ж. 1. Підвищення, призначене для виступів, промов. 2. *перен.* Засіб, що його використовують для політичної діяльності. 3. На стадіоні, в цирку та ін. — місця для глядачів із східчасто розміщеними лавками.

трибуна́л, у, ч. Надзвичайний спеціальний судовий орган, що займається розглядом воєнних або особливо важких цивільних злочинів; розгляд судових справ таким органом.

трива́ти, аю, а́еш, *недок.*, *лише 3 ос.* Відбуватися, продовжуватися, діятися продовж певного відрізка часу.

тривкй́й, а́, е́. 1. Який нелегко піддається руйнуванню, псуванню, який важко ламається; міцний. 2. *перен.* Який не піддається змінам; сталий, стійкий. 3. Фізично витривалий; сильний.

триво́га, и, ж. 1. Почуття неспокою, збентеження, викликане побоюванням, передчуттям чогось неприємного. 2. Переполох, метушня, викликані хвилюючими вітками. 3. Умовний сигнал, що сповіщає про небезпеку. *Бити тривогу.*

тризна, и, ж. 1. У стародавніх слов'ян — заключна частина похоронного обряду, що супроводжувалася іграми, змаганнями, пиром на честь покійника. 2. Обрядовий обід за упокій померлого після похорону або в день річниці його смерті.

трикота́ж, у, ч. 1. Тканина, в'язана машинним способом. 2. Вироби з такої тканини.

трикра́тний, а, е. 1. Повторений тричі. 2. Який тричі добився чогось-небудь. *Трикратний чемпіон.*

трило́гія, ї, ж. Три літературні або музичні твори одного автора, об'єднані спільною ідеєю і послідовністю сюжету.

трима́ти, аю, а́еш, *недок.* 1. *що.* Ухопивши щось, взявши що-небудь, не випускати з рук, рота, зубів та ін. 2. *кого.* Не пускати, змушувати знаходитися де-небудь; *що.* Залішати в якомусь стані. *Тримати двері відчиненими.* 3. *що.* Служити опорою чому-небудь, підтримувати щось. *Сволок тримає покрівлю.* 4. *кого.* Мати в себе. *Тримати корову.* 5. *що, перен.* Зберігати, не допускати до того, щоб пропало. ♦ **Тримати в руках когось** — не давати волі комусь. **Тримати себе** — так чи інакше поводитися. **Тримати своє слово** — виконувати обіцянку.

трима́тися, аюся, а́ешся, *недок.* 1. *чого, за що.* Утримувати якесь положення, вхопившись за що-небудь. 2. *на чому.* Бути прикріпленим до чогось, зберігати певне положення за допомогою якоїсь опори. 3. *на чому.* Бути в якомусь стані. 4. *на чому.* Існувати завдяки чому-небудь. *Спортивна організація тримається на дисципліні.* 5. Мати такий чи інший стосунок до когось. *Триматися далі від когось.* 6. **Тривати.** *Холод тримається.*

тріо, *не відм.*, с. 1. Музичний твір на три інструменти або на три голоси з самостійними партіями. 2. Ансамбль з трьох співаків або музикантів для виконання таких творів.

тріпоті́ти, очу́, оти́ш і **тріпоті́ти**, очу́, бчеш, *недок.* 1. (про птахів, метеликів) Махаючи крилами, держатися у повітрі; (від вітру) колихатися; (про серце) посилено, напружено битися під впливом сильного враження, переживання.

тріска, и, ж. Тонкий шматок деревини, що відколотий або відколовся від стовбура, колоди тощо.

тріска́, і, ж. Цінна промислова риба з нежирним м'ясом, поширена в північних морях.

тріумф, у, ч. Великий, блискучий успіх, перемога над ким- або над чим-небудь.

тріща́ти, щу́, щі́ш, *недок.* 1. Вивавати сухі, різкі звуки. *Гілля тріщить;* (про птахів і комах) стрекотіти, цвіркати. 2. *перен.* Бути дуже переповненим. *Зал тріщить від глядачів.* ♦ **Тріщати по всіх швах** — знаходитися напередодні розвалу, розпаду; бути під загрозою зриву, невиконання. **Голова тріщить** — болить від великого навантаження, важкої роботи.

тріщина, и, ж. Місце розриву на поверхні чогось, що лопнуло, розколалося; щілина.

троп, а, ч. Слово або вислів, вжиті в переносному, образному значенні.

трос, а, ч. Канат з рослинного або штучного волокна, а також із сталевого дроту.

трості́на, и, ж. 1. Стеблина очерету комишу та ін. 2. *збірн.* Стебла очерету, використовувані як матеріал.

Цукова тростина — водяна або болотяна рослина тропічних і субтропічних країн, з якої одержують цукор. 3. Спеціально оброблена тонка, гнучка паличка, прутик з будь-якого дерева.

тротуа́р, у, ч. Пішохідна доріжка (з кам'яних плит, асфальту та ін.), прокладена з обох боків вулиці, площі, трохи піднесена над проїжджою частиною вулиці.

трофе́й, я, ч. 1. *перев. мн.* Зброя або речі противника, захоплені переможцем під час війни; воєнна здобич.

2. *перен.* Речова пам'ятка, пов'язана з перемогою, подвигом.

трощи́ти, шу́, щип, *недок.*, *що*.

1. Розламувати, розбивати, нищити.

2. З силою ламати, розбивати на частини; руйнувати. 3. Завдавати ударів кому-небудь, бити що-небудь.

трою́рідний, а, е. Споріднений з кимсь у третьому поколінні, по дідові або бабі.

троя́нда, н, ж. 1. Багаторічна кущова рослина родини розових з великими пахучими, широкопелюстковими квітками і стеблом, покритим колючками. 2. Квітка цієї рослини.

труба́, й, ж. 1. Довгий, порожнистий всередині, звичайно круглий в перерізі предмет, що служить для проведення рідини, газу, пари та ін. 2. Порожниста споруда такої форми для відведення диму; димар. 3. Оптичний прилад (або частина його) для спостереження віддалених предметів. 4. Духовий мідний музичний інструмент.

труд, а́, ч. 1. Наполеглива, старанна праця людини. 2. Праця, що вимагає певної затрати фізичної або розумової енергії. 3. Наслідок діяльності, праці; витвір, твір.

труді́тися, джу́ся, ди́шся, *недок.* 1. (про людину) Наполегливо займатися якоюсь працею; працювати. 2. *над чим.* Докладати зусиль для виконання чогось. *Трудитися на благо Батьківщини.*

трудодéнь, дня́, ч. Одиниця обліку праці в колгоспі, що визначає частку кожного члена в прибутках.

тру́їти, ую́, у́їш, *недок.* Знищувати, морити отрутою; отруювати.

трупа́, н, ж. Колектив артистів театру або цирку.

трусі́ти, ушу́, у́сиш, *недок.* 1. *що.* Ривками, поштовхами коливати, розкачувати, трясти. 2. *що.* Трясучи, спорожняти що-небудь. 3. Робити помаху чимось у повітрі. 4. Розсіпати, розсівати; сіяти. 5. Робити обшук, трус.

тру́тень, тня, ч. 1. Самець бджоли. 2. *перен.* Людина, що живе чужою працею; нероба; той, хто живе коштом інших.

трясови́на, й, ж. Багнисте, грузьке місце, поросле травою і мохом.

тубі́льний, а, е. Який стосується даної (перев. віддаленої) місцевості, країни та ін.

ту́гий, а́, є. 1. Сильно натягнений, надутий, виповнений чим-небудь; міцно стягнений. *Туга струна*; *налитий, соковитий, твердий. Туга капуста*; (про пружину, м'язи) пружний. 2. *перен.* Неподатливий, самовільний. *Тугий характер.*

ту́жити, жу́, жиш, *недок.* 1. *за ким — чим і рідко по кому — чому.* Сумувати, нудьгувати з причини втрати кого- або чого-небудь, розлуки з кимсь. 2. Плакати примовляючи; голосити.

ту́луб, а, ч. 1. Тіло людини або тварини (без голови і кінцівок). 2. *перен.* Корпус машини.

тума́н, у, ч. 1. Скупчення найдрібніших водяних крапель або кристалів льоду в нижніх шарах атмосфери, що робить повітря непрозорим. 2. *перен.* Стан неясності, нечіткості думок, яви. *В голові туман.*

тума́нити, ню́, ніш, *тума́нити*, ню́, ниш, *недок.* 1. Застеляти туманом; робити слабо видимим, прикриваючи що-небудь тонким шаром прозорої речовини. 2. *перен.* Позбавляти ясності думки, затемнювати свідомість.

ту́ндра, н, ж. Природна географічна зона південної частини арктичного поясу землі, поросла мохами і лишайниками, характеризується відсутністю лісів, суворим кліматом.

туне́ль, ю, ч. Наскрізний перехід, підземна споруда для залізниці, метро, каналу та ін.

ту́пий, а́, є. 1. Недостатньо вигострений, який погано ріже, коле; протилежне гострий. *Тупий ніж.* 2. Не звужений, заокруглений на

кінці. *Тупі носи туфель.* 3. *перен.* (про людину) Розумово обмежений, нездібний, нетямущий; (про погляд, вираз обличчя) бездумний, безтямний. 4. (про біль) Не гострий у своєму прояві, ниючий.

тупцювати, юю, юєш, *недок.* Переступати з ноги на ногу; рухатися на невеликій площі без визначеного напрямку; ходити дрібненькими кроками. ◆ **Тупцювати на** (о д н о м у) м і с ц і — не рухатися вперед, не розвиватися.

турбота, и, ж. 1. Хвилювання, відсутність душевного спокою; клопоти. 2. Увага до потреб когось або чогось, діяльність, спрямована на досягнення чогось. *Турбота уряду про дітей.*

туризм, у, ч. Мандрівки, подорожі, звичайно з пізнавальною метою, як один з видів активного відпочинку.

турне, *невідм., с.* Подорож по круговому маршруту; поїздка артистів або спортсменів куди-небудь для гастрольних виступів або змагань.

турнір, у, ч. Спортивне змагання, в якому всі учасники мають між собою по одній зустрічі.

туш¹, і, ж. Спеціально виготовлена фарба для креслення, рисування.

туш², а, ч. Невеличка музична п'еса, що виконується як урочисте привітання під час шанувань, виглошень, здравниць.

тушкувати, ую, уєш, *недок., що.* (звичайно м'ясо, овочі) Варити на слабкому вогні у закритому посуді.

тюбетейка, и, ж. Кругла, гостроверха шапочка з вишиваними або тканими візорами, головний убір східних народів.

тяга, и, ж. 1. Тягова рушійна сила, а також джерело такої сили. *Електрична тяга.* 2. Рух повітря у димарі, вентиляційному пристрої та ін. 3. *перен.* Потяг. *Тяга до знань.*

тягар, я, ч. 1. Значна вага; важкий предмет. 2. *перен.* Обтяжливі обов'язки, знегоди, клопоти.

тягати, аю, аєш, *недок.* 1. *що.* Пересувати, переміщати, не відриваючи від землі, підлоги. 2. *що.* Переносити на собі якісь тягарі. 3. (за чуб, волосся, вуха) Болісно смикати, шарпати.

тягті, **тягнути**, гну́, гнеш, *недок.*

1. *кого, що.* Вхопившись за когось або за що-небудь, з трудом волокти до себе; везти, переміщати своєю силою. *Кони тягнуть віз;* витягати звідки-небудь. *Тягти рибу.* 2. *безос., кого.* Манити, приваблювати, викликати в когось-небудь бажання піти кудись, побувати десь. 3. Через силу виконувати якусь роботу, нести якісь тяжкі обов'язки. *Ледве тягне.* 4. (про вітер, запах) Віяти, розходитися. 5. з *чим.* Гаятися, зволікати із здійсненням чого-небудь.

У

убивати¹ (вбивати), аю, аєш, *недок., убити (вбити)* уб'ю, уб'єш, *док. 1. кого.* Позбавляти життя (ударом чого-небудь, вогнепальною або холодною зброєю); *що, перен.* приводити в стан пасивності, бездіяльності, у відчай. 2. *що.* Робити більш щільним, твердим, масивним.

убивати² *див. вбивати.*

убирати¹ (вбирати), аю, аєш, *недок., убрати (вбрати)* уберу́, убереш, *док. 1. кого в що.* Одягати когось-небудь. 2. *кого.* Забезпечувати одягом, допомагати комусь придбати одяг.

3. *що, в що, чим.* Надавати чомусь-небудь гарного, чепурного вигляду. **убирати²**, *див. вбирати¹.*

убір (вбір), убору́, ч. Розкішне небудне вбрання, звичайно пристосоване до певної нагоди; убрання. **Головний убір** — предмет одягу, який надають на голову (капелюх, шапка, кашкет та ін.).

убогий (вбогий), а, е. 1. Який живе в біді, бідний, незаможний; протилежне багатий; який свідчить про убогство. 2. *перен.* Недостатній або незначний у якомусь відношенні. *Убога рослинність.* 3. *перен.* Позбавлений таланту; духовно обмежений, нікчемний.

убрання (вбрання), я, с. 1. Сукупність предметів (з тканини, хутра, шкіри), якими закривають тіло; будь-який одяг, що носять поверх білизни. 2. *перен.* Те, що служить прикрасою предметів, приміщення та ін. *Осіньне вбрання лісу.*

ува́га, и, ж. 1. Зосередження думки, зору, слуху на якомусь предметі, факті. 2. Зацікавлення чим-небудь, бажання викинути в щось. 3. Увічливе ставлення до когось. *Виявити комусь багато уваги*. 4. *Перев. мн.* Спостереження, висловлення на якусь тему; коментарі, зауваження. **уважа́ти (вважа́ти)**, аю, аєш, *недок.* 1. Базуючись на чому-небудь, висловлювати думку, міркування з приводу когось. 2. *кого, що, ким — чим, яким, за кого — що.* Робити висновок про кого- або про що-небудь, виробляти думку з приводу кого- або чого-небудь, розглядати когось або щось. *Вважати когось хитрим*. 3. *на кого, на що.* Виявляти зацікавлення до когось або до чогось, звертати увагу на кого- або на що-небудь. *Ні на кого не уважати.*

увєртю́ра, и, ж. 1. Оркестрова п'єса — вступ до опери, балету, драми, фільму та ін. 2. *перен.* Вступ до чогось, початковий етап чогось. **уві́чення (вві́чення)**, я, с. Збереження чогось в пам'яті потомства. *Увічення імені героя.*

ув'язнення, я, с. Позбавлення волі когось; перебування в тюрмі.

угавати (вгавати), аю, аєш, *недок.* Припиняти робити, виконувати що-небудь; (про звуки) змовкати, стихати; (про дощ, сніг та ін.) переставати йти.

уга́дувати (вга́дувати), ую, уєш, *недок.*, **уга́дати (вга́дати)**, аю, аєш, *док.*, *що.* За якими-небудь ознаками висловлювати правильне припущення про що-небудь, передбачати щось. *Вгадувати погоду.*

угамовувати (вгамовувати), ую, уєш, *недок.*, **угамува́ти (вгамува́ти)**, ую, уєш, *док.* 1. *кого, що.* Примушувати бути спокійним; примушувати припиняти які-небудь погані вчинки. 2. *що.* Зупиняти, стримувати дію, рух чого-небудь. *Вгамувувати кров; перен.* стримувати вияв якогось почуття, внутрішнього стану. *Вгамувувати біль.*

угі́ддя (вгі́ддя), я, с. 1. Ділянка землі, придатної для господарського використання. *Лісові угі́ддя*. 2. *перен.* Широкий вільний простір.

уго́да, и, ж. Договір, що встановлює зв'язок, взаємовідносини між

окремими особами, організаціями, країнами, в якому визначені права і обов'язки договірних сторін.

угодо́вувати (вгодо́вувати), ую, уєш, *недок.*, **угодува́ти (вгодува́ти)**, ую, уєш, *док.*, *кого.* (про свійських тварин, птахів) Посиленим харчуванням доводити до потрібної або значної ваги, жирності; робити гладким, товстим (людину).

удава́тися¹ (вдава́тися), удаю́ся (вдаю́ся), удає́шся (вдає́шся), *недок.*, **уда́тися (вда́тися)**, уда́мся (вда́мся), уда́сіся (вда́сіся), *док.* 1. *лише 3 ос.* Бути, виявлятися можливим зробити щось; здійснюватися успішно, вдало; ставати гарним, вдалим. 2. *лише док., у кого.* (про людину) Уродитися з певними якостями, особливостями вдачі. *Син удався в батька*.

3. *у що.* Впадати в якийсь стан. *Удаватися у тугу*. 4. *у що, розм.* Посилено займатись чимсь, віддаватися чомусь з великим захопленням. 5. *до кого — чого.* Звертатися до кого- або до чого-небудь у якійсь справі. *Удаватися до лікаря. Удаватися до періоджерел.*

уда́р (вда́р), у, ч. 1. Різкий, сильний поштовх. *Удар молотка; перен. мн.* ритмічне коливання серця. 2. Пораження організму під впливом спеки, електричного струму. *Сонячний удар*. 3. Навальний збройний напад. 4. *перен.* Раптове, несподіване горе.

уда́рний¹, а, е. 1. Який стосується удару. *Ударний механізм.* Ударні інструменти — музичні інструменти, з яких добуваються звуки за допомогою ударів. 2. Який наносить вирішальний удар ворогові. *Ударна армія.* **уда́рний²**, а, е. Зв'язаний з масовим рухом ударників, з передовими методами соціалістичного змагання. *Ударні бригади.*

уда́рник¹, а, ч. 1. Частина затвора вогнепальної зброї, що розбиває капсуль патрона при пострілі. 2. Деталь механізму, інструмента, що під час дії вдарає по чомусь, видаючи звуки.

уда́рник², а, ч. Передовий робітник соціалістичного виробництва, активний учасник соціалістичного змагання.

ударя́ти (вдаря́ти), яю, яєш, *недок.*, **уда́рити (вда́рити)**, рю, риш, *док.*
 1. кого, що, по чому, у що. Наносити удари; робити удари по чомусь (по столі, по дереві та ін.). 2. частіше *док.*, *перен.* (про морози, дощ) Раптово або з великою силою настати. 3. (про кулю, снаряд та ін.) Попадати куди-небудь, у яке-небудь місце. 4. (про запах) Сильно діяти на органи чуття. 5. Сильно звучати, голосно роздаватися. *Годинник ударяє на вежі.*

удоскона́лювати (вдоскона́лювати), юю, юєш, *недок.*, **удоскона́лити (вдоскона́лити)**, лю, лиш, *док.*, *що*. Робити досконалішим, кращим у різних відношеннях. *Удосконалювати методи праці.*

удосто́ювати (вдосто́ювати), юю, юєш, *недок.*, **удосто́їти (вдосто́їти)**, бю, біш, *док.*, *кого, чого*. 1. Визнавати достойним, гідним чого-небудь (високої оцінки, нагороди, звання та ін.). 2. Виявляти комусь честь своєю увагою.

удочеря́ти, яю, яєш, *недок.*, **удочеря́ти**, рю, рйш, *док.*, *кого*. Приймати в сім'ю дитину жіночої статі на правах рідної дочки.

узага́льнювати, юю, юєш, *недок.*, **узага́льнити**, ню, ниш, *док.*, *що*. Висловлювати що-небудь у формі загального положення на основі висновків з окремих спостережень, фактів, явищ.

узако́нювати, юю, юєш, *недок.*, **узако́нити**, ню, ниш, *док.*, *що*. 1. Придавати чому-небудь законної сили. 2. *перен.* Вводити що-небудь в загальну практику.

узбере́жжя, я, с. Смуга землі вздовж берега моря, озера.

узбі́ччя, я, с. 1. Бокова частина дороги, шосе та ін. 2. Край дороги. 3. Схил гори, височини, насипу та ін.

узвича́їти, аю, аїш, *док.*, *що*. (про правила, звичаї) Ввести до (широкого) вжитку.

узгі́р'я (взгі́р'я), я, с. 1. Невисока гора, невелика височина. 2. Схил гори, височини та ін.

узи, уз, *мн.*, *книжн.* 1. Кайдани, пута. 2. Тісні зв'язки, відносини,

що об'єднують кого- або що-небудь. *Узи дружби.*

узлісок, ску, ч. Смуга, край лісу. **узмо́р'я**, я, с. Морське побережжя, частина моря поблизу берега.

ука́з, у, ч. Постанова, розпорядження верховного органу влади або голови держави, що має силу закону.

ука́зка, и, ж. Довга паличка, якою щось показують.

укві́тчувати (вкві́тчувати), ую, уєш, *недок.*, **укві́тча́ти (вкві́тча́ти)**, аю, аєш, *док.*, *що, що чим*. Прибирати, прикрашувати квітами; закві́тчувати. **укла́д**, у, ч. Установлений порядок, спосіб життя.

укада́ти, аю, аєш, *недок.*, **укада́ти**, ду́, дєш, *що*. 1. Офіційно у встановленій або прийнятій формі домовлятися з кимсь про якісь зобов'язання. *Укладати договір.* 2. Зібравши відповідний матеріал, творити, писати, складати що-небудь. *Укладати словник.* 3. Творити, обмірковуючи щось. *Укладати плани.*

укада́ти² (вкла́дати), аю, аєш, *недок.*, **укада́ти (вкла́дати)**, аду́, адєш, *док.* 1. *що в що* або *куди*. Класти, складати в певному порядку, упакувувати для зберігання. 2. Будувати, робити щось з окремих частин. *Укладати підлогу.* 3. *що, перен.* Повністю спрямовувати що-небудь на щось, зосереджувати щось на чомусь. *Вкла́дати всю енергію в роботу.*

укомплектóвувати ую, уєш, *недок.*, **укомплектóвати**, ую, уєш, *док.*, *що*. Доповнювати до комплекту, закінчувати складання повного набору якихсь предметів, що в сукупності складають певну цілість; закінчувати поповнення особового складу.

укрі́плювати, юю, юєш і **укрі́пляти**, яю, яєш, *недок.*, **укрі́пити**, плю́, пйш, *док.* 1. *що, що чим*. Робити надійнішим, міцнішим, таким, що менше піддається руйнівній силі. 2. Робити здоровим, сильнішим, витривалішим. 3. Посилювати оборондатність чого-небудь, створювати оборонні споруди та ін.

укрупнювати, юю, юєш, *недок.*, **укрупні́ти**, ню́, ніш, *док.*, *що*. Ро-

бити більшим за розміром, об'ємом, складом. *Укрупнювати колгоспи.*

улаштувати (влаштувати), ую, уеш, *недок.*, **улаштувати (влаштувати)**, ую, уеш, *док.*, *улаштувати (влаштувати)*, ую, уеш, *док.*, *кого, що*. 1. Організувати. *Влаштувати бенкет*. 2. Зараховувати, віддавати на яку-небудь службу, роботу або в навчальний заклад. 3. Надавати приїжджому місце в готелі. 4. Бути прийнятним для когось. *Це його цілком улаштує.*

ульовина (вльовина), и, ж. Велика заглибина в ґрунті з пологими берегами.

ум, а, ч., *поет, фольк.* Здатність людини думати, сприймати і відбивати об'єктивну дійсність в уяві, поняттях, судженнях; розум; розумова діяльність.

умова, и, ж. 1. Необхідна, обов'язкова обставина, передумова, що визначає, зумовлює існування, здійснення чого-небудь. 2. *перев. мн.* Обстановка, в якій щось проходить; обставини, при яких щось здійснюється. *Умови життя*. 3. Домовленість, порозуміння двох або більше осіб про щось. 4. Вимоги, зобов'язання, пропозиції, висунуті в договорі по відношенню до договірних сторін.

умовний, а, е. 1. Раніше домовлений і зрозумілий тільки тим, хто домовлявся. *Умовний знак*. 2. Дійсний тільки при певних обставинах. *Умовна згода*.

універмаг, у, ч. Велике торговельне підприємство, що провадить торговлю різноманітними промисловими товарами (зі скорочення слів: універсальний магазин).

університет, у, ч. 1. Вищий навчально-науковий заклад, який готує спеціалістів з багатьох галузей знань і проводить науково-дослідну роботу. 2. Назва навчального закладу для підвищення загальноосвітніх і науково-політичних знань. *Університет культури*.

універсіада, и, ж. Міжнародні спортивні змагання студентської молоді.

уніфікація, ї, ж. Приведення чогось до одного вигляду, форми, системи; поступове вироблення стандарту.

унормовувати, ую, уеш, *недок.*, **унормувати**, ую, уеш, *док.*, *що*. Встановлювати, запроваджувати певний порядок, лад чого-небудь, урегульовувати, упорядковувати щось. *Унормовувати життя*.

усоблювати, юю, юеш, *недок.*, **усобити**, блю, биш, *док.*, *що*. 1. Виразити явища природи, предмети в образах істот. 2. Надавати чому-небудь конкретного вираження, реального образу, матеріальної форми. 3. Найповніше, найдосконаліше втілювати в собі якісь властивості, якості та ін.

упередженість, ності, ж. Необґрунтоване неприхильне ставлення до когось або до чогось, заздалегідь прийнята негативна думка про когось або про що-небудь.

упертий (впертий), а, е. 1. Який хоче прагне поставити на своєму, часто всупереч здоровому глузду або необхідності; не поступливий. 2. Наполегливий, твердий і непохитний у здійсненні чогось.

уповноваження (вповноваження), я, с. Надання якісь особі прав діяти від імені того, хто це доручає.

упорядковувати (впорядковувати), ую, уеш, *недок.*, **упорядкувати (впорядкувати)**, ую, уеш, *док.*, *що*. Наводити порядок у чому-небудь; (зібрані матеріали) класифікувати за якимсь принципом; забезпечувати, налагоджувати чиєсь життя.

ураган, у, ч. 1. Дуже сильний вітер, що може спричинити великі руйнування — валити будівлі, зривати дахи, з корінням виривати дерева. 2. *перен.*, *чого*. Про велику силу протікання, проходження чого-небудь.

урвище, а, с. Крутий, стрімкий берег річки, крутий край яру, стрімкий скалистий обрив, перев. між горами.

уривок, вка, ч. 1. Відірваний шматок чого-небудь. *Уривок мотузки*. 2. Частина тексту, цитата. *Уривок з твору*; незакінчена частина чогось. *Уривок пісні*.

урізноманітнювати, юю, юеш, *недок.*, **урізноманітнити**, ню, ниш, *док.*, *що*. Робити різноманітним, створювати різноманітність чого-небудь, вносити різноманітність у що-небудь.

урна, и, ж. 1. Металева або глиняна посудина, у якій хоронять прах спаленого покійника. 2. Скринька з вузьким отвором, у яку кидають бюлетень під час таємного голосування. 3. Посудина для сміття.

урок, у, ч. 1. Проміжок часу, відведений для заняття з окремого предмета. 2. Навчальна робота, завдання, які даються учневі для підготовки до наступного заняття. 3. *перен.* Щось повчальне, з чого можна зробити висновок на майбутнє; життєвий досвід. *Уроки життя.*

урочистий (врочистий), а, е. 1. Який відбувається в святковій обстановці з нагоди свята, з нагоди відзначення знаменної події. 2. Надзвичайно важливий, почесний, священний. *Урочисте слово «мир».*

урочище, а, с. Ділянка, що відрізняється своїми властивостями від навколишньої місцевості, наприклад, болото, ліс серед поля.

уряд, у, ч. Найвищий виконавчий і розпорядчий орган державної влади в країні.

усвідомлювати, юю, юєш, *недок.*, **усвідомити**, млю, миш, *док.*, *що.* Сприймати свідомо, осягати розумом; повністю розуміти що-небудь; проникати в суть чого-небудь.

усиновляти (всиновляти), яю, яєш, *недок.*, **усиновити (всиновити)**, влю, виш, *док.*, *кого.* Приймати в сім'ю дитину чоловічої статі на правах рідного сина.

ускладнювати, юю, юєш, *недок.*, **ускладнити**, ню, ніш, *док.*, *що.* Робити складнішим; робити більш напруженим, важким, обтяжливим. *Ускладнювати роботу.*

усміхатися (всміхатися), аюся, аєшся, *недок.*, **усміхнутися (всміхнутися)**, нуся, нєшся, *док.*, *до кого — чого.* Звертатися з усмішкою, виявляючи прихильне ставлення; реагувати на що-небудь усмішкою.

◆ Доля усміхається кому — щастить комусь.

усмішка, и, ж. Міміка обличчя, уст та ін., що виражають вдовolenня, прихильність або презирство, іронію, недовір'я та ін.; безголосий сміх.

усний, а, е. Виголошений у звуковій формі, словами, що вимовляються, а не пишуться.

успадківувати, ую, уєш, *недок.*, **успадкувати**, ую, уєш, *док.*, *що від кого.* 1. Одержувати в спадщину. 2. Мати будову тіла, риси характеру, вдачі, подібні до батьків.

успіх, у, ч. 1. Позитивний наслідок роботи, справи та ін.; досягнення; удача. 2. *лише одн.* Громадське визнання, схвалення чиїх-небудь досягнень.

уста (вуста), уст, *мн.*, *книжн.*, *поет.* Губи, рот. ◆ З уст в уста, від уст до уст (переходить, передається) — один одному. Ні пари з уст не пустити — не промовити ні одного слова, рота не розкрити.

установити, у, ч., *розм.* Зведення правил, положень, що визначають порядок діяльності чого-небудь. *Військовий устав.*

установити, у, ч. Тип почерку давніх рукописів грецької та слов'янської писемності з виразними, великими, майже квадратними літерами, не зв'язаними одна з одною.

установити (встановити), аю, аєш, *недок.*, **установити (встановити)**, аю, аєш, *док.*

1. Ставати на ноги, підійматися з лежачого, сидячого положення. 2. Прокнувшись, підійматися з ліжка. 3. *перен.* Підійматися на захист чогось, готуватися до боротьби за що-небудь. 4. (про явища природи) Появлятися. *Кругом встає туман.* 5. Виникати перед очима, у свідомості, пригадуватися, вимальовуватися в уяві. *В уяві встають події війни.* 6. Залишити своє місце, злизати звідки-небудь. *Вставати з воза.*

установити, юю, юєш, *недок.*, **установити**, лю, лиш, *док.*, *що.* 1. Робити сталим, незмінним. *Установити мир.* 2. Остаточно установлювати. *Установити плани.*

установити (встановити), ую, уєш, *недок.*, **установити (встановити)**, ую, уєш, *док.*, *що чим.* Споряджати всім необхідним (речами, приладдями, інвентарем); (квартиру) обставити меблями, потрібними для домашнього вжитку; меблювати.

устигати (встигати), аю, аєш, *недок.*, **устигнути (встигнути)**, ну, неш, *док.*

1. Знаходзіць вдосталь часу для выканання, здзяйснення чого-небудзь, выконваць штось вчасна, у потрібны час. 2. *лішэ недок.* Вчыцца з відпавідным ступенем ўспішнасці; не відставаті.

ўстрій, роу, ч. Організацыя і метад дзяльнасці дзяржавной владзі, зумовлені палітычнымі ідэямі панівнога класу; сукупнасць выробничых відносін у дзяржаві в пэвны перыод її развітку.

уусупільняваці, юу, юеш, *недок.*, **уусупільняці**, ню, ніш, *док.*, *що*.

1. Зліваті багата раздробленых працэсів выробничтва в адін суспільны працэс выробничтва. 2. Перетварюваті прыватне, індывідуальне гаспадарство (засобі выробничтва, будівлі, худобу та ін.) в суспільна-калектыўнае.

утамобуваці (втамобуваці), уу, уеш, *недок.*, **утамуваці** (втамуваці), ўу, ўеш, *док.*, *що*. 1. Прыпынаті, стрымуваті штось. *Втамовуваці кров*. 2. *перен.* Полегшуваті біль, тугу, пачуття страху, голоду та ін.; задовольняці. *Втамовуваці спразу*.

утвобруваці, юу, юеш, *недок.*, **утвобрыці**, оры, брыш, *док.*, *що*. 1. Ставаті прычыною вынікнення чогось, стварюваті, робці штось. *Дарога утвобруе півкало*. 2. Організавуваті, засновуваті.

ўтыск, у, ч. Насільнае абмежэння в правах, дзяльнасці та ін.; гноблення.

утішаці (втішаці), аю, аеш, *недок.*, **утішыці** (втішыці), шу, шыш, *док.* Прыносці утіху кому-небудзь; робці когось радсіним, задоволенім, стварюваті веселій настрій; потішаты.

утома (втома), и, ж. Занепад сіл після трывалої работы; відчуття запнепаду сіл.

утрымуваці¹ (втрымуваці), уу, уеш, *недок.*, **утрымаці** (втрымаці), аю, аеш, *док.* 1. *кого*. Затрымуваті, зупыняці когось, не даваті комусь відійці; стрымуваті, не дазваляці комусь гаворціці. 2. *що*. Трымаці, не дапускаты, щоб впадо, схылілося.

утрымуваці² (втрымуваці), уу, уеш, *недок.*, *рідко* **утрымаці** (втрымаці), аю, аеш, *док.* 1. *лішэ недок.*, *що*. Підтрымуваті в якомусь стані. *Ут-*

рымываті чыстоту в кімнаті. 2. *перев. недок.*, *кого*. Даваті комусь засобі для жыття.

ухвалюваці, юу, юеш, *недок.*, **ухвалыці**, алю, алыш, *док.*, *що*. Выносці калектыўнае рашэння; выдаваті урядові распоряджэння; (на зборах, бюро) прымаці постанову; затверджуваті штось. *Ухвалюваці рэзалюцыю*.

ухвала, и, ж. Калектыўнае рашэння або взагалі рашэння, прыняте ким-небудзь; постанова.

учадці (вчадіці), іу, іеш, *док.* Отруціцца чадом, дымом (до галовнога болю, запаморочэння, до смерці).

ўчасть, і, ж. Выканання разам з кымсь якаісь работы; спільнае заняття чым-небудзь. *Браты участь у змаганні*.

ўчень, ўчя, ч. 1. Той, хто вчыцца в школі або навчаецца якаісь професіі, ремесла. 2. Паслідовнік якогось вчэння; той, хто вывчав штось під чыімось керівніцтвам.

учылішце, а, с. Назва деякых спеціальных навчальных закладів.

учынок (вчынок), нку, ч. Здійснювана ким-небудзь дзя. *Геройчын вычнок*.

учыці (вчыці), учу, ўчыш, *недок.* 1. *кого*. Перадаваті кому-небудзь знання, навчкці. 2. *кого*. Наставляці, спонукаты до якых-небудзь дій. 3. Выкладаты яку-небудзь думку, паложэння. 4. *що*. Чытаючы, засвоюваті, запам'ятовуваты урок, вірш, роль та ін.

ушанобуваці (вшанобуваці), уу, уеш, *недок.*, **ушануваці** (вшануваці), ўу, ўеш, *док.*, *кого*. Влаштоуваты святкування в честь когось, выявляці честь, пошану комусь; *що*. урочысто відзначаты.

уцільнення, я, с. Максимальнае заповнення, насчэння чым-небудзь. *Уцільнення робочога дня*.

уцухаці (вцухаці), ае, *недок.* 1. (про явца прыроды) Слабшаты в сілі, прыпыняціся, пераставаты зовсім. 2. (про море, річку) Ставаті менш бурхлівым, прыходціці в спокійны стан. 3. (про звуки) Ставаті тыхішым, пераставаты звучаты. 4. *перен.* (про людзей, тварін, птахів) Пераставаты гаворціці, сміяціся, щебетаты, шумціці та ін. 5. (про сму-

ток, душевний біль) Меншати, угамовуватися.

уява, и, ж. 1. Здатність змальовувати собі в думках відповідно до своїх знань і бажань різні життєві ситуації, людей, предмети, явища та ін., не бачені досі. 2. Змальований в думці образ чого-небудь.

уявлення, я, с. Розуміння, знання чогось, що базується на життєвому досвіді.

Ф

фабула, и, ж. Сукупність усіх мотивів літературного твору, фільму, взаємно зв'язаних; основа літературного твору, зміст.

факел, а, ч. Світильник на держаку. 2. *перен.* Те, що містить у собі, несе із собою істину, знання, освіту, свободу тощо.

факт, у, ч. 1. Дійсна подія, явище, випадок. 2. Те, що служить підтвердженням будь-якого положення або висновку.

фактор, а, ч. Рушійна сила, причина будь-якого процесу або явища, яка визначає його характер або одну з його характерних рис; чинник.

фактура, и, ж. 1. Характер обробки, побудова матеріалу. 2. Особливості художньої техніки в творах мистецтва. 3. *торг.* Рахунок з описом товару, що поступає в магазини.

факультет, у, ч. Підрозділ (частина, відділ) вищого навчального закладу, де викладають певні предмети, готують фахівців відповідного профілю. *Біологічний факультет.*

фальсифікація, і, ж. 1. Підробка чогось. 2. Навмисне перекручення тих чи інших явищ, подій, фактів з певною метою.

фальш, і, ж. і у, ч. 1. Нещирість, лицемірство. 2. Неправильне, нечисте відтворення звуків, мелодії при музикальному або вокальному виконанні.

фантазія, ї, ж. 1. Творча уява, здатність до творчих вигадок; результат уяви, мрія. 2. Безпідставний висновок про щось; вигадка. 3. Примха; дивацтво, кимера. 4. Музична

п'еса у вільній формі. *Фантазія на тему народних пісень.*

фантастика, и, ж. 1. Створені уявою думки, образи, поняття, в яких дійсність виступає в перебільшеному чи незвичайному вигляді. 2. Щось надумане, нереальне, нездійсненне. 3. Літературні твори, в яких описуються події або явища нереальні, неіснуючі в дійсності.

фартух, а, ч. 1. Частина одягу, що захищає плаття, костюм від бруду, знищення під час виконання різних робіт. 2. Шкіряна, полотняна та ін. запона в колясці, візку для затишку їздця.

фартфор, у, ч. 1. Мінеральна маса з високоякісних сортів білої глини, каоліну, використовується для виготовлення столового і технічного посуду; порцеляна. 2. Вироби з такої маси.

фасад, у, ч. Зовнішній, передній бік будинку або споруди.

фасон, у, ч. 1. Форма, крій, модель якогось виробу. 2. *перен.* Форма, вид, образ чого-небудь; манера. *Вдягнути окуляри для фасону.*

фауна, и, ж. Сукупність тварин, що склалася історично і населяє певну територію. *Морська фауна.*

фах, у, ч. 1. Вид трудової діяльності, заняття, що вимагає певної підготовки і є основним засобом для існування; професія. 2. Основна кваліфікація; спеціальність.

федерація, ї, ж. 1. Державне об'єднання, що складається з ряду держав або державних утворень. 2. Союз окремих товариств або організацій. *Всесвітня федерація демократичної молоді.*

фейлетон, у, ч. Невеликий літературно-публіцистичний твір у жвавій, дотепній формі на злободенні теми.

фельдшер, а, ч. Особа з середньою медичною освітою; помічник лікаря.

феодал, а, ч. Представник панівного класу в феодальному суспільстві, великий землевласник, що експлуатував працю кріпаків.

ферма, и, ж. 1. Спеціалізоване тваринницьке господарство колгоспу або радгоспу. 2. Приватне капіталістичне сільськогосподарське підприємство.

фестиваль, ю, ч. Урочистий огляд досягнень професійного або самодіяльного музичного, театрального мистецтва, кіномистецтва, часто поєднаний з конкурсом.

ф'єя, ї, ж. 1. У західноєвропейському середньовічному фольклорі — добра або зла фантастична істота в подобі дівчини, здатна творити чудеса; чарівниця. 2. *перен.* Чарівна жінка.

фігура, и, ж. 1. Зовнішній обрис предмета. 2. Частина простору, обмежена замкненою поверхнею. 3. Сукупність рухів, які виконуються в танці, на лижах. 4. У шахах — король, ферзь, слон, кінь і тура на відміну від пішака. 5. Форма, обрис людського тіла; корпус людини.

фіксувати, ую, уєш, *недок. і док., цо.* 1. Закріплювати в свідомості, в пам'яті; записувати, реєструвати за допомогою малюнка, запису, фотографії та ін. 2. (увагу, погляд) Зосереджувати на чому-небудь, спрямовувати на щось. 3. Закріплювати фотографічне зображення спеціальним розчином.

філармонія, ї, ж. Установа, яка організовує концерти і пропагує музичні твори та виконавську майстерність.

філателія, ї, ж. Колекціонування, вивчення поштових марок та інших знаків оплати поштової кореспонденції.

філологія, ї, ж. Наука, що вивчає мову й літературу (усну й писемну) якогось народу або групи народів.

фільтр, а, ч. 1. Прилад для очищення рідин, газів та ін. від непотрібних домішок. 2. Прилад, що пропускає або затримує електричні струми, електромагнітні або звукові хвилі певних частот. *Світловий фільтр.*

фінал, у, ч. 1. Кінець події, справи, явища. 2. Заключна зустріч спортсменів, спортивних команд для остаточного з'ясування першого місця в змаганні. 3. Заключна частина циклічного музичного твору.

фініш, у, ч. 1. Заключна, вирішальна частина спортивних змагань на швидкість та витривалість. 2. Кінцевий пункт дистанції в спортивних змаганнях.

фірма, и, ж. 1. У СРСР — назва деяких великих виробничих об'єд-

нань. 2. У капіталістичних країнах — промислове або торговельне підприємство, його офіційна назва. 3. *перен., розм.* Зовнішній вигляд, прикриття чого-небудь.

флакón, а, ч. Невелика пляшечка, переважно для ліків, духів.

фланг, у, ч. Лівий або правий край шеренги, строю, фронту, бойового чи похідного розміщення військ.

флора, и, ж. Сукупність видів рослин, що склалася історично і наелеє певну територію. *Степова флора.*

фойє, *невідм., с.* Приміщення в театрі, кіно, призначене для відпочинку глядачів під час антракту або перед початком вистави, сеансу.

фокус¹, а, ч. 1. *фіз.* Точка перетину паралельних променів після їх перелому або відбиття. *Фокус лінзи.*

2. Точка, в якій фотографований предмет має найбільшу різкість. 3. Місце, в якому найвиразніше проявляються властивості, ознаки чого-небудь. *Фокус землетрусу.*

фокус², а, ч. 1. Спритний прийом, заснований на обмані зору. 2. *перен.* Явище, подія, що вражають своєю незвичністю, несподіваністю.

фольклór, у, ч. 1. Усна народна творчість (перекази, казки, пісні та ін.). 2. Сукупність звичаїв, обрядів, пісень та ін. проявів духовної культури народу.

фон, у, ч. 1. Основний колір, тон, тло, на якому намальована картина, на якому щось виділяється. 2. Задній план. *Пам'ятник на фоні дерев.* 3. *перен.* Середовище, оточення, в якому має місце певне явище або відбувається якась подія. *На фоні міжнародних подій.*

фонд, у, ч. 1. Грошові засоби, кошти на спеціальні витрати, якими розпоряджається організація, установа, держава. *Фонд заробітної плати.* 2. Ресурси, запаси, нагромадження чого-небудь. *Насінний фонд колгоспів.*

форма, и, ж. 1. Зовнішній вигляд, обрис предмета. *Земля має форму кулі.* 2. Вид, тип, устрій, структура, спосіб організації чогось. *Форма правління.* 3. Зовнішні ознаки, видимість чого-небудь у протиставленні до змісту. *Культура національна формою, соціалістична змістом.* 4.

Встановлений зразок, порядок чого-небудь; діловий папір для заповнення точно встановленого змісту. 5. Пристосування, шаблон, за допомогою якого предметам надають певного вигляду, певних обрисів. 6. Однаковий за кроєм, кольором службовий одяг людей одного відомства. 7. Сукупність засобів зображення у художньому творі.

формува́ти, *юю, уєш, недок.* 1. *що.* Надавати чому-небудь певної форми. *Формувати крону дерева.* 2. (людину, характер) Виховувати, спрямовувати. 3. *що.* Утворювати, організувати. *Формувати уряд.*

фо́рмула, *и, ж.* 1. Коротке, точне визначення будь-якого положення, закону і т. ін. 2. Ряд математичних величин, виражений умовними знаками. 3. Умовне, скорочене позначення хімічних елементів, сполук і процесів за допомогою букв-символів і чисел.

формулюва́ти, *юю, юєш, недок., що.* Коротко і стисло висловлювати свої думки.

форсува́ти, *юю, уєш, недок. і док., що.* 1. Здійснювати перехід через річку або через важко доступний шлях, звичайно з боєм. *Форсувати Дніпро.* 2. *розм.* У приспівеному темпі працювати, добиватися чого-небудь, пришвидшувати щось. *Форсувати роботу.*

фортеця, *і, ж.* 1. Укріплений пункт з міцними, тривалими спорудами, призначений для довготривалої кругової оборони; кріпость. 2. *перен.* Надійний захист, оборона; твердиня. **фрагме́нт**, *а, ч.* 1. Уривок тексту, художнього, музичного твору. 2. Шматок, уламок, частина твору мистецтва.

фре́ска, *и, ж.* 1. Картина, намальована водяними фарбами на свіжій вогкій штукатурці. 2. Спосіб живопису — розмальовування водяними фарбами на свіжій вогкій штукатурці.

фронт, *у, ч.* 1. У шикунні військ — лицьова сторона. 2. У бойовому порядку — сторона військ або окремої військової частини, звернена до ворога. 3. У Збройних Силах СРСР — найвище оперативне об'єднання кількох армій під одним командуванням.

4. Об'єднання яких-небудь суспільних сил для здійснення певної мети. *Фронт миру.*

фунда́мент, *у, ч.* 1. Підземна або підводна частина будинку чи споруди, яка становить його основу, опору для стін. 2. *перен.* База, основа, опора чого-небудь.

фунда́тор, *а, ч.* Той, хто поклав початок чому-небудь, заснував, організував щось.

функціонува́ти, *юю, уєш, недок. і док.* Виконувати свої функції, діяти, працювати. *У місті функціонув п'ять кінотеатрів.*

фу́нкція, *ї, ж.* 1. *фізіол.* Діяльність організму, тканин, клітин та ін. 2. Явище, яке залежить від іншого, основного явища і є формою його вияву, здійснення. 3. Завдання, обов'язки, зв'язані з діяльністю, посадою людини. *Службові функції.* 4. *мат.* Залежність одних перемінних величин від інших.

футбо́л, *у, ч.* Спортивна гра двох команд, під час якої гравці намагаються загнати м'яч у ворота противника.

футля́р, *а, ч.* Коробка, твердий чохол для зберігання різних речей. *Футляр для скрипки.*

Х

хала́т, *а, ч.* 1. Довгий і широкий одяг, який одягають на плаття, костюм. 2. Домашній одяг вільного крою.

хамелео́н, *а, ч.* 1. Невелика тварина з родини ящірок, яка живе на деревах і в кущах і яка здатна міняти забарвлення шкіри при подразненнях, зміні кольору оточення. 2. *перен.* Людина, яка легко і безпринципно міняє свої погляди і думки (з міркувань власної вигоди).

хабс, *у, ч.* Повне безладдя.

хапа́тися, *аюся, аєшся, недок.* 1. *за що.* Брати рукою (руками). 2. *до чого, перен., розм.* З запалом, з ретельністю братися за щось, починати щось. *Хапатися до роботи.* ◆ **Хапати́ся** за соломинку — шукаючи порятунку, виходу із

скрутного становища, вдаватися до сстаннього, крайнього засобу, який звичайно не може допомогти.

характер, у, ч. 1. Сукупність стійких психічних властивостей людини, що формуються в процесі її виховання, навчання, праці, громадської діяльності; вдача. 2. Сила волі, наполегливість у досягненні мети. *Людина з характером*. 3. У літературі та мистецтві — художній образ, що узагальнює в собі типові риси певної групи людей.

характеризувати, ую, уєш, *недок. і док., кого, що*. Описувати, визначити відмінні, своєрідні риси, особливості когось або чого-небудь.

характерний, а, е. Який має чітко виражені своєрідні риси; який відрізняється від інших, типовий для когось або для чого-небудь, властивий кому- або чому-небудь.

хата, и, ж. 1. Невеликий житловий дерев'яний або мурований будинок. 2. *перен.* Сім'я разом з її місцем проживання. *Батьківська хата*.

◆ **Не держатися хати** — не сидіти вдома, мало бувати вдома. **хата**, і, ж., *перев. мн.* **хати́**, ів. 1. Густо зарослий, важко прохідний ліс; чагарник, кущі, зарослі. 2. *перен.* Важкі, складні для розуміння місця у якомусь вченні, науці. **хвалі́**, и, ж. Честь, слава, загальне визнання.

хвалити, лю, лиш, *недок., кого, що*. Добре, з визнанням говорити про когось або про що-небудь.

хва́стати, аю, аєш, *недок.* Підкреслювати свої якості, хороші риси; хвалитися.

хви́ли́на, и, ж. 1. Міра часу, що дорівнює $\frac{1}{60}$ години і складається із 60 секунд. 2. Дуже короткий відрізок часу; момент. *Підожди хвилину*. 3. Якийсь момент часу, життя. *Переживати важкі хвилини*.

хвилюва́ння, я, с. 1. Коливальні рухи поверхні води. 2. *перен.* Душевний неспокій, тривога; стан нервового збудження.

хви́ля, і, ж. 1. Вал води, викликаний коливальним рухом водної поверхні внаслідок дії вітру. 2. *перен.* Посилений певний момент вияв чого-небудь; приплив. *Хвиля невдоволення*. 3. Один з моментів коливального

руху в фізичному середовищі. *Звукова хвиля*.

хві́ст, хвоста́, ч. 1. Задня кінцева частина тіла тварин, що є продовженням хребетного стовпа від крижової кістки; у птахів — довге пір'я на задній частині тіла. 2. Кінцева, задня частина чого-небудь (звичайно спеціально додана, приставлена). 3. *перен.* Ясна смуга, яку залишає за собою в повітрі комета, ракета тощо. 4. *перен., розм.* Кінець ряду людей або предметів, розміщених один за одним; кінець черги. 5. *перен., розм.* Людина, яка невідступно, постійно ходить за ким-небудь, входить у постійне чиєсь оточення. 6. *перен., розм.* Заборгованість у праці, навчанні. ◆ **Підбгати** (піджати, підгорнути) **хві́ст** (хвоста), *перен.* — перелякавшись наслідків своїх дій, вчинків, своєї поведінки, відступитися від чого-небудь.

хво́рбст, у, ч. Те саме, що хмиз.

хи́ба, и, ж. Негативна риса; недолік. **хи́жий**, а, е. 1. (про птахів і тварин) Який поїдає інших; м'ясоїдний. 2. *перен.* Про людину, яка виглядом, деякими рисами (жорстокістю, жадібністю) нагадує хижих тварин.

хилити, лю, лиш, *недок.* 1. *що*. Нагинати, згинати верхню частину чогось. *Вітер хилить жита*; (очі, зір) опускати. 2. *перен., до чого*. Говорячи, роблячи що-небудь, мати щось на меті, вести до чогось. *Хилити розмову до чогось*.

хильце́м, *присл.* Зігнувшись, пригнувшись. *Хильцем підкрадатися до чого-небудь*.

химера́, и, ж. 1. Пуста мрія, гра фантазії, плід уяви. 2. Те саме, що **капрі́з**.

хист, у, ч. Здібності до чого-небудь; обдаровання; талант.

хиткий, а́, е́. 1. Який хитається, нестійкий. *Хитка палуба*. 2. (про ходу, кроки) Нерівний, невпевнений. 3. *перен.* Який легко піддається зовнішнім впливам; ненадійний, мінливий. *Хитка вдача*.

хі́трий, а, е. 1. Який досягає свою мету непрямими шляхами, обманом; підступний, лукавий. *Хитра людина*. 2. Який важко зразу відгадати,

збагнути; складний. *Хитра загадка.* хід, хóду, ч. 1. Манера ходити. *Повільний хід.* 2. Рух, переміщення чогось в якомусь напрямку. 3. Дія механізму. 4. Розвиток якогось процесу. 5. Місце, отвір, через які входять куди-небудь. 6. *муз.* Зміна в мелодії, поворот. ♦ Д а т и х і д кому — просунути кого-небудь по службі на підвищення. Д а т и х і д ч о му — спрямувати що-небудь кудись для виконання, на розгляд. **хліб**, а, ч. 1. Один з видів продуктів, випечених з борошна. 2. Зерно, яке перемелюється на хліб. 3. *перен.* Харчі, прожиток. *Заробляти на хліб.* 4. *перен.* Засоби для існування, заробіток. *Відібрати в кого-небудь хліб.* ♦ Ж и т и н а ч у ж и х х л і б а х — бути на чийось утриманні, жити за чужий рахунок. Х л і б н а с у щ и й, *перен.* — щоденні, звичайні харчі, необхідні для підтримки життя; звичайні, буденні речі, справи. **хлів**, á, ч. Приміщення для домашніх тварин, а також птиці. **хлющ**, á, ч. Сильний дощ; злива. ♦ З м о к н у т и (с т а т и) я к х л ю щ — наскрізь, дуже промокнути. **хмара**, и, ж. 1. Видне з землі на фоні неба скупчення дуже дрібних краплинок води. 2. *перен.* Густа маса, клуби дрібненьких літаючих частинок чого-небудь. *Хмара куряви.* 3. *перен.* небезпека, щось загрозливе; біда; тяжкий, похмурий настрій. 4. *перен.* Велика кількість кого-, чого-небудь в русі; тьма. *Хмара народу.* **хмарочос**, а, ч. Дуже високий багатоповерховий будинок. **хмиз**, у, ч. Сухе гілля, сухі гілки. **хміль**, хмѣлю, ч. 1. Витка рослина, деякі види якої використовуються у пивоварінні. **хмурій**, а, е. 1. Те саме, що *похмурий*. 2. Який своїм виглядом викликає гнітючий, важкий настрій. *Хмурий ліс.* **ховати**, áу, áеш, *недок.*, *що*. 1. Поміщати, класти що-небудь в потайне місце, щоб інші не могли знайти або з метою збереження чи охорони чого-небудь. 2. Таїти щось перед кимсь. 3. (покійника) Закопувати в землю.

ходити, джў, диш, *недок.* 1. (про людей і тварин) Ступаючи, рухатися, переміщатися в різних напрямках; прямувати куди-небудь регулярно або постійно, з певною метою. 2. (про засоби комунікації) Переміщатися; відбувати точно встановлені рейси. 3. (про сонце, місяць, зорі, хмари тощо) Пересуватися. 4. Бути в дії, в русі; функціонувати. 5. *біля кого, біля чого.* Піклуватися про кого- або про що-небудь, доглядати кого- або що-небудь; наглядати за ким- або за чим-небудь. 6. Носити такий чи інший одяг. 7. (про гроші) Бути в обігу, бути в ужитку. ♦ Х о д и т и по р у к а х (про книгу, рукопис) — бути в користуванні то в одного, то в іншого. Г о л о в а х о д и т ь х о д о р о м — відчувати запаморочення від утоми, метушні тощо; втрачати здатність тверезо думати від надміру справ, турбот, хвилювань.

хóлод, у, ч. 1. Низька температура повітря. *Пронизливий холод;* погода з низькою температурою повітря. 2. *перен.* Стриманість у відносинах з ким-небудь; байдужість.

холоднокрóвний, а, е. Здатний володіти собою; спокійний, стриманий.

хóлбнути, ну, неш, *недок.* 1. Втрачаючи тепло, ставати холоднішим, холодним. 2. *перен.* Замирати, ставати нерухомим від сильного хвилювання, переляку. 3. *до кого — чого, перен.* (про почуття) Втрачати силу вияву.

хор, у, ч. 1. Група співаків, що спільно виконують пісні, вокальні п'єси; співацький колектив; груповий спів; *перен.* спів птахів. 2. *лише мн., архіт.* Відкрита галерея, балкон у верхній частині парадної зали для розміщення музикантів або співаків.

хорóбрый, а, е. Сміливий, мужній, безстрашний, відважний.

хорóвóд, у, ч. Народний танок у різних народів, учасники якого ходять колом, співаючи і танцюючи; учасники такої гри.

хорт, хірт, хортá, ч. Порода мисливських собак; собака такої породи.

хрѣбѣт, бтá, ч. 1. Вісь, основа скелета людей і тварин, що складається з ряду кісток (хребців) і проходить

вдовж спини і має в собі спинний мозок. 2. *розм.* Частина тулуба від шиї до крижів.

хрип, у, ч. 1. Сиплі звуки, які видає людина при утрудненому диханні, здавленому голосі; сиплі, подібні до людського хрипу звуки. 2. *лише мн.* Шуми в легенях при деяких захворюваннях.

хроніка, и, ж. 1. Запис історичних подій в їх часовій послідовності, введений сучасником; літопис. 2. Літературний твір, в якому відбита історія суспільних, політичних, сімейних і ін. подій; історія якогось роду, сім'ї в усному переказі. 3. Коротка інформація про поточні події (в газеті, в кіно, журналі). 4. Документальний фільм про поточні події сучасного життя.

хронічний, а, е. 1. Затяжний або який періодично відновлюється. *Хронічна хвороба*. 2. *перен.* Який не припиняється; постійний. *Хронічна нестача*.

хрумкіт, á, é. Який при ламанні, згинанні, розкришуванні та ін. має характерний тріскучий звук; крихкий.

хрусткий, á, é. Ломкий, крихкий, який легко кришиться, розпадається на частини з сухим тріскотом.

худий, á, é. Який має тонке, сухорляве тіло; протилежне повний.

художник, а, ч. 1. Творчий працівник різних галузей мистецтва. 2. Людина, що творить у галузі образотворчого мистецтва.

хура, и, ж. Віз для перевозки вантажу.

хуртовіна, и, ж. 1. Сильний вітер; буря. 2. Буря зі снігом; заметіль.

хутір, тора, ч. 1. *заст.* Відокремлене селянське господарство разом з садибою власника. 2. Невелике селище. **хутро**, а, с. 1. Волосяний, шерстяний покрив тварин. 2. Вичинена шкурка тварин як предмет промислу і торгівлі. 3. Те саме, що **шуба**

цáрина, и, ж. 1. Огорожа навколо села з воротами біля виїзду з нього. 2. Пасовище біля села; вигін. 3. *перен.* Сфера діяльності.

цвіль, і, ж. Те саме, що **пліснява**. **цвісті**, ітú, ітеш, *недок.* 1. Розкривати, розпускати пуп'янки; бути в порі цвітіння. 2. *перен.* Бути у розквіті сил, молодості, краси. 3. *перен.* Те саме, що **процвітáти**. 2. 4. (про поверхню водоймищ) Вкриватися зеленню.

цвіт, у, ч. 1. *збірн.* Квіти на рослинах, деревах у період цвітіння. 2. Те саме, що **квітка**.

цензура, и, ж. 1. Перегляд друкованих видань, театральних вистав, кінофільмів, радіо- і телевізійних передач з метою нагляду; перевірка. 2. Державний орган, що здійснює такий нагляд.

цєнтнер, а, ч. Одиниця виміру ваги, що дорівнює 100 кг.

центр, ч. 1. *род. а, мат., фіз.* Точка перетину будь-яких ліній у геометричній фігурі. *Центр трикутника*; точка зосередження будь-яких відношень у тілі. *Центр ваги*. 2. *род. у.* Середина чого-небудь; столиця країни; частина країни, найбільше розвинена в промисловому і культурному відношенні; частина міста, села, де знаходяться основні установи. 3. *род. у.* Місто або інший населений пункт, що в адміністративному відношенні об'єднує населені пункти певної місцевості. 4. *род. у.* Місце певної діяльності або зосередження сил в якійсь галузі. *Науковий центр*. 5. *род. у.* Вищий орган керівництва якоюсь діяльністю. *Вказівки з центру*.

централізація, ї, ж. 1. Зосередження керівництва в одному центрі, в одному місці, в одних руках. 2. Зосередження більшої частини державних функцій у віданні центральних установ.

церемонія, ї, ж. 1. Урочистий офіційний акт за встановленим порядком. 2. Умовності в поведінці; поведінка людини, яка надто суворо дотримується прийнятого порядку.

цех, у, ч. 1. Основна виробнича одиниця, відділ промислового підприємства; місце розташування, робоче приміщення такої виробничої одиниці.

Ц

цар, я, ч. У колишніх Росії, Сербії та Болгарії — офіційне найменування монарха.

ниці. 2. *іст.* Міська організація ремісників одної професії.

цивілізація, і, *ж.* 1. Рівень суспільного розвитку і матеріальної культури, якого досягла та чи інша суспільно-економічна формація, а також ступінь і характер розвитку культури певних епох і народів. 2. Достатньо високий ступінь розвитку культури, науки, освіти; прогрес.

цивільний, а, е. 1. Який стосується правових стосунків громадян між собою, а також їх стосунків з державними органами і організаціями. *Цивільне законодавство.* 2. Невійськовий, штатський.

цикл, у, ч. 1. Сукупність взаємопов'язаних явищ, процесів, що творять закінчене коло розвитку протягом якогось проміжку часу. *Виробничий цикл.* 2. Певна група дисциплін, наук, лекцій, концертів, об'єднаних загальною темою. *Цикл лекцій з мистецтвознавства.* 3. Ряд художніх творів, об'єднаних спільністю тематики, персонажів та ін.] *Цикл віршів.*

циклон, у, ч. Атмосферне вихрове явище, що характеризується великою хмарністю і опадами.

циркуляр, а, ч. Письмове розпорядження директивного характеру, що його надсилають підвідомчим установам.

ціркуль, я, ч. Інструмент для креслення кіл або вимірювання розмірів, поділу відтінків.

цитадель, і, *ж.* 1. Найсильніше укріплена центральна частина фортеці. 2. Споруда фортечного типу в середині давніх міст. 3. *перен.* Головний опорний пункт будь-якої організації; твердиня, оплот.

цитата, а, *ж.* Дослівний уривок будь-якого тексту або чийсь слова, що наводяться усно чи писемно.

ціфра, и, *ж.* 1. Знак числа. 2. Показник, розрахунок будь-чого, виражений числами. *Контрольні цифри.*

цівка, и, *ж.* 1. Струмунь рідини, повітря, сипких речовин. 2. Кругла або трубчаста гладенька деревина.

цікавий, а, е. 1. Гідний уваги. *Цікава книжка.* 2. Жадібний до знан-

ня; допитливий. *Цікавий до техніки.*

цілий, а, е. 1. Непошкоджений, без дефектів; незнищений. 2. (про людину) Який щасливий, непошкодженим вишов із небезпечної ситуації. 3. Увесь, повний, без винятків. 4. Великий, значний.

цілний, і, *ж.* Ніколи не орані, не оброблювані, але придатні для сільськогосподарського використання земельні угіддя.

цілковитий, а, е. Повний, без винятків; без застережень. *Цілковита правда*: який своїми властивостями довершений, досконалий. *Цілковитий порядок.*

цілющий, а, е. Який сприяє зміцненню і збереженню здоров'я; корисний. *Цілюще повітря.*

ціль, і, *ж.* Місце, пункт, в який треба влучити, стріляючи з чогонебудь або кидаючи чим-небудь. *Снаряди падали в ціль.*

ціна, і, *ж.* 1. Грошовий вираз вартості товару. 2. *перен.* Затрати, жертви, потрібні для здобуття, досягнення чогось. *Ціною життя.*

цоболь, ч. 1. *род. ю.* Нижня частина зовнішньої стіни будинку, що височить над фундаментом; нижня частина колони, постаменту, скульптури. 2. *род. я.* Металева частина електронної або освітлювальної лампи, через яку здійснюється роз'ємний контакт електродів лампи з електричним колом.

цупкий, а, е. 1. Міцної будови; кременний. *Цупкий хлопець.* 2. (про волосья, тканину, папір) Грубий, твердий; (про мороз) сильний.

цуратися, аюся, аєшся, *недок., кого, чого.* Не бажати зустрітися, стикатися з ким- або з чим-небудь, уникати кого- або чого-небудь, триматися осторонь; сторонитися. *Цуратися давніх товаришів*; відрікатися від кого-небудь; гребувати чим-небудь.

цямрина, и, *ж.* Бетонний круг або чотирикутна споруда з дерев'яних колод, що служить для обкладення стінок криниці.

цятка, и, *ж.* 1. Точка, крапка, крапинка, плямка. *Кольорові цятки.* 2. *перен.* Невелика кількість; краплина.

Ч

чаба́н, *а, ч.* Пастух, найчастіше вівчар.

чага́р, *я, ч., перев. мн.* чагарі, ів. Кушові зарослі багаторічних дерев'янистих рослин.

чад, *у, ч. 1.* Задушливий, отруйний газ від недогорілого вугілля; отруйний окис вуглецю. **2.** Сильний, дурманний запах квітів. **3.** *перен.* Стан забуття; те, що дурманить свідомість.

чадрá, *й, ж.* У деяких народів Азії та Африки — покривало, в яке жінки, виходячи з дому, закутувалися з голови до ніг, залишаючи тільки щілину для очей (у радянських народів Сходу вишла з ужитку).

ча́йка, *и, ж.* Водоплавний птах, що оселяється на луках, біля річок, боліт і морських узбереж.

ча́лий, *а, е.* (про масть коней) Звкрапленням білих волосків у шерсть основного кольору, також світлий кінь з чорною гривою та хвостом і, навпаки, темний з світлою гривою і хвостом.

чалма́, *й, ж.* У деяких народів Азії та Африки — головний чоловічий убір у вигляді довгого куска тканини, яким обгортають голову; тюрбан.

чарі́вний, *а, е. 1.* У казках — зв'язаний з чарівництвом, чаклунством. *Чарівна паличка. 2.* Привабливий, принадний, захоплюючий. *Чарівна дівчина.*

час, *у, ч. 1. філос.* Одна з основних форм існування матерії. *Простір і час. 2.* Безперервний плин, біг хвилин, тривання. *Час минав. 3.* Окремий період, протягом якого щось діється, щось робиться; історична епоха. **4.** Певний момент. *З того часу минув рік. 5.* Відповідна пора. *Час додому.*

ча́стий, *а, е.* Який повторюється через короткі проміжки часу. *Часті дощі. Части пульс.*

частя́на, *и, ж. 1.* Відрізок, уламок, складовий елемент якоїсь цілості. *Частина міста. 2.* Відділ установи; окрема галузь управління. *Піхотна частина.*

частува́ти, *юю, у́еш, недок., кого. 1.* Пригощати чим-небудь. **2.** *перен., розм.* Бити.

ча́ти, *чат, мн. 1.* Озброєна охорона; розвідувальний загін, дозор. **2.** (дія) Засідка, підстерігання кого- або чого-небудь.

ча́ша, *і, ж.* Старовинна посудина круглої форми з широким верхом і вузьким низом. ♦ **Переповнити чашу терпіння** — про неспроможність далі терпіти.

чвал, *у, ч.* Швидкий біг коня або іншої тварини; галоп.

чванли́вий, *а, е.* Який має надто високу думку про себе; зарозумілий, пихатий.

че́врт, *і, ж. 1.* Четверта частина цілого. **2.** Четверта частина навчального року. **3.** Міра музичного часу, четверта частина цілої ноти.

чек, *а, ч. 1.* Складений за встановленою формою документ, який містить письмове розпорядження власника рахунку кредитній установі сплатити певну суму грошей чекодержателеві. **2.** Талон каси, що стверджує сплату певної суми за товар, а також талон, виданий продавцем для оплати вартості товару через касу.

чекáнити, *ню, ниш, недок., що.* Робити, вибивати рельєфні зображення; карбувати. *Чеканити монети.*

чекáти, *аю, а́еш, недок. кого, що і на кого, на що.* Бути будь-де, перебувати в будь-якому стані з розрахунком на появу, прибуття будь-кого або будь-чого. *Чекати на лист. Чекати друга.*

че́мний, *а, е.* Те саме, що ввічливий. **чемодáн**, *а, ч.* Розкидна коробка зі шкіри, фанери та ін. для перевезення речей, багажу; валіза.

чемпіо́н, *а, ч.* Переможець у будь-якому спортивному змаганні на першість.

чепу́рний, *а, е.* Який любить чистоту; старанно, акуратно вдягнений; пишно вдягнений; ошатний; (про приміщення) утриманий в чистоті.

черво́ний, *а, е. 1.* Кольору крові. **2.** *перен.* Революційний, з прогресивними поглядами. **3.** *перен.* Радянський. *Червоні партизани.*

червоноармієць, їця, ч. Військове звання рядового складу в сухопутних військах і військово-повітряних силах Робітничо-Селянської Червоної Армії (1918—1946 рр.).

червонопрапорний, а, е. Нагороджений орденом Червоного Прапора. **черв'як**, а́, ч. 1. Довгаста м'якотіла тварина без кісток. 2. Гвинтоподібна деталь, що служить для передачі зусиль на зубчасте колесо. ◆ Ч е р в'я к т о ч и т ь к о г о — хтось відчуває постійний душевний неспокій, щось мучить, муляє когонебудь.

чергá, и, чергá, и́, ж. 1. Порядок проходження будь-чого. 2. Місце у такому порядку. 3. Люди, розмішені один за одним для отримання або виконання будь-чого у такому порядку. 4. Частина виконуваної роботи. 5. Ряд пострілів з автоматичної вогнепальної зброї.

черевік, а, ч. *перев. мн.* черевіки, ів. Взуття, що закриває ногу по кісточку включно.

чередá, и́, ж. Група сільськогосподарських тварин одного виду, найчастіше худоба, що разом пасеться. *Колосна череда.*

чeрeп, а, ч. Кістяний скелет голови людини і хребетних тварин.

черепиця, і, ж. Покрівельний матеріал з глини або з цементно-піщаного розчину у вигляді жолобчастих випалених пластинок. *Хата під черепицею.*

черпáк, а́, ч. Посудина, ківш, пристрій для набирання чого-небудь.

черствій, а́, е́. 1. Який висох, затвердів. *Черствий хліб.* 2. *перен.* Бездушний, не співчутливий. *Черства людина.*

чесáти, чешу́, чéшеш, *недок.* 1. *кого, що.* Приводити в порядок волосся, пригладжувати щіткою або гребінцем; робити зачіску. 2. (льон, коноплі) Очищати, роз'єднувати на окремі волокна, розпрямлювати їх за допомогою спеціальних машин або знарядь. 3. *перен., розм.* Дуже швидко говорити; говорити прямо, не соромлячись, не зв'язуючись нічим; сипати.

чeсний, а, е. 1. Добросовісний, сумлінний. *Чесна праця.* 2. (про людину) Який відзначається громадською і особистою гідністю, добросовісно ста-

виться до своїх обов'язків; щирий і прямолінійний у поведінці з людьми, морально стійкий.

честь, і, ж. 1. Суспільно-моральна гідність людини, що викликає і підтримує загальну повагу, почуття гордості. *Справа честі.* 2. *Пошана.*

◆ Віддавати честь — а) виявляти належну кому- або чому-небудь пошану; б) *військ.* вітатися, прикладаючи руку до козирка.

чималій, а́, е́, чимáлий, а, е. Досить великий, значний; місткий; об'ємистий; численний та ін. *Чималі кошти. Чималий гурт людей.*

чин, ч. 1. *род. у.* Службовий розряд військових і цивільних службовців.

2. *род. а.* Службовець, представник якоїсь установи. ◆ Г о л о в н и м ч и н о м — переважно; здебільшого.

Т а к и м ч и н о м — так, і так. Я к и м ч и н о м — якимспособом; **як чинбáр**, я́, ч., *заст.* Кустарний ремісник, що займався вичинкою шкір тварин.

чинити¹, ню́, ниш, *недок.*, *що.* Робити що-небудь, проявляти якусь діяльність, займатися чим-небудь; (пустоти, злісні дії) витворяти; спричиняти щось неприємне; поводитися в якийсь спосіб. *Чинити опір.*

чинити², ню́, ниш, *недок.*, *що.* Обробляти шкіру, вимочуючи її у спеціальних розчинах; дубити.

чїнник, а, ч. Те саме, що **фáктор**.

чинóвник, а, ч. 1. У капіталістичних країнах — державний службовець, що має певне звання. 2. *перен., розм.* Людина, яка працює з холдом, з обов'язку.

числó, а́, с. 1. Поняття кількості, величина, з допомогою якої ведуть рахунок. *Дробове число.* 2. День місяця. *Двадцяті числа червня.* ◆ З а д н і м ч и с л о м див. **зáдній**.

чїстий, а, е. 1. Вільний від бруду, незабруднений. *Чистий одяг.* 2. Ні з чим не змішаний. *Чисте повітря.* 3. Праведний у моральному відношенні; благородний. *Чистий характер.* 4. Не затьмарений, прозорий. *Чисте небо.* ◆ Ч и с т а п р а в д а — цілковита правда.

чїстити, чїщу́, чїстиш, *недок.*, *що.* 1. Усувати бруд з чого-небудь. *Чистити взуття.* 2. Знімати шкіру, луску з чогось. *Чистити рибу.*

читати, áю, áеш, *недок.*, *що і без додатка*. 1. Знайомитися з писаним змістом; сприймати писаний зміст. 2. Виголошувати що-небудь перед аудиторією. *Читати доповідь*.

чіткий, á, é. Який легко сприймається, виразний. *Чітка мова*; легкий для використання; ясний; прозорий; точний. *Чіткий план*; (про почерк) зручний для читання, виразний; який легко розрізнити. *Чіткі обриси гір*.

член, а, ч. 1. Особа, що входить у склад якоїсь організації, союзу, об'єднання. 2. Одна із складових частин чого-небудь. *Член речення*. **членувати**, úю, úеш, *недок.*, *що*. Розділяти на складові елементи, частини.

чівен, чівна́, ч. 1. Судно невеликих розмірів, іноді видовбане з одного куска дерева. 2. Складова частина назв деяких військових кораблів. **чоловік**, а, ч. 1. Дорослий мужчина. 2. Мужчина по відношенню до жінки, з якою одружений; дружина.

чорний, а, е. 1. Кольору сажі, вугілля. 2. Не освітлений, темний. 3. *перен.* Сумний, тяжкий. *Чорні думки*. 4. *перен.* Злий, злочинний, негідний, низький. *Чорна зрада*. 5. Чорноволосий, чорнявий; смуглолиций. 6. Брудний. *Чорна сорочка*.

◆ Чорним по білому (написано) — ясно, недвозначно.

чорнбз, у, ч. Родючий перегнійний ґрунт темного кольору.

чорнослів, у, ч. Сушені плоди слив.

чохол, хла́, ч. Накриття з тканини, шкіри та ін. для різних предметів.

чуб, а, ч. 1. Жмут волосся, яке спадає на чоло або стирчить над чолом; (у птахів), пучок пер на голові. 2. *іст.* Довге пасмо волосся на голій голові; оселедець.

чудернацький, а, е. Який викликає здивування; дивний, незвичний. 2. (про людину) Який має різні дивацтва, веде себе як чудак; дивовижний.

чудо, а, с. 1. За релігійними уявленнями — надприродне явище, нібито викликане божественними силами; щось надприродне. 2. *перен.* Щось

видатне, гідне подиву (явище, предмет, подія). *Чудо архітектурного мистецтва*.

чудовий, а, е. Винятково красивий, дуже гарний; який справляє велике враження своїми якостями; прекрасний. *Чудова людина*. *Чудовий спів*.

чудуватися, дúюся, дúешся, *недок.*, *кому — чому, з кого — чого*. Дивуватися.

чужий, á, é. 1. Який є власністю когось іншого; протилежне **свій**. *Чужі речі*. 2. Який не належить до даного колективу, сім'ї, сторонній; протилежне рідний. *Чужі люди*. 3. Далекий, інший за характером, поглядами. *Чужі елементи*.

чуйний, а, е. 1. Який легко і швидко сприймає будь-що слухом. *Чуйне вухо*; (про сон) неглибокий, сторожкий. 2. *перен.* Який співчутливо, уважно ставиться до інших. *Чуйний до людей*.

чума́, í, ж. Гостра заразна хвороба людей і гризунів.

чу́ти, чу́ю, чу́еш, *недок.*, *що і без додатка*. 1. Сприяти за допомогою слуху. 2. Сприймати іншими органами чуттів, відчувати. *Чути запах*.

◆ Серцем чути — здогадуватися, передчувати. Землі не чути під собою — бути в піднесеному настрої, бути в захопленні від чого-небудь. Рук (піг) не чути — бути дуже втомленим.

чу́тний, а, е. Який можна сприймати органами слуху. *Далеко чу́тний*. *Ледве чу́тний*.

чу́ття, я́, с. 1. Здатність живої істоти відчувати, сприймати зовнішні враження. *Органи чу́ттів*. 2. Усвідомлення, виразне відчуття чого-небудь. *Чу́ття єдиної родини*.

Ш

шаблон, ч. 1. *род.* а. 1. Взірець, за яким виготовляють однорідні в вироби або перевіряють форму готових виробів. 2. *род.* у, *перен.* Взірець, штамп, що його наслідують сліпо, некритично.

ша́бля, і, ж. Холодна зброя з довгим сталевим зігнутим клинком.

ша́йба, и, ж. 1. *техн.* Кругла металева підкладка під гайку. 2. Спортивний прилад у вигляді короткого циліндра для гри в хокей.

шалъ, і, ж. Велика в'язана або ткани хустина продовгастої прямокутної форми, якою затуляють шию, покривають голову, плечі.

ша́на, и, ж. Ставлення до когось з повагою, що ґрунтується на визнанні чийось позитивних якостей; увага, виявлена комусь з боку суспільства або окремих людей. ♦ **В і д а в а т и о с т а н н ю ш а н у к о м у** — прощатися з померлим, бути присутнім на похоронах.

шано́блівий, а, е. Який виражає пошану, повагу до кого-небудь.

шанс, у, ч. Імовірність, яка може забезпечити успіх, удачу.

шанта́ж, у, ч. Погроза розголошення компрометуючих або начебто компрометуючих відомостей з метою одержання якихось вигод.

шанува́ти, ую, уеш, *недок.* 1. *кого, що.* Ставитися з повагою до когось або чого-небудь; відчувати і виявляти глибоку повагу до когось або до чого-небудь. 2. *що.* Не допускати, щоб щось нищилося; не тратити марно, не марнувати. *Шанувати час.*

ша́пка, и, ж. 1. Головний убір, звичайно м'який, теплий. 2. Верхня частина гриба. 3. *спец.* Заголовок, набраний великим шрифтом, спільний для кількох статей у газеті.

ша́р, у, ч. 1. Верства якоїсь речовини, породи, що лежить між іншими речовинами або на поверхні інших речовин, порід. *Верхній шар ґрунту.* 2. Група одиниць, об'єднаних спільними властивостями. *Стилістичні шари лексик.*

ша́рж, у, ч. 1. Надмірне перебільшення при описі або відображенні когось або чого-небудь. 2. Твір літератури або образотворчого мистецтва (здебільшого графіки), що свідомо загострено передає домінуючу рису характеру, зовнішності людини або певну подію. *Дружній ша́рж.*

ша́рла́тан, а, ч. Той, що видає себе за знавця чого-небудь; дурисвіт, ошуканець.

шарува́ти, ую, уеш, *недок.*, *що, що*

чим. Терти щіткою, піском та ін., щоб вимити, вичистити.

шаруді́ти, джу, дйш, *недок.* Видавати або спричиняти тихий шум при легкому доторканні до чого-небудь. *Листя шарудить. Шарудіти папером.*

шатён, а, ч. Людина з темно-русявим, каштановим волоссям.

ша́ти, шат, *мн.* 1. Багатий одяг. 2. *перен.*, *поет.* Убрання.

ша́хи, ів, *мн.* 1. Гра, що відбувається між двома суперниками на квадратній дошці, поділеній на 64 клітини двох кольорів. Кожний із противників має 16 фігур і веде гру згідно з встановленими правилами. 2. Комплекс фігур для такої гри.

ша́хта, и, ж. 1. Система підземних споруд, пристосованих для добування корисних копалин; самостійне гірниче підприємство, зв'язане з добуванням корисних копалин. 2. Довга вертикальна порожнина в деяких конструкціях. *Шахта ліфта.*

ша́шка¹, и, ж. 1. Кружечок, призначений для гри на спеціальній дошці. 2. Кубик, плитка пресованої вибухової речовини.

ша́шка², и, ж. Рід ручної холодної зброї з ледь зігнутим клинком.

швейца́р, а, ч. Сторож біля зовнішніх дверей, у під'їздах деяких установ, готелів, житлових будинків.

швидкі́й, а́, е́. Який проходить, відбувається в короткому часі; який дуже часто повторюється; який скоро, з невеликою затратою часу виконує що-небудь, працює, рухається; прудкий.

шеде́вр, а, ч. Твір літератури або мистецтва, який винятково цінний своїми художніми вартостями.

ше́лест, у, ч. Тихий, глухий звук, що винторюється під час руху чогось дрібного, при зіткненні чогось з чимсь.

шепеля́вий, а, е. Який вимовляє свистячі звуки [с, з] подібно до шиплячих [ш, ж].

ше́рсть, і, ж. Волосяний покрив тварин. ♦ **Проти шерсті, перен.** — недовподоб.

шерша́вий, а, е. Не гладкий, з дрібними нерівностями на поверхні.

шесті́рня, і, ж., *техн.* Зубчасте колесо, що передає рух.

шеф, а, ч. 1. Установа чи організація, що прийняла шефство над ким-або чим-небудь, тобто взяла на себе зобов'язання допомагати в якомусь відношенні. 2. У капіталістичних країнах — загальна назва начальника установи, підприємства, відділу тощо.

шибениця, і, ж. Споруда для виконання смертної кари через повішення. **шибка**, и, ж. Тонкий лист скла, вставлений у раму вікна, дверей, вітрини та ін.

шина, и, ж. 1. Гумовий або залізний обруч на ободі колеса. 2. мед. Пристосування, яким забезпечують нерухомість ушкодженої або хворої частини тіла.

шинель, шинеля, і, ж. Пальто військової форми.

шінка, и, ж. Сире або відповідно приготовлене м'ясо стегна тварини (найчастіше свиняче або яловиче).

шірма, и, ж. 1. Кімнатна складна, переносна перегородка з рам-столу, обтягнутих тканиною або папером. 2. перен. Те, що служить прикриттям справжніх намірів, справжньої діяльності, мети та ін.

широчий, а, е. 1. Який має велику протяжність у поперечнику; протилежне в у з ь к и й. 2. (про одяг) Вільного крою, не до фігури. 3. Який займає великий простір. 4. перен. Великий за кількістю, за своїм розмахом. *Широке будівництво*; значний за багатогранністю. *Широка програма*. 5. Який охоплює багатьох; масовий. *Широкі маси населення*.

◆ **Широканатура** — про людину з великим розмахом у діяльності, широкою уявою, не зв'язану у вияві почуттів.

шир'яти, яю, яеш, *недок.* 1. Плавно літати; держатися в повітрі на нерухомих розкритих крилах. *Орел шир'яє*. 2. перен. Поширюватися, розвиватися. *Фантазія шир'яє*.

шифр, у, ч. 1. Сукупність умовних знаків, що їх застосовують для таємного листування; при механізованій обробці даних; код. 2. Умовне позначення місцезнаходження книги на бібліотечній полиці.

шія, ї, ж. Частина тіла, що поєднує голову з тулубом. ◆ **Зламати шию**, *розм.* — зазнати не-

вдачі в якійсь справі. На шиї сидіти *чийсь*; на шию сісти *кому* — бути на чийомусь повному утриманні, обтяжувати кого-небудь.

шкала, і, ж. 1. Відрізок прямої лінії або дуги кола, поділений на частини, що відповідають певним значенням вимірюваної величини. *Шкала термометра*. 2. Ряд величин, цифр у висхідному або нисхідному порядку. *Шкала заробітної плати*.

шкаралупа, и, ж. Тверда оболонка яйця, горіха та ін.

шквал, у, ч. Різке короткочасне збільшення швидкості вітру, що звичайно супроводиться зміною його напрямку.

шкідливий, а, е. 1. Який заподіює шкоду, шкодить комусь у чомусь. 2. Який дає погані наслідки; небезпечний.

шкіра, и, ж. Зовнішній покрив тіла людини і тварин, що захищає організм від діяння різних чинників навколишнього середовища. ◆ **Із шкіри лізти (пнути ся)** — з усіх сил старатися зробити що-небудь, добитися чогось. На власній (своїй) шкірі пізнати, *розм.* — зазнати чогось поганого, пересвідчитися в чомусь на власному досвіді.

шкіба, и, ж. Матеріальна, часом моральна втрата, якої зазнав хтось унаслідок знищення, пограбування чого-небудь, внаслідок стихійного лиха, нападу ворогів, злісного порушення порядку та ін.

шкібла, и, ж. 1. Навчально-виховний загальноосвітній заклад, покликаний здійснювати розумове, моральне, фізичне, трудове і естетичне виховання молодого покоління; приміщення, де він розташований. 2. Система освіти, сукупність закладів для навчання. 3. Напрямок у галузі науки, мистецтва, що відзначається своїми характерними властивостями; група учнів, однодумців, члених послідовників. 4. перен. Набуття досвіду і самонабуття досвіду вивучка.

шкура, и, ж. Зовнішній покрив тіла тварин з шерстю.

шлак, у, ч. Твердий залишок після виплавки металу з руди, а також від спалювання кам'яного вугілля.

шліфува́ти, *у́ю, у́еш, недок., що*. 1. Тертям обробляти поверхню дерева, металу та ін. з метою зробити її гладкою або надати їй відповідну форму. 2. *перен.* Поліпшувати, вдосконалювати. *Шліфувати кожну фразу.*

шлу́нок, *нка, ч.* Розширена частина травного тракту людини і тварин; один з найважливіших органів травлення.

шлю́б, *у, ч.* Обряд, церемонія законного оформлення подружнього життя.

шлю́з, *у, ч.* 1. Споруда для переміщення суден або плотів з одної частини річки, каналу в другу, розташовану на іншому рівні. 2. Рухома заставка в греблі для затримання або пропускання води.

шля́х, *шля́ху, ч.* 1. Дорога, що сполучає різні населені пункти і веде кудись. 2. Місце, лінія в просторі, призначена для різних видів зв'язку. *Морський шлях.* 3. *перен.* Напрямок діяльності, розвитку чого-небудь; засоби здобуття чогось. *Мирний шлях.*

шматува́ти, *у́ю, у́еш, недок., кого, що.* Рвати, розривати, дерти, різати на частини, на куски.

шну́р, *а, ч.* 1. Кручена, зсукана або плетена мотузка. 2. Електричний провід в ізоляційній оболонці.

шов, *шва, ч.* 1. Місце поєднання окремих кусків або частин чогось способом зшивання; *техн.* способом зварювання. 2. Спосіб шиття; вишивання.

шовіні́зм, *у, ч.* Один із найреакційніших різновидів буржуазного націоналізму, що проповідує національну винятковість, ненависть до інших національностей, розпалює ворожнечу між країнами і народами.

шовкови́ця, *і, ж.* 1. Дерево, листям якого годують гусениць шовкопрядів. 2. Плід цього дерева.

шо́к, *у, ч.* Загальний розлад функцій організму внаслідок психічної або фізичної травми.

шокува́ти, *у́ю, у́еш, недок., кого.* Бентежити порушенням правил пристойності; викликати в кого-небудь неприємне здивування невідповідною поведінкою.

шоло́м, *а, ч.* Захисний головний убір, що застосовується у військо-

вій справі, на виробництві і в побуті.

шосе́, *невідм., с.* Дорога з твердим покриттям, твердо вимощена.

шпага́т, *у, ч.* 1. Скручена з чогось нитка, що вживається для зв'язування, зшивання; мотузок. 2. Фігура в гімнастиці, балеті, при якій гімнаст сідає, розсовуючи ноги так, що вони утворюють одну лінію.

шпаклюва́ти, *ю́ю ю́еш, недок., що.* Покривати тріщини, щілини спеціальною замазкою перед фарбуванням.

шпа́ра, *и, ж.* Довгаста щілина, вузький отвір у чому-небудь, тріщина. *Шпара у дверях.*

шпаркі́й, *а́, є.* 1. Швидкий. *Шпарка хода;* (про людину) який швидко працює, рухається; прудкий; (про мотив, мелодію) жвавий. 2. Значний за ступенем вияву; сильний. *Шпаркий мороз;* (про слова, відповідь та ін.) різкий; (про розум) бистрий. *Шпиль*, *я, ч.* 1. Вершина гори. 2. Завершення будівлі у вигляді вертикального стрижня пірамідальної чи конічної форми. 3. Судновий механізм, що застосовується для підняття якоря, риболовних снастей та ін.

шпі́ця, *і, ж.* 1. Один із прутів, що з'єднують втулку колеса з ободом. 2. Довга тупа голка для в'язання. **шпри́ц**, *а, ч.* Лікарський інструмент у вигляді циліндра з поршнем і порожнистою голкою для введення ліків під шкіру, в м'язи, вени тощо або для відсмоктування рідини з порожнини.

шра́м, *у, ч.* Слід від рани на тілі. **шриф́т**, *у, ч.* 1. Накреслення, написання літер. 2. Комплект літер, що його використовують для друкування. **шрі́т**, *шро́ту, ч.* Дрібні олов'яні кульки для стріляння з рушниці, дріб-

шта́б, *у, ч.* Орган управління військами в частинах, на кораблях, а також особи, що входять у його склад.

шта́ба, *и, ж.* Плоска металева стрічка.

шта́мп, *а, ч.* 1. Інструмент, форма для серійного виготовлення різних однакових предметів, деталей; шаблон. 2. Печатка з назвою установи, яку ставлять звичайно у верхньому

лівому куті листа паперу. 3. *перен.* Зворот мови, що багаторазово механічно повторюється без творчого осмислення.

штáнга, и, ж. 1. Великий металевий стержень — деталь багатьох інструментів. 2. Спортивний снаряд у важкій атлетиці.

штат, у, ч. Постійний склад працівників певного підприємства, установи чи організації; посада.

штик, á, ч. Холодна колюча зброя, яку насаджують на кінець ствола рушниці, гвинтівки. ♦ **З у с т р і т и в ш т и к и к о г о - а б о щ о - н е б у д ь** — вороже зустріти.

штраф, у, ч. Адміністративне або судове покарання у вигляді грошового стягнення.

штрейкбрéхер, а, ч. У капіталістичних країнах зрадник інтересів пролетаріату, що намагається підірвати страйк робітників; зрадник класових інтересів пролетарів.

штрих, á, ч. 1. Лінія, риска; основний найпростіший елемент техніки малюнка. 2. *перен.* Характерна риса чого-небудь.

штúка, и, ж. 1. Окремий предмет з числа однорідних. 2. Предмет, що становить собою якусь цілість. 3. *розм., жарт.* Взагалі річ, предмет, явище, справа або людина. *Складна штука*. 4. *розм.* Жартівливий вчинок, вигадка. *Вигадливий до штук*. 5. Витвір чийхсь вмілих рук, плід розуму, твір, музикальна п'еса та ін.

штурм, у, ч. Рішуча атака на опорний пункт ворога з метою здобуття. **штúчний¹**, а, е. Який являє собою окрему річ, окрему штуку, не на вагу, що не відміряється. *Штучний товар*.

штúчний², а, е. Неприродний, ненатуральний, зроблений на зразок справжнього. *Штучне дихання. Штучний супутник Землі*.

шúба, и, ж. Верхній зимовий одяг, пошитий із шкурок тварин або підбитий ними, також із штучного хутра.

шукáти, áю, áеш, *недок., кого, чого, кого, що*. Намагатися знайти або виявити кого- або що-небудь.

шум¹, у, ч. 1. Різноманітні звуки від руху машин, апаратів тощо, від ба-

гатьох голосів, що злилися у нестройне звучання. *Шум міста*. 2. Звук з неясно вираженою тональністю, що виникає внаслідок неправильної дії чого-небудь. *Шуми в серці*.

шум², у, ч. 1. Піна на поверхні рідини. 2. (на річці) Вир.

шúрин, а, ч. Брат дружини.

шúстрий, а, е. Дуже швидкий у рухах, поведінці; кмітливий.

Щ

щабéль, бля, ч. 1. Поперечний брусок драбини; поперечка драбинястого воза; східць трапа. 2. *перен.* Рівень розвитку.

щáстя, я, с. 1. Почуття або стан найвищого півного вдволення. 2. Сприятливий збіг обставин; талан, успіх. **щéбiнь**, беню, ч. 1. *геол.* Розсипчасті нагромадження уламків гірських порід. 2. *буд.* Роздріблений камінь, цегла і т. ін., вживані для будівельних робіт.

щéдрiй, а, е. 1. Який радо подає матеріальну допомогу; який нічого не шкодує для інших; протилежне скупий. 2. *перен.* Багатий на щось. *Щедра осiнь*.

щедрiвка, и, ж., *етн.* Українська народна обрядово-звичаєва пісня, яка виконується під Новий рік.

щéлепа, и, ж. 1. Кожна з двох кісток черепа, в якій містяться зуби; частина обличчя, в якому розміщена ця кістка; орган схоплювання і роздріблення їжі у тварин. 2. Пластинка з штучними зубами; протез.

щемiти, мiть, *недок.* 1. Тупо боліти; нити. 2. *перен.* (про відчуття пригноблення, суму, туги) Гнітити.

щéпа, и, ж. 1. Деревце або кущик, на якому щеплено живці, прищепи зі споріднених рослин цінних сортів. 2. Відрізок рослини, живець, вічко, використане для щеплення; прищеп.

щербáтий, а, е. 1. Який має нерівний, визублений край. 2. Беззубий або з нерівними зубами.

щетiна, и, ж. 1. Тверда пряма шерсть деяких тварин, зокрема сви-

ней і борсуків. 2. *перен.* (у людей) Тверде, коротко підстрижене волосся або тверда борода.

щипці, ів, *мн.* Знаряддя у вигляді двох з'єднаних частин, що служать для схоплювання, притримування, стискання чогось.

щірий, а, е. 1. Прямий, відвертий; сердечний, сповнений прихильності; правдомовний, нефальшивий. 2. Дійсний, справжній. 3. Ретельний, старанний. 4. Цілком відданий якійсь справі або ідеї.

щит, а, ч. 1. Частина старовинної зброї у вигляді круглої або прямокутної площини, яка служила воїнові захистом. 2. Огорожа, пристрій у вигляді металевих плит або збитих до купи дошок, призначених для різних охоронних цілей. 3. Дошка, на якій розміщуються різні предмети для показу. 4. *техн.* Пристрій для розподілу електричної енергії.

◆ **Підносити** (піднімати) **на щит кого** — вихвалити, звеличувати кого-небудь.

щільний, а, е. Який складається з тісно з'єднаних частин, без щілин.

щобла, и, *жс.* 1. Суднова палубна конструкція, призначена для встановлення вітрил, приладів сигналізації та зв'язку, розміщення постів спостереження та ін. 2. Всяка споруда у вигляді високого стовпа для сигналізації, для підвішування електричних проводів та ін.

щокá, и, *жс.* Бічна частина обличчя від вилиці до нижньої щелепи.

щóлити, лю, лиш, *недок.*, *що.* 1. (очі) Стискаючи повіки, прикривати. 2. (про тварин) Притискати вуха. 3. (плечі) Сутулитися, горбитися (часто при відчутті холоду).

щóплий, а, е. Худий, слабкий, мізерний. *Щуплий хлопець.*

Ю

ювелір, а, ч. Майстер, що виготовляє прикраси, побутові предмети з дорогоцінних металів, коштовних каменів.

ювілѐй, ю, ч. Урочисте відзначення річниці якоїсь знаменної події, життя або діяльності кого-небудь, існування якоїсь установи, міста, держави та ін.

юність, юності, *жс.* Молодий вік між дитинством і зрілістю.

юна́т, а, ч. (скорочення слів: юний натураліст) Юний дослідник природи; член природознавчого гуртка.

юрба́, и, *жс.* Скупчення людей; група, гурт; скупчення тварин, птахів; зграя, зграйка.

юрта, и, *жс.* Переносне конусоподібне житло кочових і напівосілих народів Центральної і Середньої Азії.

ю́шка, и, *жс.* 1. Рідка їжа, відвар з м'яса, риби або городини з приправами; суп. 2. Рідина з борщу, сулу. 3. Вода, в якій щось варилось. *Юшка з картоплі.*

Я

яблуко, а, с. Плід яблуні. ◆ **Ябло** **у** **кого** **незгоди** — причина, предмет суперечки, сварки, незгоди.

явище, а, с. Усякий видимий вияв чого-небудь у формі змін, реакцій, наочних фактів та ін. *Явище природи.*

явний, а, е. Відкритий; видний для всіх; очевидний; безсумнівний.

ядерний, а, е, Який стосується ядра атома. *Ядерна фізика.*

ядѐрний, а, е, *рідше ядерний.* 1. Відмінний у якомусь відношенні, сильний, здоровий. 2. (про злаки, будову ґрунту) Зернистий, крупнозернистий. 3. (про якість ґрунту) Родючий.

ядрó, а, с. 1. Внутрішня частина плода, покрита шкаралупою. *Ядро горіха.* 2. *фіз.* Позитивно заряджена частина атома. 3. Найважливіша складова частина клітини рослинних і тваринних організмів. 4. *перен.* Основна частина, група якогось колективу, що спрямовує і організує його діяльність. *Ядро піонерського загону.* 5. Кулястий суцільний снаряд у гладкоствольній старовинній артилерії.

язик, а, ч. 1. Рухливий м'язовий орган, розташований у ротовій порожнині хребетних тварин і людини,

який є органом смаку, бере участь у процесі жування, ковтання; у людини — ще в процесі мовлення.

◆ **Я з и к с в е р б и т ь** — хочеться щось сказати, годі мовчати. Го с т р и й н а я з и к — дотепний, ущіпливий. 2. Полонений, від якого можна здобути потрібні відомості. **якір**, **якоря**, *ч.* 1. *мор.* Металевий брусок з лапами, що звисає на ланцюгу, призначений для прикріплення судна до ґрунту. 2. Частина електричної машини, де збуджується електрорушійна сила.

якість, **якості**, *ж.* Найявніші істотних ознак, властивостей, особливостей, що відрізняють один предмет чи явище від інших; та чи інша властивість, вартість, міра придатності. **Якість товарів.**

яловичина, *и, ж.* М'ясо бика, вола, корови як страва.

янтáр, *ю, ч.* Скам'яніла живиця хвойних дерев давніх геологічних періодів у вигляді твердої, жовтої, ледь прозорої речовини, яка використовується для прикрас.

я́рий¹, *а, е.* Весняний; (про сільськогосподарські культури) засіяний весною; однорічний.

я́рий², *а, е.* Сильний, шалений; невгамовний, непогамовний.

я́рлік, *á, ч.* 1. Наклейка на предметі, товари із зазначенням назви, місця виготовлення, ціни, номера та інших відомостей. 2. *перен.*, (*зневаж.*) Характеристика, що її дають за шаблоном або за традицією. **я́рмарок**, *рку, ч.* Торг, що відбувається регулярно в установлений час на певному місці для продажу і закупівлі товарів.

я́рбо, *á, с.* 1. Дерев'яний нашийник для великої рогатої худоби. 2. *перен.* Панування, зв'язане з гнітом, гнобленням; іго.

я́ровий, *á, é.* 1. (про сільськогосподарські культури) Засіяний весною; однорічний. 2. (про поле) Засіяний такими культурами.

я́рус, *у, ч.* 1. Один з горизонтальних рядів чого-небудь, розміщених один

над одним, один вище другого; один з рядів лож, балконів у театрі. 2. *геол.* Сукупність гірських порід, що утворилися протягом геологічного віку.

яскра́вий, *а, е.* 1. Який відбиває сильне світло; сліпучий, сяючий. **Яскравий промінь світла.** 2. (про кольори) Різкий насиченням тонів. 3. *перен.* Дуже виразний, очевидний. **Яскравий приклад;** повний емоцій, діяльний. **Яскраве життя.** 4. *перен.* (про мову) Багатий, барвистий.

я́сний, *á, é.* 1. Який виділяє багато світла. **Ясна лампочка.** 2. Нічим не затемнений; (про воду) чистий, прозорий; (про колір) світлий. 3. *перен.* Радісний, веселий, нічим не затьмарений. **Ясна усмішка.** 4. Який добре видно, чути, який легко сприйняти, розрізнити. 5. (про голос, вимову) Виразний; (про почерк, шрифт) чіткий. 6. Зрозумілий, який не викликає сумнівів; очевидний. **Ясна річ** (вставне слово) — очевидно. 7. *перен.* (про розум) Здатний логічно думати; проникливий.

я́сочка, *и, ж.* *пестл.* Звертання до дітей, жінок, а також при порівняннях. **Весела як ясочка.**

я́тр, *я́тера, ч.* Риболовне знаряддя у вигляді сітки, натягнутої на обручі, що їх встановлюють на дні водойми. **я́трити**, *я́трю, я́тріш, недок.* 1. *що.* (рану) Доторкаючись, діючи чим-небудь, спричиняти біль; викликати свербіння; (шкуру) здирати; *перен.* (душу, серце) роздирати, дратувати. 2. *кого, перен.* Мучити.

я́трітися, **я́тріть**ся, *недок.* 1. Не гоїтис, запалюватис, гноїтис. **Рана я́трить**ся. 2. *перен.* (про вогонь) Горіти; (сильно) палати; (слабо) тліти. 3. *перен.* (про серце) Боліти. **я́хта**, *и, ж.* Вітрильне, моторне або вітрильно-моторне спортивне чи туристське судно.

ячмі́нь¹, *ме́ню, ч.* Трав'яниста рослина з родини злакових.

ячмі́нь², *ме́ня, ч., розм.* Гостре запалення волосяного мішечка вії та сальної залози краю повіки.

1 крб

